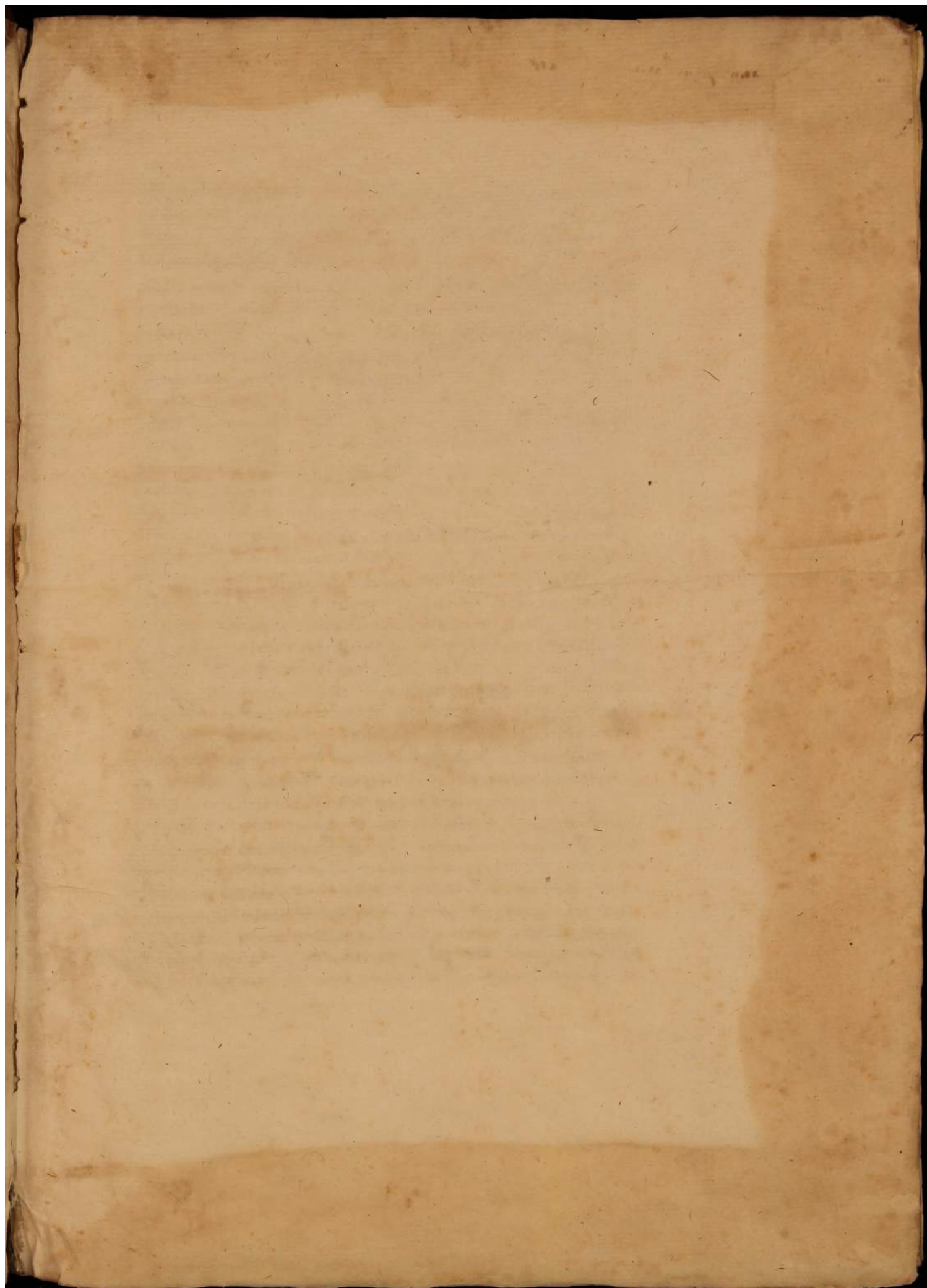
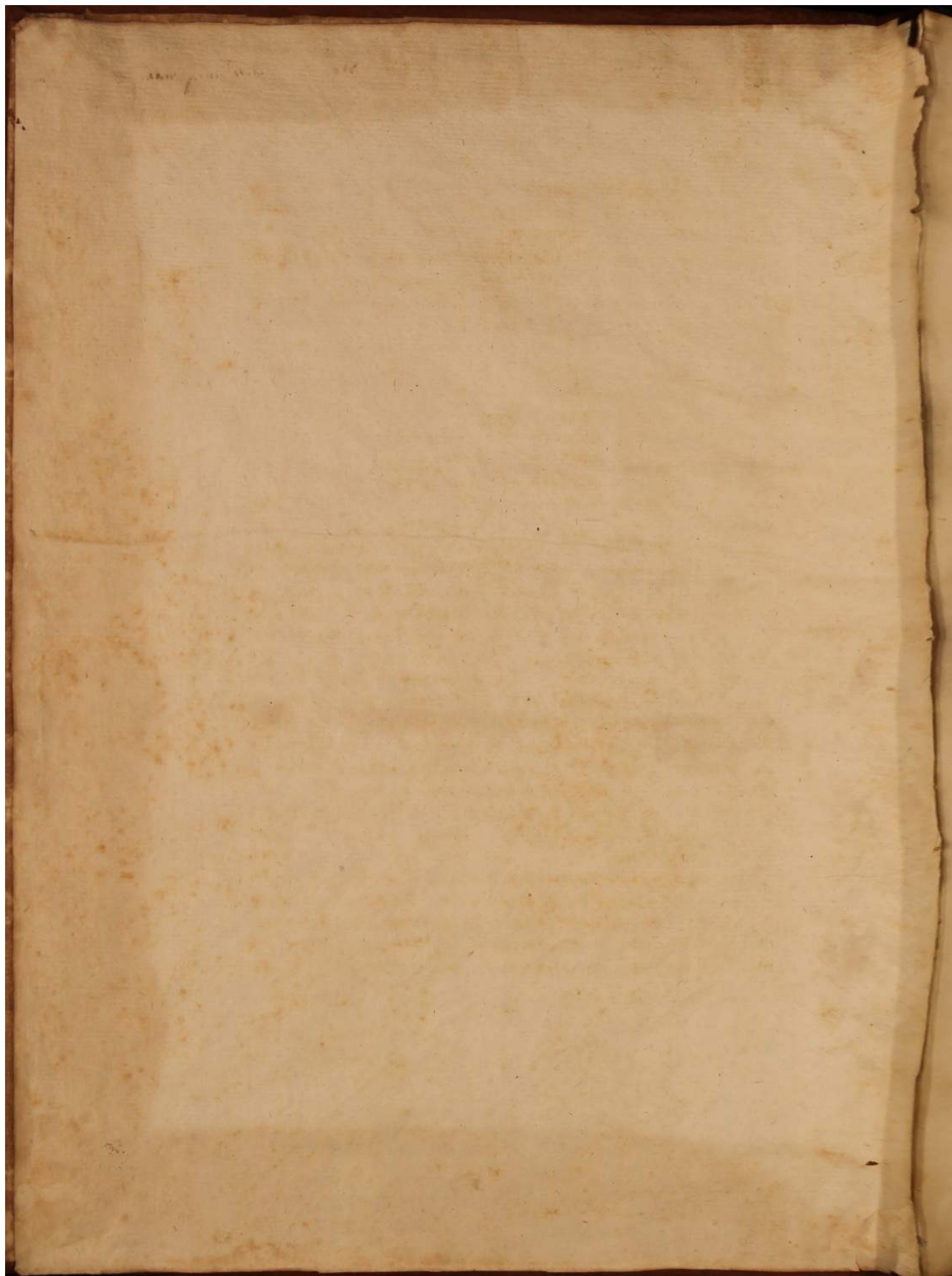

α. M. 8. 22.

(Lot. 385)

assignandum diffisi placentie menibus mutinam confu-
gerint. Cn. Lutati^o. A. Seruilius. M. Anius. Lutati nomē aut
dubium est. pro aulo Seruilio q. acilium. & C. herēnium
habent quidam annales. alii p. cornelium asina. & Cn.
papirium nasonem. id quoq. dubium est. legati ad ex-
postulandum missi ad boios uiolati sint incertum an in
triumuitos agrum metantes impetus sit factus. Muti-
ne cum obsiderentur. & gens ad oppugnandam ur-
bium arces rudis. pigerrima eadem ad militaria opa
segnis intactis assideret muris. simulati ceptū de pa-
ce agi. euocatiq. ab gallorum principibus legati ad collo-
quium non contra ius modo gentium. sed uiolata etia
que data in id tempus erat fide. comprehendunt. ne-
gantibus gallis nisi obsides sibi redderent. eos dimissu-
ros cum hec de legatis nuntiata essent. & mutina pre-
sidiumq. in piculo esset. L. malli^o impator ira accensus
effulum agmen ducit. ad mutinam. Silue tunc circa ui-
am erant plerisq. in cultis. ibi in explorato profectus
in insidias precipitatus. multaq. cum cede suorum egre
impatos campos emerit. Ibi castra cōmunita. & quia
gall ad cētanda ea. defuit spes. refecti sunt militum
animi q. cedis fuisse satis constabat. Item deinde de
integro ceptum. nec dum p. impatientia loco ducebatur
agmen cum apparuit hostis. ubi rursus silue intrate-
tum postremos adorti cum magna trepidatione ac
pauore omnium. vii. milites occiderunt. sex signa
ademe. finis & gall intrandi & pauendi romanis
fuit. ut e saltu inuio atq. impedito euasere in apertis
locis facile tutantes agmen romani cānetum uicem propin-
quum pado contendere. Ibi se munimento ad temp^o com-
meatibusq. fluminis & briscianorum in gallorū auxilio
aduersus crescentem in dies multitudinem hostiū tuta-
bantur qui tumultus repens postq. est romam perlatus
& punicum insup gallicum bellum actum pres accepert.
qn. attilium pretorem cum una legione romana. & qnq.
milibus sotiorum delectu nouo a consule conscriptis aux

ilium ferre mallio iubent qui sine ullo certamine abscesse-
rant enim moetu hostes cānetum puenit.

Profectio p. cornelii consulis contra hanibalem. c. xxxiii.

C Et p. cornelius in locum eius que missa cum pretore trans-
cripta legione noua profectus ab urbe .lx. longis nauib⁹
preter otam etturie. ligurumq³ & inde saluium montis
puenit massiliam. & ad proximū hostium rhodani pluri-
bus enim diuisus amnis in mare decurrit. castra locat.
uix dum satis credens hanibalem supasse puenenos mō-
tes. quem ut de rhodani quoq³ transitu agitare animad-
uertit. incertus quonam ei loco occurreret. nec duz satis
refectis ab iactatione maritima militibus. ccc. interim
delectos equites ducib⁹ massiliensibus & auxiliariis
gallis ad exploranda omnia uisendosq³ ex tuto hostes p-
mittit. *De transitu hanibalif exercitus & elephantos
suorum ad rhodanum fluumium caplm xxxiiii.*

C Hanibal ceteris metu aut pretio pacatis iam in uulgas
puenerat agrum gentis ualide colunt autem circa utra-
q³ ripam rhodani. & diffici citiore agro arceri penū pos-
se ut flumen pro munimento haberent. omnib⁹ ferme
suis transrhodanū traiectis. ulteriores ripam annis obti-
nebant. Ceteros accolae fluminis haiba & eorum iporum
quos sedes tenuerant. simul plicuit donis ad naues un-
diq³ contrahendas. fabricandasq³ simul. & ipsi traiei ex-
ercitum leuatiq³ q³ primū regionē suam tanta omniū
urgente turba cupiebant. Itaq³ ingens coacta uis nauū.
linitumq³ temē ad uicinale ulum patatum. noua q³ a-
lias primū galli inchoantes cauabant ex singulis ar-
boribus deinde & ipsi milites simul copia materie. sit
facilitate opis inducti alueos informes. nihil dū modo
ig³te aq³ que & cape onera possent. curantes raptim fa-
ciebant. quibus se suaq³ transueherent. Jamq³ omnib⁹
satis compatis ad traiciendum terrebat. ex aduerso hos-
tis omnem ripam equites utiq³ obtinentes. quos ut
auerteret. hānonem hamulcaris filium uigilia prima
noctis cum parte copiarum maxime hispanis. aduerso

flumine ut iter unius diei iubet & ubi primo possit
q̄ occultissime traiecto anni circunducē agmen ut cum
facto opus sit adoriatur ab tergo hostez ad id dati duces
educunt inde milia qnq̄ cui genti ferme supra parue
insule concursum anem latiore ubi diuidebatur eoq̄
yminet alto alueo transitum ostendē. Ibi raptz celsa
materia ratesq̄ fabricate in quibz uiticq̄ & alia onera
traicerent hyspani sine ulla mole in tres uestimētis
coniectis ipsi ceteris suppositis incubante flumē trā
natauē & alius exercitus ratibus iunctis traiectus ca
stris p̄pe flumen positus nocturno itinē atq̄ opis labo
re festus quiete unius diei reficitur intento duce ad
consilium oportune exequendum postero die p̄fecti
ex loco p̄dito fumo significante transisse & haud paul
abēē quod ubi accepit hanibal ne tempore deesset &
dat signū ad traiciendū iam patas aptataq̄ habebat
pedes lintres Eques ferre p̄ equos nantes nauisq̄ ag
men ad excipiendum aduersi impetum flumis p̄te
supiore transmittens tranquillitatem infra traicienti
bus lintribz prebebat Equorū pari magna nantes labo
ris a puppibus trahebant̄ preter eos quos instructos
frenatosq̄ ut ex templo egresso in ripam equi usui es
sent impoluerant in naues Galli occurant in ripam
cum uariis ululatibz cantuq̄ moris sui quacientes
scuta sup capita vibrantesq̄ dext̄i tella qm̄q̄ & ex ad
uerso terrebat tanta uis nauium cum ingenti sono fl
uminis & clamore uario nautarū militū & q̄ nite
bant̄ prumpe impetū fluminis & q̄ ex alta ripa tra
icientes suos ortabantur iam satis pauentes aduerso
tumultu terribilior ab tergo adortus clamor castris
ab hannone captis mox & ipse aderat ancepsq̄ t̄ior
circunstabat Et e nauibus tanta uis armatorum i ter
ra euadens a tergo iprouisa premebat acie Galli post
q̄ uim facere conati sunt ultro pellebant̄ qua parte
reuisum maxime iter prumpunt trepidiq̄ in uicof
passim suos diffugiunt hanibal ceteris copiis p̄ otius

traiectis spernens iam gallicos tumultus castra locat. Ele-
phantorū traiciendorum uaria consilia fuisse credo certe
uariata memoria adte rei quidam congregatis ad ripam
elephantis tradunt ferocissimū ex his irritatum ab res-
tore suo. cum refugientē in aquam nantē sequeretur. te-
axille gregē ut quemq; timentem altitudinem destitu-
eret uado. impetu ipso fluminis in altā ripam rapi-
ente. Ceterū magis constat ratibus traiectos. id ut tuti⁹
consilium ante rem foret. ita auctore ad fidem promi⁹ est.
Ratem unam ducentos longam pedes .L. latam a tra-
in amnem porrexerunt quam ne scda aqua deferret^r
pluribus ualidis retinaculis parte supore ripe religa-
tam pontis in modum humo iniecta constrauerunt ut
bellue audacter uelut p solum ingrederent^r altā ratis eq
latā longa pedes centum ad traicendum flumen apta.
huic copulata est. ut cum elephanti p stabilem ratē tanq
uiam pgradientibus feminis acti ubi in minorem appli-
catā transgressi sunt. ex templo resolutis quibus leuiter
annexa erat uinclis ab actuariis aliquot nauibus ad
altā ripam ptrahitur ita primis expositis alii deinde
repetiti ac traiecti sunt. nihil sane trepidabant donec
continenti uelut pōte agerent. primus erat pauor
cum soluta ab ceteris rate in altum rapent. Ibi urgē-
tes inter se credentibus extremis ab aqua trepidatio-
nem aliquantum edebant. donec quietem ipse timor
circumspedantibus aquam fecissent. Excidere in seui-
entes quid enim in flumen. sed pondē ipsos stabiles
deiectis rectoribus querendis pededemptim uadis
in terram euasere. *principium belli inter speculato-
res romanorum & penorū ad rhodanū flumē. c. xxxv.*
¶ Dum elephanti traiciunt. interim hanibal numidal
equites. v. ad castra romana miserat speculatum ubi
& qñte copie essent. & qd parent. huic ale equituz.
missi ut ante dictum est ab hostio rodani. ccc. romano-
rum milites occurrunt preliū atrocius qm pro nūo
pugnantū editur. nam preter multa uulneta cedes

etiam prope pat utrinque fuit fugaque & pavor numidarum
romanis iam admodum fessis uictoriam dedit. victores
ad c. lx. nec omnes romani sed ps gallorum uicti am-
plius ducenti ceciderunt. hoc principium simulque omne
belli ut summe rerum prospum euenturum ita haud sa-
ne incruente ancipitisque certaminis uictoriam romanis
portendit. Re ita gesta ad utrumque ducem sui redierunt.
nec scipionis stare sententia poterat nisi ut ex consiliis
ceptisque hospitis & ipse conatus caperet & hanibalē incer-
tum ceptum in italiam intendet iter. an cum eo qui p-
mus se obtulisset romanus exercitus manus confereret.
auertit a presenti certamine. Boiorum legatos reguli que
macali aduenit qui se duces itiney socios piculi fore af-
firmantes integro bello nusquam ante libatis uiribus italiam
aggrediendam censent. Multitudo timebat quidem ho-
stes nundum ob litterata memoria superioris belli s; mag-
iter imensuz alpesque rem famam utique in expertis horrendam
metuebat. *Orō hanibal adortatis suos ad trāsim alpiū c. 30.*
Itaque hanibal postquam ipsi sine stetit pgerere. ut atque italiam
petere aduocata contione uarie militum uersat animos
castigando adortandoque mirari se quis nam pectora sp-
ipauida repens terror inuaserit per tot annos uincetel
eos stipendia facere neque an hispania excessisse que omnes
gentes que & terras eas quas duo diuersa maria ample-
ctantur cartaginensium essent indignatos deinde quod
quicumque saguntum obsidissent uelut obnoxam sibi de-
di postulare. p. r. hyberum traiecisset ad delendum no-
men romanorum libandumque orbem terrarum. Tum ne-
mini uisum id longum cum ab occasu solis ad eius ortum
intenderent iter nunc postquam multo maiorem partem iti-
neris emensam cernant. pueneum saltum inter ferocilli-
mal gentes supatum rodanum iam tunc anem tot mili-
bus gallorum prohibentibus domita etiam ipsi flumibus
ui traiectione in conspectu alpes habeant quatum altes latius
italie sit in ipsis portis hostium fatigatos subsistere quid
aliud alpes esse credentes que montium altitudines finge-

rent altiores pyrenei iugis nullas proftō terras celus con-
tingē nec inexupabiles humano gn̄ esse. Alpes quidem ha-
bitari coli gignē atq; alere aīantes p̄ uias paucis eē exerci-
tibus eos ip̄os quos cernant legatos non p̄n̄is sublimē cla-
tos alpes transgressos ne maiores q̄dem eorum indigenas
sed aduenas italie cultores. has ipsas alpes ingentibus se-
pe agminibus cū libis ac coniugibus migrantium modo tuto
transmisisse. Militi quidem armato nihil secū preter
instrumenta belli portanti quid inuū aut inexupabi-
le est. Saguntum ut caperetur quid p̄ vii. menses piculi
quid laboris exhaustum est. Romam orbis terrarum ca-
put petentibus quicq; adeo aspūm atq; arduum uideri q̄t
inceptum moretur. cepisse quondam gallos. eamq; adiri
posse penul̄ despet. proinde aut cederent animo atq; uir-
tute genti p̄ eos dies totiens ab se uide. ut itineris fi-
nē sperent. campū inter iacentem tyberi ac menibus rō^{nū}

*De trāitu haibal̄ p̄ mediterranea gallie ad ruentiam & alo-
bros caplm̄ trigelimumseptimum*

His adhortationibus incitatos corpora curare atq; ad iter
se pare iubet postero die profectus aduersā ripā rhoda-
ni mediterranea gallie petit non q̄a rectior uia eēt ad alpes.
sed quantū a mari recessisset minus obuiam fore roma-
num credens. cum quo priusq; in italiam euentum foret
non erat in animo manus conserē. Quante castris ad
insulā peruenit. Ibi orat. rodanusq; anis diuersis ex alpi-
bus decurrentes. aḡ aliquantū amplexi confluunt in
unum in mediis campis. Insule nomen inditū. Incolūt
prope allobroges gens iam inde nulla gallica gente opi-
bus aut famat inferior. tum discors erat regni certam.
ambigebant fratres maior & qui prius impit̄arat brane^o
nomine. minor erat fratre & cetū iuniorū q̄ iure min^o
qui plus poterat pellebat. hui^o seditionis p̄ oportuna
disceptatio cum ad hanibalē deiecta esset. arbiter reg^o
factus. quod ea senatus principumq; sententia futurū
impium maiori restituit. ob id emeritū. cōmeatus copi-
arumq; rerū omniū uestis est adita. quod in fames frigo

ribus alpes preparari cogebant. Sedatis certaminibus al-
lobrogum cum iam alpes peteret. nec recta regione iter
instituit. sed ad leuam inter castios flexit. inde per extrema-
oram uocotiorum agri tendit in t'graios haud usq; impe-
dita uia. priusq; ad ruentiam flumen puenit. & ipse al-
pinus amnis. longe omnium gallie fluminu difficillimus
transitu e. nam cum aque uim uehat ingentem. non tm
nauiu patiens est. quia nullis coercitus ripis pluribus
simul neq; iisdem alueis fluens. noua sp uada. nouosq;
gurgites. & ab eadem peditibus quoq; incerta uia est.
ad h' saxa grauiora uoluens. nihil stabil. nec tutum igre-
dientibus tumultum facit. *Regressus cornelii consu-
lis ad naues & in italiam caplm trigessimu octauum*

Cum sup cetera trepidatione ipsi sua atq; incertis clamo-
ribus turbarentur. p. cornelius consul triduo fert p'q;
hanibal ab ripa rodani mouit. quadrato agmine ad
castra hostium uenerat. nullam dimicandi moram fac-
turus. Ceterz ubi deserta munimenta. nec facile se tan-
tum progressos assecuturum uidet. ad mare ac naues
redit. tutius faciliusq; ita descendenti ab alpib; hani-
bali occursurus. ne tamen nuda auxiliis romanis hispa-
nia esset. quam prouintiam sortit. cn. scipione fratrem
cum maxima parte copiarum aduersus hasdrubalem
misit. non agl tuendos tantummodo ueteres socios con-
ciliandosq; nouos. sed etiam ad pellendu hispania has-
drubale. Ipse cum ad modum exiguis copiis henuam re-
petit. eo circa padum erat exercitus. italiam defensur?
*Transitus hanibalis per alpes in italiam taurin nris
copiaru ab eo transductaru & qua na transeit. c. 32^m*

CHanibal ab aduentia campestri maxime itinē cum bo-
na pace ad alpes incolentium ea loca gallorum peruenit.
Tum qq; fama priusq; incerta in maius refertur solet pcep-
ta referat tamen ex propinquo uisa montiu altitudo. ni-
ues. aque. celo prope imixte. tecta informia iposita rupi-
bul pecora. iumenta q; torrida frigore. homines inconsti-
& inculti animalia in animalia q; omnia rigentia gelu. ce-

tera uisu q̄ dictu fediora terrorem renouarunt erigentibus
i primos agmen cliuos apparuerunt iminentes tumulos
insidentes montani qui si ualles occultiores in sedissent
cohorti in pugnam repente ingentem fugam stragemq̄ de
dissent. hanibal consistē signa iubet gallisq̄ ad uisenda
loca premissis postq̄ compit transitum ea non eēt. castra
inter confragosa omnia preruptaq̄ q̄ extentissima pōt
ualle locat. Tum p̄ eosdem gallos haui sani multum ling^a
moribusq̄ abhorrentes cum se imiscuissent colloquiis m
ontanorum edoctus int̄ diu tantum obsederis altū nol
te in sua quemq̄ dilabi testa luce prima subiit tumulos
ut ex ea aperto atq̄ int̄ diu uim p̄ angustias factur² dein
simulando aliud q̄ quod pabatur consumpto cū eodem
quo constiterant loco castra cōmunissent ubi primum di
gressos tumulis montanos laxatasq̄ sensit custodias plu
ribus ignibus q̄ p̄ uenū manentiū in speciem factis impe
dimentisq̄ cum equite relictis & maxima parte peditū
ipse cum expeditis acerrimo quoq̄ uiro raptim angustia
as euadit. hisq̄ ipsis tumulis quos hostes tenuerant cō
sedit prima deinde luce castra mota & agmen reliquum
incedere coepit iam montani signo dato ex castellis ad
stationem solitam conueniebant cum repente conspiciūt
alios arce occupata sua sup̄ caput iminentis alios uia
transire hostes utraq̄ simul obiectares oculis aīs imobi
les parump̄ eos defixit. deinde ut trepidatio nec ī an
gustias suosq̄ ipso tumultu misceri agmen uidē equis ma
xime consternatis quibus quicq̄ adiecessent ipsis t̄oris
satis ad p̄nitiam fore rati peruersis rupibus iuxta iūua
ac deuia allucti decurrunt. Tum uero simul ab hostibus
simul ab iniquitate locorum peni oppugnabant. plusq̄
int̄ ipsos sibi cuiq̄ tendenti ut piculo p̄ius euaderet q̄
q̄ntum cum hostibus certaminis erat. Equis maxime
infestum agmen faciebant qui & clamoribus dissensio
nibusq̄ quos nemora utrepullisse ualles augebant t̄iti
trepidabant & isti forte aut uulnerati adeo consternati
sunt ut stragem ingentem simul hominū ac sarcinarū

omnis generis facerent. multosq; turba cum precipites
dirupteq; utiq; angustie essent imensuz altitudinis de-
iecit quosdam & armatos idē ruine maxime modo iu-
menta cum omnibus deuoluebantur que qnq; feda uisu
erant stetit parump tamen hanibal ac suos continuit
ne tumultum ac trepidationem augetet. deinde postq;
intumpi agmen uidit piculumq; esse exitū impedim-
tis exercitum necquicq; in columen traduxisset decur-
rit ex superiore loco & cum impetu ipso fudit hostem
qui quoq; tumultum auxit. Sed ut tumultus momen-
to temporis priusq; libata itinera montanorum erant
sedatur. nec potuim modo sed prope silentio mox om̄s
transducti Castullū inde quod caput ei^o regionis erat ui-
colq; circumiectos capit. & captiuo ac pecoribus p̄triduum
exitū aluit. & quia nec montanis primo p̄uillis nec lo-
ca magnope impediebantur. aliquantum eo triduo uie-
confecit. p̄uentum inde ad frequentē cultoribus aliuz
inter montana pplm. Ibi non bello apto sed suis artibus
fraude deinde insidiis est prope circumuentus. Magno
natu principes castellorum oratores ad penum ueniūt
alienis malis utili exemplo doctos memorantes amicitia
malle q̄ uim expiri penorum. Itaq; obedienter impata
facturos. Comēatum itinerisq; duces. & ad fidem promissoz
obsides accipiet. hanibal nec temē credendum nec asp̄nā-
dos ne repudiat apte hostes fierent. benigne cum respō-
disset. obsidibus quos dabant acceptis & comēatu quez
in uia ipsi detulerant usq; nequaq; ut inter pacatos com-
posito agmine duces eorum sequitur. primum agmē ele-
phanti. & equites erant ipse post cum robore peditū cir-
cumspectans sollicitusq; omnia incedebat ubi in angustiore
uiam ex parte altā subiecta iugo insup imminente uentū
est undiq; ex insidiis barbari a fronte & ab tergo cohorti
comin^o eminusq; petunt saxa ingentia in agmen de-
uoluunt. Maxima ab tergo uis hominū urgebat. in eos
uersa peditum acies haud dubium fecit qn̄ nisi firma-
ta extrema agminis fuissent ingens in eo saltu accipiēda

clades fuerat. Tunc quoque ad extremum periculi ad prope perniciem uentum est. nam dum cunctanter hanibal dimittē in angustias quia non ut ipse equitibus presidio erat ita pedibus quicquid ab tergo auxilium reliquerat. occurrentes per obliqua montani erupto medio uiam in se dē. Noxque una hanibali sine equitibus atque impedimentis acta ē post die iam segnius incursantibus barbaris iuncte copie saltusque haud sine clade maior tam iumentorum quam hominum perniciter superatus. Inde montani pauciores iam & latrocinii magis quam belli more concurrabant modo in primum modo in nouissimum agmen ut cumque aut locus aut oportunitatem daret aut progressi morati uel aliquam occasionem fecissent. Elephantum sicut precipites per artas uias magna mora agebantur ita tutum ab hostibus quacumque incederent quia insuetis abeundi proprii metus erat. agmen precedebant. nono die in iugum alpium peruentum est per inuia pleraque & terrores quos aut ducentium fratrum aut ubi fides his non esset temere in ualles a coniectantibus iter faciebant. Biduum in iugos statua habita fessisque labore ac pugnando quies data militibus iumentisque aliquot que prolapsum in rupibus erant. sequendo uestigia agminis in castra peruenit. fessis tedio tot malorum niuis etiam casus. occidente iam sidere uigiliarum ingentem terrorem adiecit per omnia niue oppleta cum signis prima luce motis segnit agmen incederet. pigritiaque & despatio in omnium uultu emineret. progresso signa hanibal in promuntorio quodam. unde longe ac late prospectus erat. consilium iussis militibus italiam ostentat. subiectosque alpinis montibus circum padanos campos. meniaque eos transcendere non italie modo sed & urbis romane. cetera plana procliuia fore. uno haud summo alto proelio arcem & caput italie in manu ac potestate habituros. procedere inde agmen coepit iam nihil ne hostibus quidem praeter parua furta per occasionem tentantibus. Ceterum iter multo quam ut in ascensu fuerat. ut pleraque alpium ab italia sicut breuio.

ra ita arctiora sunt difficili⁹ fuit. omnis enim ferme
uia precepti angusta lubrica publica erat ut neq; sustine
re a lapsu possent nec qui paululum titubassent. herē
afflictis uestigio suo aliq; sup alios & iumenta in homines
occiderent. Ventū deinde ad multo angustiorē rupe
atq; ita rectis. ac si istud egre expeditus miles tentabū
dus. manibusq; retinens uirgulta ac stipes circa eminē
tes demittē sese posset. nā locus iam ante precepti rece
ti lapsu terre impeditus dum ille ad modum altitudi
ne obrutus erat. ibi ueluti cum ad finem uie eqtes cō
stitissent miranti hanibali que res moraretur agmen
nuntiat ut rupem in uiam esse digressus deinde ipse
ad locum uisendum haud dubia res uisa qn p inuia
circa nec trita antea quīs longo ambitu circumducēt
agmen. Ea uero uia inuicibilis fuit. nam cum sup ue
terem niuem intactam noua modice altitudinis esset.
molli. nec p alte facile pedes ingredientium insisteret.
ut uero tot hominum iumentorumq; incessu dilapsa
est. p nudam infra glaciem fluentemq; labem liquecen
tis niuis ingrediebant. Tetra ibi ludatio erat. ut a lu
brica glacie non recipiente uestigium & in prono citi⁹
pede se fallente. ut seu manibus in assurgendo seu genu
se adiuuissent. ipsis amniculis prolapsis iterum cōru
issent. nec stipes circa radices sue ad quas pede aut
manu quisq; eniti posset erant. ita in leui tantum gla
cie tabidaq; niue uolutabantur iumenta. secabantur
interdum etiam tamen infimā ingredientia niue & p
lapsa iactandis grauius in continendo unguis penit⁹
pfringebant ut pleraq; uelut pedica capta hererent.
induta & alta concreta glacie. Tandem nec quicq; ium
tis atq; hominibus fatigatis castra in iugo posita. Eger
time ad id ipsum loco purgato niuis fodiendū atq; e
gerendum fuit. Inde ad rupem muniendam p quaz
uia una esse poterat milites ducti. cedendum esset
saxum arboribus circa in manibus deiectis detrunca
tisq; struem ingentē lignū faciunt eamq; cum & uis ueti

septa faciendo igni cohorta esset succedunt ardentiaq; laxa iu-
so aceto putrefaciunt ita tottidam incendio rupem feto pan-
dunt molliuntq; anfractibus modicis eliuos. ut non iumē-
ta solum sed elephanti etiam deduci possent. qua tridu-
um circa rupem consumptum iumenta prope fame ablu-
mebantur. nuda enim fere cacumina sunt & si quid est
pabuli obruunt niues inferiora ualles apricos quosdam
colles habent ruosq; prope siluas etiam humano cultu
digniora loca. ibi iumenta in pabulū missa & quies mu-
niendo fessis hominibus data triduo. Inde ad planū des-
censum etiam locis mollioribus & accolatum ingenius
hoc maximo modo in italiam puentum est qnto mense
a cartagine noua ut quidam auctore sunt. qnto decimo
die alpibus supatis. Quante copie transgresso in italiam
hanibali fuerint nequaquam inter auctores constat. qui plu-
rimum. centū milia peditum. xx equitum fuisse scribūt.
qui minimū. xx peditum. vi equitum. L. cinni? almiti?
q; captum se ab hanibale scribit maxime auctor mouet.
nisi confunderet numerū. gallis liguribusq; additis cū
his. Lxxx milia peditum. x equitum adducta in italiam
magis affluxisse uerissimum est. & ita quidam auctores
sunt. Ex ipso autem audisse hanibale postq; rhodanum
transierunt. xxxvi milia hominum. ingentemq; nūm
equorū & iumentorū amisisse. Taurinis que galli pxi-
ma gens erat in italiam digresso. Id eū inter omēs con-
stet eo magis mitior ambigū. qua nam alpes transierit.
& uulgo citē penino. atq; inde nomen & iugo alpius
inditum. transgressū colliū per cremonis iugum dice-
ret transisse. qui ambo saltus eum non in taurino sed p
saltus montanos ad libuos gallos deduxerunt nec ue-
risimile est ea tum ad galliam patuisse itinera. utiq; q
ad peninum fuerunt obsepta gentibus semigermanis
fuisent. neq; hercule montibus his si quē forte id me-
uet ad transitū penorū nullo sed uno uel acri incole iu-
gi eius norint inditū. sed ab eo quē in summo sacratum
uertice peninū montani appellauit. p oportune ad pri-

cipia rerū taurinis proxime gentis aduersus insubres motum bellum erat. sed armati exercitum hanibal ut parti alti auxilio eēt in reficiendo maxime sentientē contracta ante mala non poterat otium. Erat enim ex labore copia ex inopia cultus. ex illuue tabeque squalida & ppe efferata corpora uarie mouebat. *Occurrit p. cornelius consul hanibali ad ticinū fluum caplm. xl.*

Ea p. cornelio consuli causa fuit. cum pilas nauibus uenisset exercitu a manlio attilioque accepto tirone & in nouis ignominis trepido ad padum festinandi ut cū hoste nudum refecto manu consereret. sed cum placentiam cōsul uenit. iam ex stadius mouerat hanibal. taurinorumque unam urbē caput gentis ei⁹ quia uolentis in amicitiam n̄ ueniebat. ui expugnatat iunxisset sibi non metu solū. sed etiam uoluntate gallos accolos padi ni eos circumspectantes defectionis tempus subito aduentus consulis oppisisset. Et hanibal mouit ex taurinis incertus que pars sequenda esset gallos presentem esse secuturos ratus. iā prope in conspectu erant exercitus. conuenerantque duces sicut uterque quadam admiratione alteri⁹ nam hanibal & apud romanos iā ante sagunti excidium celeberrimum nomen erat. & scipionem hanibal. eo ipso q aduersus sedux potissimum lectus esset prestantem uirum credebat. & auixerant inter se opinionem. Scipio q relictus ī gallia obuius fuerat in italiam transgresso hanibali. & conatu tam audaci traiciendarum alpiū. & effectu occupauit. tamen scipio padum traiecit. & ad ticinū amne motis castris priusque educeret in aciem adhortandos militum causa talē orationē exorsus est. *Oratio scipionis consul adhortantis suos milites caplm. xli.*

Si cum exercitum milites educerem in aciem quem ī gallia mecum habui. supsedissem loq apud uos. Quid enim adhortari referret aut eos equites. q equitatum hostiū ad rodanum flumen egre uicissent. aut has legiones cū quibus fugientem hunc ipsum hostem secutus. confessionē cedentis ac detractantis certamen pro uictoria habui. nē

quia ille exercitus hispanie prouintie scriptus ibi cum fr̄
qn̄ scipione meis auspiciis rem gerit ubi eum gerere senat^o
ppl̄q̄ roman^o uoluit ego ut consulem & ducem aduersus
hanibalem ac penos haberetis ipse huic uoluntario certa
mini obtuli nouo impatori apud novos milites pauca ū
ba facienda sunt ne genus belli ne ue hostem ignoretis
cum his ē uobis milites pugnandum quos terra mariq̄
priori bello uicistis a qbus stipendium p̄ .xx. annos ex
egistis quibus capta belli premia siciliam ac sardiniam ha
betis. Erit igitur in hoc certamine ut uobis illisq̄ animus
q̄ uictoribus & uictis eē solet nec nunc illi quia audent
sed quia est necesse pugnaturi sunt nisi creditis qui exer
citu incolumi pugnam detractauē eos duabus partib^o
peditum equitumq̄ in transitu alpiū āmissis qui plures
pene perierint qm̄ sup̄sint plus spei nactos eē. At enim
pauci quidez sunt sed ingentes animis corporibusq̄ q̄
robora ac uires uix sustinē uis ulla possit effigies ymo
umbre hominū. fame frigore illuue squalore erit cō
tusi ac debilitati int̄ saxa tupeſq̄ ad h̄ p̄usti artus. niue
rigentes nerui. membra torrida gelu quassata fractaq̄
arma claudi ac debiles equi. Cū hōc equite. cum hoc pe
dite pugnaturi estis. Reliquias extremas hostium non
hostes habebitis. ac nihil magis uereat ne unq̄ uos cu
pugnaueritis alpes uicisse hanibale uideantur. s̄ ita
fortitan decuit cum federum ruptore duce ac populo
deos ipsos sine ulla humana ope cōmittere ac p̄fligare
bellum. nos q̄ sedm̄ deos uiolati sumus commissum ac
profligatum configere non uereat ne quis me huiusmōi
adortandi causa magnifice loq̄ existimet ipsum alit̄ animo
affectum esse. licuit in hispaniam prouintia meam quoa
profectus eram cum exercitu meo ubi & fratrem concili
participem ac piculi sotium haberem & hasdrubale poti^o
q̄ hanibalem & hostem & minore haud dubie molem bel
li tamen cū pret̄ ueberet nauibus gallie oram ad huius
hostis famam in terram egressus p̄missis equitatu ad ro
danum moui castra. Equet̄ri prelio qua parte copiarum

conferendi manum fortuna data est. hostem fudi. pedi-
tum agmen quod in modum fugientium raptim agebat.
quia assequi terra non poteram. neque regressus ad naues e-
rat. quanta maxime celeritate potui. tanto maris terrarumque
circuitu in radicibus alpiu obuius fui huic. timendo hosti.
Vtrum cum declinaret certamen inprovisus incidisse uide-
or. an occurrere in uestigiis eius lacessere ac trahere ad decer-
nendum expiri iuuat. utrum alios certe repente cartha-
ginenses per xx. annos terra ediderit. an iidem sint qui ad
gades pugnauerunt insulas & quos abice duos de uicenis
denariis extimatos emisit. & utrum hanibal hic sit emulus
itineru herculi. ut ipse fert. an uestigialis stipendiariusque &
seruus. per r. a patre relictus. quem nisi saguntinu scelus a-
gitaret respiceret profecto si non patriam uictam. domum
certe patremque & federa hamulcaris scripta manu quibus
a consule nostro presidium deduxit ab euryce. quod graues
impositas uictis cartaginensibus leges fremens metensque ac-
cepit. quod decedens sicilia. qui stipendiu. per r. dare pactus est.
Itaque uos ego milites. non eo solum animo. quo aduersus a-
lios hostes soletis pugnare uelim. sed cum indignatione
quadam atque ita uelut si seruos uideatis uestros arma re-
pente contra uos ferentes. licuit ad euricem claudos ultio
supplicio humanorum fame interficere. licuit classem uictri-
cem in affricam traicere. atque intra paucos dies sine ullo cer-
tamine cartaginem delere. ueniam dedimus precantibus.
emisimus ex obsidione. pacem cum uictis fecimus. tutele
nostre copias deinde duximus cum affrico bello urgerentur.
pro his impetitis furiosum iuuenem sequentes oppugnatum pa-
triam uestram ueniunt. atque ut pro decore tantum hoc uobis
& non pro salute esset certamen. non de possessione sicilie. ac
sardinie de quibus quondam agebat. sed pro italia uobis est
pugnandum. nec est aliud ab tergo exercitus. quod nisi nos uin-
cimus hosti obsistat. nec alpes alie sunt. quas dum superant
compari noua possint presidia. hoc est obstandum milites. ue-
lut si ante romana moenia pugnemus. unusquisque se non
corpus suum. sed coniugem ac liberos puos armis protegere.

putet. nec domesticas solum agitet curas. sed idemptides
hoc animo reputet nostras nunc intueri manus senatum
pplinq; romanū qualis nostra uis uirtusq; fuerit. talem
deinde fortunam illius urbis ac romani impii fore. hec
apud romanos consul Hannibal rebus prius qm uerbis
ad ortandos milites ratus circumdato ad spectaculuz
exercitu captiuos montanos uinctos in medio constitu
it armisq; gallicis ante pedes eorum proiectis interrogā
interpretem iussit. quis uinctis leuaretur. armaq; & eq^m
uictor accipet. decertare ferro uellet. Cum ad unum os
ferrum pugnamq; poscerent. & delecta esset in id fors
se quisq; eum optabat. que fortuna in id certamen legēt
& cuiusq; fors excederet. alacri inter gratulantes gaudio
exultans cum sui moris tripudijs arma raptim capiebat.
Vbi uero dimicarent ut habitus animorum non inter e
iusdem modo conditionis homines erat. sed etiam int
spectantes uulgo. ut non uincantium magis q; bene mo
rientiū fortunā laudaretur. dum sic aliquot spectatis
parib; affectos dimisisset. contione inde aduocata ita
apud eos locutus fertur. *Orō Hannibal ad suos. c. xlii.*

Si quem animum in aliene sortis ex paulo habuistis eun
dem mox in extimanda fortuna uestra habueritis. uicm
milites. neq; enim spectaculū modo illud. sed quedaz ue
luti ymago uestre conditionis erat. ac nescio an maiora
uincta maioresq; necessitates uobis qm captiuis uestris
fortuna circūdederit. dext^a leuaq; duo maria claudūt
nullam ne ad effugium quidem nauem habentib;. cir
ca padus amnis. maior padus ac uiolentior rodano. ater
go alpes urgent. vix integris uobis ac uigentibus transitus.
si uobis uincendū aut moriendū milites est ubi primum
hosti occurristis & eadem fortuna que necessitatem pugnan
di imposuit premia uobis ea uictoribus proponit quibus
ampliora homines. ne a dijs quidem immortalib; optare so
lent. Siciliam tantum ac sardiniaz pentibus nostris ereptas
nostra uirtute recuperaturi essemus. satis tamen ampla pre
cia essent. Quicquid t. tot triumphis ptum congestumq; pos.

sident. id omne nostrum cum ipsis dn̄is futurum est. In
hanc tam opimam mercedem agite cum dn̄s bene iuuan-
tibus arma capite. satis adhuc in uastis lusitane. celtiberie
q̄ montibus pecora consectando nullum emolumentorū
tot laborū piculorumq̄ uestrorum uidistis. tempus ē iaz
opulenta uos ac ditia stipendia facē. & magna ope pretia
mereri tantum itineris p̄ tot montes fluminaq̄. & tot
armatas gentes emensos. h̄ uobis t̄minum laborum for-
tuna dedit. h̄ dignam mercedem emeritis stipendiū da-
bit. nec q̄ magni nominis bellum est tam difficult̄ existiā-
ueritis uictoriam fore. Sepe & contemptus hostis cruen-
tum certamen edidit & incliti p̄p̄ regesq̄ pleui momēto
uicti sunt. uno dempto hoc uno fulgore nominis romani
quid ē quod illi uob̄ compandi sint. ut. xx. annorum mi-
liciam uestram cum illa uirtute cum illa fortuna taceam
ab herculis columnis ab oceano terminisq̄ ultimis ter-
rarum p̄ tot ferocissimos yspanie & gallie p̄p̄los uincen-
tes. huc puenistis. pugnabitis cum exercitu tirone. hac
ipsa estate ceso. uicto circumsesso a gallis ignoto adhuc
duci suo. ignorantiq̄ ducem. An me in pretorio patris cla-
rissimi impatoris probe notum. certe educatum domito-
rem yspanie gallieq̄ uictorem. eundem non alpinarū
modo gentium. id est ipsarū. quod multo mai⁹ est alpius.
cum semest̄ hoc conferam duce desertore exercitus sui.
cui siquis demptis lignis penos. romanosq̄ hodie osten-
dat ignoraturum. certum habeo. utri⁹ exercitus sit con-
sul. non ego illud parui extimo. milites. quod nemo ue-
strum est. cui⁹ non ante oculos ipse sepe militare aliqd̄
ediderim facinus. cui⁹ non idē ego uirtutis spectator
ac testis. notata tempib⁹ locisq̄ referre sua possim deco-
ra. tum laudastis me milies. donastis alūnum. prius
omnium uestrum q̄ impator procedam acie aduersus
ignotos. inter se ignorantesq̄. Quocunq̄ circūtuli oculos
plena omnia uideo animorum ac roboris. uetanus pe-
ditem generosissimarū gentium. equites frenatos &
infrenatos. uos socios fidelissimos. fortissimosq̄ uos car-

taginenses tum ob patriam tum ob iram iustissimam pugna-
turos. inferimus bellum. infestisq; signis descendimus in
italiam. tanto audati⁹ fortiusq; pugnaturi. quanto maior
spes maior animus inferentis uim q; arcantis. Accendit
preterea animos & stimulat dolor iniuria indignitas. Ad
supplicium depoposcerunt me duce primū deinde uos
omnes qui saguntum oppugnastis. deditos ultimis cruci-
atibus affecturi fuerunt. Crudelissima ac supbissima gens
sua omnia suiq; arbitriū facit. Cum quibus bellum q̄bus
pacem habeamus. se modū imponē equum censet. circū-
scribit. includitq; nos terminis montium fluminumq;
quos ne excedamus. neq; eos quos statuit terminos obser-
uat ne transieris hiberz. ne qd rei tibi sit cum saguntinis
ad hiberū est saguntū. nusq; te uestigio moueatis. pars
ē quod ueterimas prouincias meas siciliam ac sardi-
niam adimit. in hispaniam & ut inde cesserō in affri-
cam transcendet transcendisse audio duos consules
huius anni. unum in affricam altes in hispaniam mise-
runt. nihil inq; nobis relictum est nisi quod armis
uendicaremus. Illis timidis & ignis licet esse q; respe-
ctum habent quod suus ager sua terra p̄tuta ac paca-
ta itinera fugientes accipient. uobis necesse est fortes
uiros esse. & omnibus inter uictoriam mortē ue-
certa desperatione abruptis aut uincē aut si fortuna dubi-
tabit in prelio potius q; in fuga mortem oppetē. Si hoc
bene fixum omnibus destinatū in animo est. itez
dicam uicistis. nullū contemptum ad uincendum
homini a diis immortalibus acrius datum est. Tran-
situs romanorum p̄ ticinū ad hanibalem. premia p̄-
ponunt suis ab hanibale & precatio eiusde. c. xliiii.

C His adortationibus cum utiq; ad certamen accensi mi-
litum animi essent. romani pontem ticinū iungunt.
tutandiq; pontis causa castellū sup̄ imponunt. penus
ope occupatis hostibus maharbalem cum ala numida
rum equitibus. v. ad dep̄plandos sotiorū. p̄ r. agros
mittit gall̄ p̄ci q; maxime iubet principumq; animos

sollicitate ad defectionem ponte pfecto traductus ro-
manus exercitus in agrum in subriū qnq; milia passu-
um a uico tumultu confedit. Ibi hanibal castra habebat.
reuocatisq; prope maharbale atq; equitibus cum inspe-
re certamen cerneret. nihil unq; satis dictū p̄monitū
q; ad cohortandos milites ratus uocatis ad contione
certa premia prenuntiat. in quorum spem pugnarent
agrum se se daturum eē in italia affrica hispania ubi
quisq; uelut in munē ipsi qui accepisset libisq; qui pe-
cuniām q̄ agrum malluisset ei se argento satisfacturus.
qui sotiotorum ciues cartaginenses fideri uellent potātes
factus. qui domos redire mallent daturum se operam
ne cuius suorū p̄lariū mutatam secum fortunam eē
uellet. Seruis quoq; dños prosecutis libertatē propo-
binaq; pro his mancipia dominis se redditus. Ea q; ut
rata seirent fore. agnū leua manu dextā silicem reti-
nens. si falleret. iouem ceterosq; precatus deos ita se
maclarent quemadmodū ipse agmini maclasset. &
sedm̄ precationē caput pecudis saxo elisit. Tum uero os
uelut diis actionibus in spem suam quisq; acceptis timo-
re quedam nondum pugnarent ad ponenda spata ta-
ti preliū uno animo & uoce una poscunt. *primū bel-
lum cum hanibale ad tinium & de scipione pue-
ro. caplm. & Liii.* ¶ Apud romanos haud quaqm̄
quanta alacritas erat. sup̄ cetera recentibus & territos
prodigiis. nam & lupus intrauerat castra. laiatibusq;
obuiis ipse intactus euaserat. Examen apum in arbore
pretorio imminente confederat quibus procuratis. Sci-
pio cū equitatu iaculatoribusq; expeditis profectus
ad castra hostiū. ex quo propinquo copias q̄ntē & cui
generis essent speculandas obuius fit hanibali & ipi-
dum equitibus ad exploranda circa loca progressu neut
altos primos cernebant. densior deinde incessu tot ho-
minum equorumq; oriens puluis signū p̄p̄inquantū
hostium fuit consistit utrumq; agmen. & prelio sese ex-
pediebant. Scipio iaculatores & gallos equites ī fronte

locat romanos fortiorumque quod roboris fuit in subsidio. hanibal frenatos equites in medium accipit cornua numidum firmat. uix dum clamore sublato iaculatores fugerunt in subsidia ad sedam aciem. Inde equitum certamen erat aliquandiu anceps. denique turbabant equos pedites intermixti multis labentibus ex equis aut desilientibus ubi primi suos circumuentos uidissent. iam magna ex parte anceps pugna erat donec numide qui in cornibus erant circumuenti paululum ab tergo se ostenderunt. ille pauor percussit romanos auxitque pauorem consulis uulnus periculumque intercursum tamen primum pubescentis filii pullatum. hic erat iuuenis penes perfecti huiusce belli laus est Africanus ob egregiam uictoriam de hanibale & de penis appellatus. fuga tamen effusa iaculatorum maxime fuit quos primos numide inuaserunt. Alius confertur equitatus consulem in medium acceptum non armis modo sed etiam corporibus suis protegens in castra nusquam trepide neque effuse cedendo reduxit. Seruati consulis decus coelestis ad seruum natione ligurum delegat. Mallimus equidem de filio uerum esse quod & plures tradidere auctores sed fama obtinuit. hoc primum cum hanibale prelium fuit quod facile apparuit & equitatu meliorem poenum esse & ob id campos patentes quales sunt in padum alpesque bello gerendo romanis aptos non esse. Cedit retro cornelius. Subsequitur hanibal transacto pado placentiam. capitulum. XLV.

Itaque proxima nocte iussis militibus uasa silentio colligere castra ab vicino mota festinatimque ad padum est ut ratibus quibus iunxerat flumen nundum resolutis sine tumultu atque in sectatione hostis copias traiceret. prius placentiam puenit quam satis sciret hanibal ab vicino profectos. Tamen ad hec moraturum in citiore ripa segniter ratem soluentes coepit transire non potuit potatem ut extrema resoluta erant. tota rati in sedam aquas labente. Celius auctor est magone cum equitatu & hispanis pedibus flumen ex templo transnataisse. ipse hanibale

p supra padi uada

psupiora padi uada exercitum traduxisse. elephantis in or-
dinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis ea pe-
riti annis eius uix fecerint. neq; equites armis equisq; sal-
uis tantam uim fluminis supalle. uerisimile est ut ias hys
panos omnes inflati trauxerint utres. sed multor; dies
circuitu padi uada petenda fuerint. qua exercitus quis
impedimentis traduci posset. posteriores apud me auto-
res sunt qui biduo uix locum ratem iungendo flumini
inuentum tradunt. Ea cum magone equites hispanorum
expeditos premisos. ¶ Dum hanibal circa flumen legato-
nibus gallorum audiendis moratus traicit grauius pedi-
tum agmen. Interim mago equitesq; ab transitu fluminis
diei unius itinere placentiam ad hostes contendunt. Hani-
bal paucis post diebus sex milia a placentia castra comu-
niuit. & postero die in conspectu hostiu acie directa potant
pugne fecit. Insequenti nocte cedes in castris romanis tu-
multu tamen q; re maior. ab auxiliariis gallis facta e. ad
duo milia peditum. & centi equites. uigilibus ad portas tru-
cidatis ad hanibalem transfugiunt. quos penus benigne
allocutus & spe ingentiu donoru accensos. in ciuitates que
q; suas ad sollicitandos pplarium animos dimisit. *Cedens
retro corneli; trisit turbiam que haibal absq; e. m. xlviii.*
¶ Scipio cedem eam signum defectionis omnium galloru
esse ratus. contactorq; eo scelerē uelut iniecta rabiē ad at-
ma uturos q; grauis adhuc uulnere erat. tamen quarta
uigilia noctis insequentiis tacito agmine profectus ad
trebiam fluuium loca altiora. loc; que impeditiores equi-
tes castra mouet. Minus q; ad tricinium fefellit. Nullisq; ha-
nibal primū numidis deinde omni equitatu turbal-
set utiq; nouissimum agmen ni auuiditate prede iuacua
romana castra numide diuertissent. Ibi dum pserutan-
tes loca omnia castror; nullo satis digno more pretio tps
terunt. emissus hostis est de manibus. Et cum iam trans-
gressos romanos. metantesq; castra conspexissent. paucos
moratoru occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec
uexationem uulneris niuia iactantis ultra patient. & col-

legam iam enim & reuocatum ex sicilia audierat ratus expec-
tandum locum qui prope flumen tutissimus status ē uis
delectum cōmuniuit. nec procul inde hanibal cū confedisset
quātum uictoria equestri elatus tantum anxius inopia que
p̄ hostium agros euntē. nulq̄ preparatis cōmeatibus maior in
dies excipiebat ad elatidum uicum quo magnum frumē
ti numerum congesserant romani mittit. Ibi cū uim parēt
spes facta productionis. nec sane magno pretio nūmis aure-
is quadrintis datis pro brundulino p̄fecto p̄sidii corrup-
to traditur hanibali elatidum. Id horreum fuit penis
sedentibus ad trebiam. in captiuos ex tradito p̄sidio. ut
fama clementie in principio rerum colligeretur nihil se-
uitum est. *Gesta naualia circa siciliam. & insulas italie
imminentes caplm XLVII.* ¶ Cum ad trebiā terrest̄
constitisset bellum. Interim circa siciliam insulasq̄ italie
imminentes & a sempronio consule. & ante aduentū ei⁹
terra mariq̄ res geste. xx. quinq̄remes cui⁹ mill armatis. ad
deplendam oram italie a cartaginensibus missē. nouem
lipaias viii. ad insulas uulcani tenuerunt tres ī fretū
adūtis estus. ad eas conspectas a messana. xii. naues abbe-
rone rege syraculinorū missē. q̄ tum forte messane erat
consulem romanū opiens. nullo repugnante captas naues
messanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis
preter xx. naues. cui⁹ ipsi classi eēt. in italiā missas
quinq̄ & xxx. alias quinq̄remes siciliam petē ad sollicitandos
ueteres socios. libei occupandi precipuam curam eē cre-
dere. eadem tempestate qua ipsi disiecti forent. eam quo-
q̄ classem de gadis insulam deiectam. hec sicut audita
erant rex messane emilio pretori cui⁹ sicilia erat puincia
prescribit. monetq̄ ut libeum firmo teneret p̄sidio.
Ex templo & circa pretorem a ciuitate missi legati tribuni
q̄ suos ad curam custodie intenderent. ante omnia libe-
um rerum apparatū belli edicto proposito. ut socii na-
uales. x. coacta cibaria ad naues deferrent. Et ubi signū
datū esset. ne quid moram conscendendi faceret. p̄ om-
nem moram qui ex speculis conspicerent aduentantem

hostium classem. Simili itaq; q̄q; de industria morati cursū
nauiū erant cartaginenses ut ante lucem accederent li
libeum. plensum tamen est quia & luna p̄nox erat. & s̄b
latis armamentis ueniebant. Ex templo datum signum
ex speculū & in oppido ad arma conclamatū est. & in
naues conscensum. pars militum in muris portarūq;
in stationibus. pars in nauibus erant. & cartaginenses. q̄a
rem fore haud cum ip̄aratis cernebant. usq; ad lucem
portu se abstinuerunt. dementis armamentis eo tempe
aptandaq; ad pugnam classe assumpto. ubi illuxit recepe
classem in altum. ut spatiū pugne esset. exitumq; liberūz
e portu naues hostium haberent. nec romani detractauē
pugnā. & memoria circa ea tempora & loca gestatum rerum
freti & militum multitudine ac uirtute ubi in altum euecti
sunt romanos conferē pugnam. & ex propinquo uires cō
ferre uelle. contē eludē poenul. & arte non ui rem gerere.
nauiumq; q̄ uirorum aut armorū malle certamen facē.
nam ut sotiū naualibus affatim instructas clas
sem ita inopem militem habebant. & sicubi conferta na
uis esset. haud qua q̄ par nūs armatorum ex ea pug
nabat. quod ubi animaduersum est. & romanis multitu
do sua auxit animum. & paucitas illius minuit. Ex tem
plo vii. naues punice circumuente. fugam cetē coeperūt.
Mille & vii. fāere in nauibus capti milites nauibusq; in
his tres nobiles cartaginensiu. classis romana icolumū
una tantū p̄forata nauī. sed ea quoq; ipsa reduce in por
tum rediit. sedm̄ hanc pugnam mundū gnaris eis. q̄ mel
sana ierant. L. sempronius consul messanā uenit. Ei
fretum intranti. rex hiero classem ornata obuiam dux
it. Transgressulq; ex regia in pretoriam nauem gratulat̄
solpitem cum exercitū & nauibus aduenisse. precatusq;
prospū ac felicem in siciliam transitum. statim deinde
insule & cartaginensium conata exposuit. pollicitq;
est. ut quo animo priore bello pplm̄. romanum iuuenis
adiuisset. eo senem adiutus. frumenta uestimenta q;
esse legionibus consulibus. sotiūq; naualibus gratis p̄t.

biturum grande piculum lilibeorum maritimisq; ciuitatibus
esse. & quibusdam uolentibus nouas res fore. ob hoc consuli
nihil cunctandum uisum quoniam lilibeum classe peteret. &
rex regiaq; classis una profecti nauigantes inde pugnatu
ad lilibeum fugatasq; & captas hostium naues acceperat. a li-
libeo consul hierone cum classe regia dimisso. relictoq; p-
tore ad tuendam sicilie oram ipse in iussu lamelitam que
a carthaginensibus tenebat traiecit aduenienti hamulcar
gisgonis filius prefectus presidii. cum paulo duobus milibus
militum oppidumq; cum insula tradidit. Inde post paucos
dies reditum lilybeum captiuq; & a consule & a p-tore
preter insignes nobilitate uiros sub corona uenerunt.
postquam ab ea parte satis tutam siciliam censebat consul
ad insulas uulcari quia fama erat stare ibi punice clas-
sem traiecit. nec quisq; hostium circa eas insulas inuenit
ia forte transmiserant ad uastandam italie oram depo-
pulandoq; uibonensi agro urbem etiam terrebant.

Gesta sempromii cons. in uibonensi agro. cap. XLVIII.

Repetenti siciliam consuli. excursio hostium in agrum
uibonensem facta nuntiatur. littereq; a senatu de transi-
tu in italiam hanibal & ut primo quoq; tempore college-
ferret auxilium misse traduntur. Multis simul anxius
curis exercitu ex templo in naues impositum ariminuz
mari misit. Sexto pomponio legato cum XLV. longis na-
uibus uibonensem agrum. maritimamq; oram italie tu-
endam attribuit. M. emilio pretori. L^{ta} nauium classem
expleuit. *Coniungitur sempromius consuli cornelio
ad trebiam et etant uaria pugna cum penis. c. 9. 9.*

Ipse compositis sicilie rebus. X. nauibus oram italie le-
gens ariminu puenit. Inde cum exercitu suo profectus
ad trebiam flumen college coniungit. Jam ambo consules
& quicquid romanarum uirum erat. hanibali oppositum.
aut illis copiis defendi posse romanum impiuz aut spe
nullam aliam esse satis declarabat. tamen consul alé egl-
ta prelio uno & uulne suo minutus trahi rem mallebat. re-
centis animi alé. eoq; feruor nullam dilationem patiebat.

Quod in trebiam padumque agri est galli tum incolebant in du-
orum prepotentium populum certamine per ambiguū fauo-
rem haud dubie gratiam victos spectantes. Ad romani ne-
quid modo mouerent ea quo satis penus piniquo animo
ferebat. a gallis accitum se uenisse ad liberandum eos di-
citans. ob eam itam simul ut preda militem aleret. duo
milia peditum & mille equites numidal. plerosque mixtos
quosdam & gallos. prolati omnem deinceps agrum usque ad
padi ripas iussit. Egentes ope galli. cum ad id dubios ser-
uassent animos coacti ab auctoribus iniurie. ad uindictas
futuros declinant. legatisque ad consulem missis auxilium ro-
manorum terre ob nimiam cultorum fidem in romanos
laboranti orant. cornelio nec eam. nec tempus agende rei
placebat. suspectaque ei gens erat. tum ob infida multa faci-
nora. tum utilia uetustate absoluisent. ob recentem boiorum
profidiam. Sempronius contra continendis in fide solius max-
imum uinculum esse. promissosque qui coissent ope defensos cense-
bat. cum collegam cunctantem equitatum suum mille pedi-
tum. iaculatoribus ferme admixtis ad defendendum gallicum
agrum trans trebiam mittit. ipsos & incompósitos ad hanc cara-
uul preda plerosque cum inopinatos inualisset ingentem
terrorem cedemque ac fugam usque ad castra. stationesque fecere.
unde multitudine effusa pulsi rursus subsidio suorum
prelium restituerunt. uaria inde pugna sequentes quacumque
ad extremum equassent certamen. maior tamen hostium ro-
manis fama uictorie. Exprobat sempronius cunctatio-
nem college & festinat ad pugnam. Caplin. L.^m

Ceterum nemini omnium maior iustiorque quam ipsi consuli uidetur
gaudio & ferri qua parte copiarum alter consul uictus fo-
ret. ea se uicisse. restitutos ac refectos militum animos. nec
quemquam esse preter collegam. qui dilatam dimicationem uel-
let cum animo magis quam corpore egrum. memoria uulneris
aciem ac tella horrere. sed non esse cum egro se uelendum. quid
enim ultra differri. aut terti tempore quem tertium consulem
quem alium exercitum expectari. castra carthagenensium
in italia ac prope in conspectu urbis esse. non sicilia ac lar-

diniam uictis ademptas. nec his hiberum. hispaniam pe-
tit. sed solo pato terraq; in qua geniti forent. pelli roma-
nos. quantum ingemiscant. inquit patres nostri. circa me-
nia carthaginis bellare solui. si uideant nos progeniem
suam. duos consules. consularesq; exercitus in media i-
talia. pauentes intra castra poenum. quod int' alpes appe-
ninumq; agri sit. sue ditionis fecisse. hec arridens eq;
collega. hec in pretorio prope contionabundus agere.
stimulabat. & temp' propinquū comitorum. in nouos
consules bellum differretur. & occasio in se unum uer-
tende gl'e. dū eger collega erat. itaq; nec quicq; dissen-
tiente cornelio. pari ad ppinquum certamen. milites
iubet. *preparat hanibal insidias & pugnam. c. Li.*

Hanibal cum quid optimum foret hosti cerneret. uix
ullam spem habebat. temē atq; iprouide. quicq; consu-
les acturos. cum alteri' ingenium fama pri' deinde re-
cognitū. peritum. ac ferox sciret esse. ferociusq; factuz
prospo. cum predatorib; suis certamine. crederet ad
eē gerende. rei fortunam haud diffidebat. cuius ne-
quod pretermitteret tempus. sollicitusq; & intentus
erat. dum tiro hostium esset miles. dū maiorem ex-
ducib; inutilem uulnus faceret. dum gallos animi
uigerent. quos ingentē multitudinē sciebat. seonius
secuturam. qnto longius ab domo traherentur. Cum
ob hec taliaq; sparet propinquū certamen. & facē si
cessaretur. cupet. speculatoresq; galli ad ea explorāda
que uellent tutiores. quia in utrisq; castris militabāt.
patos pugne esse romanos. retulissent. locum insidiis
circumspedare. penus coepit. Erat in medio riuus. p
alt' utrinq; clausus ripis. & circa obsit' palustribus
herbis. & quib; inculta ferme uestiuntur uirgulis.
uepribusq;. quem ubi equites quoq; tegendo. satis late-
brosum locum. circumuectus. ipse oculis. plustrauit. h
erit locus. magoni frī ait. quem teneas. delige. cente-
nos uiros. ex omni. pedite. atq; equite. cum uirib; ad
me. prima uigilia. uenias. nunc corpa. curare. temp' est.

Ita pretorium missum. mox cum delectis mago aderat.
Robora uirorum cerno inquit hanibal. sed ut enūo etiā
non animis modo ualeatis. singulis uob nouenol ex tur
mis manipulisq; uestri similes eligite. mago locū mon
strabit. quē insideatis. hostem cecum ad has belli artes
habebitis. Ita mille equitibus magoni. mille peditibus di
missis. hanibal prima luce numidas equites transgres
sos trebiam flumen obequitare iubet hostium portis
iaculandoq; stationesq; elicē ad pugnam hostem. Inie
cto deinde certamine. cedendo sensim circa flumen per
trahē. hec mandata numidis. Ceteris ducibus pedi
tum equitumq; preceptū. ut prandē omnes iuberent.
armatos deinde. instratisq; eqs signum expectare. Sem
proni ad tumultū numidarum primum omnē equi
tum ferrox ea parte uirum. deinde sex milia peditum
postremo omnes copias ad destinatū iam an consilio
auidus certaminis eduxit. Erat forte brume tempus
& niualis dies. in locis alpibus appeninoq; interiectis p
pinquitate etiam fluminum ac paludium p̄gelidi. Ad
h̄raptim eductis hominibus atq; equis. non capto ante
cibo. nonope ulla ad arcendum frigus adhibita. nihil
caloris inerat. & quicquid aucte fluminis appropinqua
bat. a flabat acrior frigoris uis. Ut uero refugientes nu
midas insequentes aquā ingressi sunt. & erat pectoribus
tenuis aucta nocturno ymbri tum utiq; egressis rigere
omnibus corpora. ut uix armorū tenendosq; potentia eēt
& similitudinē. & procedente iam die fame & deficē.
hanibalis interim miles ignibus ante tentoria factis. o
leoq; p manipulos ut molirent artus misso. & cibum
potium capto. ubi transgressos flumen nuntiatum est
hostis alacer animis corporibusq; arma capit. atq; in a
ciem procedit. baleares locat ante signa. leuem armatu
ram octo ferme milia hominū. dein grauiorē armis pe
ditum. quod uiriū quod roboris erat. in cornibus circun
fudit. x milia equitū. & ab cornibus in utramq; partem
diuersos elefantos statuit. Consul effulos sequentes eques

cum ab resistentibus subito numidis incauti exciperentur
signo receptui dato reuocatos circundedit peditibus duo de
xx milia romana erant. sotiorum nominis latini. xx auxilia
pacenomanos. Ea sola in fide manserat gallica gens his copiis
concursum est prelium ab alpiibus ortum est. quibus cum maio
re robore legiones obsisterent deducte propere in cornua
leuis armature sunt. que res effecit. ut equitatus romanus ex
templo urgeretur. nam cum uix iam pro se resisterent. x. mi
libus equitum quatuor milia & fessi plerisque integris obru
ti sunt. insuper uelut nube iaculorum ab alaribus coniecta
ad hi. elefanti eminentes ab extremis cornibus equos maxime
non uisu modo. sed odore insolito territis fugam late faci
ebant. pedestris pugna par animis magis quam uiribus erat
quam grecus poenus. paulo ante curatis corporibus in prelium
attulerat. contra ieiunia fessaque corpora romanis & rigentia
gelu torpebant. Restitissent tamen animis. si cum peditibus
solum foret pugnatum. Sed & baleares pulso equite iacu
labantur in latera & elefanti iam in mediam peditum
aciem sese tulerant. & mago numideque simul latebras eorum
improvida preter lata acies est. exorti a tergo ingentem tumultum
ac terrorem fecere. tamen in tot circumstantibus malis
mansit aliquodiu imota acies. maxime preter spem omnium
aduersus elefantos. Eos pedites ad ipsum locum ueritus
coniectis & auertere & inscuti auersos sub caudis qua ma
xime molli cute uulnera accipiunt fodiebant. Trepidanti
tisque prope iam in suos consternatos media acie in extrema
ad sinistrum cornu aduersus gallos auxilia res agi iussit
hanibal. Ex templo haud dubium fecit fugam additusque
nouus terror romanis ut fusa auxilia sua uiderunt. Itaque
cum iam in orbem pugnarent. x. milia affrorum acie. que
gallieis auxiliis firmata erat. cum ingenti cede hostium
prumpe & cum neque in castra reditus esset flumine inter
clusis. neque per ymbri latis decernere possent sua uel opem
ferrent. placentiam recto itinere preceperunt. plures deinde in
omnes partes eruptiones fecerunt. Et qui flumen petierunt
aut gurgitibus absumpti sunt. aut inter cunctationem in

grediendi ab hostibus oppressi qui passim pagros fuga spoli
erant uestigia cedentis sequentes agminis placentiam con
tendere. Aliis timor hostium audaciam ingrediendi flumē
fecit transgressisque in castra puenerunt. ymber niue mixtus
& intolleranda uis frigoris & homines multos & iumenta
et elefantos prope omnes assumpit. finis insequendi hos
tis poenis flumen trebia fuit & ita torpentes gelu in cas
tra redierunt. ut uix letitiam uictorie sentirent. Itaque nocte
insequenti cum presidium romanorum castrorum & quod
reliquum ex magna parte militum erat. ratibus trebiam traice
rent aut nihil sentire obstrepente pluuia aut quae iam mo
ueri pro lassitudine nequibant. aut uulneribus sentire
se se dissimularunt. qui easque poenis tacito agmine ab sci
pione consule exercitus placentiam est perductus. Inde per
to traiectus cremonam ne duorum exercituum hibernis
una colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac cla
de perlatus est. ut iam ad urbem romanam crederent infestis sig
nis hostem uenturum. nec quicquam spei aut auxilium esse quae por
tis moenibusque uim arcerent uno consule ad vicinam uicto
alio ex sicilia reuocato duobus consulibus duobus consula
ribus exercitibus uictis alios duces. quas alias legiones
esse. que acerbent. Ita territis sempronius consul aduenit in
genti periculo. per effulos passim ad precandum hostium eq
tes. audacia magis quam consilio. aut spe fallendi resistendi
ue. si non falleret. Transgressus id quod unum maxime
in presentia desiderabatur comitiis consularibus habitis
in hiberna rediit. Creati consules. c. n. seruilium & c. ami
nium. Ceterum ne hiberna quidem romanis quiesca erant.
uagantibus passim numidis equitibus & quaeque his impedi
tiora erant. celtibus lusitanisque omnes igitur clausi undique
comerant nisi quos padus naues subuehant. Tempori
prope placentiam fuit. & ope magno munitum & ualido mu
nitum presidio eius castelli oppugnandi spe cum equibus
ac leui armatura profectus hanibal cum plurimum in celan
do incepto ad effectum spei habuisset adortus non fecellit ui
giles. tantus repente clamor est sublatus. ut placentie quoque

audiret. Itaq; sub lucem cum equitatu consul aderat iussis
quadrato agmine legionibus seq. Equestre preliū interim
commissum in quo quia hanibal sauci' pugne excessit.
pauore hostibus iniecto. defensum egregie presidū est.
paucorum inde dierum quiete sumpta & uix dū satis
peurato uulnere ad uicum uias ire pōt oppugnanda
Idē portum a romanis gallico bello fuerat munitum.
Inde locū frequentauerant accole mixti undiq; ex fini
timis pplis & cum terror pplationū eo plerōq; ex agris
compulerant. hui' generis multitudo fama ipiore dese
si ad placentiam presidū accensa armis arceptis obuia
hanibali procedit mag' agmine q' atie iuia cū concur
sum esset in alta & dux militū & duci miles fidens ad
xxxv. milia hominū a paucis fusa. postero die deduro
ne facta presidū intra moenia accepe. iussiq; arma
tradē cum dicto paruissent. signum repente uictoribz
dat ut tanq; ui captam urbem diripent. neq; ulla q'
in tali re memorabil' scribentibz uideri solet p'ermis
sa clades est adeo omnis libidinis crudelitatisq; &
inhumane supbie editum in miserōs exemplū. Ne
fuere hiberne expeditiones hanibal haud longis in
temporibz dum intollerabilia frigora erant. quies mi
liti data est & ad prima ac dubia signa ueris pfectus
ex hibernis in etruria ducit eam quoq; gentem sicut
gallos liguresq; aut ui aut uoluntate adiungit his
transeuntē appeninum adeo atrox tempestas adorta
est ut alpium feditate ppe supauerit. uento mixtus
ymbet cum ferret aut contra enitentes uertice itor
ti affligebant consistē. dein cum iam spm includeret
nec reciprocate animam sineret. auersi a uento pas
p conledē tum uero ingenti sono celū strepe & inter
horrendos fragores micare ignes captis auribz & oeu
lis. moetu omnes torpe. Tandem effuso ymbre cū eo
magis accensa uis uenti eēt. ipso illo quo dephenli
erant loco castra ponē necessarium uisum est. Id ū
laboris uelut de integro initū fuit. nam n' explicare

quicq̄ nec statuē poterant. nec quod statum eēt manebat
omnia p̄scindente uento & rapiente. & mox aqua leua
to uento cum sup̄ gelida montiū cacumina concreta
essent tantum niuose grandinis deiecit ut omnibus
ōmissis procūberent homines. tegminib; suis magis
obruiti q̄ tecti. Tantaq; uis frigoris insecuta est ut ex
illa miserabili iumentorumq; strage. cum se quisq; at
tollē ac leuare uellet. diu nequiter q̄ torrentib; ri
gore necuis. uix flectē artus poterant. deinde ut tan
dem agitando se se mouē ac recipe animos. & raris lo
cis ignis fieri est ceptus. ad alienam opem quisq; inops
tēdere. Biduum eo loco uelut obsessi manserūt. multi ho
mines. multa iumenta elefanti quoq; ex his qui prelio
ad trebiam facto sup̄fuerant. septem absumpti. Digressi
appenino retro ad placentiam castra mouit. & ad x mi
lia progressus confedit. postero die. xii. milia peditū
v. equitū aduersus hostē ducit. nec sempronius consul
iam enim redierat ab roma. detraxit certamen. atq;
eo die tria milia passuū inter bina castra fuit. post
die ingentib; animis uario euentu pugnatiū est. p̄mo
concurſu adeo res romana sup̄ior fuit ut non acie uin
cerent solū. sed pulsos hostes in castra p̄sequerentur.
mox castra quoq; oppugnarent. hanibal paucis p̄pug
natorib; in illo portūq; politis. ceteros confertos in
media castra recepit. Intentosq; signū ad erumpēdū
spectare iubet. iam nona ferme diei hora erat. cū ro
man^o nec quicq; fatigato milite. postq; nulla spes erat
potiundi castris. signū receptū dedit. quod ubi hani
bal accepit. laxatamq; pugnaz. & recessum a castris ui
dit. ex templo equitib; dextra leuaq; emissis in hostem
ipse cum peditum robore de his castris erupit. pugna
rato magis ulla ea cum utriusq; partis p̄nitie clarior
fuisset. si extendi eam dies in longū spatiū quiuisset.
nox accensum ingentib; animis prelium diremit. Ita
q; acrior concurſus fuit q̄ cedes. & sicut equata ferme
pugna erat. ita clade pari discessum ē. ab neutra pte. vi

plus peditibus & dimidium ei⁹ equitum cecidit. Sed maior
romanis qm̄ pro nuō iactura fuit. quia equestris ordinis a
liquot & ex tribuniū militum quinq; & prefecti sotiorū tres
sunt interfecti. scdm̄ eam pugnam hanibal in ligures Semp-
nius lucam concessit. venienti in ligures hanibali p̄ insidi-
as intercepti duo questores romani. c. filui⁹ & L. lucreti⁹
cum duob; tribuniis militum & v. equestris ordinis fer-
me senatorū libis quo mag⁹ ratam fore cū his pacē sote-
tatemq; crederent traduntur. Dum h̄ in italia gerunt. ca. sci-
pio in hispaniam cum classe et exercitu missus cū ab hostio
rodani profectus pyreneosq; montes circumuectus temp⁹ apu-
lusset classem exposito ibi exercitu orsus a lacetanis usq; ad hi-
berum flumen partim renouandis sotietatib; parti nouis
instituendis romane dicionis fecit. inde conciliata clemen-
tieq; fama non ad maritimos modo p̄p̄os sed in meditanais
quoq; ac montanis ad ferotiores iam gentes ualuit. nec pax
modo apud eos sed sotietas etiam armorū parata est. ualide
q; aliquot auxiliorum cohortes ex his conscripte sunt. hāno
ut inscius hiberū prouintia erat eum reliquerat hanibal
ad regionis ei⁹ presidū. Itaq; pri⁹ q̄ alienarent omnia obui-
am eundum ratus castris in conspectu hostiū positus in
aciem eduxit nec romano differendū certamen uisū. quip-
pe qui sciret cum hannone et haldrubale sibi dimicandū
esse. malloq; aduersus singulos sepatim q̄ aduersus duos
simul rem gerē. nec magis certaminis ea dimicatio fuit. vi
hostium ceta duo capta. cum presidio castrorum. nam et
castra expugnata sunt. atq; ipse dux militū cum aliquot
presidiis capit. et scillis propinquum castris oppidū ex-
pugnatur. Ceterum preda oppidi parui pretii rerum fuit.
supplex barbarica ac uiliū mancipiorum castra milites
ditauere non eius modo exercit⁹ q̄ uictus erat sed & ei⁹
qui cū hanibale in italia militabat. omnib; fere caris reb;
ne graua impedimenta ferentibus essent. citra pyreneū
relictis pri⁹ q̄ certa huius cladis fama accidēt. transgress⁹
hiberum haldrubal. cū. viii. peditū mille equitū. tanq̄
ad primū aduentum romanor; occurfus postq; pditas

res amissaq; castra accepit iter ad mare conuertit. haud p
cul tharagone classi conf. militesq; naualesq; socios uagos
palantesq; p agros quod ferme fit ut sede res negligentia
creent equite passim dimisso cum magna cede maiore fu
ga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari
aulus: ne a scipione opprimeret trans hiberi se se recepit
et scipio raptim ad famam nouoru hostiu agmine actio
cum in paucos relictos paululu animaduertisset. presidio
taracone modico relicto emptoria cu classe redit. uix du
digresso eo hasdrubal aderat. & iller gentum populo q obli
scipioni dederat ad defectione ipulso. cum eorum ipsos
iuuentute agros fidelium romanis sotiorum uastat. Exci
to deinde scipione. hibernis storicis hiberum rursus ce
dit agros scipio relictam ab auctore defectionis. iller gentu
gentem cum infesto exercitu inuasisset compulsis omnib
ad anagru urbem que caput ei populi erat circumsedit. Int
q; dies paucos pluribusq; ante obli dibus impatis. iller getes
pecunia etiam multatos in ius ditionemq; recepit. Inde
in ausetano prope hiberu socios & ipsos penoru procedit
atq; urbe eoru obli dilla latecetanos auxilium finitimis fe
rentes nocte haud procul iam urbe cum intrare uellent
excepit insidiis. Ceta ad. xii. milia exusti pene omis armis
domos passim palantes p agros diffuge nec obli dulos alia ul
la res q iniqua oppugnantibus yemps tutabat. xxx. dies
obli dlio fuit per quos raro nunq nix min. iiii. pedes alta
iacuit. adeoq; plateas ac uineas romanorum opuerat. ut
ea sola ignibus aliquotiens coniectis ab hoste etiam tu
tamentum fuerit. postremo cum amulicus princeps eor
ad hasdrubale profugisset. xx. argenti talentis pacti de
ducunt. tharaconem in hiberna reditum est. Rome aut
circa urbem multa ea yeme prodigia facta aut quod eue
nire solet motis semel in religionem animis. multa nuntia
ta. et teme credita sunt. in quib ingeniu infantem semestres
in foro holitorio triumphu clamasse. & foro boario boues
i tertiam contiguatione sua sponte scandisse. atq; inde tu
multu habitatoru territum se se derecisse. & nauis species

de celo affluxisse. & edem spei que est in foro holitorio fulmi-
ne itam. & launii hostiam se cōminuisse. & coruū in edez
iunonis multis locis hominum spēs procul candida ueste
uisos nec cū illo congresso. & in piceno pluuisse lapidibz. &
cere sortes extenuate. & in gallia lupum uigili gladiū eua-
gina raptum abstulisse. ob cetera prodigia libros adire x ui-
ri iussi. Quod autē lapidibz pluisset in piceno nouē dale-
sacrū edictum & subinde aliis procurandis ppe tota ciui-
tas opata fuit. Jam primū omniū urbs lustrata est. hostie
q̄ maiores quibz editum est diis cese. & donū ex auripon-
do xl. lanuū & iunoni portatum ē & signū eneam matro-
ne iunoni in aduentino hēdificauerunt. & lectisterniuz
cere ubi sortes extenuate erant impatum. & supplicatio
fortune in algido. Ro. quoq̄ & lectisterniū iuuentuti & sup-
plicatio ad edem hercul' nominati. deinde uniuerso pp̄
circa omnia puluinaria indicta. & geō maiores hostie ce-
se. v. & c. attali? terranus pret' uota sulcipe iussus. si in x
annos res publica eodem stetisset statu. h' procurata uo-
ta que ex libis sibillinis magna ex parte leuauerat animū
religionum. *Contentio consulu Flamini? legis suator ple-
bis fauore consul factus. caplm. Liu.*

¶ Consulu designatorū alter Flamini? cui he legiones que
placencie hibernabant sorte euenerant. edictum & lras ad
conf. misit ut si exercitus idibz martis atrimini adesset
in castris. huc in prouintiam consulatū inire consiliū erat
memor uetū certaminū cum patribz. que tr. pl. & que
postea consul pri? de consulatu abrogabatur. dein trium-
pho abierat. Inuisus etiam senatui ob nouam legē. quaz
c. claudi? tr. pl. aduersus senatū atq̄ uno patrum adiu-
uante. c. Flaminio tulerat. ne quis senator. q̄ ue Senato-
ris pater fuisset maritimam nauē. que plus q̄ trecentas
amphoranū esset habēt. Id satis habitum ad fructus ex
agris uestandos questus. omnibz patribz indecorus ui-
sus. Res p̄ summam contentionē acta inuidiam apud no-
bilitatem suatori legis Flaminio. fauorē apud plebem al-
terumq̄ inde consulatū peperit. ob h' rat' auspitiis hōdis

Latinatumq; feriarum mora & consularibus aliis impedim-
tis retenturos se in urbe simulato itinē. priuat^o clam in
prouinciam abiit. Ea res ubi palam facta est. nouam insup-
er iam infestis ante patribus mouit. non cum senatu
modo. sed cum diis immortalibus. c. Flaminium bellū gerē
consulē ante inauspicato factū reuocantibus ex ipsa a-
cie diis atq; hominibus non paruissē. ne nunc consētiās
pretorū & capitolium & sollēnem uotorum nuncupationē
fugissē. ne die initi magistrat^o iouis omne templū adiret
ne senatū inuisus ipse. & sibi uni inuisum uideret con-
suleretq; ne latinas ferias indiceret iouiq; latali sollēne-
sacriū in monte faceret. ne auspicato profectus in capito-
lio ad uota nuncupanda paludatus inde ad prouinci-
am iret. lux modo sine insignibus. sine lictoribus profect^o
clam furtiuis haud alit^o q̄ si exilii causa solum uertisset.
magis p̄ maiestate uidelicet impii atimini q̄ rō. magis
tum inuiturū & in diuersorio hospitali q̄ apud penates
suos pretextā sumptus. Reuocandum uniuersi retra-
hendumq; censuerunt. & cogendū omnibus presentē
in deos hominesq; fungi officis q̄ ad exercitū & i prou-
inciam iret. In eam legationē legatos enim multiplica-
uit. q. terenti^o & M. antisti^o p̄fecti. nihilo magis euz mo-
uerunt q̄ priore consulatu. Irē mouerant a senatu mil-
se. paucos post dies magistratum inuit. ymolantiq; ei ui-
tulus iam idus e maibus sacrificantium se se cū p̄tri-
puisset. multos circumstantes cruore respicit. fuga pro-
cul etiam maior. apud ignaros quid trepidatū & cōcur-
satio fuit. Id a. plerisq; in omen magni terroris acceptū.
legionibus inde duabus a sempronio poris anni consu-
le. duabus a c. attilio pretore acceptis in eturiam p̄ ap-
pēnini tramites exercitus duci est ceptus. *Titiliū pat-
uini clarissimi oratoris de sedo bello punico lib^o prim^o
explicit. Epitoma sedo libri sequitur*

H

Anibal p̄ continuas uigilias in paludibus oculo
amisso uenit in eturiam: per quas paludes q̄
triduo & tribus noctibus sine ulla requie iter fecit

¶ C. Flaminius consul homo temerarius contra auspicia profectus signis militaribus effosis que tolli non poterant & ab equo quem conscenderat pro capite deuolutus insidiis ab hanibale circumuentus ad transimenū lacum cum exercitu cecidit. ¶ Sex milia que rupat fide ab haderbale data perfidia hanibalis uincta sunt. ¶ Cum ad nuntium cladis reuelatus esset due matres ex insperato receptis filiis gaudio mortue sunt. ¶ Ob hanc causam ac cladem ex sibillinis libris nec sacrum uotum. ¶ Cum deinde Q. fab. max. dictator aduersus hanibalem missus nollet acie cum eo conficere nec contra ferocem tot uictoris hostem ausi preliis milites pugnam committere & opponendo se tantus conatus hanibalis impedire. M. minuti magister equitum ferrox & temerarius criminando dictatorem tanquam segnem & timidum effecit ut populi iussu equaretur ei cum dictatore imperio diuisoque exercitu cum iniquo loco conflisset & in magno discrimine legiones eius essent superueniente cum exercitu fab. max. discrimine liberatus est. Quo beneficio uictus castra cum eo iunxit & patrem eum salutauit. idemque facere milites iussit. ¶ Hanibal uastata Campania inter palisianum oppidum & caliculum montem a fabio claudio sarmenis ad cornua bouum alligatis & incensis presidium romanorum quod galligula insedebat fugauit & sic transgressus est saltum. Idemque Q. fab. max. dictatoris cum circumposita ureret agro pepercit ut illum tanquam proditorem suspectum faceret. ¶ Emilio deinde paulo & terentio uatone consulibus & ducibus cum magna clade aduersus hanibalem ad canas pugnatum est. Ceteraque eo prelio romanos. xlv. cum paulo consule & senatoribus. xc. consularibus aut pretoriis aut edilitiis xxx. ¶ Post quod cum a nobilibus adolescentibus prope desperationem consilium derelinquenda italia iniretur. p. cornelius scipio. tr. mil. qui africanus postea nominatus est stricto super capita deliberantium ferro iurauit pro hoste se habiturum eum qui in uerba sua non iurasset. ¶ Effecitque ut omnes non relictura a se italia iureiurando asringe-

tentur. ¶ propter paucitatē militum. viii. seruatorum ar-
 mata sunt. ¶ Captiui cum potestas esset redimendi re-
 dempti non sunt. ¶ preterea turpitudinem urbis & luc-
 tum & res in hispania meliore euentu res gestas conti-
 net. ¶ Opima & Florentia. uestales uirgines incesti dā-
 nate sunt. ¶ Varro obuiam itū & gratie acte. q̄ de re
 p. non despasset. Epitoma sedi libri terciē dehadis
 finit. T. liuii patavinii elegantissimi oratoris et cer-
 tissimi historiographi libi secundus de bello punico se-
 cundo feliciter incipit.

liber XVII.

Am uero appetebat que hanibal
 ex hibernis metuit & neq̄ eo q̄ iaz
 ante conatus transcendē appeninū
 intollerandis frigoribus & cum in-
 genti piculo moratus ac metu galli
 quos prede pplationumq̄ consciue-
 rat spes postq̄ pro eo ut ipi ex alie-
 no agro rapent agerentq̄ suas ter-
 ras sedem belli esse p̄miq̄ utriusq̄ partis exercitu hiber-
 nis uiderent uerterunt retro hanibalē ab romanis odia
 petitusq̄ ē sepe principum insidiis. ipsorum inter se fe-
 aude eadem leuitate qua consenserant. consensu indica-
 tius seruatus erat & mutando nunc uestem. nunc tegu-
 menta capiti. errore etiam se se ab insidiis munierat. Ce-
 terum h̄ quoq̄ ei timor causa fuit maturius mouendi
 ex hibernis p̄ idem tempus. en. seruili^o rome idib^o mar-
 cii magistratū inuit. Ibi cum de re. p. retulisset redinte-
 grata in e. Flāminiū inuidia est. duos se consules crealle
 unū habē. Quod enim illi iustū impiū. quod auspitium
 eē magistratus. id a. domo publicis priuatisq̄ penatibus
 latinis feruis actis. sacrificio in monte p̄fecto uotis rite
 in capitolio nuncupatis. secum ferre. nec priuati auspi-
 tia seq̄. nec sine auspitiis profectū in externo ea solo noua
 atq̄ integra concipe posse. ¶ Augebant metum prodigia
 ex pluribus simul locis nuntiata. In sicilia militibus aliq̄t
 spicula. In sardinia audes in muro circūq̄ cuncti uigilia

equites scipionem quē manu tenuerat arsisse. & litora crebris ignibus fulsisse. & scuta duo sanguinem sudasse. & milites quosdam utros fulminibus & solis orbem minui uisum. & preneste ardentem lapides celo cecidisse. pugnantesq; cum luna solem & capene duas in diu lunas ortas. & aquas ceteris sanguine mixtas fluxisse. fontemq; ipsorum herculis cruentis manasse. spumam mactis & mantum metentibus cruentas in corbe spicas cecidisse. & salernis celum findi uelut magno hiatus uisum quoq; spatium ingens flumen effulsisse. sortes sua sponte attenuatas. unamq; cecidisse ita scriptas. Mauoris bellum suum concutit. Et per idem tempus romae signus martis appia uia ad simulacra laporum sudasse. & capue speciem celi ardentis fuisse. Lunaeq; inter ymbrem cadentis. Inde minoribus etiam dictu prodigiis fides habita. Capras lanatas quibusdam factas. & galinam in mare. gallum in femur sese uertisse. Supradictorum prodigiorum procuratio decretata patrum consilio. et ex libris sibyllinis

His sicut erant nuntiata expositis. auctoribusq; in curias introductis. consul de religione patres consuluit. decretum ea prodigia partim maioribus hostiis. partim laetantibus procurarentur. & uti supplicatio per triduum ad omina puluina habere. Cetera cum x. uiri libros inspexissent ut ita fieret quemadmodum cordi esset diuinis carminibus praefarent. id uirorum monitu decretum est. ioui primum donum fulmen aureum pondus. L. fieret. Iunoni minervaeq; ex argento darentur. et ut iunoni regine in auentino iunoniq; hospite lanuui maioribus hostiis sacrificaret. matronaeq; pecunia collata quantum conferre cuiq; commodum esset. donum iunoni regine in auentinum ferrent. lectisterniumq; fieret. que & ut libertine. & ipse inde feronie donum daret. pecuniam pro facultatibus suis conferrent. hec ubi facta x. uiri atque in foro maioribus hostiis sacrificarunt. postremo libri decem iam mense ad edem saturni romae immolatum est. lectisterniumq; impatum. & cum lectu senatorum strauerunt. & conuiuium publicum ac per urbem saturnalia die ac nocte clamatum. populusq; eum diem festum habere

ac seruire in perpetuum iussus. *Hanibal uiam p paludē
qua fluuius arnus undauerat magis solito cepit.*

C Dum consul placandis romē distrahendoq̄ delectu dat
operam. hanibal profectus ex hibernis. quia iam flāmini
um consulē aretium preuenisse fama erat. cū aliud lon
gius ceptū cōmodi^o ostenderetur iter. propiorē uiam per
paludem petit. qua fluui^o arnus p eos dies solito magis
inundauerat. ad hispanos & affros. & omne uetani erat
robur exercitus. admixtis ipsorū impedimentis. nec ubi
consistē coactis necessaria ad usus deesset. primos ire ius
sit. sequi gallos ut id agminis medium esset. nouissimos
ire equites. Magonem inde cum expeditis numidis cogē
agmen maxime gallos. si tedio laboris longeq̄ uie. ut est
mollis ad talia gens. dilaberent aut subsisterent. cohibē
tem primi qua modo preitent duces p paltas fluuii. ac
profundas uoragines haud stipe ne limo imergentes. q̄
se tamen signa sequebant. galli neq̄ sustinē se pro lapsis.
neq̄ assurgē ex uoraginib^o poterant aut corpa animis.
aut animos spe sustinebant. Alii fessa eger trahētes mē
bra. Alii ubi semel uictis tedio animis procubuissent in
ter iumenta & ipsa iacentia passim morientes. maxieq̄
omniū uigilie conficiebant. p quatrīduū iam & tres nos
tes tollatē. cum omnia obtinentib^o aquis nihil ubi in
siccō fessa sternerent corpa inueniri posset. cumulat^o in
aquis sarcinis insup incumbēbant. iumentoz itinere
torto prostratoz passim acerui. tantū quod extaret aq̄
querentib^o ad quietē parui tempis necessarium cubili
dabant. *Hanibal ex nimia aeris intempie. medendi
q̄ incommodo oculum perdit.*

C Ipse hanibal eger oclis ex ūna primū intempie uari
antes colores. frigoraq̄. elefanto qui unus sup fuerat.
quod alti^o ab aqua extaret uectus. uigiliis tamē & nos
turno humore. palustrisq̄ gelu grauante caput. & quia
medendi. nec locus. nec tempus erat. altō oculo capitut
multis hominib^o iumentisq̄ fede amissis. cū tandem de
paludib^o emerisset. ubi primū in sicco potuit. castra locat.

Certumq; per premissos exploratores habuit exercitū
romanū circa aretū moenia esse. Consul deinde consi-
lia atq; animum & situm regionū itineraq; & copias atq;
commeatūs expediendos & cetera que cognoscenda ī
re erant summa omnia cum cura inquirendo exequē-
batur. Regio erat in primis italie fertū etrusci campi q;
felulas inter aretūq; iacent frumenti ac pecoris & oī
copia rerum opulenti. *Flamini^o consul ab eq; effudit.*
Consul ferox ab consulatu priore & non modo legum
aut patrū maiestatis: sed ne deorū quidem satis metues.
hanc insitam ingenio eius temeritatē fortuna prospō ci-
uilibus bellicūq; rebus successu aluerat. Itaq; satis ap-
parebat nec deos nec homines consulentē ferociter
omnia ac pre ppe actus. Quicq; promior esset in uita sua
agitare eum atq; irritare penus pareat & leuare relū-
tō hoste felulas petens etruscie agro predatū profect^o
quantam maximam uastitatē potest cedib; incendiūq;
consuli procul ostendit. *Flamini^o* qui nec quidē hoste
ipse quieturus erat tum modo uero postq; res solioq;
ante oculos ppe suos ferri agiq; uidit suū id dede-
cus ratus p mediam iam italiā uagari poenū atq; ob-
sistente nullo ad ipsā romana menia ire oppugnanda
ceteris omnibus in consilio salutaria mag^o qm spetiosa sua
dentibus collegam expectandum ut coniunctis exerciti-
bus comuni animo consilioq; rem gererent. Interim equi-
tatu auxiliūq; leuium armorum ab effulā predandi li-
centia hoste cohibendū ratus se ex consilio proripuit.
signūq; simul itineris pugneq; cum ymo aretū ante-
menia. *sedeamus inqt.* hic enī patria & penates sūt. ha-
nibal emissus e manibus p ppetur italiā uastandoq;
& urendo omnia ad romana menia pueniat. nec an nos
hinc mouerimus q; sicut olim camillū ab ueios c. Flam-
miniū ab aretū patres acciuerint. hec simul increpans
cum otius signa conuelli iuberet & ipse in equū insilu-
isset. eq; repente corruit consulemq; lapsum sup caput ef-
fudit tectis omnib; q; circa erant. uelut fēdo omine in-

incipiende rei insup nuntiatur signum omni ui moliente sigifero
conuelli nequit. conuersus ad nuntium num lras quoq inqt
ab senatu affect. que morem gerere uetant abi nuntia signum
effodiant si ad conuellendum manus pre moetu obtorpuerit.
incedē inde agmen coepit. primoribus sup q quod disenserat
& ab consilio. territis etiam duplici prodigio milite in uulgu
leo ferocia ducis cum spem magis ipsam q causam spei intueret.
Hanibal quod agri est inter cortonā urbem transimenumq
lacum omni clade belli peruasat: qua mag' iram hosti ad uin
dicandas sociorum iniurias acuat: & iam puenerat ad loca illi
diis nota ubi maxime montes cortonenses in transymenum
subeunt. uia tantum interest pangusta uel ad ipsum de idul.
tria relicto spatio deinde paulo latior patescit. camp' inde colles
assurgunt sibi castra in aperto locat. ubi ipse cū affris modo his
panisq consideret. Baleares ceteramq leuem armaturā post
montes circumducit. Equites ad ipsas fauces saltus aperta te
gentis locat ut ubi intrassent romani obiecto equitatu clausa
omnia laeu ac montibus essent. flāmini' cum pridie solis occa
su ad lacum puenisset inexplorato. postero die uix dū satis
certa luce angustias supatis. postq inpatientiore campū pan
di agmen coepit. id tantum hostium quod ex aduerso erat as
pexit a tergo ac sup caput decepte insidie.

Poenus ubi id quod petierat clausum lacum montibus & circū
fulum suis copiis habuit hostem signum omnibus dat inua
dendi. Qui ubi q proximum fuit decurrerunt. Eo magis roma
nis subita atq iprouisa res fuit. quod orta ex lacu nebula cam
poq montibus densior sederat. agminaq hostium ex pluri
uallibus ipsa inter se satis conspeta. eoq magis decurrerunt.
Romanus clamore p' undiq orto q satis cerneret circunue
tum esse sensit. Et ante in frontem lateraq pugnari ceptum
est. q satis instrueretur acies aut expediri arma. stringiq
gladii possent. Consul percussis omnibus ipse satis ut in trepida
te ipauidus turbatos ordines uertentes se quoq ad dissonos
clamores instruit. ut temp' locusq patitur. & quacunq po
test adortatur ac stare ac pugnare iubet. nec enim in uotis

aut implorationibus deum sed vi ac uirtute euadendum esse per
medias acies ferro uiam fieri & quo timoris minus sit eo min⁹
ferre periculi esse. Ceterum pro strepitu ac tumultu nec co
siliū nec impium accipi poterat. Tantumque aberat ut sua
signa atque ordinem & locum nosceret. ut dux ad arma ca
pienda aptandaque pugne competere animus. opprimeren
turque quidam onerati mag⁹ his que tecti. Et erat in tanta cali
gine maior usque aurium que oclorum ad gemitus uulnes
ictusque corporum aut armorum & mixto strepentiū pa
uentiumque clamore circumferebant ora oculosque. alii fugi
entes pugnantiū globo illati herabant. alios redeuntes
in pugnam auertebat fugientiū agmen. deinde ubi in
omnem partem. nequitque impetius facti. & ab lateribus
montes ac lacus a fronte & a tergo hostium acies clau
debat. apparuitque nisi in dextra ferroque salutis spem esse.
tum sibi unus quisque dux adortatorque factus ad rem ge
rendam. & noua de integro pugna exorta est. non illa
ordinata per principes hastatosque ac triarios. nec ut p
signis ante signans post signa alia pugnaret acies. nec
in sua ut legione miles aut cohorte aut manipulo eēt
sors conglobat & animus suus cuique ante aut post pug
nandi ordinē dabat. Tantusque fuit ardor animorum ad
intentus pugne animus comotus terre. qui multas urbi
um italie magnas partes prostrauit. auertitque cursu ra
pido amnis. mare fluminibus inuexit. montes lapsu in
genti protulit. nemo pugnantium sensit. Tres ferme ho
ras pugnatum est. & ubique atrociter. circa consulem tū
actior infestiorque pugna est. Eum & robora uirorum se
quebant. & ipse quadumque in parte pmi ad laborem senle
tat suos impigre ferebat. opem insignisque armis & hostem
summa ui petebant. & tuebantur suos ciues donec in
sup eques ducario nomen erat facie quoque noscitant. con
sul inquit h est pparibus suis qui legiones nostras occidit.
agrosque & urbem est depplatus. Jam ego hanc uultimam
manibus pemptoris fede ciuiū dabo. subditisque calcaribus
equo per confertissimam hostiū turbam impetum facit.

obtruncatoq; prius armigero qui se infesto uenienti obuiam ob
iecerat. consulē lancea transfixit. Spoliare cupientem tūc
obiectis scutis arcuere. Magne partis fuga inde primū ce
pit. Etiam nec lacus nec montes obstabant. p̄ omnia arcta
preruptaq; uelut ceci euadunt. armaq; ut utri sup̄ aliū
precipitantur. pars magna ubi locus fuge deest. per prima
uada paludis in aquam progressi. quo ad capitibus hume
ris extare possunt. sese immergunt. qua ubi imersa ac sine
spe erat. aut deficientibus animis hauriebant gurgitibus
aut nec quicquid festinauerant. retro egerime repetebat.
atq; ibi ab ingressis aquam hostiū equitibus passim truci
dabantur. Sex milia ferme primi agminis per aduersos ho
stes. eruptione impigre facta. ignari omnium que post se
agerentur ex saltu euasere. Et cū in tumulto quodaz con
stitissent. clamorem modo ac sonum armorum audientes.
que fortuna pugne esset. nec scire nec perspicere pre cāgi
ne poterant. inclinata ab iniqua re. & calescente sole
dispulsa nebula apuisse diem. cum liquida iam luce
montes campiq; perditas res. stratamq; ostendē fede ro
manam aciem. Itaq; ne in conspectus procul imitteret
eques. sublati partim signis. q̄ citatissimo poterant ag
mine a se se arripuerunt. postero die cū sup̄ cetera ex
trema fames etiam instaret. fidem dante maharbale. qui
cum omnibus equestribus copiis nocte consecutus erat.
si arma tradidissent. abire cū singulis uestimentis pa
surū. se se dederunt. que punica seruata religione
seruata fides est ab hānibale. atq; in uincula omnes
coniecit. hec ē nobis ad transymenū pugna. atq; int̄
paucas memorata ppli romani clades. xv. romanorum
in acie cesa sunt. x. spersa fuga p̄ omnē eturiam adū
sis itineribus urbem petiere. m. v. hostium in acie. mul
ti postea utrinq; ex uulneribus pierē. Multiplex cedes
utrinq; facta. traditur ab aliis. ego preterq; quod nihil ha
ustum ex uano uelim. quo nimis inclinant. ferme scribē
tium animi fabuū. equalem temporibus huiusce belli po
tissimū auctore.

Hanibal captiuorum qui latini nominis essent sine pretio dimissis romanis in uincula datis segregata ex hostium coactuatorum cum corpore eorum cum sepeliri iussisset Flamminii quoque corpus funeris causa magna cum cura inquisitione non inuenit. Rome ad primum nuntium cladis eius cum ingenti terrore ac tumultu concursus in forum populi est factus. Matrone uage per uias que repens clades allata que ue fortuna esset exercitus obuios perueniantur. Et cum frequentis contionis modo turba in comitium & curiam uersa magistratus uocaret tandem haud multo ante solis occasum. M. pomponius praetor pugna inquit magna uicti sumus. Et quicquid nihil certi ex eo auditum est tamen aliquid ab alio impleti rumoribus domos referunt consulem cum magna parte copiarum caelum super esse paucos aut fuga passim per terruriam sparsos aut captos ab hoste. Quot casus exercitus uicti fuerant tot in curias dispersi animi eorum erant quorum prope sub. c. flamminio consul meruerant ignorantium que cuiusque suorum fortuna esset nec quisquam satis certus habet quid aut speret aut timeat.

Postero die ac deinceps aliquot diebus ad portas maior prope mulieres quam uirorum multitudo stetit aut suos aliquem aut nuntium de his optent circumfundebantque obuiis sciscitantes ne auelli utique a notis priusquam ordine omnia inquisitionem potant. Inde uarios uultus digredientium ab nuntiis cernerent ut cuique leta aut tristia nuntiabant gratulantisque aut consolantisque redeuntibus domos circumfulos. feminas praecipue & gaudia insignia erant & luctus unam in ipsa porta sospite filio repente oblato in conspectu eius exualle ferunt. Alteram cui mors filii falso nuntiata erat mestam sedentem domi ad primum conspectum redeuntis filii gaudio nimio exanimatam. Senatum praetores per dies aliquot ab ortu usque ad occidentem solem in curiam retinent consultantes quo nam duce aut copiis quibus resisti uictoribus poenis posset.

Priusquam ab hanibale satis certa consilia essent repens alia nun-

tratur clades. Quatuor milia equitum cum c. centonio pro
pretore missa ad collegam a serulio consule in umbria quo
post pugnam ad transimenū audiam auerterant iter ab ha
nibale circumuenta ei³ rei fama uarie homines affectu part
occupatis maiore egritudine animis leuē ex compatione po
rum duce recentem equitū iacturam pl non id quod accide
rat p se extimare sed ut in affecto corpore quū leuis causa
magis q̄ ualitudo grauior sentiretur. Ita tantū egre & affecte
ciuitati quodcunq; aduersi incidere non rerū magnitudie
sed uirib; extenuatis que nihil quod aggrauaret pati po
ssent extimandum esse. Itaq; ad remedium iam diu nāq;
desideratum nec adhibitum dictatorem dicendum ciuitatē
confugit. Et quia & consul aberat a quo uno dici posse ui
debat. nec p occupatam armis puniciū italiam facile erat
aut nuntiiū aut litteras mitti nec dictatore ppls creare po
terat quod nunq̄ ante eam diem factum erat. dictatorem
populus creauit. Q. fab. maximū & magistrum equitum
M. rufum minutium. hisq; negotium ab senatu datur ut
muros turresq; urbis firmarent & presidia disponderent
quibus locis uideretur pontesq; rescinderent fluminum
ac cū penatibus pro urbe dimicandum esse. quando italia
tueri nequissent

Hanibal interim recto itinē per umbriam usq; ad spoletum
uenit inde cū pplato agro urbem aduersus esset oppugnare
cum magna cede suorum repulsus coniectans ex unius co
lonie haud minus prospere tentate uirib; quanta moles ro
manę urbis in agrum picenū auertit iter non copia soluz
omnis generis frugum abundantē. sed refertum preda quā
effuse auideq; gentes rapiebant. Ibi per dies aliquot stati
ua habita refectusq; miles hibernis itineribus ac palust' uia
prelioq; mag' aduentū sedo q̄ leui ac facili affectus. ubi sa
tis quieti datū preda ac populationib; magis q̄ otio aut
requie gaudentib; profectus post putianum. hadrianuz
agrum marfos inde maruginosq; & pelignos deuastat cir
caq; arpos & luceriam proximā apulie regionem. CH. serui

lius consul leuibus p̄liis cum gallis aenis & uno oppido ignobili expugnato postq̄ de collega & exercitus cede audiuit iam moenibus patrie metuens ne abeēt in discrimine extremo ad urbem iter intendit.

Quintus fab. maximus dictator iterū quo die magistratum inuit uocato senatu a diis orsus; cum edocuisset p̄res pl² negligentia ceremoniarū auspitiōrū temeritate atq̄ in scitia peccatū agn. flāminio consule esse. queq̄ piaculā ut deū essent ipsos deos consulendos eō puicit. ut quod non ferme decernit nisi cū terra prodigia nuntia sunt. x uiri libros sybillinos adire uerberentur. qui inspectis fatalibus libris retulerunt patribus quod eius belli causa uotū marti foret. Id non rite factum de integro atq̄ ampli² faciendū esse & ioui ludos magnos & edes ueneri ericine ac monti uouendas esse & supplicationem lestaterniumq̄ habendum & ueneri sacrum uouendum si bellatum prospere esset resq̄ publica in eodem quo ante bellū fuisset statu p̄mansisset. Senatus quoniam fabiū belli cura occupatura esset. M. emiliū pretorē ex collegio pontificum sententia oī ea ut mature fiant curare iubet. his senatus consulto p̄fectis. L. cornelius lentulus pontifex maximus consulente collegio pretorū omniū primū pplm̄ consulendum de uere sacro censet in iussu ppli moueri non posse. rogatus in hæc uerba pplis uelut iubeatis ne hec sic fieri. si res. p. R. quiritiū ad quāquū proximū sic uelut eamq̄ saluā seruauerit. hisce duellū datū donū cluit. p. r. quiritiū quod duellū. p. R. cum cartaginensi ē queq̄ duella cum gallis sunt qui ad alpes sunt quod uer attulerit exui illo ouillo caprino ouillo grege queq̄ profana erūt ioui fieri ex qua die senatus pplisq̄ iusserit qui faciet quando uolet. quāq̄ lege uolet. facito quomodo faxi probe factū estote. si id moritur quod fieri oportebit. profanū esto. n̄ scelus esto. si q̄s elapsus ne rumpet occidet ue insciens ne fraus esto. si quis elapsus ne p̄p̄to scelus esto ne uel cui ceptū erit si at die faxit insciens probe factū esto. si nocte siue luce si seruus siue liber faxit. probe factum esto. si ante id ea senat² pplisq̄ iusserit fieri ac faxitur eo populus

solutus liber esto. Et eiusdem rei causa ludi magni uoti erit
cc. xxx. m. milibus. tuente præterea bobus oui. ccc. multis
aliis diuitiis bobus albis atq; ceteris hostiis. uotis rite nu-
cupatis. supplicatio edita supplicatū qui coniugibus regū
ac liberis. non urbana multitudo tantū. sed agrestiu etiam
quos in aliqua sua fortuna publica quoq; contingebat. Curatū
lectisterniu p triduiū habitū. x. uiris sacrorum curantibus &
puluinaria in conspectu fuerunt. ioui & iunoni unū. Altijs
neptuno ac minerue. Tertiu marti ac ueneri. unū apollini. ac
dyane. unum uulcano ac ueste. unū mercurio & cereri. Tuz
edes uote ueni ericane. Edemq; fabius maxim^{us} dictator uo-
uit. quia ita ex fatalibus edictū erat. ut si foueret. cui^{us} maximū
impium in ciuitate esset. Marti edem acili^{us} pretor uouit

Ita rebus diuinis pactis. tum de bello. re q; de publica dictator
retulit. quibus quot ue legionibus uictori hosti obuiam eundū
esset. patres. censerent decretum ut a. en. seruilio consule. exer-
citurum acciperet. Scriberet præterea ex ciuibus sortiuq; quantum
equitū ac peditum uideretur. Cetera omnia ageret. faceretq;
ut e. re. p. duceretur. fabius duas legiones se adiecturū ad
seruilianū exercitū dixit. hui^{us} p magim equitum scriptis tibur-
diem ad conueniendū edixit. Edictoq; proposito. ut qbs oppi-
da castellaq; iminuta essent. uti cōmigrarent omnes regiones
eius qua uturū hanibal esset. tectis pri^{us} incensis ac frugibus
corruptis. ne cui^{us} rei copia esset. ipse uia flamminia pfectus
obuiam consuli exercitūq; cum ad tiberim circa ocriculum
prospexisset agmen. consulem q; cum equitibus ad se prodien-
tem. uiatore misso. qui consuli nuntiaret. ut sine lictoribus
ad dictatore ueniret. Qui cum dicto paruisset. congressusq;
eorū ingentem speciem dictature. apud ciues sortiuq; uetusta-
te iam oblitos ei^{us} impii fecisset. litere ab urbe allate sunt. na-
ues onerarias cōmeatum ab ostia in hispaniam ad exercitū
portantes. a classe punica circa portū constantū captas eē. Itaq;
ex templo consil ostiam proficisci iussus nauibus ad urbem
romanam. aut ostie essent. completis milite ac naualibus sortiu
psequ hostium classem. ac littora italie tutari. Magna uis hostiu

conscripta rome erat. libertini etiam quibus liberi essent. ita etas
militaris in urbe iurauerant. Ex hoc urbano exercitu q̄ minores
q̄q̄ & xxx annis erant in nauibus impositis. Alii ut urbi preside-
rent relictis dictator exercitu consul accepto fuluio flacco legato
p̄ agrum sabinū tibur quo die ad conueniendum edixerat
nouis militibus in uiam latinam est egressus. Unde itineribus
summa cum cura exploratis ad hostem ducit. nullo loco nisi
quantum necessitas cogeret fortune se commissurus. Quo primū
die haud procul arpis in conspectu hostiū posuit castra. nulla
mora facta q̄n penus educeret in aciem copiamq̄ pugnandi fa-
ceret. sed ubi quies omnia apud hostes nec castra ullo tumultu
mota uidet. increpans quidem tandem quos martios animos
romanis debellatumq̄ & concessum q̄ propalande uirtute ac
gloria essent in castra redit. Ceterū tacita cura animū incensum
quod cū duce haud quāq̄ flāminio sempronioq̄ simili futura
sibi res esset. ac tum demū edocti mal' rō parē hānibali du-
cem quesissent & prudentiam quidem non uim dictatoris ex
templo tenuit constantiā haud dū expertus agitare ac temp-
tare animū mouendo sepe castra p̄plandoq̄ in oculis ei' agros
sotiorū cepit & modo cito agmine e conspectu abibat. modo re-
pente in aliquo fluxu uie si excipere digressum in equum pos-
set occultus oblittebat. fabius p̄ loca alta agmen ducebat. mo-
duo ab hoste interuallo ut neq̄ omitteret eū n̄q̄ congregeret.
Castris nisi quantū usus necessario cogeret tenebatur miles.
pabulum & ligna nec pauci petebat. nec passim. Equitum leuisq̄
armature. statio composita instructaq̄ in subitos est tumultus
& suo milite tuta omnia. & infesta effulis hostiū p̄platoribus p̄-
bebat. neq̄ uniuerso piculo summa rerū cōmittebat. & pua momē-
ta leuium certaminū ex tuto ceptorū finitimosq̄ receptu assue-
faciebant territū pristinis in cladibus his milite. minus iā tan-
dem aut uirtutis. aut fortune penitere sue. Sed non hāniba-
lem magis infestum tam sanis consiliis habebat. q̄ magrē eq̄tum
q̄ nihil aliud q̄ quod impabat impio more ad. r. p. precipitandā
habebat. ferox rapidusq̄ in consiliis ac lingua imodicus. p̄mo
int' paucol. deinde propalam in uulguis. pro cunctatore seque-
& cauto timidū affingens uicina uirtutibus uicia compellabat.

premeditorum superiorū. que pessima ars. nimis prosperis multorum
successibus creuit. se se extollebat.

Hanibal ex arpinis in sanniu transit. bñuentanū depliat agrū
Telesiam urbem capit. irritat etiam de industria duces. si forte
accensum tot indignitatibus cladibus sociorum detrahē ad eq̄
certamen possit. Inter multitudinē sociorū italici gñis. q̄ ad tñs
menū capti ab hanibale dimissiq̄ fuerant. tres campani equites
erant. multis iam ēlecti donis promissisq̄ hanibal ad concilia
dol p̄plorū animos. Hi nuntiantes si in campaniam exercitū
admouisset capue potiende copiam fore. cū res maior q̄ aucto
res esset. dubiū hanibalē alinūq̄ fidentē ac diffidentem. tñ
ut campanos ex sannio peteret. mouerunt monitos ut etiā atq̄
etiam promissā rebus confirmarent. Iustusq̄ cum pluribus &
aliquibus principū redire ad se dimisit. Ipse impat. duci ut se
in agrum calinatē ducat. Edoctus a puris regionum. si eū saltū
occupasset exitū romano ad opem ferendam inclulurum. S̄
punicū abhorrens ad latinorū nomen pro casino dux acci
pere fecit. auersusq̄ ab itinē p̄ alifanum calatinumq̄ & ca
lenum agrum in campū stellatē descendit. Vbi cū monti
bus. fluminibus clauam regionem circumspeisset uocatum
duces p̄uenerat ubi terrarū esset. Cum il casini eodez mā
suri cum dixisset. tum demū cognitus est error & calinum
longe inde alia regione esse. virgūq̄ cesso duce & ad reliquū
terrorem in cruce sublatō castris cōmunitis. maharbarem
cum equitibus in agrum falernū predatū dimisit usq̄ ad a
quas sinuessanas p̄latio ea puenit. Ingentē cladem fugam
tamen terroremq̄ latius numide fecerunt. nec tamen tior
cū omnia bello flagrarent fide socios dimouit. uidelicet q̄
iusto & moderato regebant. impio. nec abnucebant quod u
num uincē fidei ē in melioribus partē. Ut uero ad uultranū flu
men castra sunt posita exuret̄ amēssimus italie ager. uil
leq̄ passim incendiis fumabant. p̄ iuga massici montis fabio
ducente. prope de integro seditio. ac de seditione accensi q̄
dam fuerant enim per paucos dies. quia cum celeri solito
ductū agmen fuisset. festinari ad prohibendū populationib̄

campaniam crediderant: ut uero in extrema iuga massici
montis uentum est. hostes sub oculis erant. faletni agri co-
lonorumque sinuisse tecta urentes. nec ulla erat mentio pu-
gne. Spectatum est hoc inquit minuti⁹ ad rem fruendam
oculis. sortiorum cedes & incendia ueim⁹. nec si nulli⁹
alterius nos nec ciuium quidem horum pudet quos in
sinuessa colonos patres nostri miserunt ut ab sannite
hoste tuta h⁹ ora esset quam non uicin⁹ sannii⁹ urit: sed
penus aduena ab extremis orb⁹ terrarum terminis. nra
cunctatione & socordia iam hoc progressus tm⁹ ph dolor
degeneramus a patribus nostris ut p⁹ter qua⁹ p⁹ ora illi
suam punicas uagari classes de decus ee⁹ imp⁹ sui du-
xerint: eam nunc plenam numidarum hostium ac mauros
iam factam uideamus. Qui modo saguntum oppugnari idig-
nando non homines tantum sed federa & deos sciebam⁹.
tendentem ad moenia romane colonie hanibalem leti sp⁹.
tamus. fumus ex incendiis uillarum agrorumque in oculos
atque ora uenit. Strepunt aures clamoribus plorantium so-
tiorum sepi⁹ nos que deorum inuocantium opem. nos h⁹ pecorum
more pestuos saltus deuotosque calles exercitum ducim⁹
conditi nubibus siluisque. Sic h⁹ modo pagrando cacumina
saltusque furi⁹ recipe a galli urbem uoluisse. quo h⁹ nouus
camillus nobis dictator unicus in rebus affectis quesit⁹
italiam ab hanibale recuperare pat⁹ gallorum ro⁹ ee⁹ quam
uerteret ne sit cunctantibus nobis hanibali ac poenis. toti-
ens seruauerint maiores nostri. Sed uir ac uere roma-
nus quo die dictatorem cum ex auctoritate patrum iullu-
que populi uelox allatus cum esset. satis alium ianiculum ubi
sedens prospectaret hostem descendit in equum atque illo ip-
so die in media urbe que nunc busta gallica sunt. & pos-
terio die ultra gabios cecidit gallosum legiones. Quid post
multos annos cum ad furculas caudinas ab sannite hos-
te sub iugum missi sumus. utrum tandem. L. papirius cur-
sor iuga sannii plustrando: an luceriam prementes ob-
sido. & lacessendo uictorem hostem depulsum ab romans
ceruicibus iugum supbo sanniti imposuit. modo cont⁹ iue.

tatio que alia res q̄ celeritas uictoriam dedit. quod po-
stero die quā hostem uidit. classem grauē cōmeatibus
impeditam suam & ipso instrumento atq; apparatu op-
pressit. Stultitia est sedendo aut uotis debellari crede
posse. armari copias oportet. & reducendas ī equum
& uir cū uiro congregariis audendo atq; agendo res
romana creuit non his sensibus consilijsq;. Timidi cau-
ta uocant. hec uelut continuanti minutio circumfunde-
batur tribunoz equitumq; romanoz multitudo. & ad
aures quoq; militum dicta ferocia uoluebant. ac si mi-
litare suffragium esset res haud dubie ferebant minu-
tiū fabio duci prelaturos. Fabi^o p̄ter int̄ suos haud min^o
q̄ in hostes intentus pri^o ab alijs inuictū animū prestat
quam qui probe scit non in castris modo suis. sed iam etiā
rome in famē suam cunctationem eē obstinatus tamē
eodem tenore consilijs estimantis reliquo extraxit ut
hanibal destitutus ab spe summa appetiti certaminis.
iam hibernis locū spectaret quia ea regio presentis erat
copie. non p̄petue arbuste vineeq; & conciliata oīa mag
amenū q̄ necessarijs fructibus. hec p̄ exploratores relata
fama fabio. cū satis sciret p̄ easdem angustias q̄b; intraue-
rat agrū rediturū gallicanum montem & calinum occupat
modicis presidijs que urbs uulturno flumine direpta
falernū a campo agro diuidit. ipse iugis iisdem exercitiū
reducit misso exploratū cum cccc equitibus sotiorum. L.
hostilio mancino. Q; ex turba iuuenū audientū sepe fe-
rociter contionantē magīm eqtū progressus primo explo-
ratoris modo ex tuto ut exploraretur hostem. ubi uagol
passim p̄ uicol numidas p̄ occasionē etiam paucos occidit.
ex templo occupatus certamine est animus. exciderūt
q; p̄cepta dīctatoris qui quantum tuto posset progressū
prius recipe se se iusserat. q̄ in conspectu hostiū ueniret.
Numide alii atq; alii occurrentes. refugientesq; ad castra
p̄pe ipsum cum fatigatione equorū atq; hominū p̄trahē.
Inde carthalo penes quē summa equestris impii erat. cō-
citatis eqs inuictus. cum pri^o q̄ ad coniectū telli ueniret.

auertisset hostem quique milia ferme continenti cursu secutus est
fugientes. Mancinus postquam nec hostem desistere sequi nec spes
uidit effugiendi esse cohortatus suos in prelium rediit omni pre-
uiriū ipse. Itaque & delecti equitum circumuenti occiduntur.
ceteri effuso rursus cursu calles primam inde prope in uis cal-
libus ad dictatorem profugerunt. Eo forte die minutius se con-
iunxerat Fabio missus ad firmandum presidium saltus qui super
tarracinam in arca coactus fauces imminet mari ne imminuto
appie limite penus peruenire in agrum romanum posset. &
coniunctis exercitiis dictator ac magister equitum castra
in uiam deferunt qua hanibal ducturus erat duo inde
milia hostes aberant. postero die peni quot uie inter bina
castra erant agmine compleuerunt. Cum romani sub ipso con-
stitissent uallo haud dubie equore loco successit tamen penus
cum expeditis equitibus atque ad lacessendum hostem raptim
ex procurando recipiendoque se se pugnaue. Restitit suo lo-
co romana acies lenta pugna & ex dictatoris magis quam hani-
balis fuit uoluntate.

Inde inclusus uideri hanibal ut ad calinum obsessa cuius ca-
puam & sannium & tantum a tergo diuitum sotiorum romanum
conuectus subueheret. penus tunc inter fortune minas saxa
ac litne arenas itaque per horridas situ hibernaturus esse
nec fecellit hanibalem suis se artibus peti itaque cum per ca-
linum euadere non posset. petendumque montes & iugum gal-
liculum superandum esse. nec ubi romanus inclusum uallibus agmine
aggrediretur. ludibrium oculorum spem terribilem ad frustra-
dum hostem commentus. principio noctis furtim succedere ad
montes statuit. fallacis consilii talis apparatus fuit. faces un-
dique ex agris collecte facesque uirgarum atque arida sarmeta
post liganturque cornibus bouum quos domitos idomitosque
multos inter ceteram agrestem predam agebat ad duo milia
ferme bouum effecta. hasdrubalique negotium datum ut pri-
mis tenebris noctis id armentum accensis cornibus ar-
menta aut in aduersos concitentur montes & metus ipse
relucentis flammae ex capite. calorque iam ad uisum ad ima-

cornuū aduenient. uelut stimulos furore agebat boues q̄
repente discursu haud secus q̄ siluis montib; accensis om̄ia
circū uirgulta ardē coptū quēlita que ratio excitans flāma
hominum passim discurrentiū spēm prębebat. q̄ ad transitus
saltus insidendos locati erant. ubi in sūmis montibus ac sup
se quosdam ignes conspexerunt circunuentos se esse rati p̄
sidio excesserūt. qua ingens emicabat flāma uelut tutissimūz
iter petentes. summa montiū iuga. tamen in quosdāz boues
palatos a suis gregibus incidērunt. Et p̄mo cum procul cer
nerent ueluti flāmas. spiritantiū miraculo attoniti constite
runt. deinde ut humana apparuit fra². tum uero insidias
rati eē. cum multo maximoq; strepitu concitant se in fu
gam. leui quoq; armaturę hostiū incurrēt. Ceterū nox eq̄to
timore neutros pugna incipientes ad lucē tenuit. Interea
toto agmine hanibal transducto p̄ saltum. & quibusdāz in
ipso saltu hostiū oppressis in agro albano posuit castra. hūc
tumultum sensit fabi². ceterum & insidias eē ratus & a no
cturno utiq; abhorrens certamine suos munimento tenuit.
luce prima sub iugo montis p̄lium fuit. quo interclusam
a suis leuē armaturā facile & enī nūo aliquantū presta
bant. rō. supassent. nisi hispanorū cohors ad id ipsum remis
sa ab hanibale. puenisset. Ea assuetior montibus. & ad con
cursandum inter saxa rupesq; aptior ac leuior. tum uelocitate
corporū tum armorū habitu campestrē hostē grauē armis.
statariumq; pugne gnē facile elusit. Ita haud quāq; pari
certamine digressi hispani fere omnes incolumes rō. aliq̄t
suis amissis in castra contenderunt. Fabius quoq; mouit
castra. transgressusq; saltum sup allitas loco alto ac muni
to confedit. Tum p̄ sanniuū romam se petē simulans. hani
bal usq; in pelignos populabundus rediit. Fabius medios
intra hostiū agmen urbemq; rō. iugis ducebat. nec assites
nec congregiens. Ex pelignis penus flexit iter. retroq; apu
liam repetens glerenū puenit ad urbē. metuq; collapsa pl
meniu erat. a suis desertam. Dictator in latinate agro cast²
cōmunuit. Inde sacrorum causā romam reuocatus non im
perio modo. sed consilio q̄ fortune confidat. & se poti² duce;

q̄ lemproniu flāminiumq̄ ymiret. ne nihil actum censeret.
extracta prope estate p̄ ludificationem hostis. media q̄
plus interdum quippe q̄ mouendo atq̄ agendo proficere.
haud parua rem eē ab totiens uictore hoste uinci defuisse.
ab continuis cladibus ac respirasse. hec neq̄q̄ premonito
magistro equitum. roma ē p̄fectul

Principio estatis quo h̄ gerebantur in hispania quoq̄ tra
mariḡ ceptum bellū est. hasdrubal ad eum nauuū nūm.
quem a fratre instructumq̄ accepit. decē adiecit. xl. na
uium classem himilconi tradidit. atq̄ ita cartagine p̄fect^o
nauibus prope terram exercitum in littore d̄cebat. pat^o
confligeret quacunq̄ parte copiarum. hostis occurrisset. CN
scipio postq̄ mouisse ex hibernis hostē audiuit. p̄mo idē
consiliū fuit. deinde terra p̄ ingentē famam nouorū aux
iliorum concurrē ausus. delecto milite ad naues ip̄oli
to. v. & xxx nauuū classe ut obuiam hosti p̄git. altē a tar
racone die stationem. x. milia passuū distantē ab hostio
annis puenit. inde due massiliensiuū specularie misse
retulerunt classem punicam stare in hostio fluminis cal
traq̄ in ripa posita. Itaq̄ ut ip̄uidos incautosq̄ uniuers
o simul effuso terrore opprimeret. sublatis anchoris ad
hostē uadit. Multas & locis altis positas turres hispania
habet. quibus & speckis & propugnaculis aduersus latnes
utuntur. In primo conspectis hostiuū nauibus datū signū
hasdrubali est. tumultusq̄ prius in terra & castris q̄ ad
mare & ad naues est ortus. Nundū aut pullu remotuz.
strepituq̄ alio nautico exaudito aut apientibus classem
promuntoriis. cum repente alius super aliū ab hasdruba
le missus quietos uagosq̄ in littore. intentoriis suis nihil
minus q̄ hostē aut p̄lium eo die expectantes. conscendē
naues p̄pe atq̄ arma cape iubet. classem romanam iam
haud procul portu eē. Hec equites dimissi passim im
pabant. Mox hasdrubal ip̄e cum omni exercitu aderat.
uarioq̄ omnia tumultu strepunt ruentibus in naues sil
remigibus militibus fugientium magis q̄ e terra q̄ in pug
nam euntiu modo. uix dū omnes conscenderant cum

alii resolutis loris in anchoram eueherentur alii ne qd te-
neat anchora alia incidunt. raptimq; omnia pro spe agen-
do militū apparatu nautica ministeria impediuntur. tre-
pidatione nautarum. & capet & aptate arma miles pro-
hibebatur. Etiam roman^o non appropinquabat modo s;
duxerat etiam in pugnam naues. Itaq; non ab hoste &
prelio magis peni q; suo met ipsi tumultu turbabantur.
& tentata uaria pugna q; inita in fugam auerterunt clas-
sem. & cum aduersi ad nulos lato agmī & tam multis
simul uenientib; haud sane intrabiles essent. in littus
passim naues egerunt. atq; alii uadis. alii sicco littore ex-
cepti partim armati partim inermes ad instructā p lit-
tus aciem suos p fugē. due tamen primo congressu cap-
te erant punice naues. iiii.^{or} suppressē. Romani q; terra
hostiū erat. armatamq; aciem. toto pretentā in littore
cernebant. haud cunctanter insecuti trepidam hostium
classē. naues omnes. que aut nō pfringebant prota lit-
toreis illis aut carinas fixerant uadis religatas pupi-
bus in altū extrahē ad v. & xx. naues. & xxx. capē. neq;
id pulcherrimū eius uictorie fuit. sed q; una leui pugna
toto ore maris potiti erant. Itaq; ad mixtā classē pfecti
ascensio a nauib; in terram facta. cum urbem ui cepissent
captamq; diripuissent cartaginem inde petunt. atq; omnē
agrū circa depopulati postremo tecta quoq; inconiuncta
muro portisq; incenderunt. Inde iam praeda grauis ad lon-
gunticam puenit classis ubi uix magnas partes ad rē nau-
ticam collectas ad hasdrubalē quod satis in usum fuit sub-
lato cetum omne incensum est. nec continentes modo pe-
iectas oras. sed in ebulum insulā transmissum ubi urbe q;
caput insule est biduū necquicq; sūmo labore oppugnata u;
in spem irritam frustra tempus animaduersum est. ad po-
pulationē agrī uerū direptis aliquot incensis q; uicis ma-
iore q; ex continenti praeda pta. cum in naues se recepisset.
ex balearibus insulis legati pacem petentes ad scipionē
uenerunt. Inde flexa retro classis. reditumq; in citeriora
prouincie. quo omniū pporum q; hiberz incolunt multorū

& ultimo hispanie legati concurrerunt. Sed qui uere ditionis
impiorum facti sunt. obsidibus datis pro amplius fuerunt c. xxx mi-
lia. Igitur terrestribus quoque copiis satis fidens romanus usque
ad factum frons castulonensem est progressus. hasdrubal in lu-
sitaniam ac propius oceanum concessit. Quod enim inde fore uide-
batur reliquum estatis tempus fuissetque prope hostem. Sed postquam
quod ipsorum hispanorum inquieta auidaque in nouas res sunt in-
genia: mandonius inde nobilis qui antea ilergetum regulus
fuerat. postquam romani a saltu recesserunt ad maritimam oram
conciuis popularibus in agrum pacatum romanorum sotiorum
ad prolandum uenit aduersusque eos tribus milibus cum expe-
ditis auxiliis a scipione missis leui certamine. ut tumultu-
tuariam manum funderent omnibus fere occisis quibusdam
captis magna pars armis exuta. huius tamen tumultus ceden-
tem ad oceanum hasdrubalem. cui hiberum ad sotios tutan-
dos retraxit. castra punica classe erant cum fama repens
alio uertit bellum. Celtiberi principes. qui regionis sue legatos
obsidesque dederant romanis nuntio missis a scipione exci-
ti arma capiunt. prouintiamque cartaginensium ualido ex-
ercitu inuadunt. tria oppida ui expugnant. Inde cum ipso
hasdrubale duobus preliis egregie pugnantes. xv milia ho-
stum occiderunt. iiii milia militum cum militaribus signis
capiunt. Hoc statu rerum in hispania. p. scipio in prouin-
ciam uenit. prorogato post consulatum impio a senatu mis-
sus cum. xxx. longis nauibus & vii. milibus militum magnaque
comeratu aduecto. Ea classis ingens agmine onerariorum
procul uisa cum magna letitia ciuium sotiorumque portum
tarraconis ex alto tenuit. Ibi milite exposito profectus sci-
pio simul coniungit ac deinde comi animo consilioque gere-
bant bellum. occupatis igitur cartaginensibus celtiberico
bello. haud cunctant hiberi transgrediuntur. nec ullo uiso ho-
ste saguntum pergunt ut quod ibi obsides totius hispanie tra-
ditos ab hanibale. fama erat modico in arce custodiri pro-
sidio. Ad unum pignus inclinatos ab romana societate. omnes
hispanie propter animos. memorabant. ne sanguine liberos
suorum culpa defectionis lueretur. Eo uinculo hispaniaz uir

unus solertia magis q̄ fideli consilio ex societate dux erat
Sagunti nobilis hispanus fidus ante poenis. Tum qualia
plerumq̄ sunt barbarorum ingenia. cum fortuna mutauit
fidem. Ceterum tñs fugam sine magne rei prodicione ueni
entē ad hostes nihil aliud q̄ unū uille atq̄ infame corp⁹
esse ratus id agebat. ut q̄ maximū emolumentū nouis lo
ciis eēt. Circumspectis igitur omnibus que fortuna potestatis
eius poterat facere. obsidibus potissimū tradendi animū ad
iecit. eam unam rem maxime ratus conciliaturam romanis
principum hispanie amicitiam. Sed cum in iussu hostaris p̄
fecti seiret nihil obsidum custodes facturos esse. hostarem ip
sum arte aggreditur. Castra extra urbem in ipso litore habe
bat. hostar ut aditum intercluderet ex portu t̄. Ibi eum in
secretum abductū uelut ignorantē monet in quo statu sit res
metū continuisse. ad eam diem hispanorum animos q̄a pul
romani abessent nunc eis hibum castra romana eēt. atq̄ tu
tam p̄fugiumq̄ nouas uolentibus res. Itaq̄ quos metus nō
teneat beneficio & gratia deuinciendos eēt. Miranti hostari
p̄cunctantiq̄ quod nam id subitum tante rei donum posset
esse. obsides inq̄t in ciuitates remitte. inde priuari parentib⁹
quorū maximum nomen in ciuitatib⁹ ē suis & publice p̄p̄is
gratum erit uotis ibi quisq̄ credi. & habita fides ipsam plerūq̄
obligat fidem. Ministeriū restituendosq̄ domos obsiduz in hi
met deposite. ipse ut opa quoq̄ impensa consiliū adiuuem meū
& rei suapte natura grate q̄ntam insup gratiam possis adituz
homini non ad cetera punica ingenia calido ut p̄suasit. nocte
clam progressus ad hostiū stationes. conuentis q̄buldaz auxi
liaribus hispanis & ab his ad scipionem p̄ductus. qd affer
ret exprimit. fide data acceptaq̄ ac loco ac tempore constitu
to. ad obsides tradendos saguntū redit. diem insequentem
assumpsit. cum hostare. mandatis ad rem agendam accipiē
dis dimissus. cum se nocte iturū. ut custodias hostiū fallēt
constituisset ad compositam cum his horam excitatis custo
dibus puerorum profectus ueluti ignar⁹ in prepatas sua tra
ude insidias ducit. In castra romana p̄ducti. cetera omnia
de reddendis obsidibus sicut cū hostare constitutū erat. acta p̄

eundem ordinem quali cartaginesium nomine sic ageret. Ma-
ior aliquanto romanorum gratia fuit in repandis quam quanta
futura cartaginesium fuerat. Illos enim graues supbosq; in re-
bus sedis expertus fortuna & timor mitigasse uideri potat.
Romanus primo aduentu incognitus ante ore clementi li-
beraliq; initiu fecerat. Et abelox uir prudens haud frul-
tra uidebatur socios mutasse. Itaq; ingenti consensu de-
fectione omnes spectare. armaq; ex templo mota forent. ni-
hiempl q; romanos quoq; & cartagineses concedere in-
tecta coegit. interuenisset. hec in hispania quoq; seditate
punici belli gesta.

Cum in italia paulum interualli cladibus r^{is} solletis cunctatio
fabii fecisset. que ut hanibale non mediocri sollicitu cura
habebat. tandem eum militie magem delegisse romanos
cernentem q; bellum ratione non fortuna gereret. Ita cun-
tatio fabii erat int' ciues armatos pariter togatosq; utiq;
postq; absente eo temeritate magi equitu leti ut pri^{us} dix-
erim q; prospo euentu pugnatum fuerat. accesserant due-
res ad augendam inuidiam dictatoris. una fraud ac do-
lo hanibal quod cum a pfugis ei monstratus ager dicta-
toris esset omnibus circa solo equatis ab uno eo ferrum
ignemq; & uim omniu hostiu abstineri iussit. ut occulti
diuuius patri ea merces uideri posset. alta ipse facto pmo
fortita dubio quia non expectata in eo senatus auctoritas
est. ad extremu haud ambigue in maximam laudem uerso
ipmutandis captiuis. q; sicut pmo punico bello factum
erat. conuenerant inter duces romanos poenuq; ut que
pars pri^{us} recipet q; daret argenti pondo bina & sex libras
in milite prestaret. cc. xlviij. cum plures romanus q; poen^{us}
recepisset. argentumq; pro eis debitum sepe iactata in sena-
tu re. quam non consuluisse patres tardius rogaret. inui-
olatum ab hoste agru missu roma filio uendidit. fidemq;
publicam impendio priuato exoluit. hanibal progeiori mo-
tibus cui^{us} urb capte atq; incense a. se in usum horreorum.
pauca legi qua erat tecta institui senserant. inde frume.

tatum duas exercit² partes mittebat. Cum tertia ipse expe-
dita in statione erat. simul castris presidio & circumspec-
tans nec unde impetus in frumentatores fieret. Roman²
tunc exercit² in agro larinati erat. preerat minuti² magi²
equum profecto. sicut ante ductu ad urbem dictatore. ceteruz
castra que in monte alto ac tuto loco posita fuerant. iam in
planum deferunt. agitabanturq; ducis consilia callidiora.
ut impetus aut in frumentatores palatos. aut in castra re-
lieta cum leui manu presidioq; fieret. nec hanibalē fefellit
cū duce mutatam esse belli rationē. & feroci² q̄ consultius
rem hostes gesturos. Ipse at̄ quod minime quis crederet.
cū hostis p̄pius esset. tertiam partē militū frumentatū du-
abus in castris retentis dimisit. dein castra ipsa propius
hostē mouit. duo ferme a gēione milia in tumultuz hostiuz
conspētū ut intentū sciret esse ad frumentatores. si qua
uis fieret tutandos. propior inde ei atq; ipsis iminenti ro-
manoz castris tumultus apparuit. ad quē capiendum si
luce palam iret. aut q̄ dubie hostib; breuiore uia preuen-
tus erat. nocte clam missi numide ceperunt. quos tenētes
locum contempta paucitate rō postō cum recissent. ipsi eo
transferunt castra. Tum ut itaq; exiguū spatii uallum a
uallo aberat. & id ipsum tota prope compleuerat romana
acies. simit & p̄ aduersā castra e castris hanibal equitatus
cū leui armatura emissus in frumentatores late cede fugā
q; hostiū palatorū fecit. nec acie certare hanibal ausus. q̄
tanta paucitate uix castra si oppugnarentur tutari pote-
rat. Jamq; artib; fabii pars exercitus aberat. iam fame se-
dendo & cunctando bellum gerebat. recepatq; suos ī prio-
ra castra. que progēiois menibus erant. Iusta quoq; acie
& collatis lignis dimicatū quidam auctores sunt. primo
concurtu poenum usq; ad castra fulum. inde eruptioē
facta repente uerlū terrorem in romanos decu
sannitis. deinde euentu preliū restitūtū. hunc principē
gnē ac diuitiis non bouani modo unde erat. sed toto sā-
nio. iussu dictatoris. viii. milia peditum. & equites add-
ucentē in castra ab tergo cū apparuisset hanibal spēs pti

utriusq̄ prebuisset noui presidii cumq̄ fabio ab roma uenienti
hanibalem insidiarum quoq̄ aliqd timentē recepisse suos
romanū insecutū adiuuante sannite duo castella eo die ex
pugnasse. vi. hostium cesa. qnq̄ ad modū romanorū. Tamen
in tam pari prope clade famam egregie uictorie cum iam
omnibus litteris magri equitum romam platam de his re
bus p̄sepe & in senatu & in contione actum ē. Cum leta ci
uitate dictator unus nihil nec fame nec lr̄is crederet ut
uera omnia essent. sed se magis q̄ aduersa timē diceret. Tū
M. metellus tr. pl. id enim referendum esse negat non pre
sentē solum dictatorem obstuisse rei bene gerende. sed ab
sentem etiam geste obstare & inducendo bello ac sedulo tē
pus terere quod iusti^o in magistratu sit. solusq̄ & rome &
in exercitu impium habeat. Quippe consulū altū in acie
cecidisse. altū spē clas̄is punice p̄sequende procul ab ita
lia ablegatū duos pretores sicilia atq̄ sardinia occupatos
quarū neutra h̄ tempore prouincia p̄tore eget. M. minu
ciū magrū equitū ne hostem uideret. ne quid rei p̄ gerēt
prope in custodiam habitū. Itaq̄ hercul non sannitū modo
quo iam tanq̄ trans hiberum agrū poenis congressum sit.
& campanū calenumq̄ & falernū agrum pualatos eē. se
dente calini dictatore. & legionibus p. r. agrum suum tu
tante exercitum cupientem pugnare. & magistrū equitū
clausos prope int̄ uallū. retentos tanq̄ hostibus captiuis ar
ma adempta. Tandem ut abscesserit inde dictator. ut obli
dione libatus extra uallum egressos fudisse. ac fugasse hos
tes. quas ob res. si antiquus anim^o plebi romane eēt auda
citer se laturū fuisse. q. fabii impio. nunc modicam rogatio
nem promulgaturū de equando magri equitū & dicta
toris iure. nec tamen ne ita quidem prius mittendū ad
exercitum. q. fabium q̄ consul in locum c. flaminii suste
cisse. dictator contionibus se abstinuit. in actione minime
pp̄latis. ne in senatu quidem satis eq̄s auribz audiebat.
hunc cum hostem extolleret uerbis. bienniiq̄ clades p̄
temeritatē atq̄ inscientiam ducū acceptas referret. ma
gistrū equitū. quod contra dictum suum pugnasset. rationē

dicere reddendam eē. si penes se summa impii consiliūq; sit
prope diem effecturum: ut sciant homines bono impatore
haud magni fortunā momenti esse. mentem rationēq; do-
minari se in tempore & sine ignominia serualle exercitū;
q̄ multa milia hostiū occidisse. maiore gloriā eē. Huius
generis orationib; frustra habitis & consule creato M. atti-
lio regulo. ne presens ab iure impii dimicaret. pridie q̄
rogationis ferende dies adesset. nocte ad exercitū abiit.
luce orta cum plebis consiliū esset. magis tacita inuidia di-
ctatoris fauorq; magistri equitū animos uersabat. quā sa-
tis audiebant homines ad suadendū quod uulgo placebat
prodire & fauore supante auctoritas tū deerat rogationi u-
nus inuentus ē suator legis. C. timentius uarro. pretor fuerat.
loco non humili solū. sed etiam sordido ortus. patrē lanū
fuisse ferunt. ipsum institorē mercis. filioq; hoc ipso in serui-
li eius artis ministerio usum. Il iuuenis utrū ex eo genere
questus pecunia a patre relicta animū ad spem liberalioris
fortune. iecit togaq; & forū placuere. proclamando pro sor-
didis hominib; aduersus rem famam bonorum p̄mum in-
noticiam p̄ deinde ad honorem puenit. Questura quoq; &
duabus edilatibus plebeia & curuli. postremo & pretura p-
functus. iam ad consulat^o spem cū attolleret animos haud
parū calid^o auram fauorat^o p̄ ex dictatoria inuidia petit. leti-
tisq; pleb^o un^o gratiam tulit. om̄s eam gratiam siue rogationē.
quiq; romē. quiq; in exercitu erant. eq; atq; inq; preter ipm
dictatorē. in contumeliam eius latam acceperunt. ipse qua-
grauitate animi criminantes se ad multitudinē inimicos
tulerat. eadem & p̄ in se seuentē iniuriam tulit. acceptisq;
in ipso itinē lris senatus consulti de equato impio. satis fides
haud quicq; cum impii iure. artem impandi equatā. cumq;
inuiso a ciuib; hostibusq; animo ad exercitū rediit.

Minutius uero cum iam ante uix tollerabil^{is} fuisset sedis re-
bus ac fauore uulgi. tum utiq; imodice imodesteq; nō ha-
nabile magis uictō q̄ Fabio gloriari. illum in rebus ap̄is uni.

cum ac parem ducē quesitum hanibali. maiore minori di-
ctatori magrū equitum quod nulla memoria habeat an-
narium iussu pp equatū in eadem ciuitate. in qua magrū
equitum uirgas ac seures dictatoris tremē atq; horre-
soliti sunt. in tuā tantū suam felicitatem uirtutemq; eni-
uisse. Ergo secuturū se fortunā suam. sic dictatoris cū-
tationi segnitie deorum hominūq; iudicio dānante pres-
taret. Itaq; quo die primū congressus est cum. q. fabio
statuendum primū omniū eē aut quemadmodum impe-
rio equato utant. Se optimū ducē aut dieb; altēis. aut
si maiora intūalla placerent. p̄tūis tempib; alteri sūmū;
ius impiūmq; esse. ut par hosti non consilio solum sed
uiribus etiā esset. si quam occasionem rei gerende habu-
isset. sibi coīcatū cum alio non ademptū impiūm eē. Ita-
q; si nunq; uolentē partē quā posset rerum consilio gerē-
darum censurū. nec se t̄p̄ra apud dies impiū cū eo exer-
citi diuisurū. suisq; consiliis. quoniam omnia non liceret.
que posset seruaturū. ita obtinuit. ut legiones sicut con-
sulibus mos esset. inter se diuiderent. prima & quarta
minutio. scdā & tertia fabio euenerunt. Item eqtes pari-
nūo. sotiorumq; & latini nominis auxiliū diuiserunt.
castris se quoq; separari magrū equitū uoluit. duplex in
hanibali gaudiū fuit. neq; enim quicq; eorum que apud
hostes geriebantur eum fallebat. & profugis multa indi-
cantibus & p̄ suos explorantē. nam & libāam minutii te-
meritatē se suo modo capturum. & colertie fabii dimi-
diū uiriū decessisse. tumultus erat int̄ castra minutii
& poenorū q̄ eum qui occupasset haud dubie inigore
erat hosti locū facturū. Eum non tamen cape sine certa-
mine uolebat hanibal q̄q; id ope preciū erat. quā causā
certaminis cum minutio. quem sp̄ occursum ad obli-
stendū satis sciebat. & contrahitur. ager omnis medi-
erat. p̄ma sp̄e inutilis insidiatori q̄ non modo si uel-
quicq; sed ne ueprib; quidem uestitū habebat. re ipsa
natus detegendis insidiis. eo quod magis in nuda ualle
nulla talis fraus timeri poterat. Et erant ī anfractib; caue-

rupes. ut quedam earū ducenos armatos possent capere.
In has latebras quod quemq; locum apte insidē poterat.
qñq; milia condunt peditum equitumq; nec ubi tamē
aut motus alicui temē egressi. aut fulgor armorum frau-
dem in ualle tam apta detegeret. nullis paucis p̄ma luce
ad capiendū quem ante diximus tumultū auertit oculos
hostiū. primo statī conspectu contempta paucitas. ac sibi
quisq; deposcē pellendos inde hostes. ad locū capiendū
dux inter stolidissimos ferocissimosq; ad arma uocat.
& uanis aīs increpat hostē. principio leuem armaturā
dimittit. deinde conserto agmine eqtes mittit. postre-
mo cū hostib; quoq; subsidia mitti iubet. instruentiq;
legionib; procedit. Et hanibal laborantib; suis aliā
atq; alia crescente certamine. mittens auxilia peditū
equitūq; iam iustam expleuerat aciem. ac totis uinq;
uirib; certatur. prima leuis armatura romanotū pre-
occupatū inferiore loco succedens tumultū pulsa detru-
saq; terrore in succedentē intulit equitē. & ad signa legio-
num refug^o. peditū acies int̄ percussos īpauida sola erat. ui-
debatutq; si iusta. aut si recta pugnasset. haud quāq; ipat
futura. Tantū animorum fecerat prospe ante paucos dies
res gesta. Sed exorti repente insidiatores eum tumultū
terroremq; in altā uinq; ab tergoq; incurstantes fecerunt
ut nec animus ad pugnam. neq; ad fugam spes cuiq; lu-
perisset. Tunc fabius primo clamore pauentiū audito
de inconspecta procul turbata acie. ita est inqt. non cele-
rius q̄ timui deprehendit fortuna temeritatē. fabio eq;
tus impio hanibalē. & uirtute & fortuna supiorem ui-
det. sed aliud iurgandi succensendiq; tps̄ erit. nunc
signa extra uallum proferte. uictoriā hosti extorq̄amus
confessione erroris. Ciuib; magna ex parte celis aliis
circumspectantib; fugā. fabiana se acies repente uelut
celo demissa ad auxiliū ostendit. itaq; priusq; ad cōfē-
tum telli ueniret. aut manu consereret. suos a fuga ef-
fusa. & ab aīs feroci pugna hostis continuit. qui solutis
ordinib; uage dissipati erant. undiq; confugerunt ad

integram aciem qui plures simul terga dederant conuersi
in hostem uolentesq; orbem. nunc sensim referre pedes
nunc conglobati restare ac iam prope una acies facta erat
uicti atq; integri exercitus. inferebantq; signa in hostem
cum poenus receptui cecinit. palam ferente hanibale ab
se minutium se a fabio uictum.

Itaq; per uariam fortunam diei maiore parte exacta cum in
castris reditum esset. Minutius conuocatis militibus. Sepe
ego inquit audiui milites eum primum esse uirum q; ipse con
sulat quid in re sit. sedm eum q; bene monenti obediat.
q; nec ipse consulere. nec alii parere sicut eum extremi inge
nium esse. nobis quonia prima aut ingeniumq; negata fors est. se
cundam ac mediam teneamus. & dum impare nescimus
parere prudenti in animum inducamus. Castra cum fabio
iungamus. ad pretorium eius cum signa tulerimus ubi eu
parentem appellauero q; beneficio eius erga nos ac maiestate
eius dignum est uos milites eos quorum uos modo arma
dextere texerunt. patronos salutabitis. & si nihil aliud gra
totum certe nobis animorum gloriam dies haec dederit. Sig
no dato conclamatur. inde ut colligantur uasa. profecti ag
mine incedentes dictatoris castra in admiratione. & ipsum
& omnes qui circa erant conuerterunt. ut constituta sunt
ante tribunal signa. progressus ante alios magister equum. cum
patrem fabium appellasset. circumfusosq; militum eius patronos
totum agmen cum salutasset. parentibus inquit dictator mediis
quibus te modo nomine quotando possum equaui. uitam
tantum debeo tibi tum mea salute. tum omnium horum. Itaq;
plebsitum quo ornat magis quam honoratus. primus antiquo
abrogosq; & quod tibi ubiq; q; exercitus il tuus. seruato ac
conseruatore sit felix. sub impium auspitiuq; tuum redeo. &
signa haec legionis restituo. Tum queso placatus me magister
equitum. hos ordinibus suis quaeq; tenere iubeas. Tunc dexte
ram iunete. militesq; contritione dimissa a. notis ignotisq; be
nigne atq; hospitaliter inuitati. letusq; dies ex admodum
tristi paulo ante. ac prope execrabilis factus. Rome ut est

plata fama rei geste dein. lris non enim magis ipsorum im-
patorum q̄ uulgo militum ex utroq̄ exercitu affirmata p̄
se quisq̄ fabium maximum laudibus in celum ferre. par glā
apud hanibalem hostesq̄ penos erat. Ac tum demū sen-
tire cum romanis. atq̄ italia bellum esse. nam biennio añ
adeo & duces romanos & milites sp̄uerant. ut uix cum
eadem gente bellum esse crederent cuius terribilem eam
famam cum a patribus accepissent hanibalem quoq̄ ex acie
redeuntē dixisse fertur. tandem eam nubē. que sederet in
iugis montiū sollicitatam procelle ymbrem dedisse.

Dum hec geruntur in italia CN. seruilii genuti^o consul cum
classe nauium circumuedus sardinie & corfice orā. & obsi-
dibus utiq̄ acceptis in affricam transmilit. & prius q̄ in
contionantē descensionem faceret. mente insula uastata & ab
incolentibus circa eam. ne & ipsorum ureretur diripetq̄
ager. x. talentis argenti acceptis ad littora affricę accessit.
copiasq̄ exposuit. Inde ad pplandum agrum ducti mili-
tes naualesq̄ sortii iuxta effusi. ac si insulas eltorū egētes
predarentur. Itaq̄ in insidias temē illati cum a frequenti-
bus palantes & locorum ignari circumuenirent. cum mi-
ta cede ac feda fuga retro ad naues compulli sunt ad mil-
le hominū. cum his sempronio blefo questore amisso. Clas-
sis a litoribus hostiū plenis trepide soluta in siciliā circū-
tenuit. Traditaq̄ lilibeī tota acilio pretori ut a legato ei^o
p̄ circa romam reduceretur ipse per siciliam pedibus pro-
fectus fretō in italiam traiecit. lrisq̄ fabii accitus. & ipse
& collega ē M. attilius. ut exercitu a se exalto iam prope
semestri impio acciperent. omniū p̄pe añales fabiū dicta-
torem aduersus hanibalem rem gessisse tradunt. Celi^o &
eū primū a p̄plo creatū dictatorem scribit. sed & celiū &
ceteros fugit. uni consuli. CN. seruilio. qui tū procul in gal-
lia prouincia aborat. ius fuisse dicendi dictatoris quā-
moram. quia expectare territa iam clade ciuitas nō po-
terat. eo decursum ē. ut a populo crearet. qui pro dicta-
tore eēt. Res inde gestas gloriamq̄ insignē ducis. & augē.

dit titulum ymagines postis ut qui dictatore diceret. facile
obtinuisse. adeoque inopia est coactus hanibal ut nisi euz
fuge speciem abeundi timuisset. galliam repetiturus fuerat.
nulla relicta spe alendi exercitus in eis locis si insequen-
tes consules eiusdem artibus bellum gererent.

Consules attilius fabianus geminus seruilianus mulica-
nus exercitu accepto hibernaculis mature comunitis
cum autumpni erat tempus. fabii artibus cum summa
inter se concordia bellum gesserunt frumenta tunc exe-
rent hanibali diuersis locis oportuna aderant. carpen-
tes agmen palatosque excipientes in casum uniuersae di-
micationis. quae omnibus artibus petebat hostis. non uenie-
bant. euz ad gerendi iam hieme impediante constitisset
bellum neapolitani legati romam uenere ab his. xl. patere
aureae magis ponderis in curiam illate atque uerba
facta ut dicerent scire res esse populi. erratum bello exhau-
riri. & cum iusta pro urbibus agrisque sotorum ac pro capite.
atque arce italicae urbe romana atque impio gerant. equum
censuisse neapolitanos. quod auri sibi cum ad templos
ornatum ad subsidium fortune. a maioribus relictum foret.
eo iuuare populum. si quam opem in se se crederent.
eodem studio fuisse oblaturus gratum sibi patres. nos
populumque facturum. si omnes res neapolitanorum suas
duxissent. digressosque iudicauerint a quibus donum auro ac
uoluntate eorum qui libenter darent. quae rem maius ampli-
accipent. legatis graue aere pro munificentia curaque
patrumque ponderis minimi fuit accepta. per eosdem dies
spectator cartaginensis. qui per biennium sefellerat roma-
deprehensus. precibusque manibus dimittitur. Et serui qu-
que & xx. in cruce aeri. quod in campo martio conuulset.
Indici data libertas. & eris grauis. xx. lega. & ad phi-
lippum macedonum regem missi. ad depolendum deme-
trium. qui bello uictus ad eum fugisset. & alii ligures ad
expostulandum quod poenum opibus auxiliisque suis iuuisset.

sent. simul ad uisendū ex p̄p̄inquo. que in bois atq̄ i sū-
bribus gererent. Ad pineū quoq̄ regem in illuros legati
missi ad stipendiū cui⁹ dies accipiendos & si bellum esset
ingens in ceruicibus. nulli usq̄ terrarum rei cura roma-
nos ne longinqua quidem effugiebat. In religionē inuenit
edem concordie quam p̄ seditionē militarem biennio ante.
L. manlius pretor in gallia mouisset locatam ad id temp⁹
non eē. Itaq̄ duumuiui ad eam rem creati ab emilio pre-
tore urbis. consules pupius & celo q̄nti⁹ flāmini⁹ edem in
arce faciendam locauerunt. Ab eodem pretore ex Senatus
consulto lre ad consules ut si his uideret. al⁹ eorum ad
consules creandoz romā ueniret. se in eam diem quaz ius-
sisset comitia dicturū. Ad h̄ a consulis rescriptū sine de-
trimento rei. p̄ abscedi non posse ab hoste. Itaq̄ p̄ inrege
comitia habenda eē potius q̄ consulū alter a bello uocaret.

Patribz rectius uisum est dictatorem a consule dici comi-
tiorum habendorum causa dictus. L. uecturius philo. M.
pomponiū mathonē magr̄m equitum dixit. his uitro cre-
atis. iussisq̄ die quartodécimo se magistratu abdicare. ad
inrege rediit. consulibus prorogatum in annū impuz.
Inregez prodit ius. a patribz CN. claudius appii filius
cento. in. p. cornelius asina. In ei⁹ inrege comitia hūa
magno certamine pleb̄ ac patrum. c. terrentio uarrone
quem sui generis hominem. plebi in sedatione principū
pp̄latibusq̄ artibus conciliatū absq̄ fabio opibz e dictato-
rio impio concussum aliena inuidia splendentem uulgo
& extrahē ad consulatū nitebat. patres summa ope ob-
strabant. ne se in sedando sibi equari assuescerent hoies.
Bebius herēni⁹ tr. pt. c. terrentii criminando nō
in senatū modo. sed etiam augures. quod dictatorem pro-
hibuissent comitia proficē p̄ inuidiam eorū fauoremq̄
candidato suo conciliabat. ab hominibz nobilibz p̄ mul-
tos annos bellū querentibz hanibalē in italia adductū.
ab hūdem eū debellari possit. fraudem in bellū trahi. iiii^{or}
milia cū legionibz uniuersis pugnari possit. apparuisse

eo quod M. minuti^{us} abn^{te} fabio pro^{spe} pugnasset. duas le-
giones hosti ab eodem obiectas. deinde ex ipsa cede erep-
tas. ut pat^{er} patronusq^{ue} appellaretur. qui prius uincē pro-
hibuisset romanos q^{ui} uinci consules. deinde fabianis ar-
tibus cum debellari posset bellum traxisse. id foedus
int^{er} omnes nobiles i^{ur}um. nec finem ante belli habitum
q^{ui} consulē uere plebeū i^{dem} hominē nouū fecisset. nā
plebeios nobiles iam eiusde^m initiatos eē lacris. & contē-
nere plebē. ex quo contēni desierint patribus cepisse.
cui id non appareret. id adū & questitum eē. ut int^{er}reg-
num iniretur. ut in patrū potestate comitia eēnt. id
consules ambos ad exercitum morando questisse. id po-
stea quia inuitis his dictator esset dictus. comitorū cau-
sam expugnatam esse. ut uitiolus dictator p^{ro} augures
fieret. Abhorret igit^{ur} int^{er}regnum eos consulatum unum
certe pleb^{is} romane esset p^{ro}pl^{um} liberum habiturum. ac da-
turum ei q^{ui} mag^{is} uincē q^{uam} diu impare mallit. Cum his o^mn-
ibus plebs accensa eēt. tribunis patriciis petentibus p^{ro}-
cornelio merenda. L. manlio lepidō duobus nobilibusq^{ue}
familiariū. plebeis. C. attilio serano. & attilio peto. quorū
alter pontifex. alter augur erat. C. terentius consul un^{us}
creatur. ut manu eius essent comitia rogando. college tū
cum experta nobilitas parum fuisset uirū in competito-
ribus eius. L. emiliū paulū. qui cum M. liuio consul erat.
& dānationem college. & sua prope ambustus euaserat.
infestum plebi diu ac multum reculantē ad petitionē
compulsū iuris. proximo pro comitali die conceden-
tibus omnibus. qui cum uarrone certauerant. p^{ro}te magis
inaduersa q^{uam} collega datur consuli. Inde pretoriana co-
mitia habita. creati pomponius matho. & p. furi^{us} philo-
ro. urbana fors iuridicum pomponio int^{er} ciues. r. & pet^{er}
nos euenit additi duo pretores. M. claudius marcellus in
siciliam a postumi^{us} albin^{us} in galliam. omnes absentes cre-
ati sunt. nec quisq^{ue} eorum p^{ro}te trentiū cōsul erat quem
iam antea mandat^{us} honos non gessisset. preteritis aliq^{ui}
fortibus ac strenuis uiris. quia in tali tempore null^{us} nouus

magistratus uidebatur dandus. Exercitus quoque multipli-
cati sunt. Quante autem peditum equitumque addite sunt. adeo
ita numero & genere copiarum uariant auctores. ut uix quicquam
satis certum affirmare aulim. decem milia nouorum militum
alius scripta in supplementum. alii nouas quatuor legiones
& v. legionibus rem gererent. numero quoque peditum equi-
tumque legiones auctas milibus peditum & centenis equibus
in singulas adiectis. ut quina milia peditum. ccc. eques essent.
soti duplicem numerum equum darent. pedites equarunt
septem & octogintaque milia armatorum. & cc. in castris
romanis cum pugnatum ad canas est. quidam auctores
sunt. Illud haudquam discrepat maiore conatu atque im-
petu rem adam. quam prioribus annis. quia spem posse uinci
hostem dictator prebuerat.

Ceterum priusquam signa ab urbe noue legiones mouerent. de-
cem uiri libros adire atque inspicere iussi sunt. pro ritos uulgo
homines nouis prodigiis. nam & rome in auentino. &
aricie nuntiatum erat. sub idem tempus lapidibus pluui-
se. & multo cruore in sabinis signa cedes aqualesque e fonte
calidas manasse. Id quidem etiam quod sepius acciderat
magis terreat. & in uia fornicata que ad campum erat ali-
quot homines de celo tacti examinatique fuerant. Ea prodigi-
a ex libris procurata. Legati a pesto pateras aureas
romam attulerunt. nisi tunc neapolitanis gratie adte. ausus
non acceptum. pro eisdem dies ab hierone clausis hostia cum
magno dono in agrum accessit. legati in senatum introduci mi-
tiarunt cedere. Et flaminii exercitusque. que allata adeo af-
fecit regem hieronem ut nulla sua propria regni que sui clade
moueri magis potuerit. Itaque quicquam probe sciat magnitudinem
populi romani admirabilioris prope aduersis rebus quam ledis
esse. nulla se omnia. quibus a bonis fidelibusque sotiis bella
iuuari soleant. que uere accipere abnuant. magnopere pro se pu-
bluce orare. iam omnium primum hominis causa uictoria. pro
centis. cxxx. afferre sese. accipient eam tenerentque & haberent pro
priam & perpetuam. aduexisse etiam. ccc. M. modios tritici.

cetera orderi ne comēatus deessent & quantum preterea opus esset
quo iussissent subuecturos. Milite atq; equite scire nisi t. la-
tiniq; nominis non uti. p. r. leuium armatorū auxilia etiam
externa uidisse in castris romanis. Itaq; missi sunt mille
sagittariorū ac funditorum apta manu aduersus baleares
ac mauros. pugnae q; alias gentes. Ad ea dona consilio q;
addebant ut pretor: cui prouincia sicilia esset. classem
in affricam traiceret. ut & hostes in terra sua bellū habe-
rent. minusq; laxamenti daretur. his auxilia hanibali su-
mittenda.

Ab senatu ita responsum regi est. uirū bonum egregiūq;
sotium hieronem eē. atq; uno tenore ex quo in amicitia
ppli. t. uenerit fidem tenuisse. ac rem. r. omni tempore
ac loco munifice adiuuuisse. Id pinde ac deberet gratum
p. r. esse autū & a ciuitatib; quibusdam allatum grā re-
gis accepta non accepisse. p. R. uictoriā omēq; accipe. sedē
q; ei se diue dare dicare capitolium templū iouis optimi ma-
ximi in ea arce urbis romane. sacratam uolentem. propi-
ciamq; firmā ac stabilem fore. R. p. funditores sagittarios
q; & frumentū traditū consulibus quinq; ad nauium
classeq; cum. M. obtacilio pro. p. r. in sicilia erant. v. & xx.
addit. pmissumq; est. ut si in re. p. conseret esse in affricā
ticerent.

Delectu profecto. consules paucos morati dies. dum socii
ab nomine latino uenirent milites. tunc nunq; qd antea
factum erat. iureiurando a. tribunis militū adacti milites
iussu consulū conuenturos. neq; in iussu abituros. nam
ad eam diem nihil pret sacramentum fuerat. Et ubi ad de-
curiatum. & centuriatum conuenissent. sua uoluntate ip-
si inter se equites decuriati. centuriati pedites coniura-
bant se se fugē. ac formidinis non abituros. neq; ex ordi-
ne recessuros. nisi telli sumendi. aut petendi. & aut hostis
feriendi. aut ciuis seruandi causa. id ex uoluntario inē
iplos sedē ac tribunos. ad legitimā iurisiurandi adacti-
onem translātū. Contiones priusq; ab urbe signa mo-
uerentur. consul uaronis. multo ac feroces fuerunt. ac nū.

tiantes bellū accessitum in italiam a nobilibus mansurūq;
in uisceribus rei p. si plures fabios impatores haberet
sed quo die hostem uidisset profecturum. Collegē ei pauli
una pridie q̄ mox urbe proficisceret. contio fuit ve
rior q̄ gratior pp̄. qua nihil inclementer in uaronē dictū
nisi id modo mirati se quod ne quis dux priusq̄ aut
suum aut hostiū exercitū locorum sitū naturā regio
nis noscet iam nunc locatus in urbe sciret que sibi agē
da armato forent & diem quoq; predicē posset. qua cū
hoste signis collatis esset dimicaturus sed que consilia
maḡ res dent hominibus q̄ homines rebus ea ante te
pus minatura non p̄cepturū optaret ut que caute ac
consulte gesta essent satis p̄spe euenirent. Temeritatē
pret̄q̄ quod stulta sit infelicem etiam ad id locorum
fuisse id sua sponte apparebat. tuta celeribus consiliis
positurum & quod id constantius perseueraret.

Fabius maximus sic eum proficiscētē allocutus fertur.
Si aut collegam id quod malleui tui simile. L. emili h̄rēs.
aut tu collegē tui similis eēs supuacanea esset oratio
mea. nam & duo boni consules non me indigentes oīa
e. t. p. fide ur̄a faceretis & malle nunc mea uerba auri
bus ur̄is nunc consilia animis recipetis. nunc & colle
gam tuum & te talem uirū intuenti mihi tecum omnis
quem uideo nequicq; & uirum bonum & ciuē
fore. si alēa parte claudicet res p. malis consiliis idē ac
bonis iuris & potestatis erit. Erras enim. L. paulē si tibi
minus certaminis cum. c. terrentio q̄ cum hanibale futu
rum censes. nescio an infestior hic aduersari⁹ q̄ ille ho
stis maneat & cum illo in acie tantum cum hoc omnibus
locis ac temporibus certaturus es. aduersus hanibale
legionesq; ei⁹ tuis equitibus ac pedibus pugnandū tibi
sit. varro dux tuis militibus te sit oppugnaturus. hoīs
etiam causa tibi ad sit. c. flāminii memoria. Tamen ille
consul demū & in prouincia & ad exercitū cepit fūere.
hic prius q̄ peteret consulatū deinde ipetēdo consulatū

nunc quoque consul prius quam castra uideat aut hostem insaniat & qui tantas iam nunc procellas proelia atque acies inter togatos uet quid inter armatam iuuentutem censes facturum: & ubi ex templo res uerba sequitur at qui si hoc quod facturum se denuntiat ex templo pugnauerit aut ego rem militare belli hoc genus hostem hunc ignoro aut nobilior alius transymeno locus nostris cladibus erit. ne gloriandi tempus aduersus unum est ut ego continendo potius quam ex appetendo gloriam modum excesserim. sed ita res se habet. una ratio belli gerendi aduersus hanibalem est quam ego gessi. nec euentus docet hoc. Stultorum iste magister est. sed eadem ratio que futit futuraque donec res eodem manebunt immutabilis est. In italia bellum gerimus in sede ac solo nostro omnia circa plena ciuium ac sortiorum sunt. armis uiris equis comeatibus iuuant iuuabuntque. Id iam fidei documentum in aduersis rebus nostris dederunt meliores prudentiores constantiores nos tempus diesque facit hanibal contra in aliena in hostili est terra. inter omnia inimica infestaque. procul a domo a patria. neque illi terra neque mari est pax. nulle eum urbes accipiunt. nulla menia nihil usque sui uidet. In die capto uiuum. parte uix tertiam exercitus eius habet quam habere amnem traiecit. plures fames quam ferrum absumpsit. nec his paucis iam uictum suppeditat. dubitas ergo quoniam eum sedendo superaturi simus. qui senescat in dies non comeat non supplementum non pecuniam habeat. quod diu progeioni castelli apulie inopis tanquam pro cartaginis menibus. sed ne aduersus te quidem ego gloriabor. pro seruilis atque attilius proximi consules uide quemadmodum eum ludificati sint. hec una salutis est uia. L. paulo quam difficile infestaque ciues sibi quam magis hostes facient. Idem enim tui quod hostium milites uolunt. idem uarro consul romanus quod hanibal penus impator cupit. duobus duobus unus resistat oportet. resistes at aduersus famam rumoresque hominum si satis firmus steteris. si te neque college uana gloria neque tua falsa infamia mouerit. diuertentem laborare nimis ille sepe aiunt. extingui nunquam gloriam quam spreuerit. ueram habebit.

Sine timidum pro cauto tardū pro considerato ibelle p pito
belli uocem mallo te sapiens hostis metuat q̄ stulti ciues
laudent omnia audentē contēnet hanibal nihil temere
agentē metuet. nec ego ut nihil agatur. sed ut agentes te
ratio ducat non fortuna tue potestatis sp̄tu tuaq̄ oīa sint.
armatus intentusq̄ sis. neq̄ occasione tue desis. neq̄ suam
occasionem hosti des. omnia non ppanti data certaq̄ erūt.
festinatio iprouida & ceca ē. Aduerlus ea oratio consul aut
sane leta fuit magis petentis ea que diceret uera q̄ facilia
actu essent. dictatori magr̄m equitū intollerabilem fuisse.
qd̄ consiliū aduerliū collegam seditiosum ac temerariū uirū
atq̄ auctoritatis fore. se postulare incendiū priore consu-
latu se inultū effugisse. optare ut omnia prospe uenirent.
Et si quid aduerli capet hostiū se tell potius q̄ suffragiis tra-
torum ciuium caput obiecturum. Ad h̄ sermone p̄fectū pau-
lum tradunt prosequentes primoribus patrum plebium
consulē sua plebs persecuta turba conspectior cū dignita-
tes deessent.

Vt in castra uenerunt p̄mixto nouo exercitu ac uetē. cal-
tris bifariam factis ut noua minora essent. p̄p̄ hanibal
i ueteribus maior pars & omne robur uirium esset. consu-
lem tum anni prioris. M. attiliū etate exculante romam
miserunt. C. seruiliū in minoribus castris legioni roma-
ne & sonū peditū equitumq̄ duobus milibus proficiunt.
hanibal q̄nq̄ p̄te dimidia auctas hostiū copias cernebat. tñ
aduentu consulum mire gaudere. non solum enim nihil ex-
raptis in diem cōmeatibus supabat. sed ne unde rapet qd̄
quicq̄ reliquerat. omnibus undiq̄ frumento postq̄ ager pas-
tutus erat. in urbes munitas conuecto. ut uix x̄ dierū qd̄
comptū postea est. frumentum supellet. hispanorūq̄ ob ino-
piam transitio pata fuerit. si maturitas temporis expectata
foret. Ceterū temeritate consulis. ac p̄spo ingenio materiaz
etiam fortuna dedit. quod in prohibendis predatoribus
tumultuatio p̄lio ac procurū maḡ. q̄ ex p̄pato. aut in
nullu impatorū orto haud quaq̄ par penis dimicatio fuit.

ad M. V. cc. celi n̄ plus .c. romanorū fortiorumq; occisis. Ceterum
uictoribus effuse sequentibus metu insidiarum abstinuit pau-
lus consul cui^o die nam altius ip̄itabant impium erat. uar-
ronem indignantē ac uociferantem emissum hostē e manib;
debellariq; n̄ cessatum foret. potuisse hanibal id dānū haud
egerrime pati qn̄ potius credere uelut in escatam temeritatē
ferrioris consulis ac nouorū maxime militū esse. & omnia
ei hostium haud secus q̄ omnia sua nota erant. dissimiles
discordesq; ip̄itare. duas prope partes tyronum militū in
exercitu esse. Itaq; locum & tempus insidiis aptū se habē-
ratus nocte proxima nihil pret̄ arma secum ferentes mi-
lites castra plena omnis publice priuateq; fortune reliq;
transq; proximos montes leua pedites instructos condit.
dextra equites impedimenta p̄ cornu in mediū agmen tra-
ducit. ut diripiendis uelut desertis fuga dominorū cal-
tris occupatum impeditumq; hostē opprimeret. Crebri re-
lictū in castris igr̄ ut fides fieret. dum ipse longius spaci-
um fuga precipet. falsa ymagine castrorum sicut fabiū
priorē anno frustratus esse in locus tenē consules uoluisse.
ubi illuxit. subduēte primo stationes. deinde propi^o ade-
untibus insolitū silentium admirationē fecit tam satis
compta solitudinū in castris. concursus fit. ad pretoria cō-
sulū nuntiantū fugam hostiū adeo trepidam ut taberna-
culis stantibus castra reliquerint quoq; fuga obscurior eēt
crebros ibi relictos igr̄. Clamor inde ortus ut signa pro-
ferri iuberent ducerentq; ad p̄sequendos hostes ac p̄tin^o
castra diripienda. Et consul alter uelut unus turbe mi-
litaris erat paulus. i^o atq; indicē providendū precauē-
dumq; eē. postremo cum alit̄ n̄ seditionē neq; ducē sedi-
tionis sustinere posset matium statiliū prefectum cū tur-
ma lucaniorū exploratū milit. Qⁱ ubi adequitauit portū.
subsistere extra munimenta ceteris iubet ipse cū duob;
equitib; uallū intrauit. Speculatusq; omnia cum cura renū-
tiat insidias profecto eē igr̄ in pte castrorū que uergant
in hostē relictos tabernacula apta & omnia cara ī promp-
tu relictā. argentū q̄busdāz locis temē p̄ uias obiectū ad

praedam uidisse. Que ad detinendos a cupiditate animos
nuntiata erant. ea accenderunt. Et clamore sublato a mi-
litibus in signū detur sine ducibus utros. haud quaquam
defuit. nam ex templo uarro signū dedit proficiscendi
paulus cum ei sua sponte cunctanti pulli quoque auspicio
non adduxissent. nuntiare iam effertenti porta signa col-
lege iussit. quod quod uarro egre passus est. Flaminii tamen
recenti calus. claudiique consulis primo punico bello memo-
rata nauat clades religione animos incussit. dum prope
ipsi eo die magis distulere quam prohibere iminentem pestem. et
nam forte ita euenit. ut cum referri signa in castra iubenti
consuli milites non parerent. serui duo formari unus alius
sidicini equitis que seruilio atque attilio consulibus inter pabula-
tores excepti a numidis fuerant profugerunt eo die ad
dignos. qui deducti ad consules nuntiant omnem exercitum
hanibalis trans proximos montes sedere in insidiis. hoc
oportunitus aduentus consules impio potentes fecit. cuius
ambitio alterius suam primum apud eos prauam indulgentiam
maiestate soluisset.

Hanibal postquam motos magis inconsulte romanos quam ad ultimum
tempus cunctos uidit. nequicquam detecta fraude. in castra rediit.
Ibi plures dies propter inopiam frumenti manere neque noua
que consilia in dies. non apud milites solum mixtos ex col-
luuione omnium gentium. sed apud ducem ipsum oriebantur.
nam cum in intus fremitus. deinde aperta uociferatio fuisset
exposcentium stipendium debitum querentiumque annonam primo
postremo fame. et mercenarios milites. maxime hispani
generis de traditione cepisse consilium. fama esset. ipse
etiam interdum hanibal de fuga in galliam dicitur agitalle.
ita ut relicto peditatu omni cum equatu se praeperet. Cuius
haec consilia atque hic habitus animorum esset in castris
mouere inde statuit in calidiora atque maturiora messibus
apuliae loca simul quo longius ab hoste recessisset. transu-
gia impeditoria leuibus ingeniiis essent. profectus est nocte.
ignibus similiter factis tabernaculisque paucis in spes reli-

tis ut insidiarum par priori metus contineret romanos. Sed per eundem lucanum statiliū omnibus ultra castra transq̄ montes exploratis cum relictum esset uisum procul hostium agmen tum die sequenti eo consilia agitari cepta cum utriusq̄ consulis eadem que ante sp̄ fuisset sententia. ceterū uarro fere omnes paulo nemo pret̄ seruiliū prioris anni consulem assentiret. maioris partis sententia ad noua litandas clade romana cannas uigente fato profecti sunt. prope eum uicium hanibal castra posuerat. auersa a uulturno uento q̄ campis tortidis siccitate pulueris uehit. Id cum ipsis castris p̄comodū fuit. tum salutare precipue futurū erat cū aciem dirigerent ipsi aduersi terga tantū afflante uento occecati puluere effuso hostem pugnaturi.

Consules satis exploratis itineribus sequentes penū ut uentum ad cannas est ut in conspectu penū habebant. bina castra cōmuniunt. eodem ferme intervallo quo ad geionū sicut ante copias diuisis. Aufidus amnis utriusq̄ castris affluēs. aditū aquatoribus ex sua cuiq̄ oportunitate haud sine certamine dabat. Ex minoribus tamen castris que posita tñs aufidum erant. liberi⁹ aquabant romani quia ripa ulterior nullū habebat hostiū presidium. hanibal spem nactus loci ad euestre pugnā. qua parte uirium inuictus erat. facturos copiam pugnandi consules dirigit aciem. lacessitq̄ numidarum procurfatione hostes. Inde rursus sollicitari seditionē militari ac discordia militū siue consulū romana castra. Cum paulus sempronii & flāminii temeritatē uarro uarro speciosum timidus ac legnibus ducibus exemplum fabii obiceret. testaturq̄ deos & homines. h̄ nullam penes se culpam esse. quod hanibal uelut si iam cepisset italiam se constructū a collega teneri. ferrum atq̄ arma uatis & pugnare cupientibus adimi militibus. Ille si quid proiectis ac proditis ad inconsultam atq̄ inprouidam pugnam legionibus accideret. se omnis culpe exortē. omnis euentus participē fore diceret. uideret ut quibus lingua p̄mpta ac temeraria eō in pugna uigerent manus. Dum alteri

cationibus magis q̄ consiliis tempus terit̄ hanibal ex acie
quā ad multum diei tenuerat instructam cum in castra
ceteras reciperet copias numidas ad inuadendās ex mino-
ribus castris romanorū aquatores trans flumē mittit quā
iconditam turbam cum uix dū in ripa egressi clamore
ac tumultu fugassent stationē quoq̄ pro uallo locatas atq̄
ipsas prope portas euecti sunt. Id uero indignum uisus
ab tumultuario auxilio iam etiam castra romana tereri.
ut ea modo una causa ne ex templo transirent flumē di-
gerentq̄ aciem tenuerit romanos quod summa impii eo
die penes paulum fuerit. Itaq̄ uarro postero die cui
sors ei² diei impii erat. nihil consulto collega signū pro-
sult instructasq̄ copias flumen transiit sequente paulo
quia mag² non probare q̄ non adiuuare consiliū poterat
transgressi flumē eas quoq̄ quas in castris minoribus
habuerant copias suis adiungunt atq̄ ita instructa acie
in dextro cornu id erat flumini propius romanos milites
locant deinde pedites leuū cornu extremi equites soto-
rum intra pedites ad mediū iuncti legionibus romanis
tenuerunt iaculatores ex ceteris leuū armorū auxiliū
prima acies facta consules cornua tenerent. trenti² leuū
Emilius dextrū. C. serulio media pugna tuenda data. ha-
nibal luce prima balearibus leuicq̄ armatura premissa
transgressus flumen ut quosq̄ traduxerat ita in acie lo-
cabat. Gallos hispanosq̄ equites prope ripam leuo in cor-
nu aduersus romanū equitatum dextrū cornu numidis
eq̄tib² datū media acie pedibus firmata ita ut affrovū
utraq̄ cornua essent. interponerent̄ his medii galli atq̄ his-
pani affri. romanā magna ex parte crederes aciem ita arma-
ti erant armis. & ad trebia ceterum magna ex parte ad trū-
menū captis gallis hispanicq̄ leuita eiūdem forme fere e-
rant. dispares ac dissimiles gladii prelongi ac sine hispano
puncti mag² q̄ celi assueto petere hostē breuitate humiles &
cū mucronibus añ aīatus gentiū harum tū mag-
nitudine corporū tum spē terribil² erat. Galli sup umblicum
erant hispani linteis p̄textis purpura tunicis candore

miro fulgentibus constituerant. numerū omnium q̄ tū pedum
equitumq̄ in acie steterunt istum ferunt xl. ^{se} milia. Equi
tum duces cornibus preceant. Sinistrū baldrubal. dextrū
regebat mabarbal. mediam acie hanibal ipse cum fratre
magone tenuit solus seu de industria ita locatus seu
quod forte ita stare p̄ oportune utq̄ parti obliq̄ erat. 10.
in meridiem. poenis in septentrionem uersis. uent̄ que
uulturnū regionis incole uocant. aduersus romanos cohort
tus multo puluē in ipsa ora uoluendo prospectū ademit.
clamore procursum auxiliis & pugna leuibus primū ar
mis cōmissa. deinde equitū galloꝝ hispanoꝝ leuū cornu
cū dextro 10.no concurrūt. minime equestris more pugne.
frontibus enim aduersis concurrēdū erat. quia nullo
circa ad euagandum relicto spatio. hic amnis. hic pedum
acies claudebant. indirectum utiq̄ nitentes. stantib̄ ac
confertis postremo turbatis eqs. uir uirū amplexus detra
hebat equo. pedestre magna iam ex parte certamen factū
erat. acrius tamen q̄ diutū pugnātū est. pulliq̄ rō eqtes ter
ga uertunt. sub equestris finem certaminis. coorta est pe
ditum pugna. primo & uiribus & aīs patū constabant or
dines galloꝝ hispaniq̄. Tandem romani diu ac sepe consi
lio qua fronte acieq̄ densa in puluē. hostiū cuneis nimis
tenuē. eoq̄ parum ualidū a cetā prominente acie ipulsis.
deinde ac trepide referentibus pedem insiltē. ac tenore
uno p̄preceps pauore fugientiū agmine in mediā p̄mū
aciem illati. postremo nullo resistente ad subsidia affroꝝ
puenerunt. Qui utiq̄ reductis aliis constituerant. media
q̄ hispaniq̄ steterant aliquantum prominente acie. q̄ cune
ut pulsus equauit frontem primū. deinde nitēdo etiam
ī sinū in medio dedit. affri circa iam cornu tariscerant.
irruentibusq̄ incaute in mediū romanis circūdedē alaf.
mox cornua extendendo clausere & ab tergo hostes. hic
romani nequicq̄ de prelio una omisis galloꝝ hispaniq̄
q̄ quorū terga cōciderant. & aduersus affros pugnam
ineunt. non tantum in eo quicq̄ iniquū quod inelasi ad
uersus circūfessos. sed etiam quod fessi cum recentibus

ac uegetis pugnabant. Jam & sinistro cornu romano ubi
sotiotū equites aduersus numidas steterant. conseruatum
preliū erat. legne primo & a punica ceptum fraude. q̄ngētū
ferme milites numido preter consueta arma tellaq; gladi-
os occultos sub loriceis habentes spēm transfugatiū eū ab
suis paruas post terga habentes ad equitassent. repente
ex equis desiliunt. parmīsq; & iaculis ante pedes hostium
proiectis. in mediam aciem accepti ductiq; ad ultimos cō-
sidē ab tergo iubent. Ac dum preliū ab omni pte conser-
uitur quieti manserunt. postq; oīūz oculos animosq; occupa-
uerat certamen tū arreptis leuitis que passim int̄ aceriol
cesorū corporum strata erant. uerlām adortiunt̄ romanā
aciē. tergaq; ferientes ac poplites cedentes stragem ingen-
tem dederunt. ac maiorē aliquāto pauorē ac tumultūz fe-
cerunt. Cum alibi terror ac fuga. alibi p̄tinax in mala iā
spe preliū esset. hasdrubal qui ea parte preerat. subdu-
tos ex media acie numidas. quia legnis eorū cū adūlis
pugna erat. ad p̄sequendos passim fugientes mittit. his-
panos & gallos pedites. affris iā propē fessis cede maḡ
q̄ pugna adiungit. parte altā pugne paulus. q̄q; primo
statim prelio fūdā grauiter ictus fuerat. tamen & occur-
rit sepe cum cōfertis hanibali. & aliquot locis prelium
restituit. protegētib; eum equitib; romanis. omīssis pos-
tremo eqs. quā consuli & ad regendum equum uires de-
ficiēbant. tum denuntiant̄ cuiādam iussisse consules ad
pedes descendē equites. dixisse hanibalē fertur. quam
malle m̄ uinctos mibi traderent equites. Tum pedestre p̄-
lium quale iam haud dubia hostiū uictoria fuit. cū uicti
mori in uestigio malle. quam fugē uictores morantib;
uictoriam rati trucidarent. quos pellē non poterant. pe-
pulerunt tamen iam paucos supatos. & labore ac uulne-
ribus fessos. inde dissipati omnes sunt. equosq; ad fugam
qui poterant repetebant. C. N. lentulus tr. mil. cū p̄ter-
uehens equo sedentē in saxo cruore oppletū consulē ui-
disset. L. emili inq; quē unū in fonte culpe cladis ho-
diernē diei respicerē debent. cape hunc equū. dum &

ubi uitium aliquid superest. Comes ego te tollere possum ac pro-
gere ne funestam hanc pugnam morte consul feceris. etiam
si hoc lacrimarum satis ludus est. Ad ea consul tu quidem
C. corneli maete uirtute esto: sed caue frustra miserando ex-
iguū tempus e manibus hostiū euadendi absumas. Abi nū-
tia publice patribus urbem romanam muniant. priusquā
uictor adueniat. presidiiis firment. priuatimq; fabio emi-
lio preceptorum ei⁹ memorem extitisse & uixisse & adhuc
mori me. & adhuc in hac strage militum meorū patrem
expirare ne tu ut reus intereas. causāq; consulatus accu-
sator college existam ut alieno crimine innocentia mea
protegam. hec exagentis prius turba fugientium ciuim.
dein hostes oppellerent consule ignorantem quis esset. obrue-
runtq; tell. lentulū in tumultū arripuit equus. timide et
fule fugiunt. septem milia hominū in minora castra. decē
in maiora. duo ferme in uicium ipsum cānal pflugetunt.
qui ex templo a. carthalone atq; equitibus munimento te-
gentes uicium circunuenti sunt. Consul alē seu forte seu
consilio nulli fugientium infestus agmini cum L^{ta} fere eq-
tibus uenuliam per fugit. XL^{ta} milia pedites. duo milia
ui. equites. & tanta prope ciuim sotorumq; pars celi di-
cuntur. In his ambo consulum questores. L. attilius & L.
furi⁹ bibacks. & .xx. unus de tē. mille. consulares. qdam
pretoriūq; & edilitiū. Int⁹ eos. C. N. seruli⁹ mīmus & M.
minuti⁹ numerant⁹ qui magister equitū priore anno
aliquot diebus ante fuerat. Lxxx. preterea senatores aut
qui eos magistratus gessissent. unde in senatū legi de-
berent. cum sua uoluntate milites in legionibus facti es-
sent. capta eo prelio tria milia peditū & equites cc. di-
cuntur. hec ex pugna cānensi clade nobilitata. par cete-
rum utit⁹ que post pugna accide⁹ leuiora. quia ab hoste
cessatum est. sic strage exercit⁹ grauior fediorq; fuga. nā
q; ad aliam fuline urbem pdiit. ita exercitū seruauit.
ad cannas fugientē consule uix. L. secuti sunt. alterius
morientis prope totus exercit⁹ fugiit. binis in castris. cū
multitudo sine armis. sine ducibus esset. nuntium q; maio-

ribus p̄gerant. mittunt dum preliū deinde ex letitia quāt
fatigatos quies nocturna hostes premeret. ut ad se tran
sirent. uno agmine canulū abituros esse. Eam sententiā
aliū totam asp̄nari. Cur enim illos qui se accesserant ipsos
non uenire cum eō coniungi possent. quia uidelicet ple
na hostiū omnia in medio eēt. & aliorum q̄ sua piculo
corpota tanto mallent obicē aliis non tam sententia est
displicere q̄ animus deesse. p̄. sempronio tuditanō tr. mil.
Capi ergo mauultis inquit ab auarissimo. & crudelissimo
hoste. estimariq̄ capita uestra. & exquiri pretia ab interrogā
tibus romanus cuius sis. an latinus socius. ut ex tua co
tumelia & miseriā aliū honos queratur. non tua si quid
L. emili. q̄ se bñ mori q̄ turpiter uiuē malluit. & tot for
tissimorum uiros qui circa eum eumulati iacent. ciues
estis. Sed anteq̄ opprimat lux maiora que & hostiū oble
piunt. ut. q̄ inordinati atq̄ incompoliti obstrepunt. por
tas erumpamus. ferro atq̄ audacia fiat. quis p̄conferto ho
stium cuneo. quid est hoc lapsum atq̄ solutū agmen. ut si
nihil obstat uim sciat. Itaq̄ ite mecum qui & uos met ipsos.
& rem p̄ saluam ultis h̄ ubi dicta dedit. stringit gladiū. cu
neocq̄ facto p̄ medios uadit hostes. & eum ī latus dextrum
quod petebat. numide iaculantur. translatis in dextram scu
tis in maiora castra. ad. L^{ta}. hominū milia euaserunt. atq̄ in
protinus alio magno agmine adiuncto canulium incolumel
pueniunt. hec apud uictos maḡ impetu animorum quod
ingeniū suū cuiq̄ aut fors dabat q̄ ex consilio ipsorū aut
impio cuiusq̄ agebantur.

Hanibali uictori cum ceti circūfusi gratularent̄ suadentq̄
ut tanto p̄fundus bello dies quod reliquū esset noctisq̄ ille
quentis quietē. & ipse sibi lumeret. & fellis daret militibus
Mabarbal prefectus equitum minime cessandum ratus. y
ut quid hac pugna sit. actū scias die. v. inqt uictor in capi
tolio epulabis. sequere cū equite. ut p̄us te uenisse q̄ uentu
rum sciant. p̄cedant hanibal inimici letales. ut uia maior
ut eam statim cape animo possent. Itaq̄ uolūtatez

se laudare maharbal ait. ad consiliū pensandū temporis
opus eē. Tum maharbal non omnia nimirū eidem dū de-
dere. uincē scis hanibal. uictoria uti nescis. mora ei^o dici
satis creditur saluti fuisse urbi atq; impio postero die ubi
p̄mum illuxit. ad spolia legenda. fedendaq; in hostibus
spectandam stragem insultunt. facebant tot romanorum
milia pedites & equites passim. ut quē cuiq; fors pug^a. iunx-
erant. aut fuga. allurgentes quidam ex strage media eru-
enti quos stricta matutino tempore excitauerant uulnea.
ab hoste oppressi sunt. quosdam & iacentes uiuos succisos se-
moribus poplitibusq; inuenerunt. nudantes ceruicē iugulū.
q; & reliquū sanguinem libantes haurire. inuenti qdaz sunt
mersis in effossam terram capitibus quos ipsos sibi fecisse foue-
as obruentesq; ora subiecta sup humo interclusisse spirituz
appebat. precipue conuertit omnes subtractus numide. mor-
tuo sup incumbenti romanus unus naso auribusq; lacera-
tis. cū manibus ad capiendū tellum in utilibus in rabiē ira
uersus latādo dentibus hostē expulisse. Spoliis ad multum
delectis. hanibal ad minora dū castra oppugnanda. & om̄z
primū brachio flumine obiecto eos excludit. Ceterū ab
omnibus labore uigiliis. uulneribus infellis. maturior
ipsis spe deditio ē facta. pacti ut arma atq; equos tradēt.
In capita. r. tēnis nūmis quadrigatis. In lotios ducentis
ī seruos centenis. & ut eo precio p̄soluto cū singulis abiret
uestimentis in castra hostes acceperunt. traditiq; ī custo-
diam omnes sunt. se eorū ciues lotii. qui dū ibi tempo-
reritur. Interea cum ex maioribus castris. quibus satis ui-
riū haud animi fuit. ad iiii^{or}. milia hominū. & cē. eqtes.
alii agmine. alii palati passim p̄ agros. quod haud min^o
tutum erat canusū p̄fugissent. castra ipsa a. lautis & ti-
midis eadem conditione. qua alia tradita hosti. preda in-
gens parca est & pret̄ equos uirosq; & si quid argenti quod
plurimū in faleris equos erat. nam ad uescendū facto
periguo utiq; militantes utebantur. omnis cetā preda
diripienda data est. Tum sepeliendi causā confetti ī unū
corpa suorum iussit. Ad octo milia fuisse dicunt fortissi.

morum uitorū. Consulē quoq; r^m conq̄situm sepultumq;
quidam auctores sunt. Eos q; canusium uicū p̄fugerant
mulier paula nomine bula gnē diuitiis menib; tantu;
tectisq; a canusinis acceptis frumento ueste uatico &
iuuit. pro qua ei munificentia postea bello p̄fecto ab sena
tu honores habiti sunt. Ceteri cum ibi tr. mil. iiii^o essent
fabri^o maximus de legione prima cui^o pater priorē anno dic
tator fuerat. & de legione scdā. L. publi^o bibulus & p. corne
lius scipio. & de legione tertia app. claudi^o pulcher. q; proxie
edilis fuerat. omnium consensu ad p. scipionem admodu;
adolecentem & app. claudiū summa impii delata est. q̄b;
consultantibus inter paucos de summa rerum nuntiat. p.
furius philus consularis uiri fili^o nequicq; eos p̄ditā sp̄z
fore. desp̄atam cōploratamq; rem eē publicā. nobiles iuue
nes quosdam. quorum principem. L. ceiliū metellum ma
re ac naues spectare ut deserta italia ad regū aliquē tñt
fugiant. quod malū p̄tē q; atrox. sup tot clades in nouū
cum stupore ac miraculo torpidos defixisset. & q; aderat
consiliū aduocandum de eo censērent. negat consiliū rem
eē scipio iuuenis fatalis dux huiusce belli. audendū atq;
agendum. non consultandū ait. in tanto malo eē scipio. Irēt
secum ex templo armati q; rem. p. saluā uellent. nullo uerū
q; ubi ea cogitentur hostium castra esse. p̄git ut sequentib;
paucis in hospitium metelli. Et uū concilium ibi iuuenū de
quibus allatū erat. inuenisset. stricto sup capita consultan
tium gladio. ex mei animi sententia inq; uiro. ut ego rē
p. non deseram. neq; aliū ciuē romanū deserere patiar. Si
sciens fallo. tū me iuppiter optime maxie domū. familiā
remq; meam. pessimus leo afficiat. In h uerba. L. celii ui
res exoptulo. ceteriq; q; adestis. Qui non iurauerit in se
hunc gladiū strictum eē sciat. haud secus pauidi q; si uicto
rem hanibale cornerent. iurant om̄s. custodiendosq; se
met ipsos hanibalem contra scipioni tradunt. Eo tempe
quo hec canusii agebant. uenuliam ad consulē ad iiii. mi
lia & pedites equitesq; qui sp̄li fuga p̄ agros fuerant pue
nē. Eos om̄s uenulii p̄familias benigne accipiendos curan

dolq; cum diuisisset. in singulos equites togas & tunicas & quadrigatos nummos quinos uicenos. & peditibus denos. & arma quibus deerant dederunt. Ceteraq; publice ac priuatim hospitaliter factum. certatumq; ne a muliere canulina p; uenulinus buse multitudo faciebat. & iam ad .x. milia hominū erant. Appiusq; & seipio postq; in columē esse alterq; consulem acceperunt. nuntium ex templo mittunt. q̄nte secū peditum equitumq; copie essent. sciscitatumq; simul utrum uenuliam adduci exercitū an manere iuberet canulū. vāro ipse canulium copias traduxit. & iam aliqua spē consularis exercitus erat. menibusq; secerui & sine armis ab hoste uidebantur defensuri. Ro³ ne has quidem reliqas sup esse ciuium sotosq; sed occisione oculum cum duobus exercitibus deletaq; omnes copias allatum fuerat. nunq; salua urbe tantū pauoris tumultusq; intra menia romana fuit. itaq; succumbē amoneri n; aggrediat narrare que disserendo minora uero facio. consul exercitūq; ad transymenū priore anno amisso. non uulnus sup uulnus. sed multiplex clades cum duobus consulibus. cum consulares exercitus amissi nuntiabant. nec ulla iam castra. r. nec ducē nec militem esse. hanibal apuliā. sānium eē. ac iam prope totam italiam factam. nulla profecto alia gens tanta mole cladis non obruta esset. comparem cladem a degaris insulas cartthaginensium prelio nauali acceptam. q̄ fracti sicilia ac sardinia cessere. hīc uedigales ac stipendiarios fieri se passi sunt. aut pugna aduersam in affricam cui postea hanibal succubuit. nulla ex parte compande sunt. nisi quod minore animo lete sunt.

P. furius pilus. & M. pomponius pretores senatū in curiā hostiliam uocauerunt. ut de urbis custodia consulerent. neq; enim dubitabant deletis exercitibus hostē ad oppugnandam ro³ quod unū opus belli restaret uenturū. cū in aliis sicut in gentibus ita ignotis. nec consiliū quid satis expedirent. obirepetq; clamor lamentantiū mulierum. & nundū palam facti uiui mortuiq; & omnes pene dom³

complorarent. promiscue. Tum fabi^{us} maximus censuit. equi-
tes expeditos & appia & latina uia mittendos. qui obuiā
euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga passim
dissipatos forte referant q̄ fortuna consulū atq; exercitiū sit.
& si quid diū imortales miseri impiū reliquū rō^{rum} nomini fe-
cerant. ubi copie sint. qua se hanibal post preliū contule-
rit. quid paret. quid agat. acturusq; sit. hec exploranda
nosceda; per ipigos iuuenes esse. illud per patres ipsos a-
gendum. quoniam magistratiū parū sicut tumultum ac tre-
pidationem in urbe tollant. matronas publico arceant conti-
neriq; intra suum quamq; limē cogant. comploratus familia-
rum coereant. silentium p̄ urbē faciant. nuntios rerum
omnium ad pretores deducendos curent. siue quisq; fortu-
ne domi auctorem expectent. custodes preterea ad portas
ponant. qui prohibeant quemq; egredi urbe cogantq; ho-
mines nullam nisi urbe ac menibus saluis. salutē sp̄are.
ubi conticuerit recte tumult^{us}. tū in curiam patres reuocā-
dos. consulendumq; de urbis custodia eē. Cum in hanc
sententiam pedibus omnes illent. sūmotaq; foro magistratū
turba. patres diuersi ad sedandos tumult^{us} discessissent. tū
demū lrē a trentio consule allate sunt. L. emiliū consulem
exercitiūq; celum eualum se eē. reliquias tante cladis uelut
ex naufragio colligentē ad decē milia militum ferme eē in-
compositorum inordinatorumq;. se nunc sedē ad cannas.
in captiuorū pretiis predaq; alia nec uictoris animo nec
magni ducis more nuntiantē. Tum priuate quoq; per do-
mos clades uulgate sunt. adeoq; totam urbē oppleuit lū-
tus. ut sacrū āniuersariū ceteris intermissum sit. q̄ nec
lugentibus id faciō est fas. nec ulla in illa tempestate motio-
nā expl^{us} ludus fuerat. Itaq; ne ob eandem causā alia quoq;
sacrā publica aut priuata desererent. Senatus consulto diebus
xxx^{is} ludus est finitus. Ceterum cū sedato urbis tumultu re-
uocati in curiam patres essent. alie insup ex sicilia lrē alla-
te sunt. a T. ostacilio pro pretore. regnū hieronis classe pu-
nica uastari. Cui cum opem iporanti ferre uellent. nunti-
atum his est. aliā classē adegatis insulam stare paratam

instruetamq; ut ubi se aduersum tuendam syraculanam ora
poeni sensissent. lilibeum ex templo. prouinciamaq; alia ro-
manam aggredere. Itaq; classe opus ee si regē sotiū sicili-
amq; tueri uellent. lris consul pretorisq; tē. app. claudiū
qui classi ad hostiam stanti praeset. canuliū ad exercitū
mittendum. scribendumq; consuli. ut cum pretori exer-
citum tradidisset. primo quoq; tempe qntum pcomodū
rei p. fieri posset. romā ueniret. Territi etiam sup tantas
clades tum ceteris prodigiis. tum quod due uestales eo
anno opimia atq; floronia stup̄ compte. & alta sub ita ut
mos ē ad portam collinam necata fuerat. alta sibi met ip-
sa mortem consciuerat. L. cantili² scriba pontificis quos
non minores pontifices appellant q cum floronia stuprū
fecerat. a pontifice maximo eo usq; uigis in comitio celsus
est. ut inter uerbera spiraret. hoc nephas cū inter tot
ut sit clades in prodigiū uersum eet. decem uiri libros
adire iussi sunt. Et fabius pictor delphos ad oraculum
missus est sciscitatu quibus precis supplicisq; deos pos-
set placare & que nam futura finis tantis cladibus foret.
Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extra ordinaria
facta. Inter que gallus & gallina grecis & greca in foro bo-
ario sub terra uiui demissi sunt. in locū saxo consecrum
ubi an hostiis humanis minime romano sacro ibutu pla-
catis satis uebant̄ deis. M. claudius marcellus ab hostia
& milites quos in classem scriptos habebat. romam ut
ubi presidio essent. mittit ipse legionem classi ea legio
tertia erat. cū tr. mil. theanū sidicinū premissam classe
tradita. p. furio philo college paucos dies canuliū magis
itineribus contendit.

Dictator ex auctoritate patrum dictus Junius & T. sempronius
magister equitum delectu edicto. iuniores ab annis. xvii.
& quosdam pretexatos scribunt. quatuor ex his legio-
nes & mille equites effecti. Itē ad sotos latinūq; nomē
ad milites extra formulas accipiendos mittunt. ar-
ma tecta alia pari iubent & ueta spolia hostium detra-
hant templis portibusq; & alia formā noui delectus

inopia liborum capitum ac necessitas dedit octo milia iu-
uenum ualidorum ex seruitiis. pri^o seiscitantes singulos.
uessent ne militare. empta publice armauerunt. hⁱ miles
mag^s placuit cum pretio minore redemi captiuos copia
fieret. namq^e hanibal sedm̄ tā prospam ad kannas pugna
uictoris magis q̄ bellum gerentis intentus curris cū cap-
tiuis productis segregatisq^e sotiis sicut ante ad trebiam
transymenūq^e lacum benigne allocutus. sine pretio dimi-
sisset. romanos quoq^e uocatos quod nunq^m alias ante miti-
latis sermone alloquit^r. non inficione ciuium sibi eē cum
romanis bellum de dignitate atq^e impio certare. & patres
uirtuti romane cessisse. & se id adniti. ut sue inuicem sit
felicitati & uirtuti cedatur. Itaq^e redimendi se captiuos
copiam facē. pretiū fore in capita equiti quingenos quadri-
gatos nūmos. trecentos pediti seruo centum qnq^m aduo-
bat^r equitibus ad id pretiū quo pepigerant dedentes se
leti tamen quācunq^e conditionē paciscendi acceperunt.
placuit suffragio ipsorū decem deligi q^o romam ad sena-
tum iuent. nec pignus aliud fidei q^o ut iurarent se reditu-
ros acceptū. Missus cartholo nobil^{is} cartaginensiu. q^o si forte
ad pacem inclinarent animos. conditōes ferret. Cū egressi
castris essent. unus ex his minime romani ingenii homo. ue-
lut aliquid oblitus iurisiurandi soluendi causa cum in
castra redisset ante noctē comites allequitur. ubi eos ro^g
uenire nuntiatum est. cathaloni obuiam liator missus. q^o
dictatoris uerbis nuntiaret. ut ante noctem excederet fi-
nibus romanis. legatis captiuorū senatus ab dictatore da-
tus est. quorum princeps. M. Junius. p. inquit.

Nemo ignorat nulli umq^e ciuitati uiliores fuisse captiuos
q^o nr̄e. Ceterū nisi nobis plus iusto nostra placet causa. non
alii umq^e minus negligendi uobis q^o alii q^o in hostium po-
testatem uenerunt. non enim in acie p^o timorē arma tra-
didimus sed cū prope ad noctem supstantes cumul^o celo-
rum corporū preliū extraxissem^o in castra recepimus nos
diei reliquum ac noctem insequentē fessis labore ac uulne-

tibus uallum sumus tutati postero die circumfessi ab exercitu uictore aq̄ arremur nec ulla iam p̄ confertos hostes erumpendi spes esset. nefas duceremus. L. milibus hominū ex acie trucidatis nostra aliquem ex cānensi pugna rō^{nū} militem restare. tunc demū pacti fuimus pretium quo redempti dimitterem. Atma in quibus nihil iam auxilium erat. hosti tradidimus. maiores quoq̄ accepimus se a gallis aut redemisse. & patres nostros a primos illos ad conditionē pacis. legatos tamen ad captiuorum redimendorum gratiam tarentum mississe. atq̄ in italia cum gallis. & ad heracliam cum pyrro. utraq̄ non tam clade infamis. q̄ pauore & fuga pugna fuit. Cannenses campos acerui romanorū corporū tegunt. nec sup̄sunt pugne. nisi in quibus trucidandis & ferrum & uires defecerunt. Sūt etiam de nostris quidam q̄ nec in acie quidem refugerūt. sed presidio castris relictis cum castra traderentur. in potestatem hostium uenerūt. haud equidem ulli^{us} ciuili aut comilitonis fortune aut conditionis fortune inuideo. nec premendo alium me extulisse. at uelim uideant ne illi quidem nisi p̄nicitatis pedum & cursus aliquod premium ē. qui pleriq̄ inermes ex acie fugientes n̄ p̄ q̄ uenisse. aut canuli constituerunt. se nobis merito pretulerūt. gloriariq̄ sunt in se plusq̄ in nobis presidū rei p̄ esse. sed illi & bonis ac fortibus uiris militibusq̄ utemini & nob̄ iam promptioribus pro patria. quod beneficio uestro redempti atq̄ in patriam restituti fuerimus. delectū ex omni etate & fortuna habetis. viii. armari seruatorū audio. non minor numerus noster est. nec maiore precio redimi possumus. hinc ement̄ nam si conferam nos cum illis iniuriam nomini romano faciam. illud etiam in tali consilio aiad uertendum uobis censeam. patres conscripti si tam duriores eē uelitis. quod nullo nostro merito faciatis. qui nos hosti relicturi sitis. pyrro. v̄. qui nos hospitū nūo habuit captiuos. an barbaro ac peno. q̄ utrum^{us} uarior. an crudelior sit. uix existimari potest. Si uideatis catenas squalorē deformitatemq̄ ciuium uōrum non min^{us} p̄fecto ea spēs

moueat q̄ si ex altā parte cernatis stratas cānenlib' campis
legiones uestras. Intueri potestis sollicitudinē & lacrimas
in uestibulo curie stantium cognatos uōrum expectan-
tiumq̄ responsum uestrum. Cum hii pro uobisq̄ his q̄ ablit'
ita suspensi ac solliciti sint. quē censētis animum ipsōrum
eē. quorum in discrimine uita libertatq̄ eēt. & si medi' fi-
dius ipse in nobis mitis hanibal contra naturam suā eē
uelit. nihil tamen nob' opus uita eē censeamus cum idig-
ni ut redimēmur a uobis uisi sumus. redire romam q̄
remissi pyrro sine pretio capti. sed redire cum legatis pri-
moribus ciuitatis ad redimendos se se missis. Redeam
ego in patriam. cec'is nūmis non estimatus ciuis. suū q̄sq̄
animū. p' conscripti. seio in discrimine eē. uita corp' meum
magis me fame piculū mouet. ne a uobis dānati ac repul-
si habeamus. neq̄ enim uos pretio peperculō homines ce-
dent

Ubi il' finem fecit. ex templo ab ea turba. que in comitio e-
rat. clamor flebilis est sublatus. manusq̄ ad curiam tende-
bant. orantes ut sibi libos. fratres cognatos redderent.
feminal quoq̄ metus ac necessitas turbē. ac in foro uiros
imiscuerat. Senatus sūmotis arbitris consuli ceptus. ibi cū
sententiis uariaretur. & alii redimendos de publico. alii
nullam publice ipensam faciendam. nec prohibendos ex
priuato redimi. si quibus argentum in presentia deesset.
dandam ex erario pecunia; mutuam predib' ac prediis
cauendū pplo censerent. Tum T. mall' torquatus prisce
ac nimis dure ut plerisq̄ uidebatur. seueritatis interro-
gatus sententiam ita locut' fert'. Si tantūmodo postulasset
legati pro his qui in hostium potestate sunt. ut redime-
rentur. ull' i'cētationem eos breui sententia pepissem.
quid enī aliud q̄ amonendi eētis. ut morē traditum a
patrib' necessario ad rem miluarem ex templo seruaretis.
nunc autē cum prope gloriati sint. quod se hostibus de-
derint. presertiq̄ non captis modo in acie ab hostib'. sed
etiam ab his quenuliū canuliūq̄ puenerunt. atq̄ ipsi e-

terentio consule equum censuerint. nihil uos eorum. p. c.
que illic acta sunt. ignorare patiar. Atq; ut hec que apud
uos actus sum. canulū apud ipsum exercitū agerem. op-
timum testem ignauie cuiusq; & uirtutis. aut unus hic
saltē adesset. p. c. sempronius quem si isti ducē secuti essent
milites hodie in castris romanis non captiui in hostiū
potestate essent. & cū fessis pugnando hostibus tuē uicto-
ria letis. & ipsis plerisq; regressis in castra sua noctē ad
erumpendum liberam habuissent & septa armatorū ho-
minum erumpere etiam int̄ confectos hostes possent. neq;
p se ipsi hoc facere conati sunt. neq; aliū seq uoluerunt.
noctē prope tota p. sempronius tutanus non desinit a-
monere adhortari eos. dum paucitas hostiū circa castra
dū quies ac silentiū esset. dum nox inceptū tegetet. se-
ducem sequerent̄. ante lucē puenire in loca tuta. in loci-
orū urbes posse. sicut annorū memoria. p. deci^{us} tr. mil. i
sannio. sicut nobis adolescentibus priore punico bello cal-
purni^{us} flāma. ccc^{ti} uoluntarius cui; ad tumulū eos ca-
piendū sitū int̄ medios hostes duceret dixit. Moriamur
milites & morte nostra eripiam^{us} & obsidione circūuen-
tas legiones. Si hoc. p. sempronius diceret. nec uiros
ratio uos duceret. si nemo tante uirtutis existeret co-
mes. uiam non ad gloriam magis q̄ ad salutē ferentes
demonstraret. duces in patriam ad parentes. ad coniuges
ac liberos fecit. ut seruem^{us} deē uobis aiūs qd si morien-
dum pro patria eēt. feceritis. L^{ta} milia ciuū sotorūq;
circa uos eo ipso die cesa iacent. Si tot exempla uirtutis
nō monent. nihil unq; monebit. si tanta clades in uile^m
uitam non fecit. nulla faciet. & libi atq; incolumes deside-
rantes patriam. ymo desiderate dum patria ē. dūz ciues
ei^{us} estis. sero nunc desideratis. diminuti capite abalienati
iure ciuū. serui cartaginesium facti. pretio redituri es-
tis eo unde ignauia. ac nequitia abistis. p. sempronius
ciuem uestrum non audistis. arma cape ac sequi se iube-
tem. hanibalē post paulo audistis. castra prodi. & arma
tradi iubentē. quam ergo ignauiam istorū acculo. cū scel^{us}

possim accusare. non enī modo seq̄ recularunt. bene mo-
nentem sed oblitere ac retinē conati sunt. ni strictis gla-
diis uiri fortissimi inertes sūmouissent. prius inq̄. p. se
pronio per ciuiū agmen. q̄ p̄ hostiū fuit erumpendū. hol-
ciues patria desideret. quorum si ceti similes fuissent
neminē hodie ex his. qui ad cānas pugnauerunt. ciuē
haberent. Ex milibz septē armatorū. vi. extiterunt qui
erumpe auderent. q̄ in patriam liberi atq̄ armati rediret.
neq̄ his sexcenta milia hostes oblitē. q̄ tutum ut duarū
p̄pe legionū agminis futurū censeas fuisse. haberetis ho-
die xx. milia armatorū canusū fortia fidelia. p. c. nunc
autē quēadmodum hūi boni fidelesq̄. nam fortes ne ipsi
quidem dixerint ciues eē possunt. nisi quis credē potest
fuisse. ut erumpentibus qui erumpent oblitē conati sūt
aut nō inuidē eos. tum incolumitati tum glorie illorum
p̄ uirtutē acquisita cum sibi p̄ timorē ignauiamq̄ seruitu-
tis ignominiose causam eē sciant. malluerūt in tentoriū
latentes simul lucem atq̄ expectare. cum silentio noctū
erumpendi occasio esset. ad erumpendum e. castris defu-
it animus. ad tutanda fortit̄ castra animum habuerūt.
dies ac noctes aliquot oblitē arma se ipsi tutati uallo sūt.
Tandem ultima ausi passiq̄ cum omnia subsidia uite de-
sunt. affectusq̄ fame uiribz arma iam sustinē nequirent.
necessitatibz magis humanis q̄ armis uicti sunt. orto sole
ab hostibz ad uallum accessit. ante sedam horā nullā for-
tunam certaminis expti. tradiderunt castra ac se ipsos.
Hec uobis ipsorū p̄ biduum militia fuit. cum acie stare
ac pugnare decuerit. Cum in castra refugerunt. cum pro
uallo pugnandum erat castra tradiderunt. neq̄ in acie. neq̄
i castris utiles. Quos redimam cum erumpe castris oportet.
cunctamini ac manetis. Cū manē castra tutare armis ne-
cesse est. & castra & arma & uos ipsos traditis hosti. ego nō
magis istos redimendos. p. c. censeo q̄ illos dedendos hani-
bali. qui per medios hostes e castris erumperūt. ac p̄ sum-
mam uirtutē se patrie restituerunt. postq̄ manlius dixit.
q̄nq̄ patru quoq̄ plerosq̄ captiui cognatione attingebant.

preter exemplum ciuitatis minime in captiuos iam inde an-
tiquitus indulgentes pecunie quoque summa homines mo-
uit quam nec erarium exhaustire magna iam summa ero-
gata in seruos ad militiam emendos armandosque nec hani-
balem maxime huiusce rei ut fama erat egentem locuple-
tari uolebant. Cum triste responsum non redimi captiuos
redditum esset. nouusque super ueterem luctus tot iactura
cuius adiectus esset cum magnis fleibus questibusque le-
gatos ad portam prosecuti sunt. vnus ex his domum abiit.
quod fallaci reditu in castra iureiurando se exoluisset. Quod
ubi innotuit relatumque ad senatum est. omnes censuerunt
comprehendendum & custodibus publice datis deducendum
ad hanibalem esse.

Est & alia de captiuis fama decem primos uenisse. de eis
cum dubitatum in senatu esset. admitterentur in urbem nec
ne. ita admissos esse. nec tamen his senatus daretur. Mo-
rantibus deinde longius omnium spe alios insuper tres le-
gatos uenisse. L. scribonium & C. calpurnium & L. maulum.
Tum demum a cognato scribonii triplum de redimendis cap-
tiuis relatum esse. nec censuisse redimendos senatum &
nouos legatos tres ad hanibalem reuertisse. decem ueteres
remansisse quod propter causam recognoscendi nomina captiuo-
rum ad hanibalem ex itinere regressi religione sese exo-
luissent. de his dedendis magna contentione actum in
senatum esse. uictosque paucis sententiis que dedendos censue-
runt. Ceterum proximis censoribus adeo omnibus notis
ignominiumque confectos esse. ut quidam eorum mortem sibi ip-
si conseruerint. ceteri non solum omni deinde uita sed
prope luce ac publico caruerint. Mirati magis adeo discere
pare inter autores. quam quid ueri sit discernere queas. quanto
autem maior clades superioribus cladibus fuerit. & ea res iu-
ditiouum. que eadem die firma steterat. tum laborare ce-
perat. nulla profecto alia de re quam quod de se ipso cepit de impio.

Defecerunt autem ad penos hi populi. Atellani. calatini. hircini.
apulorum pars. sannites preter pentros. brutii omnes. lu-

cata. pret' hos. Surrentini & grecorum om̄s ferme ora taren-
tini metpontini. crotonenses. locriq; ex his alpini omnes
galli. nec tamen hec elades defectionesq; sotiorum moue-
runt. ut pacis unq; mentio apud romanos fieret. neq; añ
consulis aduentum. nec postq; il' rediit. renouauitq; me-
moriam accepte cladis. Quo in tempe ipso adeo magno aĩo
ciuitas fuit. ut consuli ex tanta clade. cui' ipse causa maxi-
ma fuisset redeunti. & obuiam itũ frequent' ab omnib; or-
dinib; fuit. & gracie adeo quod de re p. non despasset. qui car-
taginensũ ductor fuisset. nihil reculandum supplitii foret.

Campani ad hanibalem defecerunt. Nuntius can-
nensis uictorie. Mago cartaginẽ missus anulos
aureos corporib; occisorum romanorũ detractos
in uestibulo curie effudit. quos excessisse modii
mensuram fertur. post quẽ nuntiũ hanno uir ex poenis
nobilib; suadebat senatui cartaginensũum. ut pacem a
populo romano peterent. nec tenuit obstrepente brachina
factione. C. lucius marcellus pretor ad nolam eruptionẽ
aduersus hanibalem ex oppido facta prospe pugnauit.
Castilinum a poenis obsessum ita a fame uexatum est.
ut lora & pelles scutis detractas & mures inclusi ede-
rent. nucibus p uultũum amnem a romanis missis ui-
xerunt. Senatus ex equestri ordine hominib; C. xxvii.
supletus est. L. postumius pretor a gallis cum exercitu
cesus est. q; n. & p. scipiones in hispania hasdrubalem ui-
cerunt & hispaniam suã fecerunt. Reliquie cãnensis ex-
ercit' in siciliam relegate sunt. ne recederent inde nisi fi-
nito bello. Sempronius gracus consul campanos cecidit.
C. lucius marcellus pretor hanibat exercitũ ad nolã pre-
lio fudit. & uicit. primusq; tot cladibus fessis romanis me-
liorem spem belli dedit. Int' philippũ macedonie regẽ. &
hanibalẽ. sotietas uicta est. preterea ex hispania feliciter a
p. & mallio pretorib; aduersus poenos res gestas continet.

a quibus hasdrubal dux & mago & hermo capti. Exercitus
hanibalis per hiberna ita luxuriatus est. ut corporis atque
uiribus enervaretur.

Liber XXXIII.

Ecce hanibal post kannensem pugnam
capta ac direpta confestim ex apulia
in sannium mouerat. accitus in hir-
pinola. statio pollucens se complan-
traditurum. Cosannus erat trebius
nobilis inter suos. sed premebat eum
complinorum factio familie per gratiam
romanorum potentis. post famam kannensis pugne. uulgatum
que trebi sermonibus aduentum hanibalis. cum complan-
excessissent. sine certamine tradita urbs peno presidium
que acceptum. Ibi preda omni atque impedimentis relictis
exercitu puto. magonem regionis eius urbes aut deficien-
tes a romanis accipere. aut detracentes cogere ad defecti-
onem iubet. Ipse per agrum campanum mare inferius pe-
tit oppugnaturus neapolim. ut urbem maritimam habe-
ret. ubi fines neapolitanorum intrauit. numidas primus
in insidiis & plerumque caue sunt uie. simulque occulti. quacumque
aperte poterat disposuit. alios pre se. actam predam ex a-
gris ostentantes obsequare portis iussit. in quos quia nec
multi & incompositi uidebantur cum turma equitum erupis-
set. abscedentibus consulto tracta in insidias circūuen-
ta est. nec euasisset quisquam nisi mare propinquum & haud
procul littore naues piscatorie plerumque conspecte. pitul-
nadi dedissent effugium. aliquot tamen eo prelio nobiles
iuuenes celi sunt. Inter quos & egeas prefectus equitum in-
tempantius cedentes secutus cecidit. ab urbe oppugnanda
penum abstinuit. conspecta menia haud quam prompta op-
pugnanti. Inde capuam fleuit iter luxuriantem longa
felicitate ac indulgentia fortune. maxime tamen inter
corrupta omnia licentia plebis sine modo libertatem ex-
ercentis. Senatuum & sibi & plebi obnoxium fecerat pa-

cuius clauus nobilis ac idē p̄laris homo. ceterum malis ar-
tibus nactus opus. Is cum eo forte anno quo res male gel-
ta ad transymenū est. in summo magistratu esset 13 diu
infestam senatui plebem ratus. p̄ occasionem nouandi
res. magnū ausuram facinus. ut si in ea loca hanibal cū
uictore exercitu uenisset. trucidato senatu tradēt capuā
poenis. Improbus homo. sed non ad extremū pditus cū
mallet incolumi. q̄ euerla re. p̄. dominari. nullam aut in-
columē esse orbatam. p̄. consilio crederet. rationē inuit. q̄
& senatum seruaret. & obnoxium sibi ac plebi facēt. uoca-
to senatu cum sibi defectionis ab romanis consiliū placi-
turum nullo modo nisi necessarium fuisset. prefatus eet.
quippe qui libos ex appii claudii filia haberet. filiamq̄ rō
nuptum liuio dedisset. ceterum maiore multo rem mag-
q̄ timendam instare. non enī per defectionē ad tollendū
ex ciuitate se natū plebem. spectatores. & p̄ cedem senat^o
uacuam rem. p̄. tradē hanibali ac poenis uelle. eo se pi-
culo posse liberare eos. si p̄mittant sibi & certaminū in
re. p̄. obliui credant. Cum omnes uicti metu p̄mitterent
claudam in curia uos. & tanq̄ & ipse cogitati facinoris p̄-
ticeps. approbando consilia quibus necquicq̄ aduersaret.
uiam saluti uestre inueniam. in hoc fidem quam uultis ip-
si accipite. fide data egressus claudi curiam iubet. presi-
diumq̄ in uestibulo reliquit. ne quis adire curiam ī iullu
suo. ne ue inde egredi possit. Tunc uocato ad contionem
pplo. quod sepe inquit optastis campani. ut supplitū su-
mendi uobis ex improbo ac detestabili senatu potestas
esset. eam non p̄ tumultū expugnantes domos singulo-
rū quas presidiiis clientū seruotūq̄ tuent. cur summo
uestro piculo. sed tutā habetis ac libam. clauos omnes
in curiam accipite solos inermes. necquicq̄ raptim aut
forte temē egeritis. de singulorū capite uobis ius sine
dicende faciam. ut quas quisq̄ emerit est penas pēdat.
sed ante omnia ita uos ire indulgē oportet. ut potiore
ira salutē atq̄ utilitatē uestram habeatis. Et enī hos ut
opinor odistis senatores. nā senatū oīo nō hīrē nō uultis.

Quippe aut rex. quod abhominandum. aut quod unum li-
bere ciuitatis est senatus habendus est. Itaq; dueres sit
agende sunt uobis. ut & ueterem senatum tollatis. & no-
uum coaptetis. Citari singulos senatores iubebo. de quib;
capite uos consulam. quod de quoq; censueritis fiet. sed
prius in eius locum uirum fortem ac strenuum nouum senato-
rem cooptabitis. quod de noxio supplicium sumat. Inde conse-
dit. & nominibus in urnam coniectis. citari quod primum
sorte nomen exiit. ipsumq; e curia produci iussit. ubi
auditum est nomen malum & improbum. pro se quisq; cla-
mare. & supplicio dignum. Tum pacuuius uidet. que de
hoc sententia sit data. Eicitur pro malo atq; improbo. bonum
senatorem & iustum. primo silentium erat. inopia potioris
subiundi. deinde cum aliquid omnia uerecundia quod prius
nominassent. multo maior ex templo clamor oriebatur.
cum alii negarent. nosce. alii nunc probra. nunc humili-
tatem. sordidamq; inopiam & pudende artis. aut questus
genus obicerent. hoc multo magis in secundo ac tertio citato
senatore est factum. ut ipsi penitus homines apparerent. quem
aut in eius substituerent locum deesse. quia nec eosdem no-
minari attinebat. nihil aliud quam ad audienda probra nomi-
natos. & multo humiliores. obscurioresq; ceteri erant eius. qui
primi memorie occurrerant. ita dilabi homines. notissi-
mum quodq; malum maxime tollerabile. dicentes esse iuben-
tesq; senatum ex custodia dimitti. Hoc modo pacuuius eum
obnoxium uite beneficio senatum. multo sibi magis quam plebi
fecisset. sine armis iam omnibus concedentibus dominaba-
tur. Hinc senatores. omnia dignitatis libertatisq; memo-
ria. plebem affari. salutare benigne inuitare. appetitis ac-
cipere epulas. eius causas suscipere. ei se parti adesse. sed in ea
in lucem iudices dare. que magis popularis aptiorq; in uulgo
fauori conciliando esset. Jam uero nihil in senatu actum
aliter quam si plebs ibi esset. conciliium. prona se ciuitas in lux-
uriam. non ingenuorum modo ultio. sed affluentia copia uo-
luptatum & illecebris omnis amenitatis maritimae terref-
trisq;. Tum uero ita obsequio principum & licentia plebei

lasciuē ut nec libidini nec sumptibus modus eēt. ad contēp-
tum legum magistratus ut senatus accessit. Tum post can-
nensem cladem ut cui⁹ aliqua erat uerecundia romanum
quoq; impium spernerent. Id modo erat in mora ne ex
templo efficerent quod cōnubium uetustum multas fa-
milias claras ac potentes romanis miscuerat. & quod cuz
militarent aliquot apud romanos maximū uinculum
erat. cccⁱ equites nobilissimos quosq; campanorū in p̄sidia
sicularum urbium delecti ab romanis ac missi. Horum pa-
rentes cognatq; egre puicerunt. ut legati ad consule^m to-
mitterentur duo. nundum canusiu^m profectū. sed uenisse
cum pauis ac semiterribus consulem inuenerunt. qua po-
terant maxime miserabile bonis sociis. supbis atq; infideli-
bus ut erant campani spondum. Et aux⁹ rerum suarum
suiq; consul. nimis detegendo cladem nudandoq;. nā cū
legati egre ferre senatum p̄p̄m⁹ campanū aduersi quicq;
euenisse romanis nuntiasent. pollicerenturq; omnia que
ad bellum op⁹ essent. morē magis inquit loquendi cum so-
ciis seruasitis campani iubentes que opus essent ad bellū
impare q̄ conuenienter ad presentem fortune nostre statu
locuti estis. aliquid habenti id quod est expleri ab sociis ue-
limus pedes uobis impemus tanq̄ equites habeamus.
pecuniam de esse dicamus. tanq̄ ea tantū desit. nihil no-
quod suppleremus quidem nobis reliquit fortuna. legio-
nes equitatus arma. signa equi uiriq; pecunia. cōmeatus
aut in acie. aut in tuynis. postero die in ipsis castris pierūt.
Itaq; non iuuetis nos in bello oportet campani. sed poeni bel-
lum pro nobis suscipiatis. ueniat in mentē ut trepidos quos-
dam maiores uos intra menia compulso. nec sannitē mo-
do hostem sed etiam sidicinū pauentes receptos in fidez lā-
triculam defenderimus. ceptumq; p̄ uos cum sannitibus bellū.
p̄ centum prope annos uariante fortuna euentū tulerimus.
Adicite ad hec. quod fedus equū dedistis. quod leges uestras.
quod ad extremū id quod ante kannensem certe cladē maxi-
mū fuit. ciuitatem nostram p̄ti uōrum dedimus. cōmuni-
cauimusq; uobiscum. Itaq; cōmunē patriam tuendam arbit

ret se non cum sannite aut ex prisco res est ut quod a no-
bis ablatum sit in italia tamen impiū maneat poen^o hostis.
ne affrice quidem indigna ab ultimis terrarum oris fre-
to oceani herculisq; columnis exptem omnis iuris & con-
ditionis & lingue prope humane. militem trahit hunc
natura & moribus imitē. fessq; insup dux ipse efferauit.
pontibus ac mobilibus ex humanorum corporum strue-
faciendis & quod proloqui etiam piget. uelcūt huānis
corporibus docendo his infandis passos epul^o quos conti-
gere etiam ne fas sit uidere atq; habē dominos. & ex af-
frica ex cartagine iura petē & italiā numidarū ac mau-
rorum pati prouinciam eē. cui non genito modo in italiā
detestabilis sit. pulchrum erit campanis prolapsū clade
r^m impiū uestra fide. uestris uiribus retentū ac recupa-
tum eē. xxx^a milia peditum. quatuor equitū arbitror.
ex campania scripsisse iam pecunie affatum est & fru-
menti. qui si parem fortune uestre fidem habetis. nec
hanibal se uicisse sentiet. nec romanos se uictos eē. Hac
oratione. conf. dimissis redeuntibusq; domū legatis un^o
ex his subr^o uiri^o tempus uenisse ait. quo campani non a-
grum solū ab romanis quondam p iniuriā adeptuz re-
cupare. sed impio in italia potiri possint. fedus enim cuz
hanibale quibus uelint legibus eē facturos. neq; controuersia
fore. quia cum ipse confecto bello hanibal uictor in africa
inde cedat. exercitumq; deportet. italie impiū campa-
nis relinquat. Hec uiri loquentis assenti omnes ita re-
nuntiant. legationem uti deletū omnibus uideret^o no-
men romanū.

Ex templo plebs ad defectionem ac pars maxima senatus
spectare. Extracta ante auctoritate tamen senios p paucol
dies ē res. postremo uicit sententia plutiū. ut iidem le-
gati. qui ad consulem romanū ierant. ad hanibale mitte-
rentur. Quo priusq; uetur. certumq; defectionis consili-
um esset. romam legatos millos a campanis in qbuldaz
annalibus inuenio. postulantes ut alē consul campan^o
fieret. si rem romanam adiuuari uellent. Indignatōe orta

sumoueri a curia iussos esse. missumque luctorem qui ex urbe
educeret eos. atque eo die mane extra fines romanos iuberet.
quia nimis compact latinorum quondam postulatio erat. Ce-
liusque & alii ita ut sine causa pretermiserant scriptores. po-
ne pro certo sum uentus. legati ad hanibalem uenerunt pa-
cemque cum eo conditionis fecerunt. ne quis impator magna-
tus uel penorum ullum ius in ciuem campanum haberet
ne uel ciuis campanus inuitus militaret munus uel faceret ut
sue leges sui magistratus campanie essent. ut CCC^{tos} ex roma-
nis captiuos penus daret campanis quos ipsi elegerunt
cum quibus equitum campanorum qui in sicilia stipendia
facerent permutatio fieret. nec pacta illa insuper quam que-
pacte erant facinora campani ediderunt. nam prefectos
sotium ciuesque romanos alios partim aliquo militie munere
occupatos. partim priuatis negotiis implicatos plebs re-
pente omnes comprehensos uelut custodie causa bal-
neis includi iussit. ubi feruore atque estu anima inelusa
fedum in modum expirarent. Ea ne fierent. ne uel legatio
mitteretur ad penum. summa ope decius magister uir. cui ad su-
mam auctoritatem nihil preter sanam ciuium mentem de-
fuit. restiterat. ut uero presidium mitti ab hanibale audi-
uit. pre ira superbam dominationem miserabilemque carentiorem
seruitutem exempla referens. primo ne recipetur presidi-
um. palam uociferatus est. deinde ut receptum aut eicere-
tur. aut si malum facinus quod a uetustissimis sociis
consanguineisque defecissent. memorabili facinore pugna-
re uellent. ut interfecto presidio restituerent se romanis
hec. nec enim occulta agebant. cum relata hanibali essent.
primo missi qui uocarent magistrum ad sese in castra. deinde
cum ille ferociter negasset se iturum. nec enim hanibali ius
esse in ciuem campanum conceitatus ira penus comprehendere
hominem uinctumque attrahi ad sese iussit. uentus dein-
de quod in eum uim tumultus atque excitationis animos icon-
sulti certaminis oriret. ipse premisso nuntio ad marium
blodium pretorem campanum. postero die se capue futu-
rum proficisceret e castris cum modico presidio. Marius contione

aduocata edicit ut frequentes cum coniugibus ac liberis
obuiam irent hanibali. Ab uniuersis id non obediens mo-
do. sed enixe fauore etiam uulgi & studio uisendi tot iaz
uictoriis clarum impatorem factum est. decius magis nec ob-
uiam egressus est. nec quo timorem aliquem ex conscientia si-
gnificare posset. priuatim se tenuit in foro cum filio. clientibus
q̄ paucis otiose iambulauit. Trepidante tota ciuitate ad ex-
cipiendum penum uisendumq̄ hanibal ingressus urbem. sena-
tum ex templo postulat. precantibusq̄ in primoribus ciuitatis
campanorum. ne quid eo die fere gereret diemq̄ ut ipse ad-
uentu suo festum letus ac libens celebraret. q̄nq̄ preceps
ingenio in ira erat. tamen ne quid in principio negaret ui-
senda urbe magnam diei partem consumpsit. deuersat est
apud munios deleres sthenium pacuumq̄ inclitos nobi-
litate ac diuitis. eo pacuum caluum de quo ante dictum est
princeps factionis eius. que attraxerat rem ad penos filium
iuuenem adduxit. abstractum a suo cum decio ait latere
cum quo ferocissime pro romana societate aduersus punicum
fedus steterat. nec eum aut inclinata in partem aliam ciuitas
aut patria maiestas sententia depulerat. huic tamen pat̄ iu-
ueni hanibali deprecando magis q̄ purgando placauit. uisit
q̄ patriis precibus lacrimisq̄ ad cenam eum cum patre
uocare iussit. cui conuiuio nemo campanus preterq̄ hospi-
tes. iubelliumq̄ tauream insignem bello uitum adhibere erat.
Ceperunt epulari de die & conuiuium non ex more punico
aut militari disciplina esse. sed ut in ciuitate atq̄ in m̄ diu
ad uarios omnibus uoluptatum illecebris instructum unius
nec duorum inuitatione. nec ipsius interdum anili calui filii
p̄ hollauinum potui ipsiq̄ ualitudine excusans patrem
animo quoq̄ eius mirabilem int̄ turbationem eam ante solis
ferme occasum patrem caluum ex conuiuio egressum secutus
filium. ubi secretum ortus erat posticus edium puenerunt.
consilium inquit affero pat̄ quo non ueniam solum peccati
quod fecimus ad hanibalem impetrari ab romanis. sed in
multo maiore dignitate & gratia sumus campani q̄ fuimus
unq̄. Cum irabundus patet quid nam id esset consilium querit

toga reiecta ab humo latus succinctum gladio nudat. Iaz
ego inquit sanguine hanibal' sanciam romanu' fedus. Te id
pri^o scire uolui si forte ad ee' dum facinus patrat' malles
que ubi uidit audiuitq; senex uelut si iam agendis int' que
audiebat. interesset. tamen metu pego te inquit fili quecuq;
iura libos iungunt parentibus precor que loq; ne ante oeu
los patris facere & pati omnia infanda uelis. pauce hore. Et
intra que iurantes p quicquid deorum est dextas dexte
iungentes fidem obstrinxim^o. ut sacrata fide mansissemus.
digressi a colloquio ex templo in eum armamur iurgis ab
hospitali mensa ad quam tuius campanoru' adhibitus ab
hanibale es. eam ipsam mensam cruentare uis hospitis san
guine. hanibalem pat' filio meo potui placare filium hani
bali non possum. sed si nihil sancti non fides non religio
non pietas audiantur infanda. si non pnciem nobiscum
scelere ferunt. unus aggressurus es hanibale. quid illa tur
ba tot liborum seruorumq; quid in unu' intenti omniu
oculi. & quid tot dexte torpescentes in amentia illa &
uultum ipsius hanibalis quem armati exercit^o tremunt
quem horret roman^o ppl's. tu sustinebis talem. auxilia de
sunt. me ipsum fere corpus meum opponentem pro corpore
hanibalis sustinebis atq; p meū pectus petendus ille tibi
transfigendusq; est. deterret h' sine poti^o q' illic uinei. uale
ant preces apud te mee. sicut pro te hodie ualuerunt. la
crimantem inde iuuenem cernens. mediu' complectitur
atq; osculo herens non an' precibus abstinet q' puicit. ut gladiu'
poneret. fidemq; daret nihil facturū tale. Tum iuuenis ego
quidem inquit quam patrie debeo pietatem exsoluam pat'
Tuum doleo uicem tui tibi prodire patrie sustinendu' crimē
est. Semel cum defectione imissa ab romanis iurū cū pacis
cum hanibale fuisti auctor. Tertio hodie cum restitueres t'
capue mora atq; impedimentum tu es o patria ferrū quo
pro te armatus hanc arcem defendē uolebam hosti mīme
parcens. quoniam parens extorquet. recipe. Hec cum dixit
set gladium in publicum trans mactem hosti abiecit. &
quo minus res suspecta esset. se ipse cōuiuio reddidit.

Postero die senatus frequens datus hanibali. ubi prima eius oratio planda ac benigna fuit. qua gratias egit campanis quod amicitiam suam romane societati preposuissent. Et inter cetera magna promissa pollicitus breui caput italie omni capuam fore. Iuraque inde cum ceteris populis etiam piturum. unum esse exortem punice amicitie federisque secum facti. quem neque esse campanum. neque dici debere. Magium decium eum postulare ut sibi dedat. ac se presente de eo referat. senatusque consultum fiat. omnes in eam sententiam ierunt quod magne parti & uir indignus ea calamitate & haud paruo initio minui uidebat ius libertatis. Egressus curia in templo magistratuuum consedit comprehendique decium magium atque ante pedes destitutum causam dicere iussit. qui cum manente ferotia animi. negaret lege federis id cogi posse. tum iniecte catene. ducique ante lictorem in castra esse iussus. quoad capite apto est ductus contionabundus incessit. ad circumfulam undique multitudinem uociferans habetis libertatem campani quam petistis foro medio luce clara. uidentibus uobis nulli campanorum sedis uinctus ad mortem rapior. quid uiolentius capua capta fieret. Ite obuiam hanibali. exornate urbem. diemque aduentus eius consecrate ut hunc triumphum de ciue uestro spectetis. hec uociferante cum moueri uulgus uideret. obuolutus caput est. otiusque rapi extra portam iussus est. ita in castra perducitur. ex temploque impositus in nauem & cartagine missus. ne motu alio quoque capue ex indignitate rei orto senatum quoque peniteret dediti principis. Et legatione missa ad repetendum eum. ne aut negando rem. quam primum peterent offendi sibi noui socii aut tribuendo. habende capue esset seditionis ac turbatum auctor. nauem cirenas detulit tempestas. que tum in ditione regum erat. Ibi cum magister ad statuam ptolomei regis confugisset. deportatus a custodibus alexandriam ad ptolomeum dum eum docuisset contra ius federis uinctum se ab hanibale esse. uinculis liberatur. promissumque ut rediret. seu romam seu capuam mal

let. nec magis capuam sibi tutam dicē. & romam eo tē
pote. quo int' romanos campanosq; bellū sit. transfuge
magis malle qm̄ in regno ei' uiuere quem uindice atq;
auctorem habet libertatis.

Dum hec gerunt. Q. fabius pictor legat' a dephis romā redit.
responsūq; ex scripto recitauit. diuum q in eo erant. qb'
quoq; modis supplicaretur. Tum si ita facitis rō. uicē res me
liores facilioreq; erunt. magisq; ex sententia res. p. uestra
uobis procedet. uictoriaq; duelli. p. R. erit. pythio appollini. R.
p. uestra bene gesta seruataq; lucris meritis donum mittitote.
deq; preda manubiis spoliisq; honorem habetote. hec ubi ex
greco carmine interpretata recitauit. tum dixit se oraculo
egressum ex templo hiis omnibus diuis rem diuinam thure.
ac uino fecisse. iussūq; ab antistite sicut coronat' laurea
corona. & cum oraculum aduisset & rem diuinam fecisset.
ita corona tū nauem ascendē. nec antedepone eam quā w.
puenisset. se quecunq; ipata sint cum sua religione ac dili
gentia executurum coronam romē in aram apollinis depo
suisse. Senatus decreuit ut he res diuine supplicationesq;
primo quoq; tempore cum cura fierent.

Dum hec romē atq; italia geruntur nunti' uictorie ad can
nal. cartaginem uenerat mago hamulcaris fili'. non ex
ipsa acie. a fratre missus. Sed retentus aliquot dies in re
cipiendis ciuitatibus brutiorum queq; deficiebant. It' cum
ei senat' datus eēt res gestas in italia a. frō exponit. cum
sex impatoribus eum quoq; quatuor consules. duo dictato
res ac magistri equitum fuerint. cum sex consularibus ex
ercitibus acie confluisse. occidisse. p. r. supra. cē. milia
supra. L. milia hostium cepisse. ex quatuor consulibus
duos occidisse. ex duobus saucium alterq; alterum toto
amisso exercitu uix cum. L. hominibus effugisse. magistrū
equitum qui consularis potestatis sit. fulum. fugatum.
dictatorem. qā se in aciem nunq; comiserit. unicū hū
impatorē. Brutios apulosq; partem sanitiū ac lucanios

defecisse ad poenos. Capuam quod caput non campanie
modo sed post afflictam re romanam canneni pugna ita
lic sit hanibali se tradidisse. pro his tantisque uictoris sacra
deus immortalibus agi haberique. Ad fidem deinde tam letas
rerum effundi iussit in uestibulo curie anulos aureos q
tantus aceruus fuit. ut metientibus dimidiu sup tres mo
dios explese. sunt quidam auctores sed fama tenuit q
propior uero est. haud plus fuisse modio. affecit deinde
urbem quo maioris cladis inditium eet. neminem nisi eq
tum atq eorum ipsoru primores id gere inlig. Summa fuit
orationis. quo propi spes belli pficiendi sic eo magis oi
ope iuuandum hanibalem esse. procul enim a domo mi
liciam ee. in media hostium terra. magnam uim frume
ti pecunieq assumi. & tot adas ut hostium exercit^{us} delelet
ita uictoris in copias parte aliqua minuisse. Mittendum
igitur supplementum ee. mittendam in stipendium pe
cuniam. frumentumq tam bene meritis de nomine pu
nico militibus. Scdm hec dicta magonis letis omnibus himil
co uir factionis brachine locu hannonis increpandi ee
ratus. quid est hanno inqt etiam nunc penitet belli sus
cepti aduersus romanos iube dedi hanibalem. ueta in taz
prospis rebus grates diis immortalibus agi audiamus r^m
senatorem in cartaginensium curia Tum hanno. Tacuisses
hodie p. c. ne qd in coi omniu gaudio min^{us} letum quod
esset uobis loqueret. nunc interroganti senatori peniteat
me adhuc suscepti aduersus romanos belli. si reticeam
aut supbus aut obnoxius uideat. quoru alterum est ho
minis aliene libertatis oblit. altum sue. Respondeam in
quit himilconi non desisse penitere me belli n3 desituru
ante inuictum uestru impatorem inculare q finitum a
liqua tollerabili conditione bellum uidero. nec mihi pa
cis antique desiderium ulla res. qm pax noua fiet. Itaq
ista que modo mago iactauit. himilconi. ceterisque hanibal
satellitibus iam leta sunt. mihi possunt leta ee. quia res bel
lo bene geste. si uolumus fortuna uti. pacem nobis egerem
dabunt. nam si pretermittimus hoc temp^{us} quo mag^{is} dare q

accipere possumus uideri pacem. uereor ne hec quoque letitia
luxurie nobis. ac uana euadat. que tamen nunc quoque quis
est occidi exercitus hostium. mitti milites mihi. quod aliud
rogares. si esses uictus. hostium cepi bina castra prede. ut
plena. et comestum frumentum & pecuniam dare. quid
aliud si spoliatur. si exutus castris esset. peteres & ne omnia
ipse mirer mihi quoque enim que respondi himilconi intro
gare ius falsum est. uelim seu himilco respondeat. Cum ad
intentionem romani impii pugnatum ad cannas sit. constatque
in defectionem totam italia esse. primum & quis latini nominis
populus defeerit ad nos. deinde & quis homo. ex. v. cccc.
tribus ad hanibalem transfugerit. Cum utrumque mago
negasset. hostium quidem ergo inquit adhuc militum superest.
sed multitudo ea quid animorum. quid uisus habet.
scire uelim. Cum id ne scire mago diceret. nihil facilius
scitu est inquit. Et quos legatos ad hanibalem romani miserunt
de pace. & quam denique mentionem pacis res factam
esse. allatum ad nos est. Cum id quoque negasset bellum igitur
iam inquit integrum habemus. quod habuimus. qua die
hanibal in italia est ingressus. quam uaria uictoria post
punico bello fuerit. plerique que meminere. super sumus. nunquam
terra marique magis prospere res nostre uise sunt. quam ante
consul. deuicti ad egyptis insulas sumus. Quod si id quod
dum omen auertant. nunc quoque fortuna aliquid uariauerit.
tum pacem speratis. cum uincimur. quam nunc cum uinci-
mus dat nemo. Ergo si quis de pace consulat. seu deferen-
da hostibus. seu accipienda. habeo quid scire dicam. Sed
de his que mago postulat. rebus nec uictoribus mitti at-
tinere puto. & frustrantibus nos falsa atque inania multo
minus censeo mittenda esse. haud multos mouit hannonis
oratio. nam & similitas cum familia bareuia. leuiorem aucto-
rem faciebat. & occupati animi presenti letitia. nihil que
uanius fieret gaudium suum auribus admittebant. debet
latumque mox fore. si adniti paulum uoluissent rebantur.
Itaque ingenti consensu fit senatus consultum ut hanibali
xl. numidarum milia in supplementum mitterent. & xl. ta

elephanti. & argenti multa talenta. dictatorq; cum magone
in hispaniam premissus ē ad conducendam. xx^m. milia pedi-
tum. quatuor equitum. quibus exercitus q; in italia quiq;
in hispania erant. supplerent. Ceterum hec ut in sedis rebo
segnit ac otiose gesta

Romanos preter insitam industriam animis fortuna &
cunctari prohibebat. nam nec consul ulli rei que p̄ eū agen-
da esset. deerat. & dictato. M. iuni^o. rebus diuinis p̄fectis. la-
toq; ut solet ad ppl̄m ut equum ascendē. luceret. pret̄ dual
urbanas legiones que principio anni a consulibus con-
scripte fuerant. & seruatorū delectū cohortesq; ex agro pic-
no & gallico collectas ad ultimū prope despatē. R. p̄ auxi-
lium cum honesta utilibus cedunt. descendit equo. dix-
q; qui capitalem fraudem ausi. quiq; pecunia iudicati in
uinculis essent. eos noxa pecuniæq; se exsolui iussurum. Et
sex milia hominū gallicis spoliis. que triumpho. C. flami-
nii translata erant. armauit. Itaq; cum. xxv. milibus arma-
torū ab urbe p̄ficiscit̄.

Hanibal capua recepta cum iterū neapolitanorū animos.
partim spe. partim metu. nequicq; tentasset. in agrum no-
lanum exercitum transducit. Et ut non hostiliter statim.
quia non despabat uoluntariam deditionem. ita si moraret̄
sp̄. nihil eorū que pati aut timē possent. premissurus.
Senatus ac maxime primo res eius in societate romana p̄-
tare plebs nouarū ut solet. rerū atq; hanibali tota metuq;
agrorū pplationis & petenda in obsidione multa grauiā
indignaq; proponere animo. neq; auctores defectionis de-
erant. Itaq; ubi senatum metus accepit. si prolata tēde-
rent. resisti multitudini concitate. non posse. sed assimu-
lando dilationem. malum ueniunt. placē enī sibi defectionem
ad hanibalem simulant. Quibus autē conditionib;
in fedus amicitiamq; nouam transeant. constare. Ita spa-
cio sumpto. legatos p̄pe ad pretorē romanū marcellum
claudiū. qui casilini cū exercitu erat. mittunt. docentq;
quanto in discrimine sit nolana res. agrum hanibal eē &

penorū urbem ex templo futurā. nisi subueniatur conciliando plebi senatum ubi uelint defecturos. senatū se ne deficere presertinarent effecisse. Marcellus collaudatus nolans eadem simulatione extrahi rem in suū aduentū iussit. Interim celari que secum acta essent. spēq; omnē auxilio romano ipse a calilino galaciam petit inde uolturno amne traiecto p̄ agrum sauculanū treberianūq; sup̄ sellulam p̄ montes nolam puenit. Sub aduentū pretoris romani penus agro nolano excessit. & ad mare p̄xiē neapolī descendit. cupidus maritū oppidi potiūdi. quo cursus nauib; tutus ex affrica eēt. Ceterum postq; neapolim a pretore romano teneri accepit. M. iulius silan^{us} erat ab ipsis neapolitanis accitus. neapoli quoq; sicut nolano amissa. petit nuceriam. Eam cum aliquñdiu obsedisset. sepe ui. sepe sollicitandis nequicq; nunc plebe. nunc principibus. fame demū in deditiōem accepit. pactus ut inermes cum singulis abirent uestimentis. dein ut q; a principio mitis omnib; italicis pret. r. uideri uellet. premia atq; honores q; remanserant. ac militare uellet. secū. propoliuit. nec ea spē queq; tenuit. dilapsi om̄s. quocumq; hospitia. aut fortuit^{us} animi impetus tulit. p̄t. campanie urbes. maxime nolam. neapolimq;. Cum ferme .xxx. senatores ac fō prim^{us} quisq; capuā petissent. exclusi inde. quod portas hanibalis clausissent. cū ad se contulerunt. nuceria preda militi data ē. urbs direpta atq; incensa. nolam marcellus non sui mag^{is} fiducia presidii q; uoluntate principū habebat. plebs timebatur. Et ante omnes. L. banti^{us} que consensu attentantē defectionis ac met^{us} a pretore romano nunc ad proditiōem patrie. nē si ea die fortuna defuisset. ad transfugiendū stimulabat. erat iuuenis acer. & sotorū ea tempestate nobilissimus eqs. Semitracem eū ad cannas in aceruo cesorū corporū inuentū. curatūq; benigne. in cū donis hanibal donū remiserat. ob ei^{us} grāz meriti rē nolana iurisdictionē. quia dare uoluerat. peno. anxiiūq; eū & sollicitū cura nouandi res pretor cernebat. Ceterū. cuius aut pena cohibendus esset.

aut beneficio conciliandus sibi assumplisse q̄ hosti ademisse
se fortē ac strenuū malluit sotiū accitumq̄ ad se benigne
appellat multos eum inuidos inter pplares habere. In exci-
timatu facile esse quod nemo ciuis nolanus sibi indicauit
q̄ multa eius egregia facinora militaria essent sibi sed q̄ in
romanis militauerat castris non posse obscuram eius uirtutē
ēē multos sibi qui cum eo stipendia fecerant referre qui uir
esset ille que & quotiens picula pro salute ac dignitate p̄ R.
adisset utiq̄ cānensi pugna non prius prelio abstinerit q̄ p̄
pe exanguis ruina sup̄ incidentium uirorum equorū arma
rumq̄ sit oppressus. Itaq̄ maxime uirtute esto inq̄ apud me
tibi omnis honos atq̄ omne premiū erit & quo frequentius
mecū fueris senties eam rem tibi dignitati atq̄ emolumētō
ēē. letoq̄ iuueni promissis equum eximium exdonabat. bi-
gatosq̄ quingentos questorem nuāre iubet. lictoribusq̄ ip̄at
ut eum se adire quotiens uelit patiantur. hac comitate mar-
celli ferocis iuuenis animus adeo est mollit̄ ut nemo in
sociorum rem romanam fortius ac fidelit̄ iuuerit. Cuz ha-
nibal ad portas esset nolani rursus a nuceria mouit cal-
tra plebsq̄ nolana de integro ad defectionē spectaret. nicel-
lus sub aduentu hostiū intra muros se recepit non castris
metuens sed ne prodende urbis occasionem nimis multis
in eam iminentibz daret. Instrui dein utrinq̄ acies roma-
norum cepte pro menibus nole penorū ante castra sua
prelia hinc pua inter urbem castraq̄ & uario euentu fie-
bant. q̄ duces nec prohibē paucos temē rogantes nec
signum dare uniuerse pugne uolebant. In hac comitia iaz
duorū exercitiū statione principes nolanorum nuntiant
marcello nocturna colloquia int̄ plebem ac penos fieri sta-
tutumq̄ esse ut cum romana acies egressa portis uet̄ impe-
dimenta eorum ac sarcinas diriperent. clauderent deinde
portas murosq̄ occuparent ut potentes rerum suarū atq̄
urb̄ penū inde pro. e. acciperent. hec ubi nuntiata sunt mar-
cello collaudatis senatoribz nolanis pri^oq̄ aliq̄ motus in
muris oriretur fortunam pugne expiri statuit. Ad tres por-
tas in hostes uersas tripartito exercitum instruxit. ipedim

to subsequē iussit calones laxosq; & inualidos milites ualluz
ferre. Media porta robora legionum & romanos equites
duabus circa portis nouos milites. leuemq; armaturam ac
suorū equites statuit. nolani muros portasq; adire uetiti.
subsidijsq; destinatis impedimentis data. ne occupatis pie
lio legionibus in ea impetus fieret. Ita instructi intra portas
stabant. hanibali sub signis id quod p̄ aliquot dies fecerat.
ad multū diu in acie statim. primo miraculo eē quod nec
exercit^{us} romanus portas egrederet. nec armatus quisq; in
muris esset ratus. deinde prodita colloquia eē metuq; re
sides factos. partem militum in castra remittit iussos p̄pe
apparatu omne oppugnande urbis in primam aciem affer
re. satis fidens si cunctantibus instaret. moxq; in sua quisq;
misteria discursu trepidat ad prima signa. succeditq; ad
muros acies. patefacta repente porta marcellus signa canē
clamoremq; tolli ac pedites primū. deinde equites quanto
maximo possent impetu in hostem erumpe iubet. Satis terro
ris tumultusq; in aciem mediam intulerant. cū duabus cir
ca portis. p. ualeri^{us} flaccus. & q. aureli^{us} legati in cornua ho
stum erumpe addidē clamorem lux. calonesq; & alia tur
ba custodie impedimentorū apposita ut paucitatē max
ime sp̄nentibus penis ingentis repente exercitus sp̄m fe
cerit. uix eodem ausim affirmare quod quidam auctores
sunt. ^m & ^{tos} ^{cc} hostiū celos. non pl^{us} uno. romanos amisit
se. siue tanta siue minor uictoria fuit. ingens eo die res.
ac nescio an max^a illo bello gesta sit. non uinci enim ab ha
nibal^e tum uincantibus difficili^{us} fuit. q̄ postea uincē. Ha
nibal spe potiunde nolle adempta. cum acēras recessisset
marcellus ex templo clausis portis custodibusq; dispositis
ne qs egrederetur. questionem in foro. de his qui iam in
colloquiis hostiū fuerant. habuit. Supra Lxx. dānatos
prodicionis securi percussit. bonaq; eorum iussit publica
eē. & summa rerum senatui tradita. cū exercitu omni p̄
fectus sup̄ sessulā castris positus consedit. pen^{us} acerra
primū ad uoluntariam deditionem conatus perlicere.
postq; uidit inde obstinatos oblidē atq; oppugnare parat.

Ceterum accētanis plus animi q̄ uirium erat. Itaq̄ desparata
tutela urbis ut circumuallari menia uiderunt. priusq̄
continuarent hostiū opa p̄ int̄missa munimenta. neque
etateq̄ custodias silentio noctis dilapsi p̄ uias in uiaq̄
que quemq̄ aut consilium aut terror tulit. in urbes cam
panie. quas satis certū erat non mutasse. fidem p̄fugerūt.

Hanibal acerris direptis atq̄ incensis cum a casilino die
tatorē romanū. legionescq̄ nimis accipi nuntiasent. ne
quisq̄ tam in propinquis hostium castris capue quoq̄ re
currant. exercitum ad casilinum ducit. Casilinū eo tem
pore prenestini habebant. cum romanis paucis latinisq̄ no
minis. quos eodem audita canensis clades contulerat. hi
non profecto prenesti additis delectui seruis profecti do
mum. cum casilinum ante aduersē pugne famam uenit
sent. & aliis aggregarent se se romanis totiusq̄ profecti
a casilino cum satis magno agmine uent. auertit eos re
tro casilinum nuntius canensis pugne. Ibi cū dies ali
quot suscepti campanis timentisq̄ cauendis ac struendis
inuicem insidiis traduxissent. ita de capue defectioe agi
accipiq̄ hanibalem satis procerto habē. interfectis nocte
oppidanis. partē urbis. que circa uolturnū est. eo enim
diuiduntur anni. occupauē. idq̄ presidium casilini ha
bebant romani. Additur & pulina cohors. homines. cccc.
& lx^{ta} eodem nuntio quo prenestini paucos ante dies
casilinū compulli. & satis ferme armatorē ad tam exi
gua menia & flumine altā parte cinta tuenda erat. pe
nuria frumenti nimium etiam ut uideretur hominū
efficiebat. hanibal cum iam inde haud procul eēt. getu
los cum profecto nomine usulca premitit. Ac primo si si
at colloqui copia uerbis benignis ad portas apertas p̄
sidiumq̄ accipiendū plucere iubet. Sin p̄tinatia prestent.
ut rem gerē ac tentare. si qua parte inuadē urbē possit.
ubi ad menia accessere. q̄a silentiū erat. solitudo uisā
metuq̄ concessum. barbar^o ratus moliri portas & seras
claus^{tra}q̄ effringē pat. cum patefactis repente portis

cohortes due ad id ipsum instructe intus ingenti cum tumultu erumpunt. stragemque hostium faciunt. Ita primis repullis maharbal cum maiore robore uirorum missus nec ipse eruptionem cohortum sustinuit. postremo hani bal castris ante ipsa menia oppositis pariuam urbem priuamque presidium. summa uero atque omnibus copiis oppugnare parat. ac dum instat lacellitque corona undique circumstantis menibus aliquot milites. & promptissimum quemque e muro turribusque istos amisit. Semel ultra erumpentes in agmine elephantorum opposito prope interclusit trepidosque compulit in urbem. satis multis ut ex tanta paucitate infectis plures cecidissent nisi nox prelio intuenisset. post die omniū animi ad oppugnandum accendunt. utique prius corona aurea mutalis proposita. statim ipse dux castelli plano loco positi. segnem oppugnationem saguntis expugnatoribus exprobrat. canarum transymenitumque & trebie singulos admonens uniuersosque. In uince cepte quoque agi cuniculi que nec ad uarios conatus hostium haud ars deerat. Socii romanorum propugnacula aduersus uincem statuere transuersis cuniculis hostium cuniculos exerce & palam & clam ceptis obuiam ire donec pudor & hanibalem ab intercepto auertit castrisque communis ac presidio modico imposito. ne omnia res uideretur. in hiberna capuam concessit. Ibi parte maiore hiemis exercitum in castris habuit. aduersus omnia humana mala sepe ac diu durans. bonis in expertum atque insuetum. Itaque quos nulla mali uicerat uis. perde nimia bona. ac uoluptates immodice & eo impensius quo auidius ex insolentia in eas se miserant. Sonus enim & uinum & epule & scorta lintheaque & otium consuetudine in dies blandius ita enervauerunt corpora animosque ut magis deinde preterite uictorie eos. quam presentes. tutarent uires. maiusque id peccatum ducis apud pitos militarium artium habetur. quam quod non ex cannensi acie protinus ad urbem. red. duxisset. Illa enim cunctatio distulisse modo uictoriam uideri potuit. hic error uires ademisse ad uincendum. Itaque hercule uelut si cum alio exercitu a ca.

pua exiret. nihil usq̄ pristinae disciplinae tenuit. nam & redier̄
pleriq̄ scortis impliciti & ubi primum sub pellibus haberi ce-
pti sunt. uiaq̄ & alius labor militaris excepit. tronū modo
corporibus animisq̄ deficiebant. Et deinde p̄ omne estiuo-
rum tempus. magna pars sine cōmeatibus ab signis dilabe-
bantur. neq̄ alie latebre q̄ capua defertoribus erant. Ceterū
mitescēte iam hyeme ducto ex hibernis milite casilinum
redit. Vbi q̄nq̄ ab oppugnatione cessatum erat. obsidio tñ
continuata. oppidanos presidiumq̄ ad ultimum inopie
adduxerat. Castris romanis tunc sempromi^o praerat dic-
tator auspitorum repetendorū causā profectio romā mar-
cello & ipso cupiente ferre auxilium obsessis. Sed uolētus
amnis inflatus aquis & preces nolanoꝝ atq̄ acereta-
noꝝ tenebant campanos timentes. si presidium. r^m absces-
sisset. Grachus assidens tantum casilino quia predictū erat
dictatoris. ne quid absente eo rei gereret. nihil mouebat.
q̄q̄ que facile omnē patientiam uincerent nuntiabant.
a casilino. nam & precipitasse se quosdaꝝ non tollerantes
famē constabat. & stare inermes in muris nuda corpora
ad missiliū telorum ictus praebentes. Ea egre paciens gra-
chus cum neq̄ pugnam conserē dictatoris in iussu audēt.
pugnandum autē eēt. si palam frumentum iportare ui-
debat. n̄ clam iportandi spes eēt. fāre ex agris circa undi-
q̄ conuecto. cum q̄ plura dolia compleisset nuntiu ad ma-
gistratum casilinum misit. ut exciperent dolia que amnis
deferret. Insequenti nocte intentis omnibus in flumen ac spē
ab nuntio factam. dolia medio amni missa defluerunt. Et
qualiter int̄ omnes frumentū diuisum. id postero quoq̄
die ac tertio factum est. nocte & mittebantur. & puenie-
bant. eo custodias hostium fallebant. ymbribus dein con-
tinuis citatior solito annis transuerso uertice dolia im-
pulsit ad ripam. quam hostes seruabant. Ibi herentia int̄
obnata ripis salista conspitiunt. nuntiatumq̄ banibali
est. Et deinde interiore custodia cautum ne qd fallēt
uolturno ad urbē missum. nubes tñ fuisse ab romanis cas-
tris cū medio amni ad casilinum defluerent. cratibus exci-

piebantur. postremo ad id uentum inopie est ut lora detra-
taeque leuitas pelles ubi feruida mollissent aqua mande co-
narentur nec muribus alio ue animali abstinerent & oē
herbarum radicumque genus aggibus infimis muri erueret.
et cum hostes obarassent quicquid herbidi terreni ext mu-
rum erat. raporū semen iniecerunt. ut hanibal eo ne usque
dum ea nascuntur ad casilinū. sessurus non exclamaret. q
nullam antea pactionem auribus admiserat. Tum demum
agi secum ē passus de redemptione liborū capitum. Septuē
auri in singulos pretium conuenit. fide accepta sese tradi-
derunt donec omne aurum psolutum est in uinelis hūi.
Tum remissi in misso interfectos prenestini maxima pars
fuerit. Ex ^v. Lxx. qui in presidio fuerunt minus dimidiū
ferrum famelque absumplit. Ceteri incolumes prenesti cum
pretore suo manicino scriba ut antea fuerat redierunt. Sta-
tua eius iudicio fuit prenesti in foro statuta loricata amie-
ta toga uelato capite & tria signa cum titulamine enee in-
scripto manicinū pro militibus qui casilini presidio fuerit
uotum uouisse idē titulus tribus signis in ede fortune posi-
tus fuit subiectus. Casilinum oppidū redditum campanis
est firmatū vii. militum de exercitu hanibal presidio. ne
ubi penus inde abcessisset tē ipugnarent. prenestinis militi-
bus senatus romanus duplex stipendiū & quinquenni militi &
uacationē decreuit. ciuitatem cum donarent ob uirtutem
non mutauerunt. pusinorū casus obscurior fama est quia
nec ipsorū monumento ullo est illustratus nec decreto ro-
manorū.

Eodem tempore petellinos q uni ex brutiis manserant in
amicitia rō. p. non cartagineses modo q regionem obtine-
bant. sed brutii quoque ceteri ob sepata a se consilia oppugna-
bant. Quibus cum obsistere mal nequirent petellini legatos
romam ad presidium petendum miserunt. Quos ubi pces
lacrimaeque in questus enim flebiles cum semet ipsi consule-
iussi sunt sese in uestibulo curie profunderunt ingente mi-
sericordiam patribus ac pple mouerunt. consultiq ites. M. e-
milio pretori patres circumscripitis omnibus impiis uiribus

fateri coacti nihil iam longinqs sotiis in se presidii eē. Redire domum. fideq; ad ultimū expleta consulere sibi met ipsos in presenti fortuna iusserunt. hec postq; renuntiata legatio petellinis est. tantus repente meror pauorq; senatū eorū cepit. ut pars profugiendi qua quisq; posset. ac deserende urbis auctores eēt. adiungendi se ceteris brutiis. ac p̄ eos dedendos hanibali. uicit tamen ea pars q̄ raptim nec temē agendum. consulendumq; de integro censuit. Relaxata postero die p̄ minore trepidationem retinuerunt optimates. ut conuectis omnib; ex agris urbem ac muros firmarent. Per idem fere tempus littere ex sicilia. sardinaq; romam allate. priores ex sicilia octacilii pro pretoris in senatu recitate sunt. L. furium pretorē cum classe ex affrica lylibeum uenisse. ipsum grauitē ietum sauciū in discrimine uite eē ultimo. militie naualibus sotiis neq; stipendium neq; frumentū ad diem dari. neq; unde detur eē. magno p̄suadē. ut q̄ primū ea mittantur. sibiq; si ita uideatur ex nouis pretorib; successorē mittant. Eademq; ferme stipendio frumentoq; ab A. cornelio māmula pro pretore ex arania scripta. Responsum utriusq; unde mitteret. Iuliiq; ipsi classib; suis consulerent. Octacilius ad unicum subsidiū. p̄ hyeronem legatos cum misisset in stipendiaz quanti argenti opus fuit. & sex mensū frumentū accepit. Cornelio in sardinia ciuitates sotiē benigne contulerunt. Et rome quoq; propt̄ penuriam argenti triumuiri m̄sari rogatione munuci. TR. pl. facti. L. emilius qui cons. cēsorq; fuerat. & M. attili^{us} regulus. q̄ bis cons. fuerat. & L. scribonius libo. q̄ tum. tr. pl. erat. Et duumuiri creati. M. & C. attilius eodē concordie quā. L. mānili^{us} pretor uouerat. dedauerunt. Et tres pontifices creati. Q. ceilius metellus & Q. fabri^{us} maximus. & Q. fului^{us} flaccus in locū. p̄ scātini inmortui & L. emilii pauli consulis & Q. clipeni qui ceciderant pugna cānensi. Cum cetā que continuis cladibus fortuna minuerat. q̄ntum consiliis humanis allequi poterant patres explellent. tandem se quoq; & solitudinem curie. paucitatemq; conuenientū ad publicū consilium.

respexerunt. neq; enim post L. emiliū & C. Flāminiū cen-
sores senatus electus fuerat. Cum tantū senatorū aduerse
pugne ad hū sui quemq; calus per quānnum absumplis-
sent. Cum de ea re. M. emili^{us} pro dictatore post casilinum
āmissū. profecto iam ad exercitum. exposcentibus eun-
tis retulisset. tum purius caruili^{us} cum longa oratione nō
solum inopiam. sed paucitatem etiam ciuium ex qbus impa-
tores legerentur conquestus eēt. explendi senatus causā
& iungēdi armis latini noīs. cum pro magna re se suadē
dixisset. ut ex singulis pplis latinorum binis senatorib^{us}
patres romani censuissent. ciuitas legeretur. Eam senten-
ciam haud equorib^{us} animis q̄ ipsorū quondam postulantiū
latinorū patres audierunt. Et cū fremitus indignantiū
tota curia esset. & precipue manlium eē. & nunc ei^{us} str-
pis uirum diceret. qua quondam in capitolio consul mi-
natus eēt. quē latinū quem in curia uidisset eum sua
manu se interfectorū. Q. fabius maximus nunq̄ rei ul-
lius alieniore tempore mentionē factā in senatu dicit.
q̄ incertam suspensos sciorū animos incertaq; fide itatū
quod insup sollicitaret eos iam unius hominis temeratiā
uocem silentio omnium extinguenda eē. Et si quid unq̄
areani scī us ad scilendum in curia fuerit. id omnium
maxime tegendum occultendū obliuiscendum. pro nō
dicto habendum esse. ita ei^{us} rei oppressa mentio ē. Dicta-
torem qui censor ante fuisset uetustissimusq; ex his qui
uiuere censor ul esset. creati placuit. q̄ senatum legēt.
Acciriq; c. trentiū ad dictatorem dicendum iusserunt. q̄
eo ex apulia relicto ibi presidio. cum magnis itineribus
romā redisset. & nocte proxima ut mos erat. M. fabiū but-
tonem ex c. sin magrō equitū dictatorem in sex menses dix-
it ubi cum lictorib^{us} in rostra ascendit. neq; duos dictato-
res tempore uno quod nunq̄ antea factum esset. proba-
te se dixit. neq; dictatorē se sine magrō equitum n̄ cen-
soriā uim pmillam uni & idem utrum nec dictatōr
nisi rei gerēde causa creato in sex menses datū impiū.
q̄ inmoderata fors tempus ac necessitas fecerint. his se

modum ipositurum nam neq; senatum quemq; moturum & quo C. Flaminium & L. Emilius censores in senatum legissent. transcribi tantum recitariq; eos iussurum ne penes unum hominem iudicium arbitriumq; de fama ac moribus senatoris fuerit & ita inde mortuorum locum subuecturum ut ordo ordini non homo homini prelatum uideretur. Recitato ueteri senatu inde primus inde mortuorum locum legit qui prius L. Emilium C. Flaminium censores curulem magistratum cepissent. nec dum in senatu lecti essent. ut quisq; eorum senatus primus creatus erat. tum legit quod ediles. tri. pl. quibus resue fuerant. Tum ex his qui magistratus cepissent quod spolia ex hoste fixa domi haberent aut tunicam romam accepissent. Ita centum Lxxvii cum ingenti approbatione hominum in senatu lecti. ex templo se magistratu abdicauit. priuatusq; de rostris descendit. licetoribus abiuratis turbeq; se immiscuit. priuatas agentium res tempus hoc sedulo terens. ne deducendi sui causa populum de foro abduceret. neq; tamen elanguit cura hominum ea mora frequentesq; eum domum deduxerunt. Consul nocte insequenti ad exercitum rediit non facto certiore senatu ne comitiorum causa in urbe retineretur. postero die consultus a M. Pomponio pretore senatus decreuit dictatori scribendum uti sit. & p. censeret esse ad consules subrogandos ueniret cum magistro equitum & pretore M. Marcello ut ex his presentibus nosset patres possent quo statu. & p. esset consiliaq; ex rebus caperent. qui acciti erant omnes uenerunt relictis legatis qui legionibus preessent. dictator de se pauca ac modice locutus in magistrum equitum T. Sempronium Gracchum magnam partem glorie uertit. comitiaq; edixit. Quibus L. Postumius tertium absens qui tum Galliam prouinciam obtinebat & T. Sempronius Gracchus qui tum magistrum equitum & ea accurerat cons. crearentur pretores inde creati. M. ualerianus leuinus. app. claudius pulcher. fuluius claudius flaccus mutiusq; seuola. dictator creatis magistratibus teanum in hiberna ad exercitum redit. relicto magistro equitum ro. qui cum post paucos dies magistratum

initurus esset. de exercitiis scribendis compandisq; in anū
patres consuleret. Cum hec res maxime agerent. noua clades
nuntiata alia sup aliam. cum in eum annum fortunam. L. pos-
tumiū cons. designatū in gallia ipsum atq; exercitū delectos.
Silua erat uasta. litanam galli uocant. qua exercitum tradue-
turus erat. Eius silue dextra leuaq; circa uiam galli arbores
ita inciderunt. ut imote starent. momento leui impulse occi-
derent. legiones duas ^{2^{as}} habebat postumi². sotiumq; ab supo
mari tantum conscripserat. ut. xxv. milia armatorum in a-
gros hostiū induxisset. galli ora extreme silue cum circunse-
dissent. ubi intrauit agmen saltum. tum extremas arborum
succiditū impellunt aliam in aliam instabilem p se ac male-
berentē incidentes ancipiti strage arma uiros equos obrue-
runt. ut uix decem homines effugerent. Nam cum exatati
pleriq; essent arborum truncis fragmentisq; ramorū cetāz
multitudinem inopinato malo trepidam galli saltū omnem
armati circumsedentes interfecerunt. paucis e tanto numero
captis qui fluminis potentes obsessō ante ab hostib² ponte
interclusi sunt. Ibi postumi² omni ui ne capetur occubuit.
Spolia corporis caputq; precisum ducis. boi ouantes templo
quod sanctissimū est apud eos intulerunt. purgato inde ca-
pite. ut mos est. hūc elauam auro celauerunt. idq; sacrum ual-
hūc erat. quo sollēnib; libarent. poculumq; idē sacerdotis ēē
ac templi antistib; preda quoq; haud minor gallis q̄ uicto-
ria fuit. nam & si magna pars animalū strage silue oppōsa
erat. tamen cetere res. quia nihil dissipatū fuga est. strate p
omnem iacentis agminis ordinem inuente sunt. hac nun-
ciata clade. cum p dies multos in tanto pauore fuisset ciui-
tas. ut tabernis clausis uelut nocturna solitudine p urbē
acta. senatus edilib; negotium daret. ut urbem circumiret
apuriq; tabernas & mestitie publice spēm urbi demi iubent.
Tum Ti. sempronius senatum habuit. consolatusq; patres est.
& adortatus. ne q; cannensi ruine non succubuissent. ad
minores calamitates animos sūmitterent. quod ad carta-
ginenses hostes hanibalemq; attinet. prosa modo essent.
sicut sparet futura. gallicum bellū & omitti uideo. & differ-

ri posse rationemq; eam fraudis in deorum ac pp romani
potestate fore. de hoste peno exercitibusq; per quos id bel-
lum gereretur consultandum atq; agendum. Ipse pri-
mum quid peditum equitumq; qd ciuium qd totoru
in exercitu esset. dictatori disseruit. Tum marcellus sua-
rum copiaru summam exposuit. Quid in apulia cum C.
terrentio consule esset. apitis quesitum est. ne secdo consu-
lares exercitus satis firmati tantu bellum efficerent. nu-
bat ratio. Itaq; galliam qq stimulabat iusta ira omitti
eo anno placuit. Exercitus dictatoris consuli decret' e-
de exercitu ex fuga q eorum cannensi esset. in sicilie
castra duci atq; ibi militare donec in italia bellum eet pla-
cuit. Eodem ex indictatoris legionibus reici militem mi-
nimu quemq; roboris nullo prestatuto militie tempore
nisi qui stipendioru legitimoru esset. due legiones
urbane alti consuli q in locum L. postumiu sustest' esset.
decrete sunt. eumq; cu primu saluis hospitibus posse crea-
ri placuit. legiones preterea duas primo quoq; tempe ex
sicilia acciri. atq; inde cons. cui legiones urbane euenis-
sent militum sumeret qntum opus esset. C. terrentio con-
suli preparari in annu impium. neq; de eo exercitu quem
ad presidium apulie haberet quicq; minui.

Dum hec in italia gerunt' appanturq; nihilo segni' in hispa-
nia bellum erat. sed ad eam diem magis prosperum roma-
nis. p. & CN. scipionibus inter se ptis copiis. ut cu terra
p. mari nauibusq; rem gereret. hasdrubal penorum impa-
tor neutri parti iurium satis fidens procul ab hoste inter-
uallo ac locis tutis tenebat se. quo id multi
abtestanti quatuor milia peditum. & equites in supplemē-
tum missi ex affrica sunt. Tum refecta tandem spe castra
propi' hostem mouit. classemq; & ipse instrui pariq; iubet
ad insulas maritimamq; oram tutandum. In ipso impetu
mouendarum de integro rerum pculit eum prefectoru
nauium transitio. qui post classem ad hiberum per pa-
uorem desertam grauiter increpiti nunq; deinde satis

fidi aut duci aut carthaginiensium rebo fuerant. fecerat
hi transfuge motum in tartesiorū gentem. deseculantq; his
auctoribus urbes aliquot. una etiam ab ipsis ui capta fuerat.
in eam gentem uersum ab romanis bellum est. infestoq; ex
exercitu hasdrubal ingressus agrū hostium. p. capte ante dies
paucos urbibus meis ebalbuz nobile tartesiorum ducem
cum ualido exercitu. e castris se detinentem aggredi statu-
it. premissa igitur leui armatura que eliceret hostes ad pu-
gnam peditum partem ad depellendum p. agros palliz di-
misit. ut palantes exciperent. simul & ad castra tumultus
erat. & p. agros fugaq; & cedes. deinde undiq; diuersis ui-
neribus cum i castra se recepissent. adeo repente decellit
a se pauor. ut non ad munimenta modo defendenda satis
animos esset. sed etiam ad laceſſendum hostem prelio. Erū-
punt igitur agmine. e castris tripudiantes more suo. repenti-
naq; eorum audacia terrorem hosti paulo ante ultro laceſ-
ſenti incussit. Itaq; & ipse hasdrubal in colle satis arduū.
tutum flumine etiam obiecto. tum copias subducit. & p.
missam leuē armaturam equitesq; palatos eodem recepit.
nec aut colli aut fluminis satis fidus uallo castra pmunit.
In h. altno pauore certamina aliquot sunt contracta. nec
numida hispano eques par fuit. nec iaculator maurus
cetrato uelocitate pari robore animi uiriumq; fuit aliqu-
tum prestanti. postq; neq; elice penum ad certamen obuer-
ſati castris poterant. neq; castrorū oppugnatio facilis erat.
urbem aſeuam quo fines hostium ingrediens hasdrubal fu-
mentum cōmeatusq; alios conuexerat ui capiunt. omīq;
circa agro potiunt. nec iam aut in agmine. aut in castris
illo imperio contineri quam ubi negligentiam ex re. ut
fit bene gesta oriri senserat hasdrubal cohortatus milites
ut palatos sine signis hostes aggredierentur degressus col-
le p. ut acie iſtructa ad castra que ut adee tumultuole
nuntiare fugientes ex speculis stationibusq; attulē. ad ar-
ma conelamatū. ut qsq; arma cepat sine impio sine signo
i. compoſiti. inordinati in prelium ruunt. iam p. mi conſer-
uerant manus. cum alii ceteruatim currerent. alii nudū

e castris exissent tamen primo ipsa audacia trauē hostez
deinde rari inconfertos illati cum paucitas parum tuta es
set respicē alii alios & undiq̄ pulsi corre in orbē. Et dum
corporibus applicantur armaq̄ armis iungunt in artum
compulsi cum uix mouendis armis satis spatii eēt. coro
na militum cineti ad multum diei ceduntur. Exigua pl
eruptione facta siluas ac montes petit. pariq̄ terrore & ca
stra sunt deserta. & uniuersa gens postero die in dediti
onem uenit. nec diu in pacato mansit. nam subinde ab car
tagine allatum est ut hasdrubal primo quoq̄ tempore ī
italiam exercitum duceret. que uulgata res p̄ hispaniam
omnium fere animos ad romanos aduertit. Itaq̄ hasdru
bal ex templo lras cartaginem mittit indicans q̄nto fama
profectionis sue dāno fuisset. Si uero inde p̄geret priusq̄
hiberum transiret romanorū hispaniā fore. nam preter
q̄ quod nec presidium. nec ducē haberet. quē relinq̄ret
pro se. impatores eē romanos quibus uix equis uiribus
resisti possit. Itaq̄ si ulla hispaniē cura esset. successorem
sibi cum ualido exercitu mitterent. cui omnia prospere eue
nient. non tamen otiosam prouintiam fore. hec lre q̄q̄ pri
mo ad modum mouerūt senatū tamen quoniam italiē
cura prior erat. nihil de hasdrubale. neq̄ de copiis eius
mutatum est. himileo cum exercitu iusto & auda classe.
ad retinendam terra mariq̄ ac tuendam hispaniā miss⁹
est. qui ut pedestris naualisq̄ copias traiecit. castris cō
munitis. nauibusq̄ subductis & uallo circumdatis. cum e
quitibus delectis. ipse q̄ntū maxime accelerare poterat. p̄
dubios infestisq̄ p̄plos iuxta intentus ad hasdrubalem
puenit. Cum decreta senat⁹ mandataq̄ exposuisset atq̄ e
docuisset ipse inuicem quemadmodum tractandū belluz
in hispaniā foret. retro in sua castra rediit. nulla re q̄ ce
leritate tutior. quod undiq̄ abierat. anteq̄ consentient.
hasdrubal priusq̄ moueret castra pecunias impat p̄plis
omnibus sue ditionis satis ignarus. hanibalem transit q̄l
dam pretio mercatum. nec auxilia gallica aliter q̄ conduc
ta habuisse. inopem tantum iter ingressum uix penētuz

ad alpes fuisse. pecuniis igitur raptim exactis ad hiberum des-
cendit. decreta cartaginensium & hasdrubal uter ubi ad
romanos sunt plata. omnibus ommissis rebus ambo duces
iunctis copiis ire obviam cepti atq; obsistere parant. rati si ha-
nibali uix per se ipsi tollendo italie hosti hasdrubal dux atq;
hispaniensis exercitus esset uictus illis finem romani im-
pii fore. huius anxii curis ad hiberum contrahunt copias. Et
transito ane cum diu consultassent utrum castra castris co-
ferrent tantis haberent sociis cartaginensium oppugnandis
morari ab itinere proposito hostem urbem a propinquo flu-
mine hiberam appellatam opulentissimam ea tempestate
regionis eius oppugnare parant. quod ubi sensit hasdrubal
prope ferenda sociis proit ire ipse ad urbem deditam nup in
fidem romanorum oppugnandam. Ita iam cepta obsidio
omissa a romanis est. & in ipsum hasdrubalem uersis bellum
quod milium interuallo castra distantia habuere. paucos di-
es nec sine leuibus preliis. nec ut in aciem exirent. Tandem
uno eodemque die uelut ex composito utrinque signum pugne
propositum est atq; omnibus copiis in campum descendit.
Triplex stetit acies romana peditum pro inter an signa locata.
pars post signa accepta. Equites cornua cinxere. hasdrubal
mediam aciem hispanis firmat. In cornibus dextro penos lo-
cat. leuo afros mercenariorumque auxilia equitum. numi-
das penorum peditibus ceteros afros pro cornibus opponit. in
omnes numide in dextro locati cornu. sed quibus desultorum
in modicum binos trahentibus equos inter acerrima sepe
pugnam in recentem equum ex fello armatis transultare mos
erat. Tanta uelocitas ipsis tamque docile equorum genus est. Cum
hec modo instructi starent. impatorum utriusque partes aut
ferme dispes spes erant. nam ne multum quidem aut numero
aut genere militum hi aut illi prestabant. Militibus longe
dispar animus erat. Romanis enim quod procul a patria pu-
gnarent. facile persuaserant duces. pro italia atque urbe romana
eos pugnare. Itaque uelut quibus reditus erat in patriam eo
discrimine pugne uerteretur obstinauerant animis uincere
aut mori. minus pertinaces uiros habebat alta acies. nam max.

pars hispani erant. q̄ uinci in hispania q̄ uictores in italia
trahi mallebant. primo igitur cursu cum uix pila coniec-
ta essent. retulit pedem media acies. inferentibusq̄ sese
magno impetu romanis. terga uertit. Nihilominus cornibus cor-
nibus prelium fuit. hinc penus. hinc afer. urget & uelut
in circunuentos prelio. ancipiti pugnans. Sed cum mediū
tota iam couler romana acies satis uirium ad dimouen-
da hostium cornua habuit. Ita duo diuersa prelia erant.
utroq̄ t̄. ut q̄ pulsus tandem mediis. & nūo & robore uiro-
rum prestarent haud dubie suparent. Magna uis homi-
num ibi occisi. Et nisi hispani uix dum conferto prelio.
tam effulse fugissent. ppauca ex tota supfuissent acie. Equel-
tris pugna nulla admodum fuit. quia simul inclinatum
aciem mediam mauri numideq̄ uiderunt. fuga effusa.
nuda cornua. elephantis quoq̄ pre se actis. deseruē. &
hasdrubal usq̄ ad ultimū euentū pugne moratus e me-
dia cede cum paucis effugit. castra t̄. cepere atq̄ diripue.
Ea pugna si qua dubia hispania erat. romanis adiunxit.
hasdrubaliq̄ non modo in italia traducendi exercitus.
sed ne manendi quidem satis tuto in hispania spem reli-
quetat. que postq̄ lris scipionū t̄ uulgata sunt. non tam
uictoria q̄ prohibito hasdrubal in italia transitu letabant.

Dum hec in hispania geruntur. petellia in brutiis aliquot
post mensibus q̄ cepta oppugnari erat. ab humilcone p̄fecto
hanibal expugnata est. multoq̄ sanguine ac uulneribus
ea penus uictoria stetit. nec ulla maḡ uis obsessos. q̄ fames
expugnauit. absumptis enim frugum alimentis. carnisq̄
omnis generis quadrupedum lactumq̄. postremo coriis
herbq̄ rō his uescebantur. uixereq̄. nec anteq̄ uires ad stā-
dum in muris ferendaq̄ arma deerant. expugnati sunt.
Recepta petellia penus ad coscentiam copias traducit quā
minus ptinaciter defensionem int̄ paucos dies in deditionē
accepit. hisdem ferme diebus. & brutionem exicit. croto-
nem grecam urbem circumsedit opulentā quondam armis
uirisq̄. iam adeo multis magnisq̄ cladibus afflictā. ut oīs

etatis min². xx² milia ciuium superent. Itaq³ urbe a defen-
soribus uastata facile potiti hostes sunt. Ase tñ retente in
quibus int² tumultu capte urbis e media cede qdam effuge²
Elorenses deseuie ad brutos penosq³ prodita multitudie
a principibus. Regini tantummodo regionis ei². & in fide erga
romanos & potestatis sue ad ultimū manserunt. In sici-
liam quoq³ eadem inclinatio animorum puenit. Et ne do-
mus quidem hieronis tota ab defectione abstinuit. nāq³
gelo maxie stirpis. contempta simul senectute patris. simi²
post canensem cladem t² societate ad penos defecit mo-
uissetq³ in sicilia res. nisi mors adeo oportuna. ut patre²
quoq³ suspitione aspergeret. armante eum multitudinē solli-
citantemq³ socios absumplisset. hec eo anno in italia. in affri-
ca. in sicilia. in hispania uario euentu acta

Exitu anni. q³ fabius maximus a senatu postulauit. ut edē
uenis ericine. quam dictator uouisset. dedicari liceret. Se-
natus decreuit. ut. ti. sempronius cons. designatus. cū ibono
inisset. ad pplm ferret. ut diuum uirum eē iuberent. edis
dedicande causa. & M. emilio lepido quibus. c. augurq³
fuerat. filatres. L. q³ ludulle. fibres. per triduum. & gladi-
atorum patria duo. & xx². p triduum in foro dederunt.
ediles curules. C. letorius. & ti. sempronius grachus. consu-
les designati. q³ iam edilicate magister equitū fuerat. lu-
dos romanos fecerant. qui p triduum instaurati sunt. plebei
ludi ediliū M. aureli cotta. & M. claudi marcelli ter. instau-
rati sunt. Circum acto tertio anno punici belli. ti. sempronius
consul. idibus martiis. magistratum inuit. pretoresq³ fuluius
flaccus. q³ antea consul. censorq³ fuerat. urbanam. M. ualeri²
leuinus. pegrina sortem in iurisdictione habuit. App. clau-
dius pulcher. siciliam. Q. muti² seiuola. sardiniaz sortiti. &
M. marcello. p consul. impium eē pplis iussit. quod post can-
ensem cladem. unus romanorum impatorū in italia
prospe rem gessisset. Senatus quo die primū est in capito-
lio consultus. decreuit. ut quo eo anno duplex tributū im-
paretur. simplex confestim exigeret. ex quo stipendium

pñs omnibus militibus daretur. pret̄q̄ qui milites ad can-
nas fuissent. In exercitibus ita decretum est ut duab² le-
gionibus urbanis t. sempronius consul cales ad conuenien-
dum diem ediceret. inde sex legiones in castra claudia-
na supra sessulam deducerentur. que ibi legiones eent
erant autem cānensis maxime exercitus. eas app̄ clau-
dius pulcher pretor in siciliam traiceret. queq̄ in sicilia
essent romam deportarent. Ad exercitum cui ad conue-
niendum cales edicta dies erat. M. micellus claudi² mis-
sus. usq̄ iullus in claudiana deducē urbanas legiones
ad ueterem exercitum accipiendū deducendumq̄ in si-
ciliam t. metili² crotto legatus ab app̄ clau. est missus. Tac-
ti primo expectauerant homines uti cons. comitia college cre-
ando haberet. deinde ubi ablegatum uelut de industria
M. micellum uiderunt. quem maxime consulem in eum an-
num ob egregie in pretuta res gestas creati uolebant. fre-
mitus in curia ortus. quod ubi sensit cons. utrumq̄ inqt̄
ere p. fuit p. c. & M. claudium ad pmutandos exercitus
in campaniam proficisci. & comitia non pri² edici q̄ il idē
confecto quod mandatum est negotio reuertisset. ut uos
consulem quē tps rei p. postularēt quē maxie uultis ha-
beretis. Ita de comitiis donec rediit marcell² silentium
fuit. Interea duum uiri creati sunt. q. fabius maxim² &
accili² crassus. edibus dedicandis marti accili² fabius ue-
neri ericine. utraq̄ in capitolio est canali uno decreto. Et
de. ecc. equitibus campanis q̄ in sicilia cum fide stipen-
diis emeritis romam uenerant. delatum ad pplm ut ci-
ues romani essent. Item uti municipes cumani essent.
pridie q̄ ppl^s campan² a pplo romano defecisset. maxie
ut h̄ ferret mouerat quod quorum hominū essent scire
se ipsi negabant. uetē patria reuera in eam quā redierant
nundum acciti. postq̄ marcellus ab exercitu rediit. comi-
tia uni consuli rogando in locū. L. postumii edicuntur.
Creatur ingenti consensu marcellus q̄ ex templo magrā-
tum accipet. Cui ineunti consulatum cum terruissent.
uocati augures. uitio creatum uiderunt. pñtauerūt ul

quoque patres ita famam ferebant. quod cum primum duo plebei consules facti essent. id diis cordi non esse. In locum marcellum ubi is se magistratu abdicauit. suffectus fabius maximus tertio.

Mare arsit eo anno ad senuessem balseculeum pepit signa laui nium ad iunonis sospite cruore manauit. lapidibusque circa id templum pluit. ob quem ymbrem nouendiale ut assolet sacrum fuit. ceteraque prodigia cum cura expiata. consilium exercitus inter se iusserunt. fabio exercitus tradit. cui m. iunius dictator praefuerat. eueit. sempronio uelonesque fierent. & sotiorum. xxv. ualerio praetori legiones que ex sicilia redissent decretae. M. claudius praetor ad eum exercitum qui supra fellulam noie praesidet missus. praetores in siciliam ac sardiniam profecti consilium edixerunt. quoties in senatum uocassent. uti senatores quibus in senatu dicere sententiam liceret. ad portam capenam conuenirent. praetores quorum iurisdictio erat. tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt. Eo uadimonia fieri iusserunt. ubique eo anno ius dictum est.

Interim cartagine unde mago frater hanibal. xxii. peditum & equites. xx. & v. elephantes. xi. argenti talenta multa in italiam transmissus erat. cum praesidio lx. nauium longarum nuntius affertur. in hispaniam rem male gestam. omnesque ferme eius prouintie populos ad romanos defecisse. Erant qui magonem cum classe ea copiasque omnia italia in hispaniaz auerterant. cum sardinie recipiende repentina spes affulsit. paruum ibi exercitum romanum esse. ueterem praetorem inde cornelius ut prouintie partem decedere nouum expectari. ad his fessos animos sardorum esse. diuturnitate impii & proxiore his anno acerbe. atque auare impatum graui tributo & collatione iniqua frumenti pressos. nihil de esse aliud quam aucto rem ad quem deficerent. hec clandestina legatio per principes missa erat. maxime eam rem molientes Auspicio equitum auctoritate atque opibus longe primus erat. his nuntiis prope uno tempore turbati erectique magonem cum classe sua copiasque in hispaniam mittunt. In sardiniam hasdrubalem deligunt ducem. & tantum ferme copiarum quantum magoni decernunt.

Et r. cons. transactis rebus que in urbe agende erant. mouebant se se iam ad bellum ti sempronio militibus sinuessam ad diem conueniendum eduxit & q. fabius consulto prius senatu. ut frumenta omnes ex agris ante kl. iunias pmas in urbes munitas conueberent. q. non inuexissent eorum se agrum populaturum. seruos sub hasta uenditurum. uillas incensurum. ne pretoribus quidem qui ad iul. dicendum creati erant. uocatio a belli administratione data est. ualerium pretorem in apuliam ut placuit. ad exercitum. a tarento accipiendum. Cum ex sicilia legiones uenissent. huius potissimum uti ad regionis eius presidium tarentianum mitti cum aliquo legatorum. & xxv. inde naues dat. equibus oram maritimam inter brundisium ac tarentum tutari posset. par nauium numerus. q. fuluio pretori urbs decretus ad suburbana litora tutanda. c. terrentio pro consuli negotium datum. ut in piceno agro conquisitionem militum haberet. locumque huius presidio esset. & ti. acellus crassus postquam edem martium in caputolio dedicauit. in siciliam cum impio q. classi praefecit millibus.

In hac dimicatione duorum opulentissimorum in terris populos omnes reges gentesque animos intenderant. Inter quos philippus rex macedonum eo magis quam propior italie ac maritimum ionio discretus erat. Is ubi primum fama accepit hanibalem alpes transgressum. ut bello inter romanos penumque orto letus erat. ita utriusque prope mallet uictoriam esse incertis adhuc uiribus fluctuans animo fuerat. postquam tertia iam pugna tertia uictoria cum hanibale & poenis erat. ad fortunam inclinauit. legatosque ad hanibalem misit. qui uitantes portus brundisium tarentinumque que a custodiis nauium romanorum tenebantur. ad lacine iunonis templum in terram egressi sunt. Inde per apuliam petentes capuam. media in presidia romana illati sunt. deductique ad ualerium leuinium pretorem circa numiam castra habentem. Ibi intrepidus xenophantes legationis princeps. a philippo rege se missum aut ad amicitiam societatemque iungendam cum p. r. mandata habere ad consules ac senatum

plimq; romanum. interfactiones ueterum totiorum noua
societate tam clari regis letus admodū hostem pro hospi-
te comitus accepit. at prosequantē itinera cum cura demō-
strent. que loca quosq; saltus. aut r' aut hostes teneant. xē-
nophantes p' p'sidia romana in campaniam. inde qua pxi-
mum fuit in castra hanibalis puenit. fedulq; cum eo atq;
amicitiam iungit legibus ut philippus rex q' maxima
classe. cc. autem naues uidebatur effecturus. in italiam
traiceret. & uastaret maritimam oram. bellum pro parte sua
terra mariq; gereret. ubi debellatum eēt. italia omnis cum
iplā urbe r' cartaginensium atq; hanibal eēt. predaq; omīs
hanibali cederet. p'domita italia nauigarent in greciam. bel-
lumq; cum quibus regib; placeret que ciuitates continētēq;
insule ad macedoniam iungunt eē philippi regis ei' eent. In
has ferme leges int' penum ducem legatosq; macedonuz
istum fedus. Mulliq; cum his ad regis ipsius fidem firmā-
dam legati. gylgo. & hostar & mago. eodem ad iunonis la-
cinie. ubi naues occulta instatione erant. pueniunt. Inde
profecti cum altum tenerent. conspecti a classe romana
sunt. que presidio erat calabrię littoribus. ualerius. q.
flaccus cor ad psequendam retrahendamq; cū mi-
sissent. primo fugē remis conati. deinde ubi celeritate uin-
ci senserunt. cōlunt se romanis. Et ad prefectum classis ad-
dudi. cum quereret q. & un' & quo tenderent cursum. xē-
nophantes primo iam satis semel felix mendatiū struē.
a philippo se ad romanos missum. ad M. ualerium ad-
quem unum iter tutum fuerat puenisse. campaniam su-
parte nequisse septam hostiū p'sidiis. deinde ut punio^o
cultus habitusq; suspectos legatos fecit hanibali. Introga-
tosq; sermo prodidit tū comitib; eorum seductis ac metu
territis. lre quoq; ab hanibale ad philippum inuente. &
parte int' reges macedonū penumq; ducē. quibus datis
cognitis. optimū uisum est captiuos comitesq; eorū rō^o
ad senatum aut consules ubicunq; essent q' primuz de-
portare. ad id celerrime qnq; naues delecte ac l. uale-
tius antias qui preeēt missus etq; mandatum ut omīs

naues legatos partim custodiendos diuideret daretq; opaz.
ne quod huius colloquium inter se ne ue coicatio consilii eēt.
Per idem tempus rome cum aulus corneli^{us} nāmula ex sār-
dunia prouintia decedens retulisset qui status rerum insu-
la eēt. bellum ac defectionem omnes spectare. Q. minutiu^m
qui successisset ubi grauitate celi aquarumq; adueniente
exceptum. non tam in piculolum q̄ longū morbum impli-
citum. diu ad belli uim sustinendam. inutilem fore exer-
citumq; ibi ut satis firmum pacate prouintie presides eēt
ita patum bello q̄ mota iri uideretur. decreuerunt patres
ut fului^{us} flaccus. m̄ peditū. cccc. equitum legionem scribe-
ret. eamq; legionem primo quoq; tempore in sardiniam tra-
ciendam curaret. mitteretq; cum impio quem ipsi uideret.
qui rem gerēt quoad minutiu^m ad eam rem missus est. T. mā-
lius torquatus. qui bis consul censorq; fuerat. subegeratq; in
consulatu sardos. Sub idem fere temp^{us} & a cartagine in sār-
duniam classis missa duce hasdrubale cui caluo cognomen
erat. feda tempestate uexata ad balearis insulas dicit. Ibiq;
adeo nō armamenta modo sed etiam alueri nauiu^m quassati
erant. subduere naues dum refigunt^{ur} aliquātū t̄p̄is t̄uerūt.

In italia cum post cānensem pugnam tractis ptis alteri^{us} mol-
litis animis segni^{us} bellum eēt. campani p̄ se adorti sunt. rē
cumanam sue dicionis facē primo sollicitantes ut ab r^{omani}
deficerent. ubi id parum processit dolum ad capiendos
eos compant. campanis omnib; statutū sacrificiū ad ha-
mas. Eo senatum campanum uenturū certiores cumanos
fecerunt. petieruntq; ut & cumanus eo senat^{us} ueniret ad
consultandum coiter ut eisdem utq; ppl^{is} socios hostesq; ha-
beret. presidium ibi armatū se habituros. ne quid ab r^{omani}
noui piculi eēt. Cumani q̄q; suspecta fraus erat. nihil abnuē
ita regi fallax consiliū posse rati. Interim ti. cons. r^{omani}. Signum
eēt. quo ad conueniendum diem edixerat exercitu lustrato
transgressus flumen uolturnum. circa litnū castra posuit.
Ibiq; statua otiosa erant. crebro decurrē milites cogebat. ut
tirones ea maxima pars uolunū erat. alluescerent signa.

sequi & in acie agnosce ordinēs suos. Inter que legatū tribu-
nūq; precepit. ne qua exprobratio cuiq; ueteris fortune di-
scordiam int̄ ordinēs sereret. uetus miles tironi. liber uolo-
ni sese ex equa re sinēt. o sātis honestos generososq; ducere-
rent. quib; arma sua signaq; pretor cōmisisset. que fortu-
na coegisset. ita fieri eandem egeret. ueteri factum ea ne-
maiore cura precepta a ducib; sunt. q̄ a militibus obser-
uata. breuiq; tanta concordia coaluerant omnium animi
ut prope in obliuionē ueniret. qua ex conditione q̄sq; eēt
miles factus. Hec agenti gracho legati cumani nuntiarūt
que a campanis legatio paucos ante dies uenisset. & qd his
ipsi respondissent. Triduum post eum diem festum eēt non
senatum solum omnem ibi futurū. sed castra etiam & exerci-
tium campanū. Grachus iussit cumanis omnia ex agris ī
urbem conuehē. & manere intra muros. Ipse pridie q̄ statu-
tum sacrificiū campanis esset. cumas mouet castra. Cume-
deinde. iiii. milia passuum absunt. iam campani eo frequē-
tes ex composito conuenerant. nec procul in occulto mari-
alpi² edixit uti cui summ² magistratus erat campanis. cui xii.
iii. m. malorū habebant castra. Sacrificio approbando & int̄
id instruende fraudi aliquanto intentior. q̄ muniendis cas-
tris aut ulli militari opt. Triduum sacrificiū ad hamas
nocturnū erat sacriū. ita ut ante mediam noctem completē.
huic grachus insidiandum ip̄i ratus custodib; ad portas
positis. ne quis enuntiare posset cepta. & ad decimā diei
horā coactis militibus corpa curare. sōnoq; opam dare. ut p̄-
mis tenebris conuenire ad signū possent. uigilia ferme pri-
ma tolli iussit. signa. silentiq; profect² agmine. cum ad hamas
media nocte puenisset. castra campana ut in puigilio negle-
ta simul omnib; portis inuadit. Alios sōno stratos. alios
p̄petrato sacro in ermes redeuntes obtruncat. hominū eo
tumultu nocturno cesa pl² ii. milia cum ipso duce mario al-
flo. capta sunt signa militaria. iiii. & xxx. Grachus mane-
c. militum iactura castris hostiū potius cumas se p̄pe rece-
pit. hanibalem metuens. q̄ sup capuam antifatis habebat
castra. nec prouida uiri fessellit opinio. nam simul capuas

ea clades est nuntiata. ratus hanibal ab re bene gesta insolentem
letum exercitum tironum magna ex parte seruatorum spoliantez
adhamas se inuenturum citatum agmen preter capuam rapit.
obuiosq; ex fuga campanorum duo presidia capuam duci sauios
uos uehiculis portariq; iubet. Ipse adhamis uacua ab hostibus
caltra ipse necquicquam preter recentis uestigia cedis strataq;
passim corpora sortiorum inuenit. Auctores erant quidam
ut protinus inde cumas ducet urbemq; oppugnaret. Id quod
haud modice hanibal cupiebat ut quia neapolim non
potuerat cumas saltem maritimam urbem haberet. tamen
quia preter arma nihil secum miles raptum adto agmine
extulerat. retro in castra suptra se recepit. Inde fatigatus
campanorum precibus sequenti die cum omni apparatu oppugnande
urbis ciuitas redit. prope agro cumano mille passus ab urbe castra locat.
Cum graebus magis uerecundia in tali necessitate deserendi sortios implorantes fides suaz
populiq; romani. substitisset quia satis fidens exercitui. nec
alter consul fabius qui ad caltes castra habebat. uolturnuz
traducere audebat exercitum occupatus primo auspitiis repetendis
dein prodigiis prelia super alia nuntiabant. Expiantibus ea
haud facile licari auruspices respondebant. He cause fabium tenebant.
sempronius in obsidione erat. in opibus oppugnabat aduersus ligam
ingentem admotam ubi aliam turrem ex ipso muro excitauit
conf. r. aliquanto altiore. quia muros satis pro se altos subiectis
ualidis supplicatis pro solo usque erat. Inde primu saxis ludibusq;
& ceteris missilibus oppugnatores mentia atq; urbe tuebantur.
postremo ubi promouendo adiuncta muro uiderunt turrem
facibus ardentibus plurimu simul igne coniecerunt. quo incendio
trepida armatorum multitudo cum de tre se se precipitaret.
eruptio ex oppido simul duabus portis stationes hostium
fudit. fugauitq; in castra. ut eo die oblesso qui obsidenti
similior est penus. ad mille. cece. cartaginensium celi. & .Lx. uiui
capti qui circa muros & in stationibus solute ac negligenter
agentes. cum nihil minus quam eruptionem timuissent ex
inprouiso oppressi sunt. Gra.

ibus priusq̄ se hostes ab repentino pauore colligerent.
receptui signum dedit. ac suos intra muros recepit.
Postero die hanibal cum sedā re cons. iusto prelio ratus
certaturum aciem intra castra atq̄ urbem instruxit. Cete-
rum postq̄ neminem moueri ab soluta custodia urbis ui-
dit. nec comiti quicq̄ temerarie spei ad tifata redit in-
festa re. Quibus diebus cum e liberate sunt obsidione.
iisdem diebus & in lucaniis argumentū ti. sempronius
cui longo cognomen erat. cum hānone peno p̄spe puḡt.
Supra duo mil̄ hominū occidit. & cc. lxxx. milites amisit.
Signa militaria ad .xli. cepit pulsus finibus lucaniis han-
no. retro in brutios sese recepit. & ex hurpinis oppida tria
que a p̄plo romano defecerant ui recepta. p. m. ualerius
pretorem. uercellium ueliū auctores defectionis securi p-
cussit. supra ut captiuorum sub hasta uenerant. alia militi
preda concessa exercitusq̄ cumas reductus. Dum hec
in lucaniis atq̄ in hurpinis geruntur qnq̄ naues. que ma-
cedonum atq̄ penorū captos legatos romam portabant.
ab supo mari ad infer. circunuecte p̄pe omnem italiā orā
cum pret̄ cumas uellis ferunt. neq̄ hostiū an sotorum
essent satis sciretur. q̄achus obuiam ex classe sua naues mi-
sit. cum p̄cunctando in uiam cognitum eēt. consulē cum il-
esse. naues cumas appulle. captiuq̄ ad consulē deducti
littere date. consul lris philippi atq̄ hanibalis p̄lectis con-
signata omnia ad senatū itinere terrestri misit. Cum
eodem fere littere legatq̄ romam uenissent. & p̄cuncta-
tione facta dicta cū scriptis congruerent. primo grauis cu-
ra patres incesit. cernentes quanta uis tollerantibus puni-
cum bellum. macedonici belli moles instaret. cui tñ ad o-
nō succubuerunt. ut ex templo agitaretur. quemadmodū
ultra inferendo bello auerterent ab italia hostē. Captiuil
in uincta conditis. comitibusq̄ eorum. sub hasta uēditis.
ad naues. xxv. quibus p. ualeri^o flaccus p̄fectus p̄erat.
xx paratas alias decernunt. his compatis deductisq̄ &
additis quinq̄ nauibus que aduexerant captiuos legatos
l. naues ab ostia tarentum p̄fecte. iussuq̄ ualerius mi-

litibus uatonianis. quibus L. app. legatus tarenti preerat
in naues impositis. Lii. nauium classe non tueri modo italie
oram. sed explorare de macedonico bello. si congruentia
lris legatorumq; inditiis philippi consilia essent. ut M. ua-
lerium pretorem lris certiore faceret. isq; L. apulio lega-
to exercitui preposito tarentu ad classem profectus. pmoq;
tempore in macedoniam transmittet. daretq; opam ut phi-
lippum in regno contineret. pecunia ad classem tuendam
bellumq; macedonicu ea decreta e. que app. claudio in sic-
liam missa erat. ut redderetur hieroni regi. Et he p. L. an-
tistium legatu tarentum sunt deuecte. simul ab hierone
missi. cc. modii tritici & orderi. c. Dum hec t. parant. aguq;
ad philippum captiua nauis una ex his que rome melle-
erant. ex cursu refugit. inde scitum legatos cum lris captos.
Itaq; ignarus ex his que cum hanibale legati sui conuenis-
sent. queq; legati ei ad se allaturi fuissent. legatione aliam
cum eisdem mandatis mittit. legati ad hanibalem missi he-
raclitus cui scotinos cognomen erat. & critobo eulotis & so-
sithoni magi. hii p. se tulerunt ac retulerunt mandata.
Sed pri. se estus circuegit q mouere ac moliri quicq; rex
posset tantum nauis una capta cum legatis. momenti fecit
ad dilationem iminentis i. belli. Et circa capuam transgre-
so uolturnu fabio. post expiata tandem prodigia ambo co-
sules rem gerebant. conbultiam & trebulam & hausticlam
urbes. que ad penum defecerant. fabio ui cepit. presidia
q; in his hanibal. campaniq; p. multi capti. Et nolo sicut pri-
ore anno. senatus romanorum. plebs hanibal. erat. concil-
liaq; occulta de cede principum & prodicione urbis inhi-
bantur. quibus ne incepta pficerent int. capuam castraq;
hanibal. que in cisatis erant. traducto exercitu fabio sup
uesuu in castris claudianis confedit. Inde. M. marcellu
propretorem cu his copiis quas habebat. nolam in p. sidiu
misit.

Et in sardinia res p. ti. manliu pretore amministrari capte. q;
omisse erat. postq;. q. minutius pretor graui morbo e. impli-
citus. Manliu nauibus longis ad carat. subductis. naua

libulq; totis armatis ut terra rem gereret & a pretore exerci-
citu accepto duo & .xx^m. peditum .mille & .cc. eqtes cōfecit.
Cum his equitum peditumq; copiis profectus in agrum
hostiū. haud procul ab hamficore castris castra posuit hā-
sicorum forte profectus erat in pellidos sardos ad iuuentu-
tem armandam qua copias augetet. fili^o nomine hostis ca-
stris preerat. In adolescentia ferox temē prelio inito fulius
fugatusq; ad .xx^m. sardorū eo prelio cesa .mille .ccⁱ. ferme
uiui capti. ali^o exercit^o primo p agros. siluasq; fuga palat^o.
deinde quoq; ducem fugisse fama erat. ad urbem nomine
coruū caput ei^o regionis confugit. debellatumq; eo prelio
in sardinia eet. ni classis punica cum duce hasdrubale.
que tempestate deiecta ad baliates erat. in tempe ad spez
rebellandi aduenisset. Manili^o post famam appulse puni-
ce classis caral se recepit. Ea occasio hamficore data ē po-
no se iungendi. hasdrubal copiis in terram expositis & clas-
se remissa cartagine. ducem hamficorem ad sotiorum p.r.
agrum pplandum profect^o caral. puenturus erat ni man-
nili^o obuiio exercitu ab effusa cum pplatione continuisset.
primo castra castris modico interuallo sunt obiecta. dein-
ceps procurrationes. leuia certamina uario euentu inita.
postremo descensus in aciem signis collatis iusto prelio p
quatuor horas pugnatū. diu pugnam ancipitem peni sar-
dis facile uinci assuetis fecerunt. postremo & ipsi cum oīa
circa strage ac fuga sardorum repleta essent. fusi. Ceterum
terga dantes circumducto cornu quo pepulerat sardos in-
clulit romanus. Cedet magis inde q̄ pugna fuit. xii. hosti-
um cesa sardorum simul penorumq; ferme tria milia &
ccⁱ. capti & signa militaria. vii. & .xx. ante omnia duram
& memorabilem pugnam fecit hasdrubal impator captus.
& hāno & mago nobiles cartaginenses. Mago ex gēte bra-
china. propinqua cognatione hanibali iunctus. hāno au-
ctor rebellionis sardisq; belliq; eius haud dubie concitator
nec sardorū duces minus nobilem eam pugnam cladib;
suis fecerunt. nam & filius hāsicore hostis. ut sup afflic-
tas res. necem quoq; filii audiuit. nocte ne cui^o interuentul

ceptam peteret mortē sibi consciuit. Ceteris urbs cornus
eadem quo ante fugę receptaculū fuit q̄ manili^o uictor
exercitu aggressus intra dies paucos recepit. dem̄ alie
quoq̄ ciuitates. que ad hālicorum. penolq̄ defecerant. ob
sidibus datis dediderunt sese. quibz stipendio frumē.
toq̄ impato pro cuiq̄ aut iuribus. aut delicto. carat ex
eritū reduxit. Ibi nauibus longis deductis. ipositoq̄ que
secū aduexerat. milite romā nauigat sardiniamq̄ pdo
mitam nuntiat. patribz. & stipendiū questoribz. frumē
tum edilibz. captiuosq̄ fuluio pretori tradit.

Per idem temp^o. ti. octacilius pretor. l. ab lulibeo classe ī affri
cam transuectus. depplatulq̄ agrum cartaginensē. cum
sardiniam inde peteret. quo fama erat. hadrubalem ba
learibus nup̄ traiecisse. classi africam repetenti occurrit.
leuiq̄ armatura certamine. in alto cōmisso. septē inde
naues cum sociis naualibus cepit. Ceteras met^o haud se
cus q̄ tempestas passim disiecit. Per eisdem forte dies. &
bolmilcar cū militibz. ad supplementū cartagine missis.
elephantisq̄ cōmeatus locros accessit. Quem ut incautum
opprimēt. app. claudius p̄ simulationē. prouincie arcū.
eunde messānam raptim exercitu ducto. estuq̄ suo locros
traiecit. Iam inde bolmilcar ad hānonem in brutios p̄
fectus erat. & locrenses portas romanis clauerūt. app. ma
gno conatu nulla re gesta. messānā repetit.

Eadem estate maxcellus ab nola quā presidio obtinebat.
crebras excursions in agrū hirpinū & sannites caudinos
fecit. adeoq̄ omnio ferro atq̄ igni uastauit. ut antiquas
cladium sannio memoriā renouaret. Itaq̄ ex tēplo legati
ad hanibalem missi simul ex utraq̄ gente ita penūz al
locuti sunt. Hostes p̄. t̄. fuim^o hanibal. primū p̄ nos
ip̄li. quod nostra arma. nostre uires nos tutare poterant.
postq̄. his parū fidebamus. p̄tro regi nos adiunxim^o. a. q̄
relieti pacem necessariam accepimus. fuimusq̄ in ea per
anno prope. l^{ta}. ad id tempus quo in italiam uenisti. tua

nos non magis uirtus fortunaq̄ q̄ unica comitas ac beni-
gnitas erga ciuos nostros quos captos nobis remisisti ita
concliauit tibi ut te saluo atq̄ incolumi amico non mo-
do pplm romanū. sed ne deos quidem itatos si diui fas est
timeremus. At hercle non solum incolumi & uictore. sed
p̄nte te comploratum prope coniugum ac laborū nostros
exaudire. & flagrantia testa polles conspicere. Ita sumus
aliquotiens hac estate uastati. ut M. marcellus non ha-
niba uicisse ad cannas uideatur. gloriaturq̄ romani te
ad unū modo ictum ingentē uelut iaculo emisso torpe p̄
annos cum pplo. R. bellum gessimus nullo ext̄no adiuti
nec duce nec exercitu. nisi quod p̄ bienniu p̄rtus n̄to
magis milite suas auxit uires q̄ suis uiribus nos defen-
dit. non ego sedis rebus nostris gloriabor. duos cons. ac du-
os consulares exercitus a nobis subiugum misso. & si q̄
alia aut leta aut mortifera aut gloriola nobis euenerūt
que aspa aduersaq̄ tunc acciderunt. minori indignatōe
referre possumus. q̄ que hodie eueniunt. magni dicta-
tores cum magistris equitū binis consularibus exercitibus
ingrediebantur fines nostros ante explorato. & subsidiis
positis. & sub signis ad pplandū ducebant. nunc prope
unius & parui ad tuendam nolam presidii preda sumus.
iam ne manipulatim quidem sed latronū modo p̄curat
totis finibus nostris negligentius q̄ si in romano uagaren-
tur agro. Causa autem hec est. quod neq̄ tu defendis. &
nostra iuuentus que si domi esset. tutaretur. omnis sub
signis militat tuis. nec te nec exercitum tuum norim
a. quo tot acies r. fulas stratasq̄ esse sciam. & facile esse
dicam opprimere populatores nostros uagos sine signis
palatos quo quemq̄ trahit. quis uana prede spes numi-
darū paucorum illi quidem preda erunt. presidiumq̄
missum nobis. & nolle ademeris. si modo quos ut lotios
haberes dignos duxisti. ad id indignos iudicas quos in
fidem receptos tuearis. Ad hec hanibal respondit oīa
simul facere. lupinos sannitesq̄. & indicare clades suas
& petere presidium. & queri se infensos. neglectosq̄ indican-

dum aut primum fuisse. dein petendum presidium postremo
ni impetraretur tum denique querendum frustra opem implo-
ratam exercitum esse non in agrum lupinum sannitem ue-
ne & ipsi oneri essent. sed in proxima loca sotiorum populi ad-
ducatum iis populandis & militem suum repleturum se
& metu procul ab his sumoturum hostes. Quod ab bellum
romanum attinet si transymeni quae crebie si cannarum quae transy-
meni pugna nobilior esset. cannarum se quoque memoriam
obscuram maiore uictoria facturum. Cum hoc responso mun-
tibusque amplis legatos dimisit ipse presidio modico relicto
intifatis profectus cetero exercitu in renouato iam pergit.
Eodem anno ex brutiis cum supplemento cartagine adueto
atque elephantis uenit. castris haud procul positis longe alia
omnia inquitenti compta sunt. quae a legatis sotiorum au-
dierat. nihil enim marcellus ita gerebat ut aut fortune aut
temere hosti commissum dici posset. Explorato cum firmis praesi-
diis tuto receptu praedatum ierat. omniaque uelut aduersus
hanibalem presentem cauta prouisaque fuerunt. Tum ubi
sensit hostem aduentare. copias intra menia tenuit. per mu-
ros iambulare senatores nolanos iussit. & omnia circa explo-
rare quae apud hostes fierent. Ex his habeno cum ad murum
successisset herennium ballum & herium pettium ad colloquium
euocatos. promissaque marcelli egressos per interpretem alloquitur.
hanibal uirtute fortunamque extollit. per R. obtegit senescen-
tem cum uiribus maiestatem. quae si paria essent. ut quon-
dam fuissent tam exptis quam graue tibi impium sotius. quanta
indulgentia hanibal etiam in campos omnis italici nominis
fuisse. punicam romanam societatem atque amicitiam propo-
tandam esse. si ambo consules cum suis exercitibus ad nolam
essent. tamen non magis pares hanibali futuros quam ad can-
nas fuissent. nedum praetor unus cum paucis & nouis
militibus nolam tutari possit. ipsorum quae hanibalis intere-
capta. an tradita nola potiret. potiturum enim ut capuam
nuceriamque potiret esset. Sed quid inter capuae nuceriaeque for-
tunam interesset. ipsos prope in medio sitos nolanos scire.
Nolo mirari quae captae urbi censura foret. sed potius sponde-

si marcellum cū presidio ac nolam tradidissent neminē
aliū q̄ ipsos legem quam in societatem amicitiamq̄ ha-
nibalis uenirent dicturos. Ad ea herēni^{us} ballus respon-
dit multos annos iam inter r^m nolanūq̄ ppl^m amicit-
tiam eē. cui^{us} neutros ad eam diem penitere & si cui^{us} for-
tuna mutanda fides fuerat sero iam eē mutare eam. de-
ditis hanibali fuisse arcerendū r^m presidū cum il^{li} qui
ad se se tuendos uenissent omnia sibi & eē consociata &
ad ultimum fore. Hoc colloquium abstulit spem ha-
nibali p̄ prodicionem recipiende nolē. Itaq̄ oppidum
corona circumdedit. ut simul ab omni parte menia ag-
grederet. Quem ut successisse muris marcellus uidit
instruēta intra portam acie cum magno tumultu erupit.
aliquot primo impetu pulsī cessiq̄ sunt. dein concursu ad
pugnam factō equatīsq̄ uirib^{us} atrox eē cepit pugna. Me-
morabilisq̄ inter paucos fuisse. ni ingentibus procellis
effusus ymber diremisset pugnantes. Eo die commisso
modico certamine atq̄ irritatis animis in urbem r^m pe-
ni in castra se se receperunt. tamen penorum prima erup-
tione pulsī ceciderunt. haud plus q̄ xxxⁱⁱ romanorū nul-
lus ymber continens p̄ noctem totam usq̄ ad horā tertiaz
diei insequentis tenuit. Itaq̄ q̄q̄ utraq̄ pars auida cer-
tamine erat. eo die tamen tenuerunt se se īmunimētis.
Tertio die hanibal partem copiarum predatum in agrū
nolanū misit. quod ubi animaduertit marcellus ex
templo in aciem copias eduxit. neq̄ hanibal detrauit.
Mille fere passum inter urbē erant castraq̄ eo spatio &
sunt omnia campi circa nolam concurrerunt. Clamor
ex parte utraq̄ sublatus. proximos ex cohortibus his
que in agros predatum exierant ad prelium iam cōmis-
sum reuocauit. Et nolani aciem romanam auxerūt. quos
collaudatos marcellus in subsidiis stare iubet. & saucios
efferrī. pugna abstinerent dum ab se signum accepissent.
prelium erat anceps. Summa ui & dūces ortabant. &
milites pugnabant. Marcellus uictis ante diem ter-
tium fugatis ante paucos dies acumis pulsīs priore anno

a nola ab se duce milite alio. Instare iubet. t^o non omnes
esse in acie. predantes uagari in agro. Sed qui pugnet mar
cere campana luxuria. uino scortis omnibusq; lustris p
totam hyemē confectos. abisse illam uim uigoremq;
delapsā eē robora corporum animorumq; qbus pyreni
alpiumq; supata sint. iuga reliquias illorum uitorū uix
arma membraq; sustinentes pugnare. capuam hanibali
cannas fuisse. ibi uirtutem bellicam. ibi militarem disci
plinā. ibi preteriti temporis famā. ibi spem futuri extin
ctam. Cum hoc exprobrando hosti marcellus. suorum mili
tū animos erigeret. hanibal multo grauioribus pbris tere
pabat arma signaq; eadem se noscē que ad trebiam transy
menumq; postremo ad cannas uiderit. habueritq; Militem
alium profecto se in hiberna capuam duxisse. alium inde
eduxisse. legatum ne t^m & legationis uni^o atq; ale magno cer
tamine uix tolatis pugnam. quos bine acies consulares
nunq; sustinuerunt. Marcellus tyrone milite ac nolani
subidiis in ultus nos iam iterum lacessit ubi ille meus mi
les est qui erepto ex equo. q. flaminio consule caput abstu
lit. ubi l. paulū ad cannas occidit. ferrū nunc habet. an
dexte torpent. An quid prodigii est aliud. qui pauci plures
uincere soliti estis. nunc pauci plures uix restatis. Romam
uos expugnaturus si quis duceret. fortes linguā iactabit.
Enim minor res est hic. Expiti uim uirtutemq; uolo. Expu
gnate nolam campestrē urbem. non flumine. non mari
septam. hinc uos ex tam opulenta urbe. preda spoliisq; o
nustos. uel ducam quo uoletis. uel sequat. nec bene n̄ male
dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cum omni
parte pellerent romanisq; crescerent animi non modo du
ce solum adortante. sed nolani etiam p clamorē fauorem
indicē accendentibus ardorē pugne terga peni dederunt.
atq; in castra compulsi sunt. que oppugnare cupientes mili
tes. t. m. marcellus nolam reduxit. cum magno gaudio &
gratulatione in plebe que ante inclinatio ad penos fue
rat. hostiū plus uel celi eo die. uiui capti. vi. & signa mili
taria xx. & duo elephanti quatuor in acie occisi. Ro^{noy} min^o

mille interfecti. posterum diem indutiis tacitis. sepeliendo
utrinque cesos in acie consumpserunt. Spolia hostium marcel-
lus uulcano uota emauit. Tertio post die. ob iram credo ali-
quam aut spem liberalioris milicie. Mille. cc. Lxxii. eqtes
mixti numide hispanique ad marcellum transfugerunt.
eorum forti fidelique ope in eo bello usi sunt sepe romani. Ager
hispanis in hispania. & numidis in affrica post bellum
uirtutis causa dat^{us} locus est

Hanibal ab nola remisso in brutios hannone in quibus ue-
nerat copiis ipse apulie hiberna petit. circaque arpos conse-
dit. Q. fabius ut profectum in apuliam hanibalem audiuit
frumento ab nola neapolique in ea castra conuolto que sup
luessulam erant. munimentisque firmatis. & presidio quod
p hiberna ad petendum locum satis esset relicto. ipse capu-
am propius mouit castra. agrumque campanu ferro ignique
e depopulatus. donec coacti sunt campani nihil ad modum
uiribus suis fidentes egredi portas. & castra aut urbem in apto
comunitate. vi. armatorum habent. peditem in bellem equitatu
plus poterant. Itaque equestribus preliis lacessabant hostem.
Inter multos nobiles equites campanus cetrinus iubellus erat.
cognomine taurea ciuis in die. inde erat longe omnium cam-
panorum fortissimus eques. adeo ut apud romanos milita-
ret. unus enim r. claudius alellus gloria equestri equeret.
hic taurea cum diu plustrans oculis obequitasset hostium
terminos. tandem facto silentio ubi esset. clau. alellus que-
siuit. Et quoniam uerbis solita uirtute ambigere solitus esset.
cur non ferro decerneret. daretque opima spolia uictus. aut
uictor caperet. h. ubi alello sunt nuntiata in castra id modo
moratus ut consilium percontaretur. liceret ne extra ordinem
in prouocantem hostem pugnare promissu eius arma ex tem-
plo cepit. prouectoque ante stationes equo tauream nomine
compellauit. congregarique ubi uellet iussit. Jam. r. ad specta-
culum pugne eius frequentes exierant. & campani non ual-
lum modo castrorum. sed menia etiam urbis prospectantes
repleuerunt. Cum ante fetocibus diebus rem nobilitasset

infestis hastis concitarunt equos dein libero spatio inter se
ludificantes sine uulnē pugnam extrahabant. Tum campa-
nus romano equorum inquit hec non equitum erit certamē
nisi e campo in cauam hanc uiam dimittimus. Ibi nullo
ad euagandum spatio cominus conferent manū disto ppe-
cui equū in uia clam delegit. Taurea uerbis feruorior q̄ re-
minime sis inquit cantherium in fossam que uox in rusticū
in prouerbium prodita. claudi cum ex uia longe pequitallā
quia nullo obuiō hoste in campum rursus euēctus. tere-
pans ignauiam hostis cum magno gaudio & gratulatione
uictor in castra redit. huic pugne equestri tē quā etatis
comunis certe exaltimatio est. mirabilem certe adiciunt qui-
dam annales. cum refugientem ad urbem tauream. clau. se-
queretur: patenti hostium porte inuectum. p̄ altam super-
tibus miraculo hostibus intactum euasisse. Quota in stati-
ua fuere ac retro etiam cons. mouet castra. ut sementem
campani facerent. nec ante uiolauit agrum campanū q̄
iam alte in segetibus herbe pabula p̄bere poterant. Id con-
uexit in claudiana castra sup̄ suessulam. ibiq̄ edificauit hi-
berna. M. clau. pro consuli impauit ut retento nōle. neces-
sario ad tuendam urbem presidio ceteros milites dimittet
romam ne oneri sotiis & sumptui rei p̄ essent. Et t. gracho
a. cum is luceriam in apulia legiones cum duxisset. M. ua-
letium inde pretorem brundisium cum eo quē lucerie ha-
buerat exercitu misit. tueriq̄ horam salentini & prouidē.
quod ad philippum bellumq̄ macedonicū attineret iussit.
Exitu estatis eius quam h̄ gesta p̄ scripsimus. lr̄. a. p. & ca.
scipionibus uenerunt q̄ntas q̄q̄ prospas in hispania res ges-
sissent. sed pecuniam his ī stipendium. uestimenta q̄. &
frumentum exercitui & sotiis naualibus omnia de eē. quod
ad stipendium attineat. si etarium inops eēt. se aliquaz
rationem inuituros. quom̄ ab hispanis sumant. cetā utiq̄
ab roma mittenda eē. nec aliter aut exercitū aut prouinci-
am teneri posse. lr̄is recitatis nemo omnium erat qui nec ue-
ra scribi & postulari equa fateret. Sed occurrebat animis.
q̄ntos exercitus terrestris naualibq̄ meretur quantaq̄ noua

classis mox paranda eēt. si bellum macedonicū mouētur.
Siciliam ac sardiniam. que ante bellum uectigales fuisset.
uix presides prouinciarum exercitū alere. Tributo sump-
tum suppeditari eum ipsum tributum & ferentium nūm-
tantis exercituum stragibus & ad transymenum lacum
& ad cannas iminutum. qui superent pauci. si multiplica-
grauarentur stipendio. alia pituros peste. Itaq; nisi fide-
staret rem. p. opib; non statutam. proeundum in contione
fuluio pretori eē. indicandas p̄plo publicas necessitates. co-
hortandosq; qui redempturis auxissent patrimonia ut
rei. p. ex qua creuissent. tempus cōmodarent. conducētesq;
ex lege prebenda. que ad exercitum hispaniensem opus es-
sent. ut cum pecunia in erario esset. his primis solueretur.
h̄ pretor in contione edixit. quo uestimenta frumentū. hispa-
nienti exercitui prebenda queq; alia opus eēt. naualib; lo-
ciis esset locaturus. ubi ea dies uenit ad conducendum tres
societates aderant hominū. v̄. xx. quorum duo postulata
fuerunt. unum ut tarentum in eo publico eēt. altum. ut q̄
nauib; imposuissent ad hostium tempestatisq; uim in
publico essent. utroq; impetrato conduxerunt. priuataq;
pecunia rei. p. administratos timores. eaq; caritas patrie
p̄ omnes ordines uelut tenore uno p̄tinebat. queāmodū
conduēta omnia magno animo sunt. sic summa fide pre-
bita. nec quicq; ac si ex opulento erario. ut quondam ale-
rentur. Cū hi cōmeatus uenerunt. illēi oppidum ab has-
drubale ac magone. & hanibale bomilcaris filio ob defecti-
onem ad romanos oppugnabatur. Inter hec trina castra ho-
stium. scipiones cum in urbē magno certamine ac stage-
obstentium puenissent. frumentum cui inopia erat. ad-
uexerunt. cohortatiq; oppidanos ut eodem animo menia
tutarentur. quo pro se pugnantem romanum exercitum
uidissent. ad castra maxime oppugnanda. q̄b; hasdrubal pre-
erat ducunt. Eodem cum duces & duo exercitus cartaginē-
sium. ibi rem summam agi cernentes conuenerunt. Itaq;
eruptione e castris pugnatum est. Lx. hostiū milia eo die in
pugna fuerunt. xvi. circa r̄. tamen ab eo haud dubia uictoria

fuit. ut plures numero q̄ ipsi erant romani. hostiū ceciderūt
cepint ampli³ tria milia hominū paulo minus equorum. Lx.
militaria signa elephantis. v. in prelio occisis. in iisq̄ castris. eo
die potiti sunt. Aluco obsidione liberato ab intibili oppugnan-
dum punici exercitus traducti. suppletis copiis ex prouincia.
ut que maxime omniū belli auida. modo preda. aut merces
esset. & tum iuuenta abundante iterim signis collatis. eadē
fortuna utriusq̄ partis pugnatum. Supra. xii. hostiū cēla.
supraq̄ capta cum signis duobus. &. xl. viii. elephantis. Tu-
uero omnes prope hispanie pp̄ ad romanos defeecerunt. m̄
q̄ maiores ea estate in hispania q̄ in italia res geste.

HIERON Siracusanorum rex. cui³ pater hieo-
amicus pp̄. r. fuerat ad cartaginenses defecit.
Et pp̄ crudelitatem supbiamq̄ a suis inter-
fectus est. Tib. sempronius gracchus proton-
sul prospere aduersus penos & hanibalem ducem ad
beniuentum pugnavit. seruorum maxime opa quos
liberos eē iussit. Clau. marcellus consul in sicilia q̄ ppe
tota ad penos defecerat. Siraculas obsedit. philippo. mac-
regi bellum indietum est. qui ad appoloniam nocturno
prelio oppressus fugatusq̄ macedoniam cū prope iner-
mi exercitu profugit. Ad id bellum gerendū ualerius
pretor missus est. Celtiberi quoq̄ ī amicitiam recepti
sunt. quorū auspitiis alcihis. tunc primū mercenariū
militem romana castra habuerunt. Res pretēa a. qn.
& p. scipionibus aduersus cartaginenses gestas continet. A
quibus Sitax rex numidie in amicitiam alci³ qui a maxi-
missa massiliorum rege pro cartaginensibus pugnante.
uictus in hispaniaz ad scipionem cum magna manu tran-
sūt contra qades ubi angusto frecto africa & hispania
dirimuntur.

ETEX CAMPANIA IN BRU-
 tiol reditum est. Hanno adiutoribus
 & ducibus brutiis grecas urbes te-
 tauit. eo facilius in societate manē-
 tes romana quod brutios quos
 & oderant & metuebant cartagi-
 nensium patris factos cernebant.
 Regium primum temptatum est.
 diesque aliquot ibi nequicquam absumpti. Itaque locrenses fru-
 mentum lignaque & cetera necessaria usibus ex agris in ur-
 bem rape. etiam ne quid relictum prede hostibus esset. &
 in dies maior omnibus portis multitudo effundi. postre-
 mo hoc modo relictum in urbe erant qui reficere muros por-
 tas tellaque in propugnacula congerere cogebant. Impmix-
 tam omnium etatum ordinumque multitudinem. & uagam
 tem in agris magna ex parte inermem hamilcar. penus
 equites emisit. Qui uiolari quique uetiti tamen ut educerent.
 ab urbe fuga dissipatos turmas obiecit. Dux ipse loco su-
 piori castra statuit. unde agros. urbem possit conspiciere.
 Brutiorum cohortem adire muros atque uocare principes lo-
 crensiu ad colloquium iussit. Et pollicentes amicitiam ha-
 nibalis adortari ad urbem tradendam. brutiis in colloquio
 nulli rei primo fides est. deinde ut penus apparuit in col-
 libus. & refugientes pauci aliam omnem multitudinem in
 potestate hostium esse afferebant. tum metu uicti consul-
 tuos se populum responderunt. Aduocataque ex templo contio-
 ne. cum & leuissimus quisque nouas res nouamque societatem
 mallent. & quorum propinqui extra urbem interclusi ab ho-
 stibus erant. uelut obsidibus datis pigneros haberent a-
 nimos pauci magis taciti probarent constantem fidemque p-
 batam tueri auderent. haud dubio in spem consensu fit
 ad penos deditio. L. attilio prefecto presidii. quique milites
 cum eo erant. clam in portum deductis. atque ipositis in
 nauibus ut regium deueherent. hamilcarē penosque ea co-
 ditione ut fedus ex templo equis legibus fieret in urbem
 acceperunt. Cuius rei prope non seruata fides deditio est.

cum penus dolo dimissum r^m incularet. locrenses p^ugisse
ipsum causarentur. Insecuti etiam equites sunt si q^o calu
in freto estus morari aut deferre naues in terram posset.
Et eos quidem quos sequebantur non sunt adepti. alias a me
sana traicientes freto regium naues conspexerunt. Mili
tes erant r^m a clau. pretore missi ad optinendam urbem
presidio. Itaq^{ue} regio ex templo abcessum est. locrensis
iussu hanibalis data pax. ut legibus suis libi uiuent. vrbis
patiter & penis portus in potestatem locrensiu esset.
societas eo iure staret. ut penus locrensesq^{ue} penum pace
adiuuaret. Sic a freto peni reducti. firmentibus brutis qd
regium ac locros. quas urbes direpturos se destinauerant.
intactas reliquissent. Itaq^{ue} pro se ipsi conscriptis armatis
iuuentutis sue milibus. xx. ad crotonē oppugnandū per
gunt ire grecam & ipsam urbem & maritimam plurimuz
accessurum opibus. si in ora maris urbem ac portum me
nibus ualidam tenuissent credentes. ea cura angebat
quod neq^{ue} non accersere ad auxilium penos satis aude
bant ne quid non pro sociis egisse uiderent. & si pen^o rur
sus magis arbit^o pacis q^{am} adiutor belli fuisset. ne in libta
tem crotonis sicut ante locrorum frustra pugnaret. Ita
q^{ue} optimū uisum est ad hanibalem mitti legatos. cauerti
q^{ue} ab eo ut receptus croto brutiorum eet. hanibal cum pre
sentium causa consultationem ee respondisset. & ad ha
nibale eos reuocisset. ab hannone nihil certi allatū. nec
eo diripi uolebant nobilem atq^{ue} opulentam urbē. & spabat
cum bruti^o oppugnaret penos nec probare. nec iuuare eā
oppugnationem appareret. eo maturi^o ad se defecturos cro
tones. nec consilium inter pplares. nec uoluntas erat ul
lius. uelut morbo inuaserat omnes italie ciuitates. ut ple
bes ab optimatibus dissentirent. senatus r^m faueret. & plebs
ad penos retraheret. Eam dissensionem in urbe nuntiat.
p^ugna brutiis. aristomacū esse principem plebis traden
deq^{ue} auctorem urbis. & in uasta urbe lateq^{ue} omnibus disiec
tis menibus passer. Stationes custodiaq^{ue} senatorū ee qua
cunq^{ue} custodiant homines plebis ea patē aditū. Auctore

ac duce p̄fuga brutii corona cinxerunt urbem. acceptiq; a
plebe primo impetu omnes preter acem cepe. Arcem op-
timates tenebant. prepatō iam ante ad talem casus p̄fu-
gio. Eodem aristoma cui p̄fugit tanq̄ penis non brutiis
auctor urbis tradende. urbs croto murum in circuitu pa-
tentem duodecim milia passuū habuit ante pitri in ita-
liam aduentū. post uastitatē eo bello factam. uix p̄ dimi-
dia habitabatur. flumen quod medio oppido fluxerat. ex
frequentia tectis loca preterfluebat. agros procul eis qua
habitabantur sex milia aberat. In urbe nobile templū
ipsa urbe erat nobili^o lacinie iunonis sanctū omnibus cir-
ca pplis. Ibi frequenti silua & proceris abiectis arborib;
septus leta in medio pascua habuit ubi omnis gn̄s sacrū
dee pascēbatur pecc^o sine ullo pastore sepatiq; egressi cuiq;
gn̄s nocte remeabant ad stabula nunq̄ insidiis ferarum
non fraude uiolati hominū. Mag^o igitur fructus ex eo
pecore capti colūnaq; inde aurea soli dee facta & sacra-
ta est. inclitumq; templum diuitiis etiam non tantum san-
ctitate fuit. At miracula aliqua affigunt. plerumq; tam
in signib; locis. fama est aram esse in uestibulo templi cui^o
cinere nullus unq; mouet uentus & agros crotonis u-
na pte iminens mari. Alē uergetem in agrum situ tm̄
naturali quodam munita postea & muro cincta qua
pauerlas rupes ab dyonisiō sicilie tyranno p̄ dolum fu-
erat capta. eo tum arce satis ut uidebatur tuta cro-
tona. tum optimates tenebant. circūsedente cū brutiis
eos etiā plebe sua. postremo brutii cum suis uirib; iēx
pugnabilem uiderent arcem. coacti necessitate. hannoni-
is auxilium implorant. Is conditionib; ad deditionē
compellere crotomates conatus. ut coloniam brutiorū
eo deduci antiquamq; frequentiam eo recipe uastam
ac desertam bell' urbē paterentur. omniū neminē p̄t'
aristomacum mouit. Morituros se affirmabāt citius q̄
imixti brutiis in alienos ritus mores. legesq; ac mox
lingua etiam uerterent. Aristomacus quando nec sua-
dendo ad deditionē satis ualebat. nec sicut urbē p̄di-

derat locum prodende arcis inueniebat. transfugit ad hannone. locrenses breui post legati cum pmissu hannonis arcem intrassent. plaudent ut traduci se in locros paterent. nec ultima expiri uellent. Jam hoc ut sibi liceret impetrauerant. & ab hannibale missis ad id ipm cum legatis ita crotonem excessum est. deductiq; crotonite ad mare naues conscendunt. locros omnis multitudo abeunt. In apulia ne yemps quidem quieta int romanos. atq; hannibalem erat. luceria sempronio. hannibal haud procul arpis hibernabat. Inter eos leuia prelia ex occasione haud oportunitate huius aut illius partis oriebant. meliorq; eis romanus. & in dies cautiior. tutiorq; ab insidiis fiebat.

In sicilia romanis omnia mutauerat mors hieronis regnumq; ad hieroniu nepotem eius translatus puerus uix dum libertatem nec dum dominationem modice latitatum etatis. Id ingenium tutores atq; amici ad precipitandum in oram omnia uicia acceperunt. Que ita futura cernens hiero ultima senecta uoluisse libas syraculas relinquere. ne sub dominatu puerili p ludibriu bonis artibus psum firmatumq; intiret regnum. Huic consilio eius summa ope obstat filie nomen regium penes puerum futurum rate. Regimen rerum omniu penes se uirosq; suos andronorum primi relinquebant non facile erat nona gesimu. ¹² agenti annu. curantesso dies noctesq; muliebribus blanditis libate animu & conuertere ad publicam priuatamq; curam. Itaq; tutores modo xv. puero reliquit. quos precatus est moriens ut fidem erga p. R. L^{ta} annos ab se cultam inuiolatam seruarent. iuuenemq; suis potissimum uestigiis insistere uellent. & discipline in qua edoctus esset. hec mandata. Cum expirasset tutores testamento prolato. pueroq; in contione producto. Erat autem xv. tu ferme annorum paucis qui p contionem ad excitandos clamores dispositi erant. approbantibus testamentu. ceteris uero ut lut patre amisso in orba ciuitate omnia timentibus funt.

fit regum mag^o amore ciuium & caritate q̄ cura suorum
celebre. dein ceteros auctores sumouet andronodor^o iu
uenem iam eē dictitans hieroniū ac reg^o potentē deponē
damq̄ tutelam. ipse que cum pluribus cois erat. in se oīū
uires conuertit. uix quidem ulli bono moderatoq̄ regi
facilius erat fauor apud syracusanos succedenti tanta
caritate hieronis. Verū enim ū hieroniū uelut suus uici
is desiderabilem efficere uellet aliū primo statim cōspē
tu omnia q̄ disparia eēt ostendit. nam qui p̄ tot ānos
hieronem filiumq̄ ei^o gelonem. nec uestis habitu nec
alio ullo insigni differentes a ciuibus ceteris uidissent.
& conspexere purpuram ac diadema ac satellites arma
tos. quadrigisq̄ etiam alborū equorum interdū ex regia
procedentem more dyonisiū tyranni. Hunc tam superbū
apparatū habitumq̄ conuenientes sequebant^r concētus
omniū hominū. supbe aures contumeliosa dicta adit^o
non alienis modo. sed tutorib^o etiam libidines noue ī
humana crudelitas. Itaq̄ tantus om̄s terror inuaserat
ut quidam ex tutorib^o aut morte uoluntaria aut fuga
preuertent^r metū supplitiorum. Tres ex his qb^o solis
adit^o in domū familiarior erat andronodor^o & cois gnū
hieronis & t̄o quidam de aliis. quibus rebus haud magno
opere audebantur tendendo autē duo ad cartaginenses t̄o
ad lotietatē romanam certamine ac studiis interdum ī se
conuertebant animū adolescentiū coniuratio in tyranni
caput facta indicatur p̄ calonem quēdam equalem hie
roniū. etiam inde a puero in omnia familiaria iura assuetū.
Index unū ex coniuratis trodotū a quo ipse appellatus e
rat nominare potuit. qui comprehensus ex templo tradi
tusq̄ andronodoro torquendus. de se ipse conscios autem
cunctanter fallis celabat. postremo cum omnib^o intollerā
dis patientie humane cruciatib^o laceraret^r uictū malis
se simulans auertit a consciis in insontes inditiū t̄onē
esse auctorem consilii mentit^o. nec nisi tam potenti duce
confilos rē tantam ausuros. ab latē tyranni quorū capi
ta uilissima fingent^r int̄ dolores gemitusq̄ occurrē maxie

animo tyranni credibile inditium t̄lo nominat' fecit. Ita
q̄ ex templo traditur ad supplitiū. adiectiq̄ pene ceteri
iuxta infontes confortiorum nemo cum diu totius cōsilii
torqueretur aut latuit aut fugit. Tantū ill in uirtute ac
fide theodori fuit fidutiē. tm̄q̄ ipsi theodoro uiriū ad
arcana occultanda. Itaq̄ quod unum uinculū cum t̄
totietatis erat. t̄lone sublato e medio ex templo haud
dubie ad defectionem res spectabat. legatq̄ ad hāniba
lem missi. ac remissi ab eo cum hānibale nobile adolescē
tulo hippocrates. & epicides nati cartagine sed oriundi
a syraculis exule auo. peni ipsi maternō gnē p̄ hos iuue
ta totietas hānibali. ac syraculana tyranno. nec inuito
hānibale apud tyrannū manserunt. ap. cl. pretor cui⁹
sicilia prouincia erat. ubi ea accepit. ex templo legatos
ad hieroniū misit. qui cum sese ad reuocandā totietatē
qui cum auo fuisset. uenisse dicerent. p̄ ludibriū audi
ti dimissiq̄ sunt. A querente p̄ locū hieronio que fortunā
eis pugne ad cannas fuisset. uix credibilia ei legatos ha
nibalis narrare uelle qd ueri sit nuntiare. seruetq̄ ut ex
eo utrum sp̄ sequatur. consilium capiat. R'. cū serio. le
gationes audiri cepissent. redituros se ad eum dicentes
esse. monito magis eo q̄ rogato ne fidē temē mutaret proficiū
cuntur. hieronius legatos cartaginē misit ad fedus ex totie
tate cum hānibale faciendū. pacto conuenit ut cum t̄ sic
lia expulissent. id autē breui fore si naues atq̄ exercituz
misissent hīmera amnis q̄ ferme diuidit fines regni syra
culani ac punici impii eē. Aliam deinde inflatus assenta
tionibus eorū qui eum non hieronis tantū sed purbi &
regis materni aui iubebant meminisse. legationez misit
qua equū censebat siciliam sibi omnē cedi. Italie impium
ppriū queri cartaginensi pplo. hū leuitatem animi ac iacta
tionem. neq̄ mirabant in iuuenē furioso. neq̄ arguebant.
dummodo auerterent eum a t̄. sed omnia in eo precipua
ad exitium fuerunt. Nam cum premisis hipocrate atq̄
epicid' cum binis milibz armatorū ad tentandas urbes.
que presidis tenebant romanorū & ipse in leontinos euz

cetero omni exercitu erant autem ad xv milia peditum.
equitumq; profectus erat. lib a sedis coniuratis & omnes
forte militabant. Imminentes uie anguste qua descendē
ad forum rex solebat sumpturunt. Ibi cum struēti armatiq;
ceteri transitum expectantes starent. uni ex eis idugeni
fuit nomen. quia custos corporis erat. partes ducte sunt.
ut cum appropinquaret ianue rex. p causam aliquā in an-
gustis sustineret. ab tergo agmen. ita ut conuenerat factū
est. tanq; laxaret latum pedem ab stricto nodo morat^o
turbandi nomen est. tantū interualli fuit. ut cum in
pretereunte sine armatis regem impetus fieret. confode-
retur aliquot pri^o uulnerib; q̄ succurri posset. Clamore
& tumultu audito in dei nomine tam haud dubio obstan-
tem tella coniciuntur. in q̄ tantū duob; acceptis uulne-
ribus euasit. fuga satellitum ut iacentem uideret regē
facta est. Intēfectores pl^o in forum in multitudinē lata;
libertate. pars syracusā pergunt. ad p̄occupanda an-
dronodori regionumq; aliorum consilia. In certo rerum
statu. app. claudi^o bellum oriens ex p̄pino cū cerneret
senatum lris certiorē fecit. siciliam cartaginensi p̄plo &
hanibali conciliari. Ipse aduersus syracusana consilia
prouintiam regniq; fines omnia conuertit p̄sidia

Exitu anni ei^o. q. fabius ex auctoritate senatus puteolos p
bellum ceptum frequentari emporium cōmunit p̄sidi-
umq; imposuit. Inde romam comitorum causā ueniēs
in eumque primū diem comitalem habuit. comitia
dixit. atq; edix^o inire p̄ter urbē in campū descendit.
eo die cum fors p̄rogatiue ante siludiorum exisset ea
q; t. acilium. m. emiliū regulum. cons. diceretq; tū. q.
fabio silentio factū tali oratione est usus.

Si aut pacem in italia aut bellum cum eo hoste habē^o
in quo negligentie anxior locus eēt. q uestris studiis. q̄
i campum ad mandandos q̄b; uelitis honores affertis mo-
tam ullam offerretis mihi. parū meminisse uideretur

uel libertatis. Sed cum in hoc bello in hoc hoste nunq̄ ab
ullo duce sine ingenti nostra clade erratum sit eadem
uos cura q̄ in aciem armati descendistis. inire suffragiū
ad creandos cons. demeret sibi si quēq̄ dicē haniball̄ i
patori patrem consulem noīo. hoc anno ad capuā imbel
li tauree campano summo equiti prouocanti. summus
romanus eques asellus claudi^o oppositus. Aduersus gal
lum quondam prouocantē in pontē auenem mālium
fidentē & animo & uiribus misere maiores nostri ob e
andem causam ut multis annis post fuisse non negaue
rim. cur m. ualerio non diffideret aduersus similiter
prouocantem arma capienti gallum ad certamē quē ad
modum pedites equites optam^o ut ualidiores si minus
ut pares hosti habeamus. ita duci hostium patrem impa
torem queramus eum qui est sum^o in ciuitate dux cui^o le
gerimus. tamē repente lectus in annum creatus aduerso
ueterem ac ppetuum impatorem comparatur. nullis neq̄
neq̄ tempis nec iuris inclusum angustiis. quo minus ita
omnia gerat administratq̄ ut tempora postulabunt belli.
nob̄ autē in appatu ipso ac tantum inchoantib^o res annus
circum agitur. Quoniam quales uiros creare uos consules
deceat satis est dictuz restat ut pauca de eis. in quos pro
gatiue fauor inclinauit dicam. M. emili^o regillus. Flamē. c.
quirinat. quē neq̄ mittē a. sacris neq̄ retinere possumus.
ut non deum aut belli deseramus. Octacili^o sororis mee fili
am uxorem atq̄ ex ea libos habet. ceterū non ea utā i me
maioresq̄ uestros meos merita sunt. ut non potioretm pri
uatis necessitudinibus. r. p. habeam. quilib^o nautarum
uestrorūq̄ tranquillo mari gubernare potest. v̄ seua orta tem
pestas ē ac turbato mari rapitur uento nauis. tum uiro
& gubernatore opus est. non tranquillo nauigam^o. sed iaz ali
quot pcell submergi pene sumus. Itaq̄ quis ad gubnacū
la sedeat. summa cura prouidendū. ac precauendū uob̄
est. in minore te expti t. lentuli opem sumus. haud sane
cur ad maiora si damus documentū quicq̄ dedisti. clas
sem hoc anno cui tu presuisti triū rerū causa pauimus.

ut affrice oram popularentur ut tuta nobis italie litora eent
ante omnia ne supplementum stipendio comeatuq; ab car
tagine hanibali transportaretur. Create consules. t. octacili
um non dico si omnia hec. si aliquid eoru. R. p. prestitit. Sin
autem te classem obtinente. etiam uelut placato mari. qbus
hanibali tuta atq; integra ab domo uenerunt. si ora italie
infestior hoc anno q; affrice fuit. quid dicere potes. cur
te potissimum ducem hanibali hosti opponant. si con
sul esses. dictatorem dicendum ex maiorum nostroru
censeremus. nec tu id indignari posses. aliquem in ciui
tate. t. meliore bello haberi. q; te. magis nulli. interest. q;
tua. T. octacili non imponi cetiuis tuis onus. sub quo co
cidas. Ego magnopere. suadeo eodem animo. quo si stanti
bus uobis. in acie armatis. repente diligendi duo impa
tores essent. quorum ductu atq; auspicio dimicaretis.
hodie quoq; consules creentur. quibus sacramenta libi ui
dicant. ad quoru edictum conueniant. sub quoru tutela
atq; cura militent. lac. transimemus & cana. triste ad
recordationem exemplat. & ad precauendum simile. ut
les documento sunt. preconientes iunioru in suffragiu
reuocato. cum t. octacili. ferociter eum continuare consu
latum uelle uociferaretur. atq; obstreper. lidtores ad eu
accedere. consul misit. Et quia in urbe non inierat. p. tin.
in campum. ex itinere profectus. amonuit. cum securibus
sibi falces. preferri. Interim prerogatiua suffragiu. mit
Creatiq; in ea. cons. q. fab. maximus. q. tum. M. marcell.
tertiu. eosde. cons. eete. centurie. sine uariatoe. ulla. dixit.
Et pretor. un. refect. q. fului. flaccus. noue. alios. creauit. t.
otacili. crassus. num. q. fabius. cons. fili. q. tu. edil. curul. e
rat. p. corneli. lentulus. comitiis. pretos. pfecti. sunt. e. fa
ctum. ut. q. fului. ex. ordine. urbana. puintia. eet. isq;
potissimum. consulibus. ad. bellu. pfectis. urbi. pisset. atq;
magne. niues. eo. anno. fuerunt. tibusq; agros. inunda
uit. cum. magna. strage. tector. pecorumq; hominu. pni
cie. quinto. anno. sedi. punici. belli. q. fab. maxim. q. tum.
M. clau. marcellus. tertiu. consulatū. ineuntes. pl. solito

conuenerant & conuertent in se ciuitatis animos. mul-
tis enim annis tale consulū par non fuerat. Referebant
senes sic maximū tullum cum p. decio ad bellum galli-
cum sic postea papiriū caruilium aduersus sannites
brutiosq; & lucanium cum tarentino pplm. cons. declaros
absens marcellus consul creatus cum ad exercitū eēt
presenti fabio atq; ipso comitia habente. consulatus con-
tinuatur. Tempus ac necessitas belli ac discrimen sume-
rerum faciebant. ne quis aut in exemplum exquiret aut
susceptum cupiditatis impio consulem habēt. qn laudabāt
potius magnitudinē animi q; cum summo impatore esse
opus rei p. sciret se q; tum haud dubie eē minoris inuidiā
suam. si qua ex re oriretur quam utilitatem. R. p. fecisset. q;
die magistratum. inierunt consules. senatus in capitolio est
habitus. decretumq; omnū primū. ut consules sortirentur
comparentq; int se uter censoribus creandis comitia habe-
ret. priusq; ad exercitum proficisceret. prorogatum deinde
impium omnibus. qui de exercitu erant. iūllisq; in quin-
cuis manē. t. graccus lucerie ubi cum uolūniū exercitu erat
tērenti uarro in agro piceno. M. pomponi^o in gallico. & p.
prioris anni propretor q; minuti^o obtineret sardiniam.
M. ualeri^o ad brundisium ore maritimae intentus aduer-
sus omnes motus philippi macedonū regis praeslet. c. cor-
nelio lentulo pretori sicilia decreta prouintia. T. otacilio
classis eadem quā aduersus cartaginenses priore āno ha-
buisset.

Prodigia eo anno multa nuntiata sunt. que quo mag^o crede-
bant simplices. ac religiosi homines eo plura nuntiaban-
tur. lanuuudne deintus sospites. iunotus corbos niduz
fecisse in apulia palmā uiridē artille. mantue stag^m effulū.
Mintū amnē cruentum uisum. & calibo erata & Ro^e in
foro barbario sanguinem pluuisse. & in uico inleio fontē
sub terra tanta ui aquam fluxisse. ut serias doliaq; que ī
eo loco erant prouoluta uelut impetus torrentis tulerit.
acta de celo atriu publicū in capitolio. eadem in campo uul-
cani uocē in sabinis. publicamq; uiam. murū ac portaz ga

uisiam alia uulgata miracula erant. hastam maris p̄neste
sua sponte promotam. bouē in sicilia locutam. infantem
utero matris in māruenisiō triumphē clamasse. ex muli
ere expoliati uirum factū hadrio aram in celo spesq̄ hoīū
circum eam cum candida ueste uilas eē. quin rome q̄ i
ipsa urbe secundum apum examen in foro uisum. quod
mirabile est quia ratum affirmantes quidam legiones
se armatas in ianiculo uidē. concitauerunt ciuitatē ad
arma. qui cum in ianiculo essent. negarunt quēq̄ ibi p̄ter
assuetos colt eius cultores apperuisse. Hec prodigia hostiū
maioribus procurata sunt. ex aruspicum responsō & sup
plicatio omnibz diis. quorū puluinnaria rome ea sint iue
ta est. p̄petratis q̄ ad pacē in d̄m p̄tinebant. de re. p. bello
q̄ gerendo. ut q̄ntum copiarū & ubi queq̄ eēt. cons. ad
senatū retulerunt. Duo de .xx. legionibz bellum gēi pla
cuit. binas s̄. cons. sumē placuit. binis galliam siciliamq̄
ac sardiniam obtineri. duasq̄ pabulum pretorem apulie
duabz bolonum. Ti. graccum circa luceriam p̄esse. singlas
cum t̄rentio pro consule ad p̄ennum. & M. ualerio ad clas
sem circa brundisiū. & duas urbi presidium reliq̄. duas
hic ut nūs legionū expleretur. sex noue legiones erant
scribende. eas primo quoq̄ tempore consules scribē iussi.
& classem parare ut cum eis nauibus. que pro calabrie lit
toribus in stationes eēt. cl. longatum nauium. classis eo
anno expleretur. delectu habito & nauibz nouis deductis.
Q. fabius comitia censoribus creandis habuit. Creati M.
atili³ regulus & pretur³ philus. Cum increbescēt rumor
bellum in sicilia eē. ti. otacili³ eo cū classe proficisci iussus
est. Cum de eēt naute. cons. ex sicilia dixerunt. ut qui. L.
emilio cum flāminio censoribus milibz erit. L. ipse aut
pat³ eius census fuisset usq̄ ad .c. milia. aut cui potestas
tanta esset facta. nautam unum cū sex mensiū stipendio
daret. qui supra .c. milia usq̄ ad .ccc. milia. tris nautas
cū stipendio ānuo. qui supra .ccc. usq̄ ad decies. erit qn.
q̄ nautas. qui supra decies septies. senatores octo nautas cū
annuo stipendio darent. Ex hoc edicto dati naute armati

instructiq; ab dn̄is cum .xxx. milia dierum copiis cibariis
naues conscenderunt. Tum primum est factum ut classis
romana totis naualib; priuata ip̄ensa parata completeret
h̄ maior solito appar̄t̄ p̄cipue contruit campanos. ne ab
obsidione capue bellū eius anni ī incipent. Itaq; legatos
ad hanibalem oratū miserunt. ut capuā exercitū admo-
ueret ad eam oppugnandam novos exercitus scribi rō.
nec ullius urbis defectionis maḡ inferos eorū aiōs eē.
Id quia tam trepida nuntiabant maturandū hanibal ta-
tus ne preuenirent ī profectus arpis ad stufata in ueteri-
bus castris sup capuam conledit. Inde numidis hispanil
q; ad presidium simul castrorū. simul capue relictis cuz
cetero exercitu ad lacum auerni p̄ sp̄m sacrificandi re-
ip̄la temptaret puteolos quoq; ibi p̄sidio erat. descendit
maxime. postq; hanibalem arpis profectū & regredi ī cam-
paniam allatum est. nec die. nec nocte in̄misso itinere
ad exercitū redit. & ti graccū ab luceria beneuentuz co-
pias amouere. q; fabium pretorem il̄ filius. cons̄ erat. lu-
ceriam gracco succedē iubet. In siciliam eodem tū tēpore
duo pretores profecti. p. cornelius ad exercitū otacili⁹ qui
maritime ore rei⁹ nauali p̄esset. & quib; prorogati. Et
ceti in suas quisq; prouintias profecti. & quibus prorogati
impium erit. eadem quas priori anno regiones obtinu-
erunt. Ad hanibalem cum ad lacū auerni eēt. qnq; nobi-
les iuuenes ab tarento uenerunt partim ad transymenū
lacum partim ad cannas capti dimissiq; domos. cū eadez
comitate q̄ usus aduersus omnes romanorum socios
pen⁹ fuerat. Ei memores beneficiorum ei⁹ ppulisse mag-
nam partem sē iuuentutis tarentine refertur. ut haniba-
lis amicitiam ac societatem quam pretor̄ mallerent. lega-
tosq; ab suis millos rogare hanibalem ut exercitum p̄p̄i⁹
tarentum admoueat. Si signa ei⁹ si castra consp̄cta a ta-
rento sint. haud ullam intercessuram morā qn̄ urbs in
potestate iuniorū plebis in manu pleb̄ rem tarentinam
eē. hanibal collaudatos eos oneratosq; ingentib; promissis
domū ad cepta maturanda redire iubet. sē in t̄p̄e ad futu-

rum esse. Hac cum spe dimissi tarentini ipsam igens
cupido incessat. tarenti potiundi urbem esse uidebat tū
opulentam nobilemque tum maritimam & in macedoniā
oportune uersam. regemque philippū hunc portū si trāsi-
ret in italiam cū brindulium i. haberent petiturus.
Sacro inde perpetrato ad quod uenerat & dum ibi moratur.
pualtato agro cumano usque ad miseni promuntoriū pu-
teolos repente agmen conuertit ad oppidū presidium
romanum. Sex milia hominum erant & locus muni-
mento quoque modo non natura tutus. Triduum ibi mora-
tus penus ab omni parte temptato presidio deinde ut
nihil procedebat ad populandum agrū neapolitanū
mag' ira que potiunde urbs spe processit. aduentu eius in
ppinquū agrū nolana mota ē plebs iam diu auersa a
romanis & infesta senatui suo. Itaque legati ad arcesse-
dum hanibalem cum haud dubio promisso tradende urbs
uenerunt. preuenit inceptum eorum marcellus conf. a.
p'motibus accitus die uno suessulā a calibus cū uultur-
nus amnis traicientē moratus esset contendēt. inde
proxima nocte sex milia peditum equites presidio sena-
tui essent nolam intromisit. Et ubi a consule omnia ipig-
facta sunt ad preoccupandam nolam hanibal tempus te-
rebat. bis iam ante nequicquam temptare senior ad creden-
dum nolanis factus. Idem diebus & q. fabius conf. ad ca-
silinum tentandū. quod presidio punico tenebat. uerit.
& ad bñuentum uelut ex composito parte altā hāno ex
brutiis cum magna peditumque manu. altā ti. gracchus
ab luceria accessit. qui primo oppidū intrauit. deinde ut
hānonē tria milia ferme ab urbe ad calorē Auuiū cast-
poluisse. & inde agrū pplari audiuit & ipse egressus me-
nibus mille ferme passus ab hoste castra locat. Ibi con-
tionem militum habuit. legiones magna ex parte uo-
lonū habebat. qui iam alterum annum libertatē tacite
mereri. que postulare palam meruerant. Senlerat tamē
hibernis egrediens murmur in agmine esse querentium
nunquam libi militati essent. Scripseratque senatui non tam

quid desiderarent q̄ quid meruissent. bona fortiq̄ opa
eorum se ad eam diem ulum. neq̄ ad exemplum iusti mi
litis quicq̄ eis pret̄ libertatem deesse. de eo p̄missum
ipli erat. faceret quod e re. p. ducēt esse. Itaq̄ priusq̄ ho
ste manū consereret. pronuntiat temp̄ uenisse liberta
tis eis q̄ diu sp̄assent post̄ potiunde. postero die signis
collatis dimicatū puro ac patenti campo. ubi sine ullo
metu insidiarum uera uirtute geri res posset. q̄ caput
hostis retulisset eum se ex templo liberum iussurum eē.
qui loco cecidisset. & in eum seruili supplicio animaduertus.
suam cuiq̄ fortunam in manu eē libertatis auctorem eis
non se fore solum. sed consulem. M. marcellū. & uniuersos
patres quos consultos a se de libertate eorum sibi p̄mi
sisset. lras in cons. ac senatus consult̄ recitauit. ad que cla
mor cum ingenti assensu ē sublat̄ pugnam poscebant sig
numq̄ ut daret ex templo ferociter instabant. Gracchus p̄
lo in posterū diem pronuntiato. contionē dimisit. Mili
tes leti precipue q̄b̄ merces nouatem in unū diem ope
libertatis futura erat. Armis expediendis q̄ reliquū cōi
postero die ubi signa ceperunt canē. primi omniū pati
instruetiq̄ ad pretorium conueniunt. Sole orto Gracchus
in aciem copias eduxit. nec hostes motam dimicandi fe
cerunt. decem & octo milia peditum erant. maxima ex
parte brutii ac lucanii eq̄tes mille. cē. int̄ quos pauer
ad modū italici. cet̄i numide fere omnes. mauriq̄ pug
natum est. & acriter. & diu. iiii. horis. neutro inclinata
est pugna. nec alia maḡ romanū impediēbat res. q̄ ca
pita hostium pretia libertati facta. nā ut quicq̄ hostē impi
gre occiderat. primū capita egre int̄ turbam tumultūq̄
abscidendo terebat tempus. deinde occupata dext̄. te
nendo caput. fortissimus quisq̄ puginator eē desierat.
Segnibus ac timidis tradita pugna erat. quod ū tr̄ mi
litum Graccho nuntrauerunt. nēminē stantē iam uul
nerati hostem carnificari iacentes. & in dextris mili
tum pro gladiis humana capita esse. signū daī prope
iussit. prolicerent capita. inuaderentq̄ hostē. nec dubiaq̄

libertatem futuram strenuis uiris Tum redintegrata pugna est. & eques etiam in hostes emissus. Quibus cum ipse numide concurrissent. nec segnior equitum quam peditum pugna est. iterum in dubium adducta res. cum utrinque duces totum brutium lucanumque totiens a maioribus suis uictos subactosque penus mancipia romana & ex ergastulo militum uerbis obtereret. postremo pronuntiat gracco esse nihil quod de libertate sperent nisi eo die fusi fugatique hostes essent. Ea demum uox ita animos accendit renouato clamore uelut alii repente facti tanta uis in hoste intulerunt. ut sustineri ultra non possent. primo autem signa penorum. deinde signa perturbata. postremo tota impulsis acies. Inde haud ubi sunt terga data. ruuntque fugientes in castra. adeo pauidi trepidique ut ne in portis quidem aut uallo quisque restiterit. aut prope continenti agmine insecuti nouum de integro prelium inclusi hostium uallo ediderunt. Ibi sicut pugna inexpeditior in angustiis ita cedes atrocior fuit. Et adiuuere captiui qui rapti inter tumultum ferro conglobati & a tergo occiderunt penos & fugam impedierunt. Itaque minus duo milia hominum ex tanto exercitu. & ea maior pars equitum cum ipso duce effugerunt. Alii omnes celi aut capti. Capta & signa duo & xl^{ta}. Ex uictoribus duo milia ferme ceciderunt. preda omnis praeterquam hominum captorum militi concessa est. & praeter exceptum est quod intra dies xxx^{ta} dnum cognouissent. Cum preda onusti in castra redissent quatuor milia ferme uolonum militum qui pugnauerant segnius. nec in castra irruunt. simul metu penes collem haud procul castris ceperunt. postero die parte militum inde deducti. contione aduocata a gracco superueniunt. ubi cum praesul ueteres milites primum prout cuiusque uirtus atque opera in ea pugna fuerat. militaribus donis donasset. tunc quod ad uolones attineret omnes aut malle laudatos a se digni indignosque quemque eo die castigatum esse. quod bonum faustumque felixque rei propter ipsosque esset. omnes eos liberos esse iuberet. Ad hanc uocem cum clamor ingenti alacritate sublatus esset. ac nunc complexi inter se gratulantesque. nunc manus ad

celum tollentes bona omnia. p. r. graccoq; ipsi precarentur tū
cum graccus priusq; omnes iure libertatis equallet inquit
nemine nota strenui aut ignaui militis notasse uolui. nō
exoluta iam fide publica. nē discrimen omne uirtutis ig
nauiq; peat nomina eorum qui detractate pugne me
mores. secessionem paulo ante fecerunt. referri ad me ui
debo. citatosq; singulos iureiurando adigam. nisi que mo
ribus causa erit. non aliter q; stantes cibū potumq; quo
ad stipendia facient. captiuos esse. Hanc mulctam ita eq
animo feretis. si reputabitis nulla ignauiē nota. leuiore
uos designari potuisse. Signum deinde colligendi uasā
dedit. militesq; predam portantes. agentesq; p. lasciuiam
ac iocum ita ludibundi beneuentuz rediere. ut ab epul
celebre festumq; diem actis. non ex acie reuerti uideren
tur. Beneuentani omēs turba effusa cum obuiam ad por
tas exissent. conspecti milites gratulari. uocare in hospi
tium parata conuiuia omnibus in propatulo ediu fue
rant. Ad ea inuitabant. graccumq; orabant. ut epulari p.
mitteret militib;. Et graccus ita pmisit. in publico epula
rentur omnes. an̄ suas quisq; fores. plata oīā. palleati aut
lana alba. uelatis capitib; uolones epulati sunt. alii accu
bantes. alii stantes. qui simul ministrabant. uelabantur. que
digna res uisū haud simulacrū celebranti et^o diei. graccus
postq; romam redit. pingi iubet in ede libertatis quā pat
cius in auentino ex mulctatina pecunia faciendā curauit.

commissum esset. superior quidem haud dubie romanus erat.
Sed quia equites non affuerunt in tempore. res composita rei
turbata est. non aulus insequi cadentes. Marcellus uincens
tibus suis signum receptum dedit. plus tamen duo milia
hostium eo die caesa traduntur. tertio minus. cccc. Sol fere occa-
su. nero diem noctemque necquicquam fatigatis equis hominibusque
ne uiso quidem hoste rediens adeo grauius est ab consu-
le increpatus. ut per eum stitisse diceretur. quo minus ac-
cepta ad cannas redderetur hosti clades. Postero die
romanus in aciem descendit. penus tacita etiam confessi-
one uictus castris se tenuit. Tertio die silentio noctis
omissa spe nolente potius rei nunquam prosperitate. tamen
tum ad certiores spes produtionis proficiscitur. nec minore
animo res romane domi quam militie gerebantur. Censores
uacui ab operum locandorum cura propter inopiam erarii ad
mores hominum regendos animum aduerterunt. Casti-
gandaque uicia. que uelut diutinis moribus eroga corpora ex-
te se gignunt. nata bella erant. primum eos citauerunt.
qui post canensem dicebantur. princeps eorum. M. cecilius
metellus qui questor tum forte erat. Iussu deinde eo. ce-
terisque eiusdem noxae reus causam ducere cur pugnare ne-
quissent. pronuntiarunt uerba orationemque eos aduersus
republicam habuisse. quo non iuratio deserende italica causa fiet.
Sedm eos citati nimis calidi exoluendi iurisiurandi inter-
pretes. qui captiuorum ex itinere regressi clam in castra ha-
nibalium solutum quod iurauerant prodituros rebantur.
his superioribusque illis equi dempti que publicum equum ha-
bebant. tribusque moti erarii omnes facti. neque senatu nisi
aut equestri ordine regendo curas censorum tenuit. noniam
omnium ex iuniorum tabulis excepserunt. qui quadri-
ennio non militassent. quibus neque uacatio iusta militie.
neque morbus causa fuissent. & ea super duo milia hominum
in aurarios relata. tribusque omnes moti. additumque metui
censorie note tristes. est. ut ei omnes quos censorum nota-
sent. pedibus inhererent. mitterenturque in siciliam ad
canensis exercitus reliquias. Cui militum generi non plus

q̄ pulsus italia omnis hostis esset. finitumq̄ stipendiorum
tempus erat. Cum censores ob inopiam erarii se iam locatio-
nibus abstinere. edium sacrarum tuendarum. curulium
equorum prebendorum. ac similia his rerum que nē ad eos
frequentes qui haste hui⁹ generis assueuerant. ortariq̄ cen-
sores ut omnia p̄inde agerent locarent ac si pecunia in era-
rio esset. neminem nisi bello confecto pecuniam ab erario
petiturum esse. conuenē deinde dñi eorum. quos. ti sem-
pronius ad beneuentū manu miserat. accessitq̄ se ab triuz
uiris mensuris eē dixerunt. ut pretia seruorum acciperent.
ceterum non añ q̄ bello confecto accepturos eē. Cum hec
inclinatio animorū plebis ad sustinendā inopiam erarii
fieret. pecunie quoq̄ pupillares primo deinde uidiuarū
cepte conferri. nusq̄ eas tuti⁹ sanctiusq̄ donare credentibus
qui deferebant q̄ in publica fide. Inde si quid emptus pa-
ratumq̄ pupillis ac uidiuis foret. a questore p̄scribantur.
Manauit ea priuatorū benignitas ex urbe etiam in castra
ut non eques non centurio stipendium acciperent. mercena-
riumq̄ increpantes uocarent. q̄ accepissent. Q. fabius cons.
ad casilinū castra hōt. quod duum miliū campanorum.
& vii. militum hanibal tenebat. presidio preerat. statim mil-
sus metis ab cō. magno attellano. q̄ eo anno maedix turicet.
seruitiaq̄ & plebem promiscue armat. ut castra romana
inuaderet. Intento consule ad casilinum oppugnandum.
nihil eorum fabium fefellit. Itaq̄ nolam ad collegas mit-
tit. alio exercitu dum casilinū oppugnatur opus eē. qui
campanis opponat. uel ipse relicto nola presidio modico ue-
niet. uel si eum nola tenet. & nec dum secure res ab ha-
nibale essent. Ti. graccū p̄consulem a beneuento accitus.
hoc nuntio marcell⁹ duobus militum milibus nola in
presidio relictis. cum cetero exercitu casilinum uenit.
aduentuq̄ ei⁹ campani iam mouentes se se quieuerunt.
Ita a duobus cōsulibus casilinum oppugnari cepit.
ubi cum multa succedentes temē menibus romani mi-
lites accipient uulnera. neq̄ satis inceptui succederet.
fabius omittendam rem paruam ac iusta mag⁹ difficilē

abscedendumque inde censebat cum res maiores instarent
marcellus multa magnis ducibus sicut non aggredienda
ita semel aggressis non dimittenda esse ducendo quia
magne fame momenta in utranque partem fierent tenuit
ne in momento incepto abiret ut inde omniaque
alia opum machinationumque genera cum admouerentur
campi que fabium orarent ut abire capuam tuto liceret
paucis egressis marcellus portam qua egrediebantur occupauit
caedesque promiscue omnia circa portam primo deinde ir-
ruptione facta & in urbe cepta est fieri. *L^a* fere primo e-
gressi campanorum cum ad fabium confugissent per diu-
tius capuam puenerunt. Calilinum inter colloquia cuncta-
tionemque petentium fidem per occasionem ceptum est. Cap-
tiumque campanorum qui uebanibalium militum erant romam
missi atque ibi in carcere inclusi sunt. oppidanorum turba per
finitimos populos in custodiam diuisa quibus diebus a cali-
lino re bene gesta recessum est eis graecus in lucaniis
aliquot cohortes in ea regione conscriptas cum prefectos
lotiorum agro hostium praedatum misit. Eos effuse palatos
hanno adortus haud multo minorem quam a brunento ac-
ceperat reddidit hosti cladem atque in brutios raptim ne-
graechus allequeretur cessit.

Consules marcellus retro unde uenerat nolam redit fa-
bius in sannium ad replandos agros recipiendasque armis que
defecerant urbes processit. Caudinus sannis grauius deuas-
tatus pusti latique agri praede pecudum hominumque adto-
oppida ui capta compulteria telecia compla in finifule
& orbitanium ex lucaniis blande apulorum esse oppugnate.
Milia hostium in his urbibus xxv capta aut occisa & recep-
ti per fugam ccc lxx quos cum romam misisset consul uigres
in comitio celi omnes ac de saxo deiecit. haec a q. fabio
intra paucos dies gesta. Marcellum egerendis rebus adu-
sa ualitudo nolam tenuit & ap. pretor. q. fabio cui circa lu-
ceriam prouincia erat. accuca oppidum per eos dies ui-
captum. Staiuaque ad ardoneas comunita dum haec aliis locis

ab romanis gerunt. iam tarentū puenerat hanibal. cum magna omnium quacumque erat clade. In tarentino demum agro pacatum incedere agmen cepit. nihil ibi uiolatum. neque usque iam indo excellum est apparebatque non id molestia militum aut ducis nisi ad conciliandos tarentinorum animos fieri. Ceterum cum prope modo quod accessisset. nullo ad conspectum primum agminis ut rebatur motu facto. castra ab urbe ferme passus mille locat. tarenti. Triduo antequam hanibal ad menia accederet. a m. ualerio propretore. qui classi ad brundisium perat. missus. priore conscripta iuuentute dispositisque ad omnes portas circaque muros. qua postulabat stationibus die ac nocte pluuia intentus. neque hostibus neque dubiis sociis. loci quicquam prebuit. attentandum. que diebus aliquot frustra ibi absumptis hanibal cum eorum nemo quod ad lacum auer- ne adissent. aut ipsi uenirent. aut nuntium litteras uemitterent. uana promissa temere secutum cernebat. castra inde mouit. Tum quoque intacto agro tarentina quam simulata lenitas nundum profuerat. tamen spe labefacta de fidei. haud absistens. salpium ut uendi frumentum ex agris metapontino atque eraclensi. iam media estas exacta erat. & hibernis placebat locus comportat. praedatum inde numide maurique psallentinum agrum. proximisque apulie saltim dimissi. unde cetera praede. haud multum equos greges maxime abacti. Equos ad ^{octo} iiii milia donanda equibus diuisa.

Romani cum bellum nequaquam continendum in siciliam orientur. morsque tyranni duces magis inpietos dedisset sicilianos. quam causam aut animos mutasset. M. marcello autem consulum eam prouintiam decernunt. secundum hieronimi cede[m] primo tumultuatum in leontinis apud milites fuerat. uociferatumque ferociter parentandum regis sanguine coniuratorum esse. deinde libertatis restituere dulce auditum nomen. crebro usurpatum. spes facta ex pecunia regia largitionis militi. atque fugende potioribus ducibus & relata tyranni feda scelerata. fedioresque libi.

dines adeo mutauē animos ut insepultum iacē corpus paulo ante desiderati regis paterent. Cum ceti ex coniu-
ratis ad exercitum obtinendum remansissent theodot²
& solis regis eqs qnto maximo cursu poterant ut ignatol
omnium regios opprimerent. Siraculas contendunt. Cete-
rum preuenerat non fama solum qua nihil in talibz re-
bus est celet² sed nunti² etiam ex regis seruis. Itaq andro-
nodorus & insulam & arcem & alia que poterat que op-
ortuna erant presidiiis firmauerat. Ex apulo theodotus ac
solis occasum iam obscura luce inuecti cum cruentam re-
giam ueste atq in signe capitis ostentaret trisuecti pichā
simul ad libertatez siml ad arma uocantes. iābradina
conuenire iubent. Multitudo pl procurrat in uias pl in
uestibul stabat. pl ex tectis fenestrisq prospectant & qd
rei sit rogitant. omnia luminibus collucent. strepituq ua-
rio complentur. armati locis patentibz congregant. Ine-
mes ex olimpiū iouis templo. Spolia gallorū illitiorūq
dona data hieroni a p.R. fixaq ab eo detrahūt pēantes
iouem uolens ppitius prebeat sacra arma pro patria pro
deum delubris. pro libertate se se armantibus. hī quoq
multitudo stationibz per principes regionum urbis dis-
positis adiungitur in insula. Inter cetā andronodorus p
sidiis firmat horrea publica. locus saxo quadrato septus
atq arcis in modum eminentis capitur a iuuentute. que
presidio eius loci attributa erat. mittuntq nuntios in
atbradinam horrea frumentumq in senatus potestate
eē. luce prima pp oīs armatus iermisq in acbradinam
ad curiam conuenit. Ibi pro concordie ara que in eo sita
loco erat principibus unus nomine polyneus contione
& liberam & moderatam habuit. Seruitudinis indig-
nitatisq homines exptos aduersus notū malū irruotol
eē discordia ciuū quas iportet clades audisse magis a
patribz siraculanos q ipsos uidisse arma quod ipigre ce-
pissent. laudare magis laudaturum si non utantur nisi
ultima necessitate coacti. In pntia legatos ad andronodoz
mitti placē qui denuntient ut in pntate senat² ac populi

si partes insule pateant presidium si tutelam alieni regni suū
regnum uelut facē eundem si censere multo acri⁹ ab androno
doro q̄ ab hieronio repeti libertatem. Ab hac contione legati
missi sunt. Senatus haberi inde ceptus ē quod sicut regnan
te hierone manserat publicum consilium. ita post mortē
eius ante eam diem nulla de re neq̄ conuocati neq̄ con
sulti fuerant. ut uentum ad andronodorum est. ipsū qdē
mouebat & ciuium consensus & cum alie occupate urb
partes tum pars insule uelut munitissima prodita atq̄
alienata a se euocatum eum a legatis. damarata uxor fi
lia hieronis inflata adhuc regii animi. ac muliebri spū
admonet sepe usurpare dyonisiū tyranni uocis qua pe
dib⁹ tractum. non insidentem equo relinquere tyranni
dem dicit debē facile eē memento quo quis uelit cedē
possessione magne fortune facē. & pare eam difficile atq̄
arduum esse. paululum sumeret ad consultandū a lega
tis eo uteretur ad accessendos ex leontinis milites. q̄b⁹
si pecuniam regiam pollicit⁹ esset omnia in potestate ei⁹
futura. Hec muliebria consilia andronodorus neq̄ tota
aspnatus est. neq̄ ex templo accepit tutiorem ad opes
affectandas ratus esse uiam. si in p̄ntia p̄ri cessisset. Itaq̄
legatos renuntiare iussit. futurum se in senatus ac p̄
potestate. postero die luce prima patefactis insule portis
in forum aehrandine uenit. Ibi in aram concordie ex
qua pridie polineus contionatus erat ascendit oratio
nemq̄ eam orsus est qua primū cunctationis sue ueniā
petiuit. Se enim clausas habuisse portas non sepantē suas
res a publicis sed tristis simul gladius timentē. qui finis
cedibus eēt futurus. Vtrum quod satis libertatis foret. cō
tenti nece tyranni essent. an quicunq̄ aut p̄pinq̄uitate aut
affinitate aut aliquib⁹ ministeriis regia contigissent. an
quicunq̄ aut p̄pinq̄uitate aut affinitate aliene culpe rei
trucidarentur. postq̄ animaduertit eos. qui liberassent
patriam seruare in libertate uelle. atq̄ consuli in medijs
non dubitasse. qn̄ & corpus suū & cetera omnia que fidei
tuteleq̄ eent. q̄ eum qui mandasset suis furos absump.

sillet patrie restitueret. conuersus deinde ad interfectores tyranni ac nomine appellans theodotum ac solim. Facinus inquit memorabile fecistis. sed mihi credite inchoata uestra gloria nundū pfecta ē. piculumq; ingens manet. nisi faciē concordie consulitis. ne libera effertur res. post hanc orationē clauēs portarū pecunietq; regie ante pedes eorum posuit. Atq; illo quidem die dimissi ex concione lecti circa pbana deum supplicauerunt cum coniugibus ac liberis.

Postero die comitia pretoribus creandis habita. Creatus in primis andronodorus. ceteri magna ex parte interfectores tyranni duos etiam absentes sopatrum ac dionomen fecerunt. qui auditis his que syraculis acta erant. pecuniam regiam que in leontinis erat syraculis deuectam. q̄storibus ad id ipsum creatis tradiderunt. Et ea que insula erat achbrandina tradita est. muriq; ea pars que cetā urbe nimis firmo munimento int̄sepiebat. insulam consensu omniū depleta est. Secute & cetē res. hanc inclinationē animorū ad libertatē hypocrates atq; epicides audita morte tyranni. quā hypocrates etiam nuntio interfecto celare uoluerat. deserti a militibus. quia id tutissimū ex p̄sentibus uidebat. syraculas redierit. ubi ne suspecta obseruarentur. tanq̄ nouandi res aliquā occasionem q̄rentes. p̄xtores primū deinde p̄ eos senatum adeunt. ab hanibale se missos ad hieronium tanq̄ amicū. ac sotiū paruisse impio eius cui⁹ impator suus uoluerit. uelle ad hanibalem redire. Ceterum cum iter tutū non sit uagantibus passim p̄ totam siciliam r̄ armis petere ut p̄sidii dent aliqd̄ quo locos italiā p̄ducant. gratiam maḡ eos parua opa apud hanibalem inituros. facit res impetrata. abire enim duces regios tū pitos militie. tū egentes eosdem atq; audaces cupiebant. sed quod uolebant nunq̄ maturato op⁹ erat. Nam iter expediebant. Interim iuuenes militares & assueti militibus. nunc apud omnes ipsos. nunc apud transfugas. quos max̄ ex naualibus sotiis romanorū erat ps. nec etiam apud

infime plebis homines crimina serabant in senatus opti-
matesq; ut moliri clam eos atq; struere. ut p speciem recon-
ciliatę societatis. in ditione romanorum sint. dein factio
ac pauci auctores federis renouati dnarentur. his au-
diendis credendisq; oportuna multitudo maior ī dies
siraculas confluebat. nec epidici solū. spem nouanda-
rum rerum. sed antonodoro etiam prebebat. qui fel-
sus tandē uxoris uocibus mouentis. nec illud eē tēpus
occupandi res. dum turbata omnia noua atq; incogni-
ta liberati eent. dum regis stipendiis passus obusaret
miles. dum ab hānibale missi duces assueti militibus
iuuare possent incepta. cum themisio cui gelonis filia
nupta erat. rem conciliatā paucos post dies aristoni cui-
dam tragico auctori. cui & alta archana cōmittē allue-
uerat. incaute apit. Huic & genus & fortuna honesta
erāt. nec ars. quia nihil tale apud grecos pudori est.
ea deformabat. Itaq; fidem potiorē ratus quā patrie
debebat. inditiū ad pretores defert. q; ubi rem haud
uanam eē certis inditiis complerunt. consultis senio-
ribus & auctoritate eorum presidio ad foresposito in-
gressos curiam themistū atq; andronodorū interfecerūt.
Et cum tumultus ab re in spem atrocior eā mal' igno-
rantibus ortus eēt. silentio tandem facto inducem in
curiam introduxerunt. qui cum omnia ordine edocu-
isset & pncipem coniurationis factū ab armonie gelo-
nis filie nuptiis qbus themisto iunctus eēt. affrorum
hispanorumq; auxiliares instructos ad cedem ptorū
principumq; aliorum bonaq; eorum prede futura in-
terfectoribus pronuntiatū. iam mercenariorū manum
assuetam impiis andronodori patam fuisse ad insulas
rursus occupandam. singula deinde que p quosq; age-
rent. totamq; uiris armisq; instructam & iurationem
ante oculos posuit. Et senatui qdes tam iure celi qm
hieronim' uidebant. Ante curiam uarie atq; incerte
rerum multitudinis clamor erat. q; ferociter minitan-
tem ī uestibulo curie corpa coniuratorū eo metu cōpres.

serunt ut scilentes integram plebē in contione sequerent.
Sopatro mandatū a senatu & a collegis. ut uerba faceret. Il
tanq̄ reos agebat ante acta uita ortus quecumq̄. p̄ hie-
ronis morte scelerate atq̄ impie facta essent andronodo-
tum ac themistum arguit fecisse. quid enim sua sponte
fecisse hieroniū puerū ac uix dum pubescentem facere
potuisse. tutores ac magistratus ei sub aliena inuidia reg-
nasse. Itaq̄ ante aut hieroniū p̄t eos debuisse. aut illos
debitos iam morti destinatos. que alia noua scelerata p̄
mortem tyranni molitos. palam primo cum clausis an-
dronodor^o insule portis hereditate regni creuerit. q̄ pecu-
rator tenuerat pro dnō possederit. pditus deinde ab eis in
q̄ insula erant. circumēct ab uniuersā ciuitate que achra-
dinem tenuerat. necquicq̄ palam atq̄ apte petitum regnū
clam & dolo affectare conatus sit. Et bñficio quidem atq̄
honore potuerit uinci. cum libatores patrie insidiator
ipse libertatis creat^o esset pretor. sed animos ei^o regios.
regias coniuges fecisse. alti hieronis filias nuptas. sub
hanc uocē ex omnib^o partibus contionis clamor oritur.
nullam earum uiuere debē. nec quemq̄ supēē tyrānos
stipis. Hec natura multitudinis est. aut seruit hu-
militet. aut supbe dnatur libertatē que media est. nec
spare modice. nec habē se uunt. Et non ferme desunt iras
indulgentes ministri qui auidos atq̄ itempantes publi-
corum aīōs ad sanguinem & cedos uttunt. sicut ex tēplo
tum pretores rogationē promulgant. acceptaq̄ pena
prius q̄ promulgata ē. ut omnis regia stipis interficeret.
Nulliq̄ a pretorib^o demarata hieronis & harmoniam
gelonis filiam. coniuges andronodori & themisti interfe-
cerunt. hieraclia erat filia hieronis uxor tolippo q̄ legat^o
ab hieronio ad regē ptholomeū missus uoluntariuz con-
sciuerat exilium. Eacum ad se quoq̄ uenire prescisset
in sacrarium ad penates confugit cū duab^o filiab^o uirgi-
nibus resolutis enib^o. miserabiliq̄ alio habitu. Et ad ea
addidit preces ne p̄ memoriā hieronis patris gelonisq̄
fratris. ne se innoxiam inuidia hieronii conflagrē sinent.

nihil se ex regno illius pret' exilium uiri habē. neq; for-
tunam suam uiuo hieronio fuisse quā sororis n3 infecto
eo causam eandem eē. Quid quod si andronodoro consi-
lia processissent illa cum uiro fuerit regnatura. sibi cū
ceteris seruiendū. Si quis rosippo nuntiet interfectum
hieroniū. ac liberatas syracusas. quid dubium eē. qn ex
templo conscendit' sit nauem atq; in patriam rediturus qn
tum spes hominum fallit in libata patria coniugem ei'
ac liberos de uita dimicare quid obstantes libertati aut
legib; q; a se cuiq; piculum a se ac ppe uidua etiā puell'
indubitatem decedentib; esse. At enim piculi quidem
nihil ab se timē. inuisam tamen stupem regiam eē. able-
garent ergo procul ab siraculis siciliac; & asportari alex-
andriam iuberent ad uirum uxorem ad patrē filias.
aueris aurib; animisq; a se. ne temp' teterent. ferū
quosdam expedientes cernebat. tum omillis pro se p-
cibus. puell' ut saltē parcerent orare instituit. a qua eta-
te etiam hostes iratos abstinere. ne tyrannos ulciscen-
do. que odissent scelera ipsi inittarentur. Inter hec ab-
strictam a penetratib; iugulant. In uirginos dein respas
matris cruore impetum faciunt. que alienata mente sil-
ludai metuq; uelut capte furore occurru se ex sacratio p-
ripuerunt non ut si effugiū patuisset in publicū imple-
ture urbem tumultu fuerint. Tum quoq; haud mag' ediu
spatio int' medios tot armatos aliquotiens integro cor-
pore euaserunt. tenentibusq; eum tot ac tā ualide eludā-
de man' eent. se se confecte cum omnia representent sang-
ne exaiēs corruerunt. cedemq; de se miserabilem mi-
serabiliorem casus fecit. quod paulo post nunti' uenit.
mutatis repente ad miām animis ne interficerentur.
Ita deinde ex miā orta. quod adeo festinatum ad sup-
plitium neq; locus penitendi. aut regressus ab ira reliq;
eēt. Itaq; fremē multitudo & in locū andronodori
& themisti. nam ambo pretores fuerant. comitia poscē-
que nequaq; ex sententia pretorum futura essent. statu-
tus & comitis dies. quo nec opinantib; omnib; un' ex

ultima turba hipicidem nominauit. tum inde ali^o hipo-
cratem crebriores deinde hee uoces. Et cum haud dubio
assensu multitudinis eē. & erat confusa contio non po-
pulari modo sed militū quoq; turba magna ex pte in p-
fugis qui omnia nouare cupiebant pmissis. pretores dis-
simulare primo & trabendam rem eē. postremo uicti cō-
sensu & seditionem metuentes pronuntiant pretores.
nec illi statim creati nudare quid uellent q̄q; egre ferebat
& de indutiis dierum decem legatos ille ad app. claudi-
um & impetrati senilios q; de fedē antiquo renouando
agerent millos ad mutuantiam tum classem nauium
c. i. habebant qua euaderent motus ex cedibus tyrāno-
rum ortis siraculis quo ue eos ageret. noua atq; insolita
libertas offerē. Per eosdem dies cum ad marcelluz ue-
nientem in siciliam legati siraculani missi ab appio essent.
auditis contionibus pacis marcell^o posse rem conuenire rat^o
& ipse legatos siraculis qui coram cum pretoribus de reno-
uando fedē agerent misit. Etiam ne quaq; ibi eadem ges-
ac tranquillitas erat. Postq; punicam classem accessisse
pachuiuz allatum est. dempto timore hipocrates & epici-
des. nunc apud mercenarios milites nunc apud trāsugas
prodi. i. siraculas criminabant. At uero appi^o naues ad
hostium portus quid alie pns hominibus animus acce-
deret istationum habē cepit. lugens in spem criminibus na-
uis accusat fides. ac primo etiam tumultuose decurrerat
multitudo ad prohibendos. si in terram egrederent. In
turbatione rerum in contione uocari placuit. ubi cū alii
tenebant. nec procul seditione res eēt appolinides pnci-
pum unus orationem salutarem. ut in tali tempore ha-
buit.

Nec spem salutis nec pntiem propiorem unq; ciuitati
ulli fuisse. Si enim uno animo omnes uel ad romanos ut
ad cartaginenses inclinent. nullius ciuitatis statum
fortunatiorem gratiores fore. Si alia alio trahat res nō
intē penos romanosq; bellū atrocius fore q̄ intē ipsos sy-
raculanos. cum intra eosdem muros pars una que suos

exercitus sua arma suos habitura sit duces. Itaque ut inde omnes sentiant summa ui agendum esse uita societatis sit utilior longe minore adeo res monenti consultationem esse. sed tamen hieronis potius quam hieronii auctoritatem sequendam in sociis legendis. uel. L^{ta} annis feliciter experiam amicitiam. nunc incognite quondam infidelem preferendam esse. imonenti aliquid ad consilium quod cartaginensibus ita pax negari possit. ut non utique in patria bellum cum eis geratur. cum r^o ex templo aut paces aut bellum habendum. quominus cupiditatis ac studii uisa est oratio habere. plus eo auctoritatis habuit. adiectum est pretoribus ac delectis senatorum militare etiam consilium iussi & duces ordinum. prefectique auxiliorum simili consule. Cum sepe acta res esset mediis certaminibus. postremo quia cum r^o belli gerendi ratio nulla appebat. pacem fieri placuit. mitique dum eis legatos ad rem confirmandam. Dies audita multi intercesserunt. cum ex leontinis legati presidium finibus suis orantes uenerunt. legatio per oportuna uisa. ut multitudinem inconditam ac turbulentam exonerandam ducesque eius ablegandos. hypocrates pretor ducem eo transfugas iussus. secuti multi ex mercenariis auxiliis. iiii^o milia armatorum effecerunt. Et mittentibus & missis ea leta expeditio fuit. nam & illi quod iam diu cupiebant nouandi res occasio data est & huius sentinam quandam urbem rati exhaustam letabantur. Ceterum leuauerunt modo in patria uelut corpus eorum quo mox in grauiore morbo recideret. hipocrates enim finitima prouintie r^o primo furtiuis excursionibus uastare cepit. deinde cum ad tuendos sociorum agros missum ab appio presidium esset omnibus copiis impetum in oppositam stationem. cum cedere multorum fecit. que cum essent nuntiata marcello. legatos ex templo syracusas misit. qui pacis fidem ruptam esse dicent. nec belli defuturam unquam causam. nisi hypocrates atque epicides non ab siraculis modo. sed tota procul sicilia ablegarentur. Epicides ne aut reus criminis absentes

fratris p̄ns esset. aut deesset pro pte sua concitando bello profectus & ipse in leontinos. quia satis eos aduersus p̄tores concitatos cernebat. uertē etiam ab siraculis cepit. nam ita eos pacem pepigisse cum romanis ut quūq̄ p̄ sub regibus fuissent. & siue ditionis essent. nec iam libertatis contentos esse. nisi etiam regnēt. ac dominantur. Renuntiandū igit̄ eis eē leontinos quoq̄ equo censere libos eē. uel quod in solo urb̄ sue tyrannus ceciderit. uel quod ibi conclamatum ad libertatem. reliquisq̄ regis duci ab siraculis concursum. Itaq̄ aut eximendū id de fedē eē aut legem eam federis non accipiendam. facile multitudini persuasum. legatisq̄ siraculanorū & de cede stationis romane querentibz. & hypocrate atq̄ epicidem abire seu locros. seu quo alio mallent. dummodo sicilia cederent. Tumentibus ferocit̄ responsū eē. neq̄ mandasse se se siraculanis. ut pacem pro se cum eīs facerent. neq̄ teneri alienis federibz. hec ad romanos siraculani detulerūt. abnuentes leontinos in sua potestate eē. Itaq̄ integro se cum fedē bellum eīs cū hiis gesturos. neq̄ se se defuturos ei bello. ita ut in potestatem redacti sue rursus ditionis essent. sicut pax conuenisset. Marcellus cum omni exercitu profectus in leontinos. appio quoq̄ accito ut altā parte aggredere. tanto ardore militū est usus. ab ita in conditiones pacis interfecit stationis. ut primo impetu urbem expugnarent. hipocrates atq̄ epicides postq̄ capi muros refringiq̄ portas uidē. in arcem se se cum paucis recepe. Inde clam nocte herbesum pfugiunt. Siraculanis octo milium armatorum agmine profectis domo ad milan flumen nuntiū occurrit captam urbem eē. Cetera mixta falsā ueris ferens cedem promiscuā militū atq̄ oppidanorum factam. nec quemq̄ puberem arbitū super esse. direptam urbem. bona locupletum donata. ad nuntium tā atrocē constitit agmen. concitatisq̄ omnibus. duces erant autem solis ac dinonimis. qd agentē consultabant. Erroris spēs haud uanā mendatiū prebuerat. uerbati ac securi percussi transfuge ad duo milia ho-

minum. Ceterum leontinorum militumque aliorum. nemo post captam urbem uiolatus fuerat. suaque omnia eis. nisi que p̄m^o tumult^o capte urbis absumpserat. restituebant. nec ut leontinos uent proditos ad cedem cōmilitones q̄ran- tes. p̄pelli potuerit. ne ut eodem loco certiorē nuntius ex- pectarent. Cum ad defectionē inclinatos animos cernent̄ pretores. sedm̄ eum motū haud diuturnum fore si duces amentie sublatis essent. exercitum ducunt magaram. ipi cum paucis equitibus herbesum proficiscuntur. spe ter- ritis omnibus p̄ prodicionem urbis potiunde. quod ū frustra eis fuit inceptum. ui agendum rati postero die megaris castra mouent. ut herbesum omnibus copiis op- pugnant. hypocrates & epicides non tam tutum p̄ma specie. q̄ uitium spe undiq̄ ablesā consilium eē rati ut se militibus p̄mitterent. & assuetis magna ex parte sibi & tum fama cedis cōmilitonū accensis obuiam agmini procedunt. p̄ma forte signa vi. cretensium erant. qui apud hieroniū metuerant sub eis. & hanibal b̄nfitius habebant. Capti ad transymenum int̄ romanorū auxilia dimissiq̄. quos ubi ex signis armatorum habitu q̄ cog- nouē hypocrates atq̄ epicides. ramos olee ac uelamētā aliaq̄ supplicia porrigentes. orare ut reciperent sese. re- ceptos tutarent. neū prodent̄ siracusānis. a q̄bus mox ipsi trucidandi pretor dederūt. Enī uero conclamant bo- num ut animum haberent. omnem se cū illis fortunā subituros. Int̄ hoc colloquium signa constituerant. teneba- turq̄ agmen. nec dum que morte causa foret. puenerat ad duces. postq̄ hypocratem & epicidem puasit. rumor fremitusq̄ toto agmine erat haud dubie approbantiū ad- uentum eorū. ex templo pretores ciuitatis eqs ad p̄ma signa prexerunt. q̄ mos ille. que licentia cretensium eēt. rogantes colloquia serendi cum hoste. in iussuq̄ pretorū miscendi eos agmē agmini suo comprehendi inicitq̄ ca- tenas iusserunt hypocratem ad quam uocē tant^o ex tem- plo primū a cretensibus clamor est ort^o. deinde except^o ab aliis. ut facile si ulē tenderent apperet eis timendū

esse. Solliciti incertiq; rerum suarū megarā unde pfecti
 erant. referri signa iubent. nuntiosq; de statu presenti sy-
 raculās mittunt. fraudem quoq; hypocrates addit. In-
 dinatis ad omnem suspicionem animis & cretensium q;
 busdam ad itinera insidenda nullis. uelut interceptas
 lras. quas ipse composuerat recitat. pretores siraculāni
 marcello scdm salutē ut assolet scriptum erat recte euz
 atq; ordine fecisse quod in leontinis nulli pepulset se-
 domū mercenatorum militum eandem esse causam nec
 unq; siraculās quieturas donec quicq; externorū auxilios
 aut in urbe aut in exercitu suo esset. Itaq; daret opam ut
 q; cum suis pretoribus castra ad megarā haberent. i suā
 potestare redigēt. ac suplicio eorum liberaret tandem sy-
 raculās. Hec cum recitata eēt. cum tanto clamore ad ar-
 ma discursum ē. ut pretores inter tumultū pauidi ade-
 quitauerūt siraculās. Et ne fuga quidem eorū seditio cō-
 pressa ē. impetusq; in siraculānos milites fiebant. nec
 ab ullo tempatum foret. ni epicides atq; hypocrates ire
 multitudinis obuiam illent. non aut humano
 consilio. sed ne spē reditū precinderent sibi. & cū ipsos
 simul obliques tum cognatos quoq; eorum atq; amicos
 tanto merito primū dein. pigre sibi conciliarent. Exptiq;
 qua una aut leui aura mobile uulgus eēt. militē ma-
 neti ex eo nuō q; in leontinis circūlecti erant. subornant
 ut siraculās perferret nuntiū conuenientem eis. que
 admilas falso nuntiata erant. auctorēq; se exhibendō. ut
 uelut uisā que dubia erant narrando. concitarent iras
 hominū huic non apud uulgus modo fides fuit. sed
 senatū quoq; in curiam introductus amonuit. haud uani
 quidam homines palam ferre. pbene detectam in leonti-
 nis eē auaritiā & crudelitātē romanorū eandem si
 intrassent siraculās. aut fediora etiam quo maius ibi
 auaritie p̄m̄ium eēt. facturos fuisse. Itaq; claudendas
 cunētis portas. & custodiendam urbē censere. Sed non
 ab hisdem omnis temē. nec eosdem odisset ad militares
 sensus omnē partemq; magnā pleb̄ inuisum esse nomē

romanum pretores optimatumq; pauci q̄q̄ inflati uano
nuntio erant. tamen ad propri^o presenti^o malū cautiore
esse. Et iam ad herapilum erant hypocrates atq; epicri
des. secebanturq; colloq; per p̄p̄inuos p̄p̄lariū. qui in
exercitu erant. ut portas aperiret. sinerentq; cōmune
patriam defendi ab impatu romanorū. Iam unis foribus
herapili aptis cepti erant recipi. cū pretores intuerent.
Et p̄mo impio minisq; deinde auctoritate deterrendo pos
tremo ut omnia uana erant obliuī maiestatis precib; age
bant ne proderent patriam tyrannis aut satellitib; & tum
corruptoribus exercit^o. Sed surde adeo omniū aures concu
tate multitudinis erant. quo non minore intus ui q̄ foris
porte effringentur. Effractisq; omnib; tuto in herapilo ag
men receptum ē. pretores in aedine cum iuuentute popu
lariū confugiunt. Mercenarii milites p̄fugeq; & quicqd
regiorum militū sitaculis erat. agmen hostiū augent. Ita
actadina quoq; p̄mo impetu capit. pretoresq; nisi q̄ int
tumultum effugerunt. omnes interficiuntur. nox cedi
bus finē fecit. p̄stero die serui ad pilleū uocati & carce
iuncti emissi. consulq; h̄ omnis multitudo hypocratem
atq; epicridem creant. pretores sitaculē. Que cum breue
tempus libertas affulisset. in antiquam seruitutē recide
rant. Hec nuntiata cum essent romanis ex leontinis
mota sunt ex templo castra ad sitaculās. Et ab appio legati
per portum missi. forte in q̄nq; remi erant premissa qua
drivemis cum intrasset fauces portus capit. legati egre
effugerunt. & iam non modo sed ne belli quidem uita
relieta erant. Cū romanus exercitus ad olimpiū iouis
id templū est. millē & v. passib; ab urbe castra posuit. In
quoq; legatos premiti placuit. quib; ne intrarent urbē
extra portā hypocrates atq; epicrides obuiam cū suis pro
cesserunt. Roman^o orator non bellum se syraculanis sed
opem consil. auxiliūq; afferre ait. & his qui ex media ce
de elapsi p̄fugerint ad se. & eis q̄ metu oppressi. fediorē
non exilio solum. sed etiam morte seruitutem patiantur.
nec cedem nefandam sotorū multā romanos passuros.

Itaq̄ si eis qui ad se p̄fugerunt tutus in patriam reditus pa-
teret: cedis adtores dedantur. & libertas legesq̄ syracusanis
restituantur. nihil armis opus eē. Si ea non fiant. quicum-
q̄ in mora sit. bello p̄secuturos. Ad ea epicles si qua ad
se mandata habent. responsum eis ait se daturus fuisse. cū
in eorum ad quos uenerint manu res syracusanē essent.
tum reuertentur. Si bello lacescent ipsa re intellecturos.
nequaq̄ idē esse syraculas. ac leontinos oppugnare. Ita le-
gatis rediis. portas clausit. Inde terra mariq̄ simul cepte
oppugnari. syracusē terra ab exapilo mari ab acēdina. cuius
muris fluctu alluit. Et quia sicut leontinos terrore ac p̄-
mo impetu cepant. non diffidebant uastam disiectamq̄ spa-
tio urbem p̄te aliqua se inuasuros. omnē appatū oppugnan-
darum urbium muris admouerunt. Et habuisset tanto ī-
petu cepta res fortunam. nisi unus homo syracusis ea tē-
pestate fuisset archimedes. Is erat unicus spectator. fidē
q̄ mirabilior tamen inuentor ac machinator bellicorum
tormentorum. opumq̄ quibus hostes ingenti mole agent.
ipse pleni momento ludificaretur. Murus p̄ inaequales duf-
tus colles. pleraq̄ alia & difficilia aditus submissa quedā.
& que planis uallibus adire possent. cuiq̄ aptū uisum est
loco ita omni gnē tormentorum instruxit. acēdine murū.
quod ante dictum est mari alluitur. ex quāremibus mar-
cellus oppugnabat. ex ceteris nauibus sagittarii funditores
q̄ & uelites etiā quorum tellum ad remittendum in ha-
nibale īpitis est. uix quemq̄ sine uulnē consistē in muro
patiebant. hi quia statim missilib⁹ opus est. procul muro
tenebant. naues iuncte alie bine ad quāremes demptis
interioribus remis. ut latus latū applicaretur. cum extiorē
ordine remorū. uel ut naues agerent. turres contabulate
machina mentaq̄ alia quatrendis muris portabant. ad-
uersus hunc naualem appatum archimedes uarie mag-
nitudinis tormenta in muris disposuit. In eas que pro-
cul erant naues. saxa ingenti pondē emittebat. p̄piores
leuioribus. eoq̄ maḡ crebris petebat tellis. postremo ut
suo uulnere intacti tella in hostemingerent. murū ab

ymo ad summū crebris cubitalibus fere caueis apuit. p̄ q̄
caua pars sagittis pars scorpionibus paucis ex occulto pe
tebant hostem. que propius quedam subibant naues. quo
interiores ictibus tormentorū essent. in eas tollendo e sup
mutū eminentē ferrea man⁹ ferme catene illigata cum
inietta pro re esset grauiq; libramento plumbi recellēt.
ad solum suspensa proa nauē in puppim statuebat. de
in remissa subito uelut ex muro cadentē nauem cū ingē
ti trepidatione nautarū ita unde affligebant. ut etiam
si recepta reciderent aliquantum aque acciperet. Ita maritiā
oppugnatio est elusa omnis. que ille se aduersā ut total
uiribus terra aggredierent. Sed ea quoq; pars eodem oī ap
paratu tormentorū instructa erat. hieronis ipensis ciua
q; p̄ multos annos archimedis unica arte. natura etiam
uiuabat loci quod saxum cui imposita muri fundamen
ta sunt magna ex pte ita proclue est. ut non solū missa
tormenta. sed etiam que pondē suo prouoluta essent gūit
in hostē inciderent. Eadem causa ad subeundū arduum
aditū instabilemque ingressum prebebat. Ita consilio ha
bitu quo omnis conatus ludibrio cēt. absistē oppugnatioe
atq; obsistendo tantū arcē terra marique cōmeatibus hostes
placuit. Interim marcellus cum tertia fere parte ex
erit⁹ ad recipiendas urbes profectus. que in motu rerum
ad cartaginenses defecerant. pelorum atq; herbesum de
dentibus ipsis recipit. megaram uero captam dirruit. ac dir
ripuit. ad reliquorū ac maxime syracusanorum terrore
p̄ idem fere temp⁹. & himileo qui ad pachini promūto
rium classem diu tenuerat. ad heracleam quam uocant
minoā qnq; & xx. milia peditum tria equitum. duode
cim elephantos exposuit. nequaquā cum tantis copiis an
tenuerat ad pachinū classem. Et postq; ab hypocrate oc
cupate syracuse erant. profectus cartaginem. aditusq; &
ibi legatos hypocratis. lrisq; hanibal. q̄ uenisse tps̄ aue
bat. sicilie p̄ summū decus repetende. & ipse haud ua
nus p̄ns monitor facile ppulerat. ut q̄nto maxie pos
sent. peditū equitumq; copie in siciliam traicerentur. Ad

uenient heracléam. Inter paucos inde dies agrigentum
recipit. aliarumq; ciuitatum que p̄tis cartthaginensium
erant. adeo accense sunt spes ad pellendos sicilia rō^{nos}
ut postremo etiam q; obsidebantur siraculis animos sus-
tulerint. Et p̄te copiarum satis defendi urbem posse rati
ita inter se iura belli partiti sunt. ut epicles preeslet cul-
todie urbis. hypocrates himilconi coniunctus bellum
aduersus consulem romanū gereret. Cum decem milib;
peditū. & equitum nocte p̄ intermissa custodiis loca p̄fect^o
castra circa adillas urbem ponebant. Munientib; marcell^o
supuenit ab agrigento iam occupato cum frustra eo p̄ue-
nire hostem festinans tendisset. rediens nihil min^o ratus.
q̄ illo tempore ac loco siraculanum sibi exercitū obuiam
fore. sed tamen metu himilconis penorumq; ut quibus
nequaq; eis copiis quas habebat par eēt q̄ poterat maxie
intentus atq; agmine ad omnes casus composito ibat for-
te curaq; adūsus penos prepaata aduersus siculos usq; fu-
it. castris ponendis incompos ac dispersos nactus eos & ple-
rosq; inertes quod peditum fuit circumuenit. Eques
leui certamine inito cum hypocrates adē p̄fugit. ea pug-
na dum fugientes ab romanis cohibuisset siculos marcel-
lus siraculas redit. Et post paucos dies himilco adiūto
hypocrate ad flumen anati octo ferme inde milia castr^o
posuit. Sub idem fere temp^o & naues longe qnq; &
I^{ta} cartaginensiu cum bomilcar classis in magnum por-
tum siraculis ex alto decurrēt. & romana item classis ^{ca}
qnq; remes legionē primam panormi exposuere. uersūq;
ab italia bellum adū uterq; ppl's in siciliam intent^o fuisse
uideri poterat. legionē romanam que exposita panormi
erat. uenienti siraculas prede haud dubie sibi futuram
himilco rat^o uia decipitur. Meditraneo namq; pen^o itinē
duxit. legio maritimis locis classe prosequente ad app. clau-
diū pachinū cum p̄te copiarum obuiam progressos p̄uenit.
nec diuti^o peni siraculis morati sunt. & bomilcar simul
parū fidens nauib; suis duplici facile nuō classē aduen-
tantibus romanis simul utilē moram cernens nihil aliud

a suis q̄ inopia aggrauari sotorum uelis in altum datis in
affricam transmilit. & himilco secut^{us}. necquicq̄ micellū syra-
culas. si qua p̄t̄ q̄ maioribus copiis iungeretur occasio
pugnandi eēt. postq̄ ea nulla contigerat. tutumq̄ ad syra-
culas & munimento & uiribus hostē cernebat. frustra
assidendo expectandoq̄ obsidionē sotorū temp^{us} tereret.
castra inde mouit. ut quocunq̄ uocasset defectionis ab
romanis spes admoueret exercitū. ac p̄ns suis refouē-
tibus adderet aiōs. Mulgantium primū prodito ab ipsis
presidio r^o recipit. ubi frumenti magna uis cōmeatusq̄
omnis gn̄s conuecti erant. Romani ad hanc defectionē
erecti sunt. & aliarum ciuitatū animi presidiaq̄ romana
aut pellebant arcibus aut prodita per fraudem oppme-
bantur. Etna in excelsō loco ac prerupto undiq̄ sita. cuz
loco inexpugnabili erat. tum presidium in arce ualidum
presidiumq̄ presidii haud sane oportunū insidiantib^{us}
habebat. L. linari^{us} erat uir acer. & qui plus in eo ne pos-
set decipi. qm̄ in fide siculorū reponeret. & tū intende-
rant eum ad cauendū omni cura. tot audite p̄ditioēs
defectionesq̄ urbiū & clades presidiorū. Itaq̄ nocte ul-
ta parata instructaq̄ omnia custodiis ac uigiliis erant.
nec ab armis aut loco suo miles abscedebat. quod uiri
ethnensiu^m principes. iam pacti cum himilcone de p̄di-
tione presidii animaduertent. nulli occasione fraudis
romanū patē. placuerat agendum urbē arcemq̄ sue po-
testatis aiunt debē esse si libi in societate. non serui i
custodiam traditi eēt r^o. Itaq̄ clauēs portarum reddi
sibi eq̄ censent. bonis sotiis fidem suam maximū uin-
culum eē & ita sibi pretor^{is} senatumq̄ grās habitusq̄. si
uolentes ac non coacti mansissent in amicitia. Ad ea ro-
man^{us} se in presidio ipositum esse dicē ab impatore suo.
clauēsq̄ portarum & custodiam arcis ab eo accepisse.
quē nec suo. nec ethnensiu^m arbitrio haberet. sed ei^{us} qui
cōmisisset presidium. decedere apud romanos capitale eēt.
& nec liborum etiam suorū eam petentes sanxisset con-
sulē micellū haud procul esse ad eum mittentē legatos

cuius iuris atque arbitrii esset. Se uero negare illi missuros
testarique si uerbis nihil agerent. uindictam aliquam li-
bertatis sue questuros. Tum limari aut illi. Si ad con-
sulem grauari mittere sibi saltem darent populi conciliū.
ut sciret utrum paucorum ea denuntiata an uniuersae
ciuitatis esse consensum. In posterum die contio. postquam
ab eo colloquio in arcem sese recepit. & uocatio quibus
credo ego uos audisse milites inquit quemadmodum
praesidia romana a siculis circumuenta & opprissa sint
per hos dies. eam uos fraudem deum primo benignitate
dein uestra ipsi uirtute dies noctesque praestando ac per-
uigilando in armis uitastis. utinam reliquum tempus nec
patiundo infanda in faciendo traduci potest his occulta
fraude cautione quam si ad huc simul cuique parum suc-
cedit. aperte ac palam claues portarum repolcunt. quibus
simul ut tradiderim carthaginiensium ex templo e-
thna erit. fediusque his trucidabimur. quod mutuantis praesi-
dium interfectum est. noctem unam egre ad consulendum
sumpsi qua uos certiores periculi instantis facerem. orta
luce contione habituri sunt ad criminandum me. con-
citandumque in uos populum. Itaque crastino die aut uestro
aut ethnesium sanguine. ethna mundabitur. nec preoccupatis
peculium. nec occupantes periculi quicquam habuistis.
Qui prior strinxerit ferrum eius uictoria erit. Intenti ergo
omnes armatique signum expectabitis. ego in contione
ero. & tempus quo ad omnia instructa sint. loquendo
alterandoque tradam. Cum toga signum dederero. tum mihi
undique clamore sublato turbam inuadite. ac stante omnia
ferro & caute quicquam supsit. a quibus aut uis aut fraus
timere possit. uos ceteros matrem ac proserpina precor ceterum
superni infernique deum quae hanc urbem. hos sacros lacus
lucosque colitis. ut ita nobis uolentes propitium adsitis.
si uitando non ferende fraudis causa his conciliū capi-
mus. pluribus uos milites ortaret si cum armatis di-
micatio futura esset. inermes incautos ad satietatem
trucidabitis. & consulat castra in propinquo sunt ne quod

ab himilcone & cartaginensibus timeri possit. Ab hac adoratione dimissi corpora curant. postero die alia aliis locis ad obsidenda itinera claudendosque oppositi exitus per maxima supra theatrum circaque allueta & ante spectaculum conationem consistunt productus ad populum a magistratibus prefectus est cum consul de ea re ius ac potestatem esse non suam & pleraque eadem que prius pridie dixisset primo sensim ac plus reddere claves dein iam una uoce omnes id iuberent cunctantibus & differenti ferociter minitarentur nec uiderentur ultra uim ultimam dilatatum prefectus toga signum ut conuenerat dedit militibusque intenti dudum ac parati alii supra in aduersam conationem clamore sublato decurrunt alii ad exitus theatri conferti obstant. Cedunt ethnenses cauea inclusi coaceruanturque non cedere solum sed etiam fuga cum super aliorum capita ruerent integri sauius uiui mortuis incidentes cumularentur. Inde passim discurrunt & urbem capte modo fugaque & cedes omnia tenet. nihilo remissiore militum ira quam uere turbam inermem cedebant quam si periculum par & ardor certaminis consultaret. Ita ethna aut malo aut necessario fato nocte retenta marcellus nec factum improbauit & praedam ethnensium militibus excessit ratus timore deterritos prodi omnibus presidiorum ceteros atque ea clades ut urbem in media sicilia sitet clareque uel insignem munimento naturali locum ut ob sacra omnia uestigiis raptis quondam proserpine quae uno die omnem siciliam perualit & quia cedere infandarebantur non hominum tantum sed etiam deorum sedem uiolatam esse tum uero quae etiam ante dubium fuerant decedere ad penos. hypocrates inde murgantiam himilco agrigentum sese recepit cum acciti a proditoribus nequicquam ad ethnam exercitum admouissent. marcellus retro in leontinos redit frumentoque & comestibus aliis in castris conuectis presidio ibi modico relicto ad syracusas obsidendas uenit. Inde appio claudio tertio ad consulatum petendum misso. Titus quattuor crispinum in eius locum classis clausitque

prefecit ueterib⁹. ipse hibernacula quinq³ milia passuū hexa-
pilo leontinam uocant. locum comunū edificauit hec in
sicilia usq³ ad principium hyemis gesta.

Eadem estate & cum philippo rege quod iam ante susce-
ptum fuerat motum bellum est. legati ab dorico ad M. ua-
lerium pretorem uenerunt presidentem classi brindusio
calabrieq³ circa littora nuntiantē philippū p^{ri}mū appolo-
niam tentasse lembis biemib⁹. cxx. flumine aduerso s^u-
uetum deinde ut ea res tardiore spe fuerit adoricum
clam nocte exercitum admouisse. eamq³ urbem in plano
neq³ menib⁹. neq³ uiris. neq³ armis ualidam primo impetu
oppressam eē. hec nuntiantes orabant ut opem ferret ho-
stemq³ haud dubium t^{er}ra ac maritimis uirib⁹ arcent.
q³ ob nullam aliam causam nisi quod imminerent italie pe-
terentur. M. ualeri⁹ presidioq³ eis t. ualerio cum classe in-
strueta pataq³. & quot longes naues militum cape nō po-
terant inonerarias ipositis. altō die oriciū puenit. urbēq³
eam leui tenente presidio quod recedens inde reliquerat
haud magno certamine recepit. legati eo ab appolonia ue-
nerunt. nuntiantes in obsidione se se quod deficere ab
romanis nollent. esse n³ ultra sustinere uim macedonū
posse. nisi presidium mittatur t^{er} facturos se que uellet
pollicitos. conf. delectorum militum nauibus longis mit-
tat ad hostiū fluminis cum prefecto neuio crista uiro
in pigro & pito militia. Eis expositis militib⁹ in terram
nauibusq³ oricum retro unde uenerat ad craturam clas-
sem remissis. milites procul a flumine p uiam mūne
ab regis obsessam duxit & nocte ita ut nemo hostium
sentiret. urbem est ingressus. die insequente quieuerit.
dum prefectus iuuentutem appolonatium armaq³ &
urb⁹ uires inspiceret. ubi ea uisa inspectaq³ satis aiōs fecere.
simulq³ ab exploratoribus compit q³nta socordia ac ne-
gligentia apud hostes esset. silentio noctis ab urbe sine
ullo tumultu egressus. castra hostiū adeo neglecta atq³ ap-
ta intrauit. ut satis constaret prius mille hominū uallū

intrasse: q̄ quisq̄ sentiret ac si cedere abstinuissent ad ta-
bernaculum regium cedes proximorum porte excita-
uit hostes. Inde tantus terror pauorq̄ omnes occupauit
ut non modo alius quisq̄ arma caperet aut pellē hostē
conaretur. etiam ipse rex sicut sono excitus erat p̄pe
seminudus fugiens militi quoq̄ nedum regi uix deco-
ro habitu ad flumen nauesq̄ p̄fugerit. Eodem & alia
turba effusa est. paulominus tria milia in castris aut
capta aut occisa. plus tamen hominum aliquanto cap-
tum quasi cesum est. Castris direptis appoloniāte cata-
pultas balistas tormentaq̄ alia que oppugnande urbi
compata erant ad tuenda menia si quando similis for-
tuna uenisset appoloniā deuerere. Ceterā omnis p̄da
castrorum romanis concessa est. Hec cum oricum
essent nuntiata. M. ualerius classem ex templo ad hosti-
um fluminis duxit. ne nauibus capessere fugam rex
posset. Itaq̄ philippus neq̄ terrestri neq̄ nauali certa-
mini satis fore parem se fidens subductis aut incensis
nauibus terra macedoniam petit. magna ex pte ieremi
exercitu spoliatoq̄. Romana classis cum M. ualero orici
hibernauit.

Eodem anno in hispania uarie res geste. nam priusq̄ rō
amne hibum transirent. ingentes copias hispanorum
mago & haldrubal fuderunt. defecissetq̄ ab romanis ul-
terior hispania. ni p̄ cornelius raptim traducto exerci-
tu hibum dubiis scitiorum animis in tempe aduenisset.
primo ad castrum altum locus est. insignis cede magni
hamilearis. castra rō habuere. Arx erat munita. & con-
ueuerant ante frumentum. quia omnia circa hostiū
plena erant. agmenq̄ r̄^m ipune inuertatum ab eq̄tibz
hostium fuerat. & ad. xx. aut motatorum aut palanti-
um p̄ agros interfecta. Cessere inde. r̄ⁱ propius pacta lo-
ca. & ad montem uictorie castra cōmuniuē. Eo cū scipio
cum omnibus copiis & haldrubal gilgonis fili^o terti^o
cartaginensium dux cum exercitu iulto aduenit. con-
traq̄ castra romana transfluuiū omnes confedere. p̄.

Scipio cum expeditis clam profectus ad loca circa uisenda
haud fecellit hostes. oppressissentq; eum in patentib; cam-
pis. ni tumultum in spino cepisset. Ibi quoq; circūsell^o
aduentu fratris oblidione eximitur. Sastulo urbs hispa-
nie ualida ac nobilis & adeo coniuncta societate penis.
ut uxor inde hanibali esset ad romanos defecit. Cartaginē-
ses iliturgum oppugnare adorti quia presidium ibi. ^merat.
uidebanturq; inopia maxime eum locum expugnaturi.
cornel' scipio. ut totius presidioq; ferret opem. cū legione ex-
pedita profectus inter bina castra cum magna cede hostiuz
urbem est ingressus. & postero die eruptione eque felici pu-
gnauit. Supra. xii. milia hominum cesa duob; proliis. plus
decem mill' capta cum vi. xxx. militibus signis. Ita ab
iliturgo recessum ē. Bigerra inde urbs totia & h' romanor
erat a cartaginensib; oppugnari cepta ē. Eam oblidionez
sine certamine adueniens. cn. scipio soluit. ad mundam
exinde castra punica mota. Et romani eo confestim secuti
sunt. Ibi signis collatis pugnatum p quatuor ferme horas.
egregieq; uincensib; romanis signum receptui est datū
q; cornelii scipionis femur tragula confixum erat. pauor
q; circa eum cepat milites. ne mortiferum esset uulnus.
Ceterum haud dubium fuit. qn nisi ea mora intuenisset.
castra eo die punica capi potuerint. Jam non milites so-
lum sed elephantū etiam usq; ad uallum adū erant. supq;
iplos. viii. & xxx. elephantū pil' confixi. hoc quoq; p'elio
ad xii. milia hominum dicuntur cesa. ppe tria milia cap-
ta cum signis militibus. vii. &. l. Ad aurigem inde ur-
bem. peni recessere. Et ut territis instaret secutus roman.
Ibi uerū scipio lecticula in aciem illatus confluit. nec du-
bia uictoria fuit. minus tamen dimidio hostiū q̄ antea.
quia pauciores supfuerant qui pugnarent. occisum. Sed
gens nata instaurandis repandisq; bellis. magonem ad
conq'sitionem militum fratre ille breui repleuit exerci-
tum. animosq; ad tentandum de integro certamen fecit.
Alii pleriq; milites. si que pro parte totiens intra paucos
dies uicta. isdem animis quib; prius orta eodemq; euetu

pugnae plus viii. hominum cesa. & non multo minus q̄
mille capta. & signa militaria Lxviii & spolia plurima gallica
fuerunt aurei torques armilleq̄ magnus numerus. duo etiā
insignes reguli gallicorum menia cepta & cuius mapo nota
erant copulatio ceciderunt. octo elephantia capti. tres occisi.
Cum iam probe res in hispania eēt. uerecundia ē. tandē
cep̄. saguntum oppidum quod causa belli esset octauus
iam annum sub hostiū potestate esse. Itaq̄ id oppidum
ut pulso presidio punico receperunt cultoribus antiquis
quos & uis reliquerat belli restituerunt. & turdetanos
q̄ contraxerant eis cum cartaginensibus bellum in potestate
redactos. sub corona uendiderunt. urbemq̄ eorū deleuerunt.
hec in hispania. q̄ fabio. M. claudio consulibus gesta.

Rome cum tri. pl. noui magistratum inissent. ex templo censo
ribus. p. furio & M. attilio. ap. metello. tri. pl. dies dicta ad p̄p̄
est. Questorem eum proximo anno adempto equo tributo mo
uerant. etatium fecerant propter coniurationem deserte hab
tenus italie ad cannas factam. Sed nouem tribunorum aux
ilio ueteri causam in magistratu dicerent. dimissiq̄ fuerant.
utq̄ lustrum p̄ficerent mors prohibuit. p. furii. M. attili
magistratu se abdicauit. Comitua consularia habita. a fab
maximo consule. Creati cons. ambo absentes. q̄ fabius max
imus consulis fili^{us} & T. sempronius graccus iterū p̄tores
fiunt cito qui tum ediles curules erant. p. sempronius. t.
tuditanus & cn. fuluius centimalus. & M. emili^{us} lepidus.
Ludos senibus consulibus per quadriduum eo anno p̄mū
factos. ab curulibus edilibus memorie proditit. edil^{is} tudita
nus hic erat qui ad cannas alius pauore in tanta clade tor
pentibus per medios hostes auxiliis comitis p̄fectis au
stere. q̄ fabio cons. designati consules romam acerfisi ma
gistratum inierunt. senatuq̄ de bello ac prouintiis suis.
pretorumq̄ & de exercitiis quibus cuiq̄ p̄essent consu
luerunt. Itaq̄ prouincie atq̄ exercitus diuisi. Bellumq̄
cum hanibale consulibus mandatum. & exercitum unūq̄
ipse sempronius habuerat. alt^{er} q̄ fabius cons. hec bine e.

tant legiones. M. emilius prætor cui⁹ p^{ri}ma⁹ sors erat iu-
risdictionem attilio collega prætori urbano luceriam prouin-
ciam haberet. legionesq^{ue} duas quibus q. fabi⁹ q^{ue} tum cōsul
erat. prætor præfuerat. prætori sempronio prouincia ar-
menum. Cn. fuluio suessula cum binis isdem legionibus
euenerunt. ut fului⁹ urbanas legiones duceret. turditan⁹
a. m. pomponio acciperet. prorogata impia prouintie. q. m.
claudio sicilie finibus eis quibus regnum hieronis fuisset.
lentulo prætori prouincia uetus. octacilio classis. exer-
citus nulli additi noui. M. ualerio grecia macedoniaq^{ue}
cum legione & classe quam haberet. M. mutio cum uet^{er}
exercitu. due aut^{em} legiones erant sardinia. cum trentio le-
gio una q^{ue} iam p^{er}erat picenum. Scribi præterea due legio-
nes urbane iusse. & xx. sotorum his ducibus. his copiis
aduersus multa simul aut mota aut spreta bella. munie-
runt romanum impium consules duabus urbanis legioni-
bus scriptis supplementoq^{ue} in alias lecto priusq^{ue} ab urbe
mouerent. prodigia procurarunt. que nuntiata erant. Mu-
rus ac porte tacte. & aricie etiam iouis edes de celo tacta fue-
rant. & alia ludibria oculorum auriumq^{ue} credita pro ueris.
nauium longarum species in flumen. & aricine que nulla
erat uise. & in iouis uicilini templo. quod in cōplino agro
est arma concrepuissent. & flumen amitini cruentū flux-
isse. His procuratis ex decreto pontificum profecti consules.
sempronio in lucanios. in apuliam fabius. pat. filio legat⁹
ad suessulam in castra uenit. Cum obuiam fili⁹ p^{ro}grede-
retur. lictoresq^{ue} uerecundia maiestatis ei⁹ ante uent^{em} taciti.
præter undecim falces equo p^{ro}uectus senex ut cons. a-
nimaduertē proximum lictorem iussit. & ut il. descende-
ret ex equo inclinauit. tum demum desiliens. expiri in-
quit uolui fili. satim scires consulem te eē. In ea castra
dasius altinus arpianas clam nocte cum tribus seruis ue-
nit. promittens si sibi p^{re}mio foret. se arpos productus eē.
Eam rem ad consilium cum retulisset fabius. aliis pro t^{er}ti-
fuga uerberatione. necandusq^{ue} uideri. ancipites ami-
cos hostis qui post cannensem cladem tanq^{ue} cum fortuna

fidem stare oporteret. ad hanibalem discessit. traxissetq;
ad defectionem arpol tanq̄ res romana contra spem uota
q̄ eius uelut resurgeret. turpius uideatur. nouam refer
re prodicionem pditis. poli^o septem iurati inditione. &
semp aliunde sentiat infidus socius uanus hostis ad fa
leriorum purbi ue proditorem. tertium transfugis do
cumentum eē. Contra ea consul pat̄ fabius temporum
oblitos homines in medio ardore belli tanq̄ liberi de q̄
arbitriū agere aiebat. & cum illud potius agendū atq; eos
agitandum sit. si quomodo fieri possit. ne qui socii pp̄lo
romano defeuant. & non uocitent documentū aut dica
tur statui oportē. si quis resipiscat. & antiquam societate
respiciat. q̄ si abire romanis liceat. redire ad eos. nō liceat.
qd̄ dubium esset. qn̄ breui desiderata ab sociis r̄. res fede
ribus punicis omnia in italia iuncta uisita sit. se tamē
non eum eē. q̄ altino fidei. ne quicq; censat habendum.
sed mediam consecuturum consilii uiam. neq; eum pro
hoste. neq; pro socio in presentia habiturum. liba custo
dia haud procul a castris placere in aliqua fida ciuitate
eum seruari p̄ belli tempus. pp̄trato bello tum consultā.
dum utrum defectio prior plus merita sit. pene an h̄
reditus uenie. fabio assensum est. catenisq; ligatus tra
ditus & ipse & comites. & auri satis quod magnum p̄
dus secum tum attulerat ei seruari iussum calib; . Euz
intēdiu solutum custodes sequebantur. nocte clausum
asseruabant Arpis domi primū desiderari queriq; est
ceptus. dein fama p̄ totam urbem uulgata tumultum
principe amisso fecit. metuq; rerum nouarū ex templo
nuntii missi. quib; nequaq; offensus penus. q̄ & ipsum
ut ambigue fidei uirum suspectum iam pridem habebat.
& causam nactus erat tam ditis hominis bona posside
di uendendiq;. Ceterum ut ire magis q̄ auaritie datum
crederent homines. crudelitati quoq; grauitatem addi
dit. coniugemq; ei^o ac liberos in castra accitos. questione
habita primū de fuga. deinde aliunde inq̄ntum auri
argentiq; domi relictum esset. satis cognitis omnibus

uiuos combullit. fabius ab suessula profectus arpos pri-
mum institit oppugnare. ubi cum mille fere passibus cal-
tra posuisset. contemplatus ex propinquo. situm urbis.
mentiaq; que pars tutissima menibus erat. quia maxie
neglectam custodia uidet ea potissimum aggredi statuit. Co-
paratis omnibus que ad urbes oppugnandas usui sunt. cen-
turiarum robora ex toto exercitu delegit. tribunosq; uiros
fortes eis prefecit. & milites sexcentos qntum satis uilum
est attribuit. eosq; ubi quarte uigilie signu cecinisset. id ad
eum locum scalam iussit ferre. porta ibi humil & angusta
erat uia infrequenti p desertam partem urbis. Eam por-
tam scalam prius transgressos ad murum pgeret ex interi-
ore parte aut claustra refringere iubet. & tenentes partem
urbis cornu signum dare. ut cetera copie admouerentur.
parata omnia atq; instructa ee habituru. Ea ipigre facta
& quod impedimentum agentibus fore uidebatur. id ma-
xime ad fallendum uiuit. Iubet ea nocte media cohortes
custodes uigilesq; delaplos estationibus subfugere. itella
coegit. Sonituq; primo largioris procelle. strepituq; mole-
stantium portam exaudiri prohibuit. lentior deinde eq-
liorq; accedens auribus magnam partem hominum sopiuit.
postq; portam tenuerunt cornicines inuia paribus interval-
dispositos canere iubent. ut consulem excirent. Et ubi factu
excomposito e signa efferri consul iubet. ac paulo ante lu-
cem p effractam portam. urbem ingreditur. Tum demum
hostes excitati sunt. iam & imbre conuiescente. & ppin-
qua luce. presidium in urbe erat hanibal. qnq; milia fer-
me armatorum. & ipsi arpini tria milia hominum arma-
bant. Eos primos peni ne quid ab tergo fraudis eet. hosti
opposuerunt. pugnatum primo in tenebris. angustisq;
uiis est. cum t. non uias tantum sed tella etiam proxia
porte occupassent. ne peti supne ac uulnerari possent.
Cogniti in e quidam arpiniq; & t. atq; inde colloqa cepta
fieri pueniantibus romanis. qd enim uellent arpiani
quam obnoxam romanor. quod ob meritum penorum
pro alienigenis ac barbaris. italici aduersus uetes socios

romanos bellum gererent. & uectigalem ad stipendia mili-
taria italiam affricae facerent. Arpianis purgantibus ignaros
omnium se a principibus uendatos. pene captos oppressos
q̄ a paucis esse. initio orto plures cum pluribus colloqui.
postremo pretor arpianus a suis ad consulem deductus fi-
deq̄ data. in signa aciesq̄ arpiani repente pro t̄ aduersus
cartaginenses arma uertunt. hispani quoq̄ paulo min⁹
x. homines nihil praetera cum consule pacti q̄ ut sine frau-
de punicum emitteretur presidium ad consulem transtule-
runt signa. Cartaginensibus porte patefacte. emissiq̄ cum
fide incolumes ad hanibalem salapiam uenerunt. Arpi-
sine clade ulli⁹ praeter q̄ uni⁹ ueteris proditoris noui p̄fuge
restituti ab romanis hispanis duplicia cibaria dari iussa
opaq̄ eorum forti ac fideli p̄sepe res. p̄. uia est. Cum consul
alter in apulia alter in lucaniis eēt equites. cxii. nobiles
campani p̄ sp̄m predandi ex hostium agro p̄missu magi-
strum ab capua profecti ad castra t̄ q̄ sup̄ suellulam erant
uenerunt. Stationi militum q̄ essent dixerunt colloq̄ se
se cum pretore uelle. cn. fuluius castris praerat. Cui ubi nu-
tatum est. decem ex eo nu⁹ iussit inermes deduci ad se.
ubi que postularent. audiuit. nihil enim aliud petebant.
q̄ ut capua recepta. bona sibi restituerentur. In fidem om̄s
accepti. Et ab alio pretore sempronio tuditano oppidum atinū
expugnatum ampli⁹. Lxx. hominum capta. & eris argentiq̄
signati aliquantum rome fedum incendium p̄ duas noctes
ac diem unum tenuit. Solo equata omnia inter salinas ac
portam carmentale cum equi melio iugulatioq̄ uico. i tē-
plis fortune ac matris matute. & extra portam late ua-
gans ignis sacra profanaq̄ multa absumpsit.

Eodem anno p̄. & cn. corneli⁹ cum in hispania res p̄sepe eēt
multosq̄ & ueteres recepit socios. & nouos adicerent. in
africam quoq̄ sp̄m ostenderunt. Si fas erat rex numidas
subito cartaginensibus hostis factus. Ad eum centuriones
iii. legatos miserunt. qui cum eo amicitiam societatemq̄ fa-
cerent & pollicerentur si p̄seueraret uirgō bello cartaginenses.

gratam eam rem fore senatui populoq; romano & admissuros
ut in tempore & bene cumulatam gratiam referant. Grata
ea legatio barbaro fuit. Collocutusq; cum legatis de ratione
belli gerendi ut ueterum militum uerba audiuit q̄ multa
rum rerum ipse ignatus esset ex compatione tam ordinate
discipline animaduertit. Tum p̄mum ut pro bonis ac fideli-
bus sociis facerent orauit. ut duo legationem referrent ad
impatores romanos unus apud se se magister rei militaris
rediret. eudem ad pedestris bella numidarum gentem eē.
eqs tantum habilem. Ita iam inde a principis gentis maiores
suos bella gessisse. ita se a pueris insuetum. Sed h̄c hostes
pedestri fidentes in arte cui se equari robore uiruz uelut
& sibi pedites comparandos eē. & ad id multitudine hominū
regnum abundare. sed armandi ornandiq; & instruendi eos
artem ignorare. omnia uelut forte congregata turba sua ille
ac temeraria esset. facturos se in p̄ntia quod uellet. legati res-
pondent. fide accepta ut remitteret ex templo eum si impa-
tores sui non comprobassent factum. Questorio nomen fuit.
qui ad regem remansit. cum duob; romanis relata numida
legatos in hispaniam misit. ad accipiendam fidem ab impa-
toribus romanis. Idem mandauit ut protinus numidas
q̄ intra portas seu p̄sidia cartaginensium auxiliares erāt.
ad transitionem p̄licerent. & statoris ex multa iuuentute re-
gi pedites conscripsit. ordinatosq; proxime morem romanuz
instruendo & decutendo signa seq̄ & seruare ordines docu-
it. & op̄i aliisq; iustis militaribus ita alluefecit. ut beui rex
non equiti maḡ fidē q̄ pediti. collatisq; equo campo signis
iusto prelio cartaginensē hostem superaret. Romanis quoq;
in hispania legatorum regis aduentus magno emolumento
fuit. namq; ad famā eorum transitiones crebre ab numidis
cepte fieri. Ita cum siphace r̄ iuncta amicitia est. Quod ubi
cartaginenses acceperunt. ex templo ad calam in pte altera
numidis. messilia ea gens uocatur. regnantē legatos mittūt
filium cala maximissam habebat. septem & decem annos na-
tum. ceterum iuuenem ea indole. ut iam tum appareret ei
regnum opulenti² q̄ quod accepisset facturū. legati quoniam

si fas se romanis iunxisset ut potentior societate eorum ad
uersus reges populoscq; affrice esset donec melius foret cale
quoq; cartaginensibus iungi q̄ primū anteq̄ si phas ī hispa
niam aut romani in affricam transeant. opprimi siphacem
nihil dum preter nomen ex fedē romano habentem posse
facile psualum cale filio deposcente ut bellum ut mitte
ret exercitum. qui cartaginensibus legionibus coniunctis ma
gno prelio siphacem deuic. xxx milia eo prelio hominum
dicunt cesa. Siphax cum paucis equitibus in mauritios
ex atie numidas extremi ppe oceanum aduersus gades
colunt. refugit. Affluentibusq; ad famam ei⁹ undiq; barba
ris. ingentes breui copias armauit. utrum qbus in hispa
niam angusto directam fieto traiceret malimilla cum uis
tore exercitu aduenit. isq; ibi cum siphace ingenti gloria
p se. sine ullis cartaginensium opibus gessit bellum. In his
pania nihil memorabile gestum preterq; q̄ celiberū iu
uentute eadem mercede quā facta cum cartaginensibus erat.
impatores romani ad se pduxerunt. & nobilissimos siphax
nos sup. ccc. m̄ in italiam ad sollicitandos pplares qui int̄
auxilia hanibalis erant miserunt. Id modo ei⁹ anni in his
pania ad memoriam. insigne est. quod mercenarium mi
litem in castris neminem anteq̄ tum celibos romani ha
buerunt.

Cornelius scip. qui postea affr. ante annos edilis
factus. Hanibal urbem tarentū preter arcē in
quam p tarentinos iuuenes. q̄ se noctu uenatū
ut simulabant ad presidium romanū fuge
rant petit. Ludi appollinares ex martiis carminibus. quibus
cannensis clades p̄dicta fuerat. instituti sunt. a q̄. ful
uio & a p. claudio consulibus. Aduersus hannonem poe
norum duce p̄spe pugnatum est. Tiber. sempronius
graccus proconsul ab hospite suo lucim. insidias ductus
a magone interfecit. Centenius penula. q̄ centurio mi
litauerat. cum petisset a senatu ut sibi exercitus daretur.
pollicitusq; eēt. si hoc impetrasset. de hanibale uictoriam.

unde militibus acceptis militum dux factus confluit acies
 cum hanibale & cum exercitu cesus e. Capua oblesla est
 a q. fulvio & appio claudio consulibus. Gn. fulvius pretor
 male aduersus hanibalem pugnauit in quo prelio xx. ho
 minum ceciderunt. ipse cum eqtibus. cc. effugit. M. lucius mar
 cellus syraculas expugnauit tertio anno & ingentem se
 uiru gessit. In eo tumultu capte urbis archimedes intente
 formis quas in puluere descripserat interfectus e. p. &
 gn. scip. in hispania tot reru feliciter gestarum triste exitu
 tulerunt. prope cum totis exercitibus cesi anno octauo qua
 in hispaniam ierunt. amissaq. ei. provincie possessio foret
 nisi luti martii equitis romani uirtute & industria qui
 contractis equitum reliquis eiusdem ortatu. bina castra hosti
 um expugnata essent ad. xxvii. milia cesi. ex mille octoge
 tis. preda ingens capta. Dux martius appellatus est.

liber XXV.

Um. hec in affrica atq. in hispania ge
 runt. Hanibal in agro tarentino esta
 tem consumpsit. spe per. pditone urbis
 tarentinorum potiunde. Iplorum in
 terim salentinorum ignobiles urbes
 ad eum defecerunt. Eodem tempore
 in brutiis ex duodecim pplis qui ano
 priore ad penos descuerant. conscen
 tini & tautini in fidem. p. R. redierunt. Et plures redisset.
 ni. t. pomponius uerietatus prefectus sotiium aliquot pplis
 populationibo. & in agro brutio iusti ducis speciem nactus. tu
 multuario exercitu coacto cum hannone confluisset. Magna ibi
 uis hominu. sed incondite turbe agrestium seruatorumq. cesi
 aut capta est. minimumq. iacture fuit q. prefectus int. cete
 ros est captus. Et cum temerarie pugne audote mente pu
 blicanus omnibo malis artibus & rei. p. & sonetatis ifidus
 danosulq. sempronius consul in lucaniis multa prelia parua
 haud ullum dignum memoratu fecit. & ignobilia oppida
 lucaniorum aliquot expugnauit. quod diuiti. traherat bel
 lum & uariabant secunde aduersiq. res non fortuna mag

q̄animos hominum. Tanta religio & ea magna ex parte externa
ciuitatem excessit. ut homines aut dei repente alii uiderent
facti. nec iam in secreto modo atq; intra parietes ab hoste tene-
bantur romani rit². sed in publico etiam ac foro capitolioq; mu-
lierum turba erat. nec sacrificantium. nec ap̄cantiū deos. mo-
re patrio sacrifici ac uates cepant hominum mentes: quos
numes auxit rustica plebs ex incultis diuturno bello itel-
tisq; agris: egestate & metu in urbem compullā. Et quē
ex alieno errore facit quē uelut ex concessē artis usū exerce-
bant. primo secreta bonorum indignationes exaudiebant
deinde ad patres etiam ad publicam querimoniam excel-
sit res. inculati grauitē ab senatu trium uiriq; capitales: qđ
non prohiberent commoueri eam multitudinem a foro. ac dis-
dicere apparatus sacrorū conati essent. haud procul abfuit qn
uiolarent. Vbi potenti² iam eē id malū apparuit q̄ ut mino-
res p̄ magistratus sedaret. M. emilio pretori urbis negotiū
ab senatu datum est. ut & his religionib; populū libaret. Is
& in contione senatusconsultum recitauit & dixit ut quēq;
libros uaticinios p̄dicationis suē aut artem sacrificandi
haberet. eos libros omnes l̄asq; ad se ante kl̄. aprilis defer-
ret. neu q; in publico sacro ue loco. nouo aut externo ritu sa-
crificaret. Aliquot publici sacerdotes mortui eo anno sunt.
L. corneli² lentulus pontifex maximus & c. papiri². c. fab-
maxim² pontifex & p. furi² pilus augur. & c. papiri² lemalle
decem uiri sacrorum. In lentuli locum. M. corneli² cethegus
in papirii corneli² seruilius cepio pontifices suffecti sunt. Au-
gur creatus. L. qnti² flāmini² decē uiri sacrorum. L. corneli²
lentulus. Comitiorum consularium iam appetebat temp².
Sed q̄a consules a bello intentos auocare non placebat. T. le-
pronius consul comitiorum causā didatorem dixit c. clau-
dium centonem. Ab eo mag² equitum est didtus. q. fului²
flaccus. didtator primo comitali die creauit consulem q.
fuluium flaccum magistrum equitum. ap. claudiū pulcrū
cui sicilia prouintia in pretura fuerat. Tum pretores crea-
ti. en. fului² flaccus claudi² nero. M. iuni² silanus. p. corne-
lius scilla. Comitiiis p̄fectis didtator magistratu abiit. Edilis

curulis fuit eo anno cum M. cornelio cethego p. cornelio sci-
pio. cui post africanus fuit cognomen. Huic petenti edili-
tatem cum obfisterent tr. pl. negantes rationem ei⁹ habenda
esse quod nondū ad petendum legitima etas esset. Si me-
inquit omnes quiritēs humilē facē uolunt. satis annorū
habeo. Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in trib⁹
discursum est ut tribuni repente incepto desisterint. Edi-
lia largitio hec fuit. Ludi ē. pro ip̄is illius copiis magnifice-
facti & diem unum instaurati & congi olei in uicos singulos
dati. L. iulius t. apullus. & M. fundani⁹ fundul⁹ ediles ple-
bei. aliquot matronas apud populum probri accusarunt.
quasdam ex eis dānatas in exilium egerunt. Ludi plebei
p. biduum instaurati & iouis epulum fuit ludorum causa.
q. fului⁹ flaccus tertium. app. claudius consulatū ineunt.
& p̄tores prouintias sortiti sunt p. corneli⁹ suillam urba-
nam & pegrinam que duorum ante fors fuerat. C. N. fului⁹
flaccus apuliam. c. claudius nero suessulam. M. iuli⁹ silan⁹
creatus consul. Consulibus bellum cum hanibale. & bine legi-
ones decrete. Altā fabio superioris anni consuli. Altā fuluio cen-
tumalo accipet p̄torum fului flacci. que lucerie sub emi-
lio p̄tore neronis claudii que in piceno sub c. terrentio
fuiſſent legiones essent supplementū in ea ipse scriberet sibi
M. iunio inter consules legiones urbane prioris anni date. T.
sempronio graccho & T. sempronio tuditano impiū puincie
que lucani & gallie cum suis exercitibus prorogate. Itē. p.
lentulo qua uet⁹ prouincie in sicilia esset. M. marcello syra-
cuse & qua hieronis regnum fuiſſet. T. octacilio classis gre-
cia. M. ualerio sardinia. q. mutio sceuole hispania. p. & c.
corneli⁹ ad ueteres exercitus due urbane legiones a. cō-
sulibus scripte. Summaq; trium & xx⁹ legionum eo anno
effecta est. delectum consulum M. postumi⁹ pugensis cū
magno prope motu rerum factū impeditus publicanus
erat. postumi⁹ q. multis annis parē fraude auaritiaq;
neminem in ciuitate habuerat. preter lucium pompo-
nium uetiētānū quem populantē temē agros in lucaniū
ductu hannonis priore anno ceperant cartaginenses. hi

quod publicum periculum erat anni tempestatis. in his que portarent ad exercitum & eminenti erant facta naufragia ea ipsa que uera renuntiauerant fraude ipsorum facta erant non casu in ueteres quassatasque naues paucis & pui pretii rebus impositis cum misissent eas in alto. exceptis in prepatas scaphas nautis & multiplices fuisse merces ementiebant. Ea fraus indicata M. emilio pretori priore anno fuerat ac per eum ad senatum delata nec tamen ullo senatus consulto notata quia patres ordines publicanorum in tali tempore offensum nolebant. populus seuerior uindex fraudis erat. excitatiq; tandem duo tribuni plebis Spurius & L. caruilla cum rem inuisam infamemq; cernerent ducentum milium eris mulctam M. postumio dixerunt. Cui cum certandi dies aduenisset. consiliumq; tam frequens plebs adesset. ut multitudinem arx capitolii uix caperet. portata causa una spes uidebatur esse. si C. seuius calea tribuni qui propinquus erat cognatusq; postumio. priusquam ad suffragium tribus uocarentur intercessisset. Testibus datis tribuni populum summouerunt. Si te illa que data est. ut sortirentur ubi latini suffragium ferret. Interim publicani cales instare. ut concilio die eximeret populum reclamare. Et forte in cornu primo sedebat calea cui simul pudorq; animum uersabat. Cum in eo parum presidii esset. turbande rei causa. per uacuum in summo loco in eo irruerunt. iurgantes simul cum populo tribunisque non procul dimicatione res erat. cum fuluius consul tribuni. Videtis ne inquit uos in ordinem coactos esse. & res ad seditionem spectare. nisi prope dimittitis plebs concilium. plebe dimissa senatus uocatur. & consul refert de concilio plebs turbato uel atq; audacia publicanorum. M. furiu camillum cuius exiliu romana urbs secura fuerit dandari se ab iratis ciuib; passum esse. x uiros ante eum quorum legibus ad eam diem uiuerent. multos postea principes ciuitatis iudiciu de se pro. postumiu purgens suffragium populorum extorsisse. conciliu plebis sustulisse. tribunos in ordinem coegisse. contra populum. & aciem introduxisse. locu occupasse. ut tribunos a plebe includeret. tribus

in suffragiū uocari prohibuisse. nihil aliud a cede ac di-
micatione continuisse homines. nisi patientiam magnā
tuum quod cesserint in presentia furori atq; audacie
paucorū uineiq; se ac pplm & passi sint. & comitia que re-
ui atq; armis prohibuit^r erat. ne causa querentib; dimi-
cationem daretur. uoluntate ipsi sustulerunt. Hec cum
ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta essent. uimq; eam
contra rem. p. & p. nitioso ex factam senat^r decernēt. confel-
tim curulii tr. pt. omilla multa certatione rei capitalis
diem postumio dixerunt. ac ni uades daret p̄ndi a uiato-
re atq; in carcerem duci iusserunt. postumi^r uadibus datis
non adfuit. tr. pt. uocauerunt plebem que ita sanciuuit.
si M. postumius ante klal maias non prodisset neq; excu-
satus eēt. citatusq; eo die non respondisset neq; excusatus
esset uideri eum in exilio esse. bonaq; eius uenire. ipsi aq;
& igni placē interdici. singulos deinde eorum q; turbe ac
tumultus concitatores fuerant rei capitalis diem dicē. ac
uades poscē ceperunt. primo non dantes. deinde etiam
eos qui dare possent. in carcerem coniebant. Cui^r rei p̄u-
lum uitantes pleriq; in exiliū abierunt. Hunc fra^r publi-
canorū deinde fraudem audacia protegens exitū habuit.
Comitia inde pontifici maximo creando sunt habita. Ea
comitia nouus pontifex. M. cornelius cetegus habuit. Res
ingenti certamine petierunt. fului^r flaccus consul qui &
ante bis consul & censor fuerat & T. manlius torquat^r &
ipse duob; consulatibus & censura insignis. & Lucinius cras-
sus q; edilitatem curulē petitur^r erat. h^r senes honoratosq;
iuuenes in eo certamine deiecit. Ante hunc int. tū. c. an-
nos & .xxⁱ. nemo p̄ter p. cornelium calullam pontifex
maximus creatus fuerat qui sella curuliū non sedisset.
Consules delectū cum egre conficerent. q; inopia iuniorū
non facilis in utrumq; & noue urbane legiones. & supple-
mentū ueterib; scriberetur sufficiebat. Senat^r absistē eos
incepto uetuit. & triū uirōs binos creati iussit. Altos qui
circa altos. q; ultra quinquagesimus lapidem in plateis fo-
risq; & conciliabul omnem copiam ingenuorum inspicerent.

Et si qui roboris satis ad ferenda arma habere uiderentur etiam si nondum militari etate essent milites facerent ut quod minorum septem & decem annis in sacramento dixissent uel postea stipendia procederent ac si septem & decem annorum aut maiores milites essent. Ex hoc sunt creati trium uiri bini consuetudine ingeniorum per agros.

Eodem tempore in sicilia littere marci micelli de postulatis qui militabant in senatu recitate sunt. Cannensis relique cladis huius exercitus erat relegatas in siciliam sicut ante dictum est ne ante belli punici finem in italiam reportarentur. Hi promissu lentuli primores equitum centurionumque & robora ex legionibus peditum legatos in hispania ad M. marcellum miserunt. Equibus unum potestate dicendi facta. Consulem te M. marcelle in italiam adissemus cum primum de nobis & si non iniquum certe triste factum est nisi hoc sperassemus in provincia nos morte regum turbatam ad graue bellum aduersus siculos sit penosque mitti & sanguine nostro uulneribusque nostra uitae facturos esse sicut patrum memoriam qui capti pyrro ad eracleam erant aduersus pyrro ipsum pugnantes satis fecerunt quod quod ob meritum nostrum succensuistis. p. c. nobis aut succensetis ambos mihi consul & uniuersum senatum intueri uideor cum te micelle intueor. Quae si ad cannas consule habuissemus melior & res. p. & nostra fortuna esset. Sine priusquam de conditione nostra querat noxam cuius arguunt nos purgare. Sicut ita nec facti cuius lege immobilium rerum humanarum ordo seruit sed culpa primus ad cannas cuius tandem ea culpa fuit militum an impatorum. eque miles nihil unquam dicam de impatore eo cui praesertim sciam gratias ab senatu actas quod non despauerit de re. p. qui post fugam actam nisi per omnes annos protogatum impium certe uos item ex reliquiis cladis eius quos tribunos militum habuimus honores petere & gerere & provincias obtinere audimus an nobis nostrisque libere ignoscitis. facit. p. c. in haec uia capita seuiret & consuli primoribusque aliis ciuitatis fugere cum spe alia nulla esse turpe non fuit milites utique morituros in aciem misistis ad aliam prope omnis exercitus fugit ad fur

culas caudinosq; expertus quidem certamen tradidit hosti. ut
alias pudendas elades exercituum. tamen tantum abfuit
ab eo. ut illa ignominia int' exercitibus quereat' ut ea urbs
r^a. per eum exercitum q' ab allia in ueros transfugerat. recupe-
rantur. & caudine legiones. que sine armis redierant romā
armate remisse i' Cannium eundem illū hostem subiugū mi-
serint: qui hac sua ignominia letatus fuerat. Cannensem uō
quisq; exercitum fuge. aut pauori insimulare potest. ubi pl^u
L milia hominum ceciderunt. unde consul cum equitibus
Lxx. fugit. unde nemo supel. nisi quem hostis cedendo fel-
sus reliquit. Cum captiuis redemptio m'cabatur. nos uulgo
homines laudabant. quod rei p' nos seruassemus. quod ad
consulē uenissim' redissim' & speciem iusti exercitus fe-
cissim' nunc deteriore conditione sum' q' apud patres
nostros fuerant captiui. quippe illis arma tantū atq; or-
do militandi locisq; in quo tenderent in castris ē mutat'
que tamen semel nouata & p' opa & uno felici p'elio re-
cupatunt. nemo eorū relegatus in exilium ē. nemī spes
emēdi stipendia adempta. Hostis deniq; est datus cū
quo dimicantes. aut uitam semel. aut ignominiam fini-
rent. nos q'bul nisi quod cōmissimus. quisq; e' canensi pu-
gna siue acie miles romanus supellet. nihil obici potest
non solum a patria procul italiaq; sed ab hoste etiam rele-
gati sum' nisi senescim' in exilio. ne qua spes. ne qua oc-
casio abolende ignominie. ne qua placande ciuium ue-
neq; deniq; bene moriendum sit. neq; ignominie fines.
nec uirtutis premium petimus. modo exiri animus
& uirtutes exercē liceat. laborem & piculū petim'. ut
uiuorum. ut militū offero fungamur. Bellum in sicilia
iam altū annū ingenti dimicatione geritur. urbes alias
penus alias romanus expugnat. peditum & equitū acies
concurrunt. ad Syracusās terra mariq; res gerit'. clamorē
pugnantium. crepitumq; armorū exaudimus. resides
ipī ac segnes tanq' nec manus nec arma habeam'. Seruo-
rū legibus. T. sempronius consul tociens iam cū hoste sig-
nis collatis pugnauit. ope p'etium habent libertatem.

ciuitatemq; pro seruis saltem ad hoc bellum emptis nob
simul congregari cum hoste liceat & pugnando querere liber
tatem. uis in mari uis terra uis acie uis urbibus oppugnā
dis experiri uirtutem asprima queq; ad laborem piculumq;
deposcimus ut quod ad cannas faciendum quit q; p̄mu
fiat. quoniam quicquid postea uixim? id omne destina
tum ignominie est. Sub hec dicta ad genua marcelli pro
cubuērunt. Marcellus id nec iuris nec potestatis sue eē
dixit. senatui scripturum se omniaq; de sententia patrum
facturū esse: ee lres ad nouos consules allate ac p̄ eos re
citatae sunt. consultusq; de his lris ita decreuit senatus.
militibus qui ad cannas cōmilitones suos pugnantes de
seruissent senatui nihil uideretur res. p. cōmittenda eē.
Si claudio p̄consuli aliter uideret faceret quod de re. p.
fiduciaq; sua duceret. dum ne quis eorum munere uaca
ret. ne a dono militari uirtutis gratia donaret. ne ut
in italiam reportaret donec hostis in terra italie esset. Co
mitia deinde a p̄tore urbano de senat? sententia plebq;
secta sunt habita. quibus creati sunt qnq; uiri muris tur
ribus reficiendis. Et trium uiri bini trini sacris conqui
rendis. donisq; p̄signandis. altis reficiendis. edibus fortunē.
& matris intra portam carmentalem. sed & spei ext̄ por
tam. que priore anno incendio consumpte fuerant. Tempes
tates fere fuerunt in albano monte. Biduū continuū lapidi
bus pluit. tacta de celo multa. due in capitolio edes. uallus
in castris: multis locis sup̄ luessulam & duo uigiles exarati
mur? turresq; quidam cum his non iste modo fulminibus sed
etiam decusse. Rexte saxum ingens uolitare uel tubē soluo
magis. sanguineq; simil. Horum prodigiorum causa dies
mūnerum supplicio fuit. Et p̄ aliquot consules rebus diur
nis opam dederunt & p̄ eos dies sac̄. nouendiale fuit.

Cum tarentinorū defectio iam diu & in spe hanibali & in
suspitione romanis eēt. causa forte extrinsecus maturade
ei? interuenit. pbilas tarentin? diu iam p̄ spem legationis
r. cum esset uir inquieti animi & minime otium quo tū

diutino senescē uidebatur patientis. aditum sibi ad obli-
dentes tarentinos iuenit. Custodiebantur in atrio libertatis mi-
re cura. quia nec ipsis nec ciuitati eorū fallē romanos expe-
diebat. Mos crebris colloq̄is sollicitatos corruptus editus du-
obus qui cum primis tenebris custodie duxisset. ipse comes
occulti itineris factus profugit. luce prima uulgata p̄ urbē
fuga est. missiq̄ qui sequerentur a tracina comprehensos oēs
retraxerunt. deducti in comitio uirgūq̄ approbante p̄ cesi-
de saxo decidunt. Huius atrocitas pene duarum nobilissimarū
italia grecarū ciuitatum animos irritauit. tum publice.
tum etiam singulos priuatim. ut quisq̄ tam fede interemp-
tos. aut propinquitate aut amicitia contingebat. Ex his ^{est} xiii.
fere nobiles iuuenes tarentini coniurauerūt quorū p̄nci-
pes nico. & philemenus erant. Hi prius q̄ aliquid mouerent.
colloquendum cum hanibale rati. nocte p̄ speciem uenandi
urbem egressi ad eū proficiscunt. Et cum haud p̄cul castris
abessent. ceteri silua p̄pe uiam sese occultauerūt. Nico & phile-
menus progressi ad stationes. comprehensiq̄ ultro id petē-
tes ad hanibalem deducti sunt. qui cum & causas consilii sui
& quid parent exposuissent. collaudati oneratiq̄ promissis.
iubentur ut fidem p̄p̄tibus facerent p̄cedandi causa se
urbe egressos. pecora cartaginensium. que pastum p̄pulla
essent. ad urbem agere tuto. ac sine certamine. Id facturos
promissum ē. conspecta ea p̄da iuuenum ē minus quia
ites ac sepius id eos audē miraculo fuit. Congressi euz ha-
nibale rursus fide sanxerunt liberos tarentinos leges sua
q̄ omnia habituros. neq̄ ullum uestigal peno penituros.
p̄sidium ne incitos recepturos. prodita p̄sidio cartagi-
nensium fore. hec uiri conuenerunt. Tunc uero philemenus
consuetudinez nocte egrediendi. redeundiq̄ in urbē fre-
quentiorem facē. Et erat uenandi studio insignis. canesq̄ &
alios apparatus sequebatur. captumq̄ ferme aliquid. aut
ab hoste ex p̄p̄ato allatum reportando donabat. aut p̄-
fecto. aut custodibus portatum nocte maxime commeate
prop̄ metum hostium credebant. ubi iam eo consuetudi-
nis adducta res est. ut quocunq̄ noctis tempe sibi loco de-

disset signum porta aperiretur. tempus agende rei hanibali
uisum est. Tridui uia aberat ubi quo minus mirum esset
uno eodemque loco statua eum tam diu habere etum egroz
simulabat. Romanis quoque qui in presidio tarenti erat leg
ei? mora suspecta esse desierat. Ceterum postquam tarentum ire co
stituit decem milibus peditum atque equitum quos in expe
ditione uelocitate corporum ac leuitate armorum aptissi
mos esse ratus est electis quarta uigilia noctis signa mouit
premissisque octoginta fere numidis equitibus precipit ut dis
currerent circa uias plustrarentque omnia oculis ne quis
agrestium procul spectator agminis falleret. progressos ret
berent. obuios occiderent ut predonum magis quam exercitus
accos spes esset. Ipse raptim agmine facto quindecim ferme
militum spatio castra a tarento posuit. Et ne ibi quidem nun
tiato quo perirent tantum conuocatos milites monuit uia
omnes irent. nec diuertere quemquam aut excedere ordinem
agminis paterentur & iprimis intenti ad impia accipien
da esse. ne quid nisi ducum iussu facerent se in tempe edi
eturum que uellet agi. Eadem ferme hora tarentum fama
preuenerat. numidas equites paucos populari agros tiro
remque late agrestibus iniecit. Ad quem nuntium nihil ule
motus prefectus romanus quam ut parte equitum postero die
luce prima iuberet exire ad arcendum prolationibus hostes.
Interea adeo nihil obedientis cura est ut contra pro argumto
fuerit ulla procuratio numidarum hanibalem exercitumque
castris non mouisse. hanibal concubia nocte mouit. dux
philemenus erat. Cum solito capite uenationis onere ceti
proditores ea que composita erant expectabant. conuenat
autem philemenus. portula assueta uenationem inferens.
armatos induceret. parte alia portantem enitida adiret ha
nibal. ea mediterranea regio est orientem spectabat aliquantulum
intra menia includunt. Cum porte appropinquaret edum
ex composito ignis ab hanibale est. refluxitque idem redditum
ab nicone signum. Extincte deinde utrinque flammae sunt. ha
nibal silentio ducebat ad portam. Nicon ex improviso ad por
tas sopitos uigiles in cubilibus suis obtruncat. portamque apit.

hanibal cum peditum agmine ingreditur equites sublistere iubet ut quo res postulet occurrere libero campo possent. & philemenus parte alia portule qua comeari assuerat appropinquabat nota uox eius & familiare iam signum cum excitatis uigilem ipso dicente uix sustinere grandis bestie onus portula aperuit. Inferentes aprum duo iuuenes. secutus ipse cum expedito uenatore uigilem incautius miraculo magnitudinis. in eos qui ferebant uersum uenabulo traicit. Ingressi deinde xxx. fere armati ceteros uigiles obtuncant. restinguntque portam maximam & agmen sub signis confestim irrupit. in cum silentio in forum ducti hanibali se se coniunxerunt. Tum duo milia gallorum penus in tres diuisa partes per urbem dimittit tarentinos & infra quam maxime frequentia occupare iubet. Tumultu otto romanos passim cedi. oppidanis parere. Sed ut fieri id posset. precipit iuuenibus tarentinis ut ubi quem suorum procul uidissent. quiescere ac scilicet. ac bono animo esse iuberent. Iam tumultus erat clamorque qualis esse incapta urbe solet. sed quid rei esset. nemo satis pro certo scire. Tarentini romanos ad diripiendam urbem credere coortos. Romanus seditione aliqua cum fraude uideri aliqua ab oppidanis mota. profectus primo excitatus tumultu in portum confugit. Inde acceptus schapha in arcem confugit. Terrorem ex tuba audita ex theatro faciebat. nam & romana erat a proditoribus ad hoc signum preparata. & inscienter a greco inflata. quis aut quibus signum daret incertum efficiebat. ubi illuxit & romanis punica & gallica arma cognita tum dubitationem exemerunt. Et romanos greci passim cede stratos cernentes ab hanibale captam urbem senserunt. postquam lux certior erat. & qui ceditibus superuerant. in arcem confugerant. conticiscabantque paulatim tumultus. Tum hanibal tarentinos sine armis conuocare iubet. Conuenere omnes proterquam qui cedentes in arcem romanos ad omnem adendum simul fortunam persecuti fuerant. Ibi hanibal benigne allocutus tarentinos testatus quem prestitisset ciuibus eorum quos ad transymenum aut ad canas cepisset. simul in dominationem superbam romanorum inuectus. recipe se in domos suas quemque iussit. & foribus nomen suum inscribere.

se domos eas que inscripte non essent. signo ex templo dato diripi iussurum. Si quis in hospitio ciuis romani uacuas aut tenebat domos nomen inscripisset eum se p hospite habiturum. Contione dimissa cum titul notate fores discrimen pacate ab hostili domo fecissent. signo dato ad diripienda hospitia romana passim discursum est. Et fuit prede ali quantum. postero die ad oppugnandaz arcem ducit. quaz cu & mari quo in pene insule modum pars maior circuluit pro altis rupibus & ab ipsa urbe muro & fossa ingenti septa uideret. eoq nec uinee opibus expugnabilem fore ne aut se ipsum cura tuendi tarentinos. ac maioribus rebus moraret. aut in relictos sine ualido presidio tarentinos impetum ex arce cum uellent romani facerent vallo urbem inteseptare statuit. ab arce non sine ulla etiam spe cum prohibentibus opus romanis manum posse conseri. Et si ferocius procucurrissent magna cede ita attenuati presidii uires ut facile p se ipsi tarentu urbem ab his tueri possent. ubi ceptum opus est. patefacta repente porta imunientes impetum fecerunt romani pelliq se statio passa est. que pro ope erat ut successu cresceret audacia. pluresq & longi pullos prosequerentur. Tum signo dato coorti undiq peni sunt. quos instructos ad hoc hanibal tenuerat. Eo sustinere impetum r. sed ab effusa fuga loci angustie eos ipeditaq alia ope iam cepto alio apparatu opis morabant. plurimi in fossam precipitati occisiq sunt plures in fuga q in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri ceptu. Fossa ingens ducta & uallum intra eam erigitur. modicuq post interuallo murum etiam eadem religione addere parat. ut uel sine presidio tueri se aduersus romanos possent. Reliquit tamen modicum presidium simul intefaciendo muro adiuuaret. Ipse profectus cum ceteris copiis ad galesu flumen. qnq milia ab urbe abest. castra posuit. Ex his statuis regressus ad inspiciendu quod opus aliquantum opinione ei celerius creuerat. spem cepit etiam arcem expugnari posse. & e non altitudine ut cetera tuta. sed loco plano posita. & ab urbe muro tantum ac fossa diuisa.

Cum iam machinationū omni genere & opibꝫ oppugna-
retur. missum a metaponto presidium romanis fecit ani-
mū ut nocte ex iprouiso opa hostium inuaderent. alia
disiecerunt. alia igni corruerunt. Atqꝫ finis hanibali fu-
it ea parte arcem oppugnare. Reliqua erat in obsidione
spes. nec ea satis efficax. quia arcem tenentes. quę in
pene insula posita iminet faucibꝫ portus mare liberū
habebant. Vrbs contra exclusa maritimis cōmeatibꝫ
propiusqꝫ inopiam erant obsidentes q̄ oblessi. hanibal
conuocatis p̄ncipibꝫ tarentinorum omnes presentes
difficultates exposuit. neqꝫ arcis tam munitę expugnā-
de cernē uiam neqꝫ in obsidione quicqꝫ habere spei do-
nec mari potiuntur hostes. quod si naues sint quibus
cōmeatꝫ inuehi prohibeant ex templo aut arcessuros aut
dedituros se hostes assentiebantur tarentini. Ceterum ei
qui consilium afferre. opem quoqꝫ in eam rem afferendā
esse censebant. punicas enim naues ex sicilia accitas id
posse facē. suasqꝫ sinu exiguo intus inclusas eē. Cū clau-
stra portꝫ hostis haberet. quēadmodū inde in aptū mare
euasuras. Euadent inquit hanibal multa que ipeditę na-
ture sunt. consilio expediuntur. urbem in eam positam ha-
betis. plane & satis late uie patent in omnis ptis uia que
in portu p̄ mediam urbē ad mare transmissa est. plaustris
transueham naues. haud magna mole. & mare nostrū erit.
quo nunc hostes potiuntur. & illinc mare hinc tra circū-
sedebimus arcem. ymo breui aut relictam ab hostibꝫ aut
cum ipsis hostibꝫ capiemꝫ. Hęc oratio non spem modo effe-
ctus. sed ingentem etiam ducis admirationē fecit cōtraf-
ta ex templo undiqꝫ plaustra. iunctaqꝫ int̄ se & machine ad
subducendas naues admotę. munitumqꝫ iter. quo facilio-
ra plaustra. minorqꝫ moles in transitu eēt. Iumenta inde
& homines contracti. & opus ip̄igre ceptum. paucolqꝫ post
dies classis instructa ac parata circūuehit arcē. & an̄ ipsis
portū ancoras iacit. Hunc statum rerum hanibal taren-
ti reliqꝫ. regressus ipse in hiberna. Ceterum defectio ta-
rentinorum utrum priore anno an hoc facta sit idiūsus

auctores trahunt. plures potest si quae aetate memorie rerum hoc anno tradunt factum. Romani consules pretoresque usque ante diem v. kl. maias latine tenuerunt. Eo die spectato facto in monte. in suas quisque proficiscuntur prouintias. Religio deinde noua obiecta est ex carminibus marcianis. uates huius marchii illustris fuerat. & cum inquisitio priore anno ex senatusconsulto talium librorum fieret. in M. emilii pretoris urbe quae eam rem agebat manserunt uenerant. Ille protinus nouo pretori si uult tradiderat. Ex huius martii duobus carminibus alterius postea est acta dediti curato auctoritas euentu. alii quoque cuius nundum tempus uenerat afferebat fidem. priore carmine cannenis praedicta clades in haec fere uerba erat.

Annem trouigenam cannam romane fuge. ne te alienigene cogant in campo diomedis conferre manus: sed neque credes tu mihi donec compleris sanguine campum. Multaque milia occisa tua deferat annis in pontum magnum. Ex terra frugifera pulcibus atque auibus feris queque incolunt terras. his fluat esca caro tua. nam mihi ita iuppiter factus est. & dyomedis arguicam post cannam flumi. quae militauerant in his locis iuxta atque ipsam eladem agnoscebant. Tum alterum carmen recitatum. non eo tantum obscurius quae incerta futura praeteritis sunt. sed proplexius etiam scripturae genere. Hostes romani si expellere uultis uomica. quae gentium uenit. longe appollini uouendos censeo ludos quae quot annis comitibus appollini fiant. cum populus dederit ex publico partem priuatis uti conferant pro se suisque his ludis faciendis petat pretor. ille qui ius populo plebique dabit summum. decem uiri greco ritu hostiis sacra faciant. Haec si recte facitis gaudebitis semper. fietque res uestra melior: nam is diu extinguet prouelles uiros quae uestros campos pascat. placide ad id carmen explanandum diem unum sumpturum postero die. senatusconsultum factum est ut decem uiri de ludis appollini reque diuina facienda inspicerent. Ea cum inspecta relataque ad senatum essent. censuerunt patres appollini ludos uouendos faciendosque. & quando ludi facti es-

sent duodecim milia eris pretori ad rem diuinā & duas
hostias maiores dandas. Alterum senatusconsultum fē
est ut decem uiri sacrum greco ritu facerent. hisq; hostiis
appollini boue aurato & capris duabo auratis latone bo
ue femina aurata. Ludos pretor in circo maxime cū factu
rus esset edixit ut pp̄s p̄ eos ludos stipem appollini q̄n
tum cōmodum eēt conferret. Hec est origo ludorum ap
pollinarium uictorię non ualitudinis. ergo ut pleriq; tenē
uotorum factosq; pp̄s spectauit. coronatus. matrone suppli
cauere. uulgo aptis ianuis in propatulo epulati sunt. ce
leberq; dies omni cerimoniarum genere fuit.

Cum hanibal circa tarentum consules ambo in s̄nio eēt
sed circunsessuti capuam uiderent quod malum diutur
ne obsidionis esse solet. iam famē campani sentiebant. q̄a
sementem facē prohibuerant eos romani exercitus. Itaq;
legatos ad hanibalem miserunt. ut prius q̄ consules in
agros suos educerent legiones uicq; hostium presidis
insiderentur frumentum ex pp̄inquis locis conuehi iu
beret capuam. Hanibal hannonem ex brutiis cum exer
citu in campaniam transire & dare opam. ut frumentico
pia fieret campanis iussit. Hanno ex brutiis profectus cū
exercitu uitabundus castra hostium. consulesq; q̄ in s̄nio
erant. cum b̄nuento iam appropinquaret. xxx. passuum
milia. ab ipsa urbe loco edito castra posuit. Inde ex s̄tio
pp̄. quo estate comportatum erat. deuehi frumentum in
castra iussit. presidis datis que cōmeatus eos prosequer
entur. Capuam inde nuntium misit qua die in castris
ad accipiendum frumentum presto eēt. omni undiq; ge
nere uehiculorum iumentorumq; ex agris contracto. Ad
pro cetā socordia negligentiaq; a campanis actum. paulo
plus. cccc. uehicula missa. & pauca preterea iumenta. ob
id castigati sunt ab h̄nnone. quod ne fames quidez que
mutas accenderet bestias. curam eorum stimulare posset.
Alia prodita dies ad frumentum maiore appatu petēdu.
Ea omnia sicut acta erant cum enuntiata b̄nuentanis

essent legatos decem ex templo ad consules circa bouia-
nuz castra romanorum erant miserunt qui cum auditis
que ad capuam agerent & int se compassent ut alter i
campaniam exercitu duceret. Fuluius cui ea prouincia
obuenerat profectus nocte beneuenti menia est ingressus.
Ex pproinquo cognoscit hannonem cum exercitus parte
pfectum frumentatum duo milia plaustrorum inermesq
aliam turbam aduenisse p tumultum ac trepidationes
omnia agri castrorumq formam & militarem ordinem
i mixtis agrestibus huius ex terris sublatum. His satis
comptis consul militibus edicit signa tantum armaq
in proximam expedient noctem castra punica expug-
nanda ee quarta uigilia profecti sarcinis omnibus impe-
dimentisq beneuenti relictis paulo ante lucem euz ad
castra puenissent tantum pauoris iniecerunt ut si i
plano castra posita essent haud dubie primo impetu
capi potuerint. Altitudo loci & munimenta defende-
runt que nulla ex parte adiri nisi arduo ac difficili
aditu siue ascensu poterant. luce prima prelium ingens
accensum est nec uallo modo tutantur peni sed ut qb
locus equior eet detur nitentes p ardua hostes uicit
tamen omnia pmax uirtus. & aliquot simul ptibus ad ual-
lum ac fossas peruentum est sed cum multis uulneribus
& militum pntio. Itaq conuocatis tribunis militum
consul absistendum temerario incepto ait tuti sibi ui-
deri reduci eo die exercitum beneuentuz dein postero
castris se hostiu iungi ne exire inde campani ne ue-
humano regredi posset. Id quo facili obtineat collega
quoq & exercitum se eius accituru totumq eo uerlus
bellum. Hec consilia ducis cum iam receptui caneret
clamor militum aspnantiu tam segne impium diliecit
proxime porte hostium erat cohors peligi cui pfectus
iubius ereptum uexillu trans uallum hostiu traiecit
execratus inde seq & cohortem si ei uexilli hostes po-
titi essent princeps ipse per fossam ualluq in castra ir-
rupit iamq int uallum peligi pugnabant cum alta

pro ualerio flacco tribuno militum tertiae legionis ex-
brante romanis ignauiam: qui sotiis captorum castrorum
concederent decus. T. pedanius princeps primus centurio
cum signifero signum ademisset iam hoc signum & hic
centurio inquit intra uallum hostium erit. Sequantur
qui capi signum ab hoste prohibentur sint. Manipulares
sui primum transcendente fossam. dein legio tota secuta
est. Jam & consul ad conspectum transgredientium uallum
mutato consilio ab reuocando ad incitandos hortandos
que uersus milites. ostendere in quanto discrimine & pi-
culo fortissima cohors sotiis & ciuium esset. Itaque pro se
quisque omnes pro equo atque iniqua loca cum undique tela ue-
rentur armaque & corpora hostes obicerent praedunt ir-
rumpuntque. Multi uulnerati etiam quos uires sanguis
desererent ut intra uallum hostium cadent nitebantur.
Capta que momento temporis uelut in plano sua castra nec
permutata. Cedes inde ut iam pugna erat omnibus intra
uallum permixtis. Super sex milia hostium caesa, super septem
milia campanorum cum frumentatoribus campanis omnesque
plaustrorum & iumentorum apparatu capta. Et alia ingens
praeda fuit quam hannus populabundus passim cum esset
ex sotiis pro. r. agris traxerat. Inde deiectis hostium cas-
tris beneuentum reditum est. praedamque ibi ambo consu-
les nam & ap. claudius eo post paucos dies uenit. uendi-
derunt diuiseruntque & donati quorum ope castra hosti-
um capta erant. Ante alios acceus pelignus. pedanius
princeps tertiae legionis. hannus ab comino octo quo nu-
trata clades est castrorum cum paucis frumentatoribus
quos forte secum habuerat. fugae magis modo quam itineris
in brutios rediit. Et legati campani audita sua suorum
que sotiis clade. legatos ad hannibalem miserunt qui
nuntiarent duos consules ad beneuentum esse. diei iter
a capua tantum non ad portas & muros bellum esse. ni-
si prope subueniat celerius capuam quam atros in potestate ho-
stium uenturam. nec tarentum quidem ut modo ante
tanti debent esse. quam capuam quam cartagini equare sit

solitus desertam indefensamq; pplo romano tradat. Hani-
bal cure sibi fore rem campanam pollicitus. in presentia
duo milia equitum cum legatis mittit. quo presidio ags
populationib; possent prohibere Romanis interim sicut
aliarum rerum arcis tarentine presidiiq; quod ibi obside-
retur cura e. C. seruli^o legatus ex auctoritate patrum a
p. cornelio pretore in eturiam ad frumentum coemen-
dum missus cu aliquot nauibus onustis in portum ta-
rentinum int hostium custodias puenit. Cui^o aduentu
q ante in exigua spe uocati sepe ad transitionem ab hosti-
bus per colloquia erant. ultro ad transeundum hostes
uocabant. sollicitabantq; & erat satis ualidum presidium
transductis ad arcem tarenti tuendam militibus. Ita
metapontini exempto metu quo tenebant. liberati ad
hanibalem defecere. hoc idem eadem ora maris & thuri-
ni fecerunt. Mouit eos non tarentinoru mag^o defectio me-
thapontinorumq; quib; iidem ex achaa oriundi etiaz
cognatione iuncti erant. q ira in romanos propt^o obsides
nup interfectos. Eorum amici cognatiq; lras ac nuntios
ad hanonem magonemq; q in spinquo in brutiis erant
miserunt. Si exercitum ad menia admouissent. se i po-
testatem eorum urbem tradituros esse. M. attinius turis
cum modico presidio preerat quem facile elici ad certa-
men teme ineundum rebantur posse non ta militu qe
p paucos habebat fiducia. q iuuentutis turrine. Eaz ex
industria centuriauerat. armaueratq; ad tales casus. di-
uisis eo int se. duces peni cum agrum thurinū ingressi
essent. hanno cum peditum agmine infestis signis ire ad
urbem pgit. mago cum equitatu cectus collib; ad tegedas
insidias subsistit oppositis. Attini^o peditum agmine per
exploratores compto copias in aciem deducit. fraudis in-
testine. & hostium insidiarum ignarus pedestre preliuz
fuit insigne pauis in prima acies pugnantibus roma^{is}
thurinis expectantib; magis q iuuantib; euentum. Et
cartaginensiu acies de industria pedem referebat. ut
ad terga coll' ab equite suo inlessi hoste incautu ptaber.

quo ubi uentum est coorti cum clamore equites prope in
conditam thurinorum turbā nec satis fido animo unde
pugnabat stantem ex templo in fugam auerterunt. Roma
ni q̄q̄ circunuentos hinc pedites hinc equites urgebāt
tamen aliquādiu pugnam traxere. postremo & ipsi terga uer
tunt atq; ad urbem fugiunt. Ibi proditores conglobati cū
popularium agmen patentibus portis accepissent ubi ro
manos fusos ad urbem ferri uiderunt conclamant instare
penū p̄mixtosq; hostes urbem inualuros: ni p̄pe portas
claudant. Ita exclusos romanos p̄buere hostia decē. Atti
nius tamen cum paucis receptus. Seditio inde paulisp̄ te
nuit cum inde aliū cedendum fortune & tradendā urbem
uictoribus recenserent. Ceterum ut plerumq; fortuna &
concordia mala uicerūt. Attinio cum suis ad mare ac naues
deducto magis quia ipsi ob impium inferi rite ac iustum
consultum uolebant quoniam respectu romanorum cat
thaginenses in urbe accipiunt. Consules a bñuento ī cam
panum agrum legiones ducunt non ad frumenta modo
q̄ iam ī hibernis etant corrumpenda sed ad capuam oppug
nandam nobilem se consulatum taz opulente urbis excidio
rati facturos. simul & ingens flagitiū imperio dempturos
quod urbi tam p̄pinq̄ tertium annum ipunita defectio eēt.
& ut ad subita belli si hanibal quod facturum haud dubita
bant ad opem ferendam totus capuam uenisset equites uim
sustinē possent. Ti gracchū ex lucaniis cum equitatu ac leui
armatura bñuentum uenire iubent. legionibus statuisq;
ad obtinendas res ī lucaniis aliquem p̄ficeret. Graccho
priusq; ex lucaniis moueret sacrificanti. triste p̄digiū factū
est. ad exta sacrificio p̄petrato angues duo ex occulto allap
si cinere reeur. conspectiq; repente ex oculis abierunt. Id euz
auspiciū monitu sacrificiū instauraretur atq; intenti
exta referata seruantur iterum ac tertio tradunt. libatoq;
eo cinere intactos angues abisse cum auspices ad impato
rem id p̄tinere p̄digiū p̄monuissent. & ab occultis ca
uendum hominibus consultisq; nulla tamen providentia
fatum iminens moueri potuit flauius lucanius fuit caput

partis ei⁹ lucaniorum cui⁹ pars ad hanibalem defecisset. q̄
cum romanis stabat. etiam eo anno in magistratu erat ab iis
dem illis creatus p̄tor. si mutata uoluntate locum gr̄e
apud penum querens. neq̄ transire ipse. neq̄ trahere ad
defectionem lucanios satis habuit nisi impatoris & eius
dem hospitis proditi capite ac sanguine fedus cū hostib⁹
sanxisset. Ad magonem q̄ in brutis p̄erat. clam in collo
quium uenit. fideq̄ accepta si il⁹ romanum impatorem
tradidisset libos cum suis legibus uenturos in amicitiaz
lucanios. dedit penum in locum pacis grachum adductu
rus. Mago iubet ibi pedites equitesq̄ armare & cape eas
latebras. ubi ingentem numerum occultet. loco satis isp̄
to atq̄ undiq̄ explorato. dies composita rei gerende est.
Flauius ad romanū impatorem uenit. rem se aut magnā
inchoasse. ad quā p̄ficiendam ipsi⁹ grachbi opa opus eē.
omniū populorum p̄toribus qui ad penum in illo
coi⁹ italie motu descissent. p̄suasisse ut redirent i amici
tiam romanorū. quando res quoq̄ humana que prope
exitū clade kannensi uenisset. in dies melior atq̄ altior
fieret. hanibalis uis senesceret. ac prope ad nihilū uenir
set. ueteri delicto haud inplacabiles fore romanos. nullā
unq̄ gentem magis exorabilem propitioremq̄ uenie dande
fuisse. quotiens rebellionem etiam maiorum ignotū suorum.
hec ab se sint dicta. Ceterum ab ipso grachbo eadem hec au
dire malle eos. p̄ntisq̄ contingē dextram. id pignus fidei
secum ferre. locum se conciliis edixisse. conspectu amotū.
haud procul castris romanis. Ibi paucis uerbis transigē
posse. ut omne nomen lucanium in fide ac societate roma
na sit. grachus fraudem & sermoni. & rei ab eē credens.
ac similitudine ueri captus. cum lictoribus ac turba equū
a castris profectus duce hospite i insidias p̄cipitatus.
hostes subito exorti & ne dubia proditio eēt. flauio hūis
se adiungit. Tella undiq̄ in grachū atq̄ equites coniciūt.
grachus ex equo desilit. idem cetōs facē iubet. hortaturq̄
ut quod unum reliquū fortuna fecerit. ideo obstant uir
tute. Reliquū aut qd esset. paucis a. multitudine i ualle.

silua montibusq; septa circumuentus preter mortem id
referre utrum presentes corpora peccorū modo mlti tru-
cidentur. an toto a. patiendo expectandoq; euentū in
impetum atq; iram uerbo agentes audentesq; pfusi hosti-
um cruore inter expirantium inimicorum cumulata
armaz & corpora cadant. Lucanium proditorem ac tñs-
fugam omnes peterent qui eam uictimam pre se ad in-
feros misisset eum decus eximium egregiumq; solatiū
sue morti inuenturum. Antē hęc dicta paludamento cir-
cum leuam brachiū in torto. nam nec scuta qdēz secuz
extulerant. in hostes impetum fecit. Maior q̄ pro nūo
hominū editur pugna. iaculis maxime opta corpora ro-
manorum. Et cum undiq; ex altiorib; locis in cauem
uallē quo recur esset transfigunt. grachum iā nudatum
presidio uiuum cape peni nituntur. Ceterz conspicatus
lucanium hospitem inter hostes infestus inualit. ut par-
ci ei sine multoz p̄nitie non posset. Exanimē euz mago
ex templo ad hanibalem misit. poniq; cum captis simul
falciis ante tribunal impatoris iussit. Hęc sera fama est.
Grachus i lucaniis ad campos qui ueteres uocant. p̄iit.
Sunt q; in agro b̄riuentano prope calorem fluumm osten-
dant a. castris cum lictorib; ac trib; seruis lauandi causa
progressum. cum forte inter salicta inata ripis laterent
hostes. nudum atq; inermē saxis que etiam uoluit am-
nis ppugnantem interfectum. Sunt qui aruspiciū moni-
tu q̄ngentos passus a. castris progressum. uti loco puro
eaq; ante dicta prodigia sunt. procuraret. ab insidentib;
forte locis duab; turmis numidarū circumuentū feri-
bant. Adeo nec locus nec rō mortis in uiro tam claro &
insigni constat. Funeris quoq; grachi uaria fama. Alii in
castris romanis sepultum a. suis. alii ab hanibale. & ea
uulgatior fama est. tradunt in uestibulo punicorum cal-
trorum rogam extructum esse. armatum exercitum de-
cucurrisse cum tripudiis hispanorū motibusq; armo-
rum. sue quiq; genti assuetus iplo hanibale omni rerū
uerborumq; honore exeqas celebrante. Hęc tradunt q;

in lucaniis rei geste auctores sunt. Si illis qui ad calores
fluuiū interfectū memorant credere uelis. capitis tan-
tum gracchi hostes potiti sunt. Eo delato ad hanibales
missus ab eo confestim carthalo. q̄ in castra romana ad en-
cornelium questorē deferret. huius funus impatoris in
castris celebrantibus cum exercitus bñuentan⁹ fecit.

Consules agrum campanum ingressi. cum passim popu-
larentur eruptione oppidanorum & magonis cum eq-
tatu territi & trepidi ad signa milites palatos passim
reuocarunt. & uix dum iūstrueta acie fusi supra mille
& quingentos milites amiserunt. Inde ingēs ferotia sup̄te
suopte ingenio creuit genti. multisq̄ preliis laceſcebat
romanos. sed intentiores ad cauendum consules una
pugna fecerat. incaute atq̄ inconsulte inita. Restituit
bis animos & illis minuit audaciam parua una res. Sed
in bello nihil tam leue est. quod nō magne interdū rei
momentum faciat. T. quintio crispino badi⁹ campanus
hospes erat p̄ familiari hospitio iunctus. Creuerat consue-
tudo. quod eget ē apud crispinū badi⁹ ante defectionem
campanā liberaliter comiterq̄ curat⁹ fuerat. tum badius
progressus ante stationes. que pro porta stabant. uocāi cris-
pinū iussit. quod ubi crispino est nuntiatum. ratus colloq̄-
um amicum ac familiare queri. manente memoria etiam
in dissidio publicorum federū priuati iuris paulum a cete-
ris processit. postq̄ in conspectum uenē prouocat te inq̄t
ad pugna crispine badius. Conscendamus equos. sūmo-
tisq̄ aliis uter bello melior sit decernamus. Ad ea crispinus
nec sibi nec illi aut hostes de cē. in quibus uirtutem senti-
at. si in acie occurrit. declinaturum ne hospitali cede dex-
tram uiolet. conuersusq̄ abibat. enim uero feroci⁹ tuz cam-
panus inerepare mollitiem ignauiamq̄. & se digna p̄bra
in n̄sontē iacē. hospitalem hostem appellans. simulantē.
q̄ parē cui sciat parem se non esse. si parum publicis
federibus ruptis direpta simul & p̄uata iura esse putet.
Badium campanū. L. q̄ntio crispino ē. palam omnib⁹ duob⁹

exercitibus audientibus renuntiare hospitium: nihil sibi cum eo consociatum: nihil federatum hosti: cum hoste cuius patris ac penates publicos priuatosque oppugnatum uenisset. Si uir esset congrederetur: diu cunctantem crispinum peculiare turmalis: ne impune insultare campanum putaretur. Itaque tantum moratur dum imperatores consuleret: permitterent ne sibi in prouocantem hostem extra ordinem pugne promissu eorum arma cepit: equumque conscendit & badius nomine compellens ad pugnam euocauit: nulla mora a campano facta est infestis equis cucurrerunt. Crispinus super scutum sinistrum humerum badio hasta transfixit: superque delapsus eum uulnere ex equo desiluit: ut pes iacentem conficeret. Badius priusquam opprimeretur parma atque equo relicto ad suos aufugit. Crispinus equum armaque capta & cruentum cuspidem in signis spoliis ostentans: cum magna laude & gratulatione militum ad consules est deductus. Laudatusque ibi magnifice & donis donatus. Hannibal ex agro beneuentano castra ad capuam cum mouisset: tertio post die quam uenit copias in aciem eduxit: haud quam dubium quod campanis absente se paucos ante dies sedam fuisset pugna: quoniam multo minus se suumque totiens uictorem exercitum sustinere: potissent. Ceterum postquam pugnari ceptum est: equum maxime in cursu cum iaculis obrueretur: laborabat romana acies: donec signum equitibus datum est ut in hostem admitterent equos. Ita equestre prelium erat cum procul uisus sempronianus exercitus cui cum cornelius questor preerat utrique parti parem metum prebuit: ne hostes noui aduenerant: uelut ex composito utrinque signum receptui datur: reductique in castra prope equo Marte discesserunt: plures tamen ab romanis primo in cursu equitum ceciderunt. Inde consules ut auerterent capua hanibalem: nocte que secuta est diuersi filius in agrum cumanum claudius in lucanos abiit: postero die cum uacua castra romanorum nuntiatum hanibali esset & duobus agminibus diuersos abiisse: incertus primo utrum sequeretur appui institit sequi. Ille circumducto hoste qua uoluit: alio itinere capuam rediit. Hannibali alia

in his locis bene gerende rei fortuna oblata est. M. ceteri
fuit cognomine pēnulla insignis inter p̄cipuli centurio-
nes & magnitudine corporis & aīo. Is p̄fundus milita-
per. p. cornel sullam p̄torem in senatū introductus pe-
tit a patribus uti sibi qnq̄ milia militum darentur. se-
pitum & hostis & regionis. breui ope p̄tium facturum
se quibus artibus ad id locorum unde & duces & exer-
citus capti forent. iisq̄ aduersus inuentorē usurum. Id
non p̄missum magis stolide q̄ stolide creditum tanq̄ eedz
militares & impatorie artes essent. data pro qnq̄ octo mi-
lia militum. pars dimidia ciues. pars socii. Et ipse aliq̄n-
tum uoluntariorum itinere in agris consciuit. ac prope
duplicato exercitu in lucanios puenit. ubi hanibal nec
quicq̄ secutus claudium substiterat. haud dubia res ē.
quippe inter hanibalem ducem & centurionē exercitusq̄
altum uincendo ueteranū. alterum nouū totum. ac se-
inermē. ut conspectu inter se agmina sunt. & neutra p̄
detrahaui pugnatus. ex templo instructe acies. pugnatus
tamen ut in nulla parte duas amplius concitata. & dux
stetisset romanam aciem. postq̄ non pro uetere fama solus
sed etiam metu futuri dedecoris. si sua temeritate contrā-
te cladi supellet obiectans se hostiū tellis cecidit. fusa ex
templo est trina acies. Sed ad tenerue quidem iter patu-
it omnibus uīs ab equite infellis. ut ex tanta multitudiē
uix decem euaserunt. ceteri passim alii alia peste absump-
ti sint.

Capua a consulibus iterum summa ui obsideri cepta est.
queq̄ in eam rē opus erant comportabant. pabanturq̄. Ca-
silinum frumentū conuectum ad uulturni hostium ubi
nunc urbs est. castellum cōmunitū ante fabri^o maximus
munierat. p̄sidium impositū ut mare proximū & flu-
men in potestate in ea duo maritima castella frumentū
quod ex sardinia nup̄ missum erat. quodq̄ mutini^o p̄tor
ex etrutia coemerat. ab ostia cōuectum ē. ut exercitui p̄
hyemē copia esset. Ceterū sup̄ eam cladem. que in luca-
niis accepta erat. uolōnum quoq̄ exercitus. q̄ uiuograc.

cho summa fide stipendia fecerat uelut exaudoratus
morte ducis ab signis decessit. Hannibal non capuam
neglectam neq; in tanto discrimine desertos uolebat
sotos. sed prospe ex temeritate uni⁹ ducis e^t successu
in alteri⁹ ducis exercitusq; opprimendi occasione imi-
nebat. cn. fului⁹ pretor apuli legati nuntiabant pmo
dum urbes quasdam apulorum que ad hanibales de-
sciuissent oppugnaret intenti⁹ rem egisse. postea in ni-
mio successu & ipsum & milites preda impletos in tan-
tam licentiam securitatemq; effusos. ut nulla disciplina
militis esset. Cum sepe alias. tum paucis diebus sepe ex-
tus qualis sub inscio duce exercitus esset. in apuliam
castra mouit. Cum herdoneam romane legiones. & pre-
tor fului⁹ erant. quod ubi allatum est hostes aduentare
prope est factum. ut iussu pretoris signis conuulsis in acie^m
exirent. nec res magis ulla tenuit q^m spes haud dubia suo
id arbitrio ubi uellet acturos. nocte insequenti hanibal
cum tumultuati in castris & plerisq; ferociter signum
ut daret. instituisse duci ad arma uocatis sciret. haud du-
bius prospe pugne occasione dari tria milia expeditos
militum in uillis circa. uepribusq; & siluis disponit. q^m
signo dato simul omnes elatebris exirent. & magonem
duo ferme milia equitum. qua fugam inclinaturam cre-
debat omnia itinera insidere iubet. his nocte prepatis
prima luce in aciem copias educit. nec fului⁹ est cunctat⁹
non tam ulla sua spe. q^m militum impetu. & fortitudine
tractus. Itaq; eadem temeritate. qua procellum iⁿ aciem
est. instruitur ipsa acies ad libidinem militum forte p-
currentium consistentiumq; que loco ipsoru tulisset. ani-
mus deinde p libidinem aut metum deserentiu locu
prima legio. & sinistra ala primo instructe. & in longitu-
dinem porrecte acies clamantibus tribunis nihil intr-
ortus roboris ac uirium ee. & quacunq; impetum fecis-
set hostis prupturos. nihil quod salutare esset. non mo-
do ad animum sed ne ad aures quidem admittebat. Et
hanibal quidem est haud qua^m sili sua n3 sili exercitu

nequitiā extitudo aderat. ergo clamorem quidem atq; primuz
eorum romani sustinuerunt dux stultitia & temeritate cente-
nio pat. nequaquam compandus ubi rem inclinatam ac trepi-
dantes suos uidit. equo arcepto cum ducentis ferme eq-
tibus effugit. cetera a fronte pulsa. intergo atq; aliis cir-
cunuenta acies. eo usq; celsa ut ex duo de xx. milibus ho-
minum duo milia haud ampli^{us} euaserint. Castris hostes
potiti sunt. hec clades sup aliam alia romam cum essent
nuntiate ingens quidem & luctus & pavor ciuitate cepit.
Sed tamen qm consules ubi summa rerum esset. ad id lo-
corum prope gererent. minus huius cladibus commouebant.
legatos ad consules mittunt. c. letorium. M. metilium.
q; nuntiarent ut reliquias duorum exercituum cum cura
colligerent. darentq; opam. ne p metum ac desperationem
hosti se se dederent. id postq; kannensem accidisset cla-
dem & ut desertores de exercitu uolonum conquirerent.
Idē negotii p cornelio datum. cui & delectus mandatus
erat. usq; pfora. conciliabulaq; edixit ut conquisitio uolo-
num fieret. huiusq; ad signa reducerent. hec omnia inten-
tissima cura acta. Ap. claudii consul. d. iunio ad hostiuz
uulturni. M. aurelio cotta puteol. preposito. q; ut queq;
naues ex etrutia ac sardinia accessissent. ex templo i cas-
tra mitterent frumentum. ipse ad capuam regressus. q;
fuluium collegam inuenit casilino omnia inde portan-
tem molientem ad oppugnandam capuam. Tum ambo cir-
cumsederent urbem. & claudium ueronem pretore ab-
sueclula ex claudianis castris acciuerunt. ut quoq; modi-
co ibi presidio ad tenendum locum relicto. ceteris cum
omnibus copiis ad capuam descendit. Ita tria pfortia
circa capuam erecta tres exercitus diuersis partibus
opus aggressi. fossa ualloq; circumdarent. urbem pant.
& castella excitant modicis interuallis. multisq; simul
locis. cum prohibentibus opa campanis ex euentu pug-
nant. ut postremo portis muroq; se contineret campani.
prius tamen q; hec continuarentur opa. legati ad hani-
balem missi qui querebant desertam ab eo capuam. ac

prope redditam romanis. obtestarenturq; ut tunc saltem
opem non circumfessis modo sed etiam circumuallatis fer-
ret. Consulibus a. p. cornelio. populi romani pretore littere
misse. ut priusq; clauderent capuam opibus potestates fa-
cerent. ut q; eorum uellent. exirent a capua. suasq; res secum
auferrent. liberos fore. suaq; omnia habituros. qui ante
ydus martias exissent. post eam diem quicumq; exisset.
quiq; ibi mansissent. hostium futuros nuos. ea pronun-
tiata campanis. atq; ita spata ut ultro minarentur. dicerent
q; contumelias. Hanibal ab herdonea tarentum direxerat
legiones. spe aut ui aut dolo atre tarentine potiunde.
quod ubi parum processit. ad brundisium flexit iter.
prodi oppidum ratus. Ibi quoq; cum frustra teneret tps.
legati campani ad eum uenerunt. querentes simul oran-
tesq;. quibus hanibal magnifice respondit. & antea soluisse
obsidionem. & nunc aduentum suum consules non laturos.
Cum hac spe dimissi legati. uix regredi capuam iam duplici
fossa ualloq; cinctam potuerunt.

Cum maxime capua circumuallaretur. syracusanum quoq; op-
pugnatio ad finem uenit. praeterq; ui ac uirtute ducis exer-
citusq;. intestina etiam prodicione adiuta. namq; marcellus
initio uetus incertus agrigentum ad himilconem. & hipocra-
tem uerteret bellum. an obsidione syracusas premere. qnq;
nec ui capi uidebat posse. inexpugnabilem terrestri ac ma-
ritimo situ urbem. nec fame q; prope libi ab cartagine co-
meatus haberentur. tamen ne quid inexpectum relinqueret.
transfugas syracusanos. erant autem apud romanos aliqui no-
bilissimi uiri. interfactione ab romanis. quia ab nouis co-
siliis abhorrebant. pulsi colloqui. suae partis temptare animos.
hominum iussit. & fidem dare. si tradite forent syracuse.
liberos eos ac suis legibus uicturos esse. non erat colloqui copia.
qa multorum animi suspecti omnium cura. oculisq; conu-
terat. ne quid falleret tale admissum. Seruius unus ex-
ulum pro transfuga intromissus in urbem. conuentis pau-
cis initium colloquendi de tali re fecit. deinde piscatoria

quidam naue opti retibus circumuectiq; ita ad castra ro-
mana collocutiq; cum transfugis & idem sepi^o eodem
modo alii atq; alii postremo ad Lxxx. facti & cum cōposi-
ta omnia ad prodicionem essent inditio delegato ad epi-
cidem per attalum quemdam indignante sibi rem cre-
ditam non esse. necati omnes & cruciati sunt. Alia sub
inde spes postq; hec uana spes euaserat. excepit dānipp^o
quidam lacedemonius missus ab syraculis ad philip-
pum regem captus ab r^o nauibus erat. hui^o utiq; redimē-
di & epicide cura erat ingens. nec abnuuit marcell^o. iam
tuma & olorum cui^o sotii lacedemonii erant amicitiam
affectantibus romanis ad colloquium de redemptione ei^o
missis medi^o maxime atq; utrisq; ope manet locus ad
portum trogillos p^ot turtim quam uocant galea gratia
est uisus. quo cum sepius cōmearet. unus ex romanis
ex propinquo murum contemplatus numerando la-
pides. estimandoq; ipse secum q in fronte paterent
singuli altitudinem muri. quantum proxime cōiectura
poterat p^omissus. humilioremq; aliquanto pristina opini-
one sua & ceterorum omnium ratus esse. & uel medio-
cribus scalis supabilem ad marcellum rē defert haud
spnenda res uisa. Sed cum adiri locus quia ob ipsum
intentius custodiebat non posset. occasio que rebat quā
obtulit transfuga nuntians diem festū dyane p triduiū
agi. Et qā alia in obsidione desint. uino largius epulas
celebrari & ab epicide prebito uniuersē plebi & tribo
a p^oncipibus diuiso. Dubia accepit marcellus. cui pau-
cis tribunorū militum collocutus. electisq; p eos ad
rem tantam agendam audendamq; idoneis centurio-
nibus militibusq; & scalis in occulto compatis ceteris sig-
num dari iubet. ut matē corpora curarent. quietiq; daret
nocte in expeditionem eundum eē. Inde ubi id tempus
uisum. quo die epulatis iam uino satiatis p^oncipiumq;
somnia esset. signi uni^o milites ferre scalas iussit. & ad
mille ferme milites armati tenui agmine p scilentiū
eo deducti ubi sine strepitu ac tumultu primi euaserūt

in murum secuti ordine alii cum priorum audacia du-
biis etiam animum faceret. Jam mille armatos cepant
partem cum cete admote pluribusq; scalis murū eua-
debant. Signo ab hexapilo dato qua p ingentem solitu-
dinē erat puentū quia magna pars in turribus epulati
aut sopiti uino erant aut semigraues potabant. pau-
cos tamen eorum ipressos in cubilibus interfecerunt. ppe
hexapilonē portula magna ui refringi cepta. & ex muro
excomposito tuba datum signum erat. & iam undiq; non
furtim. sed ut apte gerebat res. quippe ad epipolas fre-
quentem custodiis locum puentū erat. tēdūq; magis ho-
stes erant qm fallendi sic territi sunt. nam simul ac tu-
barum est auditus cantus clamorq; tenentium muros par-
temq; urbis omnia teneri custodes alii p mutum fugere
alii salire de muro precipitatiq; turba pauentium. mag-
na pars tamen ignara tanti mali erat. ut grauatīs omni-
bus somno uinoq; & in uaste magnitudinis urbe partiū
sensu non satis ptenente in omnia sub luce hexapilo ef-
fracto. marcellus omnibus copiis in urbem egressus exci-
tauit. conuertiq; si quam possent iam capte prope urbi fe-
rendam. Epicides ab insula. quam ipsi nason uocant. ci-
tato profectus agmine haud dubius qn paucos p negli-
gentiam custodum transgressos murum expullurus fo-
ret. occurrentibus pauidis tumultum augē eos ditans.
& maiora ac terribiliora afferre postq; conspexit omnia
circa epipolas armis completa. lacessito tantū hoste pau-
cis missilibus retro in agradinem agmen conuertit. non
tam uim multitudinemq; hostium metuens. q̄ ne qua
intestina fraus p occasionem oriretur. clausasq; inter
tumultum agradine atq; insule inueniret portas. Mar-
cellus ut menia ingressus ex superioribus locis urbem fer-
me omnium illa tempestate pulcherrimam subiectas
oculis uidit. illacrimasse dicit. partim gaudio ppetrate
tante rei. partim uetusta gloria urbis. atheniensium clas-
sis demersa. & duo ingentes exercitus cum duobus claris-
simis ducebus deieci occurrebant. & tot bella cū carta

ginensibus tanto cum discretimine gesta tot tam opulenti
tiranni regesq; preter ceteros hierobam recentissime me-
morie rex tum ante omnia que uirtus ei fortunaq; sua
dederat beneficiis in populum romanum insignis. Ea
cum uniuersa occurrerent animo subiectaq; cogitatio ia
illa momento hinc arsura omnia & ad cineres reditura
priusq; signa ad gradinem admoueret premitit syra-
culanos qui intra presidia romana ut ante dictum est
fuerant ut alloquio leni pellerent hostes ad dedendam
urbem. Tenebant agradine portas murosq; maxie transuge-
quibus nulla erat p conditiones uenie spes ei nec adire
muros nec alloqui quemq; passi. Itaq; marcellus postq; in
ceptu irrisum fuit ad eurialum signa referri iussit. Tumu-
lus est in extrema parte urbis uersus a mari uiaq; yminei
ferenti in agros mediterranea; insule pars modestus ad
comeatus excipiendos preerat huic archiphilodem^o ar-
gius ab epicide ipositus. Ad que missus a marcello solis
unus ex interfectorebus tyranni cum longo sermone ha-
bito dilatus p frustrationem esset retulit marcello temp^o
eum ad deliberandum sumpsisse. Cum is diem de die dif-
ferret dum hypocrates atq; hymileo admouerent castra
legiones haud dubi^o si in arcem accepisset eos delere ro-
manu exercitum inclusum muris posse. Marcellus ut euri-
alum neq; tradi neq; capi uidit posse inter neapolim & thica
nomina partium urbis & instar urbium sunt posuit cast^o
timens ne si frequentia intrasset loca continere ab discursu
miles audius prede legati eo ab thica & neapoli cum iful^o
& uelamentis uenerunt precantes ut a cedibus & ab icen-
diis parceretur. de eorum precibus q; postulatis magis concilio
habito marcellus ex omnium sententia edix militibus
ne qs liberum corpus uiolaret. cetera prede futura. Castra
q; pro muro tectis parietum septa portis religione plateas
patentibus stationes presidiaq; disposuit ne qs i discursu
militu impetus in castra fieri posset. Inde signo dato mili-
tes discurre retractibusq; foribus cum omnia terrore ac
tumultu strepent a cedibus tamen tempatum e. Rapinis

nullus ante modus fuit q̄ omnia diuturna felicitate cumu-
lata bona egressere. In t̄ B & philodem̄ cū spes auxiliū nlla
esset fide accepta ut inuiolatus ad epycidem rediret. redu-
cto p̄sidio tradidit tumulū romanis. Auertis omnibus
ad tumultum ex parte capte urbis bomilcar noctem eam
nactus qua p̄t̄ uim tempestatis stare ad ancoram in solo.
classis non posset cum xxxv. nauibus ex portu syraculā
no profectus libe mari uela antenarum dedit. q̄nq̄ & L.
nauibus epycide & syraculis relictis. Edoctisq̄ carthaginen-
sibus in quanto res syraculana discrimine esset. cū c. nau-
bus post paucos dies rediit. multis ut fama est. ex hiero-
nis gaga ab epycide donatus. Marcellus euriālo recepto p̄-
sidioq̄ addito. una cura erat liba. ne qua ab tergo uis ho-
stiu in arcem accepta. inclusos ipeditosq̄ menib̄ suos tur-
baret. Agradinem inde t̄nis castris p̄ idonea disposita lo-
ca. spe ad inopiam omniū rerum inclusos redactus. circū
sedit. Cum p̄ aliquot dies quiete stationes utrinq̄ fuissent.
repente aduentus hyppocratis & hymilconis. ut ultro un-
diq̄ oppugnarentur romanis fecit. Nam & hyppocrates cal-
tris ad magnū portum cōmunitis. signoq̄ his dato. qui a
gradinam tenebant. castra uetera romanorum adort̄ est.
quibus crispin̄ p̄ererat. Et epycides eruptionem in statio-
nes marcelli fecit. & classis punica littore quod int̄ urbē
& castra romana erat appulsa est. ne qd̄ p̄sidū crispino
sūmitti a marcello posset. Tumultum tamen maiorē hos-
tes p̄buerunt. q̄ certamen. nam & crispin̄ hyppocrates
non repulit tantum munimentis. sed insecutus etiam est
trepide fugientē & epycidem marcellus cōpulit in urbem.
latiq̄ iam etiam in posterū uidebatur prouisum: ne quid
ab repentinis eorum excursionib̄ piculi foret. Accessit &
ad pestilentiam cōe malum quod facile utrorumq̄ animos
auerteret & a belli consiliis. nam tempore autūni & locis nā
grauib̄ multa tamen magis extra urbem. q̄ in urbe tollerā-
da uis estus. p̄ utraq̄ cast̄. oīū ferme corpora mouit. ac p̄mo ip̄is
ac loci uitio. & eḡerāt & moriebant̄. postea curatio ip̄a & contac-
tus agros uulgabat. morbos. ut aut neglecti desertiq̄ q̄ incidisset

morarentur aut insidentis cutantisque eadem uis morbi repletos secum traheret quotidianaque funera & mors ob oculos esset & undique dies noctesque plorat^{ur} audirentur: postremo ita assuetudine mali efferauerant animos. ut non modo lacrimis iustoque comploratu prosequerentur mortuos. sed ne efferrent quidem aut sepelirent iacentesque strata exaiata corpora in conspectu similem mortem expectantium mortuorumque egros egri ualidos tum metu tum tabe ac pestifero odore corporum conficerent. Et ut ferro potius morarentur quidam inuadebant soli hostium stationes. Multo tamen uis maior pestis penorum castra quam ^{na} diu circumsedendo syraculas cedere quisque affecerant. magis & hostium exercitu siculi primum uidere ex grauitate loci uulgari morbos in suas quisque propinquas urbes dilapsi sunt. Et cartaginenses quibus nunquam receptus erat cum ipsis ducibus hyppocrate atque hymilcone ad intinonem omnes perierunt. Marcellus ut tanta uis ingruebat mali adduxerat in urbem suos infirmaque corpora testa & umbra recreauerant. multi tamen ex romano exercitu eadem peste absumpti sunt. Deleto terrestri punicoque exercitu sideri que hyppocratis milites fuerant aut magna oppida ceterum & siti & munimentis tuta tria milia altum ab syraculis altius. xv. ab hostio & comenatus ex ciuitate huius suis comportabant & auxilia accerlebant.

Interea bomilcar iturum cum classe profectus cartaginem ita exsolita fortuna sortiorum ut spem faceret non ipsis modo salutarem opem ferre posse. sed romanos que ui capta quodammodo urbe capi perpulit. ut onerarias naues que plurimas omni copia rerum secum onustas mitterent. classemque suam auerent. Igitur. c. xxx. nauibus longis. vii. onerariis profectis a cartagine satis propositus uentus ad traiciendum in sicilia habuit. sed idem uentus superare eum pachinum prohibebant. Bomilcaris aduentu fama primo dein preter spem mora cum gaudium & metum inuicem romanis syraculanisque prebuisset epicydes metuens ne si pergerent idem que tum tenebant ab ortu sol flare

p dies plures uenti classis punica affricam repeteret. tra-
da achradina mercenariorū militum ducibus ad bo-
milcarem nauigat classem in statione uersam ī affricā
habentē atq; timentem nauale prēlium. Non tūz quod
īpat uiribus aut numero nauū esset. quippe etiā plu-
res habebat q̄ uenti aptiores romane q̄ sue classi flaret.
ppulit tamen ut fortunam naualis certaminis experi-
uellent. Et marcellus cum & siciliū exercitum ex tota
insula conciri uideret. & cum ingenti cōmeatu classes
punicam aduentare: ne simul terra mariq; inclusus
urbe hostium utgeretur. qn̄q; impar numero nauū
erat. prohibere aditu syracusanorum bomilcarē con-
stituit. due classes infeste circa promuntoriū pachinū
stabant ubi primū tranquillitas maris in altum euexi-
set concurrere. Itaq; cadente iam euro qui p dies aliq̄t
seuierat prior bomilcar mouit: cui⁹ prima classis petē
altum uisa est. quo facili⁹ suparet promuntorium. Ce-
terū postq; tendere ad se romanas res uidit. incertū
qua subita territus re. bomilcar uela in altū dedit.
missiq; nuntiis heracleam qui onerarias naues re⁹
in affricam repete iuben^t. ipse siciliam p̄tē uetus ta-
rentum petit. Epicides tanta repente destitutus spe-
ne obsidione magna ex pte capta urbs rediit. agri-
gentum nauigat. expectaturus mag⁹ euentū q̄ inde-
quicq; motur⁹. que ubi in castra siciliorū sunt nūtiata
epicidem syraculis excessisse. a cartaginensibus relictā
insulam. & ppe iterum romanis traditam. legatos de
conditionibus dedende urbis. explorata pri⁹ p colloq̄
uoluntate eorū q̄ obsidebantur ad marcellum mittū^t.
Cum haud ferme discreparet quicq; ubiq; regum fuisset
romanorum eēt. sicut cetā ac legibus suis seruarent.
Euocatis ad colloq̄ hīs quibus ab epicide credita res
erat. missos se simul ad marcellum. simul ab eo ad ex-
ercitum syculorū ayunt. ut una omniū qui obsident^r
quicq; extra obsidionē essent fortuna eēt. ne ue alā ppe
sibi paciscerent. quicq;. Recepta deinde ab hīs. ut necios

hospitesq; alloquerent. Expositis que pacta iam cum marcello haberent. oblata spe salutis perpulsi eos. ut secum prefectos epicydis polyclitum. & philistionem. & epyadem cui sydon cognomen est aggredierent. Interfectis hiis & multitudine ad contionem uocata. & inopiam quam ipsi inter se fremere occulte soliti erant. conquesti. quamquam tot mala uergerent. negarent fortunam accusandam esse. quod in ipsorum esset potestate. quam diu ea paterent. Rursus causam oppugnandi syraculas fuisse. caritatem syraculanorum. non odium. nam ut occupatas res a satellitibus hanibal. deinde hieronum hippocratem atque epicydem audierint. tum bellum mouisse. & obsidere urbem cepisse. ut crudeles tyrannos eius non ut ipsam urbem expugnarent. hippocrate uero interempto. epicyde intercluso ab syraculis. & prefectis ei occisis. cartaginensibus omni possessione sicilie tra marique pulsis. quam superesse causam. id est. cur non pinde ac si hiero. ipse uiueret. unicus romanorum amicitie cultor. si incolumes syraculas esse uelint. Itaque nec urbi nec hominibus aliud periculum quam a se met ipsis esse. si occasionem reconciliandi se romanis premississent. eam aut quam in illo momento horum sit. nullam deinde fore. si simul libertas ab impotentibus tyrannis apparuisset. omnium ingenti assensu audita oratio est. pretores tamen prius creati quam legatos nominari placuit. Ex ipsorum deinde pretorum numero missi oratores ad marcellum quorum princeps. nam primo inquit syraculani a uobis defecimus. sed hieronius nequam tam in uos impius quam in nos. nec postea pacem tyranni cede composuam. syraculanus quisque. sed satellites regi hippocrates atque epicydes. oppressis uobis hinc metu hinc fraude turbauerunt. nec quisque dicere potest aliquando nobis liberatis tempus fuisse quod pacis uobiscum non fuerit. Nunc certe cede eorum. qui oppressas tenebant syraculas. cum primum nostri arbitrii esse cepimus. ex templo uenimus ad tradenda arma. dedendos nos mentia nullam reculendam fortunam que imposita a uobis fuit. gloriam capte nobilissime pulcherrimeque urbis grecatum dei

tibi dederunt marcelle. quicquid unquam terra marique memorandum gessimus. id tui triumphi titulo accedit. fame necredi uelis quanta urbs a te capta sit. quam postis quoque eius spectaculo esse. quo quisque terra quisque mari uenerit. non nostra atheniensibus carthagenensibusque trophea nunc tua de nobis ostendat. incolumemque syraculas familie uestre sub clientela nominis marcellorum. tutelaque habendas tradas. ne plus apud uos hyeronimi quam hyeronis memoria momenti faciat. Diutius ille multo amicus fuit quam hic hostis & illius beneficia etiam presentis. huius amentia ad perniciem tantum ipsius ualuit. Omnia & impetrabilia & tuta erant apud romanos. inter ipsos plus belli ac periculi erat. Namque transfuge tradit se romanis rati mercenario rui quoque auxilia militum in eundem compulsi metu. arreptisque armis praetores primum obtuncant. Inde ad eundem syraculanorum discurrunt. quosque fors obtulit irati interfecerunt atque omnia quae in promptu erant diripiunt. Tum ne sine ducibus essent. sex praefectos creauerunt. ut tunc acradine agro praesent. Sedato tandem tumultu exequentibus suscitando quae acta cum romanis essent dilucere id quod erat. aliam suam ac fugarum causam esse. In tempore legati a marcello redierunt fallam eos suspitione incitatos memorantes. nec causas expectande pene eorum ullam esse. Erat ex tribus acradine praefectis. hispanus mericus nomine. Ad eum inter comites legatorum de industria unus ex hispanorum auxiliariis est missus. qui sine arbitrio mericum nactus. primum quo in statu reliquisset hispaniam. & nunc inde uenerat exponit. omnia romani sibi obtinere armis. posse eum si ope pretium faciat. principem popularium esse. seu militare cum romanis. seu in patriam reuerti libeat. Contra si malle obsideri pergit. quam spem esse. terram marique clauso. Motus his mericus cum legatos ad marcellum mitti placuisset. fratrem inter eos mittit. qui per eundem illum hispanum secretum ab aliis ad marcellum deductus. cum fidem accepisset composuissetque agende rei ordinem. acradinam redit. Tunc mericus ut ab suspitione

prodicionis auertēt omniū animos, negat sibi placere le-
gatos cōmeare ultro citroq; neq; recipiendum quemq;
neq; mittendum. Et quo intentius custodie seruent̄ oportuna
diuidenda p̄fectis eē, ut siue quilibet partis tutande
re^o sit. Omnes assenti sunt p̄tibus diuidendis. Ipsi regio
euenit. ab arethulā fonte usq; ad hostiū magni port^o.
Id ut scirent romani fecit. Itaq; marcellus nocte nauem
onerariam cum armatis remulco quadrimis trahi
ad achradinē iussit. exponiq; milites regione porte q;
prope fontē arethulam est. Hoc cum quarta uigilia factus
eēt. expositoq; milites porta ut conuenerat. recepisset me-
ricus. luce prima marcellus omnibus copiis menā achra-
dine aggreditur. ita ut non eos solum q; achradinam te-
nebant. in se conuerteret. sed ab nominallo etiam agmi-
na armatorum concurrerent relictis stationib; suis ad
uim & impetū romanorū accendū. In hoc tumultu actu-
arie naues instructe iam ante circumuecteq; ad ualluz
armatos exponunt. qui inprouiso adorti semī plenas
stationes & ad aptas fores porte qua paulo ante excur-
retant armati. haud magno certamine uallum cepe de-
sertā trepidatione & fuga custodum. neq; ill' min^o p̄sidiū
aut p̄tinatē ad manēdū. q; in transfugis fuit. q; ne
suis quidem satis credentes se medio certamine effu-
gerunt. Marcell^o ut captam eē ualluz & achradine re-
gionē unam teneri. mericumq; p̄sidiū suis adiūt-
um. receptui cecinit. regie opes. quas fama maior q; res
erat diriperentur. suppresso impetu militū ut hīs qui
in achradina erant. transfugis spatium. lociq; fuge da-
tus eēt. Syracusani tandem liberi metu portis achradie
aptis oratores ad marcellum mittunt. nihil petentes a-
liud q; incolumitatem sibi libiq; suis. Marcellus cōcilio
aduocato & adhibitis etiam syracusanis. qui p̄ seditiōes
pulli ab domo int' p̄sidia romana erāt. Respondit
ut plura p̄ annos. L^{ta} benefacta hieronis. q; his annis
maleficia eorū. q; syraculas tenuerunt. erga rem. p. esse.
Sed pleraq; eorum quo debuerunt recidisse. federumq;

ruptorum ipsos ad se grauiores multo q̄ pretor uoluerit
penas exegisse. Si q̄dem tertium annum circumsedere sy-
raculas non ut populus reseruatam ciuitatem haberet.
sed ne transfugarum duces captas & oppressas tenerent.
quid potuerint syraculani face ex templo uel eos syracu-
lanorum eē qui intra presidia romana fuerint uel hyl-
panum ducē mericum q̄ presidium tradiderit uel ip-
sorum syraculanorum postremo ses quidem sed forte om̄s
sibi consilium laborū piculorumq̄ circa menia siraculana
terra marisq̄ tam diu exhaustorum nequaq̄ tantum fru-
tum esse q̄ cape syraculas potuisset. Inde questor cū pre-
sidio ad uallum & ac accipiendam pecuniam regiā cul-
todendamq̄ missus diripienda militi data est & custo-
dibz diuisis p̄ domos eorum q̄ inter presidia romana
fuerunt cum multa auaritie feda exempla ederentur
archimedes memorie proditum est in tanto tumultu
q̄ntuz capte urb̄ in discursu diripiendum militū ciere
poterat intentus formis quas in puluē descripserat
ab ignaro milite q̄s eēt interfectuz. Egre id marcellū
tulisse sepultureq̄ curam habitā & propinqs q̄ ingli-
tis honori presidioq̄ nomen ac memoriam ei fuisse.
Maxime modo syracule capte. In quibz prede tantuz
fuit q̄ntum uix capta carthagine tuz fuisset. cū qua uiri-
bul eqs certabat.

Paucis ante diebus q̄ syracule capentur. T. octacili^{us} cuz
qn̄q̄remibus. Lxxx. uticā ab lilibeo transmisit. & cuz an-
lucom portum intrasset onerarias frumento onustas
cepit. egressusq̄ in terram deplatus ē aliquantum agri
circa uticam predaq̄ omnis gn̄s retro ad naues egit
Lilibeam tertio die q̄ profectus inde erat. cum centuz
xxx. onerariis nauibus frumento predaq̄ onustis re-
diit. id q̄ frumentum ex templo syraculas milit. quod
ni tam in tempe subuenisset. uictoribz uictisq̄ pariter
pnitior fames instabat.

Eadem estate in hispania cū ferme biennio nihil ad-

modum memorabile factū esset consiliūq; magis q̄ armis
bellū gereretur romani impatores egressi hibernis copias
coniunxerunt. Ibi consiliū aduocātū omniumq; in u-
num congruere s̄nē quando ad id locorum id modo
actū esset ut hasdrubalem tendentē in italiam retinent.
tempus omne id iam agi ut bellū in hispania finiret.
Et satis ad id uirū credebant accessisse xxx milia cel-
tiberorū. Ea hieme ad arma excitati tres exercitus erāt.
Hasdrubal gilgonis fili⁹ & mago coniunctis castris qnq;
ferme dierum iter ab romanis aberant. propior erat. ha-
mulcaris filius hasdrubal uetus in hispania impator
ad urbem nomine anitorgim exercitū habebat. Euz
uolebant pri⁹ opprimi duces t̄ & spes erat satis supq;
ad id uirū eē. Illa restabat cura ne fuso eo proculli
alter hasdrubal & mago in alios saltusq; montesq; recipie-
tes se bellum extraherent. optimū igitur rati diuisis bi-
fariam copis totius sil' hispanie amplecti bellū. ita int̄
se diuiserunt ut p. cornelius duas partes exercitus ro-
manorū sotiōrumq; aduersus magonē duceret. atq; has-
drubalem. cn. corneli⁹ cum tertia parte ueteris exercit⁹
celtibis adiunctus cum hasdrubale brachino bellū ge-
reret. una profecti ambo duces exercitusq; celtibis pre-
gradientibus ad urbem anitorgem in conspectū hostiū di-
rimente amne ponunt castra. ibi cn. corneli⁹ scipio cū
quib; ante dictum est copiis substitit. & p. scipio p̄fect⁹
ad destinatam belli partem. Hasdrubal postq; aū-
duertit exiguum romanū exercitū in castris. & spem
omnē in celtiborum auxiliis esse p̄tus omnis barbarice
& precipue omnium gentiū earū in qb; p̄ tot annos mi-
litarat p̄fidie. facili lingue. cū utraq; castra plena his-
panorum essent. p̄ occulta colloqa p̄cūsitur magna
mercede cum celtiborū principibus. ut copias in abdu-
cerent. nec atrox uisum facinus. non enim ut in ro^{nos}
uerterent arma agebatur. & merces q̄nta illis pro bel-
lo satis esset dabat. ne bellū gererēt. & tum quies ipsa
tum reditus domū. fructusq; uidendi suos. suaq; grata

uulgo erant. Itaq; non ducibus facili⁹ q̄ multitudini p̄ualū est
simul ne metus quidem ab romanis ducibus erat. Quippe
tam paucis sibi retinerent. id quidem cauendū semp̄ roma
nis ducibus erat. exemplaq; si uere pro documentis h̄nda
ne ita extrinis credant auxilium non plus sui roboris suarūq;
uitium proprie in castris habeant. Signis repente sublati
celtibi abeunt. nihil aliud querentibus causam obtestanti
busq; ut manerent r̄^s respondentes q̄ domestico se auocāt
bello. Scipio postq; sortii nec precibus nec ui retineri poterāt.
nec se aut parem sine illis hosti eē aut fratti rursus cōiun
gi uidit posse nec ullum aliud salutare consiliū in promp
tu eē. retro quaten⁹ posset cedere statuit. in id omni cura in
tentus. nisi ubi hosti equo se cōmitteret loco. qui t̄ngressus
flumen p̄ uestigiis abeuntium insiltebat. Per eodē
dies. p̄ scipionem par terror. piculū malum ab nouo hol
te urgebat. Maximilla erat iuuenis. qui eo tempore erat sortii
carthaginensium quem deinde clarus potentēq; rō^{na} fecit
amicitia. Istum cum equitatu numidarū aduenienti. p̄ sci
pioni occurrit. & deinde assidue dies noctesq; infest⁹ aderat
ut non uagos tantum procul a castris ligatum pabulatum
progressos exciperet. sed ipsis obequitaret castris. inuestusq; ī
medias sepe stationes omnia ingenti tumultu turbaret. noc
tibus quoq; sepe in cursu repentino ī portis. ualloq; trepidatū
est. nec aut locus aut temp⁹ ullū uacū a metu ac sollicitu
dine erat r̄^s compulsiq; intra uallū. adempto rerū omnium
cursu. cum prope iusta obsidio eēt. futurāq; artiozem eā ap
pareret. si se indubilis quez cum septē milibus & quingentis
suellanorū aduentare fama erat. penis coniunxisset. dux
cautus & prouidens scipio uictus necessitatibus temerariū
capit consiliū. ut nocte indubili obuiam uet. & q̄cunq;
occurtisset loco p̄liū consereret. Relicto igitur modico p̄
sidio in castris. p̄epoluoq; t. fonteo legato. media nocte pro
fectus cum obuiis hostibus manus conseruit. Agmina mag⁹ q̄
acies pugnabant. Superior tamē ut in tumultuaria pugna ro
manus erat. Ceterum & eq̄tes numide repente. quos sefellisse
se dux rat⁹ erat. a lateribus circumfusi magnum terrore ītulē.

Contracto aduersus numidas certamine nouo tertius
insup aduenit hostis duces peni assecuti ab tergo iam pu-
gnantes ancipisq; prelium romanos circumsteterat incertol.
in que potissimum hoste quam ue in partem conferti erup-
tionem facerent. pugnant. hortantiq; impatori & offerre-
ti se ubi plurimus labor erat. latus dextru lancea thicet.
Cuneusq; his hostiu q in confertos circa ducem impetum
fecerat. ut exanimem labentem ex equo scipione uidit. ala-
cres gaudio cum clamore p totam aciem nuntiantes dis-
currunt. Impatorem romanu cecidisse. ac puagata passis
uox ut & hostes haud dubie pro uictoribus & romani pro
uictis eent. fecit. Fuga confestim ex acie duce ammisso
fieri cepta est. Ceterum ad erumpendum int numidas
aliaq leuium armatoru auxilia. haud difficile erat ita ef-
fugere tantu equituz. equantiu equos uelocitate peditu
uix poterant. celsiq; prope plures i fuga q in pugna sut.
nec supfuisset quisq; ni precipiti iam ad uespum die. nox
interuenisset. haud segnit inde duces peni fortuna uis-
confestim e prelio uix necessaria quiete data militibus
ad baldrubalem hamulcaris citatu agmen rapiunt. non
dubia spe cu coniunxisset debellari posse. quod ubi est
uentum inter exiit ducesq; uictoria recenti letos stu-
latio ingens facta impatore tanto cu omi exiitu dele-
to & altera haud dubio parte uictoria expectantes. Ad
romanos nondum quidem fama tante cladis puenerat.
sed mestu quoddam silentiu erat. & tacita diuinatio
qualis iam presagientibus ais iminentis mali esse solet.
Impator ipse preter q quod a totus se desertum hostiuz
tantu auctas copias sentiebat. coniectura etiam & rone
ac suspitione accepte classis q ad ulla bonam spem pnior
erat. quo nam modo eni. baldrubalem ac magone nisi
defuncto suo bello certamine adducere exercitu potu-
isse. quo modo aut non obstitisse. aut a tergo secutu frez
ut si prohibe quominus in unum cogerent. & duces
exercitus hostium non posse. ipse certe cu fratre con-
iungeret copias. His anxius curis id modo ee salutae

in p̄ns credebatur. cedē inde q̄ntum posset. Et inde una no-
cte ignaris hostibz. & ob id quietis aliqūntum emensus ē
inde luce ut senserunt p̄fectos hostes premillis numi-
dis q̄ poterant maxime citato agmine seq̄ ceperūt. Ante
noctem allecuti numide nunc ab tergo. nunc in latera
incurstantes consistē ceperunt. ac tutari agmine q̄ntum
posset. Tamen tuto ut simul pugnarent. procedentēq̄
scipio hortabatur. priusq̄ pedestres copie allequerentur.
Ceterū nunc agendo. nunc sustinendo agmen cū aliq̄.
diu hūd multum procederet. & nox iam instaret. reuo-
cat p̄p̄lio suos scipio. & collectos ī tumultum quemdaz nō
q̄dem satis tutū p̄sertim agmini p̄culso. editiorē tamē
q̄ cetera circa erant. subducit. Ibi primo impedimentis. &
equitatu in medium receptis. circumdati pedites haud
difficiliter impet̄ incurstantium numidarum arcebant.
deinde postq̄ toto agmine tres impatores cū quibz tri-
bus iustis exercitibz aderant. apparebat parum armis
ad tuendum loco sine munimento ualuturos esse. Circū-
spectare atq̄ agitare dux cepit. siquo modo posset uallum
circū inicere. Sed erat adeo nudus tumultus. & aspi soli. ut
nec uirgulta uallo cedendo. nec terra cespiti faciendo aut
ducēdo fosse. alii ue ulli opi apta inueniri posset. nec futū
quicq̄ satis arduū. aut abscessum est. erat. quod hosti aditū
ascensum ue difficilem preberet. omnia fastigio leni sub-
uera. ut tamen aliquam ymaginem ualli obicerent. clitel-
las illigatas oneribz uelut struentes ad altitudinē solitā
circundabant. cumulo sarcinarū omnis gn̄is obiecto. ū
ad moliendū clitelles defuerant. punici exercit̄ postq̄m
aduenē. in tumultum quidez p̄facile agmen erexē. mu-
nitionis uero facies noua. primo eos uelut miraculo q̄-
dam tenuit. & cū duces undiq̄ uociferantur. qd̄ starent.
& non ludibrium illud uix feminis pueris ue morādū
satis ualidum. distraherent. diriperentq̄ captuz hostez
teneri latentem post sarcinas. Nec contemptim duces
increpabant. Ceterum neq̄ transilire nec moliri onera
obiecta. nec cedere stipatas clitellas. ipsiq̄ obrutas sar-

cinis facile erat. Traditis diu cum amoliri obiecta onē
armatis dedissent uiam pluribusq; idem p̄tibus fieret
capta iam undiq; castra erant pauci a multis p̄culisq;
a uictoribus passim credebantur. Magna pars tamen mi-
litum cum in p̄pinquas refugisset siluas in castra p̄-
scipionis quibus Ti. fontei^o legatus p̄erat p̄fugerunt.
Cn. scipionem alii in tumulto primo impetu hostiū ce-
sum tradunt: alii cum paucis in propinquam castris
turrim p̄fugisse. Hanc igni circumdatam atq; ita exustis
foribus qua nulla moliri potuerunt ui captam omnesq;
intus cum ipso impatore occisos. anno octauo postq; in
hyspaniam uenerat. Cn. scipio. unde tricesimo die post
fratris mortem ē interfectus. Luctus ex morte eorū non
rome maior qm̄ qui p̄ totam hyspaniam fuit. quin apd
ciues partem doloris & exercitus amissi & alienata
provincia & publica traherat clades. hispani ipsos lu-
gebant. desiderabantq; duces. Cn. eum magis quo &
diutius p̄fuerat his. priorq; & fauorem occupauerat
& specim̄ iustitie tempantiaq; romane & dudum p̄mus
dederat. Cum deletus exercit^o amissetq; hyspanie
uiderentur un^o uir respondit. has restitui. Erat in
exercitu. L. marcius septimi. fili^o eques roman^o impi-
ger iuuenis. animiq; & ingenii aliquanto q̄ pro fortuna
in qua erat natus mltō maior. is ad summam indolem ac-
cesserat. Cn. scipionis disciplina. sub qua p̄ tot annos om̄s
militie artis edoctus fuerat. & ex fuga collectis militi-
bus & quibusdam de p̄sidiis deductis haud contem-
nendum exercitum fecerat. coniunxeratq; cum. t. fon-
teio. p̄ scipionis legato. Sed tantum p̄stitit eques roma-
nus auctoritate inter milites atq; honore. ut castris
citra hiberum cōunitis. cum ducē exercituum comitū
militaribus creati placuisset. subeunti alii aliis ī cul-
todiam ualli stationesq; donec per omnes suffragium iret.
ad. L. martium cuncti summam impū detulerūt. omē
inde temp^o exiguū id fuit. muniendis castris. conue-
hendisq; cōmeatibus consumptū & omnia impia mili-

is tum ipigre tum haud quaquam abiecto animo exequēbat.

Ceterum postquam hasdrubalē gisgonis uenientem ad reliquias belli delendas transisse hiberum & appropinquē allatum est. signumque pugne propositum a nouo duce milites uiderunt recordati quos paulo ante impatores habuissent quibusque & ducibus & copiis freti perire in campum ad pugnam soluti essent flere omnes repente & offensare capita & alii manus ad celum tendē deos inculantes. alii strati humo suum quisque nominatim ducē implorare neque sedari lamentatio poterat excitantibus centurionibus manipularibus & ipso mulcente & increpante martioque in muliebres & inutiles se proiecerunt fletus potius quam ad tutandos semetipsos & rem publicam acuerent animos. & ne in ultos impatores suos iacere sinerent. cum subito clamor tubarumque sonus iam enim prope uallum hostes erant exauditur inde uerso repente in iram luctu discurrunt ad arma. ac uelut accensi rabie discurrunt ad portas. & in hostem negligenter atque incompolite uenientem occurrunt. Ex templo iprouisa res pauore incutit penis. mirabundique unde tot hostes tam subito exorti prope deleti exercitu foret unde tanta audacia tanta fiducia suis uictis ac fugatis que impator duobus scipionibus celsis extitisset quis castris prope esset: que signum dedisset pugne. Ad hec tot iam nec opinata primo omnium incerti stupentesque referunt pedem. dein ualida impressione pulsi terga uertunt. & aut fugientium cedes feda fuisset aut terribilis piculolusque sequentium impetus: ni martio prope receptui dedisset signum. obstitensque ad prima signa quosdam ipse retinens concitatum repressit acies. inde in castra auidos adhuc cedis sanguinisque reduxit. Carthaginenses trepide primo ab hostium uallo acti postquam neminem insequi uiderunt metu substitisse rati contemptique rursum. & sedato gradu in castra abeunt par negligentia in castris custodiendis fuit. nam & si propinquus hostis erat tamen reliquas eum esse duorum exercituum ante paucos dies deletorum succurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta

apud hostes essent. exploratis his marti^o ad consilium
prima spē temeratiū magis q̄ audax animū adiecit. ut
ultra castra hostiū oppugnaret. facilius eo ratus unius
hasdrubalis expugnari castra q̄ si se rursus tres exercitus
ac tres duces uinxissent. sua defendi. Simul haud luc
cessisset ceptis. recepturum se afflictas res aut si pulc
esset. tamen ultra inferendo arma contemptum sui dep
turum. ne tamen subita res. & nocturn^o terror. etiā non
sue fortune consiliū pturbaret. alloquendos adhortan
dosq̄ sibi milites ratus contione aduocata ita dixerit.

Vel mea erga impatores nostros uiuos mortuosq̄ pietas.
ul' p̄sens omnium nostriū milites fortuna fidem cui
uis facē potest. mihi hoc impium ut amplum iudicio
uestro. ita re ipsa graue ac sollicitum eē. Quo enim tempe
nisi metus metorem obstupesceret. uix ita compos mei
eē. ut aliqua solatia inuenire ego animo possem. Cogor
uestram omnium uicē quod difficillimuz in luctu est. un^o
consulē. Et ne tum qdem ubi quo nā modo has reliq̄as
duoru exercitiū patrie conseruare possem cogitanduz est.
auertē animū ab assiduo metore libet. p̄sto est enim acer
ba memoria. & scipiones me ambo dies noctesq̄ curis in
sonūsq̄ agitant. & excitant sepe sono. & neu se neu iuictos
p̄ octo annos in his terris milites suos. cōmilitones uros.
neu rem. p̄ patiar inultam. & suam disciplinam. suaq̄ mā
data seq̄ iubent. & ut impiis uiuorum nemo obedientior
fuerit me uno. ita post mortē suam quod in quaq̄ re fac
turos illos fuisse maxime censeas. id optimū ducē. uos
quoq̄ uelim milites. non laments lacrimisq̄ tanq̄ extin
ctos prosequi. uiuunt uigentq̄ fama rerū gestarum. si
quotienscunq̄ occurreret memoria illorū uelut si adhortā
tis. signumq̄ dantis uideatis eos. ita p̄elia inite. nec alia
p̄fecto species hesternō die oculis animisq̄ uestris obla
ta memorabile illud edidit p̄eliū. quo documentū de
distis hostibz non cum scipionibz extinctū esse nomen
romanū. Et cui^o ppli uis atq̄ uirtus non obruta sit cānēsi

clade ex omni profecto leuitia fortunæ emerſuram eſt. Nūc
quæ tum auſi eſtis ſponte ueſtra. expiri libet quæntū audea-
tis duce ueſtro audire. non enim heſterno die ſignū re-
ceptui dedi. ſequentibus effuſe uobis turbatur hoſtem.
frangē audaciam ueſtram. ſed differre in maiore gloriæ
atq; oportunitatem uolui. ut poſtmodum præparati in cau-
tos. armati in ermes. atq; & ſopitos ꝑ occaſiones aggredi
poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem milites forte temē. ſed
ex re ipſa conceptam habeo. A uobis quoq; profecto ſi quis
querat. quo nam modo pauci a multis. uicti a uictoribus
caſtra tutati ſitis. nihil aliud reſpondeatis. quæ id ipſum ti-
mentes uos omnia & opibus firmata habuiſſe. ipſos para-
tos inſtructoſq; fuiſſe. Et ita res habet. Ad id quod ne time-
atur fortuna facit mīme uti ſunt homines. quæ quod neg-
lexeris incautū atq; aptum habeas. nihil omniū nunc
meminit. minus hoſtes. quæ ne obleſſi modo ipſi atq; op-
pugnati. caſtra ſua ultero oppugnemus. audeamus quod
cred non pot̄ auſuros nos eo ipſo quod difficillimū erit.
Tertia uigilia noctis ſilenti agmine ducam uos. Explo-
ratum habeo non uigiliatum ordinem. non ſtationes iuſtal-
eſſe. clamor auditus in portis & primus impetus caſtra
cepit: tum inter tot torpidos. ſono pauentēſq; ad nec opi-
natum tumultū. & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos
illa cedes edat̄. a qua uos heſterno die reuocatos egre ſe-
rebatis. Scio audax uideri conſilium: ſed in rebus alpis.
& tenuis ꝑ fortiffima queq; conſilia tutiffima ſunt. quæ
ſi in occaſionis momento cuius præteruolat oportuni-
tas. cunctatus paulum fueris. nequicquid mox omiffam
querat. unus exercitus in propinquo eſt. duo haud
procul abſunt. Num aggredientibus ꝑ aliqua eſt etiam
tempelates uitas. atq; illorum uires. Si diem ꝑſerimus.
& heſterne eruptionis fama contēni deſierimus. periculū
eſt ne omnes duces. omneſq; copie conueniant. Tres de-
inde duces. tres exercitus ſuſtinebim⁹ hoſtium. quos
ceteri ſcripio icolumi exercitu non ſuſtinuit. ut diuidendo
copias ꝑtere duces noſtri. ita ſepati ac diuiſi opprimi hoſ.

tes possunt. Alia belli gerendi uia nulla est: p̄inde nihil
pr̄ter noctis proxime oportunitatem expectemus. It̄e diū
bene iuuantibz corpora curate. ut integri uigentesq; eod̄
animo in castra hostiū irrumpatis quo uestra tutati estis.
leti & audire a nouo duce nouum consiliū & quo audati
erat. magis placebat. Reliquū diei expediendis armis &
curatione corpum consumptū & maior pars noctis geti
data ē. quarta uigilia mouē. Erant ultra proxima cast̄
sex milium int̄uallo distantes alie copie penorum. uall̄
caua interat. condensa arboribz. In hui⁹ silue medio fer
me stadio cohors romana arte punica abdit̄. & egtes ita
medio itinere intercepto. copie silenti agmine ad proxi
mos hostes ducte. Et cum statio nulla pro portis neq; in
uallo custodie essent. uel in sua castra. nullo usq; obfistere
penetrauē. Inde signa canunt. & tollitur clamor. p̄ semi
sōnes hostes cedunt. p̄ portas occupant: ut fugam int̄
cludant. hostes simul ignis clamor. cedes uelut alienatos
sensibz nec audire nec prouidē quicq; sinunt. Incidunt
inermes inter cateruas armatorum. Alii ruunt ad portas.
alii septis itineribz sup uallum saluunt. & ut quisq; euasat
protinus ad castra alta fugiunt. ubi a cohorte & equitibus
ex occulto protuentibus. circumuenti cesiq; ad unuz omēs
sunt. quis etiam si q̄ ex ea cede effugisset. adeo raptz capti
pp̄ioribus castris. in alta transcursum castra ab romanis ē.
ut p̄uenire nuntius cladis non posset. Ibi uero quo longi⁹
ab hoste aberant & quia sub luce publica pabulatū. ligatuz
& p̄datum quidam dilapsi fuerant. neglecta magis om̄ia
ac soluta inuenē. Arma tantum posita in stationibz milites
inermes. haud humi cedentes. accubantesq; aut obambu
lantes ante uallū portalsq;. Cum his tam securis solutisq; re
calescentes adhuc ab recenti pugna. ferocesq; uictoria pre
lium ineunt. Itaq; nequaq; in portis potuit resisti. Intra por
tas concursu ex totis castris ad primū clamorē. & tumultū
facto atrox preliū oritur. diuq; tenuissent ni eruenta scuta
romanorum uisa. inditium alteri⁹ cladis penis atq; inde pa
uorem inieculent. Hic terror in fugā uertit omnes. effulsiq;

qua iter est nisi quos cedes opprēssit. Exuuntur castris atq;
ita nocte ac die bina castra hostiū oppugnata ductu L. martii
ad triginta septē milia hostiū cesa. Autor ē claudi⁹ q. annales
accilianos ex græco sermone uertit. Captos ad mille viii.
xxx. prædam ingentē paratam. ne abfuisse clipeū argenteū
pondo Cxxviii. cum ymagine brachini hasdrubal. Va-
leri⁹ anticias una castra magonis capta tradidit septem mi-
lia cesa hostiū. altō prelio eruptione pugnatiū cum hasdru-
bale decem milia occisa. quatuor milia. ccc. xxx. captos. pils
qñq. hominum cum magone cedentis. nostros effuse seqre-
tur cesa ex insidiis scribit. Apud omnes magnū nomē mar-
cii ducis est. & uere glorie ei⁹ etiam miracula adduēt. Flam-
mam ei contionanti fulam e capite sine eius sensu. cum
magno pauore circumstantiū militū. monumentumq;
uictorie ei⁹ de penis usq; ad incensum capitolium fuisse.
in templo clipeū martium appellatū cum ymagine has-
drubalis. quiete deinde aliquñdiu in hispanie res fuere.
utriq; post tantas inuicem acceptas. illatasq; clades cu-
nctantib; piculū summe rerum facere.

Dum h in hispania gerunt. Marcellus captis syraculis cū
cetera ī sicilia tanta fide atq; integritate composuisset ut
non modo suam gloriam. sed etiam maiestatem populi ē.
augerent. ornamenta. signa urb; tabulasq; qbus habun-
dabant syracuse romam deuexit. Hostium quidem illa
spolia & parta belli iure. Ceterum inde primūz initiū
mitandi græcarū artium opa licentiaq; hinc sacra pro-
phanaq; omnia uulgo spoliandi factus est. que postremo
in romanos deos templūz id ipsum primū quod a mar-
cello eximie ornatum est. uertit. uisabantur enim ab
extinis ad portam capenam dedicata. a marcello tēpla
propter excellentia ei⁹ generis ornamenta. quorum p
exigua pars compet. legationes omniū ferme ciuitatū
sicilię ad eum conueniebant. dispar ut causā earū ita
contio erat. Qui ante captas syraculas dediderant. ut
uicti a uictore leges acceperunt. Erant tamen haud pue-

reliquie belli circa agrigentū t^{is} Epicides & hāno du-
ces reliqui prioris belli & terti^o nouus ab hannibale in
locum hūpocatis missus. libipenicum gnīs hippacina-
tis mutionem populares uocabant. uir impiger & sub
hanibale magistro omni belli arte edoctus. huic ab
epicide & hannone numide dati auxiliares. cum q^u-
bus ita puagatus hostiū agros. ita sotios ad retinen-
dum in fide animos eorum. ferendum q^u in tempore
cuiq^u auxilium adit. ut breui tempore totam siciliā
impleret nominis sui. nec spes alia maior apud fa-
uentes rebus carthaginensium eēt. Itaq^{ue} inclusi ad tē-
pus menibus agrigenti dux penus Syraculanusq^{ue} nō
consilio mutionis. qua fiducia magis ausi egredi ext^{er}
muros. ad hiemeram anem posuerunt castra. quod
ubi platum ad marcellum est. ex templo copias mouit
& ab hoste quatuor ferme milium interuallo consedit
quid agerent. parent ue expectaturus. Sed nullū neq^{ue}
locum neq^{ue} tempus cunctationi consilio ue dedit mu-
tiones. Transgressus anez ē. ac stationib^{us} hostiū cum
ingenti terrore ac tumultu inuectus. postero die ppe-
uiso prelio compulit hostē int^{er} munimenta. Inde re-
uocatus seditione numidarum in castris facta. cū. cc^o.
ferme eorū heracleam in oram concessissent. ad miti-
gandos. reuocandosq^{ue} eos profect^o magnope monuisse
duces dicitur. ne absente se cū hoste manus conferent.
Id ambo egre passi duces. magis hāno an^o anxi^o gl^{ori}e eius
mutionem sibi modū facē degenerē affrū impatori car-
thaginensi missō ab senatu populoq^{ue}. Is ppulit cunctā-
tem epycidem ut transgressi flumen in aciem exirent.
nam si mutionem opirentur. & sede pugne fortuna e-
uenisset. haud mutionis gloriam fore. Enim uero idig^m
rat^o marcell^o se qui hanibalem subnixum uictoria can-
nensi ab nola repulisset. il terra mariq^{ue} uictis ab se
hostibus cedere arma prope cape milites & efferti sig-
na iubet. Instruente exercitu decem effulis eq^u aduolat
ex hostium acie numide nuntiantes populares suos pri-

num ea seditione motos qua .ccc. ex numero suo concesserint heracleam dein quo prefectum suum ab obtrectationibus ducibus glorie eius sub ipsam certaminis diem ablegatum uideant quieturos in pugna. Gens fallax promissam fidem prestitit. Itaque & romanis creuit animus nuntio celesi per ordinem misso destitutum ab equite hostem esse quem maxime timuerant & territi hostes preterquam quod maxima parte uirium suarum non iuuabant. timore etiam incusso ne ab suo & ipsi equite oppugnarentur. Itaque haud magna uis certaminis fuit. primus clamor atque impetus rem decernit. Numidae cum in cursu gestitissent in cornibus, ut terga dantes suos uiderunt. fugerunt tantum parump comites facti postquam omnes agrestium trepido agmine petentes uiderunt. ipsi metu obsidionis passim in ciuitates proximas dilapsi. Multa milia hominum caesa capta & octo elephanti. Hec ultima in sicilia marcelli pugna fuit. uictor inde in syraculas rediit. Jam ferme in exitu annus erat. Itaque senatus decreuit rome, ut per cornelium pretor romanus lras capuam ad consules mitteret, dum hanibal procul abesset. nec ulla magna discriminis res ad capuam gereretur. Alter eorum si ita uideret ad magistratus subrogandos romam ueniret. Litteris acceptis inter se consules comparunt ut claudius comitia proficeret. fuluius ad capuam ueniret ibique maneret. Consules claudius creauit. C. N. fuluium centimalum & P. sulpitiu. serui. q. f. galbam qui nullum antea curulem magistratum gessisset. pretores deinde creati. cornelius ceterus. C. sulpitius piso. pisoni iurisdicatio urbana. sicilia. cethego. Apulia. lentulo sardina euenit. Consulibus prorogatus in annum impius est.

Hanibal ad tertium ab urbe roma lapidem super anes castra posuit. ipse cum duobus milibus equis usque ad ipsam capenam portam ut situm urbis exploraret, obequitauit. Et cum per triduum in aciem

utriusque exercitus omnis descendissent certamen tempe-
 tas diremit nam cum in castra redisset statim serenitas e-
 rat principes campanorum ueneno sibi mortem consci-
 uerunt. Cum senatus campanorum deligatus esset ad pal-
 los & seueri feriret litteras a senatu missas. Q. fuluius con-
 quibus uidebat p̄c̄. anteq̄ legeret in sinu posuit. & lege-
 agi iussit & supplicium p̄git. Cum comitibus apud p̄p̄s
 quereretur cui mandaret hispanorum imperium. p. scipio
 p. fil. ei q̄ in hispania ceciderat professus est se iturum
 & suffragio p̄. consensuq̄ omnium missus nouam carta-
 ginem expugnauit cum haberet annos. xxiiii. uideret
 q̄ diuina stirpe. quia & ipse postq̄ togam accepit quoti-
 die in capitolio erat & in cubiculo matris eius anguis se-
 pe uidebat. Res preterea in sicilia gestas continet & ami-
 citiam cum etholis iunctam. Bellumq̄ gestum aduersus
 arcananum & philippum macedonum regem.

liber XXVII.

CORNELIUS. fuluius centimalus. p.
 sulphitius galba consules cum idibus
 martii magistratum inissent Sena-
 tum in capitolium uocato de re p̄-
 de administratione belli de pro-
 uinciis exercitibusq̄ patres consu-
 luerunt. fuluio. ap. claudio poris
 anni consulibus prorogatum im-
 perium est. atq̄ exercitus quos habebant decreti adieci-
 ne a capua quam obsidebant abscederent priusq̄ oppug-
 nassent eam. Tum cura maxime intentos habebat roma-
 nos. non ob ita tantum que in nullam unquam ciuitatem uisti-
 or fuit q̄ quod urbs tam nobilis ac potens sicut defectio-
 ne sua traxerat aliquot populos. ita recepta inclinatura
 rursus animos uidebatur ad ueteris imperii respectum. Et
 poris anni pretoribus. M. iunio etrutia. p. sempnio gallia
 cum binis legionibus quas habuerant prorogatum est imperi-
 um. prorogatum etiam. M. marcello. ut p̄ consul in sicilia re-

liquas belli p̄ficeret eo exercitu quem haberet si supplemē
to opus eēt. suppleret de legionibz quibus p. corneli^o p̄p̄tor
in sicilia p̄ceisset dum ne quē militem legeret. ex eo nume
ro quibus senatus missionem reditumq; in patriam negal
set ante belli finem. C. pupio cui sicilia euenerat due legio
nes quas p. cornelius habuisset decrete & supplementum
de exercitu. Cn. fuluii qui priore anno in apulia fede celsus
fugatusq; erat. huius gn̄i militum senatus. eundem quem
cannensibz sine statuerat milite. Additum etiam ut utroq;
ignominie est ne in oppidis hibernarent. ne ue hiberna p̄p̄ius
ullā urbem decē milibz passuum edificarent. L. cornelio ī
sardinia due legiones date quibusq; nunti^o p̄fuerat. sup
plementum si opus eēt consules scribē iulli oetacilio &
M. ualerio sicilie grecieq; ora cum legionibus classibusq;
quibz p̄cestant decrete. Quinquaginta greci cum legione
una: centum siculi cum duabz legionibz habebant nauos.
Tribus & xxx^{ta} legionibus romanis. eo anno bellum tra
mariq; est gestum.

Principio anni cum de lris. L. martii referretur. res geste
magnifice senatui uise. Titulus honoris quod impio non
populi iussu. non ex auctoritate patrū dato. p̄p̄tor se
natui scripserat. magnā partē hominum offendebat. Res
mali exempli eēt impatores legi ab exercitibz. & sollēne au
spiciatorū comitorū. in castra prouintias procul ab legi
bus magistratibusq; ad militarem temeritatē transferri.
Et cum quidam referendum ad senatum censerent. meli^o
uilem differri eam consultationem proficiscerentur eques.
qui ab martio lris rescribi de frumento & uestimentis ex
citus placuit. eam utrinq; rem cure fore senatui ascribi at
p̄p̄tori. L. martio non placuit. ne id ipsum quod consul
tationi reliquerant pro p̄iudicato ferret. dimissis equibz
de nulla re prius consules retulerunt. omniumq; ī unū
sniē congruebant agendum cum tribunis plebis esse. pri
mo quoq; tempore ad plebē ferrent quem cum impio mit
ti placeret ī hispaniam ad eum exercitū cui. cn. scipio im
pator p̄fuisset. Ea res cum tribunis acta p̄mulgataq; est.

sed aliud certamen occupauerat animos. s. sempronius plelius
die dicta. cn. fuluium ob exercitum in apulia amissum in
contionibus uexabat. multa imperatoris temeritate atq; in
scientia exercitum in locum precipitem praeduxisse dic
titans. neminem praeter. cn. fuluium ante corrupisse
omnibus uitis legiones suas q̄ perderent. Itaq; uere di
ci posse prius eos pisse q̄ uiderent hostem. nec ab hanibale s;
ab imperatore suo uictos esse. neminem cum suffragium inerat
satis cernere cui impium. cui exercitum pmittat. quid int
fuisse int. ti. sempronium cum ei seruatorum exercitum dat' eet.
breui effecisse disciplina atq; impio ut nemo eorum gnus
aut sanguinis sui memot in acie esset. praesidio sortis hosti
bus terrori essent. cum ad beneuentum aliasq; urbes eos ue
lut e faucibus hanibal ereptos populo. R. restituisset. cn. ful
uium quiritium romanorum exercitum honeste genitos.
liberaliter educatos seruilibus uitis imbuisse. G. effecisse
& feroces & inquietos inter sortios ignaui & rebelles int' hos
tes essent. nec impetum modo penotum sed ne clamorem
quidem sustinere possent. nec hercule mirum esse milites in
acie. cum primus omnium imperator fugeret. magis mirari
se aliquos stantes cecidisse & non omnes comites. cn. fului
fuisse pauoris ac fuge. C. Flaminium. L. paulum. L. postumum
cn. app. scipiones eadem in acie malluisse. q̄ deserere circun
uentos hostibus suos exercitus. cn. fuluium prope unum
nuntium delecti exercitus romam redisse. Facinus indi
gnum esse canensem exercitum q̄ ex acie fugerit in sic
liam deportatum. ne prius inde dimittatur. & h' idem t
cn. fuluii legionibus nup' decertum. cn. fuluii fugam ex
praelio ipsius temeritate commisso ipunitam esse. & eum in
ganea lustrisq; ubi iuuentam egerit. senectutem acturum.
milites qui nihil aliud peccauerint q̄ quod impietis si
miles fuerint. relegatos prope in exilium ignominiosas
pati militiam. adeo imparem libertate rediti ac campi. ho
norato atq; inhonorato esse. Reus ab se culpam in mili
tes transferebat. eos ferociter pugnam poscentes pductos
in aciem. non eo quo uoluerint qa ses dies fuerit. sed pos

terro die & tempore & loco eque instructo. seu famam seu
uim hostiū non sustinuisse. cum effulse omnes fugerunt.
se quoq; turba ablatum ut uarronē cānensi pugna ut
multos alios impatores. quid autem solum se restantes
prodelle. t. p. p. nisi si mors sua remedio publicis cladib;
futura esse potuisset. non se inopia cōmentus. non in loca iniq;
incauta incaute deductum. non agmine inexplorato euntem
insidiis circumuentum. ui aperta armis acie uictum nec su-
orum animos nec hostium in potestate habuisse. suū cuiq;
ingenium audaciam aut pauorem facere. Bis est accusatus.
pecuniaq; inq;litum. tertio testib; datis cum pretiq; quod oī
bus probis onerabatur. iurati p multi dicerent. fuge pau-
risq; initium a pretore ortū. ab eo desertos milites. cū haud
uanum timorem uocis crederent terga dedisse. tanta ira ac-
censa est. ut capite inq;rendū contio succlamaret. de eo q;
nouum certamen ortum. nam cum bis pecunia inq;lisset
tertio capitis se inq;re dicēt. pleb; tribuni appellati cum
lege negarunt se in mora eē. quo min^o quod ei more ma-
lorum pmissum eēt. seu legibus seu morib; mallet. inq;
reret. quo ad uel capitis uel pecunie iudicasset priuato.
tū sempronio pdueniēnis se iudicare. en. fuluio dix. die
q; comitiis ab e. calpurnio pretore urbis petit. Inde alia
spes ab eo tentata est. si ad eē iudicio. q. fului^o frater p. flo-
rens. tum fama rerum gestarum. & propinqua spes potiu
de capue. Id cum p. lras miserabiliter pro fratris capite
scriptas petisset fuluius. negassentq; patres. c. r. p. eē able-
di a capua postq; dies comitorū aderat. en. fului^o exula-
tum tarquinos abiit. Id ei iustum exilium eē sciuit plebs.

- 4 Inter h; uis omnis belli uersa in capuam est. obsidebatur
tamen carius q; oppugnabatur. nec aut famē tollerare ser-
uitia. ac plebs poterant. aut mittē nuntios ad hanibale
p. custodias armatas. Inuentus ē autem numida qdam
qui acceptis lris euasurum se professus. promissu p. sta-
ret. p. media romana castra nocte egressus. spē accēdit cam-
panis dum aliqd uirum supeēt. ab oī pte eruptionē temp.

tandi. Ceterum in multis certaminibus equestria praelia ferme
prospici faciebant. pedites superabant. sed nequaquam tam letum
vincere. quam triste uinci. ulla parte erat ab obsessis. & prope ex
pugnato hoste. Inita tandem ratione. ut quod uiribus deerat
arte equaretur. Ex omnibus legionibus electi sunt iuuenes
maxime uigore ac leuitate corporum ueloces. Eis parme
breuiiores quam equestres. & septena iacula. quatuor longa pe
des data. prefixa ferro. quale hastis militaribus inest. Et eos
singulos in equis suis accipientes equites assuescecerunt. &
ubi post se se desilire permittit. ubi datum est signum esset.
postquam assuetudine quotidiana satis intrepide uisum est
fieri in campum qui mediis inter castra murumque erat. auer
sus. instructi campanorum equites processerunt. Et ubi
ad coniectum telluris uentum est. signo dato uelites desiliunt.
pedestris inde acies ex equitatu repente in hostium equites
incurrit. iaculaque cum impetu alia super alia emittunt. quibus
plurimis in equos uirosque passim coniectis per multos uul
nerauerunt. pauoris tamen plus ex re noua quam inopina
ta iniectum est. & impetum hostem equites inuecti. fu
gam stragemque eorum usque ad portas fecerunt. Inde equita
tu quoque superior romana acies fuit. Institutum ut uelites
in legionibus essent. Auctorem pedum equitum imiscendorum
centurionem qui tum in uanum erant. honoris id ei apud
impatorem fuisse.

5 Cum in hoc statu ad capuam res essent. hanibalem diu
sum tarentine arcis potiunde capueque retinende trabe
bant cure. uicit tamen respectus capue. inquam omnium
sotiorum hostiumque conuersos uidebat animos. docum
to future qualemcumque euentum defectio ab romanis ha
buisset. Igitur magna parte impedimentorum relicta in
brutiis & omni grauiore armatu cum delectis exatibus
pedum equitumque qui poterat aptissimus ad maturan
dum in campaniam contendit. secuti tamen tres capti
euntem tres & xxx. elephanti. In ualle occulta. post tra
ta montem iminentem capue consedit. Adueniens cum castel
lum galatiam presidio ui pulso cepisset. in circū sedentes

capuam se uertit. premillis namq; nuntiis capuaz quo
tempe castra romana aggressurus esset. ut eodem & illi ad
eruptionē parati portis omnibus sese effunderent. ingen-
tem prebuit terrorē. nam alia parte ipse adortus est alia
campani omnes pedites eqtesq; & cum his punicum p̄si-
dium. cui bostar & hanno p̄erat. erupit. Romani ut ī re-
trepida ne ad unam concurrento partem aliquid indefen-
si relinquerent. ita int̄ se copias partiti sunt. Ap̄ claudi^o
campanis. fului^o hanibali est oppositus. C. nero p̄pretor.
cum eqtibus sex legionum uia que suessulā fert. C. fului^o
flaccus legatus cum sociali equitatu constitit e regione uul-
turni ānis. p̄selium ut solito modo clamore ac tumultu
est ceptū. sed ad alium uirorum equorū armorūq; sonū
disposita in muris campanorum itell̄ multitudo. tantū
cum eris crepitu qualis in defectu lune. scilenti nocte fie-
ri solet. edidit clamorem ut auerteret etiam pugnantū
animos. Campanos facile in uallo appi^o arcebat. Maior
uis ab altā parte. fuluium hanibal & peni urgebant. le-
gio ibi sexta loco secessit. Quia pulsā cohors hispanorū euz
tribus elephantis usq; ad uallum p̄uasit. rupatq; mediam
aciem romanorum. & in ancipiti spe ac piculo erat. utruq;
in castra p̄ump̄e an includeretur a suis. quem pauores
legionis piculumq; castrorū fuluius ubi uidit. que na-
uium primoresq; alios centurionū hortatur ut cohortē
hostium in uallo pugnantem inuadant. In summo discri-
mine rē uertit. aut uiam dandam his eē & minore cona-
tu q̄ in condemp̄sam aciem irrupissent in castra irrup-
turos. aut conficiendos sub uallo eē. nec magni certami-
nis rem fore. paucos eē & ab suis int̄elulos. & q̄ dum
pauēat romanos interrupta acies uideat. etiam si se-
utring; in hostē uertat. ancipiti pugna medios circun-
uenturam. Hauri^o ubi hec impatoris dicta accepit. secun-
di hasta signum ademptum signifero in hostes infert
iacturum in medios eos minitans. nisi prope sequant̄
milites & partē capellant pugne. Ingens corpus erat &
arma honestabant. & sublatum alte signum conuerterat

ad spectum ciues hostesque. Ceterum postquam iam ad id signum
puenerat hispanorum tum undique in eum tegule coniecte
& prope in unum tota acies uersa. Sed neque hostium mul-
tudo neque telorum uis arcere impetum eius uiri potu-
it. & in attilius legatus primi principis ex eadem legioe
6 signum inferri. in cohortem hispanorum coegit & qui cal-
tris preerant. L. portius lucinus & ti. popilius legati pro-
uallo acriter pugnabant elephantosque transgredientes
in ipso uallo conficiunt: quorum corporibus cum oppleta
esset fossa uelut agger aut ponte iniecto transitum hos-
tibus dedit. Ibi per stragem iacentium elephantorum atrox
edita cedes. alta in parte castrorum iam pulli erant cam-
pani punicumque presidium & sub ipsa porta caput quod
uulturnum fert pugnabat neque tam armati irruentibus
romanis resistebant. quod quo balistis scorpionibusque instru-
ta millibus procul hostes arcebat. Et suppressit impe-
tum romanorum uulnere imperatoris app. claudii cui uulnus
ante prima signa adhortanti sub leuo humero summum
pectus celo idu est. Magna tamen uis hostium ante portam
est celsa. ceteri trepidi in urbem compulsi. Et hanibal postquam
cohortis hispanorum stragem uidit summaque uia castra
hostium defendi omnia oppugnatione recipere signa &
conuertente agmine peditum obiecto ab tergo equatu ne ho-
stis instaret cepit. legionum ardor ingens ad hostem
insequendum fuit. sed flaccus receptui cani iussit. sa-
tis ad utrumque profectum ratus ut & campani quod haud
multum in hanibale presidium esset & ipse hanibal sen-
tiret. Celsa eo die quod huius pugne auctores sunt octo mi-
lia hostium de hanibalis exercitu tria milia ex campa-
nis tradunt signaque carthagenensibus quod decem adempta
duo de xx. campanis apud alios nequaquam tanta mole
pugne inueni plusque pauoris quam certaminis fuisse cum
inopinato in castra romana numide hispanique cum ele-
phantis irrupissent elephantum per media castra uaden-
tes stragem tabernaculorum ingenti sonitu ac fuga ab-
rumpentium uincula iumentorum facerent. Fraudeque

sup tumultū adiectam imissis ab hanibale qui habuit
aliquem gnarum lingue latine. Iubē consulum uerbis
quoniam amilla castra essent. prole quemq; militum in
proximos montes fugere. Sed ea celeriter cognita fraus.
oppressaq; magna cede hostium est. elephantos igni a cal-
tris exactos. hoc ultimū ut cumq; initum finitumq; ē
ante deditonem capue prēlium fuit. Media tuticus qui
lūmus magistratus apud campanos est eo anno sepius
lesiū erat loco obscuro tenuiq; fortuna ort². Matrem ei²
quondam pro pupillo eo procurantē familiare ostentū.
cum haruspex respondisset summū quod esset impium
capue peruenturum ad eum puerum. nihil ad eaz spē
ad agnoscentē dixisse fert. noctu pditas res campanorū
ubi summus honos ad filium meū pueniet. Ea ludifica-
tio ueri & ipsa in uerum uertit. nam cum fame ferroq; ut-
gerentur. nec spes ulla superesset listi in spem honorum
erant honores detractantib². Lesius querendo desertam
ac productā a primoribus capuā summū magistratū ul-
timus omnium campanorum cepit. Ceterū hanibal ut
nec hostes elici ampli² ad pugnam uidit. nec p castra
eorum prumpi ad capuam posse. ne suos quoq; comme-
atus intercluderent noui consules. abscedere irritō in-
cepto & mouere a capua statuit castra. Multa secū quo-
iam ire pgeret inde uoluenti subiit animū impet² caput
iplum belli romā petendi. Cui² rei semp cupite. prēmilla
occasionē post kannensem pugnam & alii uulgo timebāt.
& ipse non dissimulabat. nec opinato pauore ac tumultu
non eē despandum. aliquam partē urbis occupari posse.
& si r² in discrimine eēt. capuam ex templo omitturos aut
ambos impatores romanos aut alium ex his. Et si diui-
sisset copias. utrumq; infirmiorē factum. aut sibi aut
campanis benegerende rei fortunā daturōs eē una ea
cura angebat. ne ubi abscessisset ex templo dederentur
campani: numidam promptū ad omnia audenda do-
nis plicuit. ut lris acceptis spē transfuge castra romana
ingressus altā parte capuam clam puadat. lre autē erat

7

adhortatione plene. protectionem suam que salutaris illi
foret abstructuram ad defendendam romam ab oppugnā
da capua duces. atq; exercitus romanos. ne despondent
animos tollerando paucos dies totam soluturos obsidio
nem. Inde naues in flumine uulturno comprehensas
duci gladio. quod iam ante presidii causa fecerat castelli;
iussit. aquarum ubi tantam copiam eēt. ut una nocte exer
cit' traiei posset allatum est cibariis decem dierum pre
paratis. deductas nocte ad fluuiū legiones ante luce tra
iecit. 8 Id prius q̄ fieret. ita futurum comptum ex trā
fugis fluuius flaccus senatui romā cū scripsisset uarie ho
minum aī. pro cuiusq; ingenio affecti sunt. ut in re tam
trepida senatu ex templo uocato. p. cornelius cui a sine to
gnomen erat. exercitus omnesq; duces ex tota italia neq; ca
pue. neq; ulli' alteri' rei memor ad urbis presidium reuo
cabat. Maximus abscedi a capua fabi' terretiq; & circūagi
ad nutus cōminationesq; hanibal flagitiosum dicebat.
qui ad cannas uictor. ire tamen ad urbem ausus non eēt
eum a capua repulsum. spem potiunde urbis rome cepit
se. non ad romam obsidendam. sed ad capue liberandā
obsidionem ire romam. Cum eo exercitu qui ad urbē eēt.
iouem federum ruptorum ab hanibale teste. deosq; alios
defensuros eē. Has diuersas sententias media sententia. p.
ualerū flacci uicit. quicq; utrisq; rei memor. impatoribus
qui ad capuam essent. scribendum censuit. quid ad ur
bem presidii esset. quantas hanibal copias duceret. aut
q̄nto exercitu ad capuam obsidendam opus eēt. ipsos scit.
Si & romā e ducebus alē & exercit' pars mitti posset. ut ab
reliquo & duce & exercitu capua recte obsideret. inter se
computarent claudi' filiiusq; ut' obsidenda capua. ut
ad prohibendam obsidione patriam romam ueniendum
esset. hoc senat' consulto capuam plato. Q. filii' p. cons.
cui college ex uulnē exrediundum romam esset. e tribus ex
citibus milite lecto. ad q̄ndecim milia peditū. mille eq̄s
uulturnū traducit. Inde cum hanibalem latina uia itus
satis compisset. ipse p appie municipia queq; pp eam uiam

sunt sedicam oram lauinium premisit ut comeat⁹ patos
& in urbibus haberent & ex agris deuili in uiam proferrent
presidiaque in urbes contraherent ut sua cuique res p⁹ i manu
esset. hanibal quo de uulturno est transgressus, haud peul
a flumine castra posuit postero die praeter cales in agrum
sedicinum puenit. Ibi diem unum populando motatus p
suessulam allifauumque & casinatem agmen uia latina duc.
Sub casinum biduo statua habita & passim p⁹lationes facit.
Inde praeter intaniam acqnumque in fregellanum agrum ad
lirim fluum uentum ubi intercisum pontem a fregellanis
morandi itineris causa inuenit. Et fuluio uulturnus tenu
erat anis nauibus ab hanibale incensis rates ad traicien
dum exercitum in magna inopia materie egre compantem.
Traiecto ratibus exercitu reliquum fuluio expeditum iter
non p⁹ urbes modo sed circa uiam expositis benigne com
meatibus erat. alacresque milites alius alium ut adderet gra
dum memor ad defendendam uir⁹ patriam hortabantur. Ro
mam fregellanus nuntius diem noctemque itinere continuato
ingentem attulit terrorem tumultuosi⁹ que allatum erat
cursum hominum affigentium uana auditis totam urbem con
ciliat. ploratus mulierum non ex priuatis solum domibus
exaudiebat sed undique matrone in publicum effuse circa
deum delubra discurrunt crinibus sparsis aras uerentes
nix genibus supinas manus ad caelum ac deos tendentes
orantesque ut urbem romanam e manibus hostium eriperent
matresque romanas & liberos paruos inuiolatos seruariant.
Senatus magistratibus in foro praesto est si quid consules uelint
alii accipiunt impia disceduntque ad suas quisque officiorum
partes alii offerunt se si quo usus ope sit presidia in ar
ce in capitolio in muris circa urbem in monte etiam alba
no atque arce esulana ponunt. Inter hunc tumultum Q
fuluio proconsul profectum a capua affertur cui ne mi
nueretur impium si in urbe uenisset decernit senatus
ut Q fuluio par eum consulibus impium esset.

Hanibal infestius p⁹lato agro fregellano prope incisos pon

tes pferentinatem frusinatemq; & anagrinum agrum
 ī laucanum uenit. inde algrido tusculum petiit. nec recep-
 tus menibus infra tusculum dextrorsum gabios descen-
 dit. Inde in pupinam exercitu demisso octo milia passuū
 ab roma posuit castra. quo propi^o hostis accedebat. eo ma-
 ior cedes fiebat fugientium. precedentibus numidis. plu-
 resq; omniū generum atq; etatum capiebant. In hoc tu-
 multu fului^o flaccus porta capena cum exercitu romaz
 ingressus. media urbe p cāmas esquilias contendit. In-
 egressus inter esquinam collinamq; portam posuit castra.
 Ediles pleb cōmeatum eo comportarunt. Consules senat^o
 q; in castra uenerunt. Ibi de summa re. p. consultatum
 placuit consules circa portas collinam esquinamq; ponē
 castra. C. calpurnium pretorem urbanū; capitolio atq;
 arci p̄esse. & senatum frequentem in foro contineri. si
 qd in tam subitis reb; consulto opus eēt. Inter h; hani-
 bal ad anienem fluuiū tria milia passuum ab urbe cal-
 tra admouit. Ibi stadius positus. ipse cum duob; milib;
 equitum a porta collina usq; ad hercul templum ē pro-
 gressus. atq; unde proxime poterat menia. situmq; urb;
 obequitans contemplabatur. Id eum tam licent^o atq; oci-
 ose facē. flacco indignum uisum ē. Itaq; imilit equites.
 sūmoueriq; atq; in castra redigi hostiū equitatum iussit.
 Cum cōmissum prelium eēt. consules transfugas numi-
 datum. qui tum in auentino ad mill. & cc. erant. media
 urbe transire esquia iusserunt. nullos aptiores int^o con-
 ualles testaq; ortorum & sepulebra & uacuas undiq;
 uias ad pugnandum futuros rati. quos cum ex arce ca-
 pitolioq; diuo publico in eqs decurrentes qdam uidisset.
 captum auentinū conclamauerunt. Ea res tantum tumē-
 tum ac fugam prebuit. ut nisi castra punica extra urbem
 fuissent. effusa se omnis multitudo pauida fuerit. Tunc
 in domos atq; in testa refugebant. uagolq; in uis suos ho-
 stilib; lapidibus telisq; inceslebant. nec comp̄mi tumēt^o
 apiriq; error poterat. refertis itineribus agrēstium tur-
 ba pecorumq; q; repentin^o pauor in urbē compulerat.

Equestre prelium sedm fuit. summotiq; hostes sunt. Et qa
multis locis comprimendi erant tumult^o q; temē oriebantur.
placuit omnes q; dictatores. cons. censores ue fuisset.
cum impio eē. donec recessisset a muris hostis. Et diei
quod reliquum fuit. & nocte insequenti mlti temē exci-
tati tumult^o sunt. compressiq;. Postero die transgress^o 11
amne hanibal in aciem omnes copias eduxit. nec flac-
cus consulesq; certamen detrectauere. Instructis utiq;
exercitib; in eis pugne casum in qua urbs. e. premium
uictori esset. ymber ingens grandine mixtus ita utraq;
acie turbauit ut uix armis retentis in castra se se rece-
perint. nullius rei minore q; hostium metu. Et postero
die eodem loco acies instructas eadem tempestas dire-
mit. ubi recepissent se in castra mira serenitas cum tran-
quillitate oriebat. In religionem ea res apud penos uer-
sa est. auditaq; uox hanibalis fertur. potiunde sibi urbē
e. modo mentē non dari. modo fortunam minuere etiā
pmeli^o. & alie parue magneq; res. Magna illa q; cum ipē
ad menia urbē e. armatus sedēt. milites sub uexillis i sup-
plementum hispanie profectos audiūt. parua haud qd
eos dies. eum forte agrum in quo ipse haberet castra. ue-
nisse. Nihil ob h^o diminuto pretio cognitū ex quodaz cap-
tuo est. Id uero adeo supbum atq; indignum uisum. eis
soli quod ipse bello captū possideret. haberetq; inuentū
e. emptorem. ut ex templo uocato precone. tabernas ar-
gentarias. que circa forum e. essent. iusserit uenire. hui^o
mot^o ad tutiam fluuū castra retulit. sex milia passuū
ab urbe. Inde ad lucū feronie pgit ire. templū ea tēpe-
tate inditū diuitiis. Capenates alique accole eius erant.
pmitias frugum eo. dona q; alia pro copia portantes. ml-
to auro argentoq; id exornatum habebant. His omnib;
donis tum spoliatum templum eris acerui. cū ruderā
milites religione induti iacerent. post pfectionē hani-
balis magnum ueriti. hui^o populatio templi haud du-
bia intē scriptores ē. Celi^o romam euntē. hac fiteo deuer-
tisse hanibale tradit. iterq; ei^o ab reate. cupiliisq;. & ab a

mitino orditur ex campania in lanium. inde in pelignos puenisse. preter que oppidum sulmonē instituit in martinos tranlise. Inde albenſi agro in marſos. hinc amitnum foruloſq̄ uicū ueniſſe. neq̄ ibi error eſt. q̄ tanti exercit⁹ ueſtigia intra tā breuis eui memoriā potuerint confundi. Ille & enim ea conſtat. Tantum id intereſt uenerit ne eo itinere ad urbē an ab urbe in campaniam redierit. Ceterum nā q̄ntum t̄. pertinacie ad p̄mendā obſidione capuam romanis fuit tantū ad defendendam hanibali. namq̄ & lucanios in brutium agrum ad fietum ac regii ſe occuſu contendit. ut prope repentino aduentu in cautos opp̄ſerit.

Capua & ſi nibilo ſegni⁹ oppreſſa per eos dies fuerat. t̄. aduentum flacci ſenſit. Et admiratio orta ē non ſimul reſeſſum hanibalem. Inde p̄ colloq̄a intellexerunt relictos ſe deſertor q̄ & ſp̄ capue retinende deploratam eē apud penos. Acceſſit edictum p̄ conſ. ex ſenatus conſulto propoſitum. uulgatūq̄ apud hoſtes. ut qui ciuis campanus ante certā diem t̄. ſiſſet. ſine fraude eēt. nec ulla facta ē tranſitio metu maḡ eos q̄ fide continente q̄a maiora in deſeſtione deliquerant q̄ q̄b̄ ignoſci poſſet. Ceterum quemadmodum nemo puato concilio ad hoſtem tranſibat. ita nibil ſalutare ī mediū conſulebat. nobilitas rem p̄ deſeruerat. neq̄ in ſenatum cogi poterant. In magiſtratu autē erat. qui non ſibi honorem adieciſſet ſ; in dignitate ſua uim ac ius magiſtrati quem gerebat dempſiſſet. Jam ne in foro quidem aut publico loco p̄ncipum quiſq̄ apparebat. domib̄ inclulipatrie occaſum cum ſuo exitio dies expectabant. Summa cure omnis in hoſtarem hannonemq̄ p̄ſeſtos p̄ſidii punici uerſa erat. ſuo non ſotiorum piculo ſollicitos. hū conſcriptis ad hanibalem lris non libere modo ſed etiā ſupbe. quibus non capuam ſolum traditam in manum hoſtib̄. ſed ne quoq̄ p̄ſidium in om̄s crucatus p̄ditos inculabant. abiſſe cum in brutios uelut auertēte ſe ne capua in oculis ei⁹ capetur. at hercul. t̄. ne oppugnatione quidem urb̄ t̄. abſtrahi a capua obſidenda

potuisse. tanto constantiore inimicum romanū q̄ amicum
penū esse. Si redeat capuam bellumq̄ omne eo uertat &
se & campanos paratos eruptioni fore. non cum reginis
neq̄ cum tarentinis bellum gesturos transisse alpes ubi
rome legiones sint. ibi & cartaginensium exercitus de
bere eē. Sic ad cannas sic ad trisimenum rem bñ gesta;
coeundo conferendoq̄ cum hoste castra. fortunam ten
tando. In hanc sententiam līē conscripte numidis ppo
sita mercede iam professis opam dantur. hū spē trāsfu
garum cum ad flaccum in castra uenissent. ut inde
tempore capto abirent. famelq̄ que tam diu capue erat
nulli non probabile causam transitionis faceret. mulier
repente campana in castra uenit scortum transfugarū
uni⁹ indicatq̄ impatori romano numidam fraude com
posita transisse litterasq̄ ad hanibalem ferre. Ad unuz
ex his q̄ sibi rem apuillet. arguō se se patam eē. produc
tus primo satis constantet se mulierem simulare ignora
bat ignorare simulabat. paulatim dein conuictus ue
ris cum tormenta polci & parari uideret. falsus id ita
eē. littereq̄ prolata. & additum etiam inditio quedam
celabatur. & alios spē transfugarū numidas uagari in
castris romanis. Hi sup. Lxx⁹ comprehensi. & cum transfu
gis nouis mulctati uirgil. manibusq̄ præcis capuam redi
gunt. Conspēctum tam suppitiū fregit animos campanorū
Concurfus ad curiam populi factus coegit lesiū senatū uo
care. & primoribz q̄ iam diu publicis consiliis abetant
propalam minabant. nisi uenirent in senatum. circa domos
eorum ituros se. & in publicum omnes ui extracturos eē.
Is timor frequentem senatū magistratui præbuit. Ibi cum
ceti de legatis mittendis ad impatores romanos ageret.
viii⁹ iuni⁹ q̄ defectionis auctor ab romanis fuerat intro
gatus sententiam. Negat eos qui de legatis & pace ac dedi
tione loquant̄ meminisse se. ne quid facturi fuerint. si
romanos in potestate habuissent ne qd̄ iplis patienduz
sit. Quid uos inqt̄ eam deditionem fore censetis. qua
quondam ut aduersus sannites auxiliū impetrarem⁹ nos

13

nostraque omnia romanis dedimus. Jam e memoria excessit
quo tempore & in qua fortuna a populo romano deferim?
Jam quemadmodum in defectione presidium quod poterat e-
mitti per cruciatum & ad contumeliam necaremus. quoties
in obsidentis quae inimice erupimus castra oppugnari? ha-
nibalem uocauerim? ad opprimendos eos hoc quod recu-
tissimum est ad oppugnandam romam hinc eum misim?
Age contra quae illi in nos infeste fecerint. repetite ut ex
eo quod speris habeatis. Cum hostis alienigena in italia esset.
& hanibal hostis. & cuncta bello arderent. omisso omisso
omnibus omisso hanibale ipso. ambo consules. & duos con-
sulares exercitus ad capuam oppugnanda miserunt. alius
annum circunvallatos. inclusosque nos fame macerant. &
ipsi nobiscum ultima pericula grauissimos labores per-
petuati. circa uallum ac fossas sepe trucidati. & prope ad extremum
castris exuti. Sed omitto hoc. uetus atque uisitata res est in opp-
ugnanda hostium urbe labores ac pericula pati. Illud ut at-
que odium execrabilis inditium est. Hanibal ingentibus copiis
peditum equitumque castra oppugnauerit. ut ex parte cepit.
tanto periculo nihil moti sunt ab obsidione. profectus trans-
ualturnum pulsit calenum agrum. nihil tantorum sonorum
clade auocati sunt. Ad ipsam urbem romam infesta signa
ferri iussit. eam quoque tempestate iminentem sperauerunt.
transgressus anienem amnem tria milia passuum ab urbe cal-
tra posuit. postremo ad menia ipsa & ad portas accessit.
romam se adempturum eis. nisi omitterent capuam. ostendit.
& non omiserunt feras bestias ceco impetu ac rabie concu-
tatas. si ad cubilia & catulos earum ire pergerat. ad operam suam
ferendam auertas roma circumsessa romanos. coniuges. li-
beri quorum plorat? hinc prope exaudiebant. aere. foci. deorum
delubra. sepulchra maiorum temerata atque uiolata a capua
non auerterent. tanta auuiditas supplicii experendi. tanta lan-
guinis nostri hauirendi est sitis. nec iniuria forsitan nos
quoque id ipsum fecissem? si data fortuna esset. Itaque quoniam
aliter diis immortalibus uisum est. cum mortem nec reculare quod
debeam. cruciatibus contumeliisque. quas sperat hostis. dum

libet. dum mei potens sum. effuge morte pretq̄ honesta
etiam leui pollum. non uidebor apud claudiū & Q. fului-
um uictoria insolenti subnixos. neq̄ uinet̄ p̄ urbem roma-
nam triumphī spectaculum trahat. ut deinde in carcerem
aut palum deligat̄. lacerato uirgis t̄go. ceruicem securi ro-
mane subiciam. nec dirui incendiq̄ patriam uidebo. nec
rapi ad stuprum matres campanas. uirginesq̄ & ingenuos
pueros. Albam unde ipsi oriundi erant a fundamentis p̄-
ruerunt. ne stupris ne memoria originū suarū extaret. ne-
dum eos capue paruos credam. cui infestiores q̄ cartagi-
ni sunt. Itaq̄ q̄bus uestrum aī fato credē. q̄ hec tot aēba
uideant in animo est. his apud me hodie epule instructe
paratēq̄ sunt. faciatis uino ciboq̄. poculum idē quod m̄
datū fuerit circumferet̄. Ea potio corpus a cruciatu. animū
a contumeliis. oculos auresq̄ a uidentis. audiendisq̄ om-
nibus acerbis indignisq̄ que manent uictos. uinducabit.
parati erunt q̄ magno rogo in propatulo edii accenso cor-
pora exaiata iniuciant. Hęc una uia & honesta & liba ad mō-
tem. & ipsi uirtutē mirabunt̄ hostes. & hanibal fortes soci-
os sciet ab se desertos ac proditos esse. Hanc orationem 14
uiui plures audierunt. cum assensu q̄ forti aīo id quod
probabant. exequi potuerunt.

Maiores pars senat̄ multis sepe bellis. exptam pp̄. r̄. clemētā
haud diffidentes sibi quoq̄ placabilem fore. legatos ad de-
dendam rō. capuam decreuerunt. miseruntq̄ uirriū uiuiū
septem & xx. ferme senatores domū secuti sunt. epulatiq̄
cum eo & q̄ntum facē potuerunt. alienatis mentibz uino ab
imminentis senlu mali uenenum omnes sumplerunt. In
nullo conuiuio dextris inter se datis. ultimoq̄ cōplexu
collacrimantes sui patrieq̄ calum. alii ut in eodem rogo ē
marent̄ manserunt. alii domos digressi sunt. Implete uino
cibisq̄ uene min̄ efficacem ī maturanda morte. uim ueneni
fecerunt. Itaq̄ noctem totam pleriq̄ eorum. & diei inleq̄n-
tis partem iū cum animam egissent. omnes tamen p̄us q̄
apuent̄ hostibz porte. expiratuē. post̄o die porta iouis que

aduersus castra romana erat. iussu proconsul apta est. Ea
intromissa legio una & duo ale. cum q̄ fuluio legato. Illos
omnium p̄mum arma tellaq̄ que capue erat ad se conferē.
da curasset. custodius ad omnes portas dispositis. ne quis
exire. aut emitti posset. presidium punicum comprehendit.
senatum campanū ire in castra ad imperatores romanos iul.
sit. quo cum uenissent. ex templo his omnibus catene iuncte.
Iussiq̄ ad questores deferrent quod auri argenti haberent.
auri pondo. Lxx. fuit. argenti tria milia pōdo. & cc. senato.
res. v. & xx. cales in custodiam. duo de xxx. theanū milli.
15 quorū de sententia maxime desitum ab romanis consta.
bat. De supplicio campani senat^o haud quāq̄ int̄ fuluium
& claudium conueniebat. Facilis impetrādē uenie claudⁱ.
fuluii sententia durior erat. Itaq̄ appi^o romam ad senatum
arbitrium ei^o rei totum reuocabat. p̄cundandi etiam equum
eē p̄tatem fieri patrib^o. non coicassent consilia. cum aliq̄s soti.
orum latini nominis municipiorum & non ope eorum in
bello forent. at municipiorū adiuti. Id uero minime cōmit.
tendū esse. fului^o dice. ut sollicitarent^r criminibus dubiis so.
tiorū fidelium animi. & subiicerent^r iudicibus quis neq̄ qd
facerent quicq̄ unq̄ pensi fuisset. Itaq̄ se & questionē op.
pressurum extindurumq̄. Ab hoc sermone cum digressi es.
sent & appi^o quis ferociter loquentē collegam non dubita.
ret. tamen lras sup̄ tanta re ab roma expectatus. Fului^o ne
id ipsum impedimentum incepto foret. dimittens pretoriū
tribunis militum. ac prefectis sotiiorum. impauit uti. cē.
equitū delectis denuntiarent ut ad tertiam buccinā p̄lto
essent. Cum hoc equitatu nocte theanū profect^o. p̄ma luce
portā intrauit. atq̄ in forum p̄xit. Concursumq̄ ad pri.
mū equitum ingressum facto. magistratum sedicimū citari
iussit. Impauitq̄ ut producerēt campanos. quos in custodia
haberet. producti omnes. uirgilq̄ celi ac securi p̄culli. Inde
citato equo cales procurrit. ubi cum in tribunali consedisset.
productiq̄ campani ligarent^r ad palum. eques cit^o ab roma
uenit. litterasq̄ a q̄ calfurnio pretore. fuluio tradit. Mur.
mur ab tribunali totā contionem p̄ualit. deferri rē integraz

ad patres de campanis. Et fuluius id ita esse rat^o acceptas lēas
neq; resolutas cum ingremio reposuisset. preconī impauit.
ut litorem lege agē iuberet. Ita quoq; de his q; calibus erant.
sumptū supplitiū. Tunc lēe lecte. Senatusq; consultum ad ipe-
diendam rem actam serū que summa ope appata erat. ne
ipecti posset.

Consurgentē iam fuluium Taurea Iubeli^o campanus p mediaz
uadens urbem turbamq; nomine inelamauit. & cum mira-
bundus. qd nam se se uellet inquireret residens flaccus:
Me quoq; inqt iube occidi. ut gloriari possis. multo fortiorē
q; ipse et uirum abste occisum eē. Cum flaccus negaret pfecto
satis compotem eē mentis. modo prohiberi etiam se si id
uellet. Senatusconsulto diceret. Tum Iubeli^o quando quidez
inquit capta patria. propinquis amicisq; amissis. cum ipse
manu mea coniugem libosq; interfecerim. ne quid indigni
paterentur. mihi ne mortis quidem eadem copia est. que
his ciuibus meis. petatur a uirtute inuise. hui^o uite uindicta.
atq; ita gladio quem ueste texerat. p aduersum pectus
transfixus ante pedes impatoris moribundus procubuit.
Quia & quod ad supplitiū attinet campanorum & plera-
q; alia de flacci un^o sententia acta erant. mortuum. app. clau-
diū. sub deditiōnem capue quidam tradunt. Hunc ergo ip-
sum Tauream n3 sua sponte uenisse cales. neq; sua manu in-
terfectum. sed cum int̄ ceteros ad palum deligatus. qd pa-
rum int̄ strepit^o exaudiri possent. que uociferabant. scilē-
cium fieri flaccum iussisse. Tunc tauream illa que an̄ me-
morata sunt. dixisse. uirū fortissimum ab nequaq; pari ad
uirtutem occidi. Sub hoc dicto iussu pconsulis preconē ita
pronuntiasse. Litor uiro forti adde uirgas & in eum p̄mu3
lege age. lectum quoq; senatusconsultum pri^o q; securi fe-
riret. quidam auctores sunt. Sed quia ascriptum in sena-
tusconsulto fuit. si ei uideretur integram rem ad senatus
reicēt. interpretatum eē. quid magis e re pub^{ca}. ducēt ex-
timationem sibi pmissam. Capuam a calibus est reditum.
Athlāq; & calatia in deditiōne accepte. Abi quoq; in eos
qui capita rei erant. animaduersum est. Ita ad. Lxx p̄ncipes

senatus interfecti. & ccc. ferme nobiles. Campani in carcere
conditi. Alii p. sotiorum latini nominis urbes in custodias
dati uariis casibus interierunt. Multitudo alia campanorum
ciuium uenundata de urbe agroq. reliqua consultatio
fuit. Quibusdam censentibus delendam urbem preualidam
propinquam inimicam. Ceterum p. nis utilitas uicit. nam
preter agrum quem omni fertilitate terre satis consta-
bat primū in italia eē. urbs seruata est. ut eēt aliqua
oratorum sedes urbi frequentande. multitudo incolarū
libtinorum q. & institutorum opificumq. retenta. Ager oīs
& terra publica p. romani facta. Ceterum habitari tantum
tanq. urbem capuam frequentariq. placuit. corp. nullum
ciuitatis. nec senatum. nec plebis conciliū nec magistratus
esse. sine consilio publico. sine impio multitudinē nulli
rei int. se sotiam ad consensum in hanibalem fore. p. fectū
ad omnia iura reddenda. ab roma quot annis missuros.
Ita ad capuam res compositae. consilio ab omni pte laudabi-
li seuerē & celeterit. imax. noxios animaduersum. Multi-
tudo ciuium dissipata. in nullam spem reditus. nō leuitū
incendiis ruynisq. intesta. innoxia. murosq. & cum emolu-
mento. quesita etiam apud sotios lenitatis spes. t. eolumita-
te urbis nobilissime. opulentissimeq. cui. ruinis omnis
campania. omnes q. capuam circa accolunt p. igemuisse.
Confessio expressa hosti q. nta uis romanis ad expetēdas
penas ab infidelibus sotis. & q. nihil auxiliū in hanibale
esset. ad receptos in fidem tuendos.

17

Romani p. consules p. funeti quod ad capuam attinebat
cura. tum neroni ex his duabus legionibus. quas ad capuā ha-
buerat. vi. mil. peditum. & ccc. equites. quos ipse legisset. &
sotium latini nominis peditum parem numerum. & viii.
equites decernunt. Eum exercitū puteolis in naues ipoli-
tum. Nero in hispaniam transportauit. Tum taraconē na-
uibus uenisset. expositisq. ibi copiis & nauibus subductis.
sotios quoq. naualis multitudinis augende causa arma-
set. p. fectus ad hiberum flumen exercitum ab. T. fonteio.

& Martio accepit. Inde p̄git ad hostes ire. hasdrubal hamilecaris ad lapides arctos castra habebat mansetanis. Ille locus est inter oppidum ilicuroi & celentissimā. Huius saltus fauces nero occupauit. hasdrubal ne in arcto res esset. Caduceatorē misit. qui promitteret si inde nullus foret. se omnem exercitum ex hispania deportaturus. quam rem cū leto animo romanus accepisset. diem posterum hasdrubal colloquio petiuit. ut romani leges conscriberent de tradendis arcibus urbiū. dieq; statuenda. ad quā presidia deducerent. suaq; omnia sine fraude peni deportarent. quod ubi impetrauit. ex templo primis tenebris. atq; inde tota nocte. quod grauissimū exercitū erat. hasdrubal quūq; posset. euadere e saltu iussit. data sedulo opa est. ne multi ea nocte exirent. ut ipsa paucitas tum ad hostem silentio fallendum aptior. tum ad euadendum p̄ arctas semitas ac difficiles eēt. ventū insequenti die ad colloquium ē. Sed loquendo plura scribendoq; dedita opa. que in re non eēt. die consumpto. in postes dilatum est. Addita insequēs nox spatium dedit. & alios emittendi. nec postero die res finem inuenit. Ita aliquot dies disceptatio palam de legibus. noctesq; emittendis clam de castris carthagenensibus absūptae. Et praeferq; maior pars emissā exercitū erat. iam ne his quaeque ultro dicta erant. stabat min⁹q; ac min⁹ cum timore simul fide decretescente conueniebat. Jam ferme pedestres omnes copie euaserant e saltu. cum p̄ma luce densa nebula saltum omnem camposq; circa intexuit. Quod ubi sensit hasdrubal mittit ad neronem q; in postes diem colloquium differret. illum diem religiosum carthagenensibus ad agendum quicq; rei feriatum eēt. ne tum quidem suspecta fraus. Cum esset data uenia ei⁹ dies. ex templo hasdrubal cum equatu elephantisq; castris egressus sine ullo tumultu in tutum euasit. hora ferme quarta depulsa sole nebula aperuit diem. uacuaq; hostium castra cōspexerunt romani. Tum deinde claudis punicam fraudem agnoscens. ut se dolo captum sensit. proficiētem institit sequi. patius confligere acie. Sed hostis detērabat

18

pugnam. Leuia tamen prelia inter extremum puniceū agmen præcursoresq; romanorum fiebant. Inter hæc hispaniæ populi nec qui post eladem acceptam defecerant redibant ad romanos. nec ulli noui deficiebant.

Et romæ senatui pploq; romano post receptam capuā non italie iam maior q̄ hispaniæ cura erat. & exercitū augeri & imperatorem mitti placebat. nec tantum quē mitterent satis constabat. Quoniam illud ubi duo summi imperatores intra dies cecidissent. qui in locum duorum succederent. extraordinaria cura deligendum esse. Cum alii alium nominarent. postremo eo decursum ē. ut pp̄lus p̄consuli creando ī hispaniam comitia haberet. diemq; comitiarū consules edixerunt. primo expectauerant ut qui se tanto impio dignos crederent. nomina profiterentur. Quæ ut delicta expectatio est. redintegrat⁹ luctus acceptæ cladis desideriumq; imperatorum amissorum. Mesta itaq; ciuitas p̄pe inops consiliū comitiarum die tamen in campū descendit. atq; in magistratus uersi. circumspectant ora principū aliorumq; alios intuentium fremuntq; adeo p̄ditas res despatumq; de re p̄ esse. ut nemo audeat in hispaniaz impiū accipere. cum subito. p̄. corneli⁹ illi⁹ qui in hispania ceciderat fili⁹ quatuor & xx ferme annos natus. professus se petere in supiore unde conspici posset. loco constitit. In quē post qm̄ omnium ora conuersa sunt. clamore ac fauore ominati ex templo sunt felix faustumq; impiū. Iussi deinde inire consilium suffragium ad unum omnes non centurie modo. sed etiam homines. p̄. scipioni impiū esse in hispania iusserunt. Ceterū post rem adā ut iam resederat impet⁹ aiorum ardorq; silentiū subito ortum & tacita cogitatio quid nā egissent. noui fauor plus ualuisse q̄ rō. etatis maxime penitebat. Quidam fortunam etiam domus horrebant. nomēq; ex duabus funestis familiis in easq; prouintias. ubi intra se pulchra patris patruiq; res gerende essent p̄ficiscentis. Et ubi ab re tanto impetu acta sollicitudinē curamq; hominū aduertit aduocata contione. Ita de etate sua ip̄ioq; mādato

19

& bello quod gerendum esset magno elatoque animo dissiuit.
ut ardorem eum qui resederat excitaret. cursum innouaretque
& impleteret homines certioris spei quam quanta fides promissi huma-
ni aut ratio ex fiducia rerum subire solet. fuit enim scipio non
ueris tantum uirtutibus mirabilis sed arte quoque quadam ab-
iuenta in ostentationem earum compositus. plerumque apud mul-
titudinem aut per nocturnas uisa species. aut uelut diuinitus
mente monita agens. siue & ipsi capiti quadam superstitione
animi. siue ut impia consiliaque uelut sorte oraculi missa sit-
nec cunctatione assequerentur. Ad hec tam inde ab initio pre-
parans animos ex quo togam uirilem sumpsit. nullo die prius
ullam publicam priuatamque rem egit quam in capitolium iret. Ingres-
susque eodem confedit. & plerumque tempus solus in secretum ibi
tereret. Hic mos per omnem uitam seruabat. seu consulto seu uul-
gate temere opinioni fide apud quosdam fecit. strepitus eum diuine
uirum esse. Retulitque famam in alexandro magno prius uulgatam
& uanitate & fabula parem. anguis immanis concubitu concep-
tum & in cubiculo matris eius prope uisam prodigii eius species
interuentu hominum euolutam. repente atque ex oculis elapsam.
His miraculis nunquam ab ipso elusa fides est. quoniam potius aucta arte
quadam. nec abnuendi tale quicquam nec palam affirmandi.
Multa alia eiusdem generis alia uera alia assilata admirationem
humane in eo iuene excesserant modum. quibus freta tunc
ciuitas etati haud quam matrem tantam molem res tamquam ipsi promi-
sit.

Ad eas copias quas ex ueteri exercitu hispania habebat queque
a puteolis cum clau. nerone traiecit erant. x. mil. pedes.
& mille equites adduntur. Et tunc sillanus propretor adiutor
ad res gerendas datus est. Ita cum xxx. nauium classe. omnes
autem quique remes erant. hostiis tiberinis profectus preter
oram tuleri maris. alpesque & gallicum sinum. & deinde pirenei
circunuenit promuntorium emporis urbe graeca oriundi
& ipsi a foca sunt copias exposuit. Inde sequi nauibus iussis
Taracone pedibus profectus. conuentum omnium sotorum.
& enim legationes ad famam aduentus eius ex omni se quin
cia effuderant. habuit. naues ibi subduci iussit. remissis. iiii.

tremibus maxiliensium. que officii causa ab domo profecute
 fuerant. Responsa inde legationibus suspensis uarietate tot
 casuum dare cepit. Ita elato ab ingenti uirtutū suarū fidu-
 cia animo. ut nullū ferox uerbum excideret. ingensq; om-
 nibus. q; diceret. maiestas inesset. tum fides. pfectus ab Ta-
 racone & ciuitates sotiorum & hiberna exercit' adit. col-
 laudauitq; milites. q; duabus tantis cladibus deinceps uti
 prouinciam obtinuissent. nec fructum secundarū reruz
 secure hostis passi. omni cū hiberum agro. eos arcuissent.
 sotiosq; cum fide tutati essent. Martium secū habebat. euz
 tanto honore ut facile appareret nihil min' uereri. q; obsta-
 ret glorie sue. Successit inde sillan' neroni. & in hiberna
 noui milites deduci. Scipio omnibus que aduenda agē-
 daq; erant. matē aditis pactisq; Taraconem concessit. Nibi-
 lo minor fama apud hostes scipionis erat. q; apud ciues so-
 ciosq; & diuinationo quedam futuri. quo minus ratio timorū
 reddi poterat. eo temē maiore inferens metum. In hiberna
 diuersi concesserunt. Hasdrubal q;ulconis usq; ad oceanū
 & gadis. Mago in mediterranea maxime supra castulonēses
 saltum. hasdrubal hamlearis proxim' hiberno circa sagūtus
 hibernauit.

Estatis ei' extremo. quo capta est capua. & scipio in hispaniaz
 uenit. punica classis ex sicilia. Tarentum accita arcendo cō-
 meatus presidū romani quod in arce tarentina erat. clau-
 serat quidem omnis ad arcem a mari aditus. sed assidē-
 do diuti' aretiore' annonam sotis q; hosti faciebat. non eū
 tantum subuehi oppidanis p; paccata littora aptosq; port'
 presidio nauū punicarum poterat. q;ntum frumenti clas-
 sis ipsa turba nauali mixta ex omni gnē hominū absume-
 bat. ut arcis presidium etiam sine inuecto. q; pauci erant.
 ex ante pparato sustentari posset. classiq; tarentinis ne in-
 uectum quidem sufficeret. Tandem maiore gratia q; uenerat.
 classis dimissa est. Annona haud multū lassauerat q; remo-
 to maritimo presidio subuehi frumentum non poterat.

Eiusdem estatis exitu. M. marcell' ex sicilia prouincia euz

ad urbem uenisset. a q̄ calpurnio pretore Senat^o ei ad edem tel-
lone datus est. ibi cum de rebus ab se gestis disuisset. q̄stul-
leniter non suam magis q̄ militum uicem q̄ prouincia cōfecta
exercitum deportare non licuisset. postulauit ut triūphātū
urbem liceret inire. Ad non impetrauit cum multis uerbis
actum eēt utrum nimis conueniret cui^o nomine absentis
ob res prospe ductu ei^o gestas. supplicatio decreta foret. & diū
imortalibus habit^o honos. ei p̄ntā negare triumphū. anq̄ tra-
dere exercitū successorī iussissent. q̄ nisi manente in prouincia
bello decerneret eum quasi de bello triumphare. cum exei-
tus testis meriti atq̄ imeriti triumphū abeēt. mediū uisum
ut ouans urbē iniret. Tribuni plebis ad pplm ex Senat^o aul-
toritate tulerunt. ut M. marcello quo die urbem ouans ini-
ret. impium eēt. pridie q̄ urbē iniret. in monte albano triū-
phauit. Inde ouans multam p̄ se predam in urbem intulit
cum simlactō captariū syraculas. catapulte. balisteq̄. & alia
omnia instrumenta belli laca. & pacis diuiturne regieq̄ opu-
lentie ornamenta argenti erisq̄ fabricata uasa alia supplex.
pretiolāq̄ uestis & multa nobilia signa. Quibus int̄ p̄mas gre-
cie urbis syracule ornate fuerant. punice quoq̄ uictorie sig-
num. viii. ducti elephanti. & nō m̄mum fuit spectaculum.
cū coronis aureis precedentes. Solis syraculanus & Mericul
hyspan^o. quorū alio duce nocturno syraculas introitum erat
alt^o. Naxū quodq̄ ibi p̄sidii erat. prodiderat. His ambobo
ciuitas data & q̄ngena iugera agri solidi in agro syraculano.
qui aut regi^o aut hostium p̄p̄ romani fuisset. & edes syracu-
lis cuius uellet eorum in quos belli iure animadūsum eēt.
In eodem agro belligeni p̄ quem illectus ad transitionem me-
nicus erat. cccc. iugera agri decreta.

Post profectiōē ex sicilia Marcelli punica classis .viii. mil.
peditum. tria numidarum equites exsoluit. Ad eos mur-
genie terre. secute defectionem earum s̄bla. & Marcella. &
ignobiliorez quedam alie. & numide p̄fecto matine ua-
gi p̄ totam siciliam. sotiorum p̄p̄ i. agros urebant. Sup hec
exercit^o roman^o iratus p̄tim q̄cum impatore non deuectus

ex prouincia esset p̄tam q̄ in oppidis hibernare uetiti erant
segni fungebant̄ militia magisq̄ eis autor ad deditiōem
q̄ animus deerat. Inter has difficultates. M. corneli⁹ pretor
& militum animos nunc consolando nunc castigando seda
uit. & ciuitates omnes que defecerant in deditiōē rede
git. atq̄ ex his mutuantiam hispanis q̄bus urbs agerq̄ de
bebat̄ ex senatusconsulto attribuit.

Consules cum ambo prouinciam apuliam haberent. min⁹
q̄ iam ciotis a penis & hanibale eēt. sortiri iussi apuliam
Macedoniamq̄ prouincias. Sulpitio macedonia euenit. Atq̄
leui⁹ successit. Fului⁹ romam comitorum causa aceritus
cum comitia consulibus rogandis haberet. prerogatiua
ueturia iuniorū. T. mallium torquatū & T. odracilium q̄ pre
sens erat gratulandi causa turbam corret nec dubi⁹ eēt
consensus p̄p̄ magna circumfusis turba ad tribunal cō
sulis uenit. petiq̄ ut pauca sua uerba audiret. centuriāq̄
que tulisset suffragium reuocari iuberet. erectis omnib⁹
expectatione quidnam postulatur⁹ esset. oculorum ualitu
dinem excusauit ipudentem. & gubernatorem & impato
rem esse. q̄ cum alienis oculis omnia ei agenda sunt. postu
let sibi post aliorum capita & fortunas cōmitti. proinde
si uideretur & redire in suffragium ueturiā iuniorū iube
ret. & meminisset in consulibus creandis belli quod ī ita
lia sit. temporumq̄ rei p̄. uix dum requiesse. Mauris a stre
pitu ac tumultu hostium. quos paucos ante menses alle
ruit p̄pe menia romana. post hec cum centuria frequēs
succlamasset nihil se mutare sententie. eosdem consules
dicturos eē. Tum torquat⁹. neq̄ ego uestros inqt mores con
sul ferre potero. neq̄ uos impium meum redire in suffra
gium. & cogitate bellum punicum in italia & hostiū du
cem hanibalem eē. Cum centuria & auctoritate mota uiri
& admirantiū circa fremitum petuit a consule. ut ueturi
am seniorū citaret. uelle se cum maiorib⁹ natu colloq̄. &
ex auctoritate eorum consules dice. Citatis ueturie seniori
bus datum in secreto ouili cum his colloquendi tempus
Seniores de tribus consulendū esse dixerunt. duobus iam

plenis honorum Q. fabio & M. marcello & si utiq; nouum
aliquem aduersus penos consullem creati uellent. M. ua-
lerium leuiniū egregie aduersus philippum regem res gessit
se. Ita de tribus consultatione data senioribus dimissis iu-
niores suffragium ineunt. M. claudiū marcellum fulgen-
tem tum domita sicilia & M. ualerium absentes consules
dixerunt. Auctoritatem prerogatiue omnes centurie secu-
te sunt. Eludant nunc antiqua mirantes non equidez si
qua sit sapientum ciuitas quam docti fingunt magis q̄ no-
runt. utrum principes grauiores tempatioresq; a cupidie
impii aut multitudinem meli⁹ motam censeant fieri pos-
se. Centuriam uero iuniorū seniores consulē uoluisse q̄b⁹
impii suffragium mandaret. uix ut uerisimile sit parentū
quoq; hoc seculo uilis leuisq; apud liberos auctoritas fecit. p̄-
toria inde comitia habita. p. manli⁹ ualens & L. manli⁹ acidi-
nus & q. lectori⁹ & L. cinti⁹ alimentus creati sunt. forte ita
incidit ut comitiis p̄fectis nuntiaretur. T. octaciliū quez
T. manli⁹ & omnis interpellat⁹ ordo comitorū esset. collegaz
absentem datur⁹ fuisse uidebat⁹ p̄p̄s mortuum in sicilia
esse. Ludi apollinares & priore anno fuerant. & eo āno ut
fierent repente calpurnio p̄etori senat⁹ decreuit ut in p̄pe-
tū uouerentur.

Eodem anno prodigia uisa aliquot nuntiataq; sunt. In ede
concordie uictoria que in culmine erat fulmine icta. de-
cussaq; ad uictorias que t̄ante fixe erant. helit. neq; inde pro-
cidit. Et anagina & fregellis nuntiatiū est murum portaq;
de celo tactas. & in foro subitano sanguinis riuos p̄ diem totū
fluxisse. & spoleti lapidibus pluuisse & Reate mulā pepisse.
Ea prodigia hostiis maioribus procurata sunt. & obsecratio ī
unum diem p̄p̄o indicta & nouendiale sacrum. Sacerdotes
publici aliquanti eo anno mortui sunt. nouiq; suffecti. In lo-
cum. M. emilii numide. x. uiti sacrorum. M. emili⁹ lepid⁹.
In locum. M. pomponii mathonis pontificis. q. luuius. In lo-
cum. Sp. caruiliū maximi auguris. M. seruili⁹. T. octacili⁹ erat
sus pontifex. & exacto anno mortuus erat. ideo nominatio
in locum ei⁹ non est facta. q. claudi⁹ flamendialis. q. exta p̄pe-

ram dederat. flaminio abiit.

Per idem temp^o. M. ualeri^o leui^o tentatis pri^o p^o secreta colloqa
p^oncipū animis ad iudicium ante ad id ipsum conciliū etho-
lorum. classe expedita uenit. ubi cum siraculas capuāq^{ue} cap-
tas in fidem in italiaq^{ue} rerum sedarum ostentasset adieci-
setq^{ue} iam inde a maioribus traditū romanis morem colendi
sotos. ex quibus alios in ciuitatē. atq^{ue} equum secum ius ac-
cepissent. alios in ea fortuna haberent ut sotiū eē q^{ui} ciues
mallent. Etholos eo in maiore futuros honore. q^{ui} gentium
transmarinaz in amicitiam primi uenissent. philippū eis
& macedonias graues accolas eē. quorum se uim ac spū
fregisset uigorem & eo redactum eē. ut non hū modo urbi-
bus. quas p^{ro} uim ademisset etholis excedant. sed ipsam
macedoniam infestam habeant. & acarnanes quos egre-
ferrent a corpore suo direptos. restitutum se in antiquaz
formulam iurisq^{ue} ac dicionis eorum. Hec dicta promissaq^{ue}
ab impatore romano. Scopas q^{ui} tum pretor gentis erat.
& dotimachus princeps etholorum affirmauerunt aucto-
ritatem suā minore cum uerecundia & maiore cum fide. uq^{ue}
maiestatemq^{ue} populi t^{er} extollentes. maxime tamen spes potiū.
de mouebat anacarnie. Igit^{ur} conscripte conditiones. quibus
in amicitiam q^{ue} populi romani uenirent. additumq^{ue} ut si
placeret. uellentq^{ue} eodem iure amicitiae elei. lacedemoni-
q^{ue} & Athalus & pleuratus. hi tracum & illiriorum reges.
Bellum ut ex templo etholi cum philippo terra gererent.
nauib^{us} ne min^{us} xx gn^{er}emib^{us} adiuuaret romanus. urbū
coruū ten^{us} ab etholia incipienti solum tecta q^{ue} & muri cuq^{ue}
agris etholorum. alia omnis preda p^{ro} t^{er} eent. darentq^{ue} opa
romani. ut anacarniam etholi haberent. Si etholi cū phi-
lippo pacem facerent. federi ascriberent. Ita ratam eoru^m pa-
cem. si philipp^{us} arma ab romanis sotiūq^{ue}. Quiq^{ue} eorum di-
cionis essent. abstinuissent. Item si popul^{us} roman^{us} federe
iungeret regi. ut caueret. ne ius ei bellum inferendi
etholis sotiūq^{ue} eorum esset. Hec conuenerunt. consēpta
q^{ue} biennio post olimpie ab etholis. in capitolio ab romanis
ut testata sacrat^{is} monumentis essent supposita. More cā

fuerant retenti rome diuti⁹ legati etholorum. nec tamē
impedimento his rebus gerendis fuit. Et etholi ex tēplo
mouerunt aduersus philippum bellū. & leuini⁹ iaciētū.
parua insula est. propinqua etholie. urbem unā eodez
quo ipsa est nomine habet. eam preter artem accepit.
& olomadas. Nallumq; anacarnum captas etholis con-
tribuit. philippum quoq; satis iplicitum bello finitimo
ratus ne in italiā. penosq; & pāda cum hanibale posset
respicē. corciram ipse se recepit.

Philippo etholorum defectio pelle ibnati allata est. Itaq; p.
mo uere motus exercitum in greciam erat. Illirios finiti-
masq; ei⁹ urbes alēno metu quietatas ut macedoniam ha-
beret. expeditionē subitam ī originorū. atq; apolloniatum fi-
nes fecit. egressosq; cum magno terrore ac pauore compulit
intra muros. uastatis proximis illiricis in pelagoniam eadez
celeritate uertit iter. Inde dardanorum urbem sitam ī ma-
cedoniam transitū dardanis facturam cepit. His raptim ad-
tis memor etholici iunctiq; cum eo romani belli p pelagoniā
& litum & boetiam in thesāliam descendit. Ad bellū secuz ad-
uersus etholos capescendum incitari posse credebat homi-
nes. & relicto ad fauces thesālie pseo cum quattuor milibus
armatorū ad arcendos aditu etholos. ipse priusq; maiori-
bus occuparetur rebus in macedoniam atq; in traciā exi-
tum. ac medos eduxit. Incurrē ea gens in macedoniam
solita erat: ubi regem occupatū ac sine presidio regnum
eē sensisset. ad frangendas igit uastare agros. & urbem
iāforinam caput arcemq; medice oppugnare cepit. Scopas
ubi pfectum in traciā regem occupatumq; ibi bello au-
diuit armata omni iuuentute etholorū bellum infere
anacarnie pat. Aduersus quod se anacarnū gens & ui-
ribus impar. & iam olomadas nallumq; amissa cernens
romanaq; insup arma ingruē. ita magis instruit. q; consi-
lio bellum. coniugibus liberisq; & senioribus supra. Lx. an-
nos in propinquā epirum missis. ab xxx. ad. Lx. ānos
coniurant nisi uictores se non redituros. Qui uict⁹ acie

excessisset eum ne quis urbe. tecto. mensa. late. recipet. diu
execrationem in populares obtestationem q̄ sanctissimam
potuerunt. aduersus hospites composuerunt. præcati q̄
simul epuotas sunt. ut qui suorum in acie cecidissent.
eos uno tumulo contegent. adhiberentq̄ humanis titulu.
Hic siti sunt anacarnes. qui aduersus uim atq̄ iniuriã
etholorum pro patria pugnantes mortẽ oppeterũt. p̄
incitatis animis castra extremis finibus suis obuiã hosti
posuerunt. nuntiis ad philippum missis q̄nto res in dis
crimine esset. omittente philippum id quod in manibus
erat coegerunt bellũ. iam forma p̄ deditiõẽ recepta &
prospo alio successu rerũ etholorum impetum tardaue
rat primo coniurationis fama anacarnie. dein auditũ
philippi aduentus regredi etiam in intimos coegit fines.
Nec philippus q̄nq̄ nec opprimerentur anacarnes itine
ribus magnis iterat ultra cluẽ est progressus. Inde euz
audisset reditum etholorum ex anacarnia & ipẽ ipellã
redũt.

Leuiniũ ueris p̄ncipio a corcua profectus nauibus supato
lide p̄muntorio. cum uenisset naupectum. anticiram. inde
se petitũ edixit. ut presto ibi scopas etholiz essent. Sita
anticira est in louide leua p̄te. sinum corinthiacum. intan
tibus breuis terre iter. eo breuis nauigatio a naupecto est
tertio ferme post die utrinq̄ oppugnati cepta. grauior a
mari oppugnatio erat. quia & tormenta machineq̄ omis
gnis in nauibus erant. & romani in oppugnabant. Itaq̄ in
paucos dies recepta urbs p̄ deditiõẽ etholis traditur.
preda ex naupecto romanis cessit. Leuiniõ lre reddite cõ
sulem eũ abntem declaratũ & successorẽ uenire p̄ Sulpi
tium. cetũ diuturno ibi morbo implicatũ serius spe om
nium romã uenit.

Marcellus cum idibus martiis consulatum inisset. Sena
tum eo die moris modo causa habuit. professus nihil se
absente collega. neq̄ de re. p̄. neq̄ de prouintiis acturum.
Scire se frequentes siculos p̄pe urbem in uillis obtrectato
rum suorum esse. quibus tantũ abesse ut p̄ se nõ liceat palã

rome crimina edicta facta ab minimis uulgare ut insi-
mularent aliquem sibi timorem absente consule dicēdi
de consule eē. Ipse eis ex templo senatū datur^o fuerit ubi
quidem collega uenisset. non passurū quicq̄ agi p̄us qm̄
ut siculi in senatum introducant. Delectum p̄pe a M. cor-
nelio p̄ totam siciliam habitū ut qm̄ plurimū questū de-
se romam uenirent. eundem lris falsis urbem implere
bellum ī sicilia eē ut suam laudē minuāt. Moderati ani-
mi gloriam eo die adeptus consul senatum dimisit. ac p̄
pe iustum iudicium omnium rerū futurum uidebatur
donec alter consul ad urbē uenisset.

Quum ut solet excitauit plebs rumores belli diuturnitate
& uastatos agros circa urbē qua infesto agmine illet hani-
bal exhaustam delectis italiā & pro re q̄ exercitus cānen-
sis celus querebant. & consules bellicosos ambos uiros acres
nimis & feroces creatos. Qui uel in pace tranquilla bellum
excitare possent. nedum in bello respirare ciuitatē forent
passuri. Insuper hos sermones nocte q̄ p̄ die q̄nq̄t^o fuit
pluribus simul locis circa forum incendiū ortum. Eodem
tempore. vii. taberne. que postea q̄nq̄. & argentarie q̄ nunc
noue appellant^r arserūt. Comprehensa postea p̄tuita edifi-
cia neq̄ enim tum basilicę erant comprehense lautimie-
forumq̄ piscatorium. & atum regium. edes ueste uix defen-
sa est xiii. maxime seruorū opa q̄ in publicum redempti ac
manu missi sunt nocte & die continuatū incendium fuit
nec ulli dubium erat humana id fraude factū esse. q̄ plu-
ribus simul locis & his diuersi ignes cohorti essent. Itaq̄
consul ex auctoritate senat^o edixit. qui quorum opa id cō-
flatum incendium profiteret. premium fore libo pecunię
seruo libertatē. Eo premio iductus campanorū calauiorū
seruus niānus ei nomē erat. indicauit dn̄s. & hii q̄nq̄
pręterea iuuenes nobiles campanos. quorum parentes
a fuluio secuti peulli erant. id incendium fecisse. uulgoq̄
facturos alia ni comprehendant. Comprehensi familieq̄ eorū
& primo eleuabat^r index. Inditiumq̄ pridie eum uerberi-
bus castigatum ab dn̄is discessisse p̄itam ac leuitatē erimen

cōmentum. Ceterum ut coram coarguebant & questio ex
ministris facinoris foro medio haberi cepta ē. falli om̄s
atq; in dn̄os seruosq; confesos animaduertum ē. Indici
libertas dada. cc. xx. mil. eris.

Consuli leuino capuam prætereunti circumsa multitu-
do est campanorum obsecrantium cū lacrimis ut sibi romā
ad senatum ire liceret oratum. si qua misericordia tandem
flecti possent. ne se ad ultimum pditum irent. nomēq;
campanorum a. Flacco deleri sinerent. Flaccus sibi
priuatam similitatem cum campanis negare ullam esse.
publicas inimicitias hostilis eē. & futuras quo adeo aīo
esse pplm romanū sciret. nullam enī in tertis gentē eē.
nullum infestiorē pplm nomini romano. Ideo se meni-
bus inclusos tenē eos quia si q; equalissent aliqua uelud
feras bestias p̄ agros uagari & laniare & trucidare q̄dēuq;
obuium detur. alios ad hanibale transfugisse. alios ad ro-
mam incidendam profectos. Inuentus ī semiuisto foro con-
sulem. uestigia sceleris campanorū ueste edem petitam &
eternos ignēs. & conditum ī penetrabili fatale pign^r rōⁿⁱ.
impū se minime censere tutum eē. Campanis potestatez
inrandi romana menia fieri. Leuinius campanos iu-
re iurando a flacco adactos qnto die q̄ ab senatu respon-
sum accepissent capuam redituros seq; se romam iussit.
Hac multitudine circumfusis simul siculis obuiam e-
gressis. siculisq; romam prebuit. clarissimarum urbium
excidio ac celeberrimis uiris uictos bello accusatores ī ur-
bem adducentes. de re p̄. tamen p̄mū ac de prouintiis
ambo consules retulē ad senatum. Ibi leuino quo statu
macedonia & grecia etholi anacarnes locriq; eent. qualq;
res ibi egisset. terra mariq; exposuit. philippū inferente
bellum etholis in macedoniam retro ab se compullū. ad
intima penit^r regni abisse. legionemq; inde deduci posse.
classem satis eē ad arcendum italia regē. Hoc se deq; pro-
uincia cui prae fuerat consultum. de prouintiis cois relatio
fuit. decreuē patres. ut altī consulum italia bellumq; cū

hanibale prouintia eēt. alē classem cui .T. oetacili^o p̄fui-
isset. siciliamq; prouintiam cum .L. cincio pretore obtinet.
Exerit^o ei duo decreti qui in etrutia galliaq; eēt. he.iiii.
erant legiones urbane. duo superioris anni in etrutia. due
quibus sulpit^o consul p̄fuisset in galliam mitterent.
Gallie & legionib; p̄esset. quē consul cui^o italia puicia
esset. p̄fecisset. In etrutiam. q. calfurni^o post p̄eturā ro-
gatio in anū impio nullus & Q. fuluio capua prouintia
decreta. prorogatumq; in annum impiū. exercitus ciuū
sotiorumq; minui iussus. ut ex duab; legionib; una legio
quattuor mil peditum. & .ccc. equites relinquerent. Eadem
ratione stipendiorū habita in ueterib; militib; dimitteret.
.C.H. fuluio consuli superioris anni. nec de prouintia apulia.
nec de exercitu quem habuerat quicq; mutatu. tm̄ in an-
num prorogatum impiū est. p. sulpit^o collega ei^o omnē
exercitū p̄ter sotios nauales iussus dimittere est. Item
ex sicilia exercitus cui .M. corneli^o p̄esset. ubi consul in puī-
ciam uenisset. dimitti iussus. .L. cinto ad obtinendam si-
ciliam cannenles milites dati duas instat legionū. Toti-
dem legiones ī sardiniam. p. manlio uulloni decreta. qb;
.L. corneli^o in eadem prouintia priore anno p̄fuerat. urba-
nas legiones ita legiones ita consules scribē iussi. ne quē
militem facerent. q; in exitu .M. claudii. .M. ualerii. fuluū
q; fuissent. ne ue eo anno plures q; una & .xx. legiones eēt.
his senatus consultis p̄fectis sortiti prouintias consules.
sicilia & elassis marcello. Italia cum bello aduersus hani-
balem leuiniū euenit. Que fors uelut iterum captis syra-
culis ita exanimauit siculos expectatione sortis ī consp̄u
consulū stantis. ut comploratio eorum flebilesq; uoces.
quia ex templo oculos hominū conuerterent. & postmodū
sermōnes p̄buerint. Circuibant enim senatorium euz
ueste sordida affirmantes se non modo suam qsq; patrias
sed totam siciliam relicturos. Si eo marcell^o itez cum impio
redisset. nullo suo merito eum ante implacabilem in se
fuisse. qd iratū q; romā de se uenisse sciat q̄stum. Siculos
factuz. obrui et hne ignib; aut m̄gi fredo sati^o illi insule-

esse q̄ dedi uelut noxe inimico. He siculorum querele domos
pri nobilium circunlate celebrataq̄ sermonibz quos prim
misericordia siculorum partim inuidia marcelli excitabat
in senatum etiam puenerunt postulatum a consulibz ut de
pmutandis puintiis senatum consulent. est. Marcellus si
iam auditi ab senatu siculi essent aliam forsitan futuraz
fuisse sententiam suam dice nunc ne quis timore frenari
eos dice posset quo min^o de eo libe loquantur in cui^o p̄tē
tem max futuri sint. Si college nihil inter sit mutare. se
prouintiam patum esse. deprecari senat^o p̄iuditiū. Nam
cum extra sortem college optionem dare prouintie ini
quum fuerit q̄nto maiorem iniuriam ymo contumeliā
esse sortem suam ad eum transferri. Ita senatus cum quid
placere magis ostendisset q̄ decreuisset dimitte.

Inter ipsos consules pmutatio prouintiarū rapiente fa
to Marcellum ad hanibalem facta est. ut ex quo p̄mū post
aduersē gloriam pugne cepat in ei^o laudem postremus ro
manorum impatorum p̄p̄is tum maxie bellicis rebo ca
deret. Permutatis prouintias siculi in senatum intro
ducti multa de hieronis regis fide p̄petua erga pplm ro
manū uerba fecerunt in gratiam publicam auertentes
hieronimū ac postea hipoeratē atq̄ epicidem tyrannos
cum ob alia tum p̄t defectiōē ab romanis ad hanibale
inuisos fuisse sibi ob eam causam & hieronimū a p̄ncipi
bus iuuentutis pro publico interfectum consilio & in epi
cidis hipoeratisq̄ cedem. Lxx. nobilissimoz iuuenū cōi
urationem factam quos mora destitutos quia ad p̄dictū
tempus exercitum ad syraculas non admouisset. inditō
facto omnes ab tyrannis interfectos. Eam quoq̄ epicidis
atq̄ hipoeratis tyrānidem Marcellū excitasse leontinis
crudelitē direptis nunq̄ deinde p̄ncipes syraculanorū
desisse ad marcellum transire polliceriq̄ urbem se cum
uellet ei tradituros. sed eum primo ui cape malluisse. dein
cum uellet id neq̄ tra neq̄ mari omnia expt^o potuisset. au
tores traditaz syraculanum fabrum errarium Solim &

Mericum hispanum q̄ p̄ncipes Syracusarum fabrum erariū
habere totiens id necquicq̄ ultro offerentes p̄optasse. q̄s
iustiore de causa uetustissimos socios ppli romani truci
daret ac diriperet. Si non hieroni^o ad hanibalem defecisset
sed p̄p̄ Syracusanus & senatus. Si portas publice Marcello
& non oppressis Syracusanis tyranni eorum hypocrates &
epicides clausissent. Si carthaginensium animis bellum
cum populo romano gessissent quid ultra q̄ quod fecerit
nisi ut deleret Syraculas. facē marcellum hostiliter potu-
isse. p̄ter menia & tecta exhausta urbē sacra fracta ac spo-
liata deum delubra diis ipsis ornamentisq̄ eorū ablatis ni-
hil relictum Syraculis eē. Bona quoq̄ multis adempta ita
ut ne nudo quidem solo reliqs dirupte. ne alere sese ac ser-
uos possent orare se p̄ conscriptos. ut si nequeant omnia
saltem q̄ compari cognoscicq̄ possint. restitui dn̄s iubeat.
Talia conquestos cum excedere ex templo ut de postulatis e-
orum. patres consuli possent leuini^o iussisset. Maneant
inqt marcellus ut coram his respondeam. Quando ea con-
ditione pro uobis p̄ conscripti bella gerimus ut uictos ar-
mis accusatores habeam^{us}. due capte hoc anno urbes. capua
fuluium reum. Marcellum Syracule habeant. eudus in
curiam legatis. Tum consul. Non adeo maiestatis inquit
ppli romani. impiiq̄ hui^o oblit^{us} sum. p̄ conscripti. ut si de
meo crimine ambigeretur consul dicturus causam accu-
santibus grecis fuerim. Sed nunqd ego fecerim in disquisi-
tionem uenit. Nam quicqd isti pati potuerunt. q̄si non
fuerint hostes. nihil intēst. nunc an uiuo hierone Syracu-
las uiolarim. Sin at̄ deliuerunt. portas. legatos nostros
ferro atq̄ armis petierunt. urbem ac menia clauerunt.
exercitumq̄ carthaginensium aduersus nos tutati sunt.
Quis passos eē hostilia cum fecerint indignatur. tradētes
urbem p̄ncipes Syracusanorum auersatus sum. Solim &
Mericum hispanum q̄s tanta crederem potiores habui.
non estis extremi Syracusanorum. Quippe q̄ aliis huilitatē
obicias. Quis est uestrum q̄ se mihi portas apiturū. qui
armatos milites meos in urbem acceptus promiserit. odit.

tis & execrami eos q̄ fecerunt. & ne his quidem cōtumeliis
ī eos dicendis parcitis. tantum abest. ut & ipsi quicq̄ tale
facturi fueritis. Ipsa humilitas eorum. p̄. conscripti. quam
isti obiciunt. maximo argumento ē me nemine q̄ nauatā
opam rei. p̄. nostre uelit. auersatum esse. & anteq̄ obsidē
Syraculas nunc legatis mittendis. nunc ad colloquium
eundo tētaui pacem. & postea q̄ ne qua legatos uiolandi
uerexundia erat. nec mihi ipsi congresso ad portas cū p̄n-
cipibz responsum dabatur. multis terra mariqz exhaul-
tis laboribz. tandem ui atqz armis Syraculas cepi. Quae
captis acciderint apud hanibale & carthagenenses uel
tos se iusti q̄ apud uictoris p̄. ē. senatum quaerentur.
Ego. p̄. ē. Syraculas spoliatas. si negatur essem tuqz spoliū
earum urbem romam exornatē. Quae autē singulis uic-
tor aut ademi aut dedi cum iure belli. tum ex cuiqz me-
rito satis scio me fecisse. ea uos rata habeatis. p̄. ē. me mag-
rei. p̄. interest. q̄ mea quippe fides exoluta est. ad rem. p̄.
p̄. tinet. ne acta mea rescindendo. alios ī postez legniores
duces habeatis. & qm̄ coram & siculorum. & mea uerba
auditis. p̄. ē. simul templo excedem⁹ ut me abnte libi⁹
consuli senat⁹ possit. Ita dimissis siculis. & ipē in capito-
lium ad delectū discessit. Consul atē de postulatis
siculorum ad patres retulit. Ibi cum diu de sententiis cer-
tatum eēt. & magna p̄. senatus a p̄ncipe eius sententia
& Manlio torquato cum tyrannis bellum gerendū fuisse
censerent hostibz & Syracusanorum & p̄. romani. & urbē
recipi non capi. & receptam legibz antiqz. & libtate sta-
bilire. non fessam miseranda seruitute bello affligi. Antē
tyrannorum & ducis romani certamina p̄mium uictoris
in medio positam urbem pulcherrimā ac nobilissimā pul-
horreum atqz etariū quondam p̄. romani cui⁹ munificē-
cia ac donis multis tempestatibz. hoc deniqz iplo punico
bello adiuta ornataqz res. p̄. esset. Si ab infecis exaltat
Rex hiero fidissimus impii romani cultor. quo ore aut
Syraculas aut romam sibi ostendi posse. cum ubi semiru-
ptam ac spoliatam patriam respexit. ingrediens romam

in uestibulo urbis prope in porta spolia patrie suae uisur^o
sit. Hec taliaq^{ue} cum ad inuidiam consulis. miserationēq^{ue}
siculorū dicerent. Mit^o tamen decreuerunt patres. taz
Marcelli. q^{ui} u^{el} gerens bellum uictorq^{ue} egisset rata habēda
& in reliquum fore cure senatui rem Syraculanam. man
datoq^{ue} consuli leuino. qui dum sine iactura rei p. fieri
posset. fortunis eius ciuitatis consuleret. Nullis duobus
senatoribus in capitolio ad consulem uti rediret in curiaz.
& introductis siculis senatusconsultum recitatum ē. Le
gatiq^{ue} benigne appellati. ac dimissi ad genua se marcelli
consulis proiecerunt. oblectantes ut quē deplorande
ac leuande calamitatis causa dixissent. ueniam eis da
ret. & in fidem clientelamq^{ue} se urbē Syraculas reciperet.
post hec consul clementer appellatos eos dimisit.

Campanis deinde senatus dat^o est quorū oratio misera
bilior. causa durior erat. neq^{ue} enim meritas penas ne
gare poterant. nec tyranni erant in quos culpam defer
rent. sed satis pensum penarū tot ueneno absumptis.
tot securi percussis senatoribus credebant. paucos nobili
um superiores eē. quos nec sua conscientia. nec quicq^{ue} de
se graui^o consulerent ipulerit nec uictoria. ita capitis da
nauit. & libertatem sibi suisq^{ue} & bonorū aliquā partē ora
re ciues romanos affinitatibus plebolq^{ue} & ppinq^{ue} iam ex
coniunctionibus & connubio uetusto iunctos. Sumotis
deinde e templo paulisp^{er} dubitatum an accessendus a
capua. &. fului^o esset. Mortu^o enim post captam capuam
claudius erat. ut coram impatore q^{ui} res gessisset. sicut
int^{er} Marcellum siculosq^{ue} disceptatum fuerat. disceptaret.
Deinde cum. M. attilium. & fuluium frat^{er} Flacci legatos
ei^o atq^{ue} Minutiū & L. ueturium philonem claudii legatos.
q^{ui} omnibus gerendis rebus an^{te} fuerant. in senatu uiderunt.
nec fuluium auocari a capua. nec differri campanos uel
lent. Interrogat^o sententiam. M. attili^o regulus cui^o ex his
qui ad capuam fuerant. maxima auctoritas erat. In con
silio inq^{ui} arbitror me fuisse. consulibus capua capta cum

quereret. qui campanorum boni meriti de re publica nostra esset. duas mulieres comptum est. Bestiam appiam ocellam capue habitantem & faucula elinia que quondam quantum corpore fecisset. Illam quotidie sacrificasse pro salute & uictoria pro romani hanc captiuis egentibus alimenta claz suppeditasse. Ceterorum omnium campanorum eundem erga nos animum. quem cartaginensium fuisse. Securius procullos a. l. fuluio magister quorum dignitas inter alios quam quorum culpa eminebat. pro senatum agi de campanis que ciues romani sunt in iussu populi non uideo posse. Idque & apud maiores nostros in satricanis factum est. cum defecissent. ut M. antistius tribunus plebis prius rogationem ferret. seiretque plebs ut senatui de satricanis sententiae dicende ius esset. Itaque censo cum te plebis agendum esse ut eorum unum pluresue rogationem ferant ad plebem que nobis statuendi de campanis ius fiat. L. attilius tribunus plebis ex auctoritate senatus plebem in haec uerba rogauit. Omnes campani athelaeri calatini labatini que se dederunt in arbitrium ditionemque populi romani fuluio proconsuli. quosque secum una dederunt agrum. urbemque humana diuinamque utensiliaque. siue quid aliud dederunt. de his rebus quid fieri uelitis. uos rogo quiritel plebs sic iussit. Quod senatus iurat maxima prope censeat que assidens id uolumus iubemusque. Ex hoc plebiscito senatus consulatus appie cluicque primum bona ac libertatem restituit. Si qua alia premia petere ab senatu uellent. uenire eas romam. Campanis in familias singulas decreta factaque non operitum est omnia enumerare aliosque bona publicanda. ipsos liberosque eorum & coniuges uendendas extra filias que enupulisset priusquam in populi romani potestatem uenissent. alios in uicula condendos ac de his posterius consulendum. aliorum campanorum summam etiam census distinxerunt. publicanda ne bona essent pecunia captiua. praeter equos & mancipia praeter puberes uirilis sexus. & omnia que solo non continent restituenda censuerunt. dicimus campanos omnes. athelanos. calatinos. labatinos extra quam que eorum aut ipsi. aut parentes eorum apud hostes essent. liberos esse iusserunt. Itaque ut

nemo eorum ciuis romanus aut latini nominis esset. ne uer-
quis eorum qui capue fuisset dum porte clausae essent in ur-
be agro ue campano intra certam diem maneret. locus ubi
habitarent transiberim qui non contingeret Tiberim daretur.
Qui nec capue nec in urbe campano que a populo romano
defecisset pro bellum fuissent eos cum tiberim amnem Romam
uersus. Qui ad romanos transissent priusquam hanibal capuam
ueniret eis uulturnum emouendos censuerunt. ne quis
eorum propriam mare. xv. milibus passuum agrum edificium ue
haberent. Qui eorum transiberim emoti essent. ne ipsi postea
ue eorum usquam parent haberent ue nisi in uerente aut
lutino. nepesino ue agro dum ne quod maior quam .L. iugerum agri
modus esset. Senatorum omnium quique magistratus capue. a-
thelle. Calatie gesserunt. bona uenire capue iusserunt. liba
corporata que uenundari placuerat. Romam mitti ac roma-
uenire. Signa. Statuas aeneas que capte de hostibus dicerent.
que eorum sacra. ac profana essent ad pontificum collegium
reiecerunt. Ob haec decreta meliores aliquanto quam romam ue-
nerunt. campanos dimiserunt. nec iam. Q. fuluui seuitiaz
in se se. sed iniquitate deum atque execrabilem fortunam suam i-
cubant.

Dimissis siculis campanisque deletus habitus. scripto deinde exi-
tu. de remigum supplemento agi ceptum. in quam rem cum
neque hominum satis. nec ex qua parentis stipendiumque acciperet.
pecunie quicquam ea tempestate in publico esset. edixerunt consu-
les. ut priuatim ex censu ordinibusque sicut antea remiges
darent. cum stipendio dati. hisque dierum. xxx. Ad id edictum
tantus fremitus hominum. tanta indignatio fuit. ut magis dux
quam materia seditioni deesset. Secundum siculos campanosque ple-
bem romanam pendendam lacerandamque sibi consules sus-
pense. pro tot annos tributo exhaustos nihil reliquum praeter terram
nudam ac uastam habere cetera hostes incendisse. seruos
agricultores populi romani. abduxisse. nunc ad militiam paruo
ere emendo. nunc remiges imperando. Si quid cui argenti erit
ue fuit. stipendio remigum & tributis annuis ablatum. se ut
dent quod non habeant. nulla ui nullo impio cogi posse. bo

na sua uenderent in corpa que reliqua essent. seuerent ne
unde redimant quidez quicq̄ supi^o eē. Hec non in occulto.
sed p̄palam in foro atq̄ oculis ipsorum consulu ingens turba
circunfusa fremebant. Nec eos se dare consules. nūc casti-
gando nunc consolando poterant. Spatium deinde his
tribui se dareq̄ ad cogitandū dixerunt. quo ipsi ad rem
inspiciendam expediendam uli eēnt. Senatū postero die
habuerunt de remigum supplemento. ubi cum multa dis-
suissent. cum equa plebis recusatio esset. uerterunt orati-
onem eo ut dicerent priuatis id seu equū iniquū onul
iniungendum eē. Nam unde cum pecunia in erario nō
esset. paturos nauales lotios. Quomodo autē sine classib^o
aut siciliam obtineri. aut italia philippum arceri posse.
aut tuta italie littora eē. Cum in hac difficultate rerum
consilium hereret. ac prope torpor quidam occupasset
hominū mentes. Tum leuinius cōsul magistrat^o senatui &
senat^o p̄plo sic honorem prestat. ita ad omnia que dura
atq̄ aspa essent subeundam ducē debē esse. Si qd̄ iniun-
gere inferiori uelis. id pri^o in te ac tuos si ipse ipse iuris
statuīs. facili^o om̄s obedientes habeas. nec impensa grauis
est. cum ea plus q̄ pro uirili pte sibi queq̄ cape princi-
pum uidet. Itaq̄ classem hanc quā ornare uolum^o p̄plus
roman^o priuatos sine reculatione remiges dare. nobis
met ipsis p̄mū impem^o aurū. argentum signatum. om̄s
senatores crastina die in publicum conferam^o. Ita ut
anulos sibi quisq̄ & coniugi & libis. & filio bullam. & qb^o
uxor filie ue sunt. singulas uncias. pondo autē reliquat
argenti. Qui curuli sella sederunt. eq̄ ornamenta & libral
pondo ut lignum patellamq̄ deorum causa hēre possint.
Ceteri senatores libram argenti tantum eris signati qua
milia in singulos patrestamiliis relinquamus. Ceterū
omne aurum argentū eris signatū ad triumuitos men-
sarios ex templo deferamus. Nullo an̄ senatus consulto
facto ut uoluntaria collatio. & certamē adiuuande rei. p-
exerit ad emulandū animos primū equestris ordinis.
dein reliq̄ pleb. Hanc unam uiam multa int̄ nos collocati

consules inuenim². Ingredivim² diis beneiuuantibus res. p.
& priuatas res facile saluas prestat publica prodendo tua
necquicq³ serues. In hoc tanto animo consensum e³ ut græ
ultra consulibus agerent. Senatu inde nullo pro se quisq³
aurum argentum & ei in publicum deferunt. tanto cer
tamine iniecit. ut prima int² primos nomina sua uelle
in publicis tabulis e³. nec triumuiti accipiendo n² scri
be ferundo sufficerent. Hunc consensum senat² equester
ordo e³ secutus. equester ordinis plebs. Ita sine edicto
sine coerdōe magistrat² nec remige in supplementis. nec
stipendio res. p. equit. patilq³ omnibus ad bellum consules
in prouintias pfecti sunt.

Nec temp² aliud mag² fuit quo cartaginenses romaniq³
pariter uariis calibus imixti mag² in ancipitu spe ac metu fu
erint. Nam romanis & in prouinciis hinc in hispania adu
se res. hinc prospe in siciliam luctum & leticiam miscue
rant. & in italia tum tarentum amissum dāno & dolori
tum arce cum presidio retenta pret² spem gaudio fuit. &
terrorem subitum pauoremq³ urb² rome oblesla & oppug
nata capua post dies paucos capta in leticiam uertit. tūc
marine quoq³ res quadam uice pensate. philippus hostis
tempe haud satis oportuno factus. etholi noui asciti socii.
Athalusq³ alie rex iam uel despondente fortuna romanis
impium orientis. Cartaginenses quoq³ capua ammissa.
& tarentum captum equabant. & ut ad menia urb² roma
ne nullo prohibente se puenisse. in gloria ponebant. Ita
pigebat irriti incepti. pudebatq³ adeo se sp²tos. ut sedē
tibus ipsis ad romana menia alia porta exercit² roma
nus in hispaniam duceret. Ipse quoq³ hispanie quo ppi²
spe uenerant. tantis duobus ducibus exercitibusq³ celis
debellatum ibi. ac pullos inde romanos e³. eo post. ab. L.
Maxio tumultuario duce ad uanum & irritū uictoria
redactū esse. Indignationes prebebant. Ita eq²nte fortu
na suspensa omnia utrinq³ erant. Integra spe integro mo
tu. uelut illo tempe primum bellū incipient. Haniba
lem ante omnia angebat. q³ capua p²tinat² oppugnata a

romanis q̄ defēsa ab se mltorum ualē p̄lorum animos auerte-
tat. Quos neq̄ omnes tenē in p̄sidiis nisi uellet in multas par-
uasq̄ partes carpe exercitum quod minime tū expediebat.
poterat. nec deductis p̄sidiis spei libam uel obnoxia timōi
lotiorum relinque fidem. p̄ceptis in auaritiā & crudelita-
tem animus ad spolianda que tueri nequibat ut uastata ho-
sti relinquerent̄ inclinauit. Ad fedum consiliū cum incepto
tum etiam exitu fuit. neq̄ enim indigna pacientia m̄ abalie
nabant̄ animi. sed ceterorum etiam quippe ad plures exem-
plum q̄ p̄inebant. nec consul roman⁹ tentandis urbibus sicū
de spes aliqua se ostendisset deerat. Salapie principes erāt.
Dasi⁹ & blasi⁹. dasi⁹ hanibali amicus. Blasius q̄ntum ex tuto
poterat rem romanā fouebat. & p̄ occultos nuntios spem p̄-
ditionis fecerat Marcello. Sed sine adiutore dasio res t̄nsigi
non poterat. multum ac die cundat⁹ & tum quoq̄ magis
inopia consilii potioris q̄ spe effectus dasium appellabat. At
ille tum ab re auertus cum emulo potentat⁹ inimicus rem
hanibali apit. Accersito utroq̄ hanibal cum pro tribunali
quedam ageret. mox de blasio cogniturus. starentq̄ sūmoto
p̄lo accusator & reus. blasi⁹ de prodicione dasium appellabat.
Enim uero ille uelut īmanic̄ stare exclamat sub oculis hani-
balis secum de prodicione agi. hanibali atq̄ eis qui aderāt.
quo audacior erat res. min⁹ uerisilis uisā ē. Emulationem
profecto atq̄ odium eēt. & id erimen afferri. Quod qā teste
habere non posset liberi⁹ fingentis. Ita inde dimissi sunt.
nec blasi⁹ ante abstitit tam audaci incepto q̄ idē obtunden-
do edocendoq̄ q̄ ea res ipsis patrieq̄ salutaris eēt. puicit
ut p̄sidiū p̄uicere. qd̄ autem numide erant. Salapiaq̄ tra-
deretur Marcello. hinc sine cede multa tradi potuit. longe
fortissimis q̄ cum toto punico exercitu erant. Ita q̄nq̄ impro-
uisa res fuit. nec usus equorum in urbe erat. tamē armis
int̄ tumultum captis & eruptionem tentauerunt. & cum
euadē neq̄rent. pugnantēs ad ultimū occubuerunt. Nec
plus. L. ex his in potestate hostium uiui puenerunt. plus
q̄ aliquō damni hec ala equum amissa q̄ salapia fuit. nec
deinde unq̄m penus. quo longe plurimum ualuerat lupior.

equitatu fuit.

Per idem tempus cum in arce tarentina uix inopia tollerabilis
esset. Spem omnem praesidiumque quod ibi erat romanum pre-
fectusque praesidii atque arcis. M. leuinius in comitatibus ab sicilia
missis habebant: quod ut tuto praerueberent italie oram classis
xx. ferme nauium regii stabat. praerat classi comitatibusque. Cl-
quintus obscuro genere natus. ceterum multis fortibus factis militum
gloria illustris. primo quaque naues quarum maxime due tri-
remes a Marcello ei tradite erant. habuit. postea rem ipse
sepe gerenti tres addite quinque remes. postremo ipse a lotis regi-
nisque & a uellia & a pelio debitas ex fide exigendo classem
xxx. nauium sicut ante dictum est efficit. huic ab regio praefere-
classi democrates cum pari classe nauium tarentinorum nume-
ro xv. mil ferme ab urbe ad sacriportum obuius fuit. uelut tunc
forte improuidus futuri certaminis romanus ueniebat. Sed circa
crotonem sibarique suppleuerat remigio nauis instructamque & ar-
matam egregie pro magnitudine nauium classem habebat.
& cum forte sub idem tempus fere & uentus omnis cecidit & hos-
tes in conspectu fuere. ut ad componenda armamenta expe-
diendumque remigem ac militem ad yminens certamen la-
tis temporis esset. Raro alias tantis animis iuste concurre-
runt classes. quippe cum in maioris discrimen rei quam ipse erat
pugnarent. Tarentini ut recuperata urbe ab romanis post cen-
tesimum prope annum arcem esset. liberarent. Spem comitatus quoque
hostibus si nauali praelio & possessione maris ademissent int-
clusuri romani ut retenta possessione arcis ostenderent non
ut hac uirtute. sed prodicione ac furto tarentum amissuz.
Itaque ex utraque parte signo dato cum rostris concurrissent.
neque retro naues inhiberent. nec dirimi ab se hostes pateren-
tur quam quis adeptus nauem esset. ferrea iniecta manu ita
conseruebant ex prope in quo pugnam ut non nullilibus tamen. sed gla-
diis etiam & prope collato pede querebatur. pro inter se iube-
rebant. pupes alieno remigio circuegebant. ita ut in arcto
stipate erant naues. ut uix ullum telum in mari uanu inter-
deret. frontibus uelut pedestris acies urgebant. proque naues
pugnantibus erant. In signis tamen inter ceteras pugna duarum

fuit que p̄me agminis concurrerunt int̄ se. In romana na-
ue ipse q̄nti⁹ erat. in Tarentina Nico cui p̄torū fuit cognom̄
non publico modo sed priuato odio inuisus atq; istus to-
q; ei⁹ factionis erat. que Tarentum hanibali tradiderat. Hic
q̄ntium simul pugnantem hortantemq; suos in cautiū hasta
transfixit. Ille atq; p̄ceps cum armis procidit an̄ proram.
Victor Tarentinus in turbatam duce amisso nauem ip̄igre t̄t̄
gressus. cum sūmouisset hostes. & proa iam Tarentinorū
esset. pupē male conglobati tuerent̄ romani. Repente &
alia a pupi triremis hostium apparuit. Ita in medio circun-
uenta romana nauis capite. hinc ceteris terror iniectus. ut
p̄toriam nauem captam uiderunt. fugientesq; passim alie
in alto mersē. alie in t̄ram remis arcepte. Mox preda fuit
irinis. Metapontinisq;. Exonerariis. que cū comēatu seque-
bant̄. p̄pauce in potestate hostiū puenē. alie ad incertol uē-
tos hinc atq; illinc transferentes uela in altū inuēte sunt
nequaq; pari fortuna p̄ eos dies tarenti gesta res. nam ad
quatuor milia hominū frumentatū egressa cum ī agris
passim uagarent̄. liui⁹ qui arci p̄sidioq; romano p̄erat
intent⁹ in om̄s occasiones gerende rei. & p̄seum ip̄igriū uis
cum duobus milibus armatorū ex arce emisit. Qui uage ef-
fulos p̄ agrum palatosq; adortus. cum diu passim cecidisset
paucos ex multis trepida fuga incedentis semiaptis
portatū foribus in urbem compulit. ne urbs eodem ip̄etu
capetur. Ita equate res ad tarentū romanis uictoribus
terra frumenti spes que in oculis fuerat utrosq; frustrata
pariter.

Per idem temp⁹ leuinius consul iam magna pte anni curū.
acta in siciliam ueteribus nouisq; lotiis expectatus cum ue-
nisset primum ac potissimū omniū ratus Syraculanis no-
ua pace in conditas componē res Agrigentū inde quod
belli reliquum erat. tenebaturq; a carthaginensium uali-
do p̄sidio duxit legiones. & affuit fortuna incepto. hā-
no erat impator carthaginensium. sed omnē in Mutine
numidūq; spem repositam habebat. p̄ totam siciliam ua-
gus predas agebat ex lotiis romanorū neq; intercludi ab ag-

gento ui aut arte ulla. nec qn erumpet ubi uellet prohi-
beri poterat. Hec ei gloria quia iam impatoris quoq; fame
efficiebat. postremo in inuidiam uertit. ut ne bñ gesta qdē
res iam hannoni p̄t̄ autōrē satis lete eēt. p̄p̄ea postremo
p̄fecturam filio suo dedit. ratus cum impio auctoritatem
quoq; & int̄ numidas ereptus. quod longe alit̄ euenit. naz
ueterem fauorem ei sua insup inuidia auxit. neq; ille idig-
nitatem in iuvene tulit. Confestim ad leuiniū occultos nū-
tios milit. de tradendo agrigento. p̄ quos ut est facta fidei.
compositusq; rei gerende mod̄ portam ad mare ferentem
numide cū occupassent. pulsos inde custodib; aut celis
romanos ad ip̄m missos in urbem accepunt. & cum agmē
iam in mediam urbem ac forum magno tumultu uertit. rat̄
hanno non aliud q̄ tumultū ac seditionē. id quod ante
acciderat numidas esse. ad comp̄mendandam seditionē pro-
cessit. Atq; ille cum ei multitudo maior q̄ numidas. procul
uisa & clamor roman̄ haud quaq; ignotus ad aures accidit.
sec̄ prī q̄ ad idum telli ueniret capēsit fugam p̄ auersā por-
tam emillus. assumpto comite epicide cum paucis ad mare
puenit. nactiq; oportune paruum nauigium relictā hostib;
sicilia de qua p̄ tot annos certatum erat. in affricam traiece-
runt. Alia multitudo penorum. Siculorumq; ne tentato qdē
certamine cum ceci in fugam tuerent. clausiq; exit̄ essent.
circa portas celsa. oppido recepto leuini q̄ capita rerū agri-
genti erant. uirgis celos securi percussit. Ceteros p̄cedamq; uen-
didit. omnē p̄cuniam romā misit. Fama agrigentinarū
cladis siciliam cum p̄ualisset omnia repente ad romanos in-
clinauerunt. prodita breui sunt. xx. oppida sex ui capta uo-
luntaria deditione in fidem uenerunt ad. Lx. Quas ciuita-
tum p̄ncipibus. cum pio cuiq; merito consul p̄mia penā
q; exoluisset. coegissetq; singulos. politis tandem armis ad
agrum colendum animos conuertē. ut eēt non incolarū
modo alimentis fugifera insula. sed urb̄ rō. atq; italię.
id quod multis sepe tempestatib; fecerat. annonā leua-
ret. ab agartina inconditā multitudinem secum in italiā
transuexit. Quattuor milia hominum erant. Mixta ex oī

colluione exules oberati capitalia auli pleriq; & cū in
ciuitatibus suis ac sub legib; uixerant & postq; eos ex uar
riis causis fortuna similis conglobauerat. Agartina p latro
cinia ac rapinam tollerantes uitam. hos neq; relinq; leui
niul in insula cū primū noua pace incalescente uelut
materiam nouandis rebus satis tutum rat^o est. & reginis
ului futuri erant ad pplandū brutiū agrum alluetaz
latrocinis querentib; manū. & quod ad insulam atti
net eo anno bellū dilatū est.

In hispania pncipio ueris. p. scipio nauib; deductis euo
catoq; edicto Tataconem sotiotorum auxiliis classem onera
riatq; hostiū hiberi fluminis petē iubet. eodem legionē
ex hibernis conuenire cum iussisset. Ipse cum qnq; milibus
sotioz ab Tatacone profectus ad exercitum est. Quo euz ue
nisset alloquendos maxime ueteres milites ratus q; tantis
supfuerunt claslibus conuocata contione ita dixeruit.

Nemo ante me nouus impator militib; suis pri^o q; opa eoz
ulus esset gratias agere iure ac merito potuit. me uob; pul^o
prouintiam aut caltha uiderem obligauit for^{na} primū q;
ea pietate erga patrem patruumq; meū uiuos mortuosq;
fuitis. dein q; amissam tanta clade. prouintie possessionē
integram. & pplo romano. & successori mihi. uirtute uestra
obtinuistis. Sed cum iam benignitate deum id paremus
atq; agamus non ut ipsi maneamus in hispania. sed ne pe
ni maneat. nec ut pro ripa hiberi stantes arceam^o tñsiū
hostis. sed ui ultro transeamus. tñsferamusq; bellū. ueror
ne cui utm̄ mai^o id audati^o q; consilium. q; aut pro memo
ria cladiū nup acceptaz. aut pro etate mea uideatur adū
se pugne in hispania. nulli^o in aiō q; modo min^o oblitari
possunt. Quippe cui pater patruq; intra xxx. dierū spaci
um ut aliud sup aliud cumularetur familie nrē fun^o intē
fecti sunt. sed ut familiaris pene orbitas ac solitudo frāgit
animū. Ita publica tum fortuna. tum uirt^o despate de lū.
ma rerum h; prohibet. Eo fato quo donata nobis fors ē. ut
magnis omnib; uicti bellis uincerem^o. uetera omitto. por
sennā. Gallos. Sānites. A punicis bellis incipiam. Quot clas.

les quot duces quot exercit^o priore bello amissa sunt. iam
quid hoc bello memorem omnibus aut ipse affui cladibus aut
quibus abfui maxime unus omnium eas sensi. Trebia Transi-
menus caene quid aliud sunt quam monumenta occisorum exerci-
tuum consulumque romanorum. Adde defectionem italie.
Sicilie maioris partem sardinie. Adde ultimam timorem ac pavorem
castra punica inter amenas ac menia romana posita & visum
prope in portis victorem hanibalem. In hac ruina rerum stetit
integra una atque immobilis uirtus prope ratio. Hec omnia strata humi
erexit ac sustulit. vos omnium primi milites post canentem
cladem uadenti hasdrubali ad altis italiamque. Qui si se cum
fratre coniunxisset nullum iam nomen esset prope ratio. ductu au-
spitioque patris mei obstitit. & hec sedes res illas aduersas
sustinuerunt. nunc benignitate deum omnia prospera in dies
letiora ac meliora in italia siciliisque gerunt. In sicilia syracuse.
Agrigentum captum. pulsi tota insula hostes receptaque provincia
inditione prope ratio est. In italia arpi recepti. Capua capta. Iter omne
ab urbe roma trepida fuga emensus hanibal in extremum
angulum agri brutii compulsus nihil iam maius peccatur deos
quam ut incolumi cedere atque abire ex hostium terra liceat. Quid ergo
minus conueniat milites quam cum alie super alias clades cumu-
lantur. ac dum prope ipsi cum hanibale starent. uos habetis cum pen-
tibus meis equant. etiam ipsi etiam honore nominis susti-
nuisse labentem fortunam prope ratio nunc eosdem quia illic omnia
seda letaque sint animis deficere. Nunc quoque acciderunt. ut tunc
sine modo luctu quam nunc transissent. Sed quoniam uos instructos
& ordinatos cognosco ad carthaginem nouam oppugnandas
totis uiribus & bono animo transeamus. Cumque omnes una
uoce hoc faciendum succlamarent eos carthaginem duxit.
tunc tra marique eam oppugnari iubet. Contra Mago penos
dux eum tra marique instrui oppugnationem uidet. & ipse
copias ita disposuit. oppidanorum duo milia ab ea parte qua
castra romana erant opponit. & militibus arcem insedit. & tumu-
lo urbem in orientem uentis imponit. multitudinem aliam quo clamor
quos ubi auocasset resistentem ad omnia occurrere iubet. Pa-
tesceta deinde porta eos quos in uia ferente ad castra hostium

instruxerat mittit. Romani duce ipso precipiente parump
cessere. ut propiores subsidiis in certamine ipso summittēdi
essent. & primo haud ipari stete acie. subsidia. dein idēde
sumisse castris non aueritē solū in fugam hostes. sed adeo ef
fusis instituerunt ut nili receptui cecinisset pmixta fugienti
bus irrupturi fuisse in urbem uiderentur. Trepidatio ue
ro non praelio maior q̄ tota urbe fuit. multe stationes pau
re ac loca deserta sunt. relictūq̄ muri cū qua cuiq̄ proximū
erat. desiluisse. Quod ubi erectus scipio in tumultū que
mercurium uocant. animaduertit multis p̄tibz nudata
defensoribz menia eē. omnes e castris excitos. ire ad oppug
nandam urbē. & ferre scōlas iubet. Ipse p̄ se triū iuuenū
ualidorum scutis oppositis. ingens enim tam uis omnis gn̄s
tellorū ex muris uolabat. ad urbem succedit. hortat. impat
que in rem sunt. Quod plurimū ad accendendū militum
animos interat. testis spectatorq̄ uirtutis atq̄ ignaue cuiq̄
adest. Itaq̄ in uulnā ac tella ruunt. nec illos muri. n̄z sup̄sta.
tes armati arcere q̄unt. qn̄ certatim ascendant. & ab nauibz
eodem tempore q̄ mari abluūt p̄s urb̄ oppugnari cepta est.
Cetūm tumult⁹ inde maior q̄ uis haberi poterat dum ap
plicant. dum partim exponunt sc̄las. militesq̄ dum qua
cuiq̄ proximū est in terram euadē ppant. Ip̄a festinatioē
& certamine alii alios ipediunt. Inter hec tam repleuerat
penus armatis muros. & uis magna & ingens copia con
gesta tellorū sup̄editabat. Sed neq̄ uiri nec tella. n̄z q̄cqm̄
aliud eq̄ q̄ menia ip̄a se se defendebant. Rare enim sc̄le
altitudini equari poterant. & quo queq̄ altiores. eo infio
miores erant. Itaq̄ cū summus q̄sq̄ euadē non posset. sb̄
irent tamen alie. ip̄o onere frangebant. q̄dam stantibz sc̄a
lis cum altitudo caliginem ignis oculis effudisset ad tr̄am
delati sunt. & cum passim homines sc̄leq̄ ruerent. & ip̄o
succeslu audacia atq̄ alacritas hostiū crescēt. signū recep
tui datum ē. Quod sp̄e non p̄ntis modo ab tanto certamine
ac labore quietis obsessis. sed etiam in postum dedit sc̄alū
& corōa capi urbem non posse. opa & difficilia eē. & temp⁹
daturū ad ferendam opem impatoribz suis uix prior

tumultus conticuerat cum scipio ab defellis iam uulne-
ratisq; recentes integrosq; alios accipe scalas iubet & ui
maiore aggredi urbes. Ipse ut ei nuntiatum est. estu dece-
dere. quod per piscatores Tiraconenses nunc leuib^o cibis
nunc ubi ea desiderent uagis puagatos stag^m aptum ha-
bebat. Facilem ad murum transitum dati. eo armatos
duxit. Medium ferme diei erat. & ad id quod sua sponte
cedente in mare estu traherat aqua. Acer etiam septentrio
ort^o inclinatum stagnū eodem quo estus ferebat. & adeo
nudauerat uada ut alibi umbelico ten^o aqua eet. alibi
genua uix suparet. Hoc cura ac ratione comptū in prodi-
gium ac deos uertens scipio qui ad transitū romanis ma-
re uertent. & stag^m auferrent. uiasq; antea nunq; inital hu-
mano uestigio apirent. Neptunum iubebat ducē itineris seq;
at medio stag^o euadere ad menia. ab terra ingens labor suc-
cedentib; erat. nec altitudine tantū menū impediebāt.
sed q; euntis ad ancipitis utinq; ictus subiectos habebant
romanos ut lata infestiora subeuntib; q; corpora aduisa es-
sent. Hac parte in aliam quiet^o. & p stagnū facilis tñlit^o.
& in murum ascensus inde fuit. nam neq; op^o munitus
erat. ut nisi ipsi^o loci ac stag^o presidio satis creditū erat.
nec ulla armatorū statio. aut custodia opposita. intentis
omnib; ad opem ferendam. unde piculū ostendebatur.
ubi in urbem sine certamine intrauē. p;gunt in qnto ma-
ximo cursu poterant ad eam portam circa quam omne
contractū certamen erat. in quod adeo intenti omniū;
non animi solū erant. sed oculi etiam auresq; pugnatiū
spectantiūq; adhortantiū pugnantes. ut nemo sentiret
ante ab tgo captam urbē q; tella in aduersos inciderunt.
utinq; ancipitē hostē habebant. Tunc turbatis defensori-
bus metu & menia capta. & porta int^o forisq; pariter re-
fringi cepta. & mox cedendo confectis. ac distractis. ne-
iter impediret. forib; armati impetum fecerūt. Magna mul-
tudo muros transcendebat. Sed ipsi passim ad cedes oppi-
danorū uersi. Illa que portam ingressa erat iusta acies cum
duob; ordinib; media urbe in forū processit. Ande cū duob;

itineribus fugientes uidentur hostes alios ad tumulum in oriente
uersum qui tenebat. V. militum presidio alios in artem in
quam & ipse Mago cum omnibus fere armatis qui pulsi mu-
ris fuerant. refugerat. partem copiarum ad tumulum expug-
nandum mittit. Item ad artem ducit & tumulus primo impetu
captus est. & Mago artem defendere conatur cum omnia plena
hostium uideret. neque spem ullam esse se artemque & presidium
dedit. quoad dedita artem cedes totam passim urbe facte.
nec ulli puberum qui obuius fuit precebat. tum signo dato cedi-
bus finis factus. Ad praedam uictores uersi que ingens omnis
generis fuit. liborum capitum uirilis sexus ad x. capita. Inde que
ciues noue carthaginienses erant. dimisit urbemque & sua omnia que
reliqua eis bellum fecerat restituit. opifices ad duo milia
hominum erant. eos publicos fore. populi ius edixit. cum spe propin-
qua libertatis. si ad ministeria belli enixe operam nauassent.
Ceteram multitudinem incolarum iuuenum ac ualidorum
seruorum in classem ad supplementum remigum dedit. &
auxerat nauibus. viii. captiuis classibus. Extra hanc multitu-
dinem hispanorum obsides erant. quorum proinde ac si sortium
libi essent cura habita. Captus & apparatus ingens belli. cata-
pulte maxime ferme. cxx. minores. cc. Lxxxi. baliste ma-
iores xxxiiii. Minores. Lxii. Scorpionum maiorum minorumque
& armorum tellorumque ingens numerus. Signa militaria. locum.
& auri argenti que relata ad imperatorem magna uis. patere aucte-
fuerunt. cc. Lxxvi. liberales ferme omnes. pondus argenti
facti signati que. xviii. milia. & .ccc. pondus uasorum argenteorum
magnus numerus. Hec omnia cum Flaminiis questori appen-
sa numerata que sunt. tritici xl. milia modia ordei. cc. Lxx. At
naues onerarie. Lxiii. impetu expugnate. capti que quedam
cum suis oneribus frumento armis. ere preterea ferro que & lin-
teis & sperto & nauali alia materia ad classem edificandas. ut
minimum omnium inter tantas operas bellicas. Carthago ipsa fuit.

Eo die Scipio cum Lelio cum sortium naualibus urbem custodire
iullo. Ipse in castra legiones reduxit. festosque milites. omnibus
uno die belli operis quippe qui & acie dimicassent & capienda

urbe tantum laboris piculiq̄ adissent. & capta cum his qui
in arcem confugerant iniquo etiam loco pugnassent. curate
corpa iussit. postero die militibus naualibusq̄ sortis cōuocatis.
p̄mum diis immortalibus laudes & grates egit. qui se non urbē
solū opulentissime omnium in hispania uno die compotem
fecissent. sed ante eo congestissent omnis pene affrice atq̄ his-
panie opes: ut ne hostibus quicq̄ relinqueretur. & sibi ac suis
omnia supessent. Militum deinde uirtutem collaudauit. q̄
eos non eruptio hostium. non altitudo meniuū. non inexplorata
stagnū uada. non castellū in alto tumulo sitū. non muni-
tissima arx detruisset. quo min⁹ trāscenderent omnia prumpe-
rentq̄. Itaq̄ q̄q̄ omnibus omnia debēt. precipuū muralis coro-
ne decus ei⁹ eē. qui pri⁹ murū ascendisse profiteretur. Qui se di-
gnum eo duceret dono. duo professi sunt. Q. trebelli⁹ centurio le-
gionis quartæ. & Sext⁹ digni⁹ sortis naualis. nec ipsi tam inter
se acriter contendebant q̄ studia exaltauerāt. utq̄ sui corporis
hominum sortis. & Lelio classis legionariū. M. sempronio tudita-
nus aderat. Ea contentio cum p̄pe deditiōe uenisset. Scipio
tres recuperatores cum se datus pronuntiaisset. Qui cognita eā
testibusq̄ auditis iudicarent. uter p̄or in oppidū trāscendisset.
& Lelio & M. sempronio aduocatis patris utriusq̄. P. cornelius
caudinum de medio adiecit. Eosq̄ tres recuperatores confidē
& causas cognoscē iussit. Cum res eo matore ageret certamine q̄
dam uti tante dignitatis non tam aduocati q̄ moderatores studi-
orum fuerant. & Lelio relicto concilio ad tribunal ad sciptiōē
accedit. eumq̄ docet rem sine modo ac modestia agi. ac prope
eē ut man⁹ inter se conferant. Cetum etiam si uis ablit. nihil
omin⁹ detestabili ex⁹ rem agi. Quippe ubi fraude ac piurio decul-
petatur uirtutis. stare hinc legionarios milites. hinc classicios
p̄omnes deos patos iurare mag⁹ q̄ uelint. q̄ que sciant uera
esse. & obstringere piurio non se solum suumq̄ caput. sed signa
militaria & aq̄las ut pluribus. sacramentiq̄ religionem. hoc
se ad eum de sententia. P. corneliū. & M. sempronū deferre. Sei-
pio collaudato Lelio ad contione aduocauit. pronuntiauitq̄
se satis comptū habē. Q. trebellium & Sext. digniū pariter in
murum ascendisse. seq̄ eos ambos uirtutis causa corōis muralib⁹

donare. Tum reliquos prout cuiusque meritum uirtusque erat dona-
uit. Ante eos. G. lelium prefectum classis ex omni genere laudis si-
bimet ipse equauit. & corona aurea ac xxx^{ti} bobo donauit.
Tum obliques ciuitatum hispanie uocari iussit. quorum quantum
numerus fuerit. piget scribere. Quippe cum alibi. ccc. vii. xxx.
fuisse inueniam eque & alia inter autores discrepant. presidium
punicum aliter x. aliter vii. aliter haud plusquam duum milium
fuisse scribit. Capta alibi. x. milia capitum. alibi super v. &
xx. inuenio Scorpiones maiores minoresque ad Lx. captos
scripserim. Si autem graecum sequatur Silenium. Si ualerium
antiatem maiorum scorpionum. vi. minorum. xii.
adeo nullus metiendi modus est. Nec de ducibus quidem con-
uenit. plerique lelium praefuisse classi. Sunt qui M. iunium Silla-
num dicant. Arimem praefuisse punico presidio. deditumque ro-
mantis ualerio Magone. alii scriptores tradunt. non de nu-
mero captatum nauium. non de pondere auri & argenti. & re-
dacte pecunie conuenit. Si aliquis assentiri necesse est. media
simillima ueris sunt. Ceterum uocatis obliques primus uni-
uersos bonum animum habere iussit. uenisse enim eos in po-
puli romani potestate. qui beneficio quod metu obligare animos
uelit. extasque gentes fide ac societate iunctas habere quod tristi
subiectas seruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum
recensuit captiuos quot cuiusque populi essent. & nuntios do-
mum misit. ut ad suos quilibet recipiendos ueniret. Si qua-
rum forte ciuitatum legati aderant. eis praesentibus suos restitui-
t. Ceterorum benigne curam tuendam. G. flamius. questori
attribuit. Inter haec emedia turba obliques mulier mag-
natu. Mandonii uxor. qui fratrem illegetum reguli erat. frater
ad pedes impatoris prociudit. obtestarique cepit. ut curam
tumultumque feminarum impensius custodibus commenderet.
Cum scipio nihil defuturum praefato diceret. tum rursus muli-
er haud magni ista facimus inquit. quid enim huic fortunae
non satis est. aliam curam etatem harum intuentem. nam
extra periculum iniurie mulieris cum stimulat etate & for-
ma florentes. Circa eam indubitis filiis eque nobilitate partem
omnes pro parente colebant. Tunc scipio. Meae praesentibus quod romani

discipline causa facerem inquit ne quid quod sc̄m usq̄ est
apud nos uiolaretur. nunc ut id curem īpenſi² ur̄a quoq̄
uirtus dignitasq̄ facit. que nec in malis q̄dem oblite de-
coris matronalis estis. Spectate deinde integritatis uiro
tradidit eas. tueriq̄ haud secus uerecunde ac modeste
q̄ ciuū coniuges ac matres iussit. Captiua deinde mili-
tibus adducitur ad eum acculta uirgo adeo eximia forma.
Scipio p̄cunctat² patriam parentesq̄ inter cetera accepit
desponsatam eam p̄ncipi celtiborū adolescenti. cui luteio
nomen erat. Ex templo igit̄ pentibus sponſoq̄ ab domo acci-
tis. cum interim audiret de p̄te eum sponſe amore. ubi
primū uenit accusatore eum sermone q̄ pentes alloquit̄.
Iuuenis inquit iuuenē appello. minor sit̄ inter nos huius
sermonis uerecundia. ego cum sponſa uocata a militibus
nostris ad me deducta esset. audiremq̄ eam tibi cordi esse.
& forma faceret fidem. quia ip̄e si frui licēt ludo statim p̄-
sertim illeſto & leto legitimoq̄ amore. & non res. p̄. aui²
nostrum occupasset ueniam mihi dari sponſam īpenſi²
amanti uellem. tuo cui² sponſe amoris faueo fuit. ut sp̄sa
tua apud me eadem qua apud soceros tuos. pentesq̄ suos
uerecundia seruata est tibi. ut inuiolatum & dignum
me teq̄ dari tibi donū posset. hanc mercedem unam pro
eo munere pacificor. amicus ppli romani sis. & si me uis
bonum credis eē qualem patrem. patruumq̄ meū iā aū
he gentes norant. scias multos nostri similes in ciuitate
romana esse. nec ullum in terris pplm hodie dici posse
quē min² tibi hostem tuisq̄ eē uelis. aut amicū malis.
Adolescens simul pudore gaudioq̄ p̄fusus dextrā scipi-
onis tenens. deos om̄s inuocare ad gratiam illi pro se re-
ferendam. qm̄ sibi nequaq̄ satis facultatis pro suo aīo
atq̄ illi² erga se esset. parentes inde cognatiq̄ uirginis
appellati. qui quoniam gratis sibi redderetur uirgo. ad
quam redimendam satis magnum attulissent auri pon-
dus. orare scipionem ut id ab se donū acciperet. cepunt.
haud minorem ei² rei gr̄am apud se futuram eē affirmā-
tesq̄ reddite inuiolate foret uirginis. Scipio qm̄ tantope

peteret acceptur se pollicur poni añ pedes iussit. uocatoq
ad se luteio. Sup dotem inqt quam acceptur a sacro es hec
tibi a me dotalia bona accedant aurumq tollē ac sibi hñe
iussit. his lectis donis honoribusq dimissis domū. ipe
uit p̄tates laudibz & meritis scipionis uenisse dissimil
limū iuuenem uincētē omnia. tum armis. tum benign
itate ac beneficiis. Itaq̄ delectu clientum habito cum
Mille & cccc. equitibz intra paucos dies ad scipionē redit.
Scipio retentū secū bellum dum captiuos obsidesq̄ & p̄p
dam ex consilio eius disponēt. Satis omnibus compoluit
data qn̄q̄tēme captiuis Magoni & xv. fere senatoribz qui
simul cū eo capti erant in naue. ipositis nuntiū uictorie
romam mittit. Ipse paucos dies quibus karthagine moratū
statuerat exercendis naualibz pedestribusq̄ copiis absūp
sit. primo die legiones in armis. iiii. mil. spatio decurrēt.
Secūdo die arma curate. & tergē ante tentoria iussit. Tertio
die rudibz inter se in modum iuste pugne concurrēt.
p̄p̄ulatisq̄ missilibz iaculati sunt. Quarto die quies data
Quinto iterum in armis decursum est. Hunc ordinē la
boris quietisq̄ quoad karthagine morati sunt. seruauerūt.
Remigium clausi ciuesq̄ milites tranquillo in altum eue
ti agilitatem nauium simulatis naualibz pugna expiebāt.
Hec extra urbem terra mariq̄ corpa simul animosq̄ ad bel
lum acuebant. Res. p̄ ipsa strepebat appatu belli. fabris
omniū generum in publica officina inclusis data eūdis
pari cura subibat. nunc opibz aspiciendis temp̄ dabat.
Queq̄ in officinis. queq̄ in armamentatio. que ab nau
libz sotorū. fabrorum multitudo plurima in singlos
dies certamine ingenti faciebat. Hic ita inchoatis refedit.
q̄. quos quassauerant. mutis dispositisq̄ p̄sidiis. accu
rato iam urb̄ Taracone est profectus a multis legationibus
protin̄ in uia aditū. qual partim dato respōso ex itinē di
misit. partim distulit Taraconem quo omnibz in suis ueteri
busq̄ sotiis eduxerat conuentum & cuncti fere q̄ cis hiberz
incolunt ppli. multi etiam ulterioris hispanie conuenerūt.
Carthaginensiu duces p̄mo indulta famam capte karthagi

comp̄iserunt. dein ut clatior res erat quā ut tegi ac dissimu-
lari posset. eleuabant uerbis. nec opinato aduentu ac prope
furto uni^o diei urbem unā hispanie inceptam. Cui^o rei taz
parue & premio datum insolentē iuuenem in modico gau-
dio spe magnę uictorie iposuisse. At ubi appropinquare tres
duces. tres uictores hostium exercitus audisset. occursum
ei exemplo domesticorum funerū memoriam. Nec in uulg^o
taebant. haud quā ipsi ignari q̄ntum sibi ad omnia uiri-
um. karthagine amissā. decellisset.

5 **C**aius fului^o procons. cum exercitu ab hanibale
ad herdoneam celsus est. Meliore euentu a L.
marcello cons. aduersus eundem ad munisti-
onem pugnatum est. Inde. ha. nocte recessit.
Mar. insecut^o est. & subinde cedentem p̄ssit.

donec confligeret. priore pugna. ha. supior. Sequenti Marcel-
lus fabius maxim^o pat^o consulis Tarentinos p̄ deditioez re-
cepit. M. marcellus & T. q̄ntius crispinus consules. Speculan-
di causa progressi e castris. insidiis ab hanibale circumuenti
sunt. Mar. occisus. Crispin^o fugit. Lustrum a censoribz con-
ditum ē. Censa sunt ciuium capita. cxxvii. & cviii. ex q̄ nuō
appuit. q̄ntum hominum tot p̄teliorū aduersa for^{na} p̄plo to-
mano abstulisset. In hispania ad beculam Scipio cum hasdru-
bale & hamileate conflū. & uicit. Inē alia captum regale pu-
erum eximie forme ad auunculū Mafmissam cum doīs di-
misit. Hasdrubal q̄ cū exercitu nouo trāscenderat alpes. ut se
hanibali iungeret cū milibz hominū. Lvi. celsus est. Capta v.
ccc. M. liui^o cons. ductu non minore deū nō miōre q̄ opa. clau-
neronis cons. qui cum hanibali oppositus eēt. relictis castris
ita ut hostē falleret cum electa manu p̄fect^o hasdrubalez cir-
cunuenit. Res preterea a p. scipione in hispania. & a p. sul-
pitio pretore aduersus philippum & alios continet.

H

b
 In status rerum in hispania erat. In
 italia consul Marcellus salapia per
 conditionem recepta Marroneaz &
 melos de sannitibus ut cepit. Ad ta
 milia ibi militum hanibal q̄ presidii
 causa relicta erant oppressa. præde
 aliquantum eis fuit militibus concessum
 sum. tritici quoq̄. ccc. mil. modium
 & ex mil. ordi inuenta. Ceterum nequaquam inde tantum gau
 dium fuit. quanta clades intra paucos dies accepta est.
 haud procul herdonea urbe castra ibi. QN. fuluius pro
 sul habebat. spe recipiende herdonee. que post canen
 sem cladem ab romanis defecerat. nec loco satis tuto po
 sita nec presidiiis firmata negligentiam inlitam ingenio
 ducis augebat. spes ea quod labare uel aduersus penum fide
 senserat. postquam salapia amissa excessisse his locis in
 brutios hanibalem auditum est. ea omnia ab herdonea
 pocultos nuntios delata hanibali simul curam lotie
 retinende urbis & spe fecit incautum hostem aggrediendi.
 exercitu expedito ita ut famam prope preueniret ma
 gnis itineribus ad herdoneam contendit. & quo pl^o hosti
 obuiet acie instructa accessit. pari audacia romanorum consi
 lio & uiribus impat. copiis raptim eductis confluit. Quarta
 legio. & sinistra ala acriter pugnam ingerunt. Ceterum
 hanibal signo equitibus dato ut cum peditis tres acies
 occupassent. p̄nti certamine oculos animosque circūuerti
 ps castra hostium. ps ipsa pugnantiū inuadent. Ipse in QN.
 fuluii similitudine nominis. quia Q. fuluius pretorem
 biennio ante in iisdem deuicerat locis increpans simile
 euentum pugne fore affirmabat. neque ea spes uana fuit.
 Nam cum cominus acie & peditum certamine multi romano
 tum cecidissent. starent tamen ordines signaque equestris tu
 mult^a. tergo. simul a castris clamor hostium audit^{us}. vi. at
 legio que in scda acie posita pot ab numidis turbata est.
 v. deinde atq̄ eos qui ad prima signa erant. auertit pl^o in
 fugam effuli ps in medio celi. v. & ipse p̄consul fuluius

xi. tribunis militū cecidit. Romanorū fortiorū q̄ q̄t celi
in eo loco prelio mit. sunt. quis pro certo affirmet. euz alibi
xiii. alibi haud plus q̄ vii. inueniam. Castris predaq̄ uic-
tor potit. herdoneam q̄a & defecturam fuisse ad romanos
compit. nec mansuram in fide. si inde abcessisset. Multi-
tudine omni Metapontum Tuioſq̄ traducta incendit. p̄n-
cipesq̄ qui cum fuluio colloqa occulta habuisse compit. se
secuti percussit. Romani q̄ ex tanta clade euaserant diuisis
itinertib. sed inermes ad Marcellum consulē in Sānium
refugerunt. Marcellus nihil admodū tanta clade tritus.
lris romā ad senatū de duce atq̄ exercitu ad herdoneas
amisso scribit. Ceterum eundem se qui post cannensem pu-
gnam ferocem uictoria hanibalem contuderit ut aduersus
eum breuē illi letitiam qua exulter facturū & Rome q̄dem
q̄ luctus ingens. ac preteritorū timor in futurum erat.

Consul ex sannio in lucanos transgressus ad Munistrone in
conspetu hanibal loco plano. cum penus collem tenet. posuit
castra. Addidit & aliam fidentis speciem q̄ prior i aciem edux-
it nec detradauit hanibal. ut signa portis effetri uidit. Ita
tamen acies instruxerunt ut penus dextrū cornu in collem
erigeret romanus sinistrum ad oppidum applicaret. ab hora
tertia cum ad noctem pugnam extendissent. felleq̄ pugna-
do primo acies eēt. ab romanis p̄ma legio. & dextra ala
ab hanibale. hispani milites & funditores baleares. ele-
fanti quoq̄ cōmisso iam certamine in preliū adū. diu pug-
neutro inclinata stetit. p̄me legioni tertia dextre ale sinist^a
subit. & apud hostes integri a felle pugnam accepe. nouū
atq̄ atrox prelium. ex tam segni repente exarsit. nitentibus
animis. corpibusq̄ sed nox incerta uictoria diremit pug-
nantes. postero die romani ab sole orto in multū diem stete
in acie. ubi nemo hostiū aduersus prodit. spolia p̄ otū lege-
& congestos in unū locum cremauerunt suos. Nocte insequē
hanibal silentio mouit castra. & in apuliam abiit. Mar-
cellus ubi fugā hostiū lux aperuit. sautiū modico cū pre-
sidio Munistrone relictis. prepositoq̄ L. furio purpurione.

militum uestigiis institit seq. Ad uenuliam adeptus cum est. Ibi p dies aliquot cum ab stationibz procurfarent. mixta equi peditumq; tumultuosa mag' prelia q; magna & ferme omnia romanis sedâ fuere. Inde papuliam ducti exercit' sine ullo memorato certamine cum hanibal nocte signa moueret. locum insidiis querens Marcellus nisi certa luce & explorato ante non sequeretur.

Capue interim flaccus dum bonis pncipum uendendis a gro qui publicat' erat locando. locauit autem omne frumēto tempus. erit. ne deesset materia in campanos seuiendi nouum in occulto gliscens p inditium protractū est facin'. Milites edificiis emotos simul ut cum agro tecta urb' fruenda locarent. simul metuens. ne suū quoq; exercitum sicut hanibal nimia urbis amenitas emolueret. in portis murisq; sibi met ipsos tecta militari' coegerat edificare. Erant at' pleraq; exeratibus. ac tabulis facta. alia arundine tecta stramento intecta. omne uelut de industria alimentis ignis. hæc noctis una hora omnia incenderent. C. lxx. campani pncipibus Blois fratibus coniurauerunt. Inditio ei' rei ex familia bloisiorū facta portis repente iussu pconsul claulis. cum ad arma signo dato milites procurrissent. comprehensi omnes q; innoxia erant. & questione acriter habita dānati necatq;. Indicibus libertas & æris dena milia data. Nucertinos & acerranos quærentis ubi habitarent non esse acerris ex pte incensis. Nuceria deleta Romā fului' ad senatum pmisit. pmillum acerranis. ut edificarent que incensa erant. nucertini at' illa q; id malluerant. At' illanis q; galatiam migre iussis. traducti.

Int' multas magnasq; res que nunc sedo. nunc aduise occupabant cogitationes hominū. ne tarentine quidez arcis excidit memoria. M. ogolin' & L. aquili' in etholia legati ad frumentum emēdum quod tarentū portaret' profecti & mille milites de exercitu urbano par nūs sotiorū romanorumq; in eodem in presidium cum frumento missi. Iaz estas in exitu erat. comitiorūq; consulariū instabat tempo. sed luttē Marcelli negantis e re. p. cē uestibulū abscedi ab ha

nibale. cui cedenti certamineq; abnuenti grauis instaret.
Ipsi curam ingerant ne aut consulem tum maxime res a
gentem a bello auocarent aut in animum consules deent
optimum uisum est. q̄q̄ extra italiam esset. Valeriu potius
consule ex sicilia reuocari. Ad eum lre iussu senatus ab L.
manlio pretore urb misse. cum lris consul marcelli ex his
nosset que causa patrib; eu q̄ collegam reuocandi ex pro
uincia eet.

Eo fere tempe legati ab rege Siphace romam uenerunt. q̄ il
prospa filia cum karthaginensib; fecisset memotantes re
gem nec inimicitiorem ulli pplo q̄ karthaginensiu nec ami
citiorem q̄ romanis ee affirmabat. Misisse eum antea legatos
in hispaniam ad cornelios impatores romanos nunc ab ip̄o
uelut fonte petere romanam amicitiam uoluisse. Senatus
non legatis modo benigne respondit. sed ipse legatos cum
dois ad regem misit genitiu petellium. M. popilius. dona tu
lere toga & tunicam purpuream. sellam eburneam. patetam
auream. ex qnq; pondo facta. protinus & alios affrice regulos
iulli adire. iul quoq; que darent portare. toge p̄tate. & tertia
pondo patere auree. & alexandriam ad ptolomeu cleopatraq;
reges M. attilius. q. accilius legati ad renouanda comemoran
damq; amicitiam missi dona tulere. regi togam & tunicam
purpuream cum sella eburnea. Regine pallam pictam cum
aieulo purpureo

Multa estate hac que facta sunt. ex ppinq; agris. urbibusq;
nuntiata sunt prodigia. Tusculi agnu cum ubere lactenti
natum. Jouis edis culmen fulmine ictu ac prope oi tecto
nudatum. iisdem ferme dieb; anagie terram ante portam
ita diem ac noctem sine ullo ignis alimento arsisse. & auel
ad compitum anaginū in lueo dyane nidos in arboribus
reliquisse. Taracine in mare haud procul portu angues ma
gnitudinis mire. lasciuentiu pisciu modo exultasse. Tarq
niiis porcum cu capite humano genitum & in agro capenate
ad lucum feruie quattuor sanguine mlto diem ac noctes
sudasse. Hec prodigia hostis maiorib; procurata decreto
pontificum. & supplicatio diem unu ro. ad oia puluinaria.

Altum in capenate agro ad feruē lucum indicta. M. ual-
lerius consul lris exortus prouincia exercitūq manda-
to L. cincio pretori. M. ualerio messale prefecto classis cū
parte nauium in affricam predatū simul speculatumq.
que ppl's carthaginensis agēt. paretaq nullo. Ipse. x. nau-
bus romam pfectus cū pspē uenisset. Senatum ex tēplo
habuit. Ibi de suis rebo gestis cōmemorauit. Cū annis
prope lx. in sicilia terra maricq prope magnis cladibus
bellatū esset. se eam prouinciam confecisse. neminez car-
taginensem in sicilia eē. neminem siculū. qui fugati me-
tu inde abfuerint. omnes in urbes agrosq suos reducos
arare. serere. deserta coli tandem terram frugiferā ipis
cultoribus p plo romano pace ac bello fidissimā anone
subsidium. Exin Mutine & si quorū aliorū merita er-
ga pplm romanū erant. in senatum introductis honores
omnibus ad exoluendam consul fidem habiti. Mutines
etiam ciuis romanus factus. rogatione ab tribunis pleb
ex auctoritate patrum ad plebem lata.

Dum hec rome geruntur. ualeri' messala nauibus cū an
lucem ad affricam accessisset. iprouiso in agrū uticenses
excursionē fecit. eumq late deplatus multis mortali-
bus. cum alia omnis gnis preda captis ad naues redit.
atq in siciliam transmisit. Tertio decimo die q profect'
inde erat. libeū reuectus ex captiuis questione habita
compta consuliq leuino ordine pscripta ut sciret quo i
statu res affrice eent. v. munday cum maxilla hale filio
acerrimo iuuenē kartagine eē. & alios p totā affricam mi-
lites mercede conducti. qui in hispaniam ad hasdrubale
trauerent. ut il q maximo exercitu primo quoq tempe-
in italiam transgressus iungeret se hanibali. In eo posita
uictoriam credere karthaginenses. classem preterea igen-
tem pari ad siciliam repetendam. eamq se credē breui
traiecturam. Hec recitata a consule ita mouē senatuz.
ut non expectanda comitia consul censeret. sed dictato-
re comitios habendorū causa dicto ex templo i puiciam

redeundum. Illa disceptatio tenebat q̄ consul ī sicilia se
M. ualeriū messalam qui tunc classi p̄esset dictatore
dicturum eē aiebat. patres extra rō^u agrum eum autē
italia t̄minati negabant dictatore dici posse. M. lucreti^o
tribun^o pleb^{is} cū de ea re consulēt. ita decreuit Senatus
ut consul p̄ulq̄ ab urbe discederet. ppl̄m rogaret. quem
dictatorem dici placēt. eumq̄ quem ppl̄s iussisset. dicta-
torem dicēt. Si consul noluisset. pretor urban^o ppl̄m ro-
garet. Si ne il quidem uellet. tunc tribuni ad plebē ferret.
Cū consul se ppl̄m rogaturū negasset. q̄ sue potestatis eēt.
pretoremq̄ uetuisset rogare. rogauerunt tribuni. plebsq̄
sanciuit. ut Q. fului^o q̄ tum ad capuā erat. dictator dice-
retur. sed quo die id pleb conciliū futurū erat. Consul
clam nocte in siciliam abiit. destitutiq̄ patres lras ad
M. claudiū mittendas censuerūt. ut deserte a collega
rei. p. subueniret. diceretq̄ quē ppl̄s iussisset dictatorez.
Ita a Marcello consule. Q. fului^o dictator dictus. & ex eo
dem scito. & absq̄ fuluio dictatore. p. licini^o crassus pon-
tifex maxim^o magister eq̄tum dictus. dictator postq̄m
romam uenit. sempronium blesū. quem ad capuam le-
gatū habuerat. in etruriam prouintiam ad exercitū mi-
sit in locum. q̄ calturni pretoris quem ut capue exerci-
tūq̄ suo p̄esset. lras exciuit. Ipse comitiam in quem
diem p̄imum potuit. edixit. que certamine inter tribu-
nos dictatoreq̄ iniecto p̄fici non potuerūt. Galeria iuni-
orum. que sorte p̄rogatiua erat. Q. fuluium. & Q. fab. con-
sules dixerat. eodemq̄ iure uocare inclinassent. ni triⁿⁱ
pleb. L. atanū interpoluissent. Qui neq̄ magistratū satil-
ciuile eē continuari aiebant. & multo fedioris exempli
eum ipsum creati qui comitia habēt. Itaq̄ si luū nomen
dictator excipet se comitiis intercessuros. Si alios p̄terq̄
ipsi^o ratio haberet. comitiis moram se non facē. Dictator
causam comitorū auctoritatē senat^o plebilici exemplo
tutabatur. Namq̄. q̄n. seruilio consule. cum flaminus
alē consul ad t̄n̄imenu cecidisset. ex auctoritate patruz
ad plebem latū. plebemq̄ iussisse ut quoad bellum ī italia

profectus erat. romam uenit. Atq; cum agmine captiuorum
ingressus urbem magnū concursum hominū fecit. postō
die in senatum introductus. captam karthaginē caput his
panie uno die recepta; aliquot urbes. quę defecissent
noua; in societatem alicuius exposuit. Ex captiuis compta
bil fere congruentia quę in litis fuerant. M. ualerii mella
le exposuit. maxime mouit patres hasdrubal transitus in
italiam. uix hanibali atq; ei; armis subsistentes. product^o
in contionem leli^o eadem dissiuit. Senat^o ob res feliciter a
pud scipionem gestas supplicationes in unū diem decreuit.
Leli^o primo quoq; tempore cum q; uenerat nauib; redi
re in hispaniam iussus. karthagi^o expugnationē in hunc
annū contuli multis autorib; haud nesci^o q; anno sequēti
captam tradiderint. Sed mihi min^o simile ueri uisum est.
annum integrū scipionem nihil gerendo in hispaniā cōsump
sisse.

Fabio maximo q; nq;es. fuluio flacco quatet consulib; ydib;
martii. quo die magistratum inierunt. Italia ambob; pro
uincia decreta. Regionib; tamen p;titum impium. fabi^o ad
Tarentū. fului^o i lucanis ac brutiis rem gereret. M. claudio
protogatum in annū impium ē. p;tores sortiti p;intias.
q; hostili^o tribul^o urbanam. L. ueturi^o philo p;grinam cum
gallia. T. q;ntius erispin^o capuam. q; atunculei^o sardinia. Exer
citus ita in p;uincias diuisi. fuluio due legiones. quas in si
cilia. M. leuini^o habebat. Fabio quibus in etruuria. q; calturni^o
p;fuisse. urbanus exercit^o ut in etruuriam succederet. q;
calturni^o eidem p;esset p;uincie exercituq;. Capuam exercitū
q; quē fului^o habuisset. T. q;nti^o obtineret. hostili^o a lectorio p;
p;tore p;uinciam exercitumq; qui tum arimini erat. ac
cipet. M. maxello qui bene rem gesserat legiones decrete.
M. ualerio cum. L. cinctio iis quoq; est impium protogatum.
In sicilia cānensis exercit^o dat^o eumq; supplere ex militib;
qui ex legionib; q;N. fuluii supessent iussit. conq;litos eos
consules in siciliam miserunt. additaq; eadem militie ig
nominia sub qua cānenses militabant. quiq; ex p;toris
q; fuluii exercitu ob silis iram fuge missi eo ab senatu fuerat.

q̄ aurelio eodem in sardinia legiones q̄bus manli^o uulso qui
eam prouintiā obtinuerat. p̄erat. decrete. p. sulphio eadez le-
gione. eademq̄ classe macedoniam obtinere iulso. proгатum
in annū impiū. xxx. q̄nq̄emes ex sicilia Tarentū ad
fabiiū consulem mitti iulso. cetā classe placere p̄datū in af-
ricam aut ipsū M. ualeriū leui^m traicē aut mittē. seu L.
cintium seu M. ualeriū messalam uellet. nec de hispania
quicq̄ mutatum nisi q̄ in annū seipioni Sillanoq̄ sed do-
nec reuocati ab senatu forent. proгатum impiū est. Ita
prouintie exercitusq̄ in eum locum p̄ta impia. Inter
maiorū rerum curas comitia maximi curionis cum in lo-
cum M. emilii crearetur. uet^o excitauerunt certamē patri-
ciis negantibz. q̄ maniliū atelli. q̄ unus fuit ex plebe petōs
habendam rationē eē. quia nemo ante eum nisi ex patribz
id sacerdotiū habuisset. Tribuni appellati ad senatum reie-
cerunt. Se^o pplo potestatem fecit. Ita p̄m^o ex plebe creat^o max-
imus curio. q̄ māli^o atellus. & flamendialem in uicū au-
gutari coegit. p. licini^o pontifex maximus. CN. ualeriū flac-
cum & x. uirorū sacris faciendis creatus in locum q̄. mu-
cii sceuole demortui. q̄ lectori^o causam inaugurare coacti
flaminis libens reuicisset. ni ex mala fama in bonam uer-
tisset. ob adolescentiam negligentē luxuriosamq̄. q̄ flaccus
flamen captus a p. licio^o pontifice maximo erat. L. flacco fra-
tri germano cognatisq̄ aliis ob eadem uitia inuiculus. Is ut
animū et cura sacrorum & cerimoniaz cepit. ita repente
exiuit antiquos mores. ut nemo tota iuuentute haberetur
p̄rior nec probatior primotibz patrum suis pariter alienū
q̄ esset. Hui^o fame consensu elatus ad iustam fiduciaz sui-
rem inēmissam p̄ multos annos ob indignitatem flaminū
p̄orum repetiuit. ut in senatu introiret. Ingressum eum
curiam cum L. liui^o pretor inde eduxisset. tribunos p̄t
appellauit. flamen uetustum ius sacerdotii repetebat. da-
tum id cum toga p̄texta. & sella curuli. q̄ flami^o eē. p̄tor
non exolutis uetustate ānaliū ex^o. stare ius. sed recental-
sime cuiusq̄ consuetudinis usui uolebat. nec patrū nec
auorū memoria flamendiale quemq̄ id ius usurpasse.

Tribuni rem in heredia flami^m oblitam ipsis non sacerdote
dāno fuisse. cum equū censuissent. ne iplo quidem contra
tendente pretore magno assensu patrum plebilq; flami^s
in senatum introduxerunt. omnib; ita existimantib; mag^s
sanctitate uitę q; sacerdoti iure flamię eā rez obtinuisse.

Consules pūsq; in prouintias irent. duas urbanas legioes
in supplementū qntum opus esset ceteris exētib; mili
tum scripserunt. urbanum ueterem exercitū fului^o con
sul. qn. fuluio flacco legato. frat' b' consulis erat. in etru
riam concedit ducendum. & legiones que in etrutia erāt
romam deducendas. & fabius consul reliqas exēit^o fului
ani exqlitas. fuisse autē ad. iiii. cc. xxxvii. q. maximū fili
um ducē in sicilia ad M. ualerium proconsulem iussit.
atq; ab eo duas legiones. & xxx. qnq;tiemes accipe. nihil
hee deducte ex insula legiones minuerunt. nec uiribus
nec spe ei^o prouintię p̄sidium. Nam p̄tē egregie supple
tas duas ueteres legiones transfugatū etiam numidarū
equitū peditumq; magnam uim haberent. Siculos quoq;
qui in exercitu epicidis. aut penorū fuerant. belli p̄tos
uiros milites scripsit. Ea externa auxilia cum singulis ro
manis legionib; adiunxisset. duorum spēm exercituuz
seruauit. alio. L. cintium p̄tem insule. regnū hieronis fu
erat. tueri iussit. alio ipse ceteram insulam tuebat. diuulaz
quondam romani puniciq; impii finibus. classes quoq; lxx.
nauium pate. ut omni ambitu littoz. p̄sidio ore marit^e
essent. Ipse cum mutinis equitatu prouintiam pagrabat.
ut uiseret agros. cultaq; ab incultis notaret. & pin dominos
laudaret. castigaretq;. Ita tantum frumenti ea cura p̄ueit.
ut & romam mitteret. & catinā conuehēt. unde exercitu
qui ad Tarentū estiuā adurus erat. p̄beri posset. Ceteruz
t̄nsportati milites in siciliam & erat maior ps latini nois
sotiorumq; prope magni motus causa fuisse. adeo ex pat
uis sepe magnatū momenta rerum pendunt. fremitus
enim inter latinos sotiosq; in conciliis ortus. decimū an
num delectib; & stipendiis exhaustos eē. quot annis fer-

me magna clade pugnare alios in acie occidi alios morto
absumi mag' p're sibi ciuem qui ab r'o lectus sit miles q'
qui ab peno capt'. Quippe ab hoste gratis remitti in patriā
ab romanis extra italiam in exilium uerius q' in militiam
ablegari octauum iam ibi annū senescē cannensem mili-
tem motituz anteq' italia hostis quippe nunc cū maxie
florens uiribz excedat. Si ueteres milites non redeant i
patriam noui legantur breui neminem sup'futurum.
Itaq' quod p'pe diem res ipsa negatura sit. prius q' ad ulti-
mam solitudinē egestatemq' pueniant negandum p'plo
romano eē. Si consentientes in hoc sotios uideant romani
professo de pace cum karthaginensibz iungenda cogitatu-
ros alit' nunq' hanibale sine bello italiam fore. Hec al-
ta in conciliis xxx^{ta} tunc colonie p'pli romani erant. ex
his xii. cum omniū legationes rome essent negauerūt
consulibus eē. unde milites pecuniaq' darent. hec fuerūt.
Ardea nepetes. Miturna alta. Carfeoli. Suessa. ceretes. & la-
cates. Narnia. Antāmma. Noua re consules isti cū abstrē
eos a tam detestabili consilio uellent castigando increpan-
doq' plusq' lenit' agendo profecturos rati eos ausos eē. con-
sulibus dicē aiebant q' consules ut in senatu pronuntiarent
in animū inducē non possent. non enī detractionem eam
muney militie sed aptam defectionem eē. Redirent itaq' p'pe
in colonias. & tanq' integra re locuti magis q' ausi tantū nephas
cum suis consulere admonerent. non campanos neq' tarē-
tinos eos. sed romanos inde oriundos. inde in colonias atq'
in agrum bello captum stirpis augende causā millos que
libi pentibz deberent. ea illos r'o debē. Si ulla pietas. si me-
morā antique patrie esset. Consulere igit' de integro. nā
tum qdem que temē agitaissent. ea prodendi impii romani
tradende hanibali uictorie eē. Cum alt'nis hec consules
diu agitaissent. nihil moti legati. neq' se quod domū renū-
tarent habere dixerunt. neq' senatum suū qd noui con-
sulere ubi nec miles q' legere. neq' pecunia que daret
in stipendium eēt. Cum obstinatos eos uiderent consules
rem ad senatū detulerunt. ubi tant' pauor aīs hominum

est iniectus ut magna p̄ factum de impio dicent. Idē alias
colonias facturos. Idem socios consensisse omnes ad prēbē
dam hanibali romanam urbem. Consules hortari & con
solari senatum & dicō alias colonias in fide atq; officio p̄sti
no fore. eas quoq; ipsas que officio decesserint. Si legati cir
ca eas mittant. qui castigent. & non qui prēcēt. uerecun
diam impii habituras esse. p̄missum a senatu iis eum eēt.
agerent. facerentq; ut e re publica ducerent. p̄tentatis p̄ul
aliarū coloniarum animis. citauerunt legatos. quēsiue
runtq; ab his. que milites ex formula patos haberent. p̄
duab; de xx. coloniis. M. Sextili^o fregellan^o respondit. & mi
lites ex formula patos esse. & si plurib; opus eēt. plures
daturus. & quicq; aliud imparet. uelletq; ppl̄s roman^o
enixe facturos. ad id sibi neq; opes deesse. animū etiam
supesse. Consules parū sibi uideri p̄fati pro merito eorū
sua uoce collaudari eos. nisi uniuersi patres in curia gr̄al
egissent. Sequi in senatum iusserunt. Senat^o qm̄ poterat ho
noratissimo decreto allocut^o mandat consulib; ut ad ppl̄s
quoq; eos producent. & int̄ multa alia p̄clata. que ip̄i
maioribus suis p̄stitissent. cecens etiam meritum in re
p̄. cōmemorarent. ne nunc quidem post tot secula selesāt.
fraudentur ue laude sua. Sipiuni fuere & norbani. Satri
culanig; & brundisini. & Adriani & firmiani. & ariminen
ses. & ab alto mari pontiani & pescani. & cōplani. & medi
terranei. Brūuentani. & fernini. & Spoletani. & placētini
& cremonenses. Hatum coloniarū merito tum impiū
ppl̄i romani stetit. hūq; gr̄e in senatu aete & apud ppl̄m
xii. aliarū coloniarum que detractauerunt impiū. to
mentionem fieri patres uetuerunt. neq; illos dimitti. n̄
appellari. Consularib; ea tacita castigatio maxime ex dig
nitate populi romani uisa est. Cetera expedientib; que
ad bellum opus erant. consulib; aurum incensimatiū.
quod in sanctoris eratio ad ultimos casus seruatetur.
promi placuit. prompta ad iiii^o mil pondo auri. An̄ qnq;
gena pondo data consulibus. & L. ueturio p̄tori. q gal
liam prouintiam erat sortit^o. additūq; fabio consuli. c. p̄do

auri precipuū quod in arxem tarentinā portaret. Cetero
auto usi sunt ad uestimenta p̄nā pecuīa locanda exierunt.
qui in hispania sēda sua fama ducisq; regebat.

Prodigia quoq; p̄us q̄ ab urbe consules proficiscerentur
procurari placuit. In albano monte taēta de celo erant.
signū iouis arborq; templo propinqua. & hostii locus.
& capue mur² fortuneq; edes. & Sinuulle mur² portaq;
de celo taēta. cruenta etiam fluxisse aquā albanam. q̄
dam autores erant. & rome int² in cellā fortis fortune
de capite signū quod in corona erat. in manu sponte
sua lapsum. & p̄uerni satis constabat bouem locutus
uulturemq; frequēti foro in tabernā deuolasse & Sinuel
se natū ambiguo int² marem ac feminā sexu infantē.
quos androginos uulguis ut pleraq; faciliore ad du
plicanda uerba sermone greco appellant. & lacte plu
uisse. & cum elephanti capite puerū natum. Ea prodigia
hostiis maiorib; procurata. & supplicatio circa omnia
puluinaria. & obsecratio in unū diem indita. & decre
tum ut. q̄n. hostili² pretor ludos apollini sic his ānis
uoti factiq; erant. uoueret. faceretq;. Per eos dies &
censorib; creandis. q̄. fului² consul comitia habuit. Cre
ati consules ambo q̄ nundum consules fuerant. M. cor
nelius cetegus. p. semproni² tuditanus. duo censes
ut agrū campanū fruendum locarent. ex auctoritate pa
trum. latū ad plebem est. plebsq; q̄ sciuit. Senat² lectio
nem. contentio int² censes de principe legendo tenu
it. Semproniū lectio erat. Cetūm corneli² morē traditū
a patrib; sequendū aiebat. ut qui prim² censor ex
his q̄ uiuerent fuisset. eum p̄ncipem legent. Is. L. man
lius torquat² erat. Semproni² cui diū sortē legendi de
dissent ei iul² libes eosdem dedisse deos. se id suo arbi
trio facturum. lecturumq;. q̄. fabiū maximū quē tuē
p̄ncipem romane ciuitatis esse. uel anibale iudice di
cturus eēt. Cū diū certatum eēt uerbis lectus a semp
nio p̄nceps in senatu. q̄. fabi² maxim² consul. In alius

lectus senatus. viii. preteritis int' quos. M. cecili' metell' erat. infamis autor deserende italie post cannesem cladē. In equestribus quoq; notis eadem seruata causa. sed erant per pauci quos ea infamia attingēt. illi omnib; & multi erat adempti equi qui cannesium legionū equites in sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam temp' ne preterita stipendia procederent his qui publico equo meruerant. sed dena stipendia eqs faciēt. Magnum preterea nūm eorum conqsiuerunt. qui equo mereri deberent. Atq; ex his qui pncipio illi' belli. xvi. annos nati fuerant. neq; militauerant. omnis erarios fecerunt. locauerunt inde reficienda que circa forū incendio consumpta erant. vii. tabernas Marcellū. attrium regiū.

Transactis omnib; que romē agenda erant. consules ad bellum profecti. prior fului' progressus capuam. post paucos dies consecut' fabi'. qui collegam corā obtestat'. & p' lras Marcellū. ut q' acerrimo bello detinerent hanibalē. dū ipse Tarentum oppugnaret. ea urbe adempta hosti undiq; pulso. nec ubi consisteret. nec qd fidum respicēt habenti. ne morandi quidem causam in italia fore. Regiū etiam nuntiū mittit ad prefectū presidii. quod ab leui' consule aduersus brutios ibi locatū erat. viii. mil' hominū ps maxima ab agathurna sicut ante dictum est. ex sicilia traducta. raptis iuvene hoīz assuetorū additi erant. Brutorū in diem p'fuge. & audacia. & audendi omnia necessitatib; pares. hanc manū ad brutiū p'mum agrū depopulandū duci iussit. Inde ad cauloniam urbē oppugnandam. Impata non in pigre solū. sed etiā auide executi. diruptis fugatisq; cultorib; agrī sūma ui urbē oppugnabāt. Marcellus & consul lris excitus & quia iduxerat in aīz neminē ducē romanū tam parē hanibali q' se eē. ubi primū in agris pabuli copia fuit. ex hibernis profect' ad canusiū hanibali occurrit. Sollicitabat ad defectionē canusinos pen'. Ceterum ut ap'propinquate Marcellū audiuit. castra inde mouit. Apta erat regio sine ullis ad insidias latebris. Itaq; in loca saluosa cedē inde cepit. Mar

cellus uestigiis instabat castraq; castris conferebat. & opere
pfecto ex templo in aciem legiones ducebat. Hannibal tñ
tim p equites peditumq; iaculatores. leuia certamina serē.
calum uniuersē pugne non necessariū ducebat. tractus
tamen est ad id quod uitabat certamen. Nocte pgressus
eum assequitur locis planis ac patentibus Marcellus cal
tra inde ponentē pugnando undiq; imunitores opib;
prohibet. Ita signa collata pugnatumq; totis copiis. &
cum iam nox instaret Marte equo discessum est castra
exiguo distantia spatio raptim ante noctē permunita.

Postero die luce pma Marcellus in aciem copias eduxit. n̄
hanibal detrauit certamen multis uerbis adhortatus
milites. ut memores trñsimeni cānatumq; contudentē
ferotiam hostis. uigere atq; instare eum castra non pone
pati non respirare aut circūspicē quotidie simul orien
tem solem. & romanam aciem in campis uidendam eē. Si
uno prelio haud incruentus abeat. quieti² deinde tñgl
liusq; eū bellaturū. his adhortationib; irritat² simulq;
tedio ferocie hostium quotidie instantiū lacessentiumq;
acriter prelium ineunt. pugnatum ampli² duab; horis
est. cedere inde ab romanis dextra ala. & extraordinarii
cepe. quod ubi marcellus uidit duo de ^{xx} legionē in pri
mam aciem inducit. dum alii trepide cedunt. alii signis
subeunt. turbata tota acies est. dein proflus fusa & uincēte
pudorem metu terga dabant. Cecidē in pugna fugaq; ad
duo mil' viii. ciuium sotiortumq;. Int' quos fuerē. quatuor
romani centuriones. duo tribuni militū. M. lucini² & M.
clui². Signa militaria quatuor de ala prima. duo de legio
ne. que cedentib; sotiis successerat amissa. Marcellus p²
q̄ in castra reditum est. contione adeo leuam atq; acerbas
apud milites habuit ut prelio p diem totū infelicit' tol
lerato. tristior his irati ducis oratio eēt. diis imortalib; ut
in tali re laudes grateq; inqt ago. q; uictor hostis cū tanto
pauore incidentib; uobis in uallum portas non ipsa castra
est aggressus. deseruissetis eodem terrore castra quo omisit.

tis pugnam. Qui pauor hic q̄ terrorq̄ repente qui & cum q̄b̄
pugnaretis obliuio animos cepit. Nemq̄ uidem sunt hostes
quos uincendo & uictos sequendo in priorem aetatem ab-
umpulstis. quibus dies noctesq̄ fugientib̄ p̄ hos dies isti-
tistis. quos hest̄no die nec iter facē. nec castra ponē passi es-
tis. omitto ea quib̄ gloriari potestis. cui⁹ & ipsi⁹ pudē ac pe-
nitē uos oportet. Nempe ego manibus hest̄no die diremissis
pugnā. Quid hęc nox. Quid hic dies attulit. uestre his copie
imminute sunt. an illorum aucte. non equidem mihi cum ex-
ercitu meo loq̄ uideor. nec cum romanis militib̄ corpa tm̄
atq̄ eadem arma sunt. an si eodē animos habuissetis terga
uestra uidisset hostis. signa alicui manipulo aut cohorti adēmil-
set. adhuc cessis legionib̄ romanis glabat. uos illi hodierno die
primū fugati exēit⁹ dedistis decus. Clamor deī ortus ut ue-
niam eius diei daret. ubi uellet deinde expiretur militū suor̄
animos. Ego uero expiar inq̄ milites & uos crastino die ī acie
educam. ut uictores poti⁹ q̄ uicti ueniam impetretis quā petitis.
Cohortib̄ que signa amiserant ordeū dari iussit. centurionesq̄
manipulos. quos signa amissa fuerant. destitit gladiis discitos
destituit. ut post̄o die omnes equites peditesq̄ armati adēent.
edixit. Ita contio dimissa fatentiū iure ac merito se increpitos.
neq̄ illo die uitum queq̄ in acie romana fuisse. pret̄ unū ducē
cui aut morte satisfaciendum. aut egregia uictoria eēt. Post̄o
die armati ornatiq̄ ad edictum erant. Impator eos collaudat.
pronuntiat a q̄bus cepta p̄ die fuga eēt. cohortesq̄ que signa
amississent. se in p̄mam aciem eduētus. edicē iam se se omib̄ pu-
gnandū. aut uincendum esse. & anitendum singulis uniuersisq̄.
ne p̄us hest̄ne fuge. q̄ hodiernę uictorię fama romanam
pueniat. Inde cibo corpa firmare iussit. ut si longior pugna
eēt. uirib̄ sufficēnt. ubi omnia dicta. factaq̄ sunt. q̄b̄ excita-
rentur animi militum. in aciem procedunt. Quod ubi hani-
bali nuntiātū est. cum eo nimitū inq̄ hoste res ē. q̄ nec bonā.
nec malam fortunā ferre potest. seu uicit ferociter instat uictis.
seu uictus est. instaurat cum uictoribus certamē. Signa inde-
canē iussit. & copias educit. pugnatū utiq̄ aliquō q̄ p̄ die
acri⁹ est. penis ad obtinendū hest̄num decus anitentib̄ rō.
155

ad demendam ignominiam. Sinistra ala ab 10^{is} & cohortes
que amiserant signa in prima acie pugnabant. & legio uice
sima ab dextro cornu instructa. L. corneli^o lentulus & CN.
claudi^o legati cornibus praeterant. Marcell^o mediam aciem hor
tator testisque prius firmabat. Ab hanibale hispani primam ob
tinebant frontem. & id toboris in omni exercitu erat. Cum
anceps diu pugna eēt, hanibal elefantos in primam aciem
induci iussit. si quem iniicē ea res tumultum aut pauorē
posset. & primo turbarunt signa ordinisque & partim occulta
tis. partim dissipatis terrore, que circa erant, nudauerant
una parte aciem. latiusq; fuga manasset. nisi. q. deci^o Flauius
tribun^o militum, signo arrepto pmi hastati, manipulus eius
signi sequi se iussisset. duxit ubi maxime tumultū conglobare
bellue faciebant. pilasq; in eas cōici iussit. Ne fere omnia tel
la haud difficile ex p̄p̄inquo in tanta corpora idu. & tam con
ferta turba. sed ut non omnes uulnerati sunt. ita in quos
tōis infixa stētē pila. ut est genus anceps in fugam uerli. &
integros auertē. Tum iam non un^o manipulus. sed pro se q̄
q; miles q; modo alleq; agmen fugientium elefantos poterat.
pila conuicē. eo magis ruit in suos bellue. tantoq; maiorem
stragem edere q̄ inter hostes ediderant. Quanto acri^o pauor
continatas agit. q̄ insidentis magri impio regunt. In p̄tur
batam t̄ncursu belluas aciem. signa inferunt romani pe
dites. & haud magno certamine dissipatos trepidantesq;
auerterunt. Tum infugientes equitum marcell^o mittit. n̄
an̄ finis sequendi ē factus. q̄ in castra pauentes compulsi
sunt. Nam sup̄ alia que terrore trepidationemq; fecerāt.
elefanti forte duo in ipsa porta corruerant. coactiq; erant
milites p̄ fossam uallumq; ruerē in castra. Abi maxime hosti
um cedes facta. Cesa ad viii. hominum. qnq; elefanti. nec 10^{is}
inuenta uictoria fuit. Mille & viii. de duabo legionibus.
& socios sup̄ mille & ccc. occisi. uulnerati p̄multi ciuium
sociorumq;. Hanibal nocte p̄xi^a cast^a mouit. Cupientē illeq;
marcellū phibuit mltitudo lautios. Spectatores q; p̄sequerent^r
agnē missi postō die retulerūt Brutios hanibalem petere.

In idem ferme diebus & ad Q. Fulvium consulem urpini & Lucani & uolscenses traditis presidis hanibal que in urbibus habebant dederunt sese clementerque a consule cum uerborum tantum castigatione ob errorem preteritum accepti & brutiis similis spes uenie facta est. cum ab his uibius & pacti fratres nobilissimi eius gentis eandem que data lucanis erat conditionem deditiois petentes uenissent.

Q. Fabius consul opidum in salentinis manduciam uicem cepit. Ibi ad uicem milia hominum capta & cerere prede aliquantulum. Inde Tarentum profectus in ipsis faucibus portus posuit cast. Naui qualium tutandis comeatibus habuerat. partim machinationibus onerat. apparatusque menium oppugnandorum. partim tormentis & saxis. omnique missilium telorumque genere instituit. Onerarias quoque non eas solum que remis agerentur ut alii scalas machinasque ad muros ferrent. alii procul ex nauibus uulnerarent. menium propugnatores. he naues ut apto mari urbem aggredierentur. instructe patebant. & erat liberum mare classe punica cum philippo oppugnare etholos pararet corcoram missa. In brutiis interim caulioem oppugnatores. sub aduentum hanibal ne opprimerentur. in tumultum a presenti impetu tutum ad cetam in opem concessere. Fabium obsidentem Tarentum leue dictu momentum ad rem ingenitum potiendam adiuuit. presidium brutiorum datum ab hanibale Tarentini habebant. eius presidii prefectus depibat amore muliercule cuius frater in exercitu fabii consul erat. Ille certior lris sororis factus de noua consuetudine aduene locupletis. atque inter populares tam honorati. spe nactus pro sorore quolibet impelli amante posse. Quid speraret ad consulem detulit. que cum haud uana cogitatio uisa esset. pro profuga iussus Tarentum transire. ac pro sororem profecto conciliatus primo occulte tentando aiunt deinde satis explorata lenitate blanditiis muliebribus propulit eum ad prodicionem custodie loci. cui prepositus erat. ubi & ratio agende rei & tempus conuenit miles nocte pinctualla stationum clam ex urbe missus ea que facta erat. queque ut agerentur conuenerat ad consulem refert. Fabius

uigilia p̄ma dato signo his qui in arce erant quiq̄ custo-
diam port̄ habebant. Ipse circuito portu ab regione urbis
in orientem uersa occultus confedit. Canē in tube siml̄
ab arce & a portu & a nauibus que apto mari appulse erāt
Clamor undiq̄ cum ingenti tumultu. vnde minimū pi-
culi erat de industria ortus. Consul interim silentio cō-
tinebat suos. Igitur democrates qui p̄fectus antea clas-
sis fuerat forte illi loco p̄posit̄. postq̄ quieta omnia
circa se uidit alias partes eo tumultu p̄sonare. ut capte
urbis interdum excitaretur clamor. uerit̄ ne inter cunē-
tationem suam consul aliquam uim faceret ac signa in-
ferret p̄sidium ad arcem. vnde maxime terribilis acce-
debat son̄. traducit Fabius. cum ex temp̄is spatio & ex
silentio ipso quod ibi paulo ante strep̄bant excitantes
uocantesq̄ ad arma. Inde nulla accedebat uox. deductas
custodias sensisset. ferri scalas ad eam partē muri q̄ Bru-
tiorum cohortē p̄sidium agitare prodicionis concilia-
tor nuntiauerat. iubet. Ea p̄mū captus est mur̄. adiuuā-
tibus recipientibusq̄ brutiis. & trāsculum in urbem est.
Dein proxima refracta porta. ut frequenti agmine siḡa
inferrent. Tum clamore sublato subortu ferme lucis. nul-
lo obuiō armato in forum pueniunt. omnesq̄ undiq̄ qui
ad arcem. qui ad portum pugnabant. in se conuerterūt.
preliū in aditu fori maiore impetu qm̄ p̄seuerantia com-
missum. non aiō. non armis. non arte belli. non uigore
ac uiribus corp̄is. par t̄o Tarentin̄ erat. Igit̄ pilis tantū
coniectis. p̄us pene q̄ consererent manus terga dederūt.
dilapsosq̄ p̄ nota urbis itinera. in suas amicorumq̄ do-
mos. duo ex ducibus Nico & democrates fortiter pugnan-
tes ceciderunt. philomenes qui prodicionis ad haniba-
lem autor fuerat. cum citato equo ex prelio actus esset.
uagus paulo post equus errans p̄ urbem cognit̄ corpus
nūq̄ inuentū est. Creditum uulgo ē in puteum aptum
ex equo precipitatū esse. kartalonem autē p̄fectus pu-
nici p̄sidii cum memoratōne paterni hospitii. posit̄
armis uenientē ad consulem miles obuiō obtruncat alii

alios passim sine discrimine armatos inermisq; cedunt.
Karthaginenses Tarentinosq; pariter. Brutii quoq; multi
passim interfecit. seu perirem seu uetē in eos ilito odio.
seu ad proditoris famam. ut ui potius atq; armis captum
Tarentum uideretur. extinguendam. Tum ab cede ad di-
ticipendam urbem discursum. xxx. mil. seruilium captus
dicuntur capta. Ingens argenti uis. facti signatiq; auri. Lxxiii.
mil. pondo. Signa tabule ppe ut Syracusarum ornamenta eq;
rent. Maiore animo gn̄s ei⁹ preda abstinuit a fabri⁹ q̄ Mar-
cellus q̄ interroganti scribe quid fieri de signis uellet ingen-
tis magnitudinis diei sunt. suo quisq; habitu imodū pu-
gnantium formati. deos iratos tarentinis relinq; iussit. Mu-
tus inde qui urbem arce dirimebat dirupt⁹ ē ac disiectus.

Dum hec tarenti agunt. hanibal his q; cauloniam obsidebat
in deditiōē acceptis audita oppugnatione Tarenti dies no-
desq; cursim agmine acto cum festinans ad opem ferendaz
captam urbem audisset. & romani suū hanibale h̄nt eadez
qua cepam arte. Tarentum amisim⁹ ne tamen fugientis in
conuertisse agmē uideretur. quo considerat loco qnq; milia
ferme ab urbe posuit castra. ubi paucos morat⁹ dies. Metapō-
tum se recepit. Inde duos Metapontinos cū lr̄is p̄ncipum
eius ciuitatis ad fabium tarentū mittit. fidem ab consule
accepturos. ip̄nita his p̄ora fore. si metapontū ei cum p̄sti-
dio punico tradidissent. Fabri⁹ q; afferrent uera rat⁹ die qua
accessurus erat Metapontū constituit. lr̄asq; ad p̄ncipes de-
dit. que ad hanibalem delate sunt. enim uero let⁹ successu
fraudis. si ne fabri⁹ quidem dolo inuidus eēt. haud p̄cul
metaponto insidias ponit. fabio auspicianti priusq; egredēt̄
ab tarento aues semel atq; iterū non addixerunt. hostia
quoq; celsa consulenti deos auruspex cauendū a fraude
hostili & ab insidiis p̄dixit. Metapontini postq; ad con-
stitutā non uenerat diem. remissi ut cunctantē hortarent̄.
ac repente comprehensi metu grauioris questionis detegunt
insidias.

Estatis ei⁹ p̄ncipio qua hec gererant. p. seipio in hispaniā eū

hyemē totam conciliandis barbarorū animis. p̄tim donis
p̄tim remissione obsidum captiuorumq; absumpisset. e de-
tio ad eum clatus inē duces hispanos uenit. erant cōiunx
liberiq; eius apud romanos. sed p̄tē eam causam etiaz ue-
lut fortuita inclinatio animorū. que hispaniā omnem
auerterat ad romanum a punico impio traxit eū. ead
causa indibli Mandonioq; fuit. haud dubie omnis hispa-
nie p̄ncipibus cum omni p̄latiū manu relicto haldru-
bale. secedendi in ymmentes castris ei² tumulos. unde
p̄ continentia iuga tutus recept² ad romanos eēt. Hal-
drubal cum hostiū res tantis augete incrementis cer-
neret. suas iminui ac fore ut nisi audendo aliqd moue-
ret. qua cepissent. ruentē dimicare q̄ primū statuit. Sci-
pio auuidior etiam certaminis erat. cum ea spe quā suc-
cellus rerū augebat. tum q̄ p̄tē q̄ iungerentur hostiū
exercitus cum uno dimicare. duce exercituq; q̄ siml euz
uniuersis mallebat. Ceterum etiam si cum plurib; pa-
ritur dimicandum foret. arte quadam auxerat copias.
nam cum uidēt nullū esse nauium usum. q̄a uacua oīs
hispanie ora classibus punicis erat. subduētis nauib;
Taracone nauales socios t̄strib; copiis addidit. & ar-
morū affatim erat captorū karthagine. & post captam
eam fecerat tanto opificū nūo incluso. Cum his copiis Sci-
pio uetis p̄ncipio ab Taracone egressus. iam enim & leli²
redierat ab roma. sine quo nihil maioris rei uolebat. du-
cere ad hostem p̄git. p̄ omnia pacata eunti. ut cui² p̄pli
fines transiret. p̄sequētib; excipientib; q; sociis. In-
dubit pro utroq; locut². haud quāq; barbar² stolide incaute
ue sed potius cum uerecunda grauitate. p̄piorq; excula-
ti t̄nitionē. ut necessariam q̄ gloriati eam uelut p̄maz
occasionē raptam. Scire enim se t̄nifuge nomen execra-
bile ueterib; sociis. nouis suspectū eē. nec eum se repte-
hendē amorē hominū. si tam anceps odiū causa non
nomen faciat. merita inde sua in karthaginenses duces
cōmemorauit. auaritiā contra eos. supbiāq; & omnis
gnis iniurias in se atq; p̄plares. Itaq; corp² dūtaxat suū

ad id temp^o apud eos fuisse. animū iam pridem ibi esse
ubi ius ac fas crederent coli. ad eos quoq; confugē suppli-
ces q; nequeant hominū uim atq; iniurias pati. Se id Scipi-
onem orare ut tñsilio sibi. nec fraudi apud eum. nec ho-
nori sit. qualis ex ea die experiundo cognouit. pñ ope-
eorum pretiū faciat. Ita protius rñdet facturū romanus.
nec pro tñsfugis habitus. q; non duxerint solietatē ratas.
ubi nec diuini quicq;. nec humani scm̄ esset. produete
deinde in conspectu eius coniuges libiq; lacrimantibus
gaudio reddunt. atq; eo die in hospitium adducti. pos-
tero die federe accepta fides. dimissiq; ad copias addu-
cendas. iisdem deinde in castris tendebant. donec du-
cibus his ad hostē puentum est. proxim^o karthaginēsiū
exercitus hasdrubal prope urbem betulam erat. pro cas-
tris equitum stationes habebant. In eas uelites añsigna-
niq; & qui p̄mi agmīs erant aduenientes ex itinē. pul-
q; castris locū capent. adeo contemptim impetū fecerunt.
ut facile apparet. quid utriq; pti animoz eet. In casta
trepida fuga compulli equites sunt. signaq; romana por-
tis p̄pe illata. atq; eo qdem die irritatis tantū ad certam
animis castra romani posuerunt. Nocte hasdrubal in tu-
mulū copias recepit. plano campo in sūmo patentē fluui^o
ab t̄go ante circaq; uelut tipa p̄cep̄s oram et^o omnem
cingebat. Suberat ex altā inferior sūmissā fastigio plani-
cies. eam quoq; altam trepido haud facilior in ascen-
su ambibat. In hunc inferiore campū postō die hasdru-
bal postq; stantē pro castris hostiū aciem uidit. equites
numidas. leuiorumq; armoz balearis & affros dimisit.
Scipio circunuectus ordines signaq; ostendebat. hostē
p̄dānata spe equo campo dimicandi captantē tumulos.
loci fiducia non uirtutis aut armorum stare in cōspet-
tu. sed altiora menia habuisse karthaginē que tñscēdit.
set miles roman^o. nec tumulos. nec arcē. nec mare qd
armis obtitisse suis. ad id fore altitudines quas ce-
pissent hostes. ut p̄ precipitia & p̄rupta salientes fu-
gerent. eam quoq; se illis fugam clausus. cohortesq; duas.

altam tenē fauces uallis p quam amnis iubet altam uiaz
insidē que ab urbe p tumuli obliqua in agros ferret. Ipse
expeditos qui pridie stationes hostium pepulerant ad le-
uem armaturam in summo stantē supercilio duē p alpa p̄mū
nihil aliud q̄uia ipediti iere. deinde ut sub iactu uene-
runt. telorum p̄mo omnis gn̄s uis ingens in eos effusa
est. Ipsi contra saxa q̄ locus strata passim oīa missilia fer-
me prebet. Angerē non milites solum. sed etiam turba ca-
lonuz imixta armatis. Ceterum q̄q̄ ascensus difficilis erat
& prope obtuebant tellis saxiq̄ assuetudine tamē succe-
dendi muros. & p̄tinata animi subierunt p̄mi. Qui sit
cepe aliquid eq̄ loci. ubi firmo consistēt gradu. leuē &
concuratorem hostem atq̄ intuallo tutum. cū procul mil-
silibz pugna eludit. instabilem eundem ad comin⁹ conse-
rendas manus expulerunt loco & cede mag⁹ in aciem al-
tiori supstantem tumulo ipogē. Inde scipio iussis aduers⁹
mediam aciem euadē uictoribus cetās copias cum lelio di-
uidit. atq̄ eum pte dextra tumuli circūire. donec mollio-
ris ascensus uiam inuenisset. iubet. Ipse ab leua circuitu
haud magno in tr̄suerdos hostes incurrit. Inde primo tur-
bata acies ē. dum ad circunsonantē undiq̄ clamorē flectē
cornua. & obuertē ordines uolunt. Hoc tumultu & leli⁹ s̄bit.
& dum pedem referunt. ne ab tergo uulnerarentur. laxata
prima acies. locusq̄ ad euadendum & mediis datus ē. Qui
p̄ tam iniquū locum stantibz integris ordinibz elephantiq̄
ante signa locatis nunq̄ euasissent. Cum ab omni parte ce-
des fieret. Scipio qui leuo cornu in dextrum incurrerat.
maxime in nuda hostiū latā pugnabat. & iam ne fugē qd̄
patebat locus. nam & stationes utiq̄ romane dextra leua
q̄ insederant uias. & portam castrorū duois p̄ncipiūq̄ fuga
clauserat. addita trepidatione elephantoz quos territos eq̄
atq̄ hostis timebant. Cesa igitur ad .viii. mil hominū. bal-
drubal iam anq̄ dimicaret pecunia rapta. elephantiq̄ p̄e-
missis. q̄ plurimos poterat de fuga excipiens. p̄et tagū
flumen ad piteneū tendit. Scipio castris hostiū potit⁹ eoz
p̄et libā capita omnē predam militibz concessisset in re-

consensu captiuis. x. mil. peditum. ii. mil. eqtum iuenit.
Ex his hispanos sine pretio omnes domu dimisit. Affros
uendē questorem iussit. Circunfusā inde multitudo his
panorū & añ deditorum & pridie captorū regem eū igē
ti consensu appellauit. Tum scipio silentio p̄ p̄cones scō
lib maximū nomen impatoris esse dixit. quo se milites sui
appellassent regiū nomen alibi magnum. Rome itolleta
bile esse. regalem animum in se cē. si id motis ingenio
amplissimuz ducerent. taciti iudicarent. uocis ul̄t̄pati
one abstinerent. Sensere etiam barbari magnitudinē aī.
cuius miraculo noīs alii mortales stupent. id ex taz alto
fastigio aspnantis dona inde regulis p̄ncipibusq̄ hispa
norum diuisā. & ex magna copia captorū equorum. ccc.
quos uellet eligē indibilem iussit. Cum affros uendēt
iussu impatoris questor. puez adultum int̄ eos forma
insigni cum audisset regiū gnīs esse. ad scipionē misit.
quem cum p̄cunctaretur scipio quis & cuyas. & cur id
etatis in castris fuisset. Numidam esse se ait. Massium
populates uocare orbem a patre relictum apud mater
num auum galam regē numidarū educatum cum auū
culo maximilla q̄ nup̄ cum equitatu subsidio carthagi
nensium uenisset. In hispaniam traecisse p̄hibitu p̄p̄
etatem a Maxilla nunq̄ ante preliū misse. eo die se quo
cum romanis pugnatum cēt. Inscio auunculo clam at
mis. equoq̄ sumpto in aciem exisse. Ibi prolapso equo ef
fusum i p̄ceps. captum ab romanis esse. Scipio cum al
seruari numidam iussisset. que pro tribunali agenda
erant. pagit. Inde cum se in pretoriū recepisset. uocatu
eū interrogat. uellet ne ad Maxillam reuerti. Cum effu
sis gaudio lacrimis cupet uero diceret. tum puero au
reum anulū tunicam lato clauo cum hispano sagulo. &
aurea fibula equūq̄ ornatum donat. iussitq̄ p̄seq̄ quoad
uellet. eqtibus dimittit. De bello inde consilium h̄tuz
& auctoribz quibusdam ut hasdrubalem consequeretur
anceps id ratus. ne Mago atq̄ alē hasdrubal cum eo iun
gerent copias. p̄sidio tantum ad insidendū p̄ueniuz

misso ipse reliquū estatis recipiendis in fidem hispanis
pplis absumpsit. Paucis post ad Betulam diebus plium
factum cum scipio rediens Taraconē saltu castulensi iam
excessisset. Hasdrubal Gilconis & Mago impatores ex ul-
teriore hispania ad hasdrubalē uenē. serum post male-
gestam rem auxilium. Consilio int' cetā exequenda bel-
li. haud parum oportuni. Ibi conferentibus qd seculq
prouincie regione animorum hispanis esset. unus hasdra-
bal Gilconis ultimā hispanie oram. que ad oceanū &
Gades iugit ignatam ad romanorum esse. eo q karthagi-
nensibus satis fidam censebat. Int' hasdrubalē aliuq
& magonē constabat beneficiis scipionis omniū occupa-
tos animos publice priuatimq ee. nec tñsitionibus finē
ante fore q omīs hispani milites aut in ultima hispa-
niē moti aut traducti in galliam forent. Ita si senat' karta-
ginensium non censuisset. eundum tamen hasdruba-
li fuisse in italiam. ubi belli caput rerūq summa erat.
simul ut hispanos omīs ab nomine scipionis. ex hispa-
nia abduceret. exercitum ei' tum tñsitionibus tū adūlo
paelio iminutū hispanis repleti militibus & magonez
hasdrubali Gilconis filio tradito exercitu ipsum cum
grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in ba-
leares traūcē. Hasdrubalē Gilconis cū exercitu penit'
in lusitaniam abire. nec cum romano man' conferere.
Maximisse ex omni eqtatu quod roboris eet tria mil'
equitū expleti. eumq uagum p ceteriore hispaniam so-
ciis opem ferre. hostiū opida atq agros pplari. His de-
cretis ad exequenda que statuorant duces digressi. hec
eo anno in hispania acta.

Rome fama scipionis in dies cresce. Fabio Tarentū captū
astu mag' q uirtute glorie tamen ee. fuluū Senescē fama
Marcellus aduerso rumore ee sup q q male pugnauit.
quia puagante italiam hanibale. media estate uenu-
siam inuenta milites adduxisset. Inimicus erat ei. q.
publici' bibul' tribunus pt. Nam a prima pugna que
aduersa fuerat. assiduis contionibus in famē inuisuq

plebi claudii fecerat. etiam de impio abrogando ei⁹ age-
bat tamen tum neci claudii obtinuerunt. ut relicto uenu-
sie legato Marcellus romam ueniret. ad purganda ea que
inimici obicerent. nec de impio eius abrogando abntē
se ageretur. Forte sub idem temp⁹. & marcellus ad dep-
candam ignominiam. & Q. fuluius consul comitorum
causa romam uenit. Actum de impio marcelli in circo
flami⁹ est ingenti concursu plebis. & omniu ordinum.
Accusauitq; tribunus plebis. non marcellū modo. sed
omne nobilitatē fraude eorum. & cunctatione fieri. ut
hanibal decimū iam annū italiā prouinciā habeat.
diuti⁹ ibi q̄ kartagine uixerit. habere fructū impū pro-
gati Marcello pplm romanū bis cesum. exercitum eius
estiuā uenulie sub telus agē. Hanc tribuni orationez
ita obruit Marcell⁹ cōmemoratione rerum suarum. ut
non rogatio solū de impio ei⁹ abrogando antiquaretur.
sed postō die consulem eum ingenti consensu centurie
omnes dicerent. Additus collega. T. qnti⁹ etispin⁹ q̄ tum
pretor erat. Tum pretores creati. p. licini⁹ crallus pon-
tifex maximus. p. licini⁹ uat⁹. Sext. Jul⁹ cesar. Q. claudi⁹.

Comitioꝝ ipsoru dieb; sollicita ciuitas de eturrie defedi-
one fuit. pncipiū eius rei ab aretinis fieri. q̄ calturni⁹
sēplerat. qui eam prouinciā propretor obtinebat. Ita
confestim eo missus Marcellus consul designat⁹. q̄ rem
inspicēt. ac si digna uideret. exētu accito bellū ex a-
pulia in eturriam conferret. Eo metu compsi etrusci
quieuerūt. Tarentinoꝝ legatis pacē petentibus. cuz li-
bertate ac legib; suis. responsū ab senatu est. ut redi-
rent. cū fabi⁹ consul romam uenisset.

Ludi & romani & plebei eo anno in singlos dies īstau-
rati. ediles curules fuerē. L. corneli⁹ claudi⁹. & Ser. sul-
piti⁹. Galba plebei. q̄. seruili⁹ & Q. cecili⁹ metell⁹. Ser-
uili⁹ negabat iure aut tribuni plus fuisse. aut edilem
eē. q̄ patrē ei⁹ quem trium uirū agrariū occisū a Boiū

circa mutinam esse. opinio p. x. annos fuerat uiuē atq; in
hostiū potestate esse. satis ostabat.
Vndecimo anno belli punici consulatum inierunt. M. mar-
cellus qnto ut numeretur consulat^o quem uitio creat^o nō
gessit & T. qntius crispin^o utriq; consulum italia decreta
prouintia est. & duo consulū prioris anni exercit^o. Tertius
uenusie tum erat cui Marcellus prefuerat. ita ut ex tri-
bus eligerent duos quos uellent. Tert^o ei traderet cui
Tarentum & salentini prouintia obuenuisset. Ceterū puin-
cie ita diuise. pretoribus. p. lici^o uaw urbana. p. lici^o eral-
so pontifici maximo pegrina. & quo senat^o censuisset. Sext-
iulio cesari Sicilia. q. claudio Tarentū. prorogatum in an-
num impiū est. q. fuluio flacco. ut puinciam capuā. qua
T. qnti^o pretor fuerat cum una legione obtineret. pro-
rogatū & q. hostilio tubulo ē. ut proptor in etruciam ad
duas legiones succedet. q. calfurnio. progatum. & L. ue-
turio philoni est. ut pretor galliam eandem prouinciam
cum iisdem duabus legionibus obtinēt. quibus proptor
obtinuisset. Quod T. L. ueturio. idem in q. aruēculo de-
cretū ab senatu. latumq; de progando impio ad pplz ē.
qui pretor sardiniam prouinciam cum duabus legionibus
obtinuerat. Adde ei ad presidium prouintie. L^{ta} longe na-
ues. quas p. Scipio ex hispania misisset. & p. Scipioni &
M. lilla^o sue hispanie. suiq; exercit^o i annum decreti. Sei-
pio. & Lxxx. nauibus quas aut secum ex italia adductas
aut captas karthagine habebat. L^{ta} in sardinia tūsmittē
iussus. qā fama erat. magnū naualem apparatus eo āno
karthagine esse. cc. nauibus omnē oram italie Sicilięq;
ac sardinie ipleturos. & in sicilia diuise res. Sex cesari ex-
ercit^o cānensis dat^o est. M. ualerio leuini^o ei quoq; enim
protogatu impiū est. classem que ad siciliam erat nauū
Lxx. obtinēt. adderet eo. xxx. naues. que ad Tarentū pri-
ore anno fuerant. cum ea. q. nauū classe si uideretur ei
pdatum in affricam traiceret. & p. sulpitio. ut eadem
classe. Macedoniā. Greciamq; prouintiam habēt. pro-
rogatū in annū impiū ē. De duabus que ad urbē iō. fiānt

legionibus nihil mutatum. Supplementum quo opus est. ut
scriberent consulibus promissum. una & xx. legionibus eo anno
defensum imperium romanum & p. licini uario pretori urbano ne
gotium datum. ut naues longas xxx. ueteres reficeret. quae
hostie erant & xx. naues nouas sortis naualibus completeret
ut l. nauium classe oram maris uicinam urbi romane tu
eri posset. & calpurnius uertus ab aretino mouere exercitum
nisi cum successor uenisset. Idem & tubulo imperatum. ut
inde precipue caueret ne qua noua consilia orirentur. preto
res in prouincias profecti. Consules religio tenebat quod p. di
gii aliquot nuntiatis non facile litabant. Ex campania
nuntiata erant capuae duas edes fortune & matris & sepulchrum
aliquot de celo tacta. cum uis adeo etiam minimis rebus pra
ua religio inserit deos. mures in ede iouis autum uolisse.
Calini examen apud ingens in foro confedisse. & hostie por
tam mutuum de celo tacta esse. Cere uulturum uolasse in ede
iouis. uulsciniis sanguine lacum manasse. Horum p. di
giorum causa diem unum supplicatio fuit. per dies aliquot
hostie maiores sine litatione cese. diuque non impetrata pax
deum in capita consulum re. p. in col. exitiales
prodigiorum euentus uertit. Ludi appollinates. q. fuluio
ap. claudio consulibus. a. p. cornelio suilla pretore ur
bano primum facti erant. Inde omnes deinceps pretores
urbani fecerant. sed in unum annum uouebant dieque in
certa faciebant.

Eo anno pestilentia grauis incidit in urbem agrosque. que
magis in longos morbos quam in p. n. uales euasit. eius pestilentie
causa & supplicatum per compita tota urbe est. & p. licini
uar. pretor urbanus legem ferre ad populum iulius. ut hi lu
di in perpetuum in statutam diem uouerentur. Ipse primum ita
uouit. fecitque ante diem tertium non quinquagesimum. Is dies
deinde sollennis seruatus. De aretinis & fama in dies
grauior. & cura crelesce patribus. Itaque & hostilio scriptum
est ne differret obsides ab aretinis accipere & cui tradere
romam deducendos. & terentius uario cum imperio missus. qui
ut uenit ex templo hostilium legionem unam quam ante urbem

castra habebat signa in urbem fere iussit. presidiaq; locis ydoneis disposuit. tum in foro citatis senatoribus obsides impauit. Cum senatus biduum ad considerandum peteret tempus aut ipsos ex templo dare aut se postero die senatos omnes liberos sumpturum edixit. Inde portas custodire iussit tribunis militum prefectisq; socium & centurionibus ne quis nocte urbe exiret. Id segnius negligentiusq; factum. vii. principes senatus pulsiq; custodie in portis locaverunt ante noctem cum libris euaserunt. post die luce prima cum senatus in forum citari ceptus esset. desiderati bonaq; eorum uenerunt a ceteris senatoribus. c. xx. obsides. libi ipsorum accepti traditq; q. trentio roma deducendi. si omnia superiora q; ante fuerant in senatu fecit. Itaq; tanq; imminente etrusco tumultu legionem aliam ex urbanis arietum ducere iussus ipse. q. terrentius eosq; habere in presidio urbis q. hostiliu cum cetero exercitu placuit totam prouinciam pagrare & cauere ne qua occasio nouare cupientibus res daretur. q. terrentius ut arietiu cum legione uenit. clauis portarum cum magistratibus poposcisset. negantibus his comparare a fraude amotos magistratus. qua negligentia intercidisset. Ipse alias clauis omnibus portis imposuit. cauitq; ut omnia in potestate sua essent. hostiliu intentius monuit ut in eo spem non moturos quicq; etruscos poneret si ne quid mouere possent. precauisset.

De tarentinis inde magna contentione actum in senatu coram fabio defendente ipsos quos cepat armis. aliis itensis. & plerisq; equantibus eos campanorum noxe. peneq; in suam. M. attiliu factum est ut opidum presidio custodiret. Tarentini q; omnes intra menia continerent. Res integra postea referretur. cum tranquillus status italicae esset. & de. M. luio prefecto arcis Tarentinae haud minore certamine actum est. aliis sociis notantibus prefectu q; eius secordia Tarentum productu hostis esset. aliis premia decernentibus. q; p; quinquium arcem tutatus esset. maximeq; uni rei opa receptum Tarentum fore. Medii assensores non ad senatum notionem de eo pertinere ducentibus.

Cuius sententię & fabi^o fuit. adiecit tamen fateri se opa liuii
Tarentū receptum. q̄ amici ei^o uulgo in senatū iactassent. n̄
enim recipiendum fuisset. nisi amissum foret. Consul
ait. T. q̄ntius crispin^o ad exercitum. quē fului^o flaccus habu-
erat. cum supplemento in lucanos est profectus. Marcellū
alie atq̄ alie obiecte animo religiones tenebant. In q̄bus
quod cum bello gallico ad clastidiū eadē honori & uirtuti
uouisset. dedicatio eius a pontificib^o impediretur. q̄ nega-
bant unā cellam ampl^o q̄ uni deo recte dicari. Quia si de-
celo tanta aut prodigiū aliqd in ea factum eēt. difficilis pro-
curatio foret. q̄ utri deo res diuina fieret. sciri non possit. n̄
enī duob^o nisi certis diis rite una hostia fieri. Ita addita
uirtutis edes appato ope. neq̄ tamen ab ipso edes dedicate
sunt. Tum demū ad exercitum quē priore anno uenulie
reliquerat. cū supplemento proficiscitur. locros in brutiis
oppugnare. crispinus conatus. quia famā magnam attu-
lisse fabio. Tarentū ferebat. omne gen^o tormentor^o machi-
narumq̄ ex sicilia accersierat. & naues in idem accite e-
rant. que uergente ad mare ptem urbis oppugnarent.
ea omilla oppugnatio est. quia laginū hanibal admouerat
copias. & collegam eduxisse iam a uenulia exercitū fama
erat. cui cōiugi uolebat. Itaq̄ in apuliam ex brutiis reditū
& inter uenuliam batiamq̄ min^o tria mil^o passuū intuallo
consules binis castris confederūt in eadem religione. &
hanibal redit auerso a locros bello. Ibi consules ambo igne
feroces ppe quottidie milites in aciem exire. haud
dubia spe. si duob^o exercitibus consularibus cōiunctis
cōmisisset se se hostis debellari posse. Hanibal q̄ cum
marcello bis p̄ore anno congressus uicerat. uictusq̄ erat
ut cum eodem si dimicandum foret. nec spem nec metū
ex uano haberet. Ita duobus consulib^o haud quāq̄ se pa-
rem futurū cōsebat. Itaq̄ totus in suas artes uertus. illi
diis locū querebat. leuia tamen p̄elia intē bina castra
uario euentu fiebant. quibus cū extrahi estate posse
consules credēt. nihilominus oppugnare locros posse-
rati. L. cinctio ut ex sicilia locros cū classe traiceret. sēbūt.

& ut a terra quoq; oppugnati menia possent. a Tarento eā
partem exercitus que in presidio erat eo duci iusserunt.
ea ita futura p̄ quosdam turinos compta hanibali cum
essent. mittit ad insidendam ab Tarento uiam. Ibi sub
tumulo petiliū. tria mil' peditum duo mil' equitū in oc-
culto locata. In que īexplorato euntes romani cū inci-
dissent. ad duo mil' armatorum cesa. mille & cc. ferme
capti uiui. Alii dissipati p̄ agros saltusq; tarentū rediere.
Tumul⁹ erat siluestris int̄ punica & romana castra ab neu-
tris p̄tino occupatus. Quia romani qualis p̄s ei⁹ que ūge-
ret. in hostiū castra esset. ignorabant. hanibal insidiis
q̄ castris aptiorem eum crediderat. Itaq; nocte ad id mil-
tas numidas turmas. medio in saltu condiderat. quos
nemo int̄diu ab statione mouebat. ne aut arma aut
ipsi procul conspicerentur. tribuni militum. fremebat
uulgo in castris romanis occupandum eē euz tumulū.
& castello firmandum. ne si occupat⁹ ab hanibale foret.
uelut in ceruicibus haberet hostem. Mouit ea res Marcell-
lum & college qn̄ Im⁹ inquit ipsi cum equibus paucis ex-
ploratū. sibi res oculis cert⁹ dabit consiliū. assenci-
ente crisp⁹ cum equibus. cc. xx. ex quibus. xl. frigelli-
ani ceteri etrusci erant. proficiscunt. Secuti tribuni mi-
litum. consulis fili⁹ & manli⁹ simul & duo p̄fecti loci-
um. L. aceru⁹. & M. aulius. ymolasse eo die quidaz me-
morie prodidē consulem Marcellū. & p̄ hostia cesa reuer-
sine capite inuentū. In scdā omnia compuisse. que allo-
lent. auctum etiam uisum in capite nec id sane autu-
spici placuisse. q̄ scdm trunca & turpia exta nimis leta
apparuisse. Ceterū consulem Marcellum tanta cupido
tenebat dimicandi cum hanibale. ut nunq̄ satis castra
castris collata diceret. Tum quoq; uallo egrediens signuz
dedit ad locū miles eēt p̄atus. Si collis in que specularū
rent. placuisset. uasa colligerent. ac sequerentur. Exi-
guū campi ante castra erat. Inde in collem apta undiq; &
conspeta ferebat uia. Numidis speculator. ne quaq; in
spē tante rei positus. sed si quos uagos pabuli aut lignoz

causa longi^o a castris progressos possent excipere. signū dat
ut pariter ab suis quoq; latebris exorirent. non ante ap-
paruerit quibus obuiis ab iugo consurgendum erat q̄ cir-
cumiere q̄ ab tergo intercluderent uiam. tum undiq; oēs
exorti & clamore sublato impetū fecē. Cum in ea ualle cō-
sules essent. ut neq; euaderent in iugū occupatum ab
hoste. nec receptum ab tergo circumuenti haberent. ex-
trahi tamē diuti^o certamen potuisset ni cepta ab etrus-
cis fuga pauore ceteris iniēcisset non tamen omiserit
pugnam deserti ab etruscis fregelliani equites donec
integri consules hortando. ipsiq; ex parte pugnando re-
sistebant. Sed postq̄ uulnerati ambo consules. Mar-
cellum etiam transfixum lancea prolabantē ex equo mo-
ribundum uidē. tum & ipsi p̄pauci autē superant euz
crispi^o consule effugerunt. Interfectus A. manli^o. & ex
duobus praefectis lotiū. M. auli^o occisus. Arēni^o captus
& litores consulum qnq; uiui in hostiū potestātē uene-
runt equites tres & xl. aut in prelio aut in fuga cecide-
rūt. x. & viii. uiui capti. Tumultuatū & in castris fuerat.
ut consulibus irent subsidio. cum consule & filium al-
teri^o consulis sautios. exigualq; infelicis expeditionis re-
liquias ad castra uenientis cernūt. Mors marcelli cum
alioq; miserabilis fuit. tum q̄ nec pro etate. iam enim
maior. Lx. annos erat. neq; pro ueteri prudentia ducis
tam inprouide se collegamq; & prope totam rem. p. i. p̄-
ceps dederat. Multos certam rem unam ambitus fece-
rim. si que de marcelli morte uariant autores. oīa exeq-
uelim. ut omittam alios. L. celi^o triplicē rei geste ordinē
edit unam traditam fama. Altā scriptam laudatione
filii qui rei geste interfuerit. Tertiam quā ipse pro inq̄lita
ac lib. conferta affert. Ceterum ita fama uariat. ut tamen
pleriq; loci specularandi causa castris egressum oīs insi-
diis circumuentū tradant. Hannibal magnū terro-
rem hostibus morte consulis. uulnē alteri^o iniectū
eē ratus. ne cui deesset occasione castra in tumultū in
quo pugnātū erat. ex templo transfert. Ibi inuētū Mar-

celli corpus sepelit. Crispin^o & morte college. & suo uul-
nere territ^o silentio insequentis noctis profectus quos
proximos nactus est montis in his loco alto & tuto un-
diq^{ue} castra poluit. Ibi duo duces sagaciter moti sūt. alter
ad inferendam al^{ter} ad cauendā fraudē. Anulo marcelli
simul cum corpore hanibal potitus erat. et signi erro-
re ne q^{ui}s dolus nectaret a peno metuens crispinus circa
ciuitates proximas miserat nūtiōs occisum collegam
esse. anuloq^{ue} ei^{us} hostem potitū ne q^{ui}bus lris crederent
nomine Marcelli compositis. paulatim h^{ic} nunti^o consul^o
Salapiam uenerat. qua lre ab hanibale allate sūt Mar-
celli nomine composite. Se noctē q^{uam} diem illū secutura
erat Salapiam uentur^{us}. pati milites eēnt. q^{ui} in p^{re}sidio
erant. si qua opa eorū op^{er}o esset. Sensere salapitani fraudē
& ab ira nō defectionis modo. sed etiam equitū int^{er}fec-
torum rati occasionē supplicii petē. nullo retro nūtiō.
p^{ro}fluga autem romanus erat. ut sine arbitro milites. q^{ui}
uellent agerent opidanos p^{er} muros urbisq^{ue} oportuna lo-
ca in stationib^{us} disponunt. custodias uigilalq^{ue} in eā noctē
intenti^o instruunt. Circa portam qua uenturū hostem re-
bantur. quod uoboris in p^{re}sidio erat opponunt. Ha-
nibal quarta uigilia ferme ad urbē accessit. p^{ri}mi agmīs
erant p^{ro}fluge romanor^{um} & arma romana habebant hi ubi
ad portam est uentū. latine omnes loquentes excitant
uigiles. ap^{er}ireq^{ue} portā iubent. Consulē adesse. uigiles
uelut ad uocem eorum excitati tumultuare. trepidare
moliri portam. catharacta clausa erat. eā p^{ar}tim uestib^{us}
leuant p^{ar}tim funib^{us} subducunt. in tantū altitudinis.
ut subire redi possent. uix dū satis patebat iter cum
p^{ro}fluge certatim tuunt p^{er} portam. & cum. vi. ferme int^{er}al-
lent. remillo fune. quo suspensa erat catharacta mag-
no sonitu cecidit. Salapitani alii p^{ro}flugas negligent^{er} ex-
tinere suspensa humeris. ut int^{er} pacatos gerentis ar-
ma inuadūt. alii & turrib^{us} porte murisq^{ue} saxis. ludi-
bus. pilis absterrent hostē. Ita inde hanibal sua
met ipse fraude abiit. profectulq^{ue} ad locor^{um} soluendā

oblationē quam cinti³ sūma ui opib³ tormentorumq³
omni gnē ex sicilia aduectis oppugnabat. Magoni iam
haud ferme fidenti retentuz, defensurūq³ se urbē pri-
ma spes morte nuntiata marcelli affulsit. Secut³ in nun-
cius hanibalem. numidarū equitatu p̄misso. ip̄z q̄ntū
accelerare possit. cum peditum agmine seq³. Itaq³ ubi pri-
mū numidas edito speculis signo aduentare sensit. &
iple patefacta repente porta. ferrox in hostes erūpit & p̄-
mo mag³ q̄a ip̄rouiso id fecerat. q³ cum par uirib³ esset.
anceps certamen erat. deinde ut supuenē numide. tan-
tus pauor romanis est iniectus. ut passim ad mare ac
naues fugerent. relictis opib³ machib³q³ q³ muros quaci-
ebant. Ita aduentu hanibal soluta locrorum obsidio est

Crispin³ postq³ in brutios profectū hanibalem sensit. ex
exercitum cui collega p̄fuerat. M. marcellū trib^m mili-
tum uenuliam abducē iussit. Iple cū legionib³ suis ca-
puam profectus uix leuice agitationem p̄e grauitate
uulnes³ paciens. romam litteras de morte collega scrip-
sit. q̄ntoq³ ipse ī discrimine esset. se comitorū causā nō
posse romā uenire quia nec uie laborē passur³ uidētur.
& tarento sollicitus esset ne ex brutiis hanibal eo con-
uerteret iter. legatos op³ esse. mitti uiros prudentes
cum quib³ uellēt de re. p. loqueret. He lrē recitate
magnū & luctum de morte alterius consulis. & me-
cum de altō fecerunt. Itaq³ & Q. fabiū filiū ad exerci-
tū uenuliam miserunt. & ad consulem tres legati
missi. Sext. Julius cesar. L. licini³ polio. L. cinciū ali-
metus. cum paucis ante diebus ex sicilia redisset. tu
nuntiare consuli iussi. ut si ad comitia ipse uenire
romam non posset. dictatorē in agro romano diceret
comitiorū causā. Si consul Tarentuz profectus eēt. Q.
claudiū pp̄lo romano placē in eam regionem inde
abducere legiones. in q³ pluriās sotiorū urbes tuē poss³.

Eadem estate. M. ualeri³ cum classe. c. nauū ex sicilia

in affricam transmisit & ad clupeam urbem excursionem facta
agrum late nullo ferme obuiio armato uastabat. Inde ad na
ues raptim predatores recepti quia repente fama accidit clas
sem punicam aduentare. Lxxx erant & tres naues cum his
haud procul a clupea prospe pugnat romanus. x & viii na
uibus captis fugatis aliis cum magna terrestri naualique pre
da lilibeum redit.

Eadem estate & philippus iplosantibus acheis auxiliū tulit.
quos & Machanidas tyrannus lacedemoniorum finitimo bel
lo urebat. & etholi nauibus per fretum quod naupactū & pata
ras interfluit Rhion incole uocant exercitu traiedo depo
pulati erant. Athalum quoque regē asie quia etholi summū
gentis eius magistratum ad eum proximo concilio detulerāt.
fama erat in europam traiectus. ob hec philippo in greciam
transcendenti ad lamiam urbem etholi duce pirhria qui
pretor in eū annum. cū absente athalo creatus erat occur
rerunt. habebant & ab athalo auxilia secum & mille ferme
ex romana classe a prefecto sulphitio millos. Adhuc hūc
ducē atque has copias philippus bis prospe euentu pugna
uit milites ad modum hostiū utraq; pugna occidit. Inde
cum etholi metu compulsi lamie urbis menibus tenerent
se se philippus ad salarā exercitum reduxit. Inde maliaco
sinu ille locus ē quondam frequentē habitatus prope egregiū portū
tutalque stationes & aliam oportunitatē maritimā terrestreque.
Eo legati ab rege egypti ptolomeo rhodiisque & atheniensibus.
& etholis uenerunt ad dirimendū inter philippū atque etholos
bellū. adhibuit & ab etholis ex finitimo pacificus amindet
rex athama non tanta omnium pro etholis cura erat ferocio
ris quā pro ingenio grecorū gentis. quā ne philippus regni que
eius graue libertati futuris rebus grecie imileretur. De pa
ce dilata consultatio est. In concilium acthos concilioque eius
locus & dies certa iudicata. Interim xxx dierum inducie im
petrate profectus inde rex per thesaliam Boetiamque calcidem
euboie uenit ut athalum quē classe euboia petitus au
diuerat portibus & littoribus appulsu arceret. Inde presidio
relieto aduersus athalum si forte interim traiecisset profectus

ipse cum paucis equitum leuis armature agros uenit. Ibi citatione heretorum, nemorumq; suffragiis ppli ad eū delata. quia se Macedo^m reges ex ea ciuitate oriundos fecerunt. heretis pactis ex templo ab ipso ludico rbiū profectus ē ad indictum multo ante sociorum conciliū. Ibi de etholico finiēdo bello actum. ne causa aut romanis aut athalo intrandi greciā esset. Sed ea omnia uix dum inducias tempore circa actio etholi turbauerit. postq; & athalum eginā uenisse & romanam classem stare ad naupectum audiuerit. uocati enim in conciliū aethorū. in quo & he legationes erant que ad phaleram egerāt de pace p̄mū questi sunt. quēdam parua contra fidem conuentionis tempore inducias facta. postremo negatunt diuini bellum posse nisi Messenis acheri pulum redderēt. romanis restituerēt athamais cerdileo & pleurato arrides. Enim uero indignū ratus philipp² uictos uictori sibi ultro conditioēs ferre. ne antea quidem se aut de pace audisse aut iducias pepigisse dixit. spem nullā habentem quieturos etholos & uti omnes socios testes haberet pacis. illos belli causam quesisse. Ita infecta pace concilium dimisit. iiii^{or} milibus armatis relictis ad presidium aethorum & qnq; longis nauibus acceptis quas adieciisset mille nup ad se classi karthaginensium & ex bithymia ab rege prusia uenientibus nauibus. Statuerat nauali prelio lacessere romanos iam diu in regione ea potentis maris. Ipse ab eo concilio agros regressus iam enim Nemeorum appetebat tempus. que celebrari uolebat presentia sua. Occupato rege apparatu ludorū & per dies festos licentius q̄ inter belli t̄p̄ta remittente animum profectus sulphur² ab naupecto classem appulit inter Sicionem & chorinthū. agrumq; nobilissime fertilitatis effuse uastauit. Fama ei² rei philippū ab ludis exciuit. partim eum equitatu profectus se subsequi peditibus uillis. palatos passim per agros. grauisq; preda. ut q̄ nihil tale metuerent. adortus romanos compulit ad naues. classis romana haud quāq; leta preda naupectum redit. philippo ludorūq; qui reliquerat celebritate. q̄ntecunq; tamen de romanis uictorie parte famā auerat. letitiaq; ingenti celebrati festi dies. eo mag² &

q̄ popularit' dempto capitis insign' purpura atq; alio regio ha-
bitu equauerat ceteris se in speciem. quo nihil grati^o est ci-
uitatib; libis. prebuisseq; haud dubiam eo facto spem liber-
tatis nisi omnia intolleranda libidine feda ac deformia
effecisset. uagabat̄ autem cum uno aut altō comite p̄ ma-
ritas domos dies noctesq; & submittendo se ī priuatū
fastigiū quominus conspectus eo solutior erat. & libertatē
cum aliis uanam ostendisset. totam in suam licentiam uer-
terat. neq; enim omnia emebat. aut eblandiebat. sed uiz
flagitiis adhibebat. piculosumq; & uiris & pentib; erat
morā icomoda seueritate libidini regie fecisse. uni etiā
p̄ncipi actorum arato adempta uxor noiē pholicaria. ac
spe regiarum nuptiarum in Macedonia asportata fuerat.
per hęc flagitia solēni Nemeorum pacto. paucisq; additis
diebus climas est profectus. ad p̄sidiū etholor; quod
ab aliis accitum acceptumq; in urbē erat euiciendum. Ci-
clidas. penes eum sūma impii erat acherq; ad dimas re-
gi occurrē. & eliorū accensi odio. q̄ a ceteris acheris dil-
tentarent. & infensi etholis. quos romanū quoq; adūsus
se mouisse bellum credebant. profecti ab dimis cōiungendo
exercitu transeunt latilum amnē. qui eleū agrū ab di-
meo diremit primū diem quo finis hostium ingressi
sunt. populando absumpserunt. postero die acie instau-
ta ad urbem accesserunt. premillis eq̄tib; qui obeqtan-
do portis. promptū ad excursions genus lacellerent
etholorum. Ignorabant sulphitiū cum. xv. nauib; ab nau-
paco cullenē traiecisse. & expositis in terram. iiii. milib;
armatorū silentio noctis ne conspici agmen posset itralle
elimitanib; iprouisa res ingentem iniicit t̄rorem postq̄
int' etholos eliosq; romana signa atq; arma cognouere &
primo recipe suos uoluit rex. dein contracto iam inter
etholos & trallis Illuriorum idē genus. certamine cū
utgeni uideret suos. & ipse rex cum eq̄tatu in cohortem
romanā incurrit. Ibi equus p̄elio traiectus cū plap-
sum p̄ caput regem effudisset. atrox pugna utiq; accen-
sa est. & ab rō. impetu in regem facto. & protegentibus re-

gūi Insignis. & ipsius pugna fuit. cum pedes int' eqtes co-
actus ē praeliū inire. dein cum iam ipat certamen eēt. ca-
derentq; circa eum multi. & uulnerarent' raptus a suis atq;
alti equo iniectus fugit. eo die castra qnq; mil' passuum ab
urbe eliorū posuit. postero die omnes copias ad propinquū
eliorum castellū purgum uocant. duxit quo agrestiu' mul-
titudinem cum pecoribus metu pplationū compullam au-
dierat. eam inconditā inermēq; multitudinē primo statz
terrore adueniens cepit. compensaueratq; ea praelia quod
ignomiē ad eū acceptum fuerat. Diuidenti praeda captiuol-
q; fuisse autē iiii^{or} mil' peditū hominū. pecorumq; omnis
gnis ad. xx^{or} mil'. nuntius ex Macedonia uenit. etopū quē-
dam corrupto arcus praelidūq; prefecto. Bachide lenchidū
cepisse tenē. & darsenonū quos uictos & dardanos etiam
concite. Omisso igit' achaeo atq; etholico bello. relictis tñ
duob; milib; &. v. militib; omnis gnis armatorū cuz Me-
nippo. & polifanta ducib; ad p̄sidium lotioz. profectus
ab dimis. p̄ achaiam Boetiamq; & euboriam. decimis castris
demetriadem in thesaliam puenit. Ibi alii maiore affen-
tes tumultū nuntii occurrerūt. darda^{os} in Macedoniaz
effulos horestidem iam tenē descendisse in argesteū cam-
pum. famamq; inter barbaros celebrem esse philippū occi-
sum. expeditione ea qua cū pplatoribus agri ad Sicionē
pugnauit in arborem impetu illatus equi ad eminentes
tamū. cornu alterum galee pfregit. Id inuentū ab etho-
lo quodam platumq; in etholiam ad scerdileū. cui notus
erat insigne galee formā interfecti regis uulgauit. post
pfectionē ex achaea philippi. Sulpiti^o eginam classe pro-
fectus cum Athalo se cōiunxit. Achei cum etholis eleitq; aut
procul Mellene prospam pugnam fecerunt. Athalus rex
& p̄consul Sulpiti^o egine hibernarunt.
Exitu anni hui^o. T. qntius consul dictatore comitioz ludo-
rumq; faciendorum causa dicto. Q. manlio torquato ex
uulnere morit'. Alii tarenti. alii in campania mortuum
tradunt. Id quod nullo ante bello acciderat. duo cōsules
sine memorando praelio interfecti uelut orbam rem. p. re-

liquerant. dictator manli^o magistrū equitum. & seruliu^m
tum edilis curulis erat. dixit. Senatus quoq; die p̄mu^o
est habitus ludos magnos facē dictatorem iussit. quos
M. emili^o pretor urbanus. & flami^o CN. serulio consulib^o
fecerat. & in quinq̄m uouerat. Tum dictator & ludos fe-
cit. & in insequens lustrum uouit. Ceterum cum duo cō-
sulares exercit^o tam prope hostē sine ducib^o essent. omni-
bus aliis omissis. una p̄cipua cura patres p̄limq; iel-
lit. consules p̄mo quoq; tempore creandi ut eos potissi^m
crearent. quorum uirtus satis tuta. a fraude punica eēt.
cum toto eo bello dānosa p̄t̄ prospera ac feruida ingenia
impatotum fuissent. tum eo ip̄so anno consules nimia
cupiditate conferendi cum hoste manū. in nec s̄opinatā
fraudē lapsos eē. Ceterū deos imortales mistos nomis
romani pepcisse innoxis exercitib^o. temeritatem ip̄lorū
consulū capitibus dānasse. Cū circumspicēt patres q̄s
nam consules facerēt. longe ante alios eminebat. & clau-
di^o nero. & collega querebatur. & quidem uirū egregiū
dicebant. sed promptiorē acrioremq; q̄ t̄pra belli postu-
latent. aut hostis hanibal tempandum acere ei^o ingeniu^o.
moderato & prudenti uiro adiuncto collega censēbant. M.
liui^o erat multis ante annis ex consulatū p̄ iudicio dā-
natus. quā ignominia ad eo egre tulerat. ut & rus migra-
ret. & p̄ multos annos & urbe & cetū omni carueit homi-
num. octauo ferme post dānationem anno. M. claudi^o
Marcellus & M. ualeri^o leuini^o consules reduxerāt eū
in urbem. sed erat ueste obsoleta. capilloq; & barba demis-
sa. p̄ferens in uultu adituq; insignē memoriam igno-
minie. accepte. L. ueturi^o & p. liciniū censores eum ton-
deri & squalorem deponere. & in senatum uenire fun-
giq; aliis publicis munerib^o coegerunt. Sed tū quoq; aut
uerbo assentiebatur. aut pedib^o in sententiam ibat. don^o
cognati hominis eum causa. M. liuii macati cum de-
fama ei^o ageretur. stantem in senatu coegit sententiam
dicere. tum ex tanto intuallo auditus conuertit ora ho-
minum in se causamq; sermonib^o p̄buit. idig^o iniuria

a. p. l. o. factam. magnoq. id dāno fecisse fuisse. q. tam graui bel-
lo nec opa nec consilio talis uitae usā res. p. esset. C. L. neroi
neq. Q. fabiū neq. ualeriū leuiniū dari collegam posse.
quia duos patricios creati non liceret eandem causam in
T. manlio ēē. pret. q. q. recusasset consulatum delatum. re-
culaturusq. esset. egregium par consulū fore. si. M. liui^m
q. claudio collegam adiunxissent. nec p. l. s. mentionē ei
rei ortam a patribus est aspnatus. unus eam rem in ciui-
tate. si cui deferretur honos abnuebat. leuitatē ciuitatis
accusans. sorditati rei non misertos inuito candidaz to-
gam offerri. eodem honores penalsq. congeri. si bonū uitū
ducerent. Quid ita pro malo ac noxio dānassent. Quid ita
male credito priore consulatu altūm credent. Hec taliaq.
arguentem & querentē castigabant patres. & M. furiū me-
morantes reuocatum de exilio patria pulsum sede sua
restituisse. ut parentum seuitiam sic patrie patiendo ac fe-
rendo leniendam esse. Adnixi omnes cum claudio. M. liui-
um consulem fecerunt. post diem tertiu. eius diei pretorū
comitia habita. pretores creati. L. portius. L. manli^s. regul^s
& hostili^s catones. Comitiiis p. fectis. ludisq. factis dictator
& mag^r equitū magistratū abierunt. q. terrenti^s uarro i. etru-
riam propretor missus. ut ex ea prouintia. q. hostilius Tarē-
tū ad eum exercitū uet. quem. T. q. ntius consul habuerat
& L. manli^s legatus t. n. mare uet. uisereq. que res ibi gere-
rentur. simul q. olimpie ludicrum ea estate futurus. quod
maxime ceti graecie celebraret. ut si tuto p. hostē posset. adi-
ret ad concilium. ut q. siculi bello ibi p. fugi. aut tarentini
ciues relegati ab hanibale eēt. domos redirent. sciretq.
sua omnia. que ante bellum habuissent. reddere populū
romanū. Quia piculosissim^s annus yminere uidebat. neq.
consules in re. p. erant. i. consules designatos om̄s uerli-
q. primū eos sortiti prouintias. & p. l. re. quā quisq. eorū
prouintiam. quem hostē habere uolebant. De reconcilia-
tione etiam grē eorū in senatu actū est. p. n. c. p. o. factio a. Q. fa-
bio maximo inimicitie autē nobiles int. eos erant. & acer-
biores eas indignioresq. liuiū sua calāitas fecerat. q. sūptū

se in ea fortuna credebatur. Itaque ut magis inplacabilis erat & nihil opus esse reconciliatione dicebat. acriter & intentius omnia gesturos timentes ne crescendi ex se inimico collegerent periculum fieret. uicit tamen auctoritas senatus. ut positus simultatibus communi animo concilioque administrarent rem publicam provincie. uis non permixte regionibus sicut superioribus annis. sed diuisis extremis italie finibus. alii aduersus hanibalem brutii & lucani. alii gallia contra hadrubalem quem alpius appropinquare fama erat. decreta exercitum e duobusque in gallia. qui que in etruuria essent. addito urbano eligeret quem mallet qui galliam esset sortitus. Cui brutii pericula euenisset nouis legionibus urbanis scriptis. utriusque mallet consulum prioris anni exercitum iuniret. Relictum a consule exercitum. & fuluius proconsul acciperet. eique in annum impius esset. & G. hostilio. cui pro etruuria Tarentum mutauerat provinciam pro tarento capuam mutauerunt. legio una data. cui fuluius proximo anno prefuisset.

De hadrubal aduentu in italiam cura in dies crescebat. Massiliensium primum legati nuntiauerant eum in galliam transgressum. ex quo aduentu eius quia magnam pondus auri attulisse dicebatur ad mercedem auxilia conducenda gallorum animos. Missi deinde cum his legati ab rome Sextus antistius & M. reclus ad rem inspicendam. retulerant misisse se cum massiliensibus. qui per hospites eorum principes gallorum omnia explorata referrent. per composito habere hadrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo uere alpis traiecturus. nec tamen eum quicquam aliud morari nisi quod clausa hieme alpes essent. In locum M. marcelli. L. aquilius per augur creatus inauguratusque & C. cornelius dolobella rex factorum inauguratus est in locum M. marcelli qui biennio ante mortuus fuerat. Hoc eodem anno & lustrum conditum est a censoribus. per sempronio tuditano & M. cornelio cethego. Censura ciuium capita. cxxvii. milia. c. & viii. aliquanto minor numerus quam qui ante bellum fuerat. eo anno primus ex quo hanibal in italiam uenisset.

Comitium tectum esse, memorie proditum est. & ludos ro-
manos semel instauratos ab edilibus curu^b q. metello. &
q. serulio ex plebeis ludis biduum instauratum ab q. manlio
& M. cecilio metello edilibus pt. & tria signa ad cereis fide
dederunt. & iouis epulum fuit ludorum causa.

Consulatum inde ineunt. C. claudi^o nero & M. liui^o itez q.
quia iam designati prouintias sortiti erant. pretores sor-
titi iusserunt. q. hostilio iurisdidio urbana euenit. ad-
dita & pegrina. ut tres in prouintias exire possent. li-
cinio sardinia. C. manlio sicilia. L. portio gallia euenit.
Summa legionum triu & xx. ita p prouintias diuisa. bi-
ne consulum essent. quatuor hispania haberet. binas
tres pretores in sicilia. sardinia & gallia duas. q. trenti^o
in etruuria duas. q. fului^o in brutiis. duas. q. claudius
circa Tarentum & salentinos. unam. q. hostili^o tubul^o capue.
due urbane ut scribentur. p mis quatuor legionibus pps
pretores & tribunos creauit. In ceteras consules miserunt.
priusq consules proficiscerent. nouendiale sacrum fuit.
quia uehis de celo lapidauerat. Sub uni^o prodigii uti fit
mentionem. alia quoq nuntiata. Minturnis edem iouis
& lucu maice. Item atelle mug. & portam de celo tactam.
Mintnenses terribili^o quod esset adiciebant. Sanguis
riuu in porta fluxisse. & capue lupus porta ingressus
uigile lanauerat. Hec procurata hostiis maioribus pdi-
gia. & supplicatio diem unu fuit ex decreto pontificum.
Inde iterum nouendiale instauratum. q in armilustro la-
pidibus uisum pluē. liberatas religione mentes turbauit.
rursus nuntiatu frusione natum ee infantē quadrien-
nio parē. nec magnitudine tam mirandū. q pro iul quoq
ut sinuelle biennio ante incertus mal an femina eet. na-
tus erat. Id uero autuspices ex etruuria acciti fedum ac
turpe prodigiū dicē. extortē agro romano procul terre
contactu alto mergendū. uiuum in arcam condiderūt.
prouectumq in mare proiecerunt. Deceuerunt item pon-
tifices. ut uirgines tnouene p urbem euntes carmen ca-

nerent. Id cum in Iouis statōis ede disēnt. conditum ab
luio poeta carmen tacta de celo edes in auentino Juno-
nis regiē prodigiumq; ad id matronas ptinē auruspices
cum respondissent donoq; diuā placandam eē. ediliū
curuliū edicto in capitoliiū conuocato qbus in urbe ro-
mana intraq; decimū lapidem ab urbe domicilia eēnt.
ipse int se qnq; & xx. delegerunt. ad quam ex dotib; si-
pem conferrent. inde donū peluis aurea facta. lataq;
in auentinū puteq; & caste matronis sacrificatum. Con-
festim ad aliud sacrificiū eidem diue. ab .x. uiri edicta
dies. cuius ordo talis fuit. Ab ede apollinis boues femi-
ne due albe porta carmentali in urbem ducte. postea duo
signa cupīllea Junonis regine portabantur. tum .vii. & .xx.
uirgines longam indute uestē carmen in iunonē reginaz
cantantes ibant. Illa tempestate forsitan laudabile rudi-
bus ingeniū nunc abhorrens. & in conditū si referat.
uirginum ordinē sequebant. x. uiri coronati laurea p̄
textatiq; a porta uigario uico ad forum puenere. In fo-
ro pompa consistens p manus recte data. uirgines sonū
uocis pulsu pedum modulantes incesserunt. Inde uico
tusco. uelabroq; p boarium forum in eliuū publicum atq;
edem iunonis proredum. Abi due hostie a .x. uiris ymo-
late. & simulacra cupīllea in edem illata.

Diis rite placatis. delectū consules habebant.
acri⁹ intentiusq; q̄ priorib; annis quisq; meminerat ha-
bitum. Nam & belli terror duplicat⁹ noui hostis ī ualiā
aduentu. & min⁹ iuuentutis erat. unde scriberent mili-
tes. Itaq; colonos etiam maritimos qui sacrosandā uaca⁹
dicebantur habere. dare milites cogebant. Quib; reculan-
tib; edixere in diem certam quo quisq; iure uacationē ha-
beret ad senatū deferret. ea die hi ppli ad senatum uene-
runt. ostiensis. alsensis. antias. ansurnas. Mintnensis.
Sinuessan⁹ & ab supo mari Senensis. cum uacationes suas
quisq; pplis recitaret. nulli⁹ cum in italia hostis eēt. p̄ter
antiatem. hostiensemq; uacatio obseruata ē. earumq; colo-
narū iuniores iureiurando adacti supra dies .xxx. non

prostaturos se esse nisi extra menia colonie sue don hostis
in italia eēt. Cum omnes censerent primo quoq̄ tempore
consulibz eundum ad bellum nam & hasdrubali occurrē
dum eē descendenti ab alpibus ne gallos cis alpinos ne ue
etturiam erectam in spem nouarum rerum sollicitaret & ha
nibalē suo proprio occupandum bello. ne emergēt ex bru
tiis atq̄ obuiam ire fratri posset. Liuius cundabat' parū
fidens prouintiarum suaz exercitibus collegam ex duobus
consularibz egregiis exercitibus & tertio cui. q̄. claudius Tarētū
praeslet electionem hīc. Antulerat q̄ mentionē de uolonis
reuocandis ad signa. Senatus libam potestātē consulibz fecit
& supplendi unde uellent & eligendi de omnibz exercitibus
quos uellent pmutandiq̄ ex prouintiis qui e re. p. censerent
esse traducendi. Ea etiam cum sum concordia consulū acta
uolones mille unde uicesimā & .xx. legiones scripti mag
roboris auxilia ex hispania quoq̄ a p. scipione liuiō missa.
quidam ad id bellum auctores sunt. viii. hispanorum gallo
rumq̄ ad duo mil. de legione militum equum mixtos nu
midas hispanosq̄. M. lucretiū has copias nauibz adduxit
se & sagittariorum funditorumq̄ ad .iiii. ex sicilia. q̄. man
lium misisse auxerunt tunc tumultū hīc ex gallia misse
ab L. portio praetore hasdrubalem mouisse ex hibernis. & iā
alpes transire. viii. ligurū conscripta armataq̄ coniunctu
ra se transgresso in italia eē. nisi mitteret in ligures qui
eos bello occuparet se cum iualido exercitu quoad tutus
putaret progressurum. he hīc consules raptim confecto de
lectu maturi q̄ constituerant. exire in prouintias coegerūt
ea mente ut utq̄ hostem in sua prouintia contineret neq̄
coniungi aut conferri in unum uires pateretur. plurimū
in eam rem adiuuit opinio hanibalis. q̄ & si ea estate tñsiti
rum in italia fratem crediderat. recordando quia ipse
in transitu nunc rhodani. nunc alpiū. cum hominibz. lo
culq̄ pugnando p̄ qnq̄ menses exhaussisset. haud quaq̄
tam facile maturumq̄ transitū expectabat. & tardius mo
uendi ex hibernis causa fuit. Cetum hasdrubali & sua & alioz
spe omnia celeriora atq̄ expeditiora fuere. non enī recepit

modo auerni eum deincepsq; gallice atq; alpine gentes. s;
etiam secute sunt ad bellum. & tum p munita pleraq;
transitu fratris que antea in uia fuerant. ducebant. tu;
etiam. xii. annorum assuetudine puiis alpib; factis. int'
mitiora iam transibant hominum ingenia. Inulitatisq;
namq; antea alienigenis. nec uide ipsi aduenam in sua
terra assueti omni gnē humano inlotiabiles erant. & p'
ignari quo pen^o pgeret. suas rupes. suaq; castella & pecos
hominuzq; predam peti crediderant. fama deinde puni.
cibelli. quo. xii^m annū italia utebat. satis edocuerat uiam
tantum alpis esse duas preualidas urbes. magno inter se
matis. tratumq; spatio discretas de impio. & opibus cer
tare. He cause apuerant alpes hasdrubali. Ceterum quod
itineris celeritate profectum erat. Ad mora ad placentiā
dum frustra obsidet mag^o q; oppugnat. corrumpit. Credide
rat campeltris opidi facilem oppugnationem esse. & nobi
litas colonie iduxerat eū magnum se excidio ei^o urbis
terrore ceteris iniecturum. Non ipsum solū ea oppugna
tio impedit. sed hanibalē post famā transitus ei tāta spe
sua celeriora iam mouentē ex hispanis continuerat. Quippe
reputantem non solum q; lenta urbium oppugnatione esset.
sed etiam q; ipse frustra eandem illam coloniā ab treuia
uidet regress^o tētalet.

Consules diuersis itinerib; profecti ab urbe uelut i duo
puer descenderent bella. curas hominū simul recordan
tium quas prim^o aduent^o hanibalis intulisset italie clades
simul illa cum angeret cura. quos tam propitios urbi
atq; impio fore deos. ut eodem tempe utrum ubiq; res. p.
prospe gereretur aduersā sedis spem candore ad id tps
extractam eē. cum in italia ad tñsimentū cānasq; precipi
tasset. romanas res prospas. bella in hispania prolapsam
eam erexere. postea cum in hispania alia sup elades duo
bus egregiis ducibus āmissis. duos exercitus ex parte de
lesset. sedā in italia siciliaq; gesta quassatam rem. p. exce
pisse. & ipsum intuallū loci. q; in ultis terras altūm ge
reretur spatiū dedisse ad respirandum. nunc duo bella

in italia accepta duo celeberrimi in his duces circūstare
urbē romanam & unum in locum totam piculi molem
omne onus incubuisse. qui eorū prior uicisset intra pau-
cos dies castra cum altō iūcturum. Terrebat & proxim^o
annus lugubris duorum consulum funeribus. His anxii
curis homines ingredientis in prouincias consules prole-
cuti sunt. Memorie proditū est. plenū adhuc ire in ciues
M. liui^m ad bellū proficiscentē monentiq; fabio ne pulq;
genus hostiū cognoscēt. temē manū conferēt respondisse
ubi primū hostiū agmen conspexisset pugnaturus. Cum q;
reret que causā festinandi eēt. aut ex hoste egregiam glo-
riam inquit. aut ex ciuib; uictis gaudiū certē & si non
honestū copiam.

Priusq; claudi^o consul in prouintiam pueniret. p extremū
finem agri latinatis ducentē in salentinos exercitū ha-
nibalem. expeditis cohortibus adortus. q; hostili^o tubul^o
i composito agmine terribilem tumultū intulit. ad. iiii. mil.
hominū occidit. viii. signa militaria cepit. Mouerat ex
hibnis ad famam hostis. & claudi^o qui p urbes agri salē-
tini castra disposita habebat. Itaq; ne cum duob; exerci-
tibus simul confugeret hanibal. nocte castra ex agro Ta-
rentino mouit. atq; in brutios concessit. claudi^o in salē-
tinos agmē conuertit. Hostilius capuam petens obuiam
ad uenusiam fit consuli claudio. Ibi ex utroq; exercitu les-
ta peditum. xl. mil. ii. mil. & .v. equites. quibus consul ad-
uersus hanibalē rem gerēt. Reliquas copias hostili^o capuā
ducē iussus. ut & fuluio p consuli tradēt. Hanibal undiq;
contracto exercitu. quem in hibnis aut in praesidiis agri
brutii habuerat. i lucanos ad grumentū uenit. spe recipi-
endi opida. que p metū ad romanos defecissent. eodez a-
uenusia. consul roman^o exploratis itineribus contendit.
& mille ferme. & .v. passus castra ab hoste locat. q; grumētū
menibus prope iunctum uidebat penorū uallum. v. pas-
sus interant castra punica. aéro^{na} intiacebat campus. col-
les iminebant nudi sinistro latē karthaginēsi; dextro
romanos. neutri suspecti q; nihil filio. neq; ad insidias

latebrarum habebant in medio campo ab stationibus per-
santes certamina haud satis digna ferebant. Id modo ro-
querere appetebat ne abire hostem patetur. Hannibal in eua-
dere cupiens totis uiribus in aciem descendebat. Tu quoque con-
sul ingenio hostis usus quo minus in tam aptis collibus
insidie timeri poterant quaque cohortibus additis quinque
manipulis nocte iugum superare & in aduersis uallibus
confidere iubet exurgendi ex insidiis & aggredi hostem
T. claudium asellium tertium militem & p. claudium praefectum
sotium edocet: quos cum his mittebat. Ipse luce prima co-
pias omnes peditum equitumque in aciem duxit paulo
post & ab hannibale signum pugnae propositum est. clamor
que in castris ad arma discurrantium est sublatus. Inde e-
ques pedesque certatim portis tuere ac palati per campum quo
perire ad hostes quos ubi effulos consul iubet tribuno
militum tertie legionis. G. atumculeio impat ut equites
legionis quanto maximo impetu posset in hostem emittat.
Itaque pecorum modo incompósitos toto passim campo effu-
dit ut sterni obruique priusquam instituant possint. Nudum
hannibal e castris exierat cum pugnantium clamorem au-
diuit. Itaque exercitus tumultu raptim ad hostes copias a-
git. Iam primos occupauerat equester terror. peditum &
iam legio prima & dextra ala praecipuum inibat. In compósito
hostes ut quemque aut pediti aut equiti casus obtulit. Ita
conferunt manus crescit pugna subsidiis & procurrantium
ad certamen numero auget pugnantisque quod nisi ue-
tere exercitu & duce ueteri haud facile est. inter tumultum
ac terrorem instruxisset hannibal. ni cohortum ac mani-
pulorum decurrentium per collis clamor ab tergo auditum me-
tum ne includerentur a castris iniecissent. Inde pauor
incussus & passim fuga fieri coepit. minorque cedes fuit quia
propinquitas castrorum breuiorem fugam percussis fecit. eques
enim in tergo habebant in insuetam latam inualerant cohortes
sedis collibus uia nuda ac facile decurrentes. tamen super
viii. hominum occisa supra vii. capta signa militaria ac tu-
multuaria pugna. viii. adempta. elefanti etiam quorum

nullus usus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat ^{or} iii.
oculi duo capti & circa romanorū sotiorumq; duces ce-
ciderunt. postero die penus quieuit. Romanus in aciem co-
piis eductis. postq; neminem signa contra effere uidet. spo-
lia legi cesorum hostium & suorum corpora collata in unū
sepeliri iussit. Inde insequentibus diebus continuis aliquot-
ita institit portis ut prope inferre signa uideretur. donec
hanibal tertia uigilia crebris ignibus tabnaculisq; que ps
castrorum ad urbes uergebat & numidis paucis q uallo pō-
tis se ostenderent relictis. profectus apuliam petere inten-
dit. ubi luce successit. uallo romana acies. & numide ex
composito paulisp in portis se ualloq; ostentaue. frustratq;
aliquādiu hostem. citatis eqs sotiorum agmen assequunt.
Consul ubi silentiū in castris. & ne passus quidem q pri-
ma luce obambulauerant pte ulla cernebat duob; eqtibus
speculatum in castra premillis. postq; tuta omnia satis esse
exploratum est. inferri signa iussit tantumq; ibi morat. dū
milites ad pcedam discurrunt receptui deinde cecinit. ml-
toq; ante noctem copias reduxit. postq; die luce prima pced.
magnis itineribus famam & uestigia agminis sequens. haud
procul uenuliam hostem assequit. Ibi quoq; tumultuaria pug-
na fuit. sup. xx. penorū celsa. Inde nocturnis montanilq;
itineribus pen. ne locū pugnandi daret. Metapontum petiit.
Hanno inde. si enim pcedio ei. loci pcederat in brutiis
cum paucis ad exēitum nouum compandum missus. Ha-
nibal eius copiis ad suas additis uenuliam retro quib;
uenerat itineribus repetit. atq; inde canulium procedit.
nunq; newo uestigiis hostis absiterat. & R. fului^m cum Me-
tapontum ipse proficisceret. in luca^{os} ne regio ea sine pcedio
ēet. accersierat.

Inter hec ab hasdrubale postq; ad placentis obsidionem
accessit. iiii^{or} galli equites duo numide cum lris ad haniba-
lem missi. cum p medios hostes totam ferme longitudinez
italie emensi essent. dum metapontū cedentem hanibale
secunt. incertis itineribus Tarentum delati. a uagis pagros
pplatoribus romanis. ad R. claudiū ppretorē deducunt. eum

primo incertis iplicantes vñlis. ut met' tormentorum ad
mot' facti uera coegit. edocuerunt lras se ab haldrubale ad
hanibalem ferre. Cum his lris sicut erant. signatis. Luigi-
lio tribuno militu ducendi ad claudiu consule traduntur.
due simul turme sannitum presidu causa mille. Qui ubi
ad consule puenerunt. lreque lecte p ineprem sunt &
ex captiuis puendatio facta. Tunc claudi' non id tempus
esse. e. re. p. ratus quo consiliis ordinatis prouincie sue
quilsq finibus p exercit' suos cum hoste destinato ab exercitu
senatu bellum gereret audendu ac inouandum aliqd
inprouisum inopinatum quod ceptum non minorem
apud ciues. q hostis t'orem faceret. ppetratum in magna
letitiam ex magno metu uertet. lris haldrubalis Romam
ad senatum missis. simul & ipse patres conscriptos quid
paret edocet. ut cum in umbra occursum se haldrubal
fratri scribat. legionem a capua accersant. delectu roma-
habeant. exercitum urbanu ad Narniam hosti opponat.
Hec senatui scripta. pmissi inde p agrum latinatē. mar-
tucinū. ferentinū. preputia^m. q exercitum ductur' erat.
ut omnes ex agris urbibusq comeat' patos militi ad uel-
cendum in uiam deferrent equos iumenta q alia produ-
cerent. ut uehiculor' fessis copia esset. Ipse de toto exercitu
ciuium sotiorumq quod roboris erat. delegit. vi. peditu
mille equites pronuntiat occupare se in lucanis. pxiā
urbem. punicumq in ea plidium. uelle ut ad iter pati-
cent omnes. profectus nocte flexit in picenum. & consul
quidem qntis maximis poterat itineribus ad collegam
ducebat. Relicto. & tatio legato qui castris pisset. Rome
haud min' terroris ac tumultus erat. q fuerat biennio
an cum castra punica obiecta romanis menibus portisq
fuerant. neq satis constabat animis tam audax iter co-
sulis laudarent. uituparent ne appebat. quo nihil iniq
est. ex euentu fama habiturum. Castra prope hanibale
ducem relecta sine duce. cu exercitu cui detractum fo-
ret omne quod roboris. quod floris fuit & consule in
luca^{os}. ostendisse iter. cum picenu & gallia petet. castra

relinquentē nulla alia re tutiora q̄ errore hostis q̄ ducem
atq; exercitus partē abiisse ignoraret. Quid futurū si id
palam fiat & aut inseq̄ Metonem cum .vi. armatorū p̄fectū
hanibal toto exercitu uelit. aut castra inuadē p̄de-
relieta sine uiribus. sine impio. sine auspicio. ueteres ei⁹
belli clades. duo consules proximo anno int̄fecti t̄rebat̄
& ea omnia accidisse. cum un⁹ impator. un⁹ exercit⁹ hosti-
um in italia esset. Quippe hasdrubalem patre eodez hamil-
care genitum eque ip̄grū ducē p̄ tot in hispania annos
romano exercitu bello geminā uictoria insignē. duobz exerciti-
bus cum duobus clarissimis ducibz deletis. Nam itinis
quidem celeritate ex hispania concitatis ad arma galli-
cis gentibz multo magis q̄ hanibalem ipsum gloriari pos-
se. Quippe in his locis hunc coegisse exercitum q̄bus ille maio-
rem partem militū fame ac frigore. que miserima mortis ḡnā
sint. amisisset. aduiciebant etiā p̄iti rerū hispanie. haud cum
ignoto eo ducē. q̄. newonē congressurū. Sed quē in saltu impe-
dito dephenus forte haud secus q̄ p̄ces conscribendis falla-
cibus conditionibz pacis frustratus elusisset. om̄ia maiora &
uero p̄sedia hostiū. minora sua. meū interprete semper
indeteriora inclinato ducebant.

Nero iam postq̄ tantum int̄ualli ab hoste fecerat. ut detegi
consilium satis tutum esset. paucis milites alloq̄. Negat
ullius consiliū impatoris in sp̄e q̄ audati⁹ re ip̄a tutius
fuisse q̄ suū. ad certam eos se uictoriam ducē. Quippe ad
quod bellum collega non anteq̄ ad satietatē ipsi⁹ peditūz
aut equum date ab senatu copie fuissent. maiores instructio-
resq; q̄ aduersus ipsum hanibalem ire profectus sit. eos ip̄os
q̄ntumcunq; uirtus momentum addiderit rem ipsam
inclinaturos. auditū modo in acie. nam ne an̄ audiatur
datus opam altuz consulem. & altum consulem aduenis-
se. haud dubiam uictoriā factuz. famam belli conficere
& p̄ua momenta in sp̄em. metumq; ip̄ellē animos. glie-
quidem ex re bene gesta. fructū prope om̄s ip̄os latu-
ros. sp̄ quod postremū adiectū sit. id rem totam uideri

traxisse. cernē ipsos quo concursu qua admiratione quo
pauore hominū iter suum celebratur. & hercule p̄instruē
ta omnia ordinibus uirorū mulierūq; undiq; ex agris
effusorum int̄ uota & preces & laudes ibant. Illos presi
dia rei p̄ uindices urb̄ romane impiiq; appellabant. in
illorum armis dextisq; suam liborumq; suorū salutem
ac libertatē repositam esse. deos om̄s deasq; precabantur.
ut illis faustum iter felix pugna. matā ex hostib; uictō
ria esset. dānarenturq; ipsi uotorum. que pro his susce
pissent. ut quēadmodum nunc solliciti prosequerentur.
eos ita paucos post dies leti ouantibus uictōria obuiā
irent. Inuitate inde pro se quisq; & offerre & flagitare
precib; ut que ipsis iumentisq; usui essent a se potissi
mū sumerent. benigne omnia cumulata dare modest
tia certare milites. nō quid ultra usum necessariū su
merent. nihil motari. nec ab signis subsistē cibū capien
tes diem ac noctem ire. uix quod satis ad naturale de
siderium corporū esset quieti dare. & ad collegam pre
missi erant. qui nuntiarent aduentum. p̄eundarentur.
q; clam an palam noctu an int̄diu uenire se se uellet. uel
dem an alius confidē castris. Nocte clam ingredi iussum
est tessera p̄ castra ab liuio consule data erat. ut tribuni
tribunos. centurio centurionē. eques equitem. pedes
peditē accipet. neq; enim dilatari castra opus eē. ne ho
stis aduentum alterius consulis sentiret. & coartatio plu
rimū in angusto tendentiū facilior futura erat. q; clau
dianus exercitū nihil ferme præter arma secū in expe
ditionem tulerat. Cetum in ipso itinē auctū uoluntariis
agmen erat. offerentib; ultro se se. ex ueterib; militib;
perfunctis iam milita & iuuenibus quos certatū noīa
dantes. si quorū corporis spēs roburq; uirū aptū mili
cie uidebatur. conscripserat. Ad senām castra alteri⁹ con
sulis erant. & v̄. ferme inde passus hasdrubal aberat.
Itaq; cum iam appropinquaret. tectus montib; substitit.
Nero. ne an noctem egrederetur. silentio ingressi. ab suis
quisq; ordinis hominib; intentoria adductis. cū sūma

omnia letitia hospitalit' excipiunt. postero die consilium
habitum. cui & L. porti' licini' pretor adfuit. Castra iun-
cta consulū castris habebat. & ante aduentū eorū p loca
alta ducenda exercitum cum modo insideret angustos
saltus ut transitum clauderet. modo ab latē aut tergo
capet agmē. ludificat' hostem omnibz artibus belli fuerat
is tum in concilio aderat. Multorū eo inclinant sentētia.
ut dum fessum uia ac uigiis reficerent militem. Nero
simul & ad noscendum hostem sibi paucos sumeret dies.
tempus pugnandi differret. Nero non suadē modo. sed
sūma ope orare institit. ne consilium suū quod tutum co-
leritas fecisset. temerariū morando facerent. errore qui nō
diuturn' futurus esset uelut torpentē hanibalem. nec cast'
sua sine duce relicta aggredi. nec ad sequendū iter inten-
disse. anteq se moueat delere exercitum hasdrubal' posse.
redireq in apuliam. Qui prolatando spatiū hosti det. euz
illa castra prodece hanibali & apite in galliam iter. ut p
otium ubi uelit hasdrubali coniungatur. Ex templo sig-
num dandū & exeundū in aciem. abutendumq errore
hostium absentiu pntiumq. cum neq illi sciant euz pau-
cioribz. nec hi cum pluribus & ualidioribz rem esse. Con-
cilio dimisso signum pugne proponitur. confestimq i acie
procedunt. Jam hostes ante castra instructi stabant. Mo-
tam pugne attulit q hasdrubal' prouectus ante signa
cum paucis equitibus scuta uetera hostiu notauit que
ante non uiderat. & strosiores equos. multitudo quoq
maior solita uisa est. suspicatus id quod erat. receptui
prope cecinit ac misit ad flumen unde aquabant. ubi
& excipi aliqui possent & notari oculis si qui forte adusti-
oris coloris ut ex recenti uia essent. circumuehi procul
castra iubet. speculariq nū auctū aliqua parte sit uallū.
& attendant semel bis ne signū canat in castris. Ea cū or-
dine omnia relata essent. castra nihil aucta errore facie-
bant. bina erant. sicut ante aduentū alteri' consul' fue-
rant. una M. liuii. alta L. poti' neutris quicq quo latius
tenderetur ad munimenta adiectū. Illud ueterez ducez

assuetūq; romano hoste mouit. q; semel in praetoriis castris
signū bis in consularibusq; referebant cecinisse. duos p-
fio consules esse. & quo nā modo alī ab hanibale abcessis-
set cura angebat. minime id quod erat suspicari potāt.
tante rei frustratione hanibalem ulū. & ubi dux. ubi ex-
ercitus eēt. cum quo castra coniuncta haberet. Ignorare
profecto haud mediocri clade abstritū insequi nō aulū
magnope uereri. ne pditis rebo serū ipse auxiliū ueniss;
romanisq; eadem iam fortuna in italia quae in hispania
esset. Interdū las suas non puenisse ad eum credē. Int-
ceptisq; his consulem ad se se opprimendū accelerare.
His anxius curis extinctis ignib; uigilia prima. signo
dato. ut taciti uasa colligēt. signa ferri iussit. In trepi-
datione & nocturno tumultu duces parū iter asseruati.
alī in destinatis iam an̄ animo latebris subleuit. alī pua-
da nota Metaurū flumen tranauit. Ita desertū ab du-
cib; agmen. primos p agros palat. fessiq; aliquot sōno
ac uigiliis sternunt corpa passim. atq; infrequenta reli-
quunt signa. hasdrubal dum lux uiam ostenderet. ripa
fluminis signa ferri. iubet. & p tortuosi sin^o amnis flux-
usq; cum errore uoluens haud multū processisset. nisi
prima lux transitū oportunū ostendisset. transiturus
erat. sed cum qntum a mari abscedebat. tanto altiorib;
coercentib; amnē ripis. nō inuenirent uada. diē teren-
do. spatū dedit ad insequendū se se. hosti. Nexo pmū
cum omni equatu aduenit. portū deinde assecutus. cui
leui armatura. q; cum fessum agmen carpent. ab oī parte.
incurserentq;. & iam omisso itinē quod fuge simile erat.
castramentari pen^o in tumulto sup fluminis ripam uel-
let. aduenit liui^o peditum omnibus copiis. non itinē
modo. sed ad conferendum ex templo preliū instructis ar-
matis. Sed ubi omnes copias coniunxerunt. directaq;
acies est. Claudi^o dextro in cornu. liui^o a sinistro pug-
nam instruit. Media acies praetori tuenda data est.

Hasdrubal omilla munitione castror; postq; pugndū

uidit in prima acie ante signa elefantos locat. circa eos le-
uo in cornu aduersus claudi^m gallos opponit. haud tantū
eis fidens. q̄ntum ab hoste timeri eos credebat. Ipse dex-
trum cornu aduersus. M. liui^m sibi atq; hispanis & ibi
maxime in uetē milite spem habebat. sumplit. Ligures
in medio post elefantos positi. sed longior q̄ latior erat
acies. Gallos prominens collis tegebat. ea frons quā hispa-
ni tenebant. cum sinistro romanorū cornu concurrit.
dext^r omnis acies extra prelium eminens cessabat. col-
lus opposit^o arcebat. ne aut fronte aut latē aggredēt^r.
Inter liui^m baldrubalemq; ingens contractum certamē
erat. atroxq; cedes utiq; edebatur. Ibi duces ambo ibi
maior p̄s peditū equitūq; romanorū. Ibi hispani ue-
tus miles pariterq; romane pugne. & ligures durum in
armis genus. eodem uerū elefanti. qui primo impetu tur-
bauerant ante signa romanos. & iam signa mouerāt loco.
deinde crescente certamine. & clamore ipotent^o iā regi-
& int^o duas acies uersari. uelut incerti quoz eēt. haud
dissimilit^o nauib; sine gubernaculo uagis. Claudi^o quid
ergo precipiti cursu tam longū certamen ementi sum^o
clāmitans militibus. cum in aduersū collē frust^o signa
erigere conat^o eēt. postq̄ ea regione penetrari ad hostē
non uidebat posse. cohortes aliquot subductas ab dext^o
cornu. ubi stationē magis seque^m q̄ pugna^m futura^m cene-
bat. post aciem circūducit & non hostib; modo. sed &
suis inopinantib; in sinistrum hostiū latus incurrit.
tantaq; celeritas fuit. ut cum onduissent se in latē. mox
in t̄ga pugnarent. Ita ex omnib; partib; a fronte. ab la-
tere ab t̄go trucidarentur. hispani liguresq;. & ad gallos
iam cedes puenerat. Ibi m̄mū certaminis fuit. naz &
p̄s magna ab signis aberant. nocte dilapsi. stratiq; sōno
p̄ agros. & q̄ aderant itinē. ac uigiliis felli. intolerātissi-
ma laboris corpora uix arma humis gerebāt. & iā dies
mediū erat. siti^oq; & calor hiantes cedendos capiēdo^oq;
affatū prebebant. elefanti plures ab ipsis rectorib; q̄
ab hoste interfecti. fabrile scalprū cū malleo habebant.

& ubi seuire bellue ac tuere in suos cepant. magister inter
aures positum ipsa in compage qua iungitur capiti ceruix.
q̄nto maximo poterat ictu adigebat. ea celerissima uia mō-
tis in tante molis bellua inuenta erat. ubi regendis pui-
cissent. primusq; id hasdrubal instituerat dux. cum sepe
alias memorabilis. tum illa precipue pugna. Ille pugnan-
tis hortando puer obeundoq; picula sustinuit. Ille fessol
abnuentisq; tedio ac labore nunc precando nē castigan-
do accendit. Ille fugientes reuocauit. omissamq; pugnam
aliquot locis restituit. postremo cum haud dubia fortuna
hostium eēt. ne supstes tanto exercitui suū nomen secuto
esset. concitato se in cohortē romanam imisit. ubi ut p̄e
hamileate. & fratre hanibale dignū erat. pugnas cecidit.
Nunq̄ eo bello una acie tantum hostiū infectum est. red-
ditaq; equa cānensi clades. uel ducis uel exat̄ interitu
uidebatur. Lxvii^m hostiū occisa. capta v^m & cccc^{li}. Magna p̄da
alia tū omnis gn̄is. tum auri argenti. Ciuium etiam ro-
manorū q̄ capti apud hostes erant. sup̄. iiii^m capitū recep-
ta. Id solatiū fuit pro amissis eo prelio militib; . nam aut
quaqm̄ incruenta uictoria fuit. viii^m ferme romanorum
lotiorumq; occisa. Adeoq; etiā uictores sanguis cedisq; ce-
pat satietas. ut postero die cum eēt nuntiatū luio cōsuli
gallos cisalpi^{os} & ligures q̄ aut prelio non adfuissent aut
int̄ cedem effugissent. uno agmine abire sine duce certo
sine signo. sine ordine. sine uallo. sine impio. si una ala
equitum mittatur. posse om̄s deleri. Sup̄sint inq; aliqui
nuntis & hostiū cladis. & nostræ uirtutis. Nero ea nocte
que secuta ē pugna citatiore agmine q̄ inde uenerat. die
vi^{to} ad statua sua atq; hostē puenit. Iter ei^{us} frequētia minore.
quia nemo p̄cesserat nunti^{us}. letitia uero tanta. ut uix cō-
potes mentiū gaudio eēt. celebratum ē. Nam rome neut̄
aī habitus satis dici narratiq; pot̄. Nec q̄ incerta expectatōe
euent^{us} ciuitas fuerit. nec quo uictorie famā accepit. Nunq̄
p̄ omnes dies. ex quo claudiū cōsulem profectū fama at-
tulit. ab orto sole ad occidentē. aut Senator quisq; a ciuā
atq; a magistratib; abscessit. aut p̄ foro Matrōne q̄ nihil in

ipsis opis erat. in preces, obtestationesq; uersere p oia delu-
bra uage, supplicis uotisq; fatigauē deos. Taz sollicitate ac sus-
pense ciuitati fama incerta primo accidit. duos narnien-
ses equites in castra. que in faucibus umbrie opposita e-
rant. uenisse ex prelio nuntiantis celos hostes. primo ma-
gis auribus. q̄ animis acceptum erat. ut mai^o letiusq; qm̄
quod mente cape. aut satis credē possent. & ipsa celeritas
fidem impediebat. q̄ biduo añ pugnati dicebatur. lrē
deinde ab L. manlio accidi^o mille ex castris afferuntur.
de narniensium equitum aduentu. He lrē p forū ad tri-
bunal pretoris late. Senatū in curiam exciuerunt. tatoq;
certamine ac tumultu ppli ad fores curie concursus est.
ut adire nunti^o non posset. sed cunctantibus uociferantibus.
q; ut in rostris pri^oq; in senatu lrē recitarent. Tandē sumo-
ti & coerciti a magistratibus. dispartitq; letitia int̄ ipotentis
eius animos potuit. In senatu p^o dein in contione lrē
recitate sunt. & pro cui^oq; ingenio. aliis iam certum gau-
dium. aliis nulla añ fides futura erat. q̄ legatos consulū
uel lrās audissent. Ipsos deinde appropinquare legatos al-
latum est. tunc enim uero omnis etas currē obuiam. pri-
mū quisq; oculis auribusq; haurire tm̄ gaudiū cupietes
ad molium usq; pontē continens agmen puenit. legati e-
rant. L. ueturio phil^o. L. licinio uatius. & cecilio metellus.
circunfulsi omnis gn̄s frequentia in forū puenert. cum
aliū ipsos alii comites eorum que acta sint. pcunctarent.
& ut quisq; audierat exitum hostiū impatoremq; occi-
sum. legiones ro^o incolumis. saluos consulis eē. ex tēplo
aliis porro iptiebant gaudiū suū. Cum egre in curiam ue-
nissent. multo egrius sumota turba. ne patribus miscētur.
lrē in senatu recitate sunt. Inde traducti in contionē legati.
L. ueturio lrās recitatis. ipse plani^o omnia que acta erant.
exposuit. cum ingenti assensu. postremo & clamore uni-
uersę contionis. cum uix gaudiū animis capent discur-
sum. inde ab aliis. circa templa deum. ut grates agerent.
ab aliis domos. ut coniugibus libisq; tam letū nuntius
iptirent. Senat^o q. M. luio. & q. claudio icolumi exercitu

ducem hostiū legionēq; occidissent. Supplicationē in triduū
decreuit. Eam supplicationē. A hostili^o pretor pro contione e-
dixit. celebrataq; a uiris feminisq;. Omnia templa p totum
triduum equalem turbam habuere. cum matrone amplissi-
ma ueste cum libis pinde. ac si debellatum foret oī solute
metu diis imortalibus grās agerent. Statutum quoq; ciuita-
tis ea uictoria mouit. ut iam inde haud secus q̄ in pace res
inter se contrahē. uendendo emendo mutuū dando argen-
tum creditumq; soluendo audent. Q. claudius consul cum
in castra redisset. caput hasdrubalis quod seruatiū cum
cura attulerat. proici ante hostium stationes. captiuosq; af-
fros iuncti ut erant. ostendi duos & de his solutos ire ad
hanibalem & expromē que acta eēt. iussit. Hanibal tāto
simul publico familiarisq; iētus luctu agnosce se fortunam
kathaginis refertur dixisse. Castrisq; inde motis omnia
auxilia que diffusa lati^o tueri non poterat in extremū ita-
lie angulum. Brutios contrahit & Metapontinos ciuitatē
uniuersam exiit sedibus suis & lucanorum q; sue ditiorū
erant in brutium agrū traduxit.

Res in hispania prospere geste a Sillano scipionis
legato & a L. Scipione fratre aduersus penos a
sulpicio pconsule. ab atallo rege asie aduersus
philippum regem macedonie pro etholis refe-
runtur. Cum M. liuius & clau^o netoni consulibus. triumphus
decretus eēt. Liui^o q; in prouintia sua rem gesserat. quadri-
gis inuectus est. Neto q; in college prouintiam. ut uictoriā
eius adiuuaret. equo secutus est & in hoc habitu plus glo-
rie reuerentisq; habuit. nā & plus i bello q; collega fecerat.
Igitur in eade negligentia uirginis. que non custodierat.
extinctus cesa est flagro. P. scipio in hispania cū penis
bellauit. xiiii. anno ei belli. v. post anno q̄ ierat. pullisq;
in totū possessione eius hostibus hispaniam recepit. Et a
Taracone in affricam ad siphacem regē massiliorū tñlie-
cit. sedus iunxit. Hasdrubal q̄lgonis ibi cum eo eodem
lecto cenauit. Munus gladiatorium in honorem patris

patruiq; karthagini noue dedit. non ex gladiatoribus. sed
 ex illis qui aut in honore ducis. aut ex prouocatione desen-
 debant. in quo reguli duo fratres de regno ferro contende-
 runt. Cum gigia urbs oppugnaret. oppidani libos. & coniu-
 ges Rogo extructo occiderunt. & se insup precipitauerunt.
 Ipse scip. dum graui morbo implicatus eet. seditione ipse
 exercitus motam confirmatus diliecit. Rebellantesq; his-
 panie ppos coegit in deditiōem uenire. & amicitia
 facta cum max imilla rege numidorū q illi auxilium
 si in affricam trāsiesset pollicebat. gaditanis quoq; p
 dilcellum inde magonis. cum karthagine scriptū erat.
 ut in italia traheret. Romam reuisus consulq; creatus
 ut affricam traheret. si de re. p. ee censeret. Mago hamilea-
 ris fili^o a. minore baleari isula. ubi hiemauerat in italia
 traheret.

liber XXVII.

Vm transitu hasdrubal^{is} qntum in
 italia inclinauerat belli. tantuz
 leuate hispanie uiderent. Re na-
 tum ibi subito par priori bellum
 & hispanias ea tempestate sic ha-
 bebant romani peniq;. Hasdrubal
 gilgonis fili^o ad oceanū penitus
 gadesq; concesserat. Nostri maris
 ora. omniūq; ferme hispania. que in orientē uertit. scipi-
 onis ac romane ditionis erat. Nouus impator hannō
 in locū barchini hasdrubalis nouo cum exercitu ex af-
 frica transgressus. Magoniq; iunctus cum in celtibia q
 media inter duo maria est. breui magnum nūm homi-
 nū armasse. Scipio aduersus eū. M. sillanū cum decem
 milibus militū. v. militibus misit. Sillan^o qntis maximis
 potuit itineribus. Impediebant autē & aspitates uias.
 & angustie saltibus crebris. ut pleraq; hispanie sunt
 inclute. cum non solum nuntios sed & famā aduent^o
 sui progressus. ducibus itidem ex celtibia trāsiugis ad
 hostem puenit. hisdem auctoribus comptum ē q eum. x.

circu mil' ab hoste abeēt. bina castra circa uiam qua uent eē
leua nouū exercitum sup̄ viii^m dextta punica tenē castra. sta
tionibz. uigiliis. omni iusta militari custodia tuta & firma
esse. Illa alā soluta neglectaq; ut barbarorum & tironū. & mi
nus timentium q; i sua terra essent. Ea prius aggredienda
Sillanus ratus signa q; maxime ad leuam iubebat ferri n̄
inde ab stationibz punicis conspiceret. Ipse premillis spe
culatoribus citato agmine ad hostem pgit tria milia fer
me aberat. cū haud dum quisq; hostium senserat contra
gosa loca & oblita uirgultis tenebant collos. Abi in caua
ualle. atq; ob id inculta confidē militē & cibum cape iu
bet. Interim speculatores transfugas dicta affirmantes ue
nerunt. tū sarcinis in mediū coniectis arma romani capi
unt. acieq; iusta in pugnam uadunt. Mille passuū aberat.
cum ab hostibus cōspēti sunt. trepidariq; repente ceptuz.
Mago ex castris citato equo ad pmū clamorē. & tumultuz
aduehitur. erant in celtiborum exercitu. iiii. scuta. & .cc.
equites. hanc iustam legionē & id ferme quod roboris erat.
in primam aciem locat. ceteros leuem armaturam i subli
diis ponit. cum ita instructos educeret e castris. uix dum
egressos uallo in eos romani pila coniecerunt. Sublidunt
hispani aduersus emissa tella ab hoste. Inde emittenda
ipī consurgunt. que cum rō confert. ut solent densatis exce
pillent scutis. tum pes pede collatus. & gladiis geri res cep
ta ē. Ceterz aspitās locorum & celtibis qbus in prelio concur
sare mos est. uelocitatē inutilem faciebat. & haud iniqua
eadem erat romanis stabili pugna alluctis. nisi q; āgultie.
& intnata uirgulta ordines dirimebant. & singuli biniq;
uelut cum pibus conserē pugnam cogebantur. quod ad fu
gam impedimento hostibz erat. Ad ad eadem eos uelut iūē
tos p̄bebat. & iam ferme omnibz scutatis celtiborū inter
fectis. leuis armatura. & karthaginenses. qui ex altis cal
tris subsidio uenerant. peulli cedebantur. haud ampli^o
tria mil' peditum & equitatus omnis uix mixto prelio cū
Magone effugerunt. Hanno alt' impator. cum hīs q; postre
mi in profligato prelio aduenerunt uiuus capit. Magonē

ad

fugientē equitatus ferme omnis & quod ueterū peditū erat
secuti x. die in gaditaniam prouintia ad hasdrubalē pue-
nerunt. Celtibi nouus miles in proximas delapsi siluas in
domos diffugerunt. oportuna uictoria nequaquā tantū ias
conflatum bellū. quāta futuri mā belli si licuisset. his celti
berotū gente excita & alios ad arma sollicitare populos
oppressa erat. Itaque collaudato benigne Sillano. Scipio spem
debellandi si nihil ea spe ipse cunctando moratus esset
nactus ad id quod reliquū belli erat. in ultimā hispaniā
aduersus hasdrubalem pgit.

Penus cum castra sua forte in Boetica ad totiorum animos
continendos in fide haberet. signis repente sublatis. fugē
magis quā itineris modo. penitus ad oceanū & gadis ducit.
Ceterum quo ad continuū exercitū propositū bello se
forte ratus anquā fretō gadis traiecit. exercitū omnes passim
in ciuitates diuisit. ut & muris se ipsi & armis tutarent.
Scipio ubi animadūtit dissipatū passim bellum & circū
ferre ad singulas urbes arma diutini magis quā magis eē
opis. retrouertit iter. ne tamen hostibus eam relinqueret
regionem. L. Scipionem fratrem cum decem milibus peditū
mille equitum ad oppugnandam opulentissimam in his
locis urbem. quam orōcin barbari appellabant. mittit.
Sita in Mesesum finibus ē hispaniē gentis ager frugifer.
argentum etiā incole fodiunt. ea arx fuit hasdrubalis ad
excursiones circa mediterraneos populos faciendas. Scipio ca-
stris prope urbem positis. prius quā circunvallaret urbem mi-
sit ad urbem portas. qui ex propinquo alloquo aiōs tenta-
rent. suaderentque ut amicitiam potius quā uim experirentur.
romanorum. ubi nihil pacati respōdebatur. fossa dupli-
ciq; uallo circundat urbem. in tres partes exercitū diuidit.
ut una se pars. quietis intem duabus oppugnaret. prima
pars cum adorta oppugnare est. atrox sane. & anceps plū-
um fuit. non subire. non scalas ferre ad muros. p̄ncidē-
tibus tellis facile erat. & iam qui erexerant ad murum
scalas. alii furcis ad id ipsū factis. detrudebant. & alios
lupi lupne fere inieci. ut in piculo essent. ne suspensi i

murum extraherent. quod ubi animaduertit scipio nimia
paucitate suorum exequatum certamen esse. & iam eos superare
hostem. & ex muro pugnaret. duabus simul partibus prima re-
cepta urbem est aggressus: que res tantum pauoris iniecit
fessis iam tum primis oppugnando. ut & opidani mentia re-
pentina fuga desererent. & punicum presidium metu ne-
prodita urbs esset. relictis stationibus in unum locum se-
colligeret. Timor in oppidanos incessit. ne si hostis urbem
intraret. sine discrimine penus an hispanus esset. obuii
passim cederent. Itaque patefacta repente porta. frequentes
exopido se se eiecerunt. Scuta praese tenentes. ne tella
procul proiicerent. nudas ostentantes dextras ut gla-
dios abiicisse appareret. Id utrum parum ex intuitu sit
conspicuum. an dolus aliquis suspectus fuerit. inconspicuum
est. Impetus hostilis in transfugas factus. nec secus quam
aduersa acies est celsa. eademque porta signa infesta urbi il-
lata. & aliis partibus securibus dolabrisque cedebant. & re-
fringebant porte. & ut quisque intrauerat eques ad fossam
occupandum. ita enim preceptum erat. citato equo progre-
deretur. Additum erat. & triariorum equi presidium. legio-
narii cetam partem urbis perueniunt. direptione. & cedere ob-
uiorum nisi qui armis se tuebantur. karthaginenses omnes
in custodiam dati sunt. oppidanorum quoque. ceteris ferme
qui clauserant portas. ceteris traditum opidum. suae
reddite res. Cecidit in urbe eius oppugnatione hostium
duo milia ferme. romanorum haud plus. cxxx. lita & ipsi
que rem gessere urbis eius expugnatio fuit. & imperatori ce-
terorumque exercituum. & spectiosum aduentum suum ingentem
turbam captiuorum praese agentes fecerunt. Scipio collauda-
to fratre cum quanto poterat uictorum honore karthaginem
ab se captam. ab eo orationem equasset. Quia & hyems illa
erat. ut nec tentare quadis. nec disiectum passim per prouinciam
exercitum hasdrubalis confectari posset. in citeriorem his-
paniam recipit exercitum. dimissisque in hispania legionibus
L. scipione fratre romam misso. & hannone hostium
imperatore. ceterisque nobilibus captiuis. Tarracoenem recessit.

Eodem anno classis romana cum M. ualerio leui^o p^oconsul^e
ex sicilia in affricam transmissa in uticensi karthaginen-
siq; agro late populationes fecit. extremis finibus karta-
ginensium circa ipsa menia utice p^ode adte sunt. Repe-
tentib; siciliam classis punica. Lxx. erant longe naues
occurrit. x. & vii^{tes} naues ex his capte sunt. quattuor in
alto merse. Cetera fusa ac fugata classis. Terra mariq; uic-
tor romanus cum magna omnis gn^{is} p^oda libeum
repetit. Toto inde mari pulsus hostiu^o nauib; magni com-
meatus frumenti romam subuecti. Principio estatis
eius qua hec ada sunt. p. sulpit^o proconsul. & athalus
rex cum egine sicut ante dictu^o est hib^onaslent. leuini^m
inde classe romana iuncta. & xx. quinq;emes regie &
xxx. transmisserunt. & philippus ut seu tra seu mari
obuiam eundu^o hosti foret. paratus ad omnes cona-
tus esset. Ipse demetriadem ad mare descendit. latul-
sam diem ad conueniendum exercitui edixit. undiq;
ab lotiis legationes demetriadem ad fama^o regis coue-
nerunt. Sustulerunt eni^o animos etholi ab romana so-
cietate. cum post athali aduentum finitimosq; depla-
bant. nec anacarnes solu^o boeti^o & q. euboriam icoluit.
in magno metu erant. Sed achei quoq; quos sup etho-
licum bellu^o. Machaidas etiam lacedemoni^o tyrannus
haud procul argeoru^o fine positus castris terebat. Hi
omnes suis q^oq; urbib; q^o picula tra mariq; porten-
debantur. memorantes auxilia regem orabant. ne
ex regno quidem ipsi tranquille nuntiabant res. &
Serdiledum. & pleuratu^o motos ee. & tracu^o maxie bellu^o.
Medios si quo longinquu^o bellum. regem occupasset. p^oxi-
ma macedonie inuasuros. Boeti quidem. & intiores
grece ppli Termosilaru^o saltu^o ubi anguste fauces coar-
tant. uet. fossa ualloq; inteludi. ab etholis nutiabant.
ne transitu^o ad lotioru^o urbes tuendas philippo daret.
uel segne^o ducem tot excitare tumultus circūfusi poterat.
legationes dimittit pollicetur tempus ac res sinet

omnibus latitum auxiliū. In p̄ntia que maxime res ur-
gebant parent. Tum p̄sidium urbi mittit. vnde allatū
erat. athalū ab lēno classe transmissa. omnem circa urbē
agrum deplatum. poliphantam cum modica manu in
boetiam Mēphū item quendam ex regis ducibus cū mille
peltatis. pelta cethre haud dissimilis est. albidē mittit.
additi. v. henianū ut omnes insule partes tueri possent.
Ipse Scotusam est profectus. eodemq; ab tarissa macedo^m
copias traduci iussit. Eo nuntiātū est conciliū etholis
heracleam indietum. Regemq; athalum ad consultan-
dum de sūma belli uenturum. hunc conuentum ut
turbaret. subito aduentu magnis itineribus heracleas
duxit & concilio quidem dimisso iam uenit. Segetibus
tamen que iam prope maturitatem erant. maxime in
sinū enianū euastatis. Scotusam copias reducit. Ibi exer-
citu omni relicto cum cohorte regia demetriadem se se-
recepit. Inde ut ad omnis hostium mot^o possit occurrē
in phocidem atq; euboiam & peparetū mittit qui loca al-
ta eligerent. vnde editi ignes apparerent. Ipse in Tulco mōt^o
est. in altitudinem ingentem cacuminis editi speculaz
posuit. ut ignibus procul sublatis signuz ubi qd molirēt
hostes. momento tempis acciperent. Roman^o impator & ata-
lus a papareto. & Minicea receerunt classem in euboiam
ad urbem oretum tramiti que ab demetriade consina
calcidem & euripum petenti ad leuā prima urbū eu-
boie posita est. Ita inter athalum ac sulphitium cōuenit.
ut romani a mari regii oppugnarent a terra. Quadriduo
postq; appulla classis est. urbem aggressi sūt. Ad tps̄ occul-
tis cum platone qui a philippo p̄posit^o urbi erat. col-
loquiis absumptū est. duas arces urbs habet. unā ymi-
nentē mari. altā urbis media est. Cuniculo inde uia ad
mare ducit. qua mare turris qnq; tabulatoz egregiū pro-
pugnaculum claudebat. Ibi p̄mo atrocissimū contractū
est certamē. & turris instructa omni gnē tellorum & tor-
mentis machinisq; ad oppugnanda ea ex nauibus expo-
sitis. cum omniū oculos animosq; id certamen aduertisset.

porta maritime arcis plator romanos accepit. momentoq; arx
occupata est. opidani pulsi inde in mediam urbem. ad al-
tam tendē arcem. & ibi positi erant. qui fores porte obicerēt.
Ita exclusi in medio caduntur. capiuntq;. Macedo^m presidium
conglobatum sub arcis muros stetit. nec fuga effulse petita. nō
ptinaciter prelio inuito eos plator uenia. a Sulpi^o impetrata. in
naues ipositos ad demetria thotidis exposuit. Ipse ad atha-
lum se recepit. Sulpi^o tam facili ad oreū successu dat^o cal-
cidem inde uetrici classe petit. ubi haud quā ad spem e-
uectus respondit. ex patenti utiq; coactum in angustias māe.
ut spem intuenti pmo gemini port^o in ora duo uersi pbuere.
sed haud facile infestior alia classi statio ē. nam & uenti ab
utriusq; tē paltis montib; subiti & procelloli deiciunt. &
fretum ipsū euripinosi septies die. sicut fama fert. tēpori-
bus estatis reciprocant. sed temē in modum uenti nuē huc
nunc illuc uersō mari uelut monte precipiti deuolutus tor-
rens rapitur. Ita nec dies. nec noctes. quies nauib; dat. tu;
classem tā infesta statio accepit. cum & opidum alia parte
clausum mari. alia a terra egregie munitus. presidioq; uali-
do firmatum. & precipue fide prefectorum pncipumq;. q̄
fluxa & uana apud oreum fuerat. stabile atq; inexpugnabi-
le fuit. Id prudenter ut itēmē suscepta re romanus fecit.
q̄ circumspectis difficultatibus ne frustra temp^o tereret.
celerit^{er} abstulit incepto. classemq; inde ad cinū locridis
emporium. Inde opūtorum urbis mille passuum a mari
sue traiecit. philippum & ignes ab oreo editi monuerant.
sed euripo serip^o platois fraude & specula elati & ipari tū ma-
ritimis uirib; haud facilius erat in insulam classi access^o. Ita
res p cunctationē omissa ad calchidis auxiliū ubi signus
accepit. ipigre est mot^o. nam & ipsa calchidis q̄q; eiusde; insule
urbs est. tamen a deo orto int^{er}scinditur fretō. ut ponte cōti-
nenti iungatur. terraq; aditum faciliore q̄ mari habeat.
Igit^{er} philippus ducto presidio. fulisq; etholis. q̄ saltū Termo-
filariū insidebant. cum ab demetriade. Scotulam in tertia
uigilia profectus. trepidos hostis heracleam compulisset.
Ipse uno die phocidis eletiā milia ampli^o. Lx. contendit.

Eodem ferme die ab athalo rege opuntiorum urbs capta
diripiebatur. Concesserat eam regi praedam. Sulpiti^o q^ua oreu^m
paucos ante dies ab ro. milite ex partibus regis direptum fu-
erat. Romana classis oreu^m se se recepat. & athalus ignat^o
aduent^o philippi pecuniis exigendis a principibus terebat
temp^o. adeoq^{ue} inprovisa res fuit. ut nisi cretentiu^m q^udam
forte pabulat^u ab urbe longius progressi agm^{en}e hostiu^m
procul conspexissent. opp^omi potuerit athalus iermis
atq^{ue} incomposit^o cursu effusus mare ac naues petit. &
mollentibus ab tra naues. philippus aduenit. met^uq^{ue}
ex tra nauticus prebuit. Inde op^utem rediit. deos ho-
minesq^{ue} accusans. q^uo^o tante rei fortunam ex oculis p^{ro}pe
raptam amisisset. op^utii quoq^{ue} ab eadem ira increpiti
q^uo^o cu^m trab^e obsidione^m in aduentum sui potuissent. ui-
lo statim hoste in uoluntariam prope ditione^m con-
cessissent. Compositis circa op^utem rebus Turonem est
profectus. & athalus p^{ri}mo oreum se recepat. Inde cu^m
fama accidisset. prusiam bithuniae regem in fines reg^{is}
sui congressu^m omittis romanis rebus atq^{ue} etholico bello
iⁿ aliam traiecit. & sulpiti^o equinam classem recipit. unde
initio uetus profectus haud maiore certamine q^uo^o op^ute^m
athalus cepit. philipp^o Turone^m cepit. Incolebant urb^e
eam profugi ab thebis photici urbe sua capta a philip-
po cum iⁿ fidem etholorum puenissent. Sed dimis eas
etholi dederant. urbes uastate ac deserte p^{ro}re eius.
dem philippi bello. tu^m ab Turone sicut paulo an^{te} dictu^m
est recepta profectus tritonon & dimias doridis pua
atq^{ue} ignobilia opida cepit. Inde elateam iullis ibi se-
opiri ptolomei rhodioru^mq^{ue} legatus uenit. ubi cu^m de fini-
endo etholico bello ageretur. affuerant eni^m legati nup^{er}
hetacleae concilio etholoru^m romanoru^mq^{ue} nuntio^{rum} affert.
Machiniade^m olipioru^m sollene ludicu^m parantis elios
aggredi statuisse. puenendu^m id ratus legatis cu^m beni-
gno responso dimissis. se neq^{ue} causam ei^{us} belli fuisse.
nec mora^m si modo equa & honesta conditione liceat
p^{ro} pace futur^us. q^uo^o expedito agmine profectus p^{er} Boetias.

Megaram atq; inde corinthū descendit. vnde cōmeatib⁹
sumptis pheliū. tapheneūq; petit. & iā cum oreum uenit.
set audita Machiniadā fama aduentus sui tritū refu-
gisse lacedemonē. egium se ad conciliū etholorū recepit.
simul classem punicā ut mari quoq; aliqd posset accitā.
Ibi ratus est inuenturū. pauus ante dieb; inde ex eo
traiecerunt. phoceas traiecerant peni. Inde portus
acarnanū petierant. Cum ab oreo profectū athalū ro-
manosq; audissent. ueriti ne ad se uerēt. & in Tarū. fau-
ces he sunt chorinthei sinus opprimerent. philipp⁹ me-
rebat quidem & angebatur. cum ad omnia ipse raptus
illet. nulli tamē se rei in tēre occurrisse & sapientem
omnia ex oculis elulisse. celeritatē suā fortunā. In concili-
o autē dissimulans egritudinē elato animo dissuit.
testatus deos hominesq; nulli loco nec tēre defuisse. qn
ubi hostiū arma conrepuissent. eo qnta maxima poss⁹
celeritate tenderet. Sed uix rationē iniri posse. utrū a
se audat⁹. q fugacius ab hostib; gerat bellū. Sic ab opū-
te athalū. sic sulphitiū calchide. sic iis ipsis dieb; Machi-
niadam est manib; suis elapsū. sed non sp felicem esse
fugam. nec pro difficili id bellū habendum. In quo si
modo congressus cum hoste sis. uiceris quod p̄mum est.
confessionem se hostiū habere. nequa q̄ pares eē eos bre-
ui & uictoriam haud dubiam habiturū. nec meliore-
euentu eos secum q̄ ope pugnaturus. leti regem sotii au-
diuerunt. reddidit inde achais. hereū & triphulam. Ali-
phera autem megalopolitanis. q̄ suorū fuisse finiu lā-
tis probabant. restituit. Inde nauib; acceptis ab ache-
is. erant autē tres quadrirems & biremes totidez. an-
thiuram traiecit. Inde qnq; remib; septem. & lēbis. xx.
ampli⁹ quos ut adiungeret karthaginensiu classi mi-
serat. in chorinthū sinū. profectus ad eritbras etholo-
rum. que prope euphalium sunt. descensionem fecit.
haud fefellit etholos. nam hominū quod aut ī agris.
aut in propinq; castellis potida^{is} atq; apollionie fuit
ī siluas montesq; refugit. pecora que int festinationē

abigi nequerant sunt direpta & in naues compulsa. Cū
his ceteraq; præda intra prætoris acheorum equū missio-
cum corinthum petisset. pedestres inde copias p boetiā
terra duci iussit. ipse a beonotris præter atticam trāz sup
sinū nauigans int̄ medias prope hostiū classis calchi-
dem puenit. Inde collaudata fide aq; uirtute q; neq; ti-
mor. neq; spes flexisset eorum animos. hostatūq; i pol-
terum. ut eadem constantia pmanerent in societate. si-
luam q̄ oreatenorū atq; opuntiorū fortunā mallent. A-
calchide oreum nauigat. p̄ncipumq; uis q; fugere capta
urbe. q̄ se romanis tradere malluerant. summa rerū &
custodia urb̄ pmissa. Ipse de eadem ad euboiā. unde p̄
ad opem ferendam sociis profectus erat. traiecit. Calan-
dres deinde. L. nauium longaz carinis politis. contrac-
taq; ad effectū ei⁹ opis multitudine fabrorū naualium.
quia res in græcia tranquilla erat & profectio athali fecerat.
& in tempore laborantib; sociis latum a se auxilium re-
tro in regnū concessit. ut dardanis bellum inferret.

Extremo estatis ei⁹ qua hæc in græcia gesta sunt. cum Q.
fabi⁹ maxim⁹ legatus a M. liuio consule romam ad sena-
tum missus nuntiasset. consulem satis presidii. Gallie
prouintie credē. L. portiū cum suis legionib; esse. decedō
se inde. ac decuci ex̄citum consularē posse. patres nō. L.
M. liui⁹ tantū redire ad urbē sed collegam quoq; ei⁹. G.
claudium iusserunt. Ant̄ consules ita p̄ leās conuenit. ut
quemadmodū uno animo rem p̄. gessissent. ita quoq; ex
diuersis regionib; conuenirent. uno quoq; tempe ad ur-
bem accederent. prenesti qui prior uenisset. collegā ibi
opiri iussus. forte ita euenit. ut eodem die ambo prenesti
uenirent. Inde p̄missio edicto. ut triduo post frequens sena-
tus ad eam bellone adesset. omni multitudine obuiā effu-
sa ad urbē accesserunt. non salutabant modo uniuersi
circumfusi sed prospicere pro se quisq; uictrices dextas cō-
sulum cupientes alii gratulabantur. alii gratias agebant. q;
eorū ope incolumis res p̄. esset. In senatu cū more oīūz ipatorū

expositis rebus ab se gestis. postulassent ut pro re. p. fortiter
fideliterq; administrata & diis immortalibus haberetur honos.
& ipsis triumphantibus urbem inire liceret. Se uero ea que postu-
latent decretis patres merito deorum primo. deinde secundum consilium
respondere & supplicatione uerborum nomine. & triumpho
utiq; decreto inter ipsos. ne cum bellum eorum animo gessissent.
triumphum separarent. ita conuenit. ut quoniam in prouincia M.
liuii res gesta esset. eo die quo pugnatum foret. cuius forte
auspitiu fuisse. exercitus luianus deductus roma uen-
nisset. Neronis deduci de prouincia non potuisset. ut M.
liuium quadrigis urbem inuentem milites sequerentur. &
claudius equo sine militibus inueheret. Ita confortatus trium-
phus tum utriusque tum magis ei qui quantum merito anteibat
tantum honore collegere cesserat. gloriam auxit. illum equis
aiebant. vi. dierum spatio transcurrisse longitudinem italie
& eo die cum hasdrubale in gallia signis collatis pugnasse
quo eum castra aduersus se se in apulia posita habere hanibal
credidisset. Ita unum consulem pro utraque parte italie. aduersus
duos ciues. duos imperatores hinc consilium suum. hinc corpus
opposuisse. nomen neronis satis fuisse ad continendum castris
hanibalem. hasdrubalem uero qua alia re quam aduentu eius.
obrutum atque extinctum esse. Itaque uterque consul sublimis cur-
ru multi iugis si uellet equis. uno equo per urbem uerum triumphum
uehi. Neronemque etiam si pedes incedat. uel patto eo bello.
uel sumpto triumpho gloriam memorabilem fore. Hi sermo-
nes spectantium neronem usque in capitolium prosecuti sunt. pe-
cunie in aerarium tulerunt sextertium tucies. viii. mil. eris.
Militibus. M. liuius quinquagenos senos axes diuisit. tan-
tundem. & claudius absentibus militibus suis est pollicitus. cum
ad exercitum redisset. Notatum est eo die plura carmina mi-
litaribus locis in & claudium quam in consulem suum iactata. Equi-
tes. L. ueturium & Q. cecilium legatos magnis tulisse lau-
dibus. hortatosque esse plebem. ut eos consules in proximum
annum crearent. adiecit equitum prerogatiue auctoritatem.
Consules postero die in contione quam fortis fidelisque duorum pre-
cipue legatorum opera usi essent. commemorantes. cum comitiorum

tempus appeteret. & p̄ dictatorem comitia haberi placuit. q̄
claudius. M. liui^m collegam dictatorem dixit. liui^o. Q. cecili^m
mag^m equitum. a. M. liui^o dictatore creati consules. L.
ueturius & Q. cecili^o is ipse qui tum mag^m equitū erat. In
pretoriū comitia habita. creati. q̄. seruius. M. cecili^o me-
tellus. T. clau. asell^o. Q. manli^o turin^o. qui tum edil^o plebis
erat. Comitii p̄fectis dictator magistratu abdicato dimisso
q̄ exiit in eturiam prouintiam ex senatusconsulto ē pro-
fectus ad q̄ones habendas. Q. etruscorum umbrorum ue-
p̄ defectiois ab romanis ad hasdrubalē sub aduentu
eius concilia agitassent. quiq̄ eum auxiliis. aut cōmeatu
aut ope aliqua iuuissent. hec eo anno domi milicieq̄
gesta. ludi romani ter toti instaurati ab edilibus curu^o
C. N. serulio cepione. Ser. cornelio lentulo. Item ludi ple-
bei semel toti instaurati ab edilib^o p̄. M. pomponio Ma-
tone. & Q. manlio turino.

Tertiodecimo anno punici belli. L. ueturio philone. & Q.
cecilio metello consulibus. Brutia ambobus. ut cū ha-
nibale bellum gererent. prouintia decreta pretores
exinde sortiti sunt. M. cecili^o metellus urbanam. Q. mā-
lius pegrinam. q̄. seruius siciliam. T. claudi^o sardinia.
Exercitus ita diuisi consulū. alti. quem. q̄. claudi^o prio-
ris anni consul. alti. que. q̄. claudi^o propretor. hec bine le-
giones erant. habuisset exercitum in eturia duas uo-
lonū legiones. a. q̄. trentio proconsule. M. liui^o proconsul
cui. prodatum in annū impiū erat. accipet. & Q. manlio
college iurisdictione tradita galliam cum exercitu cui
L. porti^o propretor fuerat. obtinet. decretum ē. Iussulq̄
pp̄lari agros gallorum qui ad penos sub aduentu hasd-
rubalis defecissent. q̄. serulio cum cānensib^o duab^o le-
gionibus sicut pretor manli^o tenuerat. Sicilia tuenda
data. ex sardinia uetus ex̄citus cui. A. hostili^o p̄fuerat.
deportat^o nouam legionem quam. T. claudi^o traicēt
secum consules conscripserunt. Q. claudio ut Tarentū
q̄. hostilio tubulo. capuam prouintiam haberet. prodatū
in ānum impium est. M. ualeri^o proconsul qui tuende

circa siciliam maritime orę profuerat. xxx nauibus q̄. iulio traditis. cum cetera omni classe redire ad urbē iussus. In ciuitate tanto discrimine belli sollicita cum omniū sedos aduersorumq̄ causas in deos uertent. multa prodigia nuntiabant. Taracine iouis edem Satrici matris matē de celo tactam. Satricanos haud min⁹ tuebant in edem iouis foribus ipsis duo p̄lapsi angues. ab antio nuntiatum est cruentas spicas metentibus uisas eē. Ceterę porc⁹ biceps & agnus masculidem feminatq̄ natus erat & albe duos soles uisos. ferebant & nocte fregellis lucem obortam & bos in agro romano locutus. & aram neptuni multo sudore manasse in curio flami⁹ dicebatur. & edes ceterę salutis q̄rini de celo tactę. prodigia consules hostiis maioribus procurare iussi. & supplicationem uno die habere. ea ex senatusconsulto facta plus omnibus aut nuntiatas p̄gre. aut uisis domi prodigiis truit aios hoiū. Iouis in ede ueste extinctus. ob quam causam cetera flagro ē uestalis. cui⁹ custodia noctis ei⁹ fuerat. iussu p̄. licii p̄. tificis. Id q̄q̄ nihil portendentibus diis. Cetum negligentia humana accidant. tamen & hostiis maioribus procurari & supplicationē ad uestam h̄i placuit. pri⁹ q̄ proficulerentur consules ad bellum admoniti ab senatu sūt. ut in agros reducende plebis curam haberent. deum benignitate sumotum bellum ab urbe romana. & lato eē & posse sine metu in agris habitari. minime cōuenire sicilie q̄ italie colende maiorem curam eē. Sed res haud q̄q̄ erat p̄plo facil. & libis cultoribus bello absumptis. inopia seruitiorū & pecore direpto & uillis diruptis aut icenlis. magna tamen p̄ auctoritate consulū cōpulsā in agros remigrauit. Mouerant autē huiusce rei mētionē placentinorum & cremonensium legati. querentes agrū suum ab accolis gallis incurtari & uastari. magnamq̄ partem colonorum suorum dilapsam eē. etiam in freḡ. tes se urbes agrum uastum ac desertū habere. Mālio p̄torei mandatū ut colonias ab hoste tueret. Consules ex senatusconsulto edixerunt. ut q̄ ciues cremonen.

ses atq; placentini essent ante certam diem in colonias
uerterent. principio deinde ueris & ipsi ad bellū p̄feda
sunt. Q. cecilius consul exercitum a G. nerone. L. ueturius
a Q. claudio propretore accepit. nouisq; militib; quos ip̄
conscripserat. suppleuit. In consentinū agrum consules
exercitum duxerunt. passimq; dep̄lati. cum agmē iam
graue praeda eēt in saltu angusto a brutiis iaculatorib; q;
nuidis turbati sunt. ita ut non praeda tantū. sed armati
quoq; in piculo fuerint. maior tamen tumult^{us} q̄ pug^a
fuit. & praemissa praeda incolumes legiones in loca culta
eualere. Inde in luca^o profecti. ea sine certamine tota gēl
in ditionem p̄ romani rediit. Cum hanibale nihil eo āno
rei gestum est. nam neq; ip̄ se obtulit in tam recētū uul
nere publico priuatoq; neq; lacessierunt quietū romani
tantam inesse uim. & si omnia alia circa eum ruerent. in
uno illo duce censebant. Ac nescio an mirabilior aduersis
q̄ sedis fuerit rebo. Quippe cum in hosti^m t̄ra p̄ annos xii^m
tam p̄uocul ab domo uaria fortuna bellum gerē. exercitu
non suo euili sed mixto & colluione omnium gentiū.
quib; non lex. non mos. non lingua cōs. ali^o habit^{us}. alia
uestis. alia arma. alii ritus. alia sac^a. alii p̄pe dū essent. Ita
quodam uno uinculo copulauerit eos. ut nulla nec int^{er}
ip̄s. nec adūsus duce m̄ seditio extiterit. cum & pecuniā
se in stipendium & cōmeat^{us} in hosti^m agro deessent. quos
inopia p̄ore punico bello multa infanda int^{er} duces milites
q; cōmissa fuerant post hasdrubalis uero exercitum ducis. in
quo spes omnis reposita uictorie fuerat. deletū cedendoq;
in angulum brutiū cetera italia concessum cui non uideat^{ur}
mirabile. nullū motū in castris factum. nam ad cetera id
quoq; accesserat. ut ne alendi quide; exēt^{ur} nisi ex brutio
agro spes eēt. Qui ut omnis coleret^{ur}. exiguis tamen tanto
alendo exercitui erat. cū magnam p̄tem iuuentutis abstrat^a.
ta a cultu agrotū bellum occupauerat. & mos uitio etiam
insit^{us} genti int^{er} latrocinia militiam exercendi. nec ab do
mo q̄q; mittebat.

De hispania retinenda sollicitis tanq̄ omnia p̄spa i italia

essent in hispania res quedam ex pte eandem fortunā que
dam longe disparē habebant. eandem q̄ p̄elio uicti kar-
thaginenses duce amisso in ultimā hispanē oram usq̄ ad
occeanum compulsi erant. disparē autē quo hispania nū-
q̄ italia modo sed q̄ ulla p̄s terrarum bello repando aperi-
ot erat. locorum hominumq̄ ingenii. Itaq̄ ergo p̄ roma-
nis inita prouincia que q̄dem continenti sicut postima
omniū nostra demū etate ductu auspicioq̄ augusti cesaris
p̄domita est. Ibi cum hasdrubal eilconis maxim⁹ clarissim⁹q̄
eo bello sedm̄ barchinos dux regressus a gadibus rebellādi
spē adiuuante Magone amilcaris filio delectib⁹ p̄ ultimam
hispaniam habitis ad L. mil peditum. iiii. mil. & v. equū
armauit. de equestribus copiis ferme int̄ autores conueniat
peditū. Lxx. quidam adducta ad Silpianam urbem scribunt
Ibi sup̄ campos patentis duo duces peni ea mente ne detre-
tarent bellum confederunt. Scipio cum ad eū fama tanti
compati exēitus plata eēt neq̄ romanis legionib⁹ tante se-
parē fore multitudini tatus. ut nō in spēm saltē oppri-
merent barbarōrū auxilia. neq̄ in his tantum uirū po-
nendum. ut mutando fidem que cladis causa fuisset &
patri patruoq̄ magnum momentū faceret. premisso Sillano
ad coleham duo de xxx. opidis regnantem. ut eq̄tes pe-
ditosq̄ ab eo quos se p̄ hiemē cōscripturū pollicitus erat.
acciperet. Ipse ab Taracone profectus protinus ab sotis. qui
accolunt uiam modica contrahēdo auxilia Castulonem
puenit. eo adducta a Sillano auxilia tria mil peditum
& v. equites. Inde ad eulam urbem processum omni
exercitū ciuium sotiorumq̄ peditum equitū. v. & xl.
milibus. castra ponentis eos Mago & Maximilla cū omni
equitatu aggressi sunt. turbassentq̄ munimentis. ni abdi-
ti post tumulū oportune ad id positum ab Scipione eq̄-
tes iprouiso ī effulos incurressent promptissimū quemq̄
& proxime uallam. atq̄ in ipsos munitores p̄mū tūctū
uix dum p̄elio inito fuderunt. cum cetis qui sub sigis
atq̄ ordine agminis inceserant. longe & diu ambigua
pugna fuit. Sed cum ab stationib⁹ primum expedite cohor-

tes. deinde ex ope deducti milites atq; arma cape iussi plu-
res iisq; & integri fessis subirent. magnum quia iam agmē
armatorum a castris in prelium rueret. terga haud dubie
uertunt peni nuideq; & primo turmatim abibant. nihil
pp̄t̄ pauorē festinationem ue confusis ordinib; de in p̄q̄
acrius ultimis incidebat roman^o. neq; sustineri impetus
poterat. nihil iam ordinū memores passim qua cuiq; pe-
imū fuit in fugam effundunt. & q̄q; eo prelio aliquantum
& romanis aucti & diminuti hostib; animi erant. tamē
nunq; prelio quod insequētis dies ab excursionibus equi-
leuiq; armature fiebat. cessatū est ubi satis tentate per
hec leuia certamina uires sunt. prior hasdrubal ī acie
copias ducit. dein rō. processere. Sed utraq; acies pro ual-
lo stetit instructa. & ab neutris pugna cepta esset. iā die
ad occasum inclinante. a peno prius dein ab romano ī
castra copie reducere. Hoc idem p̄ dies aliquot ceptū. p̄or
sp̄ penus castris copias educebat. prior fessis stando sig-
num receptui dabat ab neutra parte procursum. tellū
ue missum. aut uox ulla orta. Mediam aciem hīc roma-
ni. illinc karthaginenses mixti affris. cornua soti te-
nebant. Erant autem utiq; hispani pro cornib;. Ante
punicam aciem elefanti procul speciem prebebant. Jam
hoc in utriq; castris sermonis erat. ita ut instructi ste-
tissent pugnaturos medias acies. romanum penumq;
quos inter belli causa erat. pari robore aiōrum armo-
rumq; concursuros. Scipio ubi hec obstinate credi ani-
maduertit omni ac de industria in eum diem q̄ pug-
natur^o erat. mutauit telleram uel p̄ castra dedit. ut
ante lucē uiri equiq; p̄nsissent. armatus eques stratos
frenatosq; cerneret equos. uix dum satis certa luce equi-
tatum omnē cū leui armatura instationes punicas
imilit. Inde confestim ipse cum graui agmine legio-
nū procedit. p̄ter opinionē destinatam suorū hōsti-
umq; romano milite cornib; firmatis sotiis ī mediam
aciem acceptis. Hasdrubal clamore equitū excitatus.
ut ex tabnaculo prosiluit. tumultūq; ante uallū. & tre-

pidationem suorum & procul signa legionum fulgentia ple-
nosque hostium campos uidit equitatum omnem ex tem-
plo in equites imisit. Ipse cum peditum agmine castris
egreditur. nec ex ordine solito quicquam acie instruenda mu-
tat. equitatum iam diu anceps pugna erat. neque pulsus
quod prope inuicem fiebat. in aciem peditum tutus re-
ceptus erat. Sed ubi iam haud plus passus acies aberat
in se se. signo receptui dato Scipio. patefactisque ordinibus
equitatum omnem. leuemque armaturam in medium acceptam
diuisamque in partes duas in subsidiis post cornua locat. In
ubi incipiente iam pugne tempus erat. hispanos. ea me-
dia acies fuit. primo gradum incedere iubet. Ipse dextro cornu
ibi namque pererat. nuntium ad Sillam & Martium mittit.
ut cornu extendent in sinistra parte. quemadmodum se ten-
dentem ad dextram uidissent. & cum expeditis peditum eq-
uitumque prius pugnam cum hoste consererent. quae coram in se ac-
ies possent. Ita deductis cornibus cum tuis peditum cohorti-
bus. tuisque equitum turmis ad haec auxiliariis citato gra-
du in hostem ducebant. sequentibus in obliquum alis. sin-
ister in medio erat. qua signa signa hispanorum incedebant. &
iam confluerant cornua. cum quod roboris in hostium
acie erat. peni uetani affricque nondum ad telli coniectum
uenissent. neque in cornua ut adiuuarent pugnantem dis-
currere audebant. ne aperirent mediam aciem. uenienti ex
aduerso hosti cornua ancipiti prelio urgebant. equis leuif-
que armatura. uelites circumductis alis in latera incurre-
bant. cohortes a fronte urgebant. ut abrupent cornua ad-
tam aciem. & cum ab omni parte haud quam par pugna
erat. tum quod turba balearium tyronumque hispanorum roma-
no latinoque militi obiecta erat. & procedente iam die. ui-
res etiam deficere hasdrubalis exercitui ceperant. oppellum
matutini tumultu coactosque pulsum cibo corpora firmaret. raptum
in aciem exire & ad id sedulo die extraxerat. Scipio. ut
sera esset pugna. nam ab septima demum hora peditum ho-
ra peditum signa cornibus concurrerunt. ad medias acies a-
liquanto serius peruenit pugna. ita ut prius estus a meridiano

sole laborq; standi sub armis. & simul fames sitisq; corpora
afficerent q̄ manus cum hoste conserent. Itaq; steterē leuul
inixi nam sup cetā elefanti quoq; tumultuoso gnē pug
equitum uelutumq; & leuul armature constnati e corni
bus in mediam aciem sese intulerant. Felli ḡ corpibus
animisq; retulere pedem. ordines tamē seruantes haud
secus q̄ si impio ducis cederet integra acies. sed cum eo
iplo acrius ubi inclinatum censere uictores se undiq; in
uehent. nec facile impetus sustineri posset q̄q; retine
bat obsistebatq; cedentibus haud tubal ab tergo eē collis
tutumq; receptum. si modice se recipient clamitans. tñ
uicente metu uerecundiam cū proxim⁹ quisq; hostē
cederet. t̄ga ex templo data. atq; in fugam se se omnes ef
fuderunt. ac primo consistere signa in radicibus colliū
ac reuocare in ordines militem cepunt. cunctantibus
in aduersum collem erigē aciem romanis. deinde ut in
ferri ipigre signa uiderunt integrata fuga in castra pa
uidi compellunt. nec procul uallo romanus aberat. ce
pissetq; tanto impetu castra nisi ex uehementi sole. q̄lis
int graues ymbre nubes effulget. tanta uis aque deie
ta eēt. ut uix in castra sua recipient se uictores. quosdā
etiam religio cepit ulterius quicq; eo die conandi. kartha
ginenses q̄q; fessos labore ac uulneribus nox ymberq; ad
necessariam quietem uocabat. tamen qa metus & piculū
cessandi non dabat tempus. prima luce oppugnatiūs
hostibus castra saxis. undiq; circa ex ppingis uallibus
congestis. augent uallum. munimento se se quando in
armis parum presidii foret defensuri. Sed transitō loci
orū fuga ut tutior mora uideretur. fecit. p̄ncipiū defe
ctionis ab Tene regulo Turditanorū factum ē. Is cū mag
na p̄p̄torum manu transfugit. Inde duo muīta opida
cum p̄sidiis tradita a p̄fectis romano. & ne lati⁹ iq;
natis semel ad defectionem sereret res. silentio ut pri
ma luce. proxime noctis hasdrubal castā mouet. Scipio
ut prima luce q; in stationibus erant. retulerēt p̄fectos
hostis. p̄misso equitatu. signa ferri iubet. adeoq; citato ag.

mine ducti sunt. ut si uia recta uestigia sequentes islent. haud dubie assecuturi fuerint. ducibus est creditum breuius aliud esse iter ad boetii fluum. ut transeuntes aggredierentur. Hasdrubal clauso transitu fluminis ad oceanum flectit. etiam inde fugientium modo effusi abibant. idque aliquantum ab legionibus romanis intervallo fecit. equis leuibusque armata nunc ab tergo. nunc ab lateribus occurrendo fatigabat. morabaturque. Sed cum ad crebros tumultus signa consisterent. & nunc equestria. nunc cum uelutibus auxiliis que peditum prelia consererent. superuenerunt legiones. Inde non iam pugna sed trucidato uelut pecorum fieri donec ipse dux fuge auctor in proximos colles cum vi milibus ferme enecuum euasit. Ceteri celsi captique castra tumultuaria raptim peni in tumulo editissimo communiuerunt. atque in cum hostes nequicquam subire iniquo accessu conati essent haud difficulter se se tutati sunt. Sed obsidio in loco nudo atque inopi uix in paucos dies tollerabilis erat. Itaque transitiones ad hostem fiebant. postremo ipse dux nauibus acceptis. nec procul in aberat mare nocte relicto exercitu quadis profugit. Scipio fuga ductis hostium audita. x. milia peditum. mille eques relinquit. Sillano ad castorum obsidionem. Ipse cum ceteris copiis septuagintis castris. protinus castrorum regulorum ciuitatumque cognoscendis. ut premia aduersus meritorum extimationem tribui possent. Tarracoenem rediit.

Post profectiorem eius Maximilla cum Sillano clam congressus. ut ad noua consilia gentemque suam obedientem haberet. cum paucis popularibus in affricam traiecit. non tam euidenti eo tempore subite mutationis causa quam documento post id tempus constantissime ad ultimam senectam fidei ne tum quidem eum sine probabili causa fecisse. Mago inde remissis ab Hasdrubale nauibus quadis petiit. Ceteri deserti ab ducibus post transitionis post fuga dissipati per proximas ciuitates sunt. nulla numero aut uiribus manus insignis. Hoc maxime modo ductu aut auspicio proconsulis scipionis pulsi hispania karthaginenses sunt. Quarto decimo anno post bellum initum quantum proconsule. Scipio prouinciam & exercitum accepit. Haud multo post

Sullanus debellatum referens Taraconem ad Scipionem rediit.
L. Scipio cum multis nobilibus captis nunti^o recepte hispa-
nie romam est missus. & cum ceteri letitia gloriaque ingenti
eam rem uulgo ferrent. unus qui gesserat inexplebilis uir-
tutis. uereque laudis haud paruum instar eorumque spe ac ma-
gnitudine animi conceperat receptas hispanias ducebat iam
africam magnamque karthaginem. & in suum decus nome-
que uelut columatam eius belli gloriam spectabat. Itaque pre-
moliendas sibi ratus iam res. conciliandosque regum ac gen-
tium animos. Siphacem primum regem statuit tentare. Mafesul-
lorum ille rex erat. Mafesuli gens affinis mauris regionem
hispanie maxime. qua sita noua karthago est. spectant
fedus ea tempestate regum karthaginensibus erat. quod
aut grauius eis antiquiusque quam uulgo barbaris. quibus ex
fortuna fides pendet. ratus forem oratorem ad eum. G.
lelium cum donis mittit. quibus barbarus letus. & quia res
tunc prope ubique romanis. penis in italia aduersus. hispania
nulla erat. amicitiam se accipere romanorum animi. fir-
mandam eius fidem. nec dare. nec accipere. nisi cum ipso co-
ram duce romano. Ita lelium in id modo fide ab rege accep-
ta. tutum aduentum fore. ad Scipionem rediit. Magnam in
omnia momentum Siphax. affectanti res africe erat opule-
ntissimus eius terre rex. bello iam exptus ipsos karthaginensibus.
finibus etiam regem apte ad hispaniam. quod fretum exiguo diri-
mitur portus. dignam itaque rem Scipio ratus. que quonia
aliter non posset. magno periculo peteret. L. Martio Taracone
M. Sillano karthagine noua. quo pedibus ab Taracone ui-
neribus magnis ierat ad presidium hispanie relictis. ipse
cum G. lelio duabus quinque remibus ab karthagine profectus
tranquillo mari plurimum remis. interdum & leni iuuante
uento africam traiecit. forte ita incidit. ut eo ipso tempe-
pulsus hasdrubal hispania. vii. triremibus portum iuec-
tus ancoris positus terre applicarent naues cum conspice-
re quinque remes. haud cuiquam dubio quin hostium essent. op-
primique a pluribus priusquam portum intrassent. possent. nihil
aliud quam tumultum ac trepidationem simul militum ac nau-

tarum nequicq̄ armaq̄ & naues expedientium fecerunt.
pouisse ē ex alto uel paulo aciore uento pri^o in portum
intulerunt qnq̄temes q̄ peni ancoras mollirent. nec
ultra tumultum agē quisq̄ in regio portu audebat. Ita ī
terram prior hasdrubal. mox Scipio & Iulius egressi ad re-
gem p̄gunt magnificumq̄ id Siphaci nec erat aliū uisū
duorum opulentissimorum ea tempestate duces p̄lorū
uno die suam pacē amicitiamq̄ petentes uenisse. utrūq̄
in hospitium inuitat. quoniam fors eos sub uno tecto eē. atq̄
ad eosdem penates uoluisset contrahē in colloquū dirimē-
darū simultatum causa ē conatus. Scipione abnuente
haud priuatum sibi ullum cum peno odium eē. quod col-
loquendo finiret. aut de re. p. se quicq̄ cum hoste agē in
iussu senatus posse. Illud magnopere tendente rege. ne alī
hospitum exclusus mensa uideretur. ut in animū īdu-
ceret ad eandem uenire epulas haud abnuuit. Cenatumq̄
simul apud regem est. Eodem etiam lecto Scipio atq̄
hasdrubal. quia ita cordi erat regi. accubuerunt. Tanta
autē inerat comitas Scipioni. atq̄ ad omnia naturalis īge-
nii dexteritas ut non Siphacem modo barbarū insue-
tumq̄ moribus romanis. sed hostē etiam infestissimum
facunde alloquendo sibi conciliauit. mirabiliore sibi eū
congresso coram uisū p̄ se ferebat. q̄ bello rebus gestis. n̄
dubitare qn Siphax regnumq̄ ei^o in romanorum esset po-
testate. eam autem illi uiro ad conciliandos animos eē. Ita
q̄ non quo modo hispania amissa sit. querendū maḡ kar-
taginenlib^o eē. q̄ modo affricam retineant. cogitādum nō
p̄grinabundū. neq̄ circa amenas oras uagantē tm̄ duces
romanū. relicta prouincia noue dittonis. relictis exercitib^o.
duab^o nauib^o in affricam traiecisse. & cōmisisse se ī hostilē
terram in potestatem regiam in fidem īceptam. sed potius
de affricae spem affectantē. hoc eum iam pridez uolutaē in
animo. hoc palam fremē. q̄ non quēadmodū hanibal ī ita-
lia. sic Scipio in affrica bellū gereret. Scipio fedē īto cū
Siphace profectus ex affrica. dubiūq̄ & plerūq̄ leuis in
alto iactatus uentis. die quarto noue kartaginis portum

tenuit. hispanie sicut bello punico quiete erant. ita quaedam ciuitates propter conscientiam culpe metu magis quam fide quietas esse appebat. quarum maxime insignes & magnitudine & noxa iliturgi & castulo erant. Castulo cum pspis rebus soti fuissent post cesos cum exercitibus Scipiones defecerat ad penos. Ilturgitani prodendis qui ex illa clade ad eos profugerant. inhiendisque addiderant. in eos populos primo aduentu cum dubie hispanie essent. merito magis quam utiliter seuitum foret. eorum cum tranquillis rebus. quia tempus expetende pene uidebat uenisse. accitum ab Taracone. L. martium cum tertia parte copiarum ad castulonem oppugnandum mittit. Ipse cetero exercitu quous fere ad iliturgiam castris puenit. Clausae erant portae. omniaque instructa & parata ad oppugnationem arcendam adeo conscientiam quod se mitos sciret. pro indieto uel bello fuerat. Hinc & hortari milites Scipio orsus est. Ipsos claudendo portas indicasse hispanos. quid ut timerent. esset. Itaque multo infestioribus animis cum his quam cum kartaginensibus bellum gerendum esse. Quippe cum illis prope sine ira de impio & gloria certari. ab his perfidiae & crudelitatis & sceleris penas expetendas esse. uenisse tempus quo & nefandam commilitonum necem & semet ipsos si eorum fuga delati forent. instructam fraudem ulciscerent. & omne tempus graui documento sanerent. ne quod unquam romanum ciuicem militemque in nulla fortuna oportunitate iniurie duceret. Ab hac adhortatione ductis incitati. scalas electis per manipulos uiris diuidunt. partitumque exercitu. ita ut parti alteri perisset legatus. duobus simul locis ancipiti terrore urbem aggrediunt. non dux unus. aut plures principes opidanos. sed suus ipse ex conscientia culpe metus ad defendendam impigre urbem hntant. & meminerant. & admonebant. supplicium ex se non uictoriam peti. ubi quisque mortem oppeteret. id referre utrum in pugna & in acie. ubi ars corporis & uictum sepe eligeret & affligeret uictorem. an post modo cremata. & diruta urbe. ante ora captarum coniugum. liberumque inter uerbera & uincta omnia feda atque indigna passim expuarent. Igitur non militaris modo etas. aut uiri tantum. sed femine puerique super animi corporisque uires adsunt.

oppugnantibus tella ministrant saxa in muros muni-
bus gerunt. non libertas sola agebatur. que uictorum for-
tium tantum pectora acuit. sed ultima omnibus supplitia.
& feda mors ob oculos erat. accendebantur animi & cer-
tamine laboris ac periculi. atque ipso inter se conspectu. Itaque tan-
to ardore certamen initum est. ut dominator ille totius hispa-
nię exercitus ab unius opidi iuuentute sepe repullus. a
muris haud satis decore prelio trepidaret. Ad ubi uidit
Scipio uertitus. ne uanis tot conatibus cresceret animus.
& seget miles fieret. sibi met conandum hanc partem periculi
capessendam esse ratus. increpita ignauia militum ferre sca-
las iubet. se ipsum si ceteri contemnant. ostensurum mihi. Jam
subierat haud mediocri periculo menia. cum clamor undi-
que ab sollicitis uicem imperatoris militibus sublat. scilicet
multis partibus erigi cepte. & ex alta parte leuius institit. Tunc
iuncto opidanorum exercitu propugnatoribus occupantur
muri. arx etiam ab ea parte que inexpugnabilis uidebatur
inter tumultum capta est. Transfuge affri qui tunc inter auxilia
romana erant. & opidanis in ea tuenda unde periculum ui-
debat. uersis. & romanis subeuntibus qui adire poterant.
conspexerunt editissimam urbis partem. quae rupe pre-
alta tegebat. neque ope ullo munitam. & ab defensoribus
uacuum. leuium corpus homines. & exercitum pernicum
clauos secum ferreos portantes. quia inequaliter eminen-
tia rupis poterant. scandunt. Sic ubi nimis arduum &
lene saxum occurrebat. clauos per modica intervalia figentes
cum uelut gradus fecissent. primi insequentes exstantes
manu postremi subleuantes eos qui per se uent. in sinu
euadunt. Inde decurrunt cum clamore in urbem iam captam
ab romanis. Tunc uero apparuit ab ira & odio urbem oppug-
natam esse. nemo capiendi uiuos. nemo patientibus ad di-
reptionem omnibus. prede memor est. Tucidant inermes
uix atque armatos. feminas pariter ac uiros. usque ad infan-
tium cecidem. ita crudelis puenit. Ignem deinde tectis iniici-
unt. ac diruunt. que incendio absumi nequeunt. adeo ue-
stigia quoque urbis extinguit ac delere memoriam hostium sedis cordi est.

Castulonem inde Scipio exercitum ducit quā urbē. nō
hispani modo conueniunt. sed punici etiā exiitūs & dissipa-
te passim fuga relique tutabant. Sed aduentū Scipionis
p̄uenerat fama cladis Ilturgitanorū. t̄orq; inde ac
despatio inuaserat. & in diuisis caulis cum sibi q̄sq; con-
sultum sine alteri⁹ respectu uellet. primo tacita suspi-
tio. dein apta discordia secessionem int̄ kartaginēses
hispanosq; fecit. his cerdubelus p̄palam diditionis autor.
himileo punicis auxiliariis p̄erat. quos urbēq; claudit
accepta. cerdubel⁹ rō. prodit. Mitior ea uictoria fuit. n̄
tantundem noxe admissū erat. & aliquantum ire lenierat
uoluntaria deditio. Marti⁹ dein barbaros. si q; nondū
p̄domiti erant. sub ius ditionemq; redigēdos missus.
Scipio kartaginē ad uota soluenda diis. munusq; gla-
diatorum quod mortis causa patris patruiq; pauerat
edendum rediit. Gladiatorum spectaculū fuit. nō ex
eo gn̄e hominum ex quo lanistis compare mos ē. ser-
uorū de causa ac laborū. q; uenalem sanguinem habet.
uoluntaria omnis & gratuita opa pugnantū fuit. nā
alii missi ab regulis sunt ad specim̄ iūte genti uirtutis
ostendendum. Alii ipsi p̄fessi se pugnaturus in gratiam
ducis. alios emulatio & certamen ut prouocarent. pu-
cati q; haud abnuerent. traxit quas disceptando contro-
uerfias finire nequerant. aut noluerant. pacto int̄ se.
ut uictorem res sequeretur. ferro decreuerūt. neq; ob-
seuri gn̄s homines. sed clari illustresq; corruisset ort⁹
patruales fratres de p̄ncipatu ciuitatis. quam Ibē uoca-
bant ambigentes ferro se decertaturos p̄fessi sunt. cor-
bis maiore etate erat orfue pat̄ princeps proxime fuerat
a fratre maiore post mortem eius p̄ncipatu accepto cum
uerbis disceptare Scipio uellet ac sedare iras legatum id
ambo dicē cognatis coibus nec aliū deorū hominū ue-
q; martē se iudicē habituros esse. Robore maior. iiii. flo-
re etatis ferax mortē incertamine q; ut alē alteri⁹ impio
subiceret p̄optantes q; ditimi ab tanta tabie neqrent.

insigne spectaculū exitui præbuē. documentūq; qntū
cupiditas impiū malū inter mortales esse. maior ulū ar
morū. & astu facile stolidas uires superauit. Huic gladi
torum spectaculo ludi funebres additi pro copia & p
uinciali & castrensi apparatu. Res interim nihilominus
ab legatis gerebantur. Marti^o supato beteami quē icole
circen appellant. duas opulentissimas ciuitates sine cer
tamine in deditiōe accepit. Abstada urbs erat kartha
ginensiu sp partis. neq; id tam dignum ita erat q̄ q ne
cessitate belli in romanos gerebant odiū. nec urbem
aut situ aut munimentis tutam habebant. q̄ huī ferro
ciores animos faceret. Sed ingenia incolarum atrocici
nūis leta. ut excursiones in finitimū agrū sotosq; ppli rō
facerent. ipuletant. & uago milites romanos luxasq; aut
mercatores excipient. magnū etiam comitatū. q̄ pau
cis patū tutum fuerat. transgredientē fines positus
insidiis circumuentū iniquo loco interfecerunt. Ad
hanc oppugnandam cum admotus exercit^o eēt. opida
ni consciā scelerum. quia nec deditio tuta ad tāz in
festos uidebatur. neq; spes menib; aut armis tuende
salutis erat. facinus in se ac suos sedum ac fer; consul
cunt. locum in foro destinant. quo prætiolissima rerū
congregarent. sup eum tumulū coniuges ac libos con
sidē cum iussissent. ligna circa extuūt. facesq; uigultoz
coniiciunt. L^{ta} deinde armatis iuuenib; præcipiunt
ut donec certus euentus pugne esset. præsidū eo loco
fortunatū suatū. corporūq; que cariora ex fortunis ef
sent. seruariēt. si rem inclinātam uiderent. atq; in eo
iam esse. ut urbs capetur. scirent omnes quos euntis
in præliū cernerent. mortem in ipsa pugna habituros.
Illos se p deos supos inferosq; orare. ut memores libta
tis. quz illo die aut morte honesta. aut seruitute itami
finienda esset. nihil relinquerent. Id quod seuite ua
tus hostis posset. ferrū ignemq; in manib; esse. amice
ac fideles poti^o ea quz pitura forent. ablumerent man^o
q̄ insultarent supbo ludibrio hostes. His adhortatōib;

execratio dura adiecta si quē ad proposita spes mollitia
ue animi flexisset. Inde concitato agmine patentibus por-
tis ingenti cum tumultu erumpunt. neq; erat ulla lā-
tis statio opposita. quia nihil min⁹ q̄ ut egredi menibus
auderent. timeri poterat. ppauce equitū turme leuisq;
armatura repente castris ad ipsum emissā occurrit. acci-
ot impetus atq; animis q̄ compositior ordine ullo pu-
gne fuit. Itaq; pulsus eqs qui se primo hosti obtulerat.
terrorem intulit leui armature pugnatumq; sub iplo
uallo foret. nisi robur legionū pexiguo ad instruendū
dato tempore aciem direxisset. Ibi quoq; trepidatū pas-
p certa signa est. cum ceci furore in uulnera ac ferrū ue-
cordi audacia ruerent. dein uetus miles aduersus teme-
rarios impetus p̄tinax cede primorū insequentū sup-
pressit conat⁹. paulo post ultro inferre pedem. ut nemi-
nem cedē atq; oblitos mori in uestigio queq; uidit suo
patrefacta acie. quod ut facē posset multitudo armatorū
facile suppeditabat. cornua hostiū amplexus in orbem
pugnantes ad unū omnes occidit. atq; hec cū hostiū
itatorū ac tū maxime dimicantium iure belli in ar-
matorū repugnantēq; edebatur. fedior alia in urbe tru-
cidatio erat. cum turbam feminatū puerorūq; ibellem
fermē ciues sui cederent. & in succensis rogo semiani-
ma pleraq; inciderent corpora. ruiq; sanguinis flam-
mam orientē restinguerent. postremo ipsi cede mise-
randa suorum fatigati cum armis medio se iniecerunt.
Iam cedi p̄petrate uictores romani. uictores supuene-
runt. ac primo conspectu tam fede rei mirabundi pa-
rū obstupuerunt. dein cum aurum argentūq; cumu-
lo rerū aliarum int̄fulgens auiditate ingenū hūani
rape ex igne uellent. correpti alii flamma sunt. alii
ambusti afflatu uaporis. cū recept⁹ p̄mis urgente igenti
turba non eēt. Ita ab stada sine p̄da militum ferro igniq;
ablumpta ē. Marti⁹ cetis ei⁹ regionis metu ī deditōnez accep-
tis. uictorē exercitum kartaginē ad Scipionē reduxit.

Per eos ipsos dies p̄fuge a gadibus uenerunt. pollicentes ut
bem punicumq̄ p̄sidium quod in ea esset. & impatores
p̄sidii cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga sub
literat. nauibusq̄ in oceano collectis aliquantum auxilio
rum. & t̄n̄s̄retum affrice oris. & ex proximis hispanie
locis p̄ hannonē p̄fectū coegerat fide accepta dataq̄
p̄fugis. & Marti^o eo cum expeditis cohortibus. & lelius cū
vii. triremibus. quinque remi una ē missus. ut t̄ra mariq̄ cō
consilio rem gererent. Scipio ipse graui morbo implicitus.
grauiore tamen fama cum ad id quisq̄ quod audierat
inlita hominibus libidine alendi de industria rumores.
adiiceret aliquid. prouintiam maxime a omnē ac maxie
longinqua eius turbauit. que q̄ntam excitatura molem.
uera fuisset clades. cum uanus rumor tantas p̄cellas
exciuisset. non soti in fide. non exitus in officio māsit.
Mandoni^o & indibilis q̄bus. quia regnū sibi hispanie.
pulis inde karthaginensibus destinauerāt animis. nihil
p̄spe contingebat. concitatis popularibus. lacetani autez
erant. & iuuentute celtaborū excita agrum Suesita^m. Se
detanumq̄ sotiortū populi romani hostiliter dep̄lati
sunt. Ciuilis ali^o furor in castris ad suacionem ortus. viii.
ibi militū erant. p̄sidium gentibus que eis Iberū icolūt
ip̄olitū. mote autem eorū mentes sunt. non tū cuz p̄mū
de uita impatoris dubii rumores allati sunt. sed iā an
licentia ex diuti^o ut sit otio collata. & non nihil quod
in hostico laxi^o rapto suctis uiuē. archiores in pace res e
rant. ac primo sermones tantum occulti seiebantur.
si bellum in prouintia esset. Quid se se int̄ pacatas fa
cere si debellatum iam & confecta prouintia eēt. cur
in italiam non reuehi. flagitātū quoq̄ stipendium pro
caciū qm̄ ex more & modestia militari erat. & ab cul
todibus probra incircuneuntis uigilias tribu^o. iada. &
noctu quidam predatum in agrum circa pacatū ierāt.
postremo int̄ diu ac p̄palaz sine cōmeatu ab signis abi
bant. omnia libidine ac licentia militum nihil insti
tuto ac disciplina militie aut impio eorum q̄ p̄erant

gererat. forma tantum romanorum castrorum constabat. u-
na ea spe quod tribunos ex contagione furoris haud expectat
seditionis defectionisque tati fore. & iura reddere in princi-
piis sinebant. & signum ab his petebant. & in stationes
ac uigilias ordine ibant. & uim impii abstulerat. Ita spes
dicto parentium ultro ipsi impantes seruabant. Erupit
deinde seditio postquam reprehendere atque improbare. ea tribu-
nos. que fieri & conari obuiam ire. & propalam abnuere.
furoris eorum se futuros senserunt. fugatis itaque & princi-
piis. ac paulo post e castris tribunis. ad principes seditio-
nis gregarios milites. G. albiu calenu. & G. adiu ubu
delatum omnium consensu impium est. Qui nequaquam tri-
bunitis contenti ornamentis. Insignia etiam summi im-
pii. falces. seuresque adtractare auli. neque iis uenit in men-
tem suis tergis. suisque ceruicibus uirgas illas seuresque i-
minere. quas ad metum aliorum preferrent. Mortis Scipionis
falso credita occubabat animos. sub cuius uulgaris iam
fama. non dubitabant totam hispaniam ardentem bello.
In eo tumultu & sotiis pecunias impari. & diripi propin-
quas urbes posse. & turbatis rebus cum omnia omnes
auderent minus insignia fore que ipsi fecissent. cum alios
subinde recentes nuntios non mortis modo sed etiam
funeris expectarent. neque superueniret quisque euanesceretque
temere ortus tumor. Tum primi auctores reperi cepti & sub-
trahentes se quoque ut credidisse potius temere quam finxisse
rem talem uideri possent. destituti duces. iam sua ipsi
insignia. & pro uana ymaginatione impii. quod id gererent
ueram iustamque mox in se uersura potestatem horrebant.
Stupenti ita seditioni. cum uiuere primo. mox etiam ua-
lere scipione certi auctores afferrent. tribuni militum. vii.
ab ipso scipione missi superuenere. ad quorum primus ad-
uentum exaspatis animi. mox ipsis placido sermone simul
centibus notos cum quibus congressi erant. leniti sunt.
circueuntes enim tentoria primo. deinde in principibus septo-
rioque ubi sermones inter se serentium circulos uidissent.
alloquebantur. precundantes magis quam causa ue constet.

nationis subite foret. q̄ factum accusantes. uulgo stipē-
dium non datum. ad diem iactabatur. & cum eodem
tempore. quo scelus iliturgitanū extitisset. post duo-
rum impatorum duorumq̄ exercitiū stragem sua uit-
tute defensum nomen romanū ac retenta prouintia
esset. Ilturgitanos penam mox meritā h̄re. suis reſte
factis gratiam qui exoluat non esse. Talia querentes
equa orare. seq̄ ea relatuſ ad impatorē in̄debant.
letari q̄ nihil tristi^o nec insanabilius esset. & proconſu-
lem ſcipionem deum benignitate & rei p̄ esse gr̄e reſe-
rende. ſcipionē bellis aſſuetū ad ſeditio^m procellas ui-
dem. ſollicitū habebat res. ne aut exercitus peccādo.
aut ipſe puniendo modum excedēt. Inde p̄ntia autem
cepisset. leniter agi placuit. & miſſis circa ſtipendiaras
ciuitates exactoribz ſtipendiū ſpē p̄pinquam facē. & edic-
tum ſubinde propositum. ut ad ſtipendium petendū
conuenirent karthaginem. ſeu carpum partes. ſeu uni-
uerſi mallent. Tranquillam ſeditionē iam p̄ ſe languet-
centem repentina quies rebellantiū hispanorū fecit.
Redierant enim in fines. omiſſo incepto. Mandoni^o &
indibilis poſtq̄ ſcipionem uiuere allatum ē. nec iā erat
aut ciuis aut extri^{us} cum quo furorē ſuum conſortaret.
omnia circunſpectantes conſilia nihil reliq̄ habebant.
p̄ter non tutiſſimum a. malis conſiliis receptū. ut i-
patoris uel iniuſte ut. uel non deſpande clementie. ſe-
cōmitterent. etiam hoſtibus eum ignouiſſe. cum quibz
ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionē ſine ſanguine ſine uul-
nere fuiſſe. nec ipſam atrocem. nec atroci pena dignam.
ut ingenia humana ſunt ad ſuā cuiq̄ leuandam culpaz.
nimio plus facunda illa dubitatio erat. Singule ne cotor-
tes. an uniuerſi ad ſtipendiū uent. Inclinauit ſentētia
q̄ tuti^o conſebant uniuerſos ut. Per eodē dies qbz
hec illi conſultabant. conciliū de hiſ kartagi^e erat. cer-
tabaturq̄ ſententiis uttū in auctores tantum ſeditiois.
erant autē hi numero. v. & xxx. animaduertētur aut
pluriū ſupplutio uindicanda tam fedi exempli defectio.

magis q̄ seditio esset. uicit sententia lenior ut unde orta culpa esset. ibi pena consisteret ad multitudinem castigationē satis esse. Consilio dimisso ut nihil actum uideret. expeditio aduersus Mandonium indibilem q̄ editur exercitui q̄ cartagine erat. Cibaria dierum aliquot parati iubet. tribunis. vii. qui & antea ad succionem ad leniendam seditionem ierant obuiam exercitui missis. q̄na nomina p̄ncipū seditionis edita sunt. ut eos p̄ idoneos homines benigno uultu ac sermone in hospitium inuitatos. sopitosq̄ uino uincirent. haud procul ab kartagine erant. cum ex obuiis auditum postero die omnem exercitū cum. L. Sillano proficisci in lacetanos. non metu modo omni. qui tacitus uidebat animis libauit eos. sed letitiam ingentem fecit q̄ magis habituri solum impatorem q̄ ipsi futuri in potestate eius essent. Sub occasum solis urbem ingressi sunt. exercitum. q̄ alterū partem omnia ad iter uiderunt excepti sermonibus de industria compositis letum oportunumq̄ aduentum eorum ipatori esse. q̄ sub ipsam profedationem alteri exercitus uenissent. corpa curent. A. tribunis sine ullo tumultu auctores seditionis p̄ idoneos homines p̄ducti i hospitium comprehensi ac uicti sunt. uigilia quarta impedimta exercitus. cui simlabatut iter. proficisci cepit. sub luce signa mota & ad portam tetentum agmen. custodesq̄ circa omnes portas missi. ne quis urbem egredere. uocati deinde ad contionē. qui pridie uenerant. ferociter in forū ad tribunal impatoris. ut ultro trituri succlamationibus concurrūt. Simul & impator in tribunal conscendit. & reducti a portis armati inermi se contioni ab tergo circumfuderunt. tum omnis ferocia concidit. & ut postea fatabant nihil eos eque truit. q̄ preter spem robur & color impatoris. quem affectum uisuros crediderant. uultuq̄ qualem ne in acie quidez aiebant meminisse. Sedit tacit paulisp̄. donec nuntiatum est deductos in forū auctores seditionis. & pata omnia esse. Tum scilento p̄ p̄conē facto ita cepit.

Nunq̄ mihi defuturam orationem. qua exercitus meus

alloqueret credidi nō quo uerba unq̄ poti⁹ q̄ res exēuerim
sed quia prope a pueritia in castris habitus allueueram mili-
taribus ingenis. Apud uos quemadmodū loquar nec cō-
siliū nec oratio suppeditat quos nec quo nomine qdē
appellare debeam scio ciues qui a patria uestra desertis
an milites qui impium auspitiūq̄ abnuistis. Sacramēti
religionem rupistis. hostes corpora ora uestitum habitū ciuiū
agnosco. acta dicta consilia animos hostium uideo. Quid enim
uos nisi quod uergetes & laetam aut optatus aliud aut patul-
& ulli tñ Mandon^m atq̄ indibile regie nobilitatis uiros duces fu-
roris secuti sunt uos auspitiū & impiū ad umbrū actiū
& calenū albiū detulistis. negate uos id omnes fecisse aut fal-
tum noluisse milites. paucorū eum furorem atq̄ amentiaz eē.
libenter credam negantibus. nec enim ea sunt cōmissa que
uulgata in omnem exercitum sine piaculis ingentibus
expiari possunt. Inuitus ea tanq̄ uulnera attingo. sed nisi
tata tractataq̄ sanari non possunt. Equidem pullis hispa-
nia karthaginensibus nullum locum tota prouincia nul-
los homines credebam eē. ubi uita in uita esset mea. sic me
non solū aduersus socios gesseram. sed etiam aduersus hostes
in castris meis q̄ntum opinio fefellit. fama mortis mee nō
excepta solū sed etiam expectata est. non quod ego uulgari
facinus p̄ omnes uelim. equidem si totū exercitum meū
mortē mihi optasse crederem. h̄ statim ante oculos uestros
moreret. nec me uita iuaret inuisa ciuibz & militibz me-
is. Sed multitudo omnis sicut natura maris p̄ se imobilis
est. ut uenti & aure cient. aut tranquillū aut procelle ī uo-
bis sunt. & causa atq̄ origo omnis foris penes auctores est.
uos contagione insanistis. Vn̄ mihi ne hodie qdem seire ui-
demini. quo amentie progressi sitis. quid facinoris in me.
Quid in patriam pentesq̄ ac liberos uestros. Quid ī deos
sacramenti testes: qd aduersus auspitiā sub qbus militas-
tis. Quid aduersus morē militie disciplinamq̄ maiorū.
Quid aduersus sūmi impii maiestatem ausi sitis: de me
ip̄o taceo. temē poti⁹ q̄ auide credideritis. Is deniq̄ ego sum
cuius cedē impii exercitum minime mirandū sit. patria

quid de uobis meruerat. quācū Mandonio & indibili con-
sotriando consilia prodebat. Quid pp̄ rō^o cum impiū abla-
tum a tribunis suffragio ppli creatis ad homines puatos
detulitis cum eo ipso non contenti si pro tribunis illos
haberetis. falces impatoris ur̄i ad eos qbus seruis cui
impatent nunq̄ fuerat roman^o exercitus detulitis. In
pretorio tetenderūt Albi^o & acti^o classicum apud eos ce-
cinit. signū ab iis pettum est. Sederunt pro in tribuna
li proconsul Scipionis ledor appuit. sumoti incellerūt
falces & secures prelate sunt. lapides pluerē. & fulmi-
na iaci de celo. & insuetos fetus animales edere uoces
portenta esse putatis. hoc est portentū. quod nullis
hostiis. nullis supplicationib^o sine sanguine eoz qui
tantum auli facinus sunt. expiari possit. Atq̄ ego q̄q̄
nullū scelus rationē habet. tamen ut in re nefaria. q̄
mens. quod consiliū uestrum fuerit scire uelim. Regiū
quondam in presidium missa legio. interfectis p̄ scelus
ciuitatis p̄ncipib^o urbē opulentam p. x. annos tenuit.
pp̄t quod facinus tota legio. mil^o hominū. iiii. in foro
securi p̄culli sunt. sed illi primū non actiū umbrum
semilixam. nominis etiam abominandi ducē. sed Sext.
belliū tribu^m mil^o securi sunt. nec cum pirrho. n̄ san-
nitibus. aut lucanis hostib^o pp̄ rō se cōiunxerūt. uos
cū Mandonio & indibili & consilia cōcaltis. & arma
consotriaturi fuistis. Illi sicut campani. capuam tuscis
ueterib^o ademptam. Mamtini Messanam in Sicilia sic
Regiū habituri p̄petuam sedem erant. nec pplm roma-
num nec sotios ultro lacessituri bello. Suro nē ne uos
domiciliū habituri eratis. ubi si uos decedens. cōfeda
prouintia impator relinq̄re. deum hominūq̄ fidem
implorate debeatis. q̄ non rediretis ad coniuges libosq̄
uestros. sed horū quoq̄ memoriā sicut patē meiq̄ ere-
ceritis ex animis ur̄is. uiam consiliū scelerati. sed nō
ad ultimū dementis exeq̄ uolo. ne uiuo. & cetō inco-
lumi exercitu. cū quo ego die una kartaginē cepi. cu^o
quo. iiii. impatores. quattuor exercitus kartaginēsi^o

fudi fugavi. hispania expuli uos. viii. mil. hominū mil.
le minores certe caē sp̄i. q̄ Albius & Aetius q̄b̄ uos libe-
citis. hispaniam prouintiam populo romano. erupturi
eratis. amolior & amoueo nomen meum nihil ultra facile
creditam mortem meam a uobis uiolatus sim. Quid si
ego morerer. mecum expiatā res. p. mecum casurus im-
periu populi romani erat. ne istud iupiter optim⁹ maxi-
mus scierit. urbem auspiciato diis auctoribus in eternuz
conditam. fragili huic & mortali corpi equalem esse. Fla-
minio paulo. Etacco. postumio albi⁹. Marcello. Quintio
crispi⁹. & fuluio. Scipionib⁹ meis tot iam claris impatori-
bus uno bello absumptis. supstes est res. p. eritq; mille alii
nunc ferro. nunc morbo morientib⁹. meo unius funere
elati populi rō est res. p. uos ipsis h̄ in hispania patre &
patrio meo duob⁹ impatorib⁹ interfectis. L. marti⁹ ducē
uobis aduersus exultantis recenti uictoria penos delegis-
tis & sic loquor tanq̄ sine duce future hispanie fuerint.
M. sillanus eodem iure. eodem impio meū in puincia
missus. L. Scipio frat̄ meus. & q̄. lilius legati iudices ma-
iestatis imp̄i deessent. utrum exercitus exercitui. an
duces ducibus. an dignitas. an causa compari poterat.
quibus si omnib⁹ superiorib⁹ essetis. arma contra patrias.
contra ciues ur̄os ferretis. Affricam italie. karthaginem
urbi romane impare uelleus. quā ob noxam patrie co-
riola⁹. quondam dānatio iniusta miserū & indignū exi-
lium ut iret ad oppugnandam patriā impulsit. reuoca-
uit tamen a publico patricidio priuata pietas. uos qui
dolor. que ira incitauit. Stipendiū ne diebus paucis im-
patore ego seri⁹ nūatum. satis digna causa fuit. cur pa-
trie idiceretis bellū. cur ad fleretes desulcētis a pplo
romano. cur nihil diuinatū humanarum ue rez iūio.
latum uobis eēt. Insanitis profecto milites. nec maior
in corpus meū uis morbi q̄ in uestras mentes inuasit.
hottet animus referre. quid crediderunt homines. qd
pauerit. auferat omnia irrita obliuio. si post. si nō ut
scilentiū tegat. non negauerim tristē. atrocemq; uob uisā

orationem quāto creditis facta uestra atrociora esse quā deā
mea & me que egistis pati equum censetis. uos ne dici
quidem omnia equo animo fertis. Sed ne ea quidem ipsa ult
exprobrabuntur. ut tam facile uos obliuiscamini eorum quā
ego obliuiscat. Itaque quod ad uniuersos uos attinet si er
roris penitet satis superque penarum habeo. Albius calen^o
& Aelius umbr^o & ceteri nefarie seditionis auctores san
guine luent. quod admiserunt. uobis suppliti eorum
spectaculum non modo non acerbum sed letum etiam si
sana mens rediit. debet esse. de nullis enim quā de uobis in
festius aut inimiciti^o consuluerit. uix finem dicendi fe
cerat. cum ex preparato simul omnium terror oculis auri
bulisque est effusus. exiitque qui corona contionem circūde
derat. gladiis ad scuta conerepuit. pigeonis audita uox
citantis nomina dānatorum in concilio. Nudi in medium
protraherantur & simul omnis apparatus suppliti expro
mebat. deligati ad palum. uirgisque celi & securi percussis. ad
torpentibus metu qui aderant. ut non modo feruor uox ad
uersus atrocitatis pene. sed ne gemitus quidem exaudiret.
Tracti inde de medio omnes. purgatoque loco. citati milites
nominatim apud tribunos militum in uerba proconsulis sci
pionis iurarunt. Stipendiumque ad nomen singulis solu
tum. hunc finem exitumque seditionis militum cepta apud
Suetonem habuit.

Per idem tempus ad Beti fluum^m Hanno a Magonē missus a
gadibus cum pua affrorum mercede hispanos sollicitan
do ad.iiii. mil. Juuenū armauit. castris deinde exiit ab
L. matto maxima parte militum intus tumultum castrorum
quibusdam etiam in fuga amissis pallatos persequente egre
cum paucis ipse fugit. Dum hec ad beti fluum^m gerunt. Ieli^o
interim fretus in oceanum euectus ad carthā classe accessit.
urbs ea in ora oceanus sita est. ubi primū e faucibus angustis
panditur mare gadis. sine certamine per deditonem recipi
endi ultro. qui ea pollicerentur in castra romana uenientibus
spes sicut ante dictum fuerat. sed patefacta imata perditio est.
comprehensosque omnis Mago aberbali pretori deuehēdos

Karthaginem tradit. Aberbal coniuratis in quinque remi ipsius.
pmissa q̄ ea quia tardior q̄ triremis erat. ipse cum viii tri-
remibus modico intervallo sequit̄. Jam fretum intrabat
quinque remis. cum leli^o & ipse in quinque remi ex portu carthage se-
quentibus. vii. triremibus euectus in aberbalē ac trire-
mes inuehit̄. quinque remē satis deprehensam credens ra-
pido infreto in aduersum estum reciprocari non posse.
penus in re subita parump incertus trepidabat. an quinque-
remē sequerēt. an in hostis vltra conuertēt. Ipla cunctatio fa-
cultatem detrahende pugne ademit. iam enim sub ictu tel-
li erant. & undiq̄ instabant hostes. estus quoq̄ arbitrium
moderandi naues ademerat. neq̄ erat nauali pugne simi-
lis. Quippe ubi nihil uoluntarium. nihil artis aut cōsiliū
esset. una nā freti estusq̄ totius certaminis potens uel alie-
nis nauibus nequicq̄ remigio in contrarium tendentes in-
uehebat. ut fugientē nauem uideres uertice retro ī tortā
uictoricibus illatam. & sequentem si in contrariū tractum
incidisset maris fugientis modo se se auertentē in ipsa
pugna. Hec cū infreto vobro peteret hostiū nauem obliq̄
ipā ictū alteri^o vobri accipiebat. Illa cum transuerso obii-
corēt hosti repētē in tortā in prorā circa alebat. euz int̄
treemes fortuna regente anceps preliū miseretur. quinque-
mis romana. seu pondere tenatior. seu pluribus remorū
ordinibus scindentibus uertices. cum facili^o regetetur. du-
as triemes suppressit. uni^o prelata impetu latius alius
remos detorsit. ceterasq̄ indepta multallet. ni cum reliqs
quinque remibus Aberbal uelis in affricam transmisisset. le-
lius uictor carthā reuectus auditis que acta gadibus erāt.
patefactam prodicionem. coniuratoq̄ missos karthaginem.
spe in irritū redacta qua uenissent. nuntius ad. L. Martiū
missis nisi terē frustra tempus sedendo ad gadis uellent.
redeundum ad impatorem eē. Assentiente Marto paucos
post dies ambo karthaginē rediere. ad quorū discollum
non respirauit modo mago. cum terra mariq̄ ancipiti mo-
tu urgeretur. sed etiam audita rebellionē. Nergetū spes
recupande hispanie nactus nuntios karthaginem mittit

ad senatū qui simul seditionē ciuile in castris romanis. sit
defectionē sotorum in maius uerbis extollens. hortaretur ut
auxilia mitterent quibus traditis a patribus impiū hispaniē
repeti posset. Mandoni^{us} & indibilis in fines regressi pau-
lisp. dum quid nam de seditione statueretur. seuerent. sus-
pensi quieuerunt. Si ciuium errori ignoscereetur. nō dis-
fidentes sibi quoq; ignosci posse. postq; uulgata ē atrocitas
supplitiū suam quoq; noxam maiori pena estimatam rati-
uocatis rursus ad arma p̄latibus. contractisq; ī sedeta^m
agrum p̄ncipio defectionis statua habuerant. cū .xx. mili-
bus peditum duobus milibus equitū. & .v. transenderunt.
Scipio cum fide soluendi p̄ter omnibus īnoxis. īnoxūsq;
stipendii tumultu in oīs placato. facile reconciliatis mili-
tum aī. p̄usq; castra ab karthagine moueret. contione
aduocata multis uerbis ī pfidiāz rebellantiū regulorum
inuestus. nequaq; eodem animo se ut professus est ad ui-
dicandum id scelus. quo ciuilem errorem nup̄ sanauerit.
tunc se haud secus q̄ uiscera secantem sua. cum gemitu &
lactimis .xxx. hominum capitibus expiasse. viii. mil. seu īpru-
dentiam. seu noxam. nunc leto. & erecto animo ad cedem
ilergetum ire. non ē eos neq; natos in eadem terra. neq;
ulla secum societate unctos eē. eam que sola fuerit fidē
atq; amicitiam ipsos p̄ scelus rupisse. in exercitu suo se p̄t
q̄ q; om̄s ciuis aut sotos latini noīs uiderat. etiam eo mo-
ueri q; nemo fere sit miles q; non ex italia aut a patrio
suo. cū. scipione qui primus romani nominis in eaz̄ p̄uin-
ciam uenerit. aut a patre consule aut a se ip̄o sit ex italia
aduectus. Scipionū noī auspitiis omnes assuetos. quos
secum in patriāz ad meritū triumphū deducē uelit. q̄s
consulatū petenti uelut si omniū coīs agatur honos ad-
futuros semp̄ que ad expeditionem eius attineant. que
instent in memorem esse rerum suarū gestarum. quid bel-
lum ducat Magonis hercule sibi qui extra orbem trānz
in circumfusa oceano insula. quo paucis p̄fugerit nauib;
maiorē curam eē q̄ ilergetum quippe illic & ducē karta-
ginensem. & q̄ntumcunq; punicum presidium eē. hic la-

tones latronumque duces. quibus ut ad p[ro]p[ri]os finitimorum
agros. testaque utenda & rapienda pecora aliqua uis sit. ita
in acie ac signis collatis nullam esse magis uelocitate ad fugam
quam armis fretos pugnaturus esse. Itaque non quod ullum inde pericu-
lum. aut semen maioris belli uideat. Ideo se priusquam prouide-
ria decedat opprimendos & leuiter duxille. sed primum ne
impunita tamen scelerata defectio esset. deinde ne quis impu-
cia simul uirtute tanta. & felicitate p[ro]dita relictus hos-
tis dici possit. prouide diis bene uiuantibus sequerentur non
tam ad bellum gerendum. neque enim cum pari hoste certamen
esse quod ad expetendas ab hominibus sceleris penas. Ab hac omni-
ne dimissos ad iter se compare in diem posterum iubet
profectusque decimis castris puenit ad hiberis flumen. Inde lu-
pato amni die quarto in conspectu hostium posuit castra. Cap-
ante montibus circa septus erat. In eam uallem Scipio cum
pecora rapta pleraque ex ipsorum hostium agris propelli ad
irritandam feritatem barbarorum iussisset. uelites solidi-
dio misit. a quibus ubi per procursationem commissa pugna
esset. leuium cum equitatu impetum ex occulto facere
iubet. mons oportune prominens equitum insidias tex-
it. nec ulla mora pugne facta est. hispani in conspecta pecul-
pecora. uelites in hispanos preda occupatos occurrere primo
missilibus territauerunt. deinde missis leuibus telluris. quae irritare
magis quam decernere pugnam poterant. gladios nudant &
collato pede res cepta geri est. ancepsque pedestris certamen
erat. nisi equites superuenissent. neque ex aduerso tantum illati
obuios obtriuere. sed circumuesti etiam quidem per infima
cliuum abs tergo se ut plerisque intcludent. obiecerunt. maiorque
cedes fuit. quam quantum edere leuia per excursionis prelia so-
lent. Ita magis accensa aduerso prelio barbaris est ira quam
imminuti animi. Itaque ne percussi uiderentur. prima luce po-
stero die in aciem processere. non capiebat omnis copias
angusta sicut ante dictum est uallis. due fere peditum
partes. & omnis equitatus in aciem descendit. quod reliquum
peditum erat. obliquo constituerunt colle. Scipio pro se esse
loei angustias ratus. & quod in arto pugna romano aptior

q̄ hispano militi futura uidebat̄ & q̄ in eū locum detracta
hostium acies eēt q̄ non omnem multitudinē eorū capere
nouo etiam consilio adiecit animū equitū non posse circū
dare combus in tam angusto spatio & hosti quem cū pedite
deduxisset inutilem fore. Itaq; impat̄ lelio ut p̄ colles q̄ oc
cultissimo itinē circounducat equites. segregetq; q̄ntū possit
equestrem a pedestri pugna ipse omnia signa peditū ad hos
tes uertit quatuor cohortes in fronte statuit qui lati⁹ pan
dere aciem non poterat. moram pugnandi nullam fecit
ut ipso certamine auerteret a cōspectu transeuntū p̄ col
les equitatum. nec ante circounductos sensere q̄ tumultū
equestris pugne ab tergo acceper̄. Ita duo diuersa prelia e
rant. due peditem acies. duo eq̄tatis p̄ longitudinem
campi. quia misceri ex gnē utroq; prelium angustie nō
patiebant̄. pugnant̄. hispanorum cum neq; pedes equi
neq; eques pediti auxilio eēt. pedes fiducia eq̄tis temere
cōmissus campo. cederetur eques circunuenit̄. nec pedi
tem a fronte. iam enim strate pedestres copie erant. nec ab
tergo equitem sustinuer̄. & ipi cum diu in orbē se se stanti
bus equis defendissent. ad unum omnes celi sunt. nec
quisq; equitum peditem ue sup̄fuit. qui in ualle pugna
uerint. Tertia pars que in colle ad spectaculū maḡ tutuz.
q̄ ad partē pugne capescendam steterat. & locum & temp⁹
ad fugiendum habuit. Int̄ eos & reguli ipsi fugerunt. pri⁹
q̄ tota circunueniret acies int̄ tumultum elapsi. Castra
eodem die hispanorū preter ceteram predam cum tribus
ferme milibus hominum capiuntur. Romani totiq; ad
mille & .cc. eo prelio ceciderunt. uulnerata ampli⁹ tria mi
lia hominū. minus eruenta uictoria fuisset. si patientiore
campo. & ad fugam capescendam facili foret pugnatum.
Indibilis abiectis belli consiliis. nihil tut⁹ afflictis rebus
expta fide. & clementia Scipionis ratus. Mandoniū fr̄em
ad eum mittit. q̄ aduolutus genibus talem rabiem t̄p̄ris
eis acculat. cum uelut contagione quadam pestifera nō
illegetes modo lacetā. sed castra romana īāmerint. sua
q̄dem & fratris & reliquorū & popularium eoz̄ conditionē

esse. ut aut si ita uideatur reddant spūz proconsuli Scipi-
oni. ab eodem illo acceptum. aut seruati bis unde uitā
pro eo in ppetuum deuouent. antea in causa sua fidu-
ciam sibi fuisse. nundum expta elementia eius. nē contō
nullam in causa. omnem in misericordia uictoris spes re-
positaz habere. Mos uetustus erat romanis cum quo
nec fedē nec eqs legibus iungerentur amicitia non prius
impio in eum tanq̄ pacatum uti q̄ omnia diuina huma-
naq̄ dedisset. obsides accepti. arma adempta presidia ur-
bibus imposita forent. Scipio multis inuectus in pntem
Mandonium absentemq̄ indubilē uerbis. illos qdem me-
ritu pūisse ipsorū maleficio ait. uicturos suo atq̄ ppli roma-
ni beneficio. ceterum se neq̄ arma his ademptus. quippe
ea pignora timentū rebellionem eē. se liba arma reliquerit
solutos animos. neq̄ se in obsides innoxios sed in ipos si
defecerint. seuitus. nec ab inermi sed ab armato holte
penas expetitutum. utranq̄ fortunam exptis pmitteret.
se se utrum propitios an iratos habē romanos mallet. Ita
dimissus Mandoni^o pecunia tantū modo impata ex qua
stipendiū militi p̄stari posset. Ipse Martio in ulteriorem
hispaniam premisso. Sillano Taraconem remisso. paucos mora-
tus dies. dum impatam pecuniam Hergetes p̄uārent. cum
expeditis Martium iam appropinquantē oceano alleq̄tur.

Inchoata res iam ante de Maxilla aliis atq̄ aliis de caulis
dilata erat. q̄ numida cum iplo utiq̄ Scipione congruere
uolebat. atq̄ ei^o dextā fidem sancire. ea tuz itineris tam
longi acta deinde Scipioni fuit. Maxilla cum gadibus eēt
certior aduentare eum a Martio factus. cādo corrumpi
equos inclulos in insula penuriamq̄ omniū rerum &
facē ceteris & ipsos lentare adhuc equitem marcelcē de-
sidia ppulit ut se traicē incontinentē ad dep̄landos
proximos hispanis agros paterent. Transgressus tres
p̄ncipes nuīdatū premitit ad tempus. locūq̄ colloq̄
statuendum. quos pro obsidibus retineri ab Scipione
iubet. remissus terti^o qui quo uillus erat adducēt Max

in illam cum paucis in colloquium uenerunt. Cepit iam ante nuda-
dam ex fama rerum gestarum admiratio uiri. Substituere
que animo spem quoque corporis amplam ac magnificam.
Ceterum maior prentis ueneratio cepit. & preterquam quod suapte
natura multa maiestas inerat. adornabat promissa celsi-
tudo habitusque corporis. non cultus munditiis. sed uiri-
lis uere ac militaris & etas erat in medio uirium robo-
re que pleni nutritiusque ex morbo uelut renouatus flos iu-
uente faciebat. prope attonitus ipso congressu nuda gratia
de fratris filio remisso agit. ex eo tempore affirmat eam
se quesisse occasionem tandem oblatam deum beneficio
immortalium non omiserit. cupere se illi populoque romano
opam nauare. Ita ut nemo unus extrinsecus magis enixe iu-
uerit rem romanam. Id se etiam si se pridem uellet minus
prestare in hispania terra aliena atque ignota potuisse in
qua haud genitus educatusque in spem paterni regni esset.
facile prestaturum. Si quidem eundem Scipionem ducem
in affricam romani mittant. satis sperare probreuis eui kar-
thaginem esse. Letus eum Scipio uidit. audiuitque eum ca-
put rerum in omni hostium equatu Maxillam fuisse leuere.
& ipse iuuenis specimen animi pre se ferret. fide data ac-
ceptaque profectus retro Taraconem est. Maxilla promissu ro-
manorum ne sine causa traiecisset incontinentem uideretur
populatus proximos agros Gadis rediit. Magoni despa-
tis in hispania rebus. in quas spe seditionis pro militaris. de-
in defectu indubius animos eius sustulerant. parum tra-
iicere in affricam nuntiatum ab karthagine est. Iube Senatum
ut classem quam Gadibus teneret. in italiam traiceret. con-
ducta ibi gallosum ac ligum quanta maxima multitudine
coniungeret se hanibali. ne uenisset bellum maximo impe-
tu maiore fortuna ceptum lineret. Ad eam rem & a kar-
tagine pecunia magoni adiecta est. & ipse quantum po-
tuit a gaditanis exegit non eratio modo eorum. sed
etiam templis spoliatis. & priuatim omnibus coactis
aurum argentumque in publicum conferre. Cum preterea
heret hispanie oram. haud procul noua karthagine expo-

litus in terram militibus proximos deplatus agros. Inde
ad urbem classem appulit. Ibi cum interdiu milites in nauibus
tenuisset. nocte in litus expositos. ad partem eam muri
qua capta kartago ab romanis fuerat. ducit. nec presidio
satis ualido urbem teneri ratus. & aliquos opidanorum
ad spem nouandi res aliquid moturos. Ceterum nuntii ex
agris trepidi simul populationem agrorum fugam. &
hostium aduentum attulerant. & uisum interdiu classis erat.
nec sine causa erectam ante urbem stationem apparebat.
Itaque instructi armatique intra portam ad stagnum ac mare
uerfam continebantur. ubi effusi & hostes mixta inter milites
nauales turma ad muros tumultu maiore quam uisum
erat. patefacta repente porta. romani cum clamore erumpunt.
turbatosque hostes. & ad primum incursum coniectum.
que tellorum auctos usque ad litus cum multa cede persequuntur.
nec nisi naues appulsi trepidos accepissent. super
fuisse pugne aut fuge quisquam. In ipsis quoque nauibus
trepidatum est. dum ne hostes cum suis simul irruerent.
trahunt scilas. hortasque. & anchoras ne in moliendo
mora esset. praecipidunt. multique adnantes nauibus
in certo praeter tenebris. quid aut petent aut uitarent.
fede interierunt. postea die cum classis inde retro ad oceanum.
unde uenerat. fugisset ad. viii. homines celi inter
muru litusque. & ad duo milia armatorum inuenta. Ma-
go cum quadis repetisset. exclusus inde ad cimby. haud
procul quadibus ille locus abest. classe appulsa mittendis
legatis. querendoque quae porte sibi socio atque amico clausae
forent. purgantibus uel multitudinis concursu factum. inter
obdirepta quaedam ab ascendentibus naues militibus
ad colloquium. Infertes eorum qui sumus pedis est. ma-
gistratus cum questore elicit. laceratosque uerberibus cruci
affigi iussit. Inde nauibus ad pitulam insulam. c. milia
ferme a continenti. peni tum eam incolebant. traiecit.
Itaque classis bona cum pace accepta est. nec comitatus in
benigne prebiti. sed in supplementum classis iuuetur
armaque data. quorum fiducia penus in baleares insulas.

L^{ta} inde mil' absunt transmissit. due sunt baleares maior al-
tera atq; opulentior armis uitisq; & portū habet ubi com-
mode hibernaturus se & iam extremū autūni erat cen-
sebat. Ceterū haud secus q̄ si romani eam insulam incole-
rent hostiliter classi occursum est: fundis ut tum pluriq;
ita tunc solo eo tello utebant. nec quisq; alterius gentis u-
nius tantum ea arte q̄ntum int' omnes alios baleares ex-
cellunt. Itaq; tanta uis lapidum creberrime grandis mo-
do in propinquante iam terre classem effusa est: ut irate
portū non ausi auerterent in altum naues. In minorem
inde balearū insulam traiecerunt. fertilem agro uiris
armis haud equandam. Itaq; egressi nauib; sup portū
loco munito castra locant. ac sine certamine urbe agro
q; potiti. duob; milib; auxiliariū inde conscriptis. mil-
siq; karthaginē ad hibnandū naues subdixerūt post
Magonis ab oceani ora discessum. Gaditā romanis dedūt.
Hec in hispania proconsulis Scipionis ductu auspicioq; ges-
ta. Ipse. L. lentulo. & L. manlio acidino prouincia tradita
decem nauib; romam rediit. & Senatu extra urbē dato
edem bellone quas res in hispania gessisset. dissiuit. quos
signis collatis dimicasset. quot opida ex hostib; ui cepisset.
quas gentes in ditionē populi romani reddidisset. aduer-
sus. quatuor se impatores. quatuor uictores exiit in
hispaniam iuisse. neminē karthaginensem in iis tris reli-
quille. ob has res gestas magis tentata ē triumphi spes q̄
petita p̄tinacit' quia neminem ad eam diem triumphalle.
qui sine magistratu res gessisset. constabat. Senatu nullo
urbem est ingressus. argentiq; p̄ se in erariū tulit. iiii^{xx}
milia pondo. ccc. xl. duo. & signati argenti magnū nūm-
comitia inde creandis consulib; habuit. L. ueturi' p̄bil'
centurieq; omnes ingenti fauore. p. Scipionem consulez
dixerunt. collega addit' ei. p. licini' crassus pontifex max-
imus. Ceterā comitia maiore q̄ ulla p̄ id bellum celebrata
frequentia proditū memorie ē. Conuenerant undiq; nō
suffragandi modo. sed etiam spectandi causa. p. Scipionis. cō-
currebantq; & domum frequentes in capitolium ad iuolantē

eum cum c. bobus uotis in hispania despondebantq; animis
sicut. q. ludati^o lupi^o bellum punicum finisset. ita id quod
instaret. p. cornelium finiturū. Atq; hispania omni penos ex-
pulisset. sic italia pullurum esse. Affricamq; ei p inde ac debel-
latum in italia foret. prouintiam destinabant. pretoria in
comitia habita. Creati duo qui tum ediles plebis erant. Sp-
lucretius. & CN. octauio & ex priuatis. CN. seruilus cepio
& L. emilio pap^o.

Quartodecimo anno punici belli. p. corneli^o Scipio. & p. licini^o
crassus consulatum inierunt. nominate consulibus prouin-
cie sunt. Sicilia Scipioni extra sortem concedente collega.
quia cura sacrorum pontificem maximum in italia retine-
bat. Brutia crasso. Tum pretorie prouincie in sorte coniecte.
urbana. CN. seruilio obtigit. Arimi^m. ita galliam appellabat.
Sp. lucretio. Sicilia. L. emilio. CN. octauio Sardinia. Senat^o in
capitolo habitus. Ibi referente. p. Scipione Senat^o consulit^o
factum est. ut quos ludos in^t seditionem militatē in hispa-
nia uouisset. ex ea prouintia quam ipse in etariū detulisset.
faceret. Tum saguntinorum legatos in Senatū introduxit.
ex eis maxi^o natu. Et si nihil ultra malorum est p^os
conscripti. q̄ quod passi sumus. ut ad ultimū fidem uobis
prestaremus. tamen ea merita impatorū u^orum erga nos
fuerunt. ut nos cladiū nostray non peniteat. bellū p^ot nos
suscepistis. Susceptum quartūdecimū annum tam p^otinacit^o
geritis. ut sepe ad ultimū discrimen. & ipsi ueneritis. & po-
pulum karthaginēsem adduxeritis. cum in italia atrox
bellū & hanibalem hostem habētis. Consules cū exercitu
in hispaniam ad conuincendas reliq; naufragii n^ori mi-
sistis. p. & CN. cornelii ex quo in prouintiam uenerunt.
nullo tempe destiterunt. que nobis sedā. queq; aduersa
hostib; nostris eēt facē. Jam omniū p^onu; nobis resti-
tuerunt p^o omne hispaniam ciues nostros uenundatos.
dimissis qui conq;terent. ex seruitute in libertatem resti-
tuerē. cum iam prope eēt. ut optabile ex miserima for-
tunam haberem^o. p. & CN. cornelii impatores u^ori lud-
tuoli^o nobis p^o q̄ uobis pietunt. Tum uero ad hoc retracti

ex distantibus locis in sedem antiquam uidebamus. ut utrum
putemus. & aliter excidium patrie uiderem? nec ad
patriam nostram kartaginensi utiq; haud exercitu opus
esse. ab Turdetanis uetrimis hostibus qui prioris quoq;
excidii causa nobis fuerant extingui posse. cum ex inspa-
to repente misisset nobis hunc. p. Scipionem quem fortu-
natissimi omnium saguntinorum uidem. quia consulez
declaratum uidimus. ac uidisse nos ciuibus nris renun-
tiaturi sumus. spem omnem salutem nostram q; cum plurimal
hostium nostrorum cepisset in hispania urbes. ubiq; ex cap-
totum numero exceptos saguntinos in patriam remisit.
Postremo Turdetaniam adeo infestam nobis ut illa gente
incolumi stare saguntum non posset. ita bello affluxit ut
non modo nobis. absit uerbo inuidia. ne postis quidem
timenda esset. deletam cernimus urbem eorum quorum
in gratiam saguntum deleuerat hanibal. uestigialia eorum ca-
pimus. quod nobis non fructu iocundi? q; ultione. ob
haec quibus maiora neq; sperare. neq; optare. ab diis imorta-
libus poteramus. gratias actum nos. x. legatos sagunti-
nus senatus populuiq; ad uos misit. simit gratulatur. q; ita
res per hos annos in hispania atq; italia gessistis. ut hispa-
niam non hiberno amne tenet sed qua trarum ultimus
finit oceanus domitam armis habeatis. italie nisi quatenus
uallum castrorum cingit. nihil relinquertis peno. Ioui
optimo maxi? plidi capitoli? arcis non grates tantum
ob haec agere iussi sumus. sed donum hoc etiam si uos per-
mitteretis coronam auream in capitoli? uictorie ergo fer-
re. Ad uti permittatis quod sumus. utiq; si uobis ita uideat que
nobis impatores uestri comoda tribuerunt. ea rata atq;
perpetua auctoritate uestra faciatis. Senatus legatis
saguntinis respondit. & dirutum & restitutum saguntum si
dei sortialis utriq; seruate documentum omnibus gentibus
fore. suos impatores recte & ordine & ex uoluntate
senatus fecisse q; saguntum restituerint. ciuesq; sagun-
tinos seruitio exemerint. queq; alii aliis benigne fece-
rint. ita senatum uoluisse fieri. donum permittit. ut in ca.

pitolio ponent. locus inde lautitiaq; legatis pbe iussa
& muneris causa in singulos dari. ne minus. x. milie-
ris. legationes deinde ceteri in Senatum introducte. au-
diteq; & petentibus Saguntinis. ut quatenus tuto posset.
italiam spectatum irent duces dati. licetq; p opida mille.
ut hispanos comiter acciperent. Tum de re. p. de exercitibus
scribendis. de prouintiis relatu. Cum Africae nouam
prouintiam extra sortem. p. Scipioni destinati homines
fama ferrent. & ipse nulla iam modica gloria contentus
non ad gerendum modo bellum sed ad finiendum diceret
se consulem declaratum. neq; id aliter finiri posse. q; si ipse
in africae exercitu transportallet. & actuz se id p populu
apte ferret. Si senatus aduersaretur. Id consiliuz haud
quaquam primoribus patrum conscriptorum placere. ceteri p
motum aut ambitionem. & fabi maximus rogatus sententiam.
Scio multis uestrum uideri. p. c. rem actuz ho-
dierna die agi. & frustra habituz orationem. q; tanquam
de integra re africae prouintia sententiam dixerit. Ego
autem primu illud ignoro quemadmodu iam certa pro-
uintia africae consul uiri fortis ac strenui sit. quam
nec senatus censuit in hunc annu prouintiam esse. n.
ppls iussit. deinde si consule peccare arbitror q; de re
transacta simulando se referre. Senatum ludibrio habet
non senatorem qui de quo consultur suo loco dicit sententiam.
atq; ego certum habeo dissentienti mihi ab
ista festinatione in africae traiciendi duatum veruz
subeundam opinionem esse. unius inlite ingenio meo cu-
nctationis. qua metu pigritiamq; homines adolesce-
tes sane appellent. dum minime peniteat. adhuc aliorum
spectuosa primo aspectu consilia sp uisa. mea usu me-
liora. alterius obsecrationis atq; inuidie aduersus cres-
centem in dies consul fortissimi gloriam. a qua suspi-
tione si me neq; uita acta. & mores mei. neq; dictatu
siue. v. q; consulat. tantumq; glorie belli domiq; pte
uindicat. ut proprius fastidium eius sim q; desideriu. etal
saltem liberet. Quae est mihi emulatio cum eo esse potest.

qui ne filio quidem meo equalis sit. Me dictatore cum
uigerem adhuc uiribus & in cursu maximatum rebus
et reculante nemo aut in senatu aut ad populum audiuit
quo minus inspectante me magistro equitum quod fando
nunquam auditum erat impium mecum equaretur rebus quam
uerbis alleque mallui ut qui aliquotum iudicio mihi
compatus erat sua mox confessione me sibi preferret.
nedum ego profundus honoribus certamina mihi atque
emulationes cum adolescente florentissimo proponam
uidelicet ut mihi uidendo iam non solum rebus geren-
dis fessio si huic negata fuerit affrica prouincia decer-
natur cum ea gloria que apta est uiuendi & que mori
endi est uincere ego prohibui hanibalem ut a uobis
quorum uigent nunc uires etiam uinci posset illud
te mihi ignoscere p. corneli equum erit si cum in me ipso
nunquam plus famam hominum quam rem impatorum fece-
rim ne tuam quidem gloriam bono publico preponam
quam si aut bellum nullum in italia aut ille hostis esset
ex quo uicto nihil glorie quereretur qui te in italia reti-
neret & si id bono publico faceret simul cum bello
materiam glorie tue ille ereptum uideri posset. Cum uero
hanibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum
italiam obsideat penitebit te corneli glorie tue nisi ho-
stem eum qui tot funes tot cladum nobis causa fuit
tu consul italia expuleris & sicut penes que lucretium
prioris punici perpetrati belli titulus fuit ita penes te
huius fuerit nec aut hamilear hanibali dux est prefe-
rendus aut illud bellum huic aut uictoria illa maior
clariore quam hec modo contingat ut te consule uincam
futura est. Ab drepanis aut erice detraxisse quam italia
expulisse penos atque hanibalem nullis ne tu quidem
& si magis partam quam spatam gloriam amplecteris hispa-
nia potius quam italia bello liberata gloriatus fueris nu-
dum illet hanibal quem non magis timuisse uideatur
quam contempsisse quam aliud bellum malluerit. Quin igitur
ad hec hingeris nec per illos circuit ut cum in affricam

traeceris secuturum te illuc hanibalem spes potius q̄
recto hinc itinē ubi hanibal est eo bellum intendis. ego
gram istam palmam belli punici pati petis. hoc & natū
prius est. tua eū defenderis aliena oppugnato. pax an̄
in italia q̄ bellum in affrica sit. & nobis prior decedat
timor. q̄ ultro aliis inferatur. Si utrumq; tuo ductu
auspicioq; fieri potest. hanibalem hic uince. illic kar
taginem expugna. Si alitūtra uictoria uobis consulibus
relinquēda est prior. cum maior clariorq; cum causa
etiam insequentis fuit. non ante quidem preterq; q̄
& in italia & in affrica duos diuersos exitus alere era
rium non potest. preterq; q̄ unde classes tueamur. un̄
cōmeatibus prebendis sufficiamus. nihil reliq; est. qd
piculi tandem q̄ntus ad ea cum quem fallit. p. leinius
in italia. p. Scipio bellum in affrica geret. quid si ut qd
omnes omnen auertant. & dicere etiam reformidat a
nimus. sed que acciderunt. accidere possunt. uictor ha
nibal ne ad urbem p̄get. tum demum te consulem ex af
frica sicut. & fuluium capua accersimus. Quid q̄ in af
frica quoq; res cois sit belli. domus tua tibi pat. patru²
q̄ intra. xxx dies cum exitibus celi documenta sint.
ubi p̄ aliquot annos maximis rebus terra mariq; gerēdis
amplissimū nomen apud exteras gentes populi romani
uestreque familie fecerant. dies me deficiat. si reges impa
toresq; temē in hostiū terras transgressos cum maximis
cladibus suis exituumq; suorū enumerare uelim. A
thenienses prudentissima ciuitas bello domi relicto auct
ore eū in pigro ac nobili iuene. magna classe. in Sicilia
transmissa una pugna nauali. florentem rem. p. suaz in
p̄petuū affluerunt. Exina & nimis antiqua repeto. Affri
ca eadem ista. & M. attalio insigni utriusq; fortunę ex^m
nobis documento sint. ne tibi p. corneli cum ex alto af
fricam conspexeris. ludus & iocus fuisse hispanie tue
uidebuntur. Quid enim simile pacato mari pret. italie
oram. Gallioq; uestus emporis in urbes sotioꝝ classes ap
pulsi. & expositos milites p̄tutissima omnia ad sotios

& amicos populi rō. Tacaonē duxisti. ab Tacaone deinde
inē prēsidia romana circa hiberz exercitus patris patri
q; tui. post amissos impatores ferotiores calamitate ipā
facti. & dux tumultuari^o quidem ille. L. marti^o & mili
tari suffragio ad temp^o lectus. ceterum si nobilitas ac
iusti honores adornarent claris impatorib; qualibet
arte belli pat oppugnata p summū odium karthago.
nullo triuz punitorū exercituū socios defendente.
Cetera neq; ea eleuo. nullo tamen modo affrico bello com
panda. ubi non portus ullus classi nostre aptus. non
ager pacatus. non ciuitas sotia. non rex amicus. non
consulendi usq; locus. non procedendi. quacunq; circū
spexeris hostilia omnia atq; infesta. An Siphaci numi
disq; credis. Satis sit semel creditū. non sp temeritas
est felix. & fraus fidem in pui sibi pstruit. ut cum
opepretiū sit. cum mercede magna fallat. nō hostes
patrē patruumq; tuū armis priuū q; celtiberi sotii fau
de circumuenerunt. nec tibi ipsi a. Magone & baldou
bale hostiū ducib; qntum ab indibili & Mandonio i
fidem acceptis piculi fuit. Numidis tu credē potes.
defectionem militum tuorum exptus. & Siphax &
masimilla se q; karthaginenses potentissimos mallūt
rō. q; kartaginensis nolunt in affrica eē. q; aliū nunc
illos emulatio inter sese. & omnes cause certaminum
acuumt. quia procul extrius metus est. ostende rō.
arma & exercitum alienigenam iam uelut ad cōe re
stinguendū incendiū concurrent. Alit idem illi kar
taginenses hispaniam defenderunt. alit menia patē
& templa deum aras & focos defendent. cum euntes i
pūliuz pauida proleqtur coniunx. & parui libi occur
sant. Quid porro si satis consili kartaginenses con
sensu affrice. fide sotiorū regum menibus suis cū tuo
exercitu tuiq; prēsidio nudatam italiam uiderit. ipsi
ultro nouū exercitū in italiam aut ex affrica miserint
aut Magonem. quē a balearibus classe transmissa iam
prē otam ligurum alpinorū uectari constat. hanibali

se coniungē uislerint. Nempe in eodem tōre erimus
in quo nup̄ fuim⁹ cum hasdrubal in italiam trāscendit
quem tu q̄ non solū karthaginē. sed omnē affricam ex
exercitu tuo clausur⁹ es. e manib⁹ tuis in italiam emisisti
uictum a te dices. eo quidem min⁹ uellem. & id tua nō
rei. p. solum causa uter datū uicto in italia esse patē nos
omnia que pros̄pa tibi rei. p. impio uenē tuo consilio
assignare. aduerā casibus incertis belli & fortune rele-
gare. quo melior fortiorq̄ es. eo mag⁹ talem pros̄idem sibi
patria tua atq̄ uniuersa italia retinet. non potest ne ipse
quidem dissimulare unde hanibal sit ibi caput atq̄ arcē
hui⁹ belli eē. Quippe q̄ feras eam tibi causam traiciendi
in affrica eē. ut hanibalem eo trahas. siue igit̄ hic siue
illic cum hanibale est tibi futura res. utrum tandem firmi-
or eris in affrica solus. an hic tuo collegēq̄ exercitu con-
iuncto. Ne claudi⁹ quidem & liui⁹ consules tam recenti
exemplo q̄ntum id int̄lit. documento sunt. Quid hani-
balem. utrum tandem extremus angul⁹ agri brutii frul-
tra iam diu poscentē ab domo auxilia. an propinq̄ kar-
tago & tota lotia affrica potentiozem armis uirilq̄ faci-
et. Quod istud consiliū est. ibi malle decernē. ubi tue
dimidio minores copie sint. hostiū multo maiores q̄m
ubi duobus exercitib⁹ aduersus unū tot p̄liis. & tam
diuturna graui militia fessum. pugnandū sit. q̄ cōpar
consiliū tuum parentis tuo consilio sit reputet. Ille con-
sul profectus ī hispaniam. ut hanibali ab alpib⁹ descēdētī
occurrēt in italiam ex prouintia rediit. Tu cum hanibali
italia sit. alio paras. non quia rei. p. id utile. sed quia tibi
amplū & gloriolum censes eē. sicut prouintia ex exercitu
relieto sine lege. sine senatusconsulto. duab⁹ nauib⁹ popu-
li romani impator. fortunam publicam. & maiestātē im-
pii. que tum in tuo capite piclitabant. cōmisisti. ego. p. cor-
nelium rei. p. nobisq̄. non sibi ipsi priuatim creatum con-
sulem existimo. exercitusq̄ ad custodiam urbis atq̄ ua-
lē scriptos eē. non quos regio more p̄ supbiam consules
quo traxerunt uelint traiciant. Cum oratione ad tempus

pata fabius cum auctoritate. & inueterata prudentie fa-
ma magnam partem Senatus. & Seniores maxime mouit
set. pluresq; consilia ei? senis. q̄ animum adolescentia se-
uicem laudarent. Scipio ita locutus fertur. Et ipse v. fa-
bius maxi? p̄ncipio orationis. p. c. cōmemorauit. in suā
sua posse obtreptionem suspectam eē. cui? ego rei non
tam ipse ausim tantum uirum insimilare. q̄ ea suspitio
uitio orationis. an rei haud sane purgata ē. sicut enim
honores suos & famam rerum gestarum extulit uerbis
ad extinguendum inuidie crimen. tanq̄ mihi ab ifimo
quoq; piculum sit ne mecum emuletur. & non ab eo q̄
quia sup ceteros excellat. quo me quoq; niti non dilli-
mulo. me sibi equari nolit. sic senem se pfundum. &
me infra etatem filii etiam sui posuit. tanq̄ non longi?
q̄ q̄ntum uite hispanie spatium ē. humane spatium est.
cupiditas glorie extendatur. maximaq; pars eius i me-
moriam ac potestatem promineat. maximo cuiq; id acci-
dere animo certū habeo. ut se non cum p̄ntib; modo. sed
cū omnis eui clatis uiris compet. Equidez haud dilli-
mulo me tuas. & fabi laudes non atlequi solum uelle.
sed bona uenia tua dixerim si possim. etiam exupare. nec
tibi in me nec mihi in minorib; natu ai sit. ut nolimus
queq; nostri similem euadē ciuē. Ad enim non eorum in
quibus inuidebimus. sed rei p. & pene omnis generis hu-
mani detrimentum est. Commemorauit q̄ntum essem pi-
culum aditur? si in affricam traicerem. ut meam quoq; nō
solum rei p. exercitus uicē uideret. unde sollicitus ac re-
pente de me cura exorta. cum pater patruusq; meul int-
fecti. cum duo exercitus eorū prope occisione occisi eēt.
cum amisse hispanie. cum. iiii. exercitus penorū. iiii. q̄
duces omnia metu armisq; tenerent. cum quelit? ad id
bellum impator. nemo se ostenderet pret me. nemo pro-
fiteri nomen aulus esset. cum mihi quatuor & uiginti
ānos nato detulisset impiū populus romanus. Quid ita.
tum nemo etate meam uim hostiū. difficultatē belli. pa-
tris patruū recentē eladem cōmemorabat. utrum maior

aliqua nunc calamitas in affrica accepta est. q̄ tum i hispa
nia erat: an maiores nunc sunt exercitus in affrica. & du
ces plures melioresq̄ q̄ tunc in hispania fuerint: an etas
mea tum maturior bello gerendo q̄ nunc est: an cum kar
taginensi hoste in hispania q̄ in affrica bellum geri ap
tius est: facile est post fusos fugatosq̄ quatuor exercitus
punicos. post tot urbes ui captas. aut metu subactas in
ditionem. post pdomita omnia usq̄ ad oceanū. tot re
gulos. tot leuas gentes. post receptam totam hispaniaz.
ita ut uestigium belli nullum reliquum sit. eleuare res
meas gestas. tam hercle q̄uis ex affrica uictor redierim.
ea ip̄e leuare. que nunc retinendi mei causa. ut tribula
uideant. uerbis extollunt. negat aditum eē in affricam.
negat ullos patere portus. M. attiliū captum in affrica
commemorat. tanq̄ M. attili^o primo accessu ad affricam
offenderit. neq̄ recordatur inde ipse tam infelici impa
tori patuisse. tamen affricę portus & res egregie primo
anno gessisse & q̄ntum ad kartaginenses duces attinet
inuietum ad ultimū p̄mansisse. nihil igit̄ exemplo illo
me trueris. si hoc bello non priore. si nūp̄ & non annis
ante xl. ista ita clades accepta foret. q̄ ego minus i af
fricam regulo capto q̄ Scipionibz occisis in hispaniam
traicerem. nec felicius xantippū lacedemōm^m. kartagi
ni. q̄ me patrię mee sinerē natum eē. exsceretq̄ mihi
ex ip̄o fiducia q̄ posset in hominis uni^o uirtute. tantū
momenti eē. etiam atthenienses audiendi sunt. temē
in siciliam omisso domi bello transgressi. cur ergo qm̄
grecas fabulas narrare uacat. non agatoclen poti^o Sira
culanum regem. cum diu sicilia punico bello uteretur.
transgressum in hanc eandem affricam auertisse eo bellū
unde uenerat refers. Sed q̄ ultro metum inferre hosti
& ab se remoto piculo aliud in dilectimen adducē. quale
sit ueteribz extin^{is}q̄ exemplis admonere opus ē mai^o
presenti^o bellum exemplum eē q̄ hanibal potest. mul
tum interest alienos populari fines. an tuos uri. & ex
cindi uideas. plus animi est inferenti piculū. q̄ ppul

santi. Ad hoc maior ignotatum rerum est terror. bona
malaq; hostium ex propinquo ingressus finis aspiti-
al. non sperabat hanibal fore ut tot in italia ppli ad se
deficerent. defecerunt post canensem cladem. q̄nto
q; minus quicq; in affrica kartaginenlib; firmum aut
stabile est infidis lotiis, grauib; ac supbis dn̄is. Ad hoc
etiam dissentientes ab lotiis urib; nr̄is milite roma-
no stetimus. kartaginenli nihil ciuilib; roboris ē mer-
cede p̄tos milites habeat affros. numidalq; leuissima
fidei mutande ingenia. hic modo nihil more si una
& traiecisse me audietis, & ardere bello affricam. & mo-
lientem hinc hanibalem & obsideri kartaginē leuo-
res & frequentiores ex affrica spectate nuntios. q̄ ex
hispania accipiebatis. Has mihi spes subicit fortuna
populi romani, dū federis ab hoste uiolati. Testes sitax
& maxilla reges, quorū ego fidei ita initar. ut bñfi-
ciis pfidia simlata, que nunc ex intuallo non appa-
rent. bellum apiet. & id est uiri & ducis nō deesse
fortune p̄senti se. & oblata casu flectē ad conciliū
habebo. & fabi. parem que das hanibalem. sed illū
ego potius traham. q̄ ille me retineat. In sua ita cogā
pugnare cum. & kartago poti⁹ premiū uictorie erit.
q̄ semitupta brutiorum castella. Interim duz traiecio.
dum expono exercitū in affrica. dum castra ad kar-
thaginem promoueo res. p. h. detrimenti capiat. quod
tu & fabi. cum uictor tota uoluitaret italia hanibal po-
tuisi prestare. hoc uide ne contumeliosum sit. contu-
lo iam & pene fracto hanibale. negare posse. p. lucini^m
consulem uirū fortissimū prestare. q̄ nec sacris absit
pontifex maximus. Ideo sorte taz longinque puincas
non uenit. si hercle nihilo maturi⁹ hoc q̄ ego cenleo
modo pficeretur bellum. tamen ad dignitatē publi-
ce rei famāq; que apud reges gentesq; extras ptine-
bat non ad defendendam modo italiam. sed ad ite-
renda etiam affricę arma uideri nobis animus esse.
nec hoc credi uulgariq; quod hanibal aulus sit. ne.

minē ducē romanū audē. & priore punico bello cum
de Sicilia certabatur. totiens affricam nostris exercitibus
& classibus oppugnatam. nunc cum de Italia certatur.
affricam pacatum est. Requiescat aliquando uexata diu
Italia urat. ppleturq; inuicem affrica. castra romana po-
tius karthaginis portis ymineant. q̄ nos ites uallum
hostium ex menibus nostris uideamus. Affrica sit reliq̄
belli sedes. illuc terror fugaq; populatio agrorū. defec-
tio sortiorum. cetera belli clades. que in nos p̄ quatuor
decim annos ingruerunt. uertant̄ que ad rem. p. pti-
nent bellum quod instat & prouintias de q̄bus agitur
dixisse satis est. Illa longa oratio nec ad uos p̄tinent
sic quemadmodū. & fabius meas res gestas in hispaniā
eleuauit. sic & ego contra gloriam ei⁹ eludē. & meam
uerbis extollere uelim. neutrū affricam. p. c. & si nul-
la alia re modestia certe attempando lingue. adoles-
cens Senē uicero. Ita & uixi & gessi res. ut tacitus ea o-
pinione. quam uestra sponte conceptā animis habere-
tis. facile content⁹ essem. Minus equis animis au-
ditus est scipio q̄ uulgatum erat. si apud Senatū nō
obtinuisset. ut prouintia affrica sibi decerneretur. ad
p̄p̄m ex templo latutū. Itaq; fului⁹. qui consul q̄rtū
& censor fuerat. postulauit a. consule. ut palā in sena-
tu diceret. pmitteret ne patribus. ut de prouintiis de-
cerneretur. statutusq; eo eēt. quod censuissent an ad
populū latut⁹. Cum scipio respondisset se quod de-
re. p. censuisset facturum. Tum fului⁹. non ego ignar⁹
quid responsur⁹ factur⁹ ue esses. queliui. & uippe cum
pre te feras tentare magis q̄ consulē senatū. & in prouin-
ciam tibi quam uolueris ex templo decernamus pa-
tam rogationē haberas. Itaq; a uobis tribuni pl. postu-
lo inq̄. ut sententiā mibi de eo non dicenti. q̄ si i meā
sententiā dilcedatur non sit ratum habitur⁹ consul
auxilio litis. Inde altricatio orta cū consul negaret eq̄m
esse tri. no. intcedē quo min⁹ suo q̄sq; loco. Senator rogat⁹
sententiā diceret. Tri. ni. ut decreuerunt. Si consul se-

natui de prouintiis pmittit ita eo quod senatus con-
suetit placet nec de ea referri ad populū patiemur.
Si non pmittit qui de ea re sententiam reculauit dicē
auxilio erimus. Consul ad diem colloquendū cū col-
lega petiit. postero die pmissum senatui est. prouincie
ita decrete. alii consuli Sicilia. & xxx^{ta} rostrate naues
quas CN. seruius supiore anno habuisset. pmissumq;
ut in affricam si de re. p. censeret. traiceret. alii brutii
& bellum cū hanibale cum eo exercitu quem L. ue-
turius & Q. cecilius sortirent. inter se comparant. uter ī
brutiis duabus legionibus quas consul reliquisset. rem-
gereret. in annūq; impium prorogaretur. cui ea prouin-
cia euenisset. & ceteris pret. consules. p. r. quatuor
exercitibus prouintiisq; prefuturi erant. prorogata ipia.
Q. cecilio sortis euenit. ut cum consule in brutiis aduer-
sus hanibalem rē gereret. Ludi deinde Scipionis
magna frequentia. & pauore spectantiū celebrati. Lega-
ti delphos ad donum ex preda hasdrubalis portādū;
missi. M. pomponius matro. & Q. catulus. Iustulerunt
coronam auream. cc. pondo. & simlacta Spoliorum ex
quibus mille pondo argenti facta. Scipio ut cum delect-
tum haberet. neq; impetrasset. neq; magnope tetendit.
set. ut uoluntarios sibi ducē milites liceret. tenuit. &
quia ipense negauerat rei p. futuram classem. ut q̄ ab
lotiis darent. ad nouas fabricandas nouas acciperet.
etruē p. p. pro suis quilibet facultatibus consule adiutu-
ros polliciti. Cerites frumentū lotis naualibus cōme-
atumq; omnis gn̄s. populonenses ferrū. Tarquienles
lintea in uella. uulturni intamenta nauium & frumē-
tum. Aretini quatuor mil. scutorum. galeas totidem.
pila. cōsa. hastas longas mil. xl. summa pari cuiq; gn̄s
nūō expleturos. securis. rutra. falces. alteolos. mola quā-
tum in xl. longas naues op^o esset. tritici. c. xx. mil. mo-
diorū & inuaticū decuionibus remigibusq; collaturis.
perulini. clusini. rullellani. abietē in fabricandas na-
ues. & frumenti magnū numes. abietis ex pu^o. Siluis

et ulus. umbrie pp. Nursiniq. & Reatini & Amiternini. Sabi-
nulp. omnis ager milites polliciti. Marci peligrig. marun-
tiniq. multi uoluntarii nomina in classem dederunt. Camer-
tes cum equo fedē cum romanis essent cohortē armatam.
vi. hominum miserunt. xxx. nauium carine. xx. gnq̄remes.
x. quadritemes cum essent posite. Iple ita instituit opi ut die
xlv. q̄ ex siluis detracta materia erat. naues instruit arma-
teq. in aquam deducte sint. profectus est in Siciliam cū xxx.
nauib. longis uoluntariorū. Lut. ferme milib. in naues in-
positis. & p. licini. in brutios ad duos exētus consulares
uenit. ex iis eum sibi sumplit. quē. L. ueturius consul habu-
erat. Metello ut quibus p̄fuisset legionib. iis p̄isset. facili-
eum assuetis impio rem gesturū ratus p̄misit. & p̄tores
diuersi in prouincias p̄fecti. & quia pecunia ad bellū de-
erat. agri campani regionē a fossa greca ad mare egressam
uendere questores iulli. Iudicio quoq. p̄misso. qui ager ciuis
campani eēt. ut il. publicus pp. rō eēt. Iudici p̄miū consti-
tutum q̄ntē pecunie ager iudicatus eēt. pars x. & CN. serui-
lio p̄tori urbis negotium datum. ut campū ciues ubicūq.
ex Sicilia liceret habitarent. animaduerteretq. in eos qui
alibi habitarent.

Eadem estate mago Amilearis fili. ex minore baleariū ilu-
la. ubi hibernāt. iuuentute lecta in classem imposita. in italiā
xxx. ferme rostratis nauib. & multis onerariis. xi. milib.
peditū traiecit. Genuamq. nullis p̄sidiis maritimā oraz
tutantibus repentino aduentu cepit. Inde ad oraz. liguriū
alpinorū si quos ibi motus facere posset. classem appulit.
Ingaui liguriū ea gens est. bellum ea tempestate gerebant.
cum panteris montanis. Igit. penus sauone opido alpi
preda depolita. & longis. x. nauib. in statione ad p̄lidiuz
relictis. ceteris kartagine missis ad tuendā maritimam
otam. quia fama erat Scipionem traiecturum eē. Iple so-
tietate cum ingaunis. quorū gratiam mallebat composita.
montanos institit oppugnare. & crescebat exētus in dies
ad famam nominis eius gallis undiq. confluentib. ea
lris cognita. p. lucretii ne frustra hasdrubalē auz exētū

deleto biennio ante forent letati. si pat aliud inde bellum
duce tantū mutato oriretur. curam ingentē accederunt.
patribus. Itaq; & M. luui^m proconsulem ex etruia. uolo-
nū exercitū admouere arimi^m iusserunt. & C. N. seruilio
pretori negotium datum. ut si e re. p. censeret eē duas ur-
banas legiones cui impio uideretur dato. ex urbe duci
iuberet. M. ualeri^o leuini^o aretium eas legiones duxit.
Hisdem diebus naues onerarie penorum ad. xxx. circa
Sardiniam ab. q. octauio. qui prouintie p̄erat. capte. Calce-
lius frumento misso ad banibalem. cōmeatuq; onustas
ualeri^o prēdam etruscam ligurūq; & montanorū capti-
uos bartaginem portantes captas tradit. In brutiis ni-
hil ferme anno eo memorabile actum. pestilentia incesse-
rat pari clade in romanos penosq; nisi q; puniciū exer-
citurū sup morbum etiam fames affecit. preter Junonis
lacinie templū estatē banibal egit. ibiq; arma condi-
dit. dedicauitq; cum ingenti rerum ab se gestarū titulo
punicis græcisq; lris īsculpto.

EX sicilia. C. cecilius in affricam a Scipioē
missus ingentem prēdam reportauit & mā-
data maxillē Scipioni exposuit. cōgrētus
q; non exercitum in affricam traiecisset.
Bellum in hispania finitum uictore roma-
no. quod indibilis excitauerat. ipse in acie occisus. Man-
doni^o exposcentibus ro^o a suis deditus. Magonis qui in
gallia in liguribus erat ex affrica & militum ampla ma-
nus missa & pecunie quibus auxilia conduceret. p̄cep-
tumq; ut banibali se iungeret. Scipio a Syraculis in bru-
tios traiecit & locros pullo punico p̄sidio. fugatoq; ha-
nibale recepit. Pax cum philippo facta ē. Mater ydea de-
portata est romā a pelimonte opido frigie. carmiē in li-
bris sibilinis inuento pelli italia alienigenū hostē si ma-
ter ydea deportata romam eēt. Tradita est autē romā
p attalū regem asie. lapis erat quē matrē deuz incolē di-
bant. Excepit. p. Scip. Nalica. p. gn. fil. eius qui in hispa-

nia pietat. uir. opt. a. Senatu iudicat^o adoleſcens nundū
 queſtori^o quoniam ita reſponſum uidebat. ut id numen
 ab opt. uirō recipetur. conſecrareturq. Locrenſes legatos to-
 mam miſerunt. qui de impudentia. p. leuiniū legati q̄re-
 rentur. qui pecuniam prolepi^e ſuſtulerat. & libōs eoꝝ
 ac coniuges ſtruptauerat. in catenis tomā p̄ductus in car-
 cere mortuus eſt. Cum falſus tumor de. p. ſcipione. p̄co-
 ſule qui in ſicilia erat. in urbem platus eēt. tanq̄ il luxu-
 riaretur. miſſis ob hoc legatis a. ſenatu. qui explorarent an ea
 uera eſſent. purgatus infamia ſcip. in aſſricam p̄miſſu ſena-
 tus traiecit. ſiphax accepta in matrimoniū filia haldrubalⁱ
 giſgonis amicitiam quam cum ſcip. uixerat. renuntiauit.
 Maxilla rex maſſiliotū. dum pro kartaginenſibꝫ in hiſpañā
 militat. amiſſo patre. galla de regno exciderat. quo p̄ bellū
 ſepe repetito aliquot preliis a. ſiphace rege numidoꝝ uiſ^o
 in totū priuatus eſt. Et cū. ce. eqtibꝫ exul ſcipioni ſe iux-
 it. & cum eo p̄ ſtatim hannonem hamilearis filiū cuꝝ am-
 pla manu occidit. ſcipio aduentu haldrubalis & ſiphacis
 qui prope cum centū milibꝫ armatorum uenerat ab obſi-
 dione utice depulſus hiberna cōmuniit. ſemproni^o conſ.
 in agro protonienſi proſpe aduerſus hanibales pugnauit.
 Inter cenſores. M. liui^m. & claudiū neronem notabilis diſ-
 cordia fuit. Nam & claudi^o liuiio college equum ademit.
 q̄ a populo dānatus actulq. in exilium fuerat. Et liuius
 claudiū q̄ falſum in ſe teſtimoniū dixiſſet. & q̄ non bona
 fide ſecum in gratiam rediſſet. Idem omnes tribꝫ extra
 unam ētariis reliquit. & q̄ innocentem ſe dānaſſet & po-
 ſtea conſulem cenſoremq. feciſſent. Luſtrum a cenſoribꝫ
 conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita. cccxiii.

Lib. XX.

Scipio poſtq̄ in ſiciliam uenit. uoluntarios
 milites ordinauit. centuriauitq. ex his
 ccc. iuuenes florentes etate uiriū robore
 in ſignis græca ſe habebat. Ignorantis que
 ad ulum. neque centuriati. nꝫ armati ſer-
 uarent. tum ex toti^o ſicilię iunioꝝ nūo

principes gn̄e & fortuna .ccc. equites qui secum in affricā
traicerent. diemq; his q̄ equis armisq; instructi atq; orna
ti essent. edixit. Grauis ea militia procul domo terra ma
riq; multos labores magna picula allatura uidebatur.
neq; ipsos modo. sed parentes cognatosq; eorum ea cura
angebatur. ubi dies que edicta erat aduenit. arma eq̄sq;
ostenderunt. Tunc scipio renuntiari sibi quosdam eques
Siculorum tanq; graue & duram horre eam militiam
si qui ita animati essent. malle eos sibi iam tunc fateri
qm̄ p̄tmodo querentes segnes atq; inutiles milites rei
p. eē. expromerent qd sentirent cū bona uenia se audi
turam. ubi ex his unus aulus est dice se proelus si sibi utq;
uellet. liberū esset. nolle militare. Tum scipio ei Quoniam igitur
es adolescens quid sentires non dissimulasti. uicariū
tibi expediam. cui tu arma equūq; & cetera instrumenta
militie tradas. & tecum ex templo ex hinc domum redu
cas. exerceas docendū cures equo armis. cui leto conditio
nem accipienti unū ex ccc̄. quos inermis habebat tra
dit. ubi hoc modo exautoratum equitē cum grā impato
ris ceteri uiderunt. se quisq; exulare. & uicarium accipe
Ita .ccc. siculis romani equites substituti sine publica ipen
sa docendorum atq; exercendorum curam Siculi habuerūt
quia edictum impatoris erat ipsum militatus. q̄ ita non
fecisset. egregiam hanc alam equitū euasille ferunt. mul
tisq; plis rem. p. adiuuissse. legiones inde cum aspiceret
plurimorū stipendiorū ex iis milites delegit. Maxime
qui sub duce marcello militauerant q̄ cum optima disci
plina institutos credebant. tum etiam ab longa Syracu
larum obsidione pitissimos urbiū oppugnādas nihil e
nim p̄uū. sed kartaginis iam excidia cogitabat animo.
In exercitu p̄ odida disptito frumentum Syculorū ciui
tatibus impat. ex italia adueto paruit. ueteres naues re
ficuit. & cum his q. lelium ī affricam p̄datum mittit.
nouas panormi subduxit. Quia ex uiridi materia ta
ptim facte erant. ut in sicco hibernarent. p̄paratis oibus
ad bellum Syraculas nondum ex magnis belli motibus

latis tranquillas uenit. Greci res a quibusdam italici generis
eadem uia qua per bellum cepant retinentibus concessas si-
bi ab Senatu repetebant. omnium primū ratus tueri pu-
blicam fidem raptim iuditiis etiam pertinaces ad obtinē-
dam iniuriam suas res Syracusanis restituit. non ipsis
tantum ea res. sed omnibus Sicilie populis rata fuit. eoq;
enixius bellum adiuuerunt.

Eadem estate in hispania coortum ingens bellum con-
cidente uergete. nulla alia de causa q̄ per admirationem
scipionis. contemptu impatorū aliorum orto. & superē
unū ducem romanis. ceteris ab hanibale infectis. re-
bant. eo neq; in hispaniam. ceteris scipionibus. aliū quem
mitterent. habuisse. & postq̄ in italia grauius bellum ur-
geret. aduersus hanibalem cum exercitibus. p̄ter q̄m
q̄ nomina tantum ducum in hispania romani habent.
exercitum quoq; inde ueterem deductum. trepidam
& in conditam turbam trionum esse. nunq̄ talem occa-
sionem liberande hispanie fore seruitū ad eam diē aut
kartaginensibus aut romanis. nec inuicem his aut illis.
sed interdū utrisq; simul pulsos ab romanis. kartaginen-
ses. ab hispanis si consentirent. pelli romanos posse. ut
ab omni eterno impio soluta in perpetuū hispania. in pa-
trios rediret mores ritulq;. Hec taliaq; dicendo non po-
pularis modo. sed Anseta^{os} quoq; uicinam gentem concitat
& alios finitimos sibi atq; illis p̄p̄os. Itaq; intra paucos
dies xxx. mil' peditum. iiii. mil' ferme equitū in sedeta^m
agrum. quo edictum erat. conuenerunt. Romani quoq;
impatores. L. lentulus. & L. manli^{us} acidin^{us} ne glisceret.
prima negligendo. bellum iunctis & ipsi exiitibus p̄ agrū
ansetanū hostico tanq̄ pacato clementer ductis militibus.
ad sedem hostium puenē. trium mil' spatio procul a castris
eorū posuerant castra. primo p̄ legatos ne quicq; tentatū.
ut discederet ab armis. dein cum in pabulatores roma-
nos impetus repente ab equitibus hispanis factus eēt.
sumisso a statione romana equitatu preliū equestre fuit.

haud sane memorando in partem ullam euentu. Sole oriente postero die armati instructiq; omnes mille ferme passus procul a castris romanis aciem ostendē. Medii antetani erant. Cornua dextrū ilergetes. leuū ignobiles tenebant hispani populi. Intē cornua & mediam aciem interualla patentia satis late fecerunt. Quia equitē ubi tempus eēt. emittent. & romani more suo exercitū cui struxissent. id modo hostiū imitati sunt intē legiones. & ipsi patentes equiti relinquerent uias. Ceterū lentulus ei pti ulum eqtis ratus que prior in debilitentem intē uallē hostium aciem eqtes emulisset. Ser. cornelio tribuno milē. Impat eqtes per patentes in hostiū acie uias. pmittere equos iubeat ipse. Cepta parump pspē pedestri pugna tantum moratus. dum cedenti xii. legionē q̄ in leuo cornu aduersus ilergetes locata erat xii. legionem in primam aciem firmamentū ducit. postq; equata ibi pugna ē. ad L. manliū inter prima signa hortantē. ac subsidia quib; res postulabat locus inducentē. uenit. Indicat tuta ab leuo cornu. eē iam missū a se. Ser. corneliū procella equestri hostes circūfus. uix hec dicta declarat. cum romani equites i medios inuēcti hostes. simul pedestes acies turbare. simul eqtib; hispanorum uiam mittendi equos clauerunt. Itaq; cum missa pugna equestri ad pedes hispani decenderunt. Romani impatores. ut turbatos hostiū ordines & trepidationē pauoremq;. & fluctuantia uiderunt signa. hortantē. orant milites. ut pcullos iuadāt. nec restitui aciem patiantē. non sustinuisent taz. ifestū impetū barbari. ni regulus ipse indibilis cum equitibus ad pedes digressus ante prima signa peditem se obieisset. ibi aliq̄diu pugna atrox stetit. Tandē postq; ii qui circa regem seminecē stantem. deinde pilo tōte affixum pugnabant. obruti tellis occubuerūt. tunc fuga passim cepta. plures celi. quia equos cōscendendi ab equitibus spatiū non fuerat. & qa pculis acriter insulerunt romani. nec ante abscellum ē. q̄ castris

quoque exuerunt hostem ^Mxiii. hispanorum cetera eo die mil-
le & v. ferme cepti romanorum sociorumque paulo am-
plius. ce maxime in leuo cornu ceciderunt. pulsi casti
hispani. aut qui ex proelio effugerant. ipsi primo per agros.
deinde in suas quisque ciuitates redierunt. Tum a Man-
donio euocati in conciliū conquestique ibi dades suas. tre-
pitis auctoribus belli legatos mittendos ad arma tradenda
deditionemque faciendam censuerunt. Quibus cum culpa i aucto-
rem belli indibilem. ceterosque principes. quorum plerique in
acie cecidissent. conferentibus tradentibusque arma & de-
dentibus se se responsum est. in deditionem ita accipi eos
si Mandonio ceterosque belli concitatores tradidisset uiuos.
sin minus exercitum se in agrum ilergetum ausonumque.
& deinceps malorum populorum inducturos. Hec dicta le-
gatis renuntiataque in conciliū. Ibi mandonio ceterique pnci-
pes comprehensi & traditi ad supplicium. hispanie populis
reddita pax. Stipendium ei⁹ anni duplex. & frumentum
vi mensium impatum. sagaque & toge exercitui. & obli-
des a xxx. ferme populis accepti. Ita hispanie rebellantis tu-
multu aut magno motu intra paucos dies concito & co-
proello in affricam omnis terror uersus.

CH. leli⁹ nocte ad Ipponem regium cum accessisset luce per
ad pplandum agrum sub signis. militesque & socios in auxi-
lium duxit. omnibus pacis modo incuriole agentibus ma-
gna clades illata. nuntiusque trepidi kartaginem terrore
ingenti compleuit. classem romanam Scipionemque impa-
torem. & fama fuerat iam in Siciliam transgressum adue-
nisse. nec quot naues uidissent. nec quanta man⁹ agros po-
pularetur satis gnari. omnia in malis metu augente ac-
cipiebant. Itaque primo terror pauorque deinde melstruati
animos incescit. tamen fortunam mutasse. ut quomodo
ipsi exercitum ante menia habuissent uictores stratu
tot hostium exercitibus omnis italie populos. ui aut uo-
luntate in deditionem accepissent. uersum ad affricae
populationes. & obli-
dionem kartaginis uisuri forent.
nequaquam pari ad patienda ea robore. ac romani fuisset.

Illis romanam plebem illis latium iuuentutem probuisse
maiores semp frequentioremq; pro tot cesis excitibus subo
lescentem suam plebem ibellem in agris esse mercede pau
auxilia ex affris gentē ad omnem auram spei mobiles atq;
infidam. Jam reges Siphacē post colloquium cum Scipione
alienatum. Maxillā apta defectione infestissimū hostē. ni
hil usq; spei nihil auxilii eē. Nec magonem ex Gallia mo
uere tumultus quicq; nec coniungere se hanibali & hani
balem ipsum iam fama senescere & uiribus. In hec deflen
da prolapsos ab recenti nuntio animos rursus terror istas
reuocauit ad consultandum quom̄ obuiam pntibus piculis
ueretur. delectus raptim in urbe agrisq; haberi placet. mittē
ad conducenda affrorum auxilia. muniti urbem. frumē
tum conuehē. tella arma parent. instruerent naues. ac mit
terent ad Ipponē adūsus romanam classem. Jam hec agē
tibus nuntiū tandem uenit. leliū non Scipionem copias que
q̄ntē ad incursiones agrorum satis sint transectas. Sumi
belli molem adhuc in sicilia eē. Ita respiciatur. mittiq; lega
tiones ad Siphacem aliosq; regulos firmande societatis ca
cepta. Ad philippum quoq; missi qui. cc. argenti talenta pol
lucerentur ut in siciliam aut italiā traiceret. Missi & ad
suos impatores in italiā ut omni terrore Scipionem reti
nerent. Ad Magonem non legati modo. sed xxv. naues lon
ge. vi. peditum. v. equites. vii. elefanti. adhuc magna pe
cunia ad conducenda auxilia quibus freti propiū urbē ro
manam exercitū admoueret. coniungeretq; se hanibali.
Hec karthagine pabant. agitabantq; cum ad leliū pre
das ingentis ex agro inermi acnudo presidis agentem.
Maxillā fama romane classee excitatus cum equitibus pau
cis uenit. Is legit rem agi a Scipione. questus. q̄ non is
exercitum in affricam traiecisset. piculis kartaginensibus.
Siface impedito finitimis bellis. quē certū habēt. si spa
cium ad sua ut uelit componenda detur. nihil. Sincera
fide cum romanis actus. hortaretur. Stimularet Scipio
nem ne cessaret. se q̄q; regno pulsus eēt. cum haud con
tēnendis copiis ad futurū peditū equitumq; nec ipō leliū

notandum in affricam esse classem credē p̄scām kartagi.
cum qua absente scipione non satis tutum esset contra
hi certamen. Ab hoc sermone dimisso Maxilla leli^o postero
die nauis p̄da onustas ab Ippone soluit. reuersulq; in
siciliam mandata Maxille ad Scipionem exposuit.

In eisdem ferme diebus naues que ab karthagine ad Mago
nem misse erant inter albigaunos ligures genuamq; ac
cesserunt. In his locis tum forte Mago tenebat classem.
qui legatorum auditis uerbis iubenti^m exercituluq; max
imas compare ex templo gallorū & ligurum namq; u
triusq; gentis ibi ingens multitudo erat. conciliū ha
buit. & missum ad eos uindicandos in libertatē ait.
& ut ipsi cernant mitti sibi ab domo presidia. sed q̄ntis
uiribus q̄nto exercitu bellum gerat in eorū potestate eē
duos exercitus romanos unum in gallia altum in etru
ria eē. satis scire p. lucretium se cum. M. liuius iuncturū
multa milia armanda eē. ut duob; duob; exerci
tibus romanis resistatur. galli summam ad id suam uolū
tatem eē dicē. sed cum una castra romana intra fines altā
infinitima tra etruia prope in conspectu habeant. si palā
fiat auxiliis adiutum a se penum eē ex templo infestos u
trinq; exercitus in agrum suum incururos. Ea ab gallis
desideraret quib; occulte adiuuari posset. liguribus q; pro
cul agro urbibusq; eorum castra romana sint libā concilia
eē illos armare iuuentutē ac capescē pro parte bellū eq^m
esse. ligures haud abnuē. tempus modo duorum meliū
petere ad delectus habendos. Intim mago milites gallos
dimissis clam p; agros eorum mercede conducē. cōneat^o
quoq; omnis generis occulte ad eum gallicis pplis mitte
bantur. M. liuius exercitum uolonum ex etruia in
galliam traiecit. iunctulq; lucretio si se mago ex liguribus
propi^o urbem admoueat. obuiam ut pat. Si penus sub āgulo
alpium quietus se contineat. & ipse in eadem statione āti
mini italie presidio futurus.

Post reditum ex affrica q. Lelii & Scipione Stimulato adhortationibus Maximo & militibus praesidiū & hostiū terram cernentibus tota classe efferrī accensis ad traiciendū q̄primū intuenit maior cogitatio locros urbes recipiendi que sub defectionē italie descuerat. & ipā ad penos. Spes at̄ affectate ei⁹ rei ex minima re affulit. latrocinis magis q̄ iusto bello in Brutis gerebat res principio numidis non societate magis punica q̄ suopte ingenio promptis in eum morem. postremo romani quoq̄ milites contagione quadam raptō gaudentes quas tu p̄ duces lucebat excursions in agrum hostium fecere. ab illis egressi quidam urbe locreses circunuenti regiūq̄ abstracti fuerant. In eo captiuorū nūō fabri quidam tuere allueti forte apud penos mercede opus in arce locrorum facē. hi cognati ab locrensiū p̄ncipibus q̄ exulabant Regii pulli ab aduersa factione. que hanibali locel tradiderat cum cetera p̄cunctatibus ut mos ē q̄ diu absunt que domi agerent̄ exposuissent. spem fecerūt si redempti ac remissi forent arcem se iis tradituros. ibi se habitare. fidemq̄ sibi rerum omnium int̄ kartaginenses fieri. Itaq̄ ut q̄ simul cupiditate inimicos ulciscendi arderent redemptis ex templo his remissisq̄ cum ordinē agende rei composuissent. signa quoq̄ procul edita obseruarent. Ipsi ad Scipionem Syraculas profecti apud quē pars exulum erat referentes ibi p̄missa captiuorum. cum spē ab effectu haud abhorrentē consuli fecissent. tribuni militū cum his. M. Sergi⁹ & p. Mani⁹. milli. iussi ab regio. iiii. mil. militum locros ducere & p. leui⁹. propretori scriptum ut rei agende etiam profecti ab regio scalas ab edita altitudine arces fabricatas portantes. media ferme nocte ex eo loco unde conuenerat signū dede proditoribus arcis. Qui pati intentiq̄ & ipsi scalas ad id ipsum factas cū redemissent pluribusq̄ lit locis scandentis accepissent pri⁹ q̄ clamor oriret̄. iuigiles penorū. ut in nullo tali metu sopitos ipet⁹ ē fact⁹. Quorū gemitus primo morientium exaudit⁹. dein s̄.

ita consternatio ex sono & tumultu cum causa ignotaret.
postremo certior res aliis excitantibus alios iamque ad
arma pro se quisque uocabat hostes in arce esse. & ceteri uigiles.
oppressique forent romani nequaquam numero pares. ni clamor
ab his qui extra arce erant sblat. Incertum unde excedisset.
omnia uana augente nocturno tumultu fecisset. Itaque ue
lut plena iam hostium arce territi peni. omisso certamine
in altam arcem due sunt haud multum inter se distantes.
confugiunt. opidani urbem habebant. uictoribus premium
in medio positum. ex arcebus duabus preliis quotidie
leuibus certabat. p. leuini romano hamilcar punico pre
sidio pererat. & arcescentes ex oppidis locis subsidia copias
augebant. Ipse postremo ueniebat hanibal. nec sustinuis
sent romani. ni locrensiu multitudo exacerbata superbia
atque auaritia penotum ad romanos inclinasset. Scipio ut
nuntiatum est in maiori discrimine locris rem uerti ipsu
que hanibalem aduentare. ne presidio etiam preclitaret haud
facile inde receptu. & ipse Mellana. L. Scipione fratre in
presidio ibi relicto. cum preestiu fratri inclinatum est. naues
mari sedo misit. & hanibal brutoto anni. haud procul ut
ab urbe locris abest. nuntio premissio. ut sub luce prima su
ma ui prelium cum romanis & locrensis conferent. dum
ipse auertis omnibus in eum tumultum ab tergo urbe incau
tam aggredetur. ubi luce captam inuenit pugnam. Ipse nec
in arcem se includere turba locum artum impeditur. uoluit
neque scalis quibus scanderent muros attulerant. sarcinis
in aceruium coniectis. cum haud procul muris aciem osten
dissent. cum equibus numidis circueqtabat urbem. dum scale
queque alia ad oppugnandum opus erant. pariter ad uisendum
qua maxime parte aggrederet. progressus ad murem Scor
pione idem qui proximis eum forte steterat. titus inde tam
piculoso casu receptui canem cum iussisset. castra procul
ab idem telli comunuit. Classis romana ab Mellana locris
multa die supante accessit. exposita omnes nauibus. &
ante occasum solis urbem ingressi sunt. postero die cep
ta ex arce a penis pugna. & hanibal iam scalis aliisque

omnibus ad oppugnationem patis subibat muros. cum repente in eum nihil minus quam tale quicquam timentes patefacta porta erumpunt romani. ad eos iprovidos cum inuasissent. occidunt. Ceteros hanibal ut consulem esse sensit. in castra recepit. nuntioque misso ad eos qui in arce erant. igne iniecit testis que tenebant. ut isti tumulibus hostem morarentur. agmen suorum fuge simili cursu ante noctem assecuti sunt. Scipio ut & arcem relicta ab hostibus. & uacua uidit castra. uocatos ad contionem locrensis grauit ob defectionem inculcauit. de auctoribus supplicium sumpsit. bonaque eorum aliorum factionis principibus ob egregiam fidem erga romanos concessit. publice non dare nec accipere se locrensis dixit. Romam mitterent legatos qui senatus equum censuisset eam fortunam habituros. Illud satis scire. & si male de re. permissa eunt. meliore statu sub iuratis romanis futuros. quam sub amicis karthaginensibus fuerint. Ipse. per leuium legato presidium quod arcem cepit ad tuendam urbem relicto. cum quibus uenerat copiis Messanam traiecit. Ita superbe crudeliterque huius locrenses ab karthaginensibus post defectionem ab romanis fuerant ut modicas iniurias non equo modo animo pati. sed prope libenti possent. uerum enim uero tantum. per leuium hamilcarem presidii prefectum. tamen presidii milites romani penos scelere & auaritia luparunt. ut non armis se diuitias uideretur certari. nihil omniumque inopi inuisas opes potentiores faciunt. pretermisillum in opidanos est ab duce aut militibus in corpora ipsorum in liberos in coniuges infande contumelie edite. Jam auaritia nec agrorum quidem spoliatione abstinuit. nec alia modo templa uiolata. sed proserpine etiam intacti oraculo thesauri. preterquam quod a pirro. qui cum magno piaculo sacrilegii sui manibus retulit. spoliati dicebantur. ergo sicut ante regie naues lacerate naufragis. nihil in terram integri. preter sacram pecuniam. de ea qua abspontauerant. abstulerant. tum quoque alio genere eladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea uiolatoem templi

furorē obiecit. atq; inter se a duce in ducem milite in
militem rabie hostili uertit. Summe rei. p. leuini^o praerat
militem pars sub eo. quā ipse ab regio abduxerat. pl^o sub
tribunis erat. raptō poculo argenteo. ex opidani domo
p. leuiniū miles fugiens. sequentibus quorum erat. obui^o
forte Seruio & Matieno tribunis militū fuit. cum iussu
tribunorū ademptū poculum eēt. iurgi^o inde & clamor.
postremo pugna orta int^o p. leui^o milites tribunorumq;
ut suis quisq; oportunus aduenerat. multitudine simul
ac tumultu crescente uicti. p. leui^o milites. cum ad p. le-
uiniū etuorē ac uulnera ostentantes non sine uocifera-
tione atq; indignatione concurrissent probra in eum ipsū
taetata in iurgis referentes. accensus ira domo se proripuit.
uocatosq; tribunos nudari ac uirgas expediri iubet. dum
spoliandis uis repugnabant ē. militumq; fidem implorabat.
tempus teritur repente milites feroces recenti uictoria ex
omnibus locis uelut aduersus hostis conclamatum eēt.
concurrerunt. & cum uiolata iam uirgis corpora tribuno-
rum uidissent. tum uero in multo potentiorē solito rabie
accensi. sine respectu non maiestatis modo. sed & hūani-
tatis in legatum impetū. licetoribus pri^o indignum imodū
muletatis. faciunt. Tunc ipsum a suis interceptū & seclu-
sum hostiliter lacerant. & prope exanguē natibus auribusq;
mutilatis relinquunt. His messanam nuntiatis. Scipio
post paucos dies locros ex ben aduectus. eū cā. p. leui^o
& tribunorū audisset. p. leui^o noxa libato relictoq; in eodē
loei presidio. tribunis sentibus iudicatus. ac in uincula
coniectus. ut romam ad senatū mitterentur. Messanā atq;
Syraculas redit. P. leuini^o impotens ire nec lectam a. Sci-
pione. & nimis leniter latam suam iniuriam ratus. nec
quicq; estimare ea alium militem posse. nisi q; atrocitatē
ex patiendo sensisset. tri^o attrahi ad se iussit. laceratosq;
omnibus que pati corpus ullum potest. supplicis interfecit.
nec faciatu uiuorū pena. isepultos proiecit. Simili cru-
delitate & in locrensiū p̄ncipes est usus. quos ad conq̄ren-
das iniurias ad Scipionem profectos audiuit. & que antea

p libidine atq auaritiā feda exempla in sotos ediderat.
tunc ab ita multitudine edē infamie atq inuidie non sibi
sed etiam impatori esse.

Jam comitorum appetebat tempus cum a p. luci^o consule
lūe romam allate. se exercitumq graui morbo afflictari nō
subsisti potuisse. ni eadem uis mali aut grauior etiam in
hostis ingruisset. Itaq quoniam ipse uenire ad comitia
non posset. si ita patribus uideretur. se. q. ceciliū Metellū
dictatorē comitorū causā dicturū. exercitū. q. ceciliū di-
mitti e. re. p. eē. Nam neq usum eius ullū in pntia eē. cum
hanibal iam in hispania suos recepit. & tanta inceserit i ea
castra uis morbi. ut nisi matē dimittantē. nemo omnium
supfuturus uideatur. ea consilia patribus facienda ut e-
re. p. fideq sua faceret pmissa. Ciuitatem eo tempe re-
pens religio inualescat. inuento carmine in Sibyllinis
libris. propt crebri^o eo anno e celo lapidatum. i speis.
Quandoq quidem hostis alienigena terre italie bellū
intulisset. eum pelli italia eiicq uinciq posse. si matre
deum a pessimonte romam aduectassent. Id carmen a-
x. uiris inuentū eo magis patres mouit. q & legati qui
donū delos portauerant. referebant. & sacrificantibus
ipsis pbitio apollini omnia leta exta fuisse. & oraculū
responsum edictū. maiore multo uictoriā q cui^o ex spoliis
dona portarent. ad eē p. rō. In eiusdem spei summā con-
ferebant proconsulis Scipionis uelut presagientē aiūz
de fine belli. q depoposcullet prouintiam aethiā. Itaq
quo maturi^o factis omnibus oraculisq portendenti se se
uictorie compotes fierent. id cogitare atq agitare. que
ratio transportande romam deesset. nullas dum i alia
sotas ciuitates habebat ppls roman^o. tamen memo-
res esculapiū quoq ex grecia quondaz haud dū
fedē ullo sotiata ualitudinis ppli causā accerlitū. tūc
iam atalo rege pp cōe aduersus philippū bellū. ceptā
amicitiā eē. facturū eum que possit populi rō causā
legatos ad eum decernūt. M. ualeriūz leui^m. qui bis

consul fuerat. ac res in graecia gesserat. M. coeliū Metel-
lum praetorium. Ser. Sulpitium galbam edilitiū duos q̄sto-
rios. q̄. tremelli^m. flaccum & M. ualerium falconē. his qn̄
q̄ naues qn̄q̄ remes ut ex dignitate p̄p̄ romani adirent
eas terras ad quas conciliāda maiestas noi romano esset.
decernunt. legati aliam petentes protin^o delphos cum
descendissent. oraculū adierunt consulentes ad quod
negotium domo missi eēnt. p̄ficiendi ei^o quā sibi spes po-
puloq̄ romano portenderet. responsum eē ferunt p̄ ata-
lum regē compotes eē fore. quod peterent. Cum romani
deam deuexissent. tunc curarent ut eam qui uir optim^o
rome eēt. hospitio acciperet. p̄gamū ad regem uenerunt. Al-
legatos comit^o acceptos pessimontē in frigiam deduxit.
sacrumq̄ iū lapidem. quā matrē deum esse incole dice-
bant. tradidit. ac deportare romam iussit. p̄missus ab le-
gatis M. ualeri^o faleio. nuntiauit deam apportari. queren-
dum optimū uirū in ciuitate eē qui eam rite hospitio ac-
cipet. Q. coeli^o metellus dictator ab consule in brutiū
comitorum causā dictus. exercitusq̄ ei^o dimissus. Magist^r
equitum. L. ueturi^o philo. Comitia p̄ dictatore^m habita. Consu-
les facti. M. cornelius cethegus. p̄. Sempronio tuditan^o abn̄.
cum prouintiā ḡotiam haberet. praetores inde creati. T.
claudi^o nero. M. marti^o raia. L. scriboni^o. libo. M. pomponi^o
matho. Comitibus p̄fectis dictator magistratu se abdicauit.
ludi romani ter. plebei. vii. instaurati. editi curules erant.
q̄n̄. & L. cornelii luci^o hispaniam prouintiam habebat. ab-
sens eum honorem gessit. L. claudi^o asellus. M. iuni^o penn^o
edit p̄t fuerunt. edem uirtutis eo anno ad portā capenas
M. marcellus dedicauit. decimo septimo anno. postq̄ a. pa-
tre ei^o p̄ consulatu uota in gallia ad elastidium fuerat. &
flamen martialis eo anno mortuus est. M. emili^o regillus.
nec lete eo biennio res in graecia erant.

Itaq̄ philippus etholos desertos ab romanis. cui uno
fidebant auxilio. quibus uoluit conditionib^o. ad pete-
dam & paciscendam subiecit pacem. quod nisi omni ui

pficere maturasset bellantem cum etholis. p. Sempronius
propretor successor impii missus a Sulpitio cum .x. milib⁹
peditū & mille equitibus .xxxv. rostratis nauibus haud
patuum momentum ad opem ferendam lotis oppulset
uox dum pace facta nunti⁹ regi uenit romanos durachi
um uenisse. patthinolq⁹ & propinquas gentes alias motal
se se ad spem nouandi res. dimalūq⁹ oppugnari eo se auer
tetant romani. ab etholorum quo missi erant. auxilio tra
ti q⁹ sine auctoritate sua aduersus fedus cum rege pacē
fecissent. ea cum audisset philippus. ne q⁹ motus maior
ī finitimis gentibus pplūq⁹ oriretur. magnis itineribus
apolloniam contendit. quo sempronio se recepat. millo
lectorio legato cum parte copiarum & .xx. nauibus ī etho
liam ad uisendas res pacemq⁹ si posset. seruandaz. phi
lippus agros apollinatum ualstauit. & ad urbem admo
tis copiis potestātē pugne romano fecit. quē postq⁹ ge
tum muros tantum tueri uidit. nec satis fidens uiri
bus. ut urbem oppugnaret. & cum romanis quoq⁹ sicut
cum etholis cupiens pacem si posset. īmin⁹ inducias
facere. nihil ultra uirritatis nouo certamine odii in reg
num se recepit. p. idem tempus tedio diutini belli epivote
tentata prius romanorum uoluntate. legatos de pace
coī ad philippū misit. satis confidē conuenturam eam
affirmantes. si ad colloquiū cum p. Sempronio impatore
romano uenisset. facile impetratum. neq⁹ enim ne ipsi⁹
quidem regis horrebat animus. ut in epirum transiret.
phoenice urbs est epiri. ubi prius collocut⁹ rex cū expo
& derda & philippo epivotatum pretoribus. postea cum p.
Sempronio congregitur. Adfuit colloquio & Amīnder A.
chama⁹ rex. & magistratus alii epivotarū. & anacarnū. pri
mus philippus pretor uerba fecit. & petit simul ab rege
& ab impatore romano. ut finē belli facerent. darentq⁹
eam epivotis ueniam. p. Sempronius condiciones pacis
dixit. ut parchini & dimalū. & Bargillū eugenium ro
manorum esset. Ad intantias missis roma; legatus ab se
natu impetrasse ut macedonia cederet. In has cōditōnes

cum pax conueniret ab rege fedē aſcripti prusia Bithimie
rex. Achei. Boeti theſali anacarnes epirote. Ab romanis
fluens. athalus rex pleuratus lacedemoniorū tirānus
elei Meſſenii. Athenienſes. Hec conſcripta conſignataq;
ſunt ut in duos meſes inducie faſte, donec romā mit-
terentur legati ut pplis in has conditiones pacis iubēt.
Iuſſeruntq; omnes tribus. Quia uerſo in affricam bello
omnib; aliis in pntia leuari bellis uolebant. p. Semprio
nius pace fca ad conſulatum romam deceſſit.

M. cornelio. p. Sempromio conſulibus. xv^o annus belli
punici erat. prouincie. cornelio euryia cum uetē exercitu
Sempromio brutia ut nouas ſcriberet legiones decrete. p.
tori. M. martio urbana. L. Scribonio libo pegrina & eidem
gallia. M. pomponio mathoi Sicilia. T. claudio neroni Sar-
diniā euenit. proconſuli ſcipioni cum eo exercitu cui ea
claffe quā habebat. prorogatum in annū impium ē. Itē
p. licio. ut brutios duab; legionibus obtineret. quoad eū
in prouintiam cum impio morari conſuli e. re. p. uilum
eēt. & M. liuio. & Sp. lucretio cum binis legionibus qb;
aduerſus magonem gallie preſidio fuiſſent. prorogatum
impium eſt. & CN. octauio. cum Sardiniam legionēq; T. clau-
dio tradidiſſet. Ipſe nauib; longis xl. maritimā oram. q;
bus finib; ſenatus cenſuiſſet tutaretur. M. pomponio p.
tori in ſicilia cannenſis exercitus. due legiones decrete
T. qnti^o tarentum. CN. hoſtili^o tubulus propretores ſicut
priori anno cum uetere utq; preſidio obtinerent. de
hiſpanie impio. quos in eandem prouintiam duos pro-
conſules mita placeret. latum ad pplm eſt. omnes tribus
eoldem. L. corneliū lentulum. L. manliū acidium. pro-
conſules ſicut priori anno tenuiſſent. eas prouintias
obtinē iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerūt
& ad nouas ſcribendas in brutios legiones & ceterorū.
ita ē iuſſi erant. exercitum ſuppleuerunt. Quamqm̄
nondum apte affrica prouintia decreta eēt. occultanti-
bus id credo patrib; ne preſulcent. Kartaginienſes tum in

eam spem erecta ciuitas in affrica eo anno bella tum in
finemq; bello punico adesse. Impleuerat ea res supstitio-
ne animos. proinq; & anuntiata prodigia erant ea plu-
ra uagabantur duos soles uisus in noctem inluxisse. & fa-
cere septies ab ortu solis in occidentem porrigi uisum Taracine
portam anagninam & insitis locis murum de celo tactum in e-
iunonis sospita elauim cum horrendo fragore strepitum
editum eorum procurandorum causa diem unum suppli-
catio fuit. & nouendiale sacrum quod de celo lapidatum
esset. factum eo accessit consultatio de matre deum ac-
cipienda. praterquam quod M. ualerius unus ex legatis regressus
ac tutum in italia fore nuntiauerat. recens nuntius nun-
cius aderat Taracine iam esse haud parue rei iudicium
senatum tenebat. qui uir optimus in ciuitate esse. ueram
certe uictoriam eius rei sibi quisque mallet. quam ulla impia
honores ne suffragio seu patrum seu plebis delato. per sei-
pionem. Gnei eius qui in hispania ceciderat adolescentem
nondum questorem iudicauerunt. & tota ciuitate uirum
optimum esse. Id quibus uirtutibus inducitur ita iudicau-
erint sicut traditum a primis memorie temporibus illorum
scriptoribus libens posteris tradiderim. iam eas opinio-
nes coniectando rem uetustate obrutam non inponam.
per cornelius cum omnibus matronis hostiam obuia; ue-
dee iussus. Ipsa eam de naue accipet & in terram elata;
traderet referendam matronis. postquam nauis ad hostium
amnis tibi accessisset. sicut erat iussus. in salutem nauem
euectus ab sacerdotibus deam excepit. extulitque in ter-
ram. Matrone primores ciuitatis inter quas unius clau-
die quinte insignis est nomen. accipe. Cui dubia ut tradi-
tur an fama clariore ad posteros. tam religiosa ministerio
pudicitiam fecit. hec per manus succedentes alie alius omni-
obuiam effusa ciuitate thuribus ante ianuam positis. qua
preferrebat atque accenso thure precantibus ut uolens propi-
tiaque urbem romanam iniret. In eadem uictorie que est in pa-
latio puulerunt. deam pridie idus aprilis. usque dies festus
fuit populus frequens dona dee in palatium tulit. lectissimisque

& ludi fuerit megalensis appellati.

Cum de supplemento legionū que in prouinciis erant ageretur tempus esse a quibusdam senatoribus subiectum est que dubiis in rebus ut cumque tollerata essent ea dempto iam tandem deū benignitate metu non ultra pati. erectis spectatione patribus subiecerunt colonias latinas xii. que & fabio. & & fuluio consulibus abnuissent milites dare eas annū iam ferme sextum. uacationē militie quā honoris. & beneficio causa hūc cū interim boni obedienterque socii profide atque obsequio impio romano continuis omnium annorum delectibus exhausti essent. Sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei prope oblitate quam ira irritata est. Itaque nihil prius referre consules passi decreuerunt. ut consules magistratus denosque principes. Nepete. Iutro. ardea. colibus. Alba. carseolis. Sora. Sueffa. Secia. cercis. Narnia. interamna. He namque colonie in ea causa erant. romam exirent. usum parent quantum queque earum coloniarum militum plurimum dedisset populo romano. ex quo hostes in italia essent. duplicatum eius summe numerum peditum dare. & equos centenos biconos. si qua eum numerum equum explere non possent. pro equite uno tres pedites licet dare. pedites equosque que locupletes simul legerent. mitterentque ubicunque extra italiam supplemento opus esset. Si qui ex his recularent retineri eius colonie magistratus legatosque placere. nisi si potularent. senatum dari priusquam impata fecissent. Stipendium preterea in colonis in mille eris asses singulos imparte exigique quot annis. in censumque in iis colonis agi ex formula ab romanis censoribus data. dari autem placere eandem quam populi romani defectique romam ab iuratis censoribus coloniarum priusquam magistratu abirent. ex hoc lotiis accitis roma magistratibus primoribusque earum coloniarum. Consules cum milites stipendiumque impallent. alii aliis magis reculare. ac clamare. negari tantum militum effici posse. uix si simpliciter ex formula impetur enixuros. orare atque obsecrare. ut sibi senatum adire ac

deprecari liceret. nihil se qua re. pure merito debent ad-
misisse. sed si peundum etiam foret. neq. suum delectum.
neq. ita ppli romani. ut plus militū darent q. haberent
posse. efficē. obstinati legatos manē. tome iubent. magistra-
tus ut domos ad delectus habendos. nisi summas milit.
que impata eēt. romam adducta. neminem iis senatum
daturum. Ita precūsa spe senatum adeundi. deprecādiq.
delectus. in xii. colonias p. longam uacationem. nūo iunio
rum auctorū. haud difficulter est pfectus. alia item res p.
eque longo. nec leta. scilento. relata. a. M. ualerio leui. est.
qui priuatis. cum latis pecunias. a. M. claudio consule.
reddi. tamen equū esse. nec mirari. queq. debere. i. publica
obligata. fide. suam. p.ecipuam. curam. eē. nam. p.terq. m.
q. aliquid. proprie. ad. consulem. ei. anni. quo. collate. pecu-
nie. essent. p. tineret. etiam. se. auctore. conferendi. fuisse.
inopi. erario. nec. plebe. ad. tributum. sufficiente. q. rata. ea
patrib. admonitio. fuit. iustiq. referre. consulibus. decre-
uerunt. ut. trib. pensionib. ea. pecunia. solueret. primam
p. item. ii. qui. cum. essent. duas. tū. & q. nti. consules. nūarent.
omnis. deinde. alias. curas. una. occupauit. postq. locren-
sium. clades. que. ignota. in. eam. diem. fuerant. legatorū
aduentu. uulgate. sunt. nec. tam. p. leui. seelus. q. scipionis.
In. eo. autē. ambitio. aut. negligentia. uas. hominum. irritauit.

Decem legati locrensium. oblitū. squalore. & sordib. in co-
mitio. sedentibus. consulibus. uelamenta. supplicū. ramos.
olee. ut. grecis. mos. est. porgentes. ante. tribunal. euz. fle-
bili. uociferatione. hominum. procubuerunt. Querenti-
bus. consulibus. locrensis. se. eē. dixerunt. ea. passa. p. leui.
legato. romanisq. militib. que. pati. ne. kartaginensis. q. t.
uelit. pplm. romanū. orare. & sibi. patres. adeundi. de plo-
randiq. etūnas. suas. potestātē. faceret. Senatu. dato. maxi-
mus. natu. ex. hiis. Scio. q. nti. existimentur. nre. apud
uos. querele. p. c. plurimū. in. eo. momenti. eē. si. probe. scia-
tis. & quom. prodi. locri. hanibalis. p. elidio. & restitui-
ti. in. ditionem. uestram. Quippe. si. & culpa. defeōis. p. cul

a publico consilio absit. & reditum in uestram ditionem
appareat non uoluntate solum. sed ope etiam ac uirtute
nostra magnis indignemini bonis ac fidelibus sociis tam
atroces iniurias ab legato uestro militibusq; fieri. sed ego
causam utriusq; defectionis nostrae in aliud tempus defe-
rendam arbitror esse. duarum rerum causa. uni^o ut coraz
proconsule scipione qui locros recepit. omniu nob recte
operamq; factorum e testis agatur. alteri^o q; qualescuq;
sumus tamen h^o que passi sumus. pati no debui^o. Non
possumus dissimulare patres. e^o nos cum presidium puni-
cum in arce nostra haberemus multa feda indigna. & a
prefecto presidii hamilcare & ab numidis affre^o passos
e^o. sed quid illa sunt collata cum his que hodie patimur.
Cum bona uenia queso audiatis. p. c^o id quod inuitus lo-
quat in crimine. nunc est humanum omne genus. ut u-
trum uos an kartaginenses. p^oncipes orb^o terraz uideant.
si ex his que locrenses. aut ab illis passi sumus. aut a p^o-
sidio uestro nunc cum patimur maxime estimandum ro-
manu ac punicum impiu sit. nemo non illos sibi q; uos do-
minos preoptet. Tamen uidete que admodum in uos lo-
crenses animati sint. cum a kartaginensibus iniurias tanto
minores accipemus. ad urm impatorum confugimus. cum
a uestro presidio plusq; hostilia patimur. nulq; alio q; ad
uos querelas detulimus. aut uos respicitis pditas res
nostras publicas. aut ne a diis quidem imortalibus qd
prece^omur quicq; supest. q. p. leuini^o legatus missus est
cum presidio ad recuperandas a kartaginensibus locros. &
cu relictus est presidio. In hoc legato uestro dat e animu
ad loquendum libe ultri^o miserie. ne hominis quicq; est
p. c^o preter figuram & speciem. neq; ro ciuis preter habi-
tum & sonum latine lingue. peltis ac bellua imanis qles
fretu quondam. quo ab sicilia diuidimur ad p^ontiez na-
uigantium circumfedis fabule ferunt. ac si scelus libidi-
nem ac auaritiam solus ipse exerce^oret in socios uestros sa-
tis haberet unam profundam quidem uoraginem. tamen
patientia nra explet. Nunc omnes centuriones militesq;

urōs adeo in promiscuo licentiam atq; improbitatem eē uolu-
it. p. leuini^o fecit omnes rapiunt. spoliant. uerberant. uul-
nerant. occidunt. constuprant matronas. uirgines. iō-
nuos raptos ex complexu parentū. quotidie capiē urbs
nostra. quotidie diripitur dies noctesq; omnia passim
mulierum puerorumq; qui rapiuntur atq; asportant.
ploratib; sonant. miretur qui nesciat. quomodo aut nos
ad patiendum sufficiamus. aut illos qui faciunt. nōdū
tantarū iniuriar; satietas cepit. neq; ego exequi possū.
neq; uobis opa est. audire singula que passi sumus. cōiā
omnia amplectat. nego domum ullam locris. nego que
q̄ hominem exptem iniuria eē. nego ullum genus sce-
leris libidinis auaritie eē. quod in nullo qui pati po-
tuerit. p̄t̄missum sit. uix ratio iniri potest. uter calus
ciuitatis sit detestabilior. cum hostes bello urbē cepe-
an cum exuiabil tyrannus ui atq; armis oppressit. oīā
que capte urbes patiunt. passi sumus. & cum maxie
patimur. p. e^o omnia queq; crudelissimi atq; iportunil-
limi tyranni scelera in oppressa ciuitate edunt. p. leui-
nius in nos libosq; nostros & coniuges edidit. unum
est de quo nominatim & nos queri religio infixa animis
cogat & uos audire & solue rem. p. ur̄a; religione. si ita
uobis uidebit. uelimus. p. e^o uidimus ē cum q̄nta ceci-
monia nō uestros solum colatis deos. sed etiam ext̄nos
accipiatis. fanū est apud nos proserpine dee. cui^o san-
ctitate templi credo aliquando famam ad uos p̄uēisse.
pur̄hi bello. qui cum ex sicilia rediens locros classe pro-
terueheretur. int̄ alia feda que p̄t̄ fidem erga uos in
ciuitatem nr̄am facinora edidit. thesauros quoq; proser-
pine in raptos eadem die spoliavit. atq; ita pecunia
in naues iposita. ipse terra est profectus. Quid ergo eue-
nit publice classis postero die. fedulima tempestate la-
cerata omnesq; naues que sacra pecuniam habuer̄t
in littora nr̄a erecte sunt. Qui tanta clade edoctus. tan-
dem deos eē sup̄bissim^o rex. pecuniam omnē inq̄lita;
in thesauros proserpine referri iussit. nec tñ illi unq;

postea prospere quicquam euenit. pulsusque italia ignobili atque
inhonesta morte temere noctes ingressus agros occubu-
it. & hec cum audisset legatus uester. tribunique militum.
& mille alia que non augende religionis causa sed pre-
sentis deae numine sepe compta nobis maioribusque rebus
referabant ausi sunt nihilominus sacrilegas admouere
manus intactis illis thesauris & nefanda preda se ipsos
ac domos contaminare suas. & milites uos quibus per
uos fidemque uestram publicam prius quam eorum scelus exple-
tis. neque in italia neque in affrica quicquam rei gesseritis. ne-
quod piaculis commiserunt. non suo solum sanguine. sed
etiam publica clade luant. quoniam ne nunc quidem publica
haud in militibus uestris cessit. ira deae. aliquoties iam
inter se signis collatis concurrerunt. dux alterius partis. p-
leuinius alterius duo tribuni militum erant. non acrius
cum karthaginensibus quam inter se ipsi ferro dimicauerant.
prebuisserantque occasionem furore suo locos recipiendi.
nisi accitus a nobis Scipio interuenisset. At hercule mi-
lites contactos sacrilegio furor agitat. In duobus ipsis pu-
niendi nullum deae numen apparuit. ymo ibi presens
maxime fuit. uirgis celi tribuni ab legato sunt. legatus
deinde insidiis tribunorum interceptus. preterquam quod toto
corpore laceratus. naso quoque auribusque decisis ex aquis
est relictus. Recreatur deinde legatus ex uulneribus tri-
bunos militum in uincla coniectos dein uerberatos.
seruilibusque omnibus suppliciis cruciandos occidit. mor-
tuos deinde prohibuit sepelli. Has deae penas templi
sui spoliatoribus habet. nec ante desinet omnibus eos agi-
tare furor quam reposita sacra pecunia in thesauris fuerit.
Maioris quondam nostri graui crotonensium bello quam extra
urbem templum est. transferre in urbem eam pecuniam
uoluerunt. nocte audita ex delubro uox est. abstine-
rent manus. deam sua templa defensionem. Quia mo-
uendi inde thesauros religio incurta erat. muro cir-
cundare templum uoluerunt. ad aliquantum alterius iam ex-
citata menia subita ruina collapsa sunt. sed etiam nunc

& tunc & sepe alias dea suam sedem suamq; templū aut
tutata est aut a uiolatorib; grauiā piacula exegit. nostras
iniurias nec potest. nec possit alius ulcisci q̄ uos. p. e. Ad
uos uestramq; fidem supplices confugimus. nihil nrā int.
est patres e. utrum sub illo legato. sub illo presidio locros
esse sinatis. cum irato hanibali & penis ad supplituz de-
latis. non postulamus ut ex templo nobis ut de abntē
ut indicata causa credatis. ueniat coram ipse. audiat ipē.
diluat si quicq; sceleris quo homo in hominē seuitē pot.
in nos pretmiserit non reculamur qn & nos omnia res
eadem si pati possumus patiamur. & ille omni diuino
humanoq; liberetur scelerē. Hec cum ab legatis dicta
essent. quesissetq; ab iis Q. fabius detulissent eas quere-
las ad proconsulem Scipionem responderunt missos
legatos eē. se tum belli apparatu occupatum esse. & in
africam aut traieculle. aut intra paucos dies traiectu-
rum. & legati qnta gratia eēt apud impatorem expro-
eē. cum inter eum & tribunos cognita causa. tri. in uin-
cla coniecerit. legatum eque fontem aut magis etiaz in
ea potestate reliquerit. iullis excedere e. templo legatus.
non. p. leui. modo sed etiam Scipionem pncipum dōi-
bus lacerati. ante omnis. Q. fabi. natum ad corrūpen-
dam disciplinam militarem arguē. sic in hispania plus
prope p. seditionem militū. q̄ bello amissum. externo re-
gio more. & indulgē. licentia militū. & seuitē in eos
sententiam deinde truce orationi adiecit. p. leui. le-
gatum uinctū romam deportari placē. & ex uinculis
causam dicē. ac si ueta forent. que locrenses dicerent
in carcerem necari. bonaq; ei. publicari. proconsulem Sci-
pionem q̄ de provincia decessit. in iussu lenat. reuo-
cari agiq; cum tri. pl. ut de impio ei. abrogando ad po-
pulum ferrent. locrenlib; factis. uerbisq; uiros bonos
sotiosq; & amicos appellari. libos coniuges. queq; alia
erepta essent. restitui pecuniam. qnta ex thesauris p.
serpine ablata eēt. conqueri. duplamq; pecuniam in
thesauros reponi. ut pri. ad collegiū pontificū refer.

retur. q̄ facti thesauri moti apte uiolati essent que pia-
cula quibus hostiis fieri placeret. milites q̄ locris essent
omnis in siciliam transportari. cohortes sotiorum la-
tini nominis in praesidiū locros adduci. progari eo
die sententiae accensis studiis pro Scipione non potu-
ere. pret. p. leui^m. facinus locrensiūq̄ cladem. sp̄li^o
etiam imperatoris non romanus modo. sed ne milita-
ris quidem cultus iactabatur. cum pallio crepidisq̄ i
ambulare ginalio. libellis eum palestreaq̄ opam dare.
eque segniter. molliter cohortem totam Syracularum
amenitate frui. karthaginē atq̄ hanibalem excidisse
de memoria. exercitū omnem licentia corruptū. q̄lis
suerone in hispania fuerit. qualis nunc locris sotis. ma-
gisq̄ hosti metuendus. Hec q̄q̄ partim uera. pt̄z mix-
ta eoq̄ similia ueris iactabantur. tamen uicit. & metel-
li sententia qui de cetis maximo assensu. de Scipionis
causa dissensit. Qui ē conuenire. quē modo ciuitas iue-
nem admo^m unū recuperande hispanie delegerit ducē
que recepta ab hostibus hispania. ad iponendum pu-
nico bello finem creauerit consulē spe. destinauerit ex
italia hanibalem retracturum. affricam subactus eum
repente tanq̄. p. leui^m in dicta causa prope dānatū. ex
provincia reuocari. cum ea que in se nefarii & facta lo-
creses querebant. ne p̄ntē quidem Scipione facta di-
cerent. neq̄ aliud q̄ patientia aut pudor. q̄ legato pe-
pisset insimlari possit. sibi placere pomponiū p̄torem
cui sicilia provincia sortis euenisset triduo proximo in
provinciam proficisci. Consules. x. legatos quos eis ui-
deretur ex senatu legere. quos cū pretore mitterent.
duos tribunos pl̄. atq̄ edilem cum eo concilio p̄torem
cognoscē. si ea que locreses facta querebantur iussu.
aut uoluntate proconsulis Scipionis facta eēt. ut cum
de provincia decedē iuberet. Si proconsul Scipio iam
in affricam traiecisset. tri. pl̄. atq̄ ediles cum duobz le-
gatis quos maxime idoneos p̄torem sciuisset. in affricā
proficiscerent. tribuni atq̄ ediles reduceret in Scipionē.

legatiq; exercitui praesent donec nouus impator ad eū
exercitum uenisset. Si. M. pomponi^o & .x. legati compisset
neq; iussu neq; uoluntate proconsul ea facta eē. ut ad ex-
ercitū scipio maneret. bellumq; quod propoluisse gerēt.
Hoc facto. p. c^o cum tribunis pl^o actum est. aut comparēt
inter se. aut legerent sorte. qui duo cum pretore ac le-
gatis irent. Ad collegiū pontificum relatum de expi-
andis q̄ locris in templo proserpine tacta ac uiolata e-
lataq; inde essent. Tribuni pl^o cum pretore & .x. legatis
profecti. M. claudius marcellus & M. cincius alimet^o
edit^o pl^o datus est. quē si aut in sicilia pretoris edito
adiēs non esset scipio. aut iam in affricam transisset. ac
iure sacro sancte potestatis reducerent. pri^o locros ue q̄
Mellanam contendē consiliū erat. Ceterū duplex fama
est quod ad p. leui^m attinet. Alii auditis que rome ac-
ta eēt. in exilium neapolim euntē sorte in q̄. metel-
lum unum ex legatis incidisse. & ab eo regium ui-
retractum tradant. alii ab iplo Scipione legatum cu;
xxx. nobilissimis equitū missum. q̄. p. leuiniū in ca-
tenas. & cum eo seditionis p̄ncipes. coirent hi omnes
seu an scipionis seu tum pretoris iussu traditi i custo-
diam reginis sunt. pretores legatiq; locros profecti pri-
mū. sicut mandatum erat. religionis curam habuerūt
omnem enim sacra pecuniam queq; apud leuiniū.
queq; apud milites erat conq̄sitam. cum ea quaz ipi
secum attulerant. in thesauris reposuerunt. ac pia-
culare sacrum fecerunt. Tunc uocatos in contionē
milites pretor signa extra urbem efferre iubet. cast^o.
q; in campo locat. cum graui edito haud secum extu-
lissent quod suum non esset. locrensis se pmitteret.
si quid non compareret. repeteret ante omnia liba cor-
pora placē sine mora locrensis restitui non leui
defunctorum pena que non restituisset. locrensiū
deinde contionē habuit. atq; iis libertatē. legesq; po-
puli romanū. senatumq; restitue dixit. Si quid p. le-
uiniū alium ue que acculare uellet. regium sequetur

Si de proconsule Scipione publice queri uellent. ea q̄
locris nefarie in deos hominesq̄ facta essent. iussu
aut uoluntate proconsulis Scipionis facta esse. lega-
tos mitterent messanam. Ibi se cum concilio cognitu-
rum. locrenses pretori legatisc̄q̄ ac Senatui ppl̄oq̄ ro-
mano gr̄as egerunt. se ad p. leuinium accusandum
sumituros. Scipionem parum quoq̄ q̄nq̄ iniuriis ci-
uitatis sue doluerit. eum eē uis̄ quē amicū sibi q̄
inimicū mallint esse pro certo se habē. neq̄ iussu. n̄
uoluntate proconsulis Scipionis tot tam nefanda com-
missa. Sed quia p. leui^o. nimium aut sibi parū credi-
tum aut natura insitum quibusdam esse. haud maḡ
peccari nolint q̄ ad uindicanda peccata habeant.
& pretori & concilio haud mediocri onus demptum
erat de Scipione cognoscendi. p. leuiniū & ad duo
& xxx. homines cum eo dānarunt. atq̄ in catenis ro-
mam miserunt. Ipli ad Scipionem profecti sunt.
ut ea quoq̄ quę uulgata sermonibz erant de cultu.
ac desidia impatoris. solutaq̄ militie disciplina com-
pta oculis perferrent romam. uenientibus his syra-
culas. Scipio res. non uerba ad pugnandū pro se pauit.
exercitum omnē eo conuenire. classem expediri iul-
sit. tanq̄ dimicandum eo die. terra mariq̄ cū karta-
ginensibus esset. Quo die uenerunt accepti comit̄
hospitio. postq̄ die terrestre naualemq̄ exercitū nō
instruetos modo. sed hos decurrentis classem in pot-
tu. simulachrū & ipsam edentē naualis pugne ondit.
Tum circa armamenta & horrea. belliq̄ alium appa-
tuz uisendum. pretor legatisc̄q̄ ducti tantaq̄ admira-
tio singularum uniuersarūq̄ rerum incussa. ut satis
crederent. aut illo duce atq̄ exercitu uinci karta-
ginenses ppl̄m. aut nullo alio posse. uiuerētq̄ quod
dii uerterent bñ. traicē & spei concepte. quo die
illum omnes centurie priorem consulem dixisset.
primo quoq̄ tempe compotē ppl̄m romanū faceret. Ado-
q̄ letis inde animis profecti sunt tanq̄ uictoriam. nō

belli magnificum apparatus nuntiaturi romam essent. uentū
ex templo. In carcere conditi ac primo p̄ducti ad populū a
tribunis apud preoccupatos locrensium clade aīōs nullū
miseri cordis locum habuerunt. postea cum sepi^{us} produce
rentur iam senescente inuidia mollebat ut & ipsa
deformitas. p. leui^{us} memoriaq; absentis scipionis fauorē
apud euulgus conciliabat. Mortuus tamen per^{is} in uincu
lus est q̄ iudicium de eo p̄ficeretur. de scipione nusq̄m
nisi in senatu actum. Ibi omnes legatiq; & tribuni clal
sem exercitum ducemq; uerbis extollentes effecerunt.
ut senatus censeret primo quoq; tempe in africanam tra
iiciendum scipioniq; p̄mitteret. ut ex iis exercitib; qui
in sicilia eēt. ipse diceret quos in africanam secu^{us} tūceret
quos punice relinqueret presidio.

Dum hæc apud romanos geruntur. kartaginenses q̄ cū
speculis p̄ omnia promuntoria politis p̄cunctantes pa
tentēq; ad singulos nuntios sollicitā hiemē egissent
haud parū & ipsi tuende affricæ momentum adiece
runt sollicitatem sitacis regis. cui^{us} maxie traiecturū in
africanam romanū crediderat. Erat haldtrubali hulconis
filio non hospitium modo cū rege ut ante dictum ē cum
ex hispania forte in idem tempus scipio atq; haldtrubal
conuenerunt. sed mentio quoq; inchoate affricæ ut
rex duceret filiam haldtrubalis ad eam rem confirmādas
tempulq; nuptiis statuendum. iam ē nubil^{us} erat uirgo.
p̄fectus haldtrubal. ut accensum cupiditate. & sunt ante
omīs barbaros nuide effuli in uenerē. senlit uirgī^{us} kar
tagine accersit. maturas nuptias. & int̄ aliam gratulatio
nem. ut publicum quoq; fedus p̄uato adieceret. sollicitas
int̄ populū kartaginensem regemq; data ultro citq;
fide eosdem amicos inimicosq; habitutos iuuerando affir
mant. Ceterū haldtrubal memor. & cum scipione inite re
gie sollicitatis & q̄ uana & mutabilia barbarorū ingenia
essent. ueritus ne si traieisset in africanam scipio puulū
uinculū he nuptie essent. dum accensum recētī amore

nuīdam habet. petpellit blanditiis quoq̄ puelle adhibitis ut
legatos in Siciliam ad Scipionē mittat. per quos moneat eū
ne priorib; suis promissis fretus in affricam traiciat se. &
nuptiis cuius kartaginensis filie hasdrubalis quē uideēt
apud se in hospitio & publico etiam fedē cum hospitio kar-
taginenli iunctum. hortari primum ut procul ab affrica
sicut ad h̄ fecerint. bellū id cum kartaginensib; gerant.
ne sibi intē certaminibus eorum. armaq̄. aut hec aut illa
abnuentem altā solietatem seq̄ necesse sit. si non abline-
at affrica Scipio & kartagi exercitum admoueat. sibi ne-
cessarium fore. & propt̄ affricam in qua & ipse sit genitus.
& pro patria ac coniugis sue proq̄ parente ac penatibus
dimicare. Cum his mandatis ab rege. legati ad Scipionē
missi. Syraculis eum conuenere. Scipio q̄q̄ magno momen-
to rerum in affrica gerendar; magna q̄ spe desituit² erat.
legatis prope priuūq̄ res uulgaretur remissis in affricam.
lras dat ad regem. quib; etiam monet eum. ne iura hol-
pitiū secum. neu cum populo romano inite solietatis. neu
fidem dext̄ deos testes atq̄ arbitros conuentorū fallat.
Cetūz quando neq̄ celari aduent² numidarū poterat. ua-
gati enim in urbe. obuersatiq̄ pretorio erant. & si scile-
retur quid petentes uenissent. piculum erat ne uera eo
iplo quo celarent² magis emanarent. timorq̄ exercitum
incideret. ne simul cum rege & kartaginensibus foret.
bellandum. auertit a uero. falsis p̄occupando mentes ho-
minū. & uocatis ad contionē militib;. non ultra eē cu-
netandum ait. instare ut in affricam q̄p̄mu; traiciat.
solios reges Maxillam pri² ipsum ad C. N. Iulium uenil-
se querentem q̄ cunetando tempus terētur. Nunc Sifa-
cem mitte legatos idē admirantemq̄ tam diuturne mo-
re sit caula. postulantemq̄ ut traiciatur tandem ī af-
fricam exercitus. aut si mutata consilia sint. certior
fiat ut & ipse sibi ac reg² possit consulē. Itaq̄ satis iam
omnibus instructis apparatib; re iam non ulē rei-
piente cunetationem in animo sibi eē. libeū classe
traducta. eodemq̄ omnib; peditum equitumq̄ copiis

contractis. Que prima dies cursum nauibus patet. diis bene
iuuantibus in affricam traiecit. Iras ad M. pomponium
mittit. ut si ei uideretur libeum ueniret. ut coetero
sulerent. quas legiones potissimum quantum militum
nummum in affricam traxeret. Item circum oram maritimam
misit. ut naues onerarie comprehense libeum omnes
contraherent. Quicquid militum nauiumque in Sicilia
erat. cum libeum conuenisset. & nec urbs multitu-
dinem hominum neque portus naues capere. tantis omnibus
ardor erat in affricam traieciendi. ut non ad bellum
duci uiderentur. sed ad certa uictorie premia. precipue
que superant ex kannensi exercitu milites. illo non alio
duce credebant nauata rei. propria opera finit se ignomini-
osam militiam posse. & Scipio minime id genus hominum
aspnabatur. ut qui neque ad canas ignauia eorum cla-
dem acceptam sciret. neque ullos eques ueteres milites
ue in exercitu romano esse. exptosque non uariis plus
modo. sed urbibus etiam expugnandis. v. & vi.
kannenses erant legiones eas se traieciendum in affricam
cum dixisset. singulos milites inspexit. reliquosque quos
non idoneos credebat. in locum eorum subiecit. quos
secum ex italia adduxerat. suppleuitque ita has legio-
nes ut singule. sena mil. & cc. milites. ccc. haberet
equites. Sotiorum uero latini nominis pedites equitesque de
exercitu kannensi legit. Quantum militum in affricam
transportatum sit. non pro uo numero inter autores discre-
pat. Alii. x. peditem. duo milia & cc. equites. alii
xvi. peditem. Mille & v. equites. alibi parte plus me-
dia rem aucta. v. & xxx. mil. peditem in naues im-
posita. Quidam non adiecit numerum. inter quos me ipse in re
dubia poni malim. Celius ut abstinere numero. ita
ad intentum multitudinis spem auget. uolucres
ad terram delapsas clamore militum aut tantam mul-
titudinem conscendisse naues. ut nemo mortalium
aut in italia aut in sicilia relinqui uideretur. Mili-
tes ut in naues ordine ac sine tumultu conscenderent.

ipse eam sibi curam sumpsit. Nauticos. CN. Iulius qui
classis praefectus erat. & nauibus ante conuendē coe-
tos continuit. Comēatus imponendi. M. pomponio p̄-
tori cura data. xxx. dierum cibaria e qbus xv. dierū
coacta imposita ut omnes in nauibus erant. scapas cir-
cūmilit. ut ex omnibus nauibus gubernatoresq̄ & ma-
gister nauium. & bini milites in forum cōuenirent. ad
impia accipienda. postq̄ conuenerunt primū ab illis
quesiuit. si aquā hominibus iumentisq̄ in totidem die-
bus quot frumentum imposuissent. ubi responderēt
aquam dierum xl. in nauibus eē. tum edixit mili-
tibus. ut silentium quieti nautis sine certamine ad-
ministra exequēda bene obediētes p̄starent. cum
xx. rostris se ac. L. Scipionem ab dextro cornu. ab leuo
totidem rostra. & CN. Iulium praefectū classis. cum M.
portio catone. questor il tum erat. onerariis futurū
praesidium. lumina in nauibus singula. Rostrate bina
onerariis haberent. & pretoria nauē insignē noctur-
num trium luminum fore. tempora ut p̄terent gub-
natoribus edixit. fertilissimus ager. eoq̄ habundans diu-
copia rerum est regio & umbellus. quod plerumq̄ ī uberi
agro euenit. barbari sunt. prius q̄ a cartagine subueniret.
opprimi uidebant posse. His editis impiis redire ad na-
ues iussi. Et postero die bini iuuantibus signo dato solue-
naues. multe classes romane. e Sicilia atq̄ ipso illo por-
tu profectae erant. Ceteris non eo bello solum. nec id mi-
rum. praedatum ē tantū modo plerūq̄ classes iterant. s̄
ne prior quidem ulla profectio tanti spectaculi fuit.
q̄q̄ si magnitudine classes extimantes & bini cōsules
cum binis classibus ante trauecerant. & prope totidem
rostrae in illis classibus fuerant. quot onerariis Scipio
tunc trauecebat. nam praet. xl. longas naues. ccc. fere
onerariis exercitū trauexit. sed & bellum bello sedm̄
p̄ore ut atrocius romanis uideretur. tum q̄ in italia
bellabatur. tum ingentes strages. tot exercitū simul
celis ducebant. Et Scipio dux p̄t̄ factus forti.

bus suapte fortuna quadam ingenti ad incrementa glie
celebrat^o conuertetat animos simul & mens ipsa tra
uiciendi nulli ante eo bello duci tentata q^o ad hani
balem detrahendum ex italia transferendumq^o &
finiendū in affrica bellum se transire uulgauerat.
Concurrerat ad spectaculum in portum omnis turba
non habitantium modo lilibeī. sed legationū oīū
ex sicilia que & ad prosequendū scipionem offitii
causa conuenerant. & pretorem prouintie. M. pom
poniū secute fuerant. Ad hec legiones que in sicilia
relinquebant^{ur} ad prosequendos cōmilitones procelle
rant. nec clasīs modo prospectantib^{us} & terras etiam
omnis circa referta turba spectaculo nauigantib^{us} erat.
ubi illuxit. Scipio e pretoria naue silentio p^{er} p^{ro}ones
facto. Diui diueq^{ue} inquit maria tras que colitis uos p^{ro}
cor queso. que in impio acta sunt. gerunt^{ur}. postq^{ue} ge
rentur. ea mihi p^{ro} plebiq^{ue} romane lotiis nominiq^{ue}
latino qui rem p^{ro} quicq^{ue} meam sectam impiū. auspici
umq^{ue} terra mari amnibusq^{ue} secunt^{ur}. bñ uertūent.
eaq^{ue} uos omnia bñ iuuetis. bonis auctorib^{us} adlitis.
saluos incolumesq^{ue} uictis pduellib^{us} uictores spoliis
decoratos. triumphantib^{us} meū domos reduces fista
tis. Inimicorum hostiumq^{ue} ulciscendorū copiā flaxi
tis. queq^{ue} p^{ro}pls kartaginensis in ciuitatem nostrā fa
cere molitus ea ut mihi p^{ro}loq^{ue} romano in ciuitatem
kartaginensem exempla edenda facultatē detis.

Secundum has preces cruda exa cesam uictimam
uictimos in mare proiecit. tubaq^{ue} signum dedit pro
ficiscendi uento sedo uehementi satis profecti cele
riter conspectu terre ablati sunt. & a meridie nebu
la accepit. ita ut uix concursus nauium inē se ui
tarent. lenior uent^{us} in alto factus. noctem sequētem
eadem caligo obtinuit. Solo orto est discussa. & addi
ta uis uento. iam triam cernebant. audita multo post
ex his qui gubernabant scipioni uox non plus q^{uam}

mit passuū affrica abeē. Mercurii promontorium se-
cernē. si iubeat eo diligi portū fore omni classi Scipio
ut in conspectu terre fuit. precatus deos uti bono rei-
p. suoq; affricam uideret. dare uella & altum infra
nauib; accessum petē iubet. uento eodem fereban-
tur. Ceterum nebula sub idem ferme tempus quo
p. die exorta conspectum terre ademit. & uent^o pre-
mente nebula cedit. Nox deinde incertiora omnia
fecit. Itaq; anchoras ne aut int se concurrent naues
aut terre inferrentur. recere. ubi illuxit uentus. ibi
cohortus nebula disiecta appuit omnia affricae litora.
Scipio quod eēt proximum promuntoriū pcunctat.
cum puleri promontoriū id uocari audisset. placet o-
men inquit hoc. dirigite naues eo. classis decurrit. co-
pie omnes in tram exposite sunt. prospam nauigatio-
nem sine terrore ac tumultu fuisse. p. multis grecis lati-
nisq; credidi auctorib;. Celi^o unus p. q; non merlas fl-
uēib;. ceteros omnis celestis. maritimolq; terrores. postre-
mo abrepta tempestate ab affrica classis in insulam egimus.
inde correptū egre exposuit. & prope obrutis nauib; in
iussu impatoris. scasis haud secus q; naufragos milites
sine armis eum ingenti tumultu in terram euasille. ex-
positis copis romani castra in proximis tumulis metāt.
Iam non in maritimos modo agros conspecta primū clas-
sis. dein tumultu egredientiū in tram pauor tiorq; eue-
nerat. sed in ipsas urbes. neq; enim modo hominū tur-
ba mulierum puerorumq; agminib; imixta. oīs passim
compleuerant uias sed pecora quoq; agrestes agebant.
ut relinqui subito affricam dicēs. urbib; uero ipis maio-
rem q; quem secum attulerant. terrorem inferebant. p. e-
cipue karthagini prope & capte tumult^o fuit. Naz post
M. attilium & L. manlium consules annis prope. L. nul-
lum romanū exercitum uiderant. p. ter predatorias
classes. quibus excursions in agros maritimos fakte-
erant. acūq; que obuiam fuerant. pri^o p. recutsum semp
ad naues q; clamor agrestes coneret. fueratq; eo maior tu;

fuga pauorq; in urbe. hercle neq; exercit^o domi ualido.
neq; dux quem opponeret erat. Hasdrubal q;ilconis ge-
neris & fama diuitiis. regia tum etiam affinitate longe-
primus ciuitatis erat. sed tamen ab illo ipso scipione a-
liquot p;liis fulum pullumq; hispania meminertant.
nec magis ducem duci parem q; tumultuariu exicium
suum romano exercitui esse. Itaq; uelut. si urbem ex
templo aggressurus scipio esset. Ita conclamatu ad arma
est. porteq; raptim clausa. & armati in muris. uigiliq;
& stationes dispositae. ac nocte sequenti uigilatum est.
postero die. v. equites speculatum ad mare. turbadoq;
egredientis ex nauib; missi. in stationes romanoru
inciderunt. Jam enim scipio classe utica missa. ipse
haud ita multum progressus a mari tumulos proxi-
mos cepit. equites & in stationes locis idoneis posu-
erat. & p; agros miserat p;datum. hui cum kartagine.
si equitatu p;liu cum commisisset. paucos in certami-
ne. plerofq; fugientes p;secuti in quib; p;fectum q;
hannonem nobilem iuuenem occiderunt. Scipio non
agros modo circa uastauit. sed urbem etiam proxiam
affiorum satis opulentam cepit. ubi p;ter cetera que
ex templo in naues onerarias iposita. missaq; in sicilia
erant. viii. seruatorum liberorumq; sunt capta. Le-
tissimus tandem ro^o in p;ncipio rerum gerendaru;
maxille aduentus fuit. quem quidem cum. cc. aut
amplius equitibus. pleriq; cum duobus milib; eq;
tum tradunt uenisse.

Ceterum cum longe maximus omnium etatis sue re-
gum h; fuerit. plurimūq; rem romanam iuuerit ope-
pretium uidet excedere paulum ad errandu. q; uaria
fortuna fuerit in amittendo recuperandoq; paterno
regno. Militanti pro kartaginensib; in hispania pat-
er morit. q;ale nomen erat. Regnu ad fratrem regis
cesalone p;grandem natu. ita mos apud nuidas. pue-
nit. haud multo post cesalone quoq; mortuo. maior ex

duobus filiis eius Capussa puero admodum alto patrum
impium accepit. Ceterum cum magis iure gentis auctorita-
te inter suos quam iuribus obtineret impium. extitit quidam
Megeteli nomine non alienis a sanguine regibus familie
sibi inimice. de impio uaria fortuna. cum iis qui tunc obti-
nebant certantis. At concitatis popularibus apud quos
inuidia regum magne auctoritatis erat. castris palam
positis. descendit regem in aciem. ac dimicare de regno
coegit. In eo proelio Capussa cum multis principum cecidit.
gens messulorum omnis in ditionem impiumque Megete-
lii concessit. regio tamen nomine abstinet. Contentusque
nomine modico tutoris. puerum iam humnagen. qui
stirpis regie suprafuerat. regem appellat. karthaginenses
nobilem feminam sororis filiam hanibalis. que prope
Cagaleti nupta regi fuerat. matrimonio sibi iunxit.
spe karthaginensium societatis. & cum Siface hospitium
uetus. Tum legatis missis renouat omnia ea auxilia
preparans aduersus Maxillam. Et maximilla audi-
ta morte patris. dein nece fratris patruelis ex hispania
in mauretanium. Bacca ea tempestate rex Maurorum erat.
traiecit ab eo supplex infimis precibus auxilium itineri.
quoniam bello non poterat. iiii. mil. maurorum impe-
trauit. Cum his premisso nuntio ad patres suosque a-
micos cum ad fines regni puenisset. v. ferme numide
ad eum conuenerunt. Igitur Mauris unde uenerat. re-
tuo ad regem remissis. quorum aliquanto minor spe multitu-
do. nec cum qua tantam rem aggredi satis auderet ratum
augendo ac molliendo uires quoque ad augendum aliquid
collecturum proficiscendo ad Sifacem. lacumagi regulo
ad castrum occurrit. trepidum agmen cum in urbem re-
fugisset. & urbem maximilla primo impetu capit. & ex
regibus alios tradentis se recepit. alios uim parantes
occidit. pars maxima cum ipso puero inter tumultus
ad Sifacem quo primum intenderant iter. puenit.
fama huiusmodi rei in principio rerum numidas afflue-
bantque undique ex agris uicisque. uetes milites Gale &

incitabant iuuenem ad recuperandum patnū regnum
numero militū aliquantum Megetulī^o superabat. Nam &
ipse eum exercitum quo capuillam uicerat. & ex receptis
post cedem regis aliquot habebat. Et puer lachimages
ab Siface ingentia auxilia adduxerat. xv. peditum.
Megetulio. & equitum erant. Quibus cum Maximilla
nequaquā tantum peditum equitumq; habens in acie
confluxit. uicit tamen & ueterum militum uirtus.
& prudentia int̄ romana & punica arma exercitati du-
cis. Regulus cum tutore assidua Magesulorū manu ī
kattaginensem agrum refugit. Ita recuperato regno pat-
no Maximilla quia sibi cum Siface haud paulo maio-
rem restare dimicationē cernebat. optimū ratus cū
fratre patrueli gratiam reconciliare. missis qui & pu-
ero spem faciēt. si in fide Maxillae se misisset. futurū
in eodem honore. quo apud Galam megacel quondā
fuisset. & qui Megetulio. praet̄ impunitatem. sua oīa
cum fide restitui spondent ambo preoptantes. ex-
ilio modicam domi fortunā. omnia ne id fieret. katta-
ginensibus de industria agentibus ad se se pduxit.
Halsdrubal dum forte haec gererentur. apud Sifacem
erat. q; numide haud sane multum ad se ptinē credē-
ti. utrum penes lachimagen an Maximillam regnum
Messuliorum esse. falli eū magnopere ait. si Maximilla;
uisdem contentum fore. quibus patrem Galam aut pa-
truū eius degaleen credat. multo maiore indolem in
eo animi ingeniiq; eē. q; in ullo eius unq; fuisset. Sepe
eum in hispania rare int̄ homines uirtutis specimē
dedisse. totis parit̄ hostibusq;. & in Sifacem & in katta-
ginensis. nisi orientē illum ignem opprēssissent. Ingenti
mox incendio cum iam nullam opem ferre possent.
arsuros. Ad h̄ tenas & fragiles uires eius eē. uix dum
coalescens fauente regnum instando stimulandoq; puicit.
ut exercitum ad fines Messuliorum admoueat. atq; in
agro de quo sepe cum Gala non modo uerbis discepta-
tum. sed etiam armis certatū fuerat. tanq; haud iuris

sui castra locet. Si quis arceat quod maxime opus sit. acie
dimicaturum. sin p̄ metum agro cedatur in mediū regni
eundum aut in certamine concessuros ī ditionem ei²
Megetulos. aut nequaquā pares futuros armis. His uocibus
incitatus Sifax. Maximille bellum infert. & p̄mo certa
mine megetulos fundit. fugatusq; Maximilla cū paucis
equitibus ex acie in montem balbum incole uocant. p̄
fugit. familie aliquot cum mapalibus pecoribusq;
suis ea pecunia illis est. p̄secute sunt regem. Cetā Me
guliūtorum multitudo ī ditionem Sifaxis concessit. quez
cepant exules montē herbidus aquosulusq; est. & quia
pecudi bonus alundo erat. hominum quoq; carne ac
lacte uescenti^m abunde sufficiebat alimentis. In noctur
nis p̄mo ac furtiuis incurtionibus. dein ap̄to latrocinio
infesta omnia circa maxime uti kartaginensis ager quia
& plus prede. q̄ inter numidas. & latrocinium tutius
erat. Jamq; adeo licenter eludebat. ut ad mare deuestā
predam uenderent mercatoribus appellentibus naues ad
ipsum. pluresq; q̄ in uulso sepe bello kartaginensium cede
rentur. capenturq; Deplorabant ea apud Sifaxē kartha
ginenses. infensumq; & ipsum ad reliquias belli p̄leqn̄
das instigabant. Sed uix regium uidebatur. latronem
uagum in montibus consectari. Bucat ex prefectis regis
uir acer & impiger delectus. ei data. iiii. mil' peditū. duo
equitum. p̄motorumq; ingentiū spe oneratus si caput.
Maximille retulisset. aut uiuū. id uero inextimabile
gaudiū foret. recepisset palatos incuriososq; agentis. ī pro
uiso adortus. pecorū hominūq; ingenti multitudinē
a p̄sidio armatorum exclusa. Maximillam ipsū cum
paucis in uerticem montis cōpellit. Inde prope ut itaq;
debellato. nec preda modo pecorum hominumq; cap
torum missa ad regem. sed copiis etiam ut aliquāto ma
ioribus q̄ prope libis belli remissis. cum. v. haud am
plius peditibus. ce^{ms} q; equitibus digressum iugis Maximil
lam p̄secut² in ualle arcta faucibus utiq; obsessis iclulit.
Ibi ingens cedes Meguliūtorū facta. Maximilla cū. l. haud

amplius equitibus p anfract^o montis ignotos sequentibus
se eripuit. tenuit tamen uestigia Bucar adeptusq; eum pa-
tentibus prope clupeam urbem campis. ita circumdedit ut
pret^o quatuor equites omnes ad unū interfecerit. tū iis
ipsum quoq; Maximissam saucium prope e manibus int
tumultum amisit. In conspectu erant fugientes. alia e-
quitū displa lata campo qbusdam ut occurrent^o p obliqua
tendentibus. hostis frequentabat. amnis ingens fugiētes
accepit. neq; enim cunctanter. ut quos maior metus ur-
geret. imiserant equos. raptiq; gurgite & in obliquū rela-
ti duob; in conspectu hostiū in prærapidum gurgitem
haustis. ipse perisse credit. ac duo reliq; equites. cum eo
uigula interioris ripe tenuerūt. Is finis Bucari sequēdi
fuit. nec ingredi flumen auso. nec habē credenti quem
sequeretur. Inde uanus autor absumpti Maximisse ad
regem redit. Missiq; kartaginem qui gaudium ingens
nuntiarent. totaq; affrica fama mortis maximisse re-
pleta. uarie animos affectit. Maximissa in spelunca oc-
culta cum curaret uulnus duorum equitum latrocinio
p dies aliquot uixit. ubi primū ducta cicatrix. pati
q; uisus posse iactationē audacia ingenti pgit ire ad
regnum repetendū. atq; in ipso itinere halid plus.
xxx. equitibus coniectis. cum in Megulios palā iam
quis eēt ferens uenisset. tantum motum tum fauore
pristino. tum gaudio inspatō q; quem pisse credide-
rant. in columen cernebat. fecit ut intra paucos dies
vi. peditum armatos. quatuor mil^{ia} equitum ad eum
confluerent. atq; nō in possessionē modo patni regni
eēt. sed etiam socios kartthaginensi populos. Messuliorū
q; quos. Id Sifacis regnū erat. uasta petit. Irritato ab bel-
lum Siface int^o curtam hyponemq; iugis optuniorum
ad omnia montium confedit. Maiorem igitur eam rez
Sifac tatus q; ut p pfectos ageret. cum filio iuuenē. no-
men uermīna erat. exercitu misso. illū circumducto ag-
mine in se intentum hostem ab tergo inuadē iubet.
Nocte profectus uermīna q; ex occulto aggressur^o erat.

Sifax autē inter diu apto itinē ut qui signis collatis acie
dimicatur² eēt mouit castra ubi tempus uisum est quo
puenisse iam circūmissi uideri potānt. & ipse leui cliuo
ferente ad hostem. tū multitudine fretus. tum p̄patis ab
tergo insidiis p̄ aduersum montē erectam acie ducit. Ma
ximilla fiducia maxime loci quo multo equiore pugna
turus erat loco. & ipse dirigit suos. & uirtute militum
multitudine q̄ nimio maior erat Sifaxem iuuante & ml
titudo diuisa cum ps a fronte urgeret. ps ab t̄go se cir
cūfudisset uictoriam haud dubiam Sifaxi dedit. & ne
effugium quidem patebat hinc a fronte hinc a tergo in
clusis. Itaq̄ ceteri equites. peditesq̄ celsi ducentos ferme
equites Maximilla circa se conglobatos diuisosq̄ turma
tim in tres partes erumpe iubet loco predicto in quē
ex dissipata conuenient fuga. Ipse qua intendat int̄
media tella hostium euasit. due turme hesere altā & ut
edita hosti p̄tinatiori in repugnando tellis obruta & con
fixa est. uerminā prope uestigiis instantem in alia atq̄
flectendo itinera eludens. tedio & desperatione tandem
fessum ablitē sequendo coegit. Ipse cum x. equitibus ad
minorem sursim puenit. Ibi cum conscia egena sepe repe
titi paterni regni int̄ punica impia gentemq̄ Saramā
tum omne tempus usq̄ ad. CN. Iulii Iuliusq̄ romanæ ad
uentum in affrica consumpsit. hec animum inclinant
ut cum modico poti² q̄ cum longo presidio equitū ad
Scipionem quoq̄ postea uenisse Maximillam credam. q̄
pe illa regnantis multitudo. hec paucitas exulis fortune
conuenisse.

Karthaginenses ala equitum cum p̄fecto missa. alioq̄
equitatu p̄ nouū delectum compato. hānonē hamilcais
filium p̄ficiunt. Hasdrubalem subinde ac Sifaxem p̄
lras nuntiosq̄. postremo etiam p̄ legatos accersunt. has
drubalem opem ferre certū esse patria ei iuuat. Sifaxē
orant ut karthagini & uniuerse affricæ subueniat.
Ad utricam tum castra Scipio mille ferme passus habe
bat ab urbe. translata a mari. ubi paucos dies statua

coniuncta classi fuerant Hanno nequaquam satis ualido non modo ad lacessendum hostem sed ad tuendos quidem a populationibus agros equitatu accepto id omnium primus egit ut per conquisitionem numerum equitum augetet nec aliarum gentium aspiciat auxilia maxime tamen numidas. Ad longe primum equitum in Africa est genus conuenit. Jam ad quatuor milia equitum habebat cum Salagan nomine urbem occupauit. xv. ferme milia ab romanis castris. quod Scipioni relatum est estiuam subiectis agere equitatus inquit sint uel plures dum talem ducem habeant eo minus libi cessandum ratus quo illi segenius rem agerent. Maximilla cum equitatu praemissum portis obequitare atque hostem ad pugnam elicere iubet ubi omnis multitudo se effudit. set grauiorq; certamine esset quam ut facile sustineri posset cedere paulatim & in tempe pugnae uentus tamen moratus quantum praegresso satis temporis usu ad eliciendos hostes cum romano equitatu secutus regentibus tumultibus qui propterea circa uiam effulos oppositi erant occultis processit. Maximilla ex composito nunc tremitis nunc timoris modo aut ipsis obequitabat portis aut cedendo eorum timoris similitudinem audaciam hosti faceret ad insequendum temere eliciebat nondum omnes egressi erant uarietq; dux fatigabatur alios & uino & sono grauis arma capere & frenare equos cogendo aliis ne ipsi & inconditi eo ordine sine lignis omnibus portis excurrerent obsistendo primo incaute inuehentes. Maximilla excipiebat. mox plures simul conferti porta effusi equauerant certamine postremo iam omnis equitatus cum proelio adesset sustineri ultra nequere non tamen effusa ligna Maximilla sed cedendo sensim impetus eorum excipiebat donec ad tumultuos regentis romanum pertraxit. Inde exorti equites & ipse integris uiribus & recentibus equis hannone affricis pugnando ac sequendo fessis se circumfudit. & Maximilla flexis subito equis in pugnam redit. Mille ferme qui primi agminis fuerant ut quibus haud facilis receptus fuit cum ipso duce hannone interclusi atque interfecti sunt. Ceteros

duces precipue territos cedere fuisse effulse fugientis p. xxx.
mil' passim uictores secuti ad duo pretea mil' equitum aut
ceperunt aut occiderunt. Int' eos satis constat non minus
ducentos karthaginesium equites fuisse. & diuitis q'daz
& gñe illustres. Eodem forte quo h' gesta sunt die naues que
predam in Siciliam uexerant cum comeatu rediere uelut
ominate ad predam sese uenisse. duos eodem noie cart.
ginensiū duces. omnibus equestribus preliis int'fectos
non omnes auctores ueriti sunt. Credo ne falleret bis re
lata eadem res. Celius quidem & ualerius captum hāno
nem tradunt. Scipio prefectos equites quorum opa fueāt
& ante omnis Maximissam insignibus donis donat. & pmo
presidio salacie impolito ipse cum cetō exercitu profectus
non agris modo. quacunq; incedebat pplatis sed urbibus
etiam quibusdam uicisq; expugnatis late fuso tiore belli
septimo die q̄ profectus erat magnam uim hominum &
pecorum. & omnis gnīs prede trahens in castra redit. gra
uesq; iterū hostium spoliis naues dimittit. Inde omillis
expeditionibus prius populationibusq; ad oppugnandam
uticam omnes belli uires conuertit. eam deinde si cepisset.
sedem ad cetera exequenda habiturus simul ac classe na
uali sortii qua ex pte urbis mari abluuitur siml. & trestris
exercitus ab imminente prope ipsis menibus tumulo est ad
motus. tormenta machinasq; & aduexerat secum. & ex Si
cilia cum comeatu missa erant. & noua in armamentario
multis talium opum artificibus de industria inclusis e
rant. uticensibus tanta undiq; mole circumfessis in karta
ginensi pp. kartaginesibus in hasdrubale ita sumouisset.
Sifacē spes omnis erat. sed desiderio indigentū auxi
tardius cuncta mouebantur. Hasdrubal intentissima con
quisitione cum ad. xxx. peditum. iii. equitum effecisset.
non tamen ante aduentum Sifacis castra propius hostē
mouē est ausus. Sifax cum. l. milibus peditum. x. equū
aduēnit. Confestimq; motus kartagiē castris haud pcul
utica munitionibusq; romanis confedit. quos aduentus
hoc tantū momenti fecit. ut Scipio cū. xl. ferme dies. ne.

quicq̄ omnia expediens obsedisset uticam abscederet in
irrito incepto. & iam hiems instabat. castra hiberna quod
promontorii tenui iugo adherens in aliquantum maris ex-
tenditur. cōmunitum uno uallo. & naualia castra aplesti-
tur. Iugo medio legionū castris impositis. latus ad Sep-
temtrionē uersum subducte naues. naualesq̄ lotii tene-
bant meridiam uallē ad altum litus deuexam equa-
tus. Hec in affrica usq̄ ad extremū autūni gesta. p̄ter
conuectum undiq̄ ex populatis t̄ra agris frumētum
cōmeatusq̄ ex sicilia atq̄ italia cōuectos q̄n. octauius
propertor ex sardinia. ab T. claudio pretore cui² ea pro-
uincia erat ingentem uim frumenti aduexit. horreaq̄
non solum ea que iam facta erant repleta. sed noua edi-
ficata. uestimenta exercitui deerant. Ad mandatū octa-
uio. ut cum pretore ageret. si quid ex ea prouincia com-
pari ac mitti posset. ea quoq̄ haud segnit^r curata res.
mille. cē. tōge. p̄ breui spatio. xii. mil. tunicarū missa.

Estate ea qua hec in affrica gesta sunt. profectus sempro-
nius cōsul. cui brutia prouincia erat. in agro crotonē.
si cum hanibale in ipso itinē tumultuario p̄lio cōfluxit.
agminibus magis q̄ acie pugnatum est. Romani pulsi. &
tumultu uerius q̄ pugna ad mille ducentos de exer-
citu cōsul infecti. in castra trepidi rediere. neq̄ oppu-
gnare ea tum hostes ausi. Cetum silentio proxime no-
ctis profect² inde cōsul p̄missio nuntio ad p. liciniū
proconsulem ut suas legiones admoueret. copias con-
iunxit. Ita duo duces. duo exercit² ad hanibalem redie-
runt. nec mora dimicandi facta ē. cum consuli dupli-
cate uires. peno recens uictoria animos faceret. In pri-
mam aciem suas legiones sempronio² induxit. In subli-
diis locatē proconsul² liciniū legiones. Consul principio
pugne edez fortune p̄mogenie uouit. composq̄ eius
uoti fuit. fusi ac fugati peni. supra quatuor mil. arma-
torum celsa. paulominus. ccc. uiui capti. equi. l. & xi.
militaria signa. p̄cullus aduerso p̄lio hanibal crotonē

exercitum adduxit.

Eodem tpe. M. corneli^o consul alia parte italie non tam armis q̄ iudiciorū terrore etruviam continuit totā ferme ad Magonē ac p̄ eum ad spem nouandi res uersas eas questiones ex otio minime ambitiose habuit. mlti q̄ nobilesq; nobiles etrusci qui aut ipsi uerant aut miserant ad Magonē de p̄p̄torum suorum defectione primo p̄ntes condēnati sunt. postea conscia libimet ip̄s exiliū conscientes tum absentes dānati sunt. Corpib^o subtractis bona ea que tum publicari poterant pigriant pene poterant.

Dū hec consules diuersis regionibus agunt. Censores interim rome. M. liui^o & CN. claudi^o Senatū recitauerūt. princeps itez lectus. & fabi^o maximus notati vii. nemo tamen qui sella curuli sedisset sacra testa acciter & cum summa fide exegerunt. uiam & fores publicas. & edes matris mag^o in palatio faciendam locauerant. uestigal etiā nouū ex salaria ānona statuerunt. sextate salis. & rome & p̄ totā italiam erat. Rome p̄tio eodez p̄tis in foris & conciliabilis. & alio alibi p̄tio prebendū locauerunt. id uestigal cōmentum alterū ex censoribus satis credebant p̄p̄to itatum q̄ iniquo iudicio quondaz dānatus esset & in p̄tio salis maxime oneratas tribus quarū opa dānatus erat credebant. Inde salinatori liui^o inditū cognomen. lustrū conditū leri^o quia p̄ prouicias dimiserunt censes ut ciuium romanorū in exētib^o q̄ntus ubiq; esset. referret nūs. censa cum bis. cē. lxx. mil hominū lustrauit. & claudi^o nero. xii. deinde coloniatum. quod nunq̄ antea factum erat. deferentibus censoribus censum acceperunt q̄ntum nūo militum tantum pecunia ualerent. in publicis tabulis monumenta extarent eius cū deinde ceptus est agi cens^o & ambo forte censes equū publicum habebant. euz ad tribū polliam uentuz est in qua nomen M. liuii erat. & p̄cio cunctaretur Citare ipsum censores. Cita

inquit nero. M. liui^m & siue ex residua uetere similitate
siue intempesta iactatione seueritatis inflatu. M. liui^m
qa populi iudicio dānatus equum uendē iussit. Item
M. liui^o cum ad tribū narniensem & nomē college uē
tum est. uendē equum. q. claudium iussit diuā res
causa. unū q. fallū aduersus se testimoniū dixisset.
Alterū q. non sincera fide secum in grām redisset. neq.
ibi fedum certamen in gnandi famām alterius cum
sue fame dāno factum est. exitu censure cum in leges
iurasset. q. claudi^o & in etarium descendisset. int. nomia
eorum quos etarios relinquebat. dedit college nomen
dein. M. liui^o in etarium uenit. & pret. metiam tribū.
que se neq. condēnasset & condēnatum consulē &
censorem fecissent pplm romanū om̄s quatuor. & xxx.
tribus etarios reliquit. q. & innocentes se condēnasset.
& condēnatum consulē & censorem fecissent. neq. in
ficiari possent aut iudicio semel. aut comitiis bis a se
peccatum eē. In. iiii^o. & xxx. tribus & q. claudiū etariū
esse. q. si exemplum haberet bis eundem etariū
relinquēdi. q. claudium nominatim. se int. etarios fu
isse relinquentem. puū certamen notatum int. censes.
Castigatio inconstantie ppli censoria & grauitatē tem
porum illorum digna inuidia censes cum essent.
crescendi ex his ratus eē occasionem. C. N. bebius tri^o
pl. diem utq. ad pplm dixit. ea res consensu patrum
discussa est. ne postea obnoxia pplari autē censura ef
set.

Eadem estate in brutiis iam petilia a. consule. ui. capta
conscientia & pandosia. & ignobiles alie ciuitates uo
luntate in ditionem uenerunt. Et cum comitiōrū
iam appeteret tempus cornelium potius ex eturia ū
nihil belli erat romam acciri placuit. Is consules. C. N.
seruiliū cepionem. & q. seruiliū geminū creauit.
Inde pretoria comitia habita. Creati. p. corneli^o lentu
lus. p. qnti^o uarus. p. emili^o peculius. p. iuli^o tapulei^o
Hi duo cum ediles pl. eēt. pretores creati sunt. Cōsul

comitiis pfectis ad exercitum in eturiam redit. Sacer-
dotes eo anno mortui atq; in locum eorum suffecti. T.
ueturi^o philo flamen martialis in locum. M. emilii re-
gilli qui priore anno mortuus erat creatus inaugurat^o.
q; T. pomponii auguris & .x. uiri in locum creati. .x.
uiri. M. aurelius cotta. T. sempronii^o gracchus admodū
adolescens quod tunc pratum in mandandis sacerdo-
ciis serat. Quadrigae aureae eo anno in capitolio posite
ab edilibus curulibus. C. N. liuius & M. seruilio gemino &
ludi romani biduum instaurati. Iterum p biduū ple-
bei ab edilibus. p. elio. p. iullio & Iouis epulū fuit lu-
dorum causa.

IN affrica karthaginenses & eundem Sifacē
numidie regem hasdrubalemq; Scipio plu-
ribus piliis uicit. adiuuante Maximilla bi-
na hostium castra expugnauit in qbus .x. l.
hominū ferro igniq; consumpta sunt. Sifacem p. q. leli-
um cepit. Maximilla. Sofonilbam uxorem Sifacis filiam
hasdrubal^{is} captam statim adamauit. & nuptiis uxorem
habuit. Castigatus a Scipione. uenenum ei transmisit.
quo illa hausto decessit. Effectumq; est multis Scipionis
uictoriis. ut karthaginenses in desperationem acti in auxi-
lium publice salutis hanibalem euocarunt. Itq; anno
xvi. italia decedens in affricam traiecit. tentauitq; per
colloquium pacem cum Scipione componē & cum de cō-
ditionibus pacis non conuenissent acie uictus est. pax
karthaginensibus petentibus data ē. Hanibal quisonem
pacis dissuadentem manu sua detraxit. Exculata de-
inde temeritate facti. ipse pacem suauit. Maximille reg-
nū restitutum est. Reuersus in urbem Scipio amplissim^o
nobilissimūq; egit triumphū. quē. Q. timent^o culleo se-
nator pileatus secutus est. Scipio affrican^o incertū mili-
tari pri^o fauore. an populati auro ita cognominatus sit.
primus certe hic impator uictē nomine a se gentis nobi-

litatus est. Mago bello qui in agro in subrium cum tomatis
confluxerat uulneratus. dum in affricam p legatos reuo-
catus reueteretur ex uulnē mortuus est.

Liber XXX

NEVS Seruilius & G. Seruili^{us} con-
sules. xvi^m annus belli punici erat
Cum de re p. belloq; & punitiis
ad Senatū retulissent consuerunt
patres ut consules int̄ se comparē
Sortirenturq; ut brutios aduers^o
hanibalem ut etrutiam ac ligures
prouintiam haberet Cui brutii e-
uenissent. exercitum a proconsule Sempronio acciperet
proconsul Sempronio ei quoq; proconsul impium in an-
num prorogabat p̄consuli lic^o succederet. A romā re-
ueteret bello quoq; bon^o habitus ad cetera q̄b; nemo ea
tempestate instructior cuius habebatur congestis omni-
bus humanis ab natura fortunaq; bonis. nobil̄ idem
adolescens erat. forma uiribusq; corpis excellebat. faci-
dimus habebatur seu causa oranda seu in Senatu &
apud pplm̄ suadendi locus eēt. Juris pontificii pitissi-
mus. sup̄ hec bellice quoq; laudes consulatus compo-
tem fecerant. Cui in brutiis prouintia eidem in etrutia
& in liguribus decreta. M. corneli^o nouo consuli tradē
exercitum iussus. Ipse prorogato impio Galliam prouin-
ciam obtineret. cum legionib; iis quas propretor scribo-
nius priore anno habuisset. Sortiti deinde prouintias.
Cepioni brutii. Gemi^o etrutia euenit. Tum pretor p̄uin-
cie in sorte coniecte. Jurisdictionem urbanam petili^o
Sardiniam p. lentul^o. Sielliam. C. H. liui^o Ariminū Quin-
tili^o uat^o & lucretio prorogatu impiu. Genuā opidū a Ma-
gone peno dirutum exedificaret. proconsuli Scipioni
non tempus. sed rei gerende fine donec bellatū in affri-
ca foret. prorogatum impium est. decretumq; ut sup-
plicatio fieret. q̄ si in affricam prouintiam traiecisset.
ut ea res salutaris pplo romano ipsiq; duci atq; exercitui

esset. In Sicilia. iii. militum sunt scripta. & quia ne qua
classis ex affrica traiceret. xl. nauibus custodiri placue-
rat Sicilie maritimam oram. xiiii. nouas naues iulius
secum in Siciliam duxit. Ceterum in Sicilia ueteres refecte.
Huic classi. M. pomponius poris anni pretor. progato
impio prepositus nouos milites ex italia aduectos in
naues imposuit. patrem nauium nummum pretori itez po-
ris anni. cum pari iure impii ad tuendam Sardinie o-
ram patres decreuerunt. Lentulo pretor. ii. militum da-
re in naues iussus. & italie ora quia incertum erant.
quo missuri classem kartaginenles forent. uidebantur
autem quicquid nudatum presidii foret. petituri. M. mar-
tio pretori prioris anni cum totidez nauibus tuenda
data est. iii. militum in eadem classe ex decreto patrum
consules scripserunt. & duas legiones urbanas ad in-
certa belli hispanie cum exercitibus impioq. ueteribus
impatoribus. L. lentulo. & L. manlio accidi. decreto. x.
oio legionibus & clx. nauibus longis res romana eo ano
gesta. pretores in prouintias ire iussi. Consi. impatum.
ut pri. q. ab urbe proficiscerent. ludos magnos facent
quos. M. manlio torquatus dictator in qntum annis
uouisset. si in eodem statu res. p. staret. & nouas religio-
nes excitabant in animis hominum prodigia ex pluri-
bus locis nuntiata. aurum in capitolio corui non la-
cerasse tantum uoluitis crediti sed etiam edisse. Mures
autem coronam auream arrosuerunt. Circa capuam omes
agrum locustarum uis ingens. ita ut unde aduenisset
pas constaret. compleuit. equus uo. cum qnq. pedibus
natus Anagnie spethi primus ignes de celo. deinde fax
ingens arsit. frustione arcus solem tenui linea aplexus
circulum. dein ipsum maior solis orbis extrinsecus in-
clusi. Trapini terra campestri agro in ingentem sinum
consedit. Consulium alti primam hostiam imolanti ca-
put iecori defuit. & prodigia maioribus hostiis procu-
rata. Edicti a collegio pontificum dii quibus sacrificaretur.
His tranlatis consules pretoresq. in prouintias pro-

feti omnibus tamen uelut eam sortitis affrice cura erat.
seu quia ibi summam rerum bellique uerti cernebant. seu ut
Scipioni gratificarent. in quem tum omnia uersa ciuitas
erat. Itaque non ex Sardinia tantum. sicut ante dictum est.
sed ex Sicilia quoque & hispania uestimenta frumentumque
& arma etiam ex Sicilia & omne genus comestus ex por-
tabat. nec Scipio ullo tempore hiemis belli opera remitte-
bat. que multa simul undique eum instabant. utique ob-
sidebat. castra in conspectu hasdrubalis erant. kartha-
ginenses deduxerant naues. classem patam instrue-
tamque ad comestus interceptandos habebant. In his ne
Sifacis quidem curam reconciliandi ex animo dimi-
serat. si forte iam satis amore in uxore & multa copia
eum excepisset. ab Siface magis pacis cum kartaginen-
sibus condiciones. ut in affrica peni italia excederent.
quam si bellaretur spes ulla desiturus affererat. Hec per
nuntios acta magis eadem crediderim. & ita plures
auctores sunt quam ipsum Sifacem ut Ancias ualerius perdit
in castra romana ad colloquium uenisse. primo has condi-
tiones imperator romanus uix auribus dimisit. ut causa
approbabilis uia comestandi foret in castra hostium molli-
eadem illa abnuere ac spem facere sepius ultro citroque agi-
tantibus rem conuenturam. hibernacula kartaginensi-
bus congesta temere ex agris materia ex edificata lig-
nea erant ferme tota. Numide precipue arundine
textis passim nullo ordine quodam ut sine impio occu-
patis locis extra fossam etiam uallumque habitabant.
Hec relata Scipioni spem fecerant castra hostium per
occasionem incendendi. cum legatis quos mitteret ad
Sifacem caloni loco primos ordine spectate uirtutis
atque prudentie seruili habitu mittebat. Qui dum in
colloquio legati essent. uagi per castra alia alia adire exitum
que omnes situs formamque & uniuersorum castrorum.
& partium qua peni. qua numide habent quantum in uallum
inter hasdrubalis ac regia castra essent. specularent. mo-
rumque simul noscerent stationum uigiliisque nocte an

in diu oportuniotes insidiantibus eēt. & int' crebra colloquia alii atq; alii de industria quo pluribus oīa nota essent. iniciebantur. Cum sepi^o agitata res spem certioris pacis in dies. & Sifaci & karthaginensibus p' eū faceret. legati romani uetitos se reuerti ab impatore aiunt nisi certum responsum detur. proin̄ seu ipse staret iam sniā seu consulendus hasdrubal & eē ut cartaginenses consulēt. tempus aut pacem componi aut bellum nauiter geri. Dum consulitur hasdrubal ab Siface ab hasdrubale kartaginenses. & speculatores omnia uisendi. & Scipio ad companda que in rem erant opus. tps̄ habuit. & ex mentione ac spe pacis negligentia ut fit apud penos numidasq; orta cauendi ne quid hostile interim paterent. Tandem relatum responsum quibusdam. q̄a nimis cupe roman^o pacē uidebatur. inq; p' occasionē adiectis. que oportune cupienti tollē indutias Scipioni causam prebuere. ac nuntio regis cum relaturum se ad concilium dixisset. post die respōdit. se uno frustra tendente. nulli alii pacem placuisse renūtiaret. Igitur nullam aliam spem pacis q̄ relictis kartaginensibus. Siface cum romanis eē. Ita tollit indutias ut liba fide incepta exequeret. deductisq; nauibus & iam uetis p̄ncipium erat. machinas tormentaq; uelut a mari aggressus uticam imponit. ii. militū ad capiēdu; quē antea tenuerant tumulū sup' uticam mittit. simul ut ab eo quod pabat in alti^o rei curam conūteret hostium aiōs siml. ne qua cum ad Sifacem hasdrubalēq; p'fectus eēt. eruptio ex urbe & impetus in castra sua relictā cū leui p̄sidio fieret.

His p̄paratis aduocatoq; concilio edicē exploratorib^o iussis que compta essent. Maximillaq; cui oīa hostiū nota erant. postremo qd ipse p̄are in proximā noctē proponit. tribunis edicit. ut ubi p̄torio dimissa signa continuissent. ex templo educerent castris legiones. Ita ut impauerat signa sub occasum solis fecti sunt cepta

Ad primam ferme uigiliam agmen explicauerunt. media nocte vii. enim mil. itineris erant. modico gradu ad castra hostium uentum. & ibi Scipio partem copiarum. Lelium Maximillamque ac Numidas attribuit. Castra Sifax inuadent. ignesque coniicere iubet. singulos deinde separatim Lelium ac Maximillam seductos obtestatur. ut quantum nox prauidentiae adimat. tantum diligentia expleterent. unaque se Hasdrubalem ac Punica castra aggressurum. Ceterum non ante cepturum quam ignem in castris regium conspexisset. neque ea res morata diu est. nam ut proximis castris inuictus est ignis. ex templo proxima quaeque deinceps continua amplexus totis se passim dissipauit castris. & trepidatio quidem quanta necesse erat in nocturno effulso tam late incendio orta est. Ceterum fortuitum non hostilem ac bellicum ignem rati esse. sine armis ad extinguendum incendium effusi in armatos inciderunt hostes. Maximilla notitia regionum castrorum ad exitum itineris idoneis locis dispositos. multos in ipsis cubilibus semilanos flamma haurit. multi in praecipiti fuga ruentes super alios in angustiis portarum obtiti sunt. Relucentes flammam primo cum uigiles Kartaginensium. deinde excitati alium nocturno tumultu conspexissent. ab eodem errore credere. & ipsi sua sponte incendium ortum & clamor intercedem & uulnera illatus an ex trepidatione nocturna esset. confusus sensum ueri adimebat. Igatur pro se quisque inertes. in quibus ut nihil hostile suspectum esset. omnibus portis qua cuique proximum erat ea modo que extinguendo igni forent portantes in agmen Romanum ruebant. quibus caelis omnibus praeterquam hostili odio etiam eque nuntio refugeret. ex templo Scipio nec letas ut in tali tumultu portas inuadit. ignibusque in proxima tecta coniectis effusa flamma primo uelut splendet pluribus locis reduxit. dein continua incendio haurit. ambulati homines. iumentaque feda primam fuga dein strage obruerunt itinera portas. quos non oppresserat ignis. ferro absumpti. binamque castra clade-

una deleta duces tñ ambo & ex tot milibus armatos
duo mil peditum & .v. equites semiermes magna pl
sautii afflatiq; incendio effugerunt. Cesa autem castra
hauista flāmis ad .xl. mil hominū sunt capta supra
.v. capita kartaginensi² nobiles .xi. senatores. signa mi
litaria .clx. xiiii. eq. numidici sup duo mil. vii. elefanti
vi capti. viii. ferro flāmaq; ablumpti sunt. Magna uis
armorū capta. ea omnia impator uulcano sacrata incē.
dit. hasdrubal ex fuga cum paucis equorū urbē proxe
imam petierat. eq omnes q superant. uestigia duces
sequentes se contulerant. metu ne dederetur. Scipioni
urbē excessit. mox eadem porta patenti rō^m accepti. nec
quicq; hostile. q̄a uoluntate concesserant inditionē. fem.
due subinde urbes capte direpteq; ea p̄da & q̄ castis
incensis. & igni rapta erat militi concessa est. Sifax
.viii. milium ferme inde spatio loco munito. hasdru
bal kartagi² contendit. ne quid p̄ metū ex recenti
clade mollius consuleret. Quo tant² primo t̄or est
allatus. ut omnia utica kartagi² crederent ex templo
Scipionē oblesus

Senatū itaq; usipetes. quod uelut consulare impiū ap̄
eos erat uocarunt. Ibi tribus una de pace legato² ad
Scipionē decernebat. alta hanibalem ad tuendā ab ex
itabili bello patriam reuocabat. Tertia rō^m in adūsis
rebus constantis exemplo ad repandum exitū Sifa
cemq; hortandū ne bello absisteret censebat. At sen
tentia qua hasdrubal p̄ns Barchineq; ois factionis
bellum alebant uicti. deinde delectus in urbe agril
q; haberi cept². Ad Sifacē legati missi sumā ope & ip̄s
repante bellum cum uxor non iam ut añ blāditiis
satis potentibus in animū amantis. sed precibus &
emisericordia ualuisset plena lacrimasq; obtestans
ne p̄m suū patriāq; proderet. iisdemq; flāmis kar
taginē qbus castra conflagissent absumi sinēt. spē
quoq; oportune allatā afferebant legati. q̄ quatuor mi
lia celtiborū circa urbē noiē olbam ab conquistibus

suus conducta in hispaniam egregie iuuentutis sibi oc-
currissent & hasdrubalē prope die affore cum manu
haud quāq̄ contēnenda. Igitur non benigne modo le-
gatis respondit sed ostendit eam multitudinē agrētis^m
numidarū q̄b̄ p̄ eos dies arma equosq̄ dedisset & omnē
iuuentutem affirmat ex regno exciturū. scire incendio
non prelio cladem acceptam. eū bello inferiorē eē q̄ at-
mis uincatur. Hoc legatis r̄n̄lo. & post dies paucos tur-
lus hasdrubal & Sifax copias iunxerunt. his omnis
exercit^{us} fuit. xxx. ferme militum armatorū. Scipionem
uelut debellato iam quod ad Sifacē kartaginenses
q̄ attineret utice oppugnande intentū iamq̄ machinal^{iter}
ad mouentem muris auertit fama reintegrati belli mo-
diculq̄ presidis ad spēm modo obsidionis tra mariq̄
relictis. Ipse cum robore exercit^{us} ire ad hostes pergit.
primo in tumulo. iiii. mil ferme distante ab castris re-
gis confedit. postō die cum eq̄tatu in magios ita uocat^{os}
campos subiectos ei tumulo digressus succedendo ad
stationes hostiū lacessendo leuibus preliis diē absumpsit.
& p̄ insequētib̄ biduū tumultuosis hinc atq̄ illinc excur-
sionib̄ inuicem nihil dictu faci^o dignū fecerūt. quar-
to die utrinq̄ in aciē descensū est. Roman^{us} post prin-
cipes hastatorū prima signa in subsidiis trarios con-
stituit. equitatum italicum ab dextro cornu. ab leuo
numidas Maximissamq̄ opposuit. Sifax hasdrubal.
q̄ numidis aduersus italicum equitatu kartaginensi-
bus contra Maximissam locatis celtib̄os in mediam
aciem in aduersa signa legionū accepe. Ita instructa con-
currunt. Igit̄ primo impetu simul utraq̄ cornua & nu-
mide & kartaginenses pulsi. Nam neq̄ numide ma-
xima p̄ agrētis. romanum equitatu. neq̄ kartaginen-
ses & ipse nouus miles Maximissam recenti sup̄ cetā
uictoria tribulē sustinē. Nudata uenq̄ cornibus cel-
tib̄es acies stabat. q̄ nec in fuga salus ulla ondebatur.
locis ignotis. neq̄ spes uenie ab Scipione erat. quem
b̄n̄ meritū de se. & gente sua nice nariū armis oppuḡtū

in africanam uenissent. Igitur circumfusis undiq; hostibus alii super alios cadentes obstructi moriebantur omnibusq; in eos uersis aliquantum ad fugam temporis Sifax & hasdrubal pceperunt. fatigatos cede diuti⁹ q̄ pugna uictores nox oppressit. postero die Scipio leliū Maximissamq; cū omni romano & numidico equitatu expeditissimisq; militum ad plequendos Sifaxem atq; hasdrubalē mittit. Ipse euz robore exercitus urbes terra. que omnes kartaginensium ditionis erant. partim metu. partim ui subigit.

Kartagini erat quidam ingens terror & circumferente arma Scipione omnibus finitimis partim pdomitis ipsam kartaginē repente aggressurum credebant. Itaq; & muri reficiebantur propugnaculisq; armabantur. & pro se qsq; diutine obsidioni tollerande sumpt⁹ ex agris conuehebant. Rara mentio belli est. pacis frequentior. legatorū ad hanibalem mittendorū pars maxima. classem que ad cōmeatus excipiendos parata erat. mittē iubent. ad opprimendam stationē nauium ad uticam incaute agentem. forsitan & naualia castra relicta cū leui presidio oppressuros. In hoc concilium maxime inclinant. legatos tamen ad hanibalē mittendos censent. Quippe classe ut felicissime gerat res. parte aliqua leuari utice obsidionem. kartaginē ipsam qui tueantur. neq; impatorē aliū q̄ hanibalem. aut exercitū q̄ hanibalis superē. Deducte igitur postō die. naues. simul legati in italiam profecti. raptimq; omnia stimulante fortuna agebantur. & in quo quis cessasset prodi ab se salutē omnium rebatit.

Scipio grauē iam spoliis multarū urbium exercitus trahebens. captiuis aliq; preda in uetā castra ad uticā missis. iam kartaginē occupat intent⁹ relictu fugā custodum Tunecta abest ab kartagine. xv. mil. ferme passuū. locū tum opibus. tum suapte nā. tutum & q̄ ab kartagine conspici & prebē ipse conspectū tum ad urbē. tum ad circumfulū mare urbi posset. Inde cum

maxime uallū rō^m iacerent. conspecta classis hostiū est
uticam a kartagine potens. Igitur omisso ope pronun-
tiatur uter. signa q̄ ferri raptim sunt cepta: ne naues
in terram & oblidionem uerse ac minime nauali p̄lo
apte opprimētur. Qui enim restitissent agili & naua-
co instrumento apte & armate classi naues tormēta
machinalq̄ portantes: & haud ita apud se mūis ut
pro aggere ac pontibz p̄bere ascensum possent. Itaq̄
Scipio postq̄ eo uentum ē contra quam in nauali ceta-
mine solet rostratis que presidio aliis eē potant. in
postremā aciem receptis prope trāam onerariis qua-
druplicem ordinē pro muro aduersus hostē opposuit.
easq̄ ipsas. ne in tumultu pugne turbari ordines pos-
sent malis antēnisq̄ de naue in nauem traiectis
ac ualidis funibz uelut uno inter se uinculo illiga-
tis comprehendendi. tabulasq̄ supstrauit ut puum in
totum nauiū ordinem eēt. & sub ipsis pontibz int-
ualla fecit qua procurrē specularie naues i hostē
ac tuto recipi possent. his raptim pro tempe istructis
mille ferme delecti propugnatores onerariis iponun-
tur tellos maxime missilium ut quīs longo certamiē
sufficerent uis ingens cogereetur. Ita pati atq̄ inten-
ti hostiū aduentū opiebant. kartaginenses q̄ si matu-
rallent omnia pmixta turba trepidantiū primo im-
petu deprehendissent. p̄culsi terrestribz cladibus.
atq̄ inde in mari q̄dem ubi ipsi plus poterant satis
fidentes de legni nauigatione absumpto. sub occasū
solis in portum. tuilmōna affri uocant. classem appu-
lerunt. postq̄ die sub ortū solis instruxē ab alto na-
ues uelut ad iustum preliū nauale. & tanq̄ exiturū
contra romanis cū diu fecissent. postq̄ nihil mouē
ab hostibus uiderunt. tum demum onerarias aggre-
diunt. erat res minime certamini nauali similis.
spē muros oppugnantii nauiū altitudie aliquñtum
onerarie supabant. ex rostratis peni arma plētaq̄ ut
pote supino iactu tella in locū supiorē mittebat. quōt

ac pondē ipso libtior supne ex onerariis istus erat. spe-
culatorie naues ac leuia alia nauigia que sub cōstrictis
pontiu p̄intualla excurrēbant. primo ip̄e tantū im-
petu ac magnitudine rostratarum obtrēbant. deinde
ex propugnatoribz quoq; incōmoda erant q̄ p̄mixte
cum hostiū nauibz. inhibē sepe tella cogebant metu
ne ambiguo itū suis incedent. postremo assereō ferreo
unco p̄fixi atp̄agones uocant. miles ex puniciis nauibz
iniūci in romanas cepit. quos cum neq; ip̄os neq;
cathenas q̄bus suspēsi iniūciebant incidē possent.
ut queq; retro inhibitam onerariā herentē uinco tra-
heret. scindi uideres uincla q̄bz aliis innixa erat. seriē
aliarū simul nauiū trahi. hoc maxime modo lacerati
quidem omni ex ponte se uix transiliendi in sedz na-
uium ordinem spatium p̄pugnatoribz datum est. xl.
ferme onerarie pupibz tracte kartagi³ sunt. maior q̄
pro letitia. sed eo gratior uictoria. q̄ int̄ assidua cladel
ac lacrimas unū q̄ntumcunq; ex inspatō gaudium
affullerat. cum eo ut appet̄ haud procul exitio fuisse
romanā classem ni cessatū a p̄fectis suatū nauiū foret.
& Scipio in tp̄e aduenisset.

Per eodē forte dies cū leli² & Maxilla xv. ferme die
in nuidiā puenissent. Meguli regnū patrū Maxille le-
ti ut ad regem desideratū concessere. Sifax pullis in
p̄fectis. p̄sidiūq; suis. uetē se continebat regio-
ne utiq; quietur². Stimlabant egū amore uxor Socer-
q; & ita uiris eq̄sq; abundabat. subiecte oculis reg² p̄
multos florentis annos uires & unū barbaros atq;
ipotenti aiō sp̄s possent facē. Igit̄ omnibz qui bello
capti erant in unū coactis equos arma tella diuidit.
equites in turmas. pedites in cohortes. sicut quondā
ab romanis centurionibz didicerat. distribuit. exer-
citu haud minore q̄ quē p̄us habuerat. Ceterz oī p̄pe-
nouo atq; incondito ite ad hostes p̄git. & castris in p̄-
pinquo positis. primo pauci eq̄tes. ex tuto speculantes
ab stationibz progredi. din iaculis sūmoti recurrē ad

suos. Inde excursions inuicem fieri & cum pullos indignatio accenderet. plures subire quod irritamentum certaminum equestrium est. cum aut ingredientibus spes aut pulsis ira aggregat suos. Ita tum a paucis plio accenso omnes utriusque postremo equitum certaminis studiis effudit. ac dum equestre praelium erat. Multitudo masesulorum ingentia agmina sisace emittente. sustinere uix poterat. dein ut per dies romanorum repentino perinas suas uiam dantis interkursu stabilem aciem faciebat. abstruitque effulsi in uehentem se se hostem. primo barbari legiones permittunt equos. dein instare ac prope turbati nouo genere pugne. postremo non peditum solum credunt. sed ne equitem quidem sustinere peditis presidio audentes. Jam signa quoque legionum appropinquabant. Tum uero Masesuli non modo primum impetum. sed ne conspectum quidem signorum atque armorum tulere. tantum seu memoria priorum cladum seu prius terror ualuit. Ibi sisax dum obequitat hostium turmis. si pudore. si periculo suo fugam sinit posse. equo grauius ictu effusus opprimitur capitumque & uiuus. letum ante omnis Maximille prebitur spectaculum. ad lelium trahitur. Cutha caput regni sisacis erat. eoque se ingens uis hominum ex fuga contulerat. cedes in eo praelio minor quam uictoria fuit. quia equestri tantum in praelio certatum fuerat. non plus quam milia occisa. minus dimidium eius hominum captum est. & impetu in castra facto. quo pericula rege amisso. multitudo se contulerat. Maximilla sibi quidem dicere nihil est in presentia periculum quam uictorem tanto post intervallo inuisere receptum patrium regnum. sed tam sedis quam aduersis rebus non dari spatium ad cessandum. Si se lelius cum equitatu ductoque sisace Cutham procedere sinat. trepida omnia motu se oppressurum lelium cum peditibus subsequi modicis itineribus posse. Assentiente lelio progressus urbem euocari ad colloquium principes cuthensium iubet. sed apud ignaros regis calidum nec que acta eunt promendo. nec minis. nec suadendo ante ualuit. quam rex uinctus in conspectu datus est. Tum ad

ſpectaculum comploratio orta & partim pauore mentia ſunt
deſerta partim repenti no conſenſu gratiam apud uictore
querentiũ patefacte porte Maximilla circa portas opta
naq; lelio dimiſſo ne cui ſuge pateat exitus ad regiam oc
cupandam citato uadit equo. Inſtantibus ueſtibulum
in ipſo limine Sophoniſba uxor Siſacis filia baldribu
lis peni occurrat & cum in medio agmine armatorũ
Maximillam inſigne tũ armis tum cetõ habitu conſpex
iſſet regem eẽ id quod erat genibus aduoluta ei? Omnia
quidem ut poſſis inq; inq; nos dii dederunt. uictulq;
felicitas etiam ſi captiue apud dominũ uite neceſq; ſue
uocẽ ſupplicẽ mittere licet. ſi genua. ſi uidtricẽ attingẽ
dextram. p̄cor queſq; p̄ maieſtatẽ regiam in qua paulo
ante nos quoq; fuimus. p̄q; gentis numidarũ nomen
quod tibi cum Siſace cõe ſuit. p̄ huiusce regie deos. q;
te melioribus omnibus accipiant. q; Siſacem hinc miſert
hanc ueniam ſupplicis des. ut ipẽ quicq; feret animus
de captiua tua ſtatuas. ne in cuiuſq; romani ſupbũ &
crudele arbitriũ uenire ſinas. Si nihil aliud q; Siſacis
uxor fuiſſes tamen numide atq; in eadem mecum affri
ca geniti q; alienigenẽ extrĩ fidẽ expiri malle. Quid
kartaginẽſi ab romano. quid filie baldribalis timen
dum ſit uidebis. Si nulla alia te potes. morte me. uin
dices ab romanorũ arbitrio. oũ obteſtorq; forma erat
inſignis & florentiſſima etas. Itaq; cũ modo dextram
amplectens in id ne cui romano traderetur. fidẽ
expoſcẽt. propiuſq; blanditias iam oratio eẽt. q; p̄ces.
non i miſericordiam modo prolapſus eſt animus uic
toris. ſed ut eſt genus numidarũ in uenerẽ p̄ceptũ a
more captiue uictor captus. data dextra in id quod pe
tebatur obligande fidei in regiam concedit. Inſtat de
inde reputare ſecum ipſe quemadmodũ promiſit. fi
dem p̄ſtaret. quod cum expediri non poſſet. ab amore
temariũ atq; ipudens mutuatur conſiliũ. nuptias i
eũ ipſũ diem parti repente iubet. ne qd relinqueret
integru aut lelio aut Scipioni conſulendi uelut in

captiuam q̄ maxisse iam nupta foret
Factis nuptiis superuenit lelius & pri-
mo dissimulare improbare factū ut primo etiam cū Siface
& ceteris captiuis detradam eā geniali mittē ad Scipio-
nem conatus sit. uictus deinde precibus maxisse orna-
tis ad arbitrium utriusq̄ regū duorum fortune accessio
Sophonisba eēt. ad Scipionē reuiceret. Siface missis &
captiuis, ceteras urbis nuīdie quę p̄sidiis regis tene-
bantur adiuuante Maximilla recipit Sifacē in castra
adduci cum esset nūciatū. omnis uelut ad spectacū
lū triumphū multitudo effusa est. Ipse uinctus seq̄bat̄
rex nobiliū numidarū. tum q̄ntum quisq̄ plurimum
posset magnitudinis Sifacis fameq̄ gentis uictoriā suā
addebant augendo. Illū esse regem cui tantū maesta-
ti duo potentissimi in t̄ris tribuerēt. populū romanus
kartaginensilq̄. ut Scipio impator suus. ad amicitia
ei petendam. relicta prouintia hispania exituq̄ du-
abus q̄ncq̄ remibz in affricam nauigauerit. baldru-
bal penoz impator non ipse modo ad eū in regnum
uenerit. sed etiā filiam ei nuptū dedit. habuisse euz
tp̄e uno in p̄tate duos impatores penū romanūq̄. sic
ab diis imortalibz ps utraq̄ hostiis maestandis pacē pe-
tisset. Ita ab eo utiq̄ p̄ter amicitia petitam. iaz tātas
huille opes ut Maximillam regno pullū eo redegerit.
ut uita ei fama mortis & latebris feraz in in filiis rap-
to uiuens tegētur. His sermonibz circumstantiū cele-
bratur. Rex in pretorium ad Scipionē est pduct̄. Mouri
& Scipionē tū fortuna p̄stina uiri p̄nti fortune colla-
ta tū recordatio hospitii dextreque date & federis publice
ac puati iuneri. eadez & Sifaci aiūz dederēt in alloq̄ndo
uictore. Nam cū Scipio qd sibi uoluisset q̄reret. q̄ non
sotietatē solū abnuisset romanā. sed ultro bellū intulisset.
Tum ille peccasse q̄dem se atq̄ insanisse uidebatur. sed
tūc demū cū aduersus pplm rō^{nis} arma cepisset exituz
furoris eū fuisse. nō p̄ncipiū tūc se insanisse cū hospi-
tia puata & pu^a federa oīa ex aiō eiecisset. cū karta-

ginensē matronā accepit. illis nuptialibus fatis regias con-
flagrasse suā. illam furā pestēq; oībus delenimentis aiūz
suis alienasse atq; auertisse. donec ipsa manibus suis nefā-
ria sibi arma aduersus hospite atq; amicum induerit. pō-
to tñ atq; afflato sibi. hoc in miseris solatii eē. q̄ ī omniū
hominū inimicissimi sibi domū ac penates eandēz fu-
riaz ac pestē transisse uideat. n̄z constantiorē Maxillam
q̄ Siface fore iā ab iuuentā cautiore certe stulti⁹ eā q̄ se-
duxisse hāc non hostili odio modo. sed a nob & stimulis a-
mat. amantē emulū cernens. Cum dixisset non mediocri
cura Scipionis animū pepulit & iisdem criminibus facte-
p̄pe int̄ arma nuptie. neq; consulto n̄z expectato lelio faci-
ebat tamq; p̄ceps festinatio ut quo die raptam reginam ui-
disset. eodem matrimoniam coniunctam acciperet & ad pe-
nates hostis sui nuptiale sacrum conficere. & eo fediora ac
uidebant Scipioni. q̄ ip̄s in hispania iuuenē nulli pepu-
lerat captiue amor. Hec secū uoluntati leli⁹ ac maxilla lu-
puenerunt. quos cū p̄t̄ ambos & benigno recepiss̄ uul-
tu & egregiis laudibus frequēti p̄torio celebrasset abductus
ī secretum Maximillam sic alloq̄t̄.

Aliqua te Maxilla existimo intuentē ime bona & p̄ncipio in
hispania ad iungendā mecum amicitia uenisse. postea in af-
frica itē ipsū spes omnis tuas in fidem meam comississe.
atqui nulla eas uirtus est p̄t̄ quas tibi appetend⁹ uisusq;
q̄ ego eq̄ temperantia & continentia libidinum gloriat⁹ fueri.
Hanc te q̄ ad cetās tuas eximias uirtutes Maxilla adiecit.
uelim. non ē in crede. tñ ab hostilibus armis. etatis n̄z pi-
culi. q̄ntū ab circūfulis undiq; uoluptatibus. Qui eas tēpan-
tia sua frenauit. ac domuit. ut mltō mai⁹ decus. maiorēq;
uictoriā sibi cepit. q̄ nos Siface uicto habeam⁹. q̄ me ab̄ntē-
strenue ac fortiter fecisti libentē & cōmemorari uolui &
memini. cetā te ip̄s tecū reportare. q̄ me dicente erubel-
cere mallo. Sifax p̄p̄ rō. auspitiis uict⁹ captusq; ē. Itaq; ip̄s
cōiunx. reg^m ager. opida. homines. q̄ incolūt. q̄cqd deni-
q; Sifacis fuit. p̄da populi rō ē. regēz cōiugesq; ei⁹ & si nō
ciuis kartaginensis eēt. & si non patrē ei⁹ ip̄atore hostiū

uiderem? Romā oportet mitti ac Senatus p̄p̄q̄ id de ea iudi-
cium atq̄ arbitrium eē q̄ regem solum nobis alienasse atq̄
in arma egisse precipite dicat. uince animū. caue deformes
multa bona uno uitio & tot meritorum grām maiore cul-
pa q̄ ea culpa ē contumpas. Maxille hec audienti nō
rubor solum suffusus. sed lacrimae & oborte. & cū se ī po-
testate futurū impatoris dixisset orassetq̄ eū ut q̄ntū res
sinēt fidei suae temē obstruat consulēt. promississe enī se se
in nulli⁹ potestate eam traditurū. ex pretorio in tabnacu-
lum suum confusus concessit.

Ibi arbitris remotis cū crebro

sinu & gemitu quod facile a circumstantibus tabernaculū ex-
audiri posset aliquantum tempus consumpsisset. Argenti ad pos-
tremū edito gemitu fidū a seruis uocat. sub cui⁹ custodia
regio more ab incerta fortuna uenenū erat. eum mixturū in
poculo ferre ad Sophonisbam iubet ac simul nuntiari Maxi-
millam libenter ei p̄mā fidem p̄staturū fuisse. quā uix ux-
ori debuit qm̄ ei⁹ arbitriū qui possunt adimant sedq̄ fidē
prestare. ne uiua in potestate romanorū ueniat. memor
pri⁹ impatoris patrieq̄ & duorum regum. q̄bus nupta fuis-
set sibi ip̄a consulēt. hunc nuntiū ac simul uenenū ferens
minister cum ad Sophonisbam uenisset. Accipio inq̄ nup-
tiale munus. nec ingratum si nihil mai⁹ uix uxori prestare
potuit. h̄ t̄n̄ nuntia meli⁹ memoraturā fuisse. si non in
funē meo nupsissem. Non locuta ē feroci⁹ q̄ acceptū poculū
nullo trepidationis signo dato. impauide hāuit. Quod ū
nuntiātū est Scipioni ne qd̄ eger aiō ferax iuuenis q̄m
consulēt. accitū eū ex tēplo. nunc solat. nunc temeritate
aliam luerit. tristiorēq̄ rē q̄ necesse fuit. fecerit. lenit casti-
gat. postō die ut a p̄nti motu auerteret aiū ei⁹. in tribunal
ascendit & contionē aduocari iussit. Ibi Maximillaz pri-
mum regem appellatū eximiusq̄ ornatū laudibus. aurea
corona. aure patera. sella curuli. & Scipione eburneo to-
ga picta. & palmata tunica donat. addit uerbis honore.
neq̄ magnificenti⁹ quicq̄ triūpho apud romanos. neq̄ tri-
umpantis ampliorē eō ornatum eē. Quo uno oīū exānos

dignū maxillam pp̄ rō ducat. leliū deinde & ip̄ collauda-
tum aurea corona donat. & alii militares uiri put a q̄ na-
uata opa erat donati. His honoribus mollit̄ regis aiūs. erēt̄
q̄ in spem propinquā sublato Siface omnis nūdie potum
de Scipio. lelio cum Siface aliisq̄ captiuis romā misso cū qb̄
& Maxille legati profecti sunt. ip̄e ad Timetē rursus cast̄
refert. & q̄ munimenta inchoauerat pmuniit.

Kartaginenses non breui solū sed p̄pe uano gaudio ab-
lati pros̄pa in p̄ns oppugnatione classis p̄fili. post famā
capti regis in quo plus prope q̄ in hasdrubale atq̄ ex̄itu
suo spei repoluerat p̄culsi tam nullo autore belli ult̄ au-
dito oratores ad pacem petendam mittunt. xxx. senioꝝ
p̄ncipes. Id erat sanctius apud eos conciliū maxiaq̄
ad ipsum senatum regendū uis. Qui ubi in castra rō^{na}
& in p̄torium puenierunt. more adulantiū accepto tradi-
to ritu ex ea regione ex qua oriundi erant procubuerūt.
Conueniens oratio tam humili supplicationi fuit. non
culpam purgantium. sed transferencez initiū culpe in ha-
nibalem. potentieq̄ eius fautores. ueniam ciuitati pete-
bant. ciuium temeritate bis iam euerle. t̄colunt future-
ites hostiū b̄n̄ficio. Impiū ex uictis hostibus pplm romanū
non p̄nitentem pecc̄. patis obedientē seruire. Imparet que-
ueller. Scipio & uenisse ea spe in affricam se ait. & sp̄ suā
pros̄po belli euentu auctam. uictoriam se non pacē domū
reportatur̄ eē. tamen cum uictoriā prope in manibus ha-
beat. pacem non abnuē. ut omnes gentes sciant populū
romanū. & suscipe iuste bella & finire. leges pacis se-
bas dicere. Captiuos & p̄fugas & fugitiuos restituar̄. ex̄ci-
tus ex italia ac gallia deducant. hispania abstineant. In-
sulis omnibus que in̄e italiam atq̄ affricam eēt. decedat.
naues longas p̄t̄ xx. omnes tradant. tritici. v̄. oidei
ccc. mil. Summā pecunie modo q̄ntū impauerit. patū
conuenit. alibi. ii. mil. pondo argenti alibi duplex stipē
diam militibus ip̄atū inuenio. His conditionibus inq̄
placeat ne pax triduu ad consultandū dabit̄. si placuē

mecū inducias facite. Romā ad senatū mittite legatos Ita
dimissi kartaginenses nullas sedas conditiones pacis cū
censuissent. Quippe q̄ motam tempis querent dū hanibal
in affricā traiceret. legatos alios ad Scipionem ut indu-
cias faceret. alios romam ad pacē petendam mittūt. cō-
paucos in spē captiuos p̄fugasq̄ & fugitiuos quo im-
petrabilior pax eēt. Multis ante dieb̄s leli^{us} cū Siface.
primoribusq̄ nuīdas captiuis romā uenit. Quēq̄ ī af-
frica gesta eēt ordine exposuit patrib̄ ingenti horū
& in p̄ns letitia. & in futurū spē. Consulti inde patres
regē in custodiam albā mittendū censuerūt. leli^{us} re-
tinendum donec legati kartaginenses uenirent. Sup-
plicatio in quatruduūm decreta ē. p. eli^{us} p̄tor senatu
misso & contione inde aduocata cum. C. N. lelio in
rostra conscendit. Ibi uero audientes fūlos kartagi-
nensiuū exercitus deuictū & captum ingentis nomis
regē. nuīdas omnē e gregia uictoria pagratā tacitum
continē gaudiū non poterant. qn clamoribus quibusq̄
aliis multitudo solet. letitiā imodice significarent. Itaq̄
p̄pls roman^{us} ex tēplo edixit. ut adit^{us} ede sacra om̄s to-
ta urbe ap̄uent circūeundi saltandi q̄ deos agendi q̄
grates p̄ totū diem p̄ p̄tās fieret. postō die legatos ma-
ximille in senatu produxit. Gratulati p̄mū senatui s̄.
q̄ proconsul scipio res p̄spe in affrica gessisset. dein
grās egerunt. q̄ Maximillam non appellasset in regē.
sed fecisset restituendo in patnū regnū. in quo post
Sifacē sublatū si ita patrib̄ uisū est. sine metu & cer-
tamine eēt. regnatur^{us} deinde q̄ laudatū pro contio-
ne amplissimis decorasset donis. q̄bus ne idign^{us} eēt.
& dedisse opam Maximillam. & porto datus. & pe-
tere. & regū nomen. & cetā scipionis b̄n̄ficia & munia
senat^{us} decreto confirmaret. & nisi molestū eēt illud q̄d
petēt. Maximilla ut nuīdas captiuos. q̄ rō. in custo-
dia eēt. remitterent. Id sibi amplū ad p̄p̄tates futu-
eēt. Ad hec insum legatus. Rerum gestas p̄ospe in af-
frica coē sibi cū regē gratulationē eēt. Scipionē recte

atq; ordine uideri fecisse. q̄ eum regem appellasset. & q̄qd aliud fecisset quod honori Maxille foret & que ad res cōprobare atq; laudare munia quoq; q̄ legati ferrent. regi decreuerunt. Sagula purpurea duo cuz fibulis aureis singulis & lato clauo tunicis equos duos faleratos. bina equestria arma cum loriceis. & tabernacula militatēq; suppellectilē qualē p̄bē consuli mos ē. Hec mittere p̄tor regi iussus. legatis in singulos dona ne min⁹ numū mil. comitibus eorū milibus eris. & uestimenta bina legatis. Singula comitibus. nuūduq; qui ex custodia emissi redderent regi. Ad hec edes libere locata legatis decreta.

Eadez estate qua hec decreta rō. & in affrica gesta sunt p̄ q̄ntili⁹ p̄tor. & M. corneli⁹ p̄consul in agro in subtrū Gallos cum magone peno signis collatis pugnarūt. p̄toris legioes ī p̄ma acie fuerūt. Corneli⁹ suas ī subsidiis tenuit. Ip̄e ad p̄ma signa equo aduectus. proq; duob; cornibus p̄ rō ac p̄ consul milites ad inferēda ī hostes signa summa uibortabat. postq̄ nihil cōmouebat. Tuz q̄ntius cornelio lentior ut uidem⁹ sic pug⁹. & indurat⁹ p̄ter sp̄e resistendo timor hostium ac ne uertat in audacia piculū est. eq̄stre procellam excitem⁹ oportet. si turbare ac statu mouē uolum⁹. Itaq; uultu ad p̄ma signa p̄liū sustine. ego iducam in pugna equites. uel ego hic p̄ma acie rē geram. tu uñ legionū eq̄tes ī hostē emittito. utrū p̄tor uellet munetis p̄tez p̄consule accipiente. Vntili⁹ p̄tor cū filio cui. M. p̄nomen erat ip̄igro iuuenē ad eq̄tes p̄git. iussusq; escendē in equos repente in hostē mittit. tumultū eq̄stre auxit. clamor ab legionibus addit⁹. ne staret hostiū acies. ni mago ad p̄mis eq̄tū motū patos elefantos ex tēplo in p̄liū induxisset. ad quoz stridorē odorēq; & aspectu triti eq̄ uanū eq̄stre auxiliū fecerūt. & ut permixtus ubi cuspide uti. & comin⁹ gladio posset. roboris maioris roman⁹ eq̄s erat. ita in oblatū pauentibus p̄cul eq̄s meli⁹ ex interuallo nuūde iaculabant. sit & peditū legio. xii. magna ex p̄te cesa pudore magis q̄ uiti

bus tenebat locum. n̄ diutius tenuisset. ni ex subsidiis xii^a le-
gio in p̄mā acies indueta p̄eliū dubiū excepisset. Mago quoq;
ex subsidiis gallos integre legioni opposuit. qbus certamine
haud magno fufis. hastati legionis conglobant sese atq;
elefantos iā etiā peditū acies turbantis inuadūt. in quos
cum pila confertos cōiecissent. nullo ferme frustra emisso
omnes tetra in aciem suorū auerterē. uñ grauati uulneci-
bus corruerē. Tum p̄ma cōmota hostiū acies sil' oīb; pedi-
tibus ut auersos uidē elefantos ad augendū pauorez ac
tumultū effusis. Sed donec stetit ante sig^a Mago graduz
sensim referentes ordines tenotē pugne seruabant. p̄
tq; femore transfixo cadentē aufertiq; ex p̄lio prope
exanguē uidē ex templo in fugam omnes uisi ad. v. ho-
stiu eo die cesa & signa militaria duo & xx. capta. n̄ t̄o
inuerueta uictoria fuit. duo mil' & ccc. de exercitu p̄tois.
ps. multo maxima ex legione xii^a amissa. Inde & tri-
militū duo. M. cosconi^o & M. meduus. xii^a quoq; legio-
nis que postremo p̄lio affuāt. CN. helui^o tribun^o militū
instituenda pugna cecidit. & duo. xx. ferme illustres e-
quites obtati ab elefantis cū centurionibus aliq; pietē.
& longius certamē fuisset. ni uulnē ducis concessa uic-
toria eēt. Mago proxie silentio profect^o qntū pati die p̄
uuln^o potāt. itineribus extente timore in ligures i gaunos
puenit. Ibi eū legati a. kartagine paucis ante dieb; in
sinū gallicū appullis nauibus adierē. Iubētes p̄ q; t̄p̄e i
africā traicē. Adē fratē ei^o hanibalē. Naz ad eū q; ille
legatos eadez iubentes facturū. non i eo eē kartaginen-
siū res ut galliaz armis obtineat. Mago non ipio in Senat^o
piculoq; patē mot^o sed metuo^o & ne uictor hostis illaret
moranti. liguresq; ipi relinq; a penis italiam cernentes
ad eos q; mox in p̄tate futuri eent deficerēt. sil' spans
leuiore in nauigatione. q; in uia iactationē uulnecis
eē. & curationis oīa cōmodiora. ipositis copiis in nauel
p̄fēt^o uix dū supata sardinia ex uulnē morit^o. Naues
q; aliq; penoz disiecte in alto a. classe t̄o^a q; circa sardi-
niaz erat. capiūt. Hec tra. maricq; in p̄te italie q; iacet ad

alpis gesta.

Gaius seruilus nulla memorabili re in puincia eturia Galliaq
na eo q̄ processat. gesta. patre. CN. seruilio. CN. lustatio ex
seruitute post. xvi. añũ receptis q̄ ad uicũ Tamerũ a. Boiis
capti fuerat. hic p̄t̄. hic patruo letera circundantibus
puato maḡ q̄ publico decore insignis Romã rediit. latum
ad ppl̄s ē ne. G. seruilio fraudi eēt. q̄ p̄t̄ qui sella curuli
sedisset uiuo eũ id ignoraret tri. pt. atz edil. pt. fuisset ita
quã sancitũ legibus erat. Hac rogatione plata in puincias
rediit. Ad. CN. seruilium consulẽ q̄ in brutiis erat. Coscencia
ufugũ. Berge. Besidie. otraculu. linirũ. argentariũ. Im
petia. mltiq̄ alii ignobiles pp̄ Senescẽ punicũ bellũ cornẽ
tes defecẽ. Idez consul eũ hanibale i agro crotonẽsi acie
confluxit. obscura ei pugne fama est. ualeri. Antias. V. hos
tiũ cesa ait. que tanta res est. ut aut ipudent fida sit. aut
negligent̄ p̄termilla nihil certe ultra rei ab hanibale i ua
lia gestũ. Naz. ad eũ quoq̄ legati a. kartagine reuocantes
i affricã bis forte diebus quibus ab Magone uenerũ. fremens
gemenzq̄ ac uix lacrimis tempans dicit̄ legatorũ uerba au
dille. postq̄ edita sunt mandata. iam non p̄plexẽ iqt̄. sed
palaz reuocãt q̄ uetant supplementũ & pecuniaz mitti iã
p̄ridem retrabũt. uicit ergo hanibales. non ppl̄s rō. to
ciens celsus fugat̄. Sed Senat̄ kartaginensis obtredatio
ne atq̄ inuidia. nec hac deformitate redit̄ mei tã p̄con
sul Scipio exultabit atq̄ efferet se se q̄ hãno q̄ domũ nãz.
q̄nã alia re non potuit ruina kartaginensis oppressit. Naz. h̄
iplũ p̄lagiens aĩo p̄pauerat ante naues atz iutuli militũ
turba p̄lidũ spes i opida Brutũ agri que pauca metu maḡ
q̄ fide continebant̄. dimissa q̄d roboris in exetu erat in
affricaz transuexit. Multis italicis gn̄is q̄ i affricã suntuos
abnuentes concesserant in Junonis lacinie delubrũ in
uiolatũ ad eã diẽ in tẽplo ip̄o fede inctectus. Raro queq̄
alium patriã exilii cã linq̄ntes tam mestũ ab ille ferunt. q̄
hanibale hostiũ t̄ra excedentẽ. Respexisse sepe italie lit
tota ac deos hoiesq̄ accusantẽ in se q̄ ac suũ ip̄o caput
execratũ q̄ non exuentũ a. cãnensi uictoria militẽ romã

duxisset Scipionē ut ad kartagi^{is} ausū q̄ consul hostē pe-
nū in italia non uidisset. se cum ^{vi} milib^{us} armator^{um} ad tūli-
menū ad cānas cesis circa casilinū Cumasq^{ue} & nolā cōse-
nuisse. Hec acculans q̄rensq^{ue} ex diuiti^{us} possessioē italie
est retractus. Romā p̄ eosdem dies & magonē & hanibalē
profectos allatū ē. Cui^{us} duplicis ḡtulationis minuit leti-
tiam & q̄ parū ducū in retinēdis his. cū id mandatū ab
senatu eēt aut aī. aut uiriū habuisse uidebant^{ur}. & q̄
solliciti erant omni mole belli in unū exercitū ducēq^{ue}
inclinata q̄ euasura res erat.

Per eosdem dies legati sagūtinī
uenērūt. cōprehensos cū pecuniā adducētes kartaginēses
q̄ ad conducenda auxilia in hispaniā traucisset. cc. &
xl. auri. viii. pōdo argēti ī uestibulo curiē posuerūt. oīb^{us}
acceptis. & ī carcerē conditis. auro argētoq^{ue} reddito. grē
legatis acce. atq^{ue} insup munā data. ac naues q̄b^{us} ī hispa-
niā reuēntur. Mentio dein ab senatorib^{us} facta est. Segni^{us}
hoīes bona q̄ mala sentiret. t̄nsitū hanibalis ī italiā q̄tū
terroris pauorisq^{ue} sese memisse. quas dein clades. quos
luct^{us} incidisse. uisā & castra hostiū e muris urbis. q̄ cura
singulor^{um} uniuersor^{um}q^{ue} fuiss^{et}. quotiens ī conciliis uoces. ma-
nus ad celū porrigentū audire. & nunq̄ ille dies fu-
tur^{us} eēt q̄ uacua hostib^{us} italiā bona pace florentē uisū.
ri eēt. dedisse tandem id deos. xvi. demū post annū.
necē q̄ diū grās agendas censeat. adō ne uenientem
q̄dē grās hoīes benigne accipe. nedū ut p̄terite salutis
memores sint. Cōclamatū dein ex oī pte curiē ē. uti re-
ferret. p. eli^{us} p̄tor. decretūq^{ue} ut. v. dies circa oīa pului-
naria supplicaret. uictimeq^{ue} maiores ymolarent^{ur}. cxx.
Iaz dimisso lelio. legatūq^{ue} Maxille. cui^{us} kartaginēsiū lega-
tos de pace ad Senatū uenientes puteolol. uisos. in cō-
uenturos allatū eēt. reuocari. Cui^{us} leliū placuit. ut corā
eo de pace agētur. & fului^{us} philo legat^{us} scipionis karta-
ginēses romā adduxit. q̄b^{us} uetitis ingredi urbē hostiū
in uilla pu^{er} senat^{us} ad edēz bellone datus ē. orōnē eandē
ferme quā apud Scipionē habuerāt. Culpā oīz belli a pu^{er}

consilio in hanibalē uertentē eū in iullu senat^o nō al-
pis modo sed hiber^o q̄ transgressū. nec tō^o solū. sed ante
& saguntinis bellū intulisse. Senatu ac p̄p̄ kartaginensi
si q̄s uera existimet. fed^o ad eā diē iuiolatū eē cuz tō^o. Itaq̄
nihil aliud sibi mādatū eē ut petent. q̄ ut i ea pace. que
postremo cū. q̄. luctatio facta eēt. manē licēt. Cū more tra-
dito a p̄tib^o p̄tatez interrogandi si q̄s qd uellet. legatos qd
p̄p̄s tō^o. fecisset. senioresq̄ q̄ fedetib^o infuerat alii alia
interrogaret. n̄ memisse se p̄ etate & enī ferme om̄s iuuenē
erāt dicenē legati cōclamatū ex oī pte curie ē. punica
fraude electos q̄ ueterē pacē repetent. cui^o ip̄i nō memil-
sent. Emissis dein curia legatis. sententie interrogari cepte.
M. liui^o. q̄. seruil^o consulē q̄ p̄p̄t eēt accersēduz. ut corā
eo de pace agētur censēbat. cuz de re maiore q̄ q̄nta eēt
consultatio incidē non possz. nō uideri sibi ab̄nte consu-
lū altō. ambob^o ue eā rez agi. satis ex dignitate p̄p̄ tō eē
& metell^o q̄ triēnio an̄ cōsul dictatorq̄ fuerat. cū p̄. Sci-
pio cōdēdo excut^o. agros p̄plando in eā necessitate hostis cō-
pulissz. ut supplices pacē petent. & nō oīz rez uer^o ex-
istimare possit. qua mēte ea pax petētur q̄ eū q̄ an̄ portas
kartagi^o bellū gerēt. Nulli^o itaq̄ alti^o consilio. q̄ Scipionē
accipiendā abnuendāq̄ pacē eē. M. leui^o q̄ bis consul fu-
erat speculatores nō legatos uenisse arguebat. iuben-
dosq̄ italia excedē. & custodes cū his usq̄ ad naues mit-
tendos. Scipioniq̄ scribendū ne bellū remittēt. leli^o ful-
uiusq̄ adiecerēt. & Scipionē in eo positā hūisse sp̄z pa-
cis si hanibal. & ex italia non reuocarent. Cetuz oīa siml^o.
antes kartaginēses eos duces. excut^oq̄ expectantes. dein
q̄uis recentū fedez. & deorū om̄niū oblitos bellū gestu-
ros. eo mag^o i leuiniū sn̄az discessū. legati pace ifeda ac p̄-
pe sine t̄n̄sō dimissi.

Per eos dies. cn. suili^o haud dubi^o qn̄ pacate italie penes
se glia eēt. uelut pullū haibalē p̄legn̄s. in sicilia & in
in africa t̄n̄situr^o traiecit. qd̄ ubi tō^o. uulgatū ē. p̄ celsue-
rant p̄res. ut p̄tōt scribēt consuli senatū equū censere
i italia reūti eū. dein cū p̄tōt sp̄tuz eū tras suas diceret.

dictator ad id ipz creat^o p. sulpit^o pro iure maioris ipi cō-
sulē in italiā reuocauit. Reliq^m āni cū M. seruilio magtō
equū circūeundū in italia urbibz q̄ bello alienate fuerāt nol-
cendūq; singlas causas cōlūpsit. p̄ indutiāz tēpus. & ex lā-
diniā a p. lentulo p̄iore. c. onerarie naues cū cōmeatu &
xx. rostratāz p̄sidio & ab hoste & ab maritimis tēpestatib^o
tuto in affricā trāsmiserūt. CN. octauio. cc. onerariis. xx. lon-
gis nauibz ex Sicilia trāiicienti nō eadez fortūa fuit. In
conspēctū ferme affricē p̄spo cursū euectū p̄ delatuit
uent^o dein ūlus ī affricā turbauit. ac passim naues dilie-
cit. Ipse cū rostratis p̄ adūsos fluit^o ingenti remigum
labore enīlus apollinis p̄ montoriū tenuit. onerarie p̄
maxiā ad egimūz insulā eā sin^o ab alto claudit in quo
sita ē kartago. xxx. ferme mil^{ia} ab urbe alie adūs^o ur-
bem ipsam ad calidas aquas delate sūt. oīā in cōspēctū
kartaginis erant. Itaq; ex tota urbe in forū concursū ē
Senatūz magistrāt^o uocare. pplis in curie uestib^o fremē ne
tanta ex oculis manibzq; amittētur p̄da. cū qdaz pacis
petere alii indutiāz nec dū enī dies exierat. fidez oppo-
nerent. postremo p̄mixto pene Senat^o p̄p̄q; concilio con-
sensū est. ut classe. l. nauū baldrubal egimūz traice-
ret. Inde p̄ litora port^oq; displas^o naues colligēt. de-
sette fuga nauitaz p̄mū ab egimuro. dein ab aqz kartagi^o
pupibz tracte sūt. Nundū ab rō. legati reuerat. n̄ scie-
bant. q̄ Senat^o rō. de bello aut pace smā eēt. n̄ dū indu-
tiāz dies exierat. eo indigniore iniuriā rat^o Scipio ab
his q̄ petisset pacē. & idūcias & spē pacis & fidez iduci-
az uiolatā eēt. legatos kartagi^o M. bebiū. L. Seruiū. & L.
fabiū ex tēplo misit. qui cū intūtidis cursū p̄p̄e uiolati
eēt. n̄ reditū tutiore futuz cernēt. petierūt a magistrātib^o
q̄z auxilio uil^o phibua erat. ut naues mittēt. q̄ p̄sequēt.
date t̄remes cū ad Bragadā flumē puenisset. un^o class^o
w^o conspiciebant. kartagi^o rediere. classis puica ad uti-
cam statonez hēbat. & ex ea tres q̄d t̄remes. seu clas mil-
so kartagi^o nuntio. ut id fiet. seu baldrubale q̄ classi p̄-
erat sine pu^o fraude aulo facin^o. qnq̄ t̄remē rō^o supante

promontoriū ex alto repente aggressi sūt. Sed neq̄ solito
ferre celeritate sōter labentē poterant. n̄ trāsire armati
ex hūilioribz ī altiore nauē. & defendebant egregie q̄ ad
tella suppedant. q̄bz deficientibz iā nulla res alia eaz q̄
ppinq̄ntes t̄re. multitudiq̄ castibz in litt^o effusa tuē potuiss̄.
concitata ē remis q̄nto maxio impetu poterāt in t̄raz cū
imissilēt. nauis tm̄ iactura scā. īcolumes ipsi euasēt. Ita
alio sup aliud scelerē cū haud dubie īdutie rupte eēt.
leli^o fului^o q̄ ab rō. cū legatis kartaginēlibz supuenerēt.
Quibz scipio & si ne īdutiāz m̄ fides ab kartaginēlibz s̄
& gentiū in legatis uiolatu eēt. m̄ se nihil n̄ institutis po
puli rō nec suis motibz indigni^o in his sc̄uruz eēt. cū dix
isset dimissis legatis bellū pabat.

Hanibali iā t̄re appropiquanti iussus ē nautis un^o ascen
dē in malū ut specularēt quā tenēt regionē cū dixisset
Sepulcrū ditutu^o prorā spectare abominat^o. p̄teruehi ius
so gub̄natore ad lepti applicuit classes atq̄ ibi copias expo
suit. Hec eo āno in affrica gesta. Insequētia in eū ānuz exee
dūt. q̄. M. Seruili^o gemin^o q̄ tū mag^o equū erat & T. claudi^o
Nero consules facti sūt.

Ceterz exitu superioris āni cū legati sotiaz urbiū ex gre
cia q̄sti eēt. uastatos agros ab regis p̄sidiis missoloz in
macedoniā legatos ad res repetendas non admissos ad
philippū regē simul nūtiassent. iiii^o mil^o militū cū so
prato duce traiecta in affricā. dici ut eēt kartaginēli
bus p̄sidio. & pecunie una aliquētū missū. legatos ad re
gem q̄ hec adūsus fedus scā uideri p̄tibz nūtiarent
mittendos censuit senat^o. M. illus. q̄. tērenti^o uāro. q̄. mā
lius. M. aureli^o. his tres q̄ntremes date.

Annus ī lignis incendio ingenti. quo eliuus pū^o ad so
luz exustus ē. & aquaz multitudiē. & hānone uili^o fuit.
p̄terq̄ q̄ pace oīs italia apta erat. & q̄ magnā uiz frum̄ta
ex hispania missaz. M. ualeri^o falcio. & M. fabi^o butio e
dit curul^o quatinis eis uicati p̄p̄ desēpserēt. Eodez anno
& fabi^o maxim^o morit^o. exatte etatis si q̄dez uez ē augurē
duos & xl. ānos d̄ fuisse. quod q̄daz auctores sūt. uirēte

dign^o tanto cognoit^e fuit. uel si nouū ab eo incipet. lupi-
uit patnos honores auitos equauit. plurib^o uictoriis
& maiorib^o plis auus ilignis tulit. Sed omnia equare
unul^o hostis hanibal pōt. Cautior tñ q̄ promptior hic
habu^o. & sic ut dubites utru^m ingenio cunctatior fuit.
an qa ita bello ppe quod tū gēbat aptū erat. Sed nihil
certū ē q̄ unū hoīez nob cunctando rē restituisse sic
ēni^o ait. Augur ī locū ei^o inaugurat^o. Q. fabi^o maxim^o fili^o.
ī eiusde^m locū pōtifex. nā duo sacerdotia hūit. Serui^o
Sulp. Galba ludi rō diē unū plebei ter toti instaurati ab
edilib^o. M. Sextio Sabi^o. & Cn. armelio flacco. hi ambo pto-
res fci. & cū his Cn. liui^o Salinator. & M. aureli^o cotta. Co-
mitia ei^o āni ut^m. Cn. seruili^o habuūt an qa eum res etruue
tenuerūt. q̄stiones ex lotiis de coniurationib^o pncipū
hntez. dictator ab eo dict^o. p. sulphit^o incertū sit. diuerli
autores faciūt. Principio inseqntis āni. M. seruili^o. T.
claudi^o Senatu ī capitolio uocato de pro uintiis retule-
rūt. Italiam atq̄ affricam ī sortē cōici. Affricā ambo cu-
pientes uolebant. Cetū. Q. Metello max^e. adnitente n̄
negata n̄. dca est affrica. Consulib^o iussis cū tri^o agere.
ut si eis uidētur ppl^o rogaret. quē uellet ī affrica bellū
gere. om̄s trib^o pconsulez Scipionē iusserūt. nihilominus
consules puintiaz affricā. ita ē senat^o decreuerat ī sor-
tem cōiecerūt. T. claudio affrica euenit. ut l. nauū classe
om̄s qnq̄remes ī affricā traicēt. patriq̄ impio cū pco-
sule Scipione ipatore eēt. M. seruili^o etruia sortitus ī
eandez puiciā. & Cn. suilio proगतū ipiū si consulē re-
morari ad urbē senatui placuiss^o. ptores. M. Serti^o gallia
ē sortit^o. ut duas legiones puintiaz tradēt ei. p. qntili^o
uar^o. Cn. liui^o brutios cū duab^o legionib^o. qb^o. p. septi^o
pconsul pōre āno p̄fuerat. Cn. tremelli^o Siciliaz ut. a p.
tappulo p̄torē p̄oris āni puicias & duas legiones accipet.
uilli^o p̄retor. xx. nauib^o longis & mille militib^o ora
Sicilie tutaret. M. pomponi^o. xx. reliq^o nauib^o mille
& .v. milites rō^o deportauit. Cn. aurelio cotte urbana
euenit. Cetis ita uti qsq̄ obtinebāt puicias excitulq̄

progata ipia .xvi. nō ampli^o eo āno legionib^o defensuz
impiū ē. & ut placatis diis oīa incipēt. agent^oq^o lu-
dos. M. claudio marcello. T. qntio consulib^o. quos T.
manli^o dictator quasq^o hostias uouerat. si p^o qnq^oniuz
res. p^o eodez statu fuisset. ut eos ludos colules p^o q^o
ad bellū pficiētur. faciēt ludi in circop^o quadri-
duū scī. hostieq^o qb^o uote diū cele.

Int^o hec sunt spes. sit cura crescebat. nec satis circun-
stare ap^o aiōs potāt. utrū gaudio digni^o eēt hanibale
post .xvi. ānuz ex italia decedentē uacua possessionē
ei^o reliquisse. pp^o rō. an mag^o metuendū q^o i columi exiitu
in africā traiecusset. locū nimis nō piculū mutatu^o cui^o
tante dimicationis uatē q^o nup^o decellisset. & fabiū aut
frustra canē solutu^o grauiore^o in sua tra futuz hostē ha-
nibale q^o in aliena fuisset. Nec Scipioni cū diface icon-
dite barbarie rege. cui statari^o semiluxa ducē exiit^o so-
lut^o sit. aut cū socero ei^o haldrubale sagacissimo ducē rē
futura. ut tumultuariis exiitib^o ex agrestiu^o semiermi
turba subito collectis. Sed cū hanibale ppe nato in p^otorio
patis fortissimi ducis alto atq^o edueto int^o arma puero qn-
dam milite uix dū iuuenē ipatore. q^o senex incendio fac-
tus. hispaniā. galliā. italiā ab alpib^o ad fretū montimētis
ingentiū rerū cōplesset. ducē exiitū equale^o stipēdiū suū
duratū omniū rerū patientia. qua uix fides fiat omēs
pallus p^ofulos i illis rō^o cruore exuias non militū tñ
sed & impator^o portantes. mltos occursuros Scipioni in
acie qui p^otores. q^o consules romanos manu sua occidisset.
muralib^o uallatib^ousq^o ilignes coronis puagatos. capta
castra. captas urbes romanas. nō eē hodie tot falces ma-
gistratib^o pp^o rō. quot captos ex cede ipatorū pre se fer-
re posset hanibal. Has formidines agitando aiōs ipi cural
& met^o angebat. & q^o cū alluescat p^o aliqt^o ānos bellū an
oclos aliis atq^o aliis italię p^oib^o lenta spe i nullū p^opiquū
bellandi finez gerē. Erant oīuz aiōs Scipio & hanibal ue-
lut ad sup^omiū certamē cōpati duces. Hus q^o quib^o erat

ingens in Scipionē fiducia & uictorie spes quo magis in
propinquā eam iminebant aīō & cure intentiores erant
haud dispar habitus aīōrū kartaginenlibz erat quos modo
petisse pacē intuentes hanibales. ac rerū gestarū eī mag
nitudinē penitebat. modo cū respiciēt bis se se acie uis
tos. Siface captū pullos italia atq; ea omnia unī uirtute
& consilio Scipionis fca. uelut fatale eū ducē in exitum
suū natū inhorrebant

Jam ad Rumentū puenerat hanibal.
unde ad reficiēduz ex iactatione maritima milite ab
sumptis paucis diebus. exitus pauidis nūtiis omnia
circa kartaginē obtineri armis afferentiū magnis tūne.
tibus gaman contendit gama qnq; dietū iter ab karta
gine abest. Inde pmissi speculatores cū excepti ab eul.
todibz rō deducti ad Scipionē eēnt. traditos eos tri
militū. iussosq; omisso metu uisere omnia p castra qua
uellent circunduci iussit. pcontatosq; satim si p comode
oīā explorasset. datis q; psequēt. retro ad hanibale di
misit. Hanibal nihil qdem eoz q; nuntiabant. nā &
Maximam cū. vi. milibz peditū. iiii. equū uenisse. eodue
iplo forte afferebant. leto aīō audiuit. maxie hostis fi
ducia q; non de nihilo profecto concepta erat. pculū itaq;
q; & ipse belli causa erat. & aduentu suo turbauerat. &
pacatas indutias & spem fedez. tū si integer q; uideus
petēt pacē. equiore posse. rat. nuntii ad Scipionē mi
sit. ut colloquendi se eū potestātē facēt. Ad utruq; sua
sponte facēt. an pu. consilio. neutru cur affirmē hec
ualet. antias pmo plio uictū eū ab Scipione q; xii. mil
armatorū in acie sit cesa. mille & vii. capti. legati cū
aliis x. legatis tradit i castra ad Scipionē uenisse. letuz
Scipio cū haud abnuisset. ambo ex cōposito duces cast
ptulerēt. ut cōte ex ppiquo possent. pcul Marcata urbe
ad cetā loco oportuno. cū q; aquatio int cōiectū telli erat.
consedit. Hanibal tumultū a. iiii. milibz. In tutū com
modū aliogn. nisi q; longinque aquationes erāt. cepit.
Ibi in medio locus cōspectus undiq; ne qd insidias eēt

delectus. Sumotis pari spatio armatis cum singulis imperatoribus
congressi sunt. Non sive in aetate maximi duces. sed omnes
ante se memorie omnium gentium cuiuslibet regum imperatorum
ue pares. paulisper alii aliorum conspectu admiratione mutua
prope attoniti concurrere. Tum Hannibal peroravit. Si hoc ita factum
datum erat. ut quod primum bellum intuli pro Romano. qui quod toties
in manibus victoriam huius. is ultro ad pacem petendam ueni-
tem. letor te in potissimum datum. a quo peterem. Tibi quod
inter multa egregia. non in ultimis laudum tibi fuit. Hanni-
bali cui de tot Romanis ducibus victoriam dii dedissent.
tibi cessisse. teque huic bello uris. pulcherrime nostris cladibus
insigni fine imposuisse. hoc quoque ludibrium fortune casus
ediderit. ut cum patre tuo consule cepimus arma. cum eodem
primum Romano imperatore signa contulerim. ad filium eius in-
teritis ad pacem petendam ueniam. optimum quidem fuerat
eam patribus nostris mentem datam a diis esse. ut uos Italiae.
nos Africae impio contenti essemus. neque enim ne nobis quidem
Sicilia ac Sardinia satis digna praetia sunt pro tot classibus.
tot exercitibus. tot egregiis amissis ducibus. Sed praeterea ma-
gis reprehendi potest quam corrigi. Ita aliena appetuimus. ut de
nostris dimicaremus. nec in Italia solum uobis bellum nobis in
Africa est. sed et uos in portis uris prope ac manibus signa
armaque hostium uidistis. et nos ab Kartagine fremitum caligine
Romanorum exaudimus. Quod igitur nos maxime abominatemur
uos an omnia optaretis. in meliore uera fortuna de pace agitur.
agimus. hi quorum et maxime interest pacem esse. et quod quodcumque
egerimus ratum. Ciuitates nostrae habitare sunt. alio tamen nobis
est non abhorrente a quibus conciliis. Quod ad me attinet
iam etas senem in patriam reuertentem. unde puer profectus sum.
haec sedes iam aduersa res ita erudierunt ut rationes sequi quam fortuna
malis. et adolescentiam tuam. et perpetuam felicitatem. feruora
utraq; quam quibus opus est. consiliis metuo. non tamen incerta ca-
suum reputat. quem fortuna nunquam decepit. Quod ego fui
ad transiendum. et ad canas. id tu hodie es. uix dum mili-
tari etate. impio accepto. audacissime incipientem nunquam
fefellit fortuna. patris et patrii proleuitur mortem. ex calamita.

te ur̄ dom^o decus insignē ututis pietatisq; eximie cepisti
amissas hispanias recuperasti. uir^o inde pulsus exētib; con
sul creatus cū ceteris ad tutandā italiā parū animi eēt
tūsgressus in affricā duob; hic exētib; celis. binis eadē
hora incensis captisq; castris. Siface potentissio rege capto
tot urbib; reg^o ei^o. tot nr̄i impū ereptis. me. xvi. iā annū
herentē in possessione italie detraxisti. pot^o uictoria; malle
q; pacē aiūs nobis spe magn^o magis q; utilis & in talis a
liquando fortuna affullit. & si in sedis reb; bonā quoq;
mentē darent diū. non ea solū que euenissent. sed & ea q;
euenire possent. reputarem^o. ut omniū obliuiscaris alio
rū. Satis ego documentū in ois calus sū. quē modo castis
inē Anienem atq; urbē ur̄am positis. ac iam prope scan
dentē menia romana hic cernas. duob; fratrib; fortis
simis uiris. clarissimis impatorib; orbatū. an menia p
pe obselle patrie. q; tertū urbē ur̄am ea pro me depre
cantē. Maxime cuiq; fortune minime credendū ē. in
bonis tuis reb; nostris dubiis tibi ampla ac spetiosa
danti est pax. nobis petentib; magis necessaria. q; honel
ta. Melior tutiorq; ē certa pax. q; spata uictoria. Nec in
tua illa in deorū manū ē. nec tot annos felicitatē i uni^o
hore dederis. dilectimē. tū tuas uires. tū uim fortune
artēq; belli cōem propone aiō. utiq; ferrū. corpa huā
na erunt. nulq; min^o q; in bello euent^o r̄ndent. nō tm̄
ad id quod data iā pace h̄re potes. si plio uincis glie
adieceris. Quantū si quid aduersi eueniat siml^o pata
ac spata decora uni^o hore fortuna uertē pot. omnia in
pace iungenda tue potestati. sunt. p. corneli. tunc ea
fortuna habenda erit. quā diū dederit. Inē pauca felici
tatis uirtutisq; exempla. M. attil^o quondā in hac eadē
terra fuisse. si uictor pacē petentib; dedisset patrib; nr̄is.
sed non statuendo felicitati modū. nec cobibendo efferen
tem se fortunā. q̄nto alti^o elat^o erat. eo fedius corruit. est
quidem ei^o q; dat. non qui petit. conditiones dicē pacis.
sed forsita non indigni sumus. q; nobis metipis multa
itrogem^o. non reculam^o qn oīa p̄t^o que ad bellū itū sit.

ura sint Sicilia Sardinia Hispania Quicquid insularum toto inter
africam Italiamque continet mari. Kartaginenses inclusi af-
frice litoribus. uos quoniam ita diu placuit. extra & intra mari-
que uideamur regentis impia. haud negauerim propter non ni-
mis sincere petita aut expectata nuper pacem suspectam
uobis punicam esse fidem tuende pacis multum pro quos re-
petita sit ad fidem tuende pacis pertinet Scipio uero quoque
ut audio patres. non nihil esse ob hoc. quia pacis dignita-
tis in legatione erat. negauerunt pacem. Hannibal peto
pacem. quod neque peterem. nisi utilem crederem. & propter utilita-
tem tuebor eam propter quam peti. & quemadmodum quia a me
bellum ceptum est. ne quem penitet. quo ad ipsi iudicare diu
prostiti uia adnitatur ne quem pacis pro me parte peniteat.

Aduersus haec impator romanus in hanc fere sententiam res-
pondit. non me fallebat Hannibal aduentus tui spe kar-
taginenses & praesentem inducias fidei. & spes pacis tur-
basse. neque tu id sane dissimulas quod de conditionibus
superioris pacis omnia subtrahas praeter ea quae iam praesens in nostra
potestate sunt. Ceterum ut tibi cure est. sentire ciues tuos
quoniam pro te onere leuante sic mihi laborandum est. ne si quod
tunc pepigerit. hodie subtrahatur ex conditionibus pacis
praemia perfidie habeant. Indigni quibus eadem praesens conditio.
& ut prosit uobis fraus. petistis. neque patres nostri praesens
de Sicilia. neque nos de Hispania fecimus bellum. & tunc
Mamertinorum sociorum periculum & nunc Saguntum excidium
nobis pia ac iusta induerunt arma. uos lacessisse & tu ipse
fateris & diu testes sunt. Qui & illius belli exitum sedis ius
fasque dederunt. & huius dant & dabunt. Quod ad me at-
tinet. & humane infirmitatis memini & uim fortune
reputo. & omnia quae agimus subiecta esse mille calibus scio.
Ceterum quemadmodum superbe. & uiolenter me faterer fa-
cere. si priusquam in Africa traiecissem tua uoluntate ce-
dente Italia. & imposita in naues exitu ipsius ueniente
ad pacem petendas aspiceret. sic nunc cum prope manu
consertum resitantes ac tergiversantes in Africa adduxerim

nulla sum tibi uerecundia obstrictus. proinde siqd ad
ea in que tu pax conuentura uidebat. que sunt multa na
uiū cōmeatus p̄indutias oppugnatas. legatorūq̄ uiola
torū adiciit. ē quidem ad cōciliū referam. si nihil il
la quoq̄ grauiā uident. bellū preparate. qm̄ pacē pa
ti non potuistis.
Ita infecta pace ex colloq̄ ad suos eū recepissent. frust̄
uerba pacata renuntiant. armis decernendū eē. hūc dā.
q̄ eam fortunā quā dii dedissent. In castra ut ē uentū
pronuntiat. abo arma expeditent milites. atq̄ ad lu
premū certamē non in unū diē sed in p̄petuū. si felici
tas adeēt. uictores romani an kartago. iura gentibz da
rent. ante crastinā noctē scituos. neq̄ enim affricā aut
italiam sed orbē terrarū uictorie p̄miū fore. par piculū
p̄mio quibz adūse pugne fortuna fuisset. nam neq̄ rō.
effugium ullū patebat in aliena ignotaq̄ tra & karta
ginensibz sup̄mo auxilio effuso adesse uidebat. p̄ns ex
cidū. Ad hoc discrimen procedūt post̄o die duo o
pulentissimoz p̄p̄lorū duo longe clarissimi duces. duo
fortissimi exercit̄. multa arma parata decora aut cumu
laturi eo die. aut effuluri. Anceps igit̄ spes & met̄ mil.
cebant aiōs. contēplantibz in. suā modo hostium
aciē cū oculis magis q̄ ratione pensarent uires simul
leta sil' tristia obuersabant. que ip̄s sua sponte non
succurrebāt ea duces admonēdo atq̄ hortando sub
iiciebant. pen. xvi. ānoz in tra italica res gestas. tot
duces romanos. tot exercit̄ occidione occisos. & sua
cuq̄ decora. ubi ad insignē alicui pugne memoriam
uenerat. referebat. Scipio hispanias. & recentia ī affri
ca bella & confessionē hostiū. q̄ n̄ non petē pacē p̄p̄
metū. neq̄ manē ibi p̄ insita animis perfidia potuisset.
Ad hec colloq̄ hanibalis in secreto habitū ac liberū
fingenti qua uelit flecti ominat. q̄bus quondam auspi
ciis patres eorū ad egatis pugnarint insulas. ea illis ex
euntibz in aciē portendisse deos adeē finē belli. laboris.
ī manibz eē p̄dam kartagis reditū domū in patriā. ad

penates liberos coniugesq. Adeo celsus hec corpe uultuq.
ita leto ut uicisse iā crederes dicebat. Instruit dein p̄mos
hastatos post eos p̄ncipes. t̄ariis p̄mā acie clausit. nō con-
fertas at̄ cohortes an̄signa queq. signa instruebat. s; ma-
nipulos aliquōto int̄ se distantis. ut eēt sp̄atiū. qua ele-
fanti hostiū rapti nihil ordines turbarent. Leliū cui⁹
an̄ legati eo anno q̄storis extra sortē utebat̄. Senat⁹ con-
sulto opa. cū italico equitatu ab sinistro cornu. Maxilla
numidalq. ab dextro opposuit. uias patentes int̄ mani-
pulos an̄signarios uelutib; & ad hec leuis armatura eāt.
cōpleuit. dicto p̄cepto ut ad ip̄etum elefantos aut post
in rectos refugent ordines. aut in dextam leuāq. discur-
su applicantes se an̄signa cursu qua. irrueret in aciem
tella beluis darent. Hannibal ad tiorē p̄mū elefantos
lxxx. at̄ erant quot nulla unq. acie an̄ habuerat. istruxit.
dein auxilia ligus gallorumq. balliarib; maurisq. ad-
mixtis. In sedā acie kartaginenses astrosq. & Macedonū
legionē. modico dein interuallo relicto subsidiariā acie
italicos militū. Brutii pleriq. erant. ui ac necessitate plu-
res q̄ sua uoluntate decedente ex italia secuti. instruxit
egritum & ipsum circūdedit cornib; dext^m kartaginen-
ses. Sinistru numide tenuerunt. uaria adhortatio erat.
in exitu. int̄ homines qbus non lingua non mos. non
arma non uestit⁹ habitusq. non cā militandi eadez eēt.
auxiliarib; & p̄ns mltiplicata ex p̄da merces ostentat̄.
Galli proprio atq. insito in rō^{nos} odio. accendunt̄. ligurib;
campi uberes italie deducti ex appēnini montib; ī spes
uictorie ostentant̄. Mauros numidalq. ip̄otentū Maxille
futuro dn̄atu t̄ret. aliis alie spes. ac metus iactant̄. katta-
ginensib; menia patrie & dūi penates. Sepulera maiorū.
liberi cū p̄ntibus. coniugesq. pauide. & aut exudium
seruitiūq. aut ip̄iū orbis t̄arū. nihil aut in mee⁹ aut
in spem mediū ostentatur.
Cum max^e hec ip̄ator apud
kartaginenses ducesq. suas gentiū pplares. pleraq. p̄
int̄p̄etes int̄im mixtos alienigenis agēt. tibe cornuaq.

ab i^o ceciderunt. tantusq; clamor ort^{us} ut elefanti in suos si-
nistro max^e cornu conuertent^{ur}. Maus ac nuidas adiit facili
Maxilla p^{er}culos t^{er}re nudauitq; ab ea p^{ar}te acie equestri au-
xilio. pauca t^{er}ra bestiaru trepide in hoste uecte int^{er} uelitu
ordines cu multis suis uulnerib; ingente strage edebat
resilientes eni ad manipulos uelites cu i^{is} elefantis ne-
obtentur uiam fecissent. in ancipites ad utru utrinq; co-
iiciebant hastas. nec pila ab an^{ti}gnariis cessabant. don^{de}
undiq; incidentib; bellis enacti ex ro^{ma}na acie. hi quoq; in
suos. dextru cornu ipsos kartagineles equites in fuga
uertit. Lelius ut turbatos uidit hostes. addidit p^{er}culos
t^{er}re. utiq; nudata egre erat punica acies. cu pedes co-
currit. nec spe nec uitib; at occidit p^{er}ua. sed magna ea-
dem in regenda momenta. congruens clamor ab i^o romanis.
eoq; maiore tribulor dissona ill^{is} ut gentiu multaq; disce-
pantib; linguis uoces. pugna ro^{ma}na stabilis & suo & armor^{um}
pond^e incumbentiu in hoste concursatio & uelocitas il-
lic maior. igitur p^{ri}mo ipetu ex t^{er}plo moue loco hostiu acie
ro^{ma}na ala deinde & umbonib; pullantes i sumotos gladiis
ilato aliquotu spatii uelut nullo resistente ingessere. uig^{il}
tib; & nouissimis p^{ri}mos. ut semel mota aciem censeat. quod
iplu uim magna ad pellendu hoste addebat. & apud ho-
stes auxilia relesidentes sed a acie affri & kartagineles
adeo no sustinebant. ut contra & iam ne resistentes p^{ri}ma
citer p^{ri}mos cedendos ad se pueniret hostis. pede referet.
igitur auxiliares terga dant repente. & i suos uechi p^{ri}
refugerit in sedam acie no recipientes cede. & paulo an
adiuti. & tunc exclusi & prope duo ia p^{ri}mixta p^{ri}ma erat
cu kartagineles simul cu hostib; sit cu suis cogentur ma-
nus contere. non t^{er}ra ita p^{er}culos iratosq; aciem accepere.
sed densatis ordinib; & in cornua. uacuuq; circa cam-
pum extra i p^{ri}ma eret pauidos fuga. & uulneribus
milites. ne certa & integra acie milerent. Cetera tanta
strages hominu armoruq; locu in quo steterat paulo
ante auxiliares copleuerat. ut p^{ri}ma difficilior transit^{us}
eet. q^{ui} p^{ri}ma confertos hostis fuerat. Itaq; qui p^{ri}mi erat bastati

p cumulos corpū armorūq; & luez sanōnis qua qsq;
poterat sequētes hostē ad signa ordines confugerēt. pnci-
pum quoq; signa fluctuari ceperant. uaga mente se cer-
nendo aciem. Quod Scipio ubi uidit receptū ppetere ha-
statis canē iussit. & in postremā deductis acie. pncipes
tariosq; in cornua inducit. quo tutior firmiorq; media
hastatorū acies eēt. Ita nouū de integro bellū ortum est.
Quippe adūsus hostes puentū erat. & armorū gnē. &
ulū militie. & fama rerū gestarū. & magnitudinē uel spei
uel piculi pares. sed & nūō supior roman' erat. & aiō q;
iam eqtes. iā elefantos fuderat. iā pma acie fulā in sedāz
pugnabat. In tempe leli' ac Maximilla fulos p aliquōtūz
spatū secuti. eqtes reuertentes in adūsāz hostiū aciem
incurrēt. Is demū eqtum impet' pculit hostes multi p
patentē circa campū fuga spli. tenente oīa eqtatu passis
intire. kartaginensiū sotiorūq; celsa eo die sup. xx mil.
par ferme nūō capt' signis militarib; duob; xxx. xi e.
lefantis uictores ad mille & c. ceciderēt. Hanibal cuz
paucis eqtib; int' tumultū elapsus ad Rumentū pfugit.
omnia & in plio & an' acie pūlq; excedēt pugna exptis.
& confessione & Scipionis oīz pitoz militie illā laudē
adeptus. Singulari arte acie eo die instruxille. elefatos
in pma fronte. quorū fortuit' impet' atq; intollerabilis uis
signa seq. & seruare ordines in quo plurimū ponēt spei
romanos phibent. dein auxiliares an' kartaginensiū aciez.
ne homines mixti ex colluione oīz gentiū. quos non
fides tenēt. sed merces libez receptū fuge habent. simul
pmū ardorē hostiū excipientes fatigarent. at si nihil a-
liud uulnerib; suis ferrū hostile hebetaret. Tūz ubi oīs
spes erat. milites kartaginēses affvolq; ut omnib; aliis
rebo pares. eoq; integri cuz fellis ac lautius pugnaret. su-
piores eent. Italicos intuallo quoq; dūēptos. incertos. lo-
tū an hostes eent in postremam acie sumotos.

Hoc edito uelut ultimo útutis ope hanibal cū ad Ru-
mentū fugisset. accitusq; in kartaginē. vi. ac ^{mo} xxx p'āno

q̄ puer inde profectus erat redisset. fallus in curia ē. non
prelio modo se sed bello uictū. nec sp̄ salutis alibi q̄ i pa-
ce p̄petratā eē. Scipio confecti a p̄lio expugnatis hostiū
castris direptisq̄ cū ingenti p̄da ad mare ac naues rediit.
nūtio allato. p̄. lentulū cū. L. voltratis. c. onerariis oī. gnē
cōmeat^o uticā accessisse. Ad mouēdū igit̄ undiq̄ t̄orem
p̄culse kartagini tat^o misso lelio romā cū. uictorie nūtio
C. octauū^m terrestri itinē ducē kartaginē legiones iubet.
Ipse ad suā ueterē noua lentuli classe adiunda profect^o
ab utica portū kartaginis petit haud procul aberat cum
uelata infulis. ramisq̄ oleae kartaginesiu occurrat nauis
x. legati erāt p̄ncipes ciuitatis autore hanibale missi ad
petendā pacē. Quī cū ad puppim p̄torie nauis iussent
uelamenta supplicū porrigentes. orantes. īploratesq̄ fidē
ac misericordiā scipionis. nullū aliud his t̄nsū. datum
q̄ ut Tunetē ueniret. eo se motus castra. Ipse ad contēplan-
dū kartaginis sitū. non tā noscendi in p̄ntia q̄ t̄endi ho-
stis causa. uticā eodem octauio reuocato rediit. In p̄cedē-
tibus ad Tunetē nuntiat^o allat^o uerminā sifaeris filiū cum
eq̄tibus plurib^o q̄ pedibus uenire kartaginesib^o auxilio
ps̄ excitus cū omni eq̄tatu missa. Saturnalib^o p̄mis ī ag-
mine aggressa nuīdas leui certamiē fundit. Ictū quoq̄
fuge interclulo. a p̄te oī trucidantib^o eq̄tib^o. xv. mil^o hoīū
cela. mille & ce. uiciū capti. & eq̄ numidici mille & v. Sig^o
militaria duo & Lxx. Regulus ipse int̄ tumultū cū pau-
cis effugit. Tum ad Tunetē eodem quo antea loco castra po-
sita. Legatib^o xxx ab kartagine ad scipionē uenerūt & illi
q̄dē multo miserabili^o q̄ ante quo mag^o cogebat fortuna e-
gerūt. sed aliquāto minore cū misericordia ab recenti me-
moria p̄fidie auditi sunt. In concilio quāq̄ iusta oīa ad de-
lendā simulabat kartaginē. t̄n cū equata res eēt. & q̄ lon-
gi t̄p̄s obsidio tam munice. & ualide urbis reputaret. &
ipm scipionē expectatio successoris uenturi apparatus
mouē fructū alti^o labore ac p̄culo finiti belli famā solu-
citaret. ad pacē oīū. animi uersi sunt.

Posto die reuocatis legatis & cū multa castigatiōe p̄fidie
monitis ut tot cladib; edocti tandem credentes deos &
iurandū eē. Conditiones paci iunere ut liberi suis le-
gib; uiuerent. Quas urbes quosq; agros qbusq; finib; an
bellū tenuissent tenent. populandiq; finē eo die roman^o
facēt. p̄ugas fugitiuosq; & captiuos om̄s & naues rostratas
p̄ret x. triremes darent. elefantos quoq; quos haberent
domitos. n̄ domarent alios. Bellū ne ue in affrica ne ue
extra affricā in iussu p̄p̄ rō gerent. Maxille res redderent.
fedusq; cū eo facent. frumentū stipendiūq; auxiliū don^t
ab roma legati redissent. p̄starent. x. mil. talentū argenti
descripta pensionib; eqs in annos. l. soluent. obliides. c.
arbitratu Scipionis darent. ne minores. xiiii. anis neu
xxx. maiores. Indutias ita se datus. si p̄ p̄ores idutias na
ues onerarie queq; fuissent. in nauib; restituerent. aliter
nec indutias. nec sp̄e pacis ullā eē. Has conditiones le
gati cū domū ferre iussi in contione ederent. & Silco ad
dissuadendū pacē processisset. audireturq; a multitudiē
inquieta eadem & imbelli. indignat^o hanibal dici ea ī tali
tempore audiriq; acceptū Silconē manu sua ex superiore lo
co detraxit. que insueta libere ciuitatis sp̄es cū frumen
tū p̄p̄li mouisset. p̄turbat^o uir militaris. urbana libertate.
nouē inq; ānos a uob; profectus. post. v. m. & xxx. annum
redii militares artes quas me a puero fortuna nuū p̄uata
nuū p̄u^{ca} docuit. probe uideor scire. urbis ac fori iura. le
ges. mores. uos me oportet doceatis. excusata īpruden
tia. de pace multis uerbis disseruit. que nunc iniqua
& necessaria erat. Ad oīūz max^e difficile erat. q̄ ex nauib;
p̄ indutias captis. nihil p̄ter ip̄as compebat naues. nec ī
q̄sito erat facilis. cū aduersantes paci arguerent. placuit
naues reddi. & homines utiq; inqri. Ceteta q̄ abessent. ex
timanda Scipioni p̄mitti. atq; ita pecuīa luere kartagine.
ses. Sūt q̄ hanibalē exacie ad mare puenisse. In p̄p̄ata
naue ad regē anthiocū ex tēplo profectū tradant. postu
lantq; an̄ oīa Scipioni ut hanibal sibi traderet. n̄sum
eē hanibalem in affrica non eē.

Postq̄ redier̄t ad Scipionē legati. que pu^a in nauib; fuerat
ex publicis descripta tōnib; q̄stores que puata profiteri
dn̄i iulli. pro ea sūma pecunia .xv. mil' pondo argenti p̄
sentia exacta. Indutięq; kartaginensib; date in tres men
ses. additū ne p̄ indutię temp^o alios quoq; contra rō^s
mittent̄ legatos & quęq; legati kartaginē uenisset. ne
an̄ dimitteret̄ eos. q̄ romanū impatorē q̄ & q̄ petentes
uenissent. certiorē facent̄. Cū legatis kartaginensib; rō^s
missi. L. uetur^o philo. & M. marti^o tana & L. Scipio ipato.
ris frater. Per eos dies cōmeat^o ex Sicilia Sardiniaq;
tantā uilitatē añone effecerunt. ut puectura frumēt;
mercator nautis relīqueret.

Rome ad nuntiū p̄mū rebellionis kartaginensiū tre
pidatū erat. T. claudiū mature classem in Sicilia ducē
atq; inde in affricam traicē. & alterū consule seruiliū
ad urbē morari. donec quo statu res in affrica eēt. scire
tur. Segniter Rome īcompanda deducendaq; classe ab
T. claudio consule facta erant. q̄ patres de pace. p̄ Scipio
nis poti^o arbitriū eē. q̄b; legib; q̄ consules censuerāt.
Prodigia quoq; nūtiata sub ipā fama rebellionis attule
rant. t̄rorē. cui; bis solis orbis minui uisus. & pluitū la
pideo imbri. & uelutino agro tra ingentib; cauernis con
sedit. arboresq; ī profundū haulte. Aricie forū. & circa
tabne. frustione mur^o aliquot locis. & porta de celo tarta
& in palatio lapidib; pluuit. In pdigiū more patrio no
uendiali sacro. Cetā maiorib; hostiis expiata. Inē q̄ &
aqua; insolua magnitudo ī regione uerlanā ita abunda
uit tiberis. ut ludi apollinates circo iūdato ex portā
collinā ad edez ericine ueneris parati sint. Cetū; ludoz
ipō die serenitate subita orta pompa duci cepta ad
portā collinā reuocata deductaq; in circū est. cū decessit.
se aquā nūtiatū eēt. letitiamq; pplo & ludis celebritatē
addidit. sedes sua solēni spectaculo reddita. claudiū con
sule p̄fectū tandem ab urbe int̄ portus consanū loreta.

nūq̄ atrox uis tēpestatis adorta īgentē in metū adduxit.
populonios in cū puenisset. stetitq̄ ibi cū reliq̄m tēpestatis
eleuaret. Illū insulam. & ab illa corlicā. a. corlica ī sardi.
niam traiecit. Ibi supantē inlanos montis mltō & leuior.
& infestioribꝫ locis tempestas adorta. diliecta classe. multe
quassate naues. quedam fracte. Ita uexata ac lacerata clas.
lis catulis tenuit. ubi dū subducte reficiūtur naues. yēs
oppilit. circūactūq̄ āni tps. & nullo prorogante ipiū. T.
claudius classez romā reduxit. M. suili^o ne comitiuoz cā
ad urbē reuocaret. dicitator. CN. seruilio gemi^o dicto ī puin.
ciaz ē profect^o. dicitator magrē eqtū. p. emiliū petū dixit.
sepe comitia indicta. tempestates phibuerūt. Itaq̄ cū preto.
res Idibꝫ martiis magrātu abeent. noui suffecti nō eent.
res. p. sine curulibꝫ magrātibꝫ erat. T. manli^o torquat^o in lo.
cum ei^o suffectus. CN. sulpi^o galba ab L. licinio luculo & Q.
fuluio curulibꝫ edilibꝫ ludi rō tertio instaurati. pecuniā
exeratio scribe. uictoresq̄ edilicia p iudicē dānati sunt.
non sine infamia luculi edilis. p. eli^o tubero & L. lectorius
ediles p̄ uitio creati. magistratu se abdicarunt. Cum lu.
dos ludorūq̄ cā epulū iouis fecissent & signataria & ex
multatio argenti facta in capitolio posuissent. cerealia
ludos dicitator. & magrē eqtū exotios fecerunt.

Legati ex affrica rō sit kartaginēses romā cū uenisset. Se.
natus ad edez bellone bitus ē. Ibi cū L. ueturi^o philo pug.
natū cū hanibale eē. sup̄ma kartaginensibꝫ pugna. finēq̄
tandē lugubri bello ipositū. ingenti letitia patrū expo.
suislet. adiecit uerminā etiā sitacus filiū q̄ pua bñ geste.
rei accessio erat. deuidū. In contione inde prodire iullus.
gaudiūq̄ id pplo ipartiri. tū patefacta gratulatione oīa in
urbe tēpla supplicationesq̄ in triduu decrete. legatis kar.
taginēsiū & philippi regis. nā hi q̄ uenerāt. petentibꝫ ut
senat^o sibi daret. responsū. iullu patrū ab dicitatore ē. Cō.
sules nouos eis senatū daturus. Comitia in habita. Creati
consules. CN. corneli^o lentul^o. p. eli^o pet^o. p̄tores. M. junius
pēnus cui fors urbana euenit. M. ualeri^o falco Brutios. M.

fabri buteo Sardinia p. eli^o tubero Siciliam e^o sortit^o. de puincis
consula^o nihil ante placebat agi. q^o legati philippi regis & car-
taginensiu^o auditi eent. belli fine^o alacris prospiciebat^o a^o.
CN. lentulus consul cupiditate flagrabat puincia affrice.
seu bellu^o foret facile uictoria^o seu iam finiet^o. finiti tanti bel-
li se consule^o gloriam petens. Negare itaq^o p^ous queq^o agi pal-
sura^o. q^o sibi puincia affrica decreta e^o. concedente collega
moderato uiro & prudenti qui glorie ei^o certame^o cu^o Scipi-
one p^oterq^o q^o iniquu^o e^o. & imp^oat futurus cernebat. Q. minu-
tius thero^o & M. attili^o galabrio tribuni pl^o re^o p^oore anno
nequiq^o tentata^o ab T. claudio consule. CN. corneliu^o tenta-
re aiebant. ex auctoritate patru^o lati^o ad pplm e^o cui^o uellet
impiu^o e^o in affrica. omnes qnq^o & xxx tribu^o p^oconsuli sci-
pioni id ipiuz^o decreue^o. Multis contentioneib^o & in Senatu
& apud pplm res acta. postremo hec deducta e^o. ut Senatu^o
pmittent^o. patres igitur iurati. ita eni^o conuenerant. cen-
suerunt uti consules puincias int^o se occuparet. sorti-
rent^o ue^o uter italiam uter classes nauu^o L. haberet. Cui
classis obuensset in Sicilia nauigaret. Si pax cu^o kartagine.
sibus camponi nequisset. i^o affrica traicet. Consul mari Sci-
pio eodem quo ad huc iure ipio tra^o re^o geret. Si conditiones
conueniret pacis tribuni pl^o pplm rogarent utru^o consules.
an proconsule^o Scipione iuberent dare pacem. & que^o si deporta-
tus exiit^o uictor ex affrica e^o deportare. Si pacem p^o Scipio-
ne atq^o ab eodem exiit^o deportari iussissent. nec consul
ex Sicilia in affrica traicet. al^o consul cui italia euenisset.
duas legiones a M. sextilio p^optore accipet. p^oconsuli Sci-
pioni cum exercitibus quos haberet in puincia affrica p^o.
rogatum impiu^o p^otorib^o M. ualerio falconi due legiones
i^o brutiis qbus. CN. liui^o p^oore ano p^oferat. decreto p. eli^o
petus duas legiones in Sicilia ab CN. tremellio accipet.
legio una M. fabio in Sardinia qua^o p. lentul^o p^oretor
habuisset. decernit M. seruilio p^ooris ani^o coluli cu^o suis
duabus ue^o legionibus in etturia progatu^o impiu^o. Quod ad
hispanias atinēt aliquot anos iam ibi. L. corneliu^o lentu-
lu^o. & L. manliu^o acidinu^o e^o. ut hi consules cu^o tribunis a

gerent. si eis uideret. ut plebē rogaret. cui iuberet in his-
paniā impiū eēs ex duobz exercitibz in unā legionē
conferibēt romaos milites & xv. cohortes & sotios lati-
ni noīs. qbus priuincia obtinet. uetēs milites. L. corne-
lius & L. manli in italiā deportarent. CN. lelio nauium
clallis ex duabz clallibz. CN. octauio. q in affrica esset.
p. iullio. q sicul oram tuebat. decretas ut quas uellet.
naues deligēt proconsul scipio xl. naues longas ha-
beret. quas hauiisset. qbz si. CN. octauio sicut pdefuit
set. pde eē uelt. octauio ppretori in eū ānū impiū
eēt. Si leliū pccēt. octauio romā decedēt. reduceretq
naues. qbus insulibz usus non eēt. & M. fabio. x. nā-
ues longe in hrdiniā deceret. & consules duas legioēs
urbanas scriēt iulli. ut. xiiii. legionibz eo āno. c. na-
uibz longis et. p. admittaret.

Tum de legatis philippi & kartaginensiu aetū. priores
Macedonas introduci placuit. quorū uaria orō fuit. pti
purgantiū que eētē questi milti ad regē ab rō. legati.
de pplatine sotiorū ptim ultro accusantiū. qdes & so-
tios ppli n̄ sed mltō infestū. M. aureliū. que ex tribz ad
se missis rogatis. delectū hūto substituisse. & se bello lacef-
sile contē tidus. & sepe cū pfectis suis signis collatis pu-
gnasse. populantiū ut Macedones duxq; eorū sopater
q apud hanibalē mercede militasset. capti in uinculis
eēt. sibi estituerent. Adūsus ea. M. furiū missus ad id
ipsum exMacedoniā ab aurelio disseruit. Aureliū relē-
tum. ne itū pp rō. felli pplationibz atz iniuria ad regē
deficient finibz sotios non excessisse. dedisse opam nē
ipune inorū agros trāscenderē pplatores. Sopatū ex
purpuris & ppingz regi eē. eū cū. iiii. milibz mace-
donū. & ocuā miltū nup in affricā eē. hanibali. kar-
taginensibz q; auxilio. De his rebz introgati Macedo-
nes cū plexe miderent. ipsi an̄ mltū tulerēt bellum
querē reē. & si ppat ppe diē inuentus duplicat ab eo
fedus uilatiū. & q; sotios pp rō iniurias fecerit. bello

armisq; lacesserit. & q̄ hostes auxiliis & pecuniā iu-
uerit. & proconsulē Scipionē recte a ordine uideri
fecisse. & facē. q̄ eos q̄ arma cont̄ ppli romanū feren-
tes capti sūt hostiū nūō in uinctis harat. & M. aure-
liū e. re. p. fecisse. gratūq; id senatui eēq; lotos pp̄ rō
q̄n iure federis non posset. armis tutur. Cū hoc tā
tristi r̄nso dimissis Macedonib; . legati artaginenses
uocati. quor; etatib; dignitatib; q; cōspēctis. nā lon-
ge p̄mi ciuitatis erant. tum pro se q̄sq; oē uere de pace
agi. Insignis t̄n̄ int̄ cetōs haldrubal erat. edū plures cognōie
appellabant. pacis sp̄ auctor adūsulq; factionib; barchinis. eo
tum pl̄ illi auctoritatis fuit. belli culpā in paup; cupiditate;
a. re. p. t̄nsferenti. Qui cū uaria orōne. ulus est. nō purgādo
crimīa. nō quedā fatendo. ne ipudenti ceti negantibus
difficilis uenia eēt. nuō monendo & p̄res uerb; sedis mo-
deste at; tempate utētur. si se atq; hānonē audisset kar-
taginēses. & t̄p̄e uti uoluisset. daturus fuisset pacis condi-
tiones quas tūc petent. Raro sūt hōib; bonā fortunā. bo-
nāq; mentē dari. populū rō^{nu} eo iūunctū eēt q̄ sedis re-
bus facē sapere & consulere meminerit. & seculē mi-
randū fuisse. si aliū facent. ex insolentia qb; ortūa sit.
ipotentēs letitie insanire pp̄ rō. uisitata ac p̄pe iaz ob-
soleta ex uictoria gaudia eēt ac plus pene parando uictul.
q̄ uincendo ipiū auxisse. Cetōrū misabiliōr rō fuit. cō-
memorantiū ex q̄ntis opib; q̄ recidissent kartaginēsiū
res. nihil eis q̄m orbē p̄pe t̄iaz obtinuissent armis sup-
eēt p̄ter kartaginis menia. inclusos non t̄ra no mari q̄q;
sui iuris cernē urbē q̄ ipsaz ac penates ita haturus.
si i ea quoq; quo nihil ulterio fuisse pp̄ rō uel. Cū flecti
miā patres apperet. Senatore unū infestū p̄t̄ie karta-
ginensiū succlamasse fert. p̄ quos deos fedo iuri eēt.
cū eos p̄ quos an̄ ierū eēt. fefellissent. p̄ eosd; iqt hald-
drubal. q̄m tā infesti sūt federa uiolantib; inclinatis
oīuz ad pacē aīs. CN. lentulus consul. cui p̄ntia elaf.
lis erat. Senat̄ consulto int̄cessit. Tū. M. attili. & minu-
tius tribuni pl̄. ad ppl̄z tulerē. uellent iubent e Senatū

decernē. ut cū kartaginēlibꝫ pax fiēt. & quē eaz pacē da-
re. quēq; ex affrica exiitū deportare iubēnt. Ex hac roga-
tione Senatꝫ decreuit. ut p. Scipio ex x. legatorꝫ sniā pa-
cem cū pplo kartaginēsi qbz legibꝫ ei uideret facēt. Gra-
cias dein pꝫibꝫ egere kartaginenses. & petierūt ut sibi ī
urbē introire. & colloq; cū ciuibꝫ suis licēt. q; capti ī pū-
custodia eent. eē in his pꝫi pꝫinuos. aīcolꝫ suos nobi-
les hoīes. pꝫim ad quos mandata a pꝫingꝫ habent.
Quibꝫ conuentis cū rursus petent. ut sibi quos uellet
ex his redimendi pꝫas fiēt. iussi nōiā edere. & cū ce-
ferme edent Senatꝫconsultū ferū ē. ut legati rōⁿⁱ cc.
ex captiuis. quos kartaginēses uellet. ad p. corneliū
ī affricā deportaret. nūtiaretq; ei ut si pax cōuenisset.
sine pꝫio eos kartaginēlibꝫ reddēt. Feciales cū in affricā
ad fedus ferendū ire iubentur. ipis postulantibꝫ Se-
natꝫconsultū in hec ūba factū est. ut pꝫmos lapides
Silices. pꝫimas ūbenas secū fērent. uti pꝫetor rōⁿⁱ impa-
ret. ut fedꝫ feriret. Illi pꝫore sagminā poscent. herbe
id genus ex arce supꝫus fezialibus dari solet.

Ita dimissi ab rōⁿⁱ kartaginēses. cū in affricā uenissent
ad Scipionē. qbz an̄ diū ē legibꝫ pacē fecerūt. naues lō-
gas elefantos. pꝫugas fugitiuos captiuos. quatuor mi-
lia tradiderūt. Inter quos. & trentiꝫ culeo senator fuit.
naues pꝫectas in altū incendi iussit. & uingentas fu-
ille oīs gnīs. q; remis regentur. qdaz tradunt. quas
conspēctū repente incēdiū tā lugubre fuisse penis. q;
si ipsa kartaga ardet. de pꝫugas grauiꝫ q; de fugitiuis
consultū. nominis latini q; erant. secuti pꝫulli. rōⁿⁱ in
cruce sublati. Annis an̄. xl. pax cū kartaginēlibꝫ
postremo facta erat. & luctatio M. manlio consulibus.
Bellū initū an̄ an̄is post tabꝫ & xx. p. cornelio. T.
Sempronio consulibus. Finitū est. xvi. anno. Cn. cor-
nelio. p. elio peto consulibus. Sepe postea fecit Scipionē
dixisse. & claudii pꝫmū cupiditatē. dein. Cn. corneliū
fuisse in mora quo minꝫ id bellū exitio kartagis fini-

ret kartaginensibus cum prima collato pecunie diutino bello
exhaustis difficultis uideret. mestitiaque & fletus in curia es-
set uidentem hanibalem ferunt conspectum. cuius cum hasdrubal
edus risum increparet in puero fletu. cum ipse lacrimas cum esset.
Si quemadmodum otis hitus cernitur oculis inquit. sic & animus
intus cerni posset. facile uobis apperet non leti sed spe-
amentis malis cordis hunc quem in crepitas risum esse. que
tamen nequaquam aduerso est intempertive que uere iste absurde atque
abhorrentes lacrimae sunt. tunc fletu decuit. cum adempta
sunt nobis arma. incense naues. Intiditum externis bellis.
illo enim uulnere concidimus. necesse in nos odio nostro consul-
tus ab uobis credatis. Nulla magna ciuitas quiescere potest. Si fo-
tis hostem non habet. domi inuenit. ut perualida corpora
ab externis causis tuta uidentur. sed suis uiribus onerantur
tamen nimis ex publicis malis sentimus quantum ad priuatas
res pertinet. nec in his quicquam acrisque pecunie danum sti-
mulat. Itaque cum spolia uictorie kartagini detrahebantur.
cum inermes iam ac nuda desitui inter tot armatas gentes
affrice cernentis nemo igitur gemuit. Nunc quia tributum ex pri-
uato conferendum est. tanquam in puero funem comploratis.
Quod uereor ne prope diem. sentiat leuissimo in malo uol-
hodie lacrimasse. Hec hanibal apud kartaginenses.

Scipio contione aduocata Maximilla ad regnum patrum
Cirtha opido & ceteris urbibus agrisque que ex regno Sifa-
cis in populi uero potestate uenissent. adiectis donauit. C. H.
octauium classem in Sicilia ductam. C. H. cornelio consuli tradidit.
Legatos kartaginensium romam proficisci. ut que ad
se ex decem legatorum sententia acta essent. ea patrum aucto-
ritate populi que iussu confirmarentur.

Pace tra maticque parata exitu in na-
ues iposito in Sicilia libeum traiecit. Inde magna parte
militum in nauibus missa. Ipse pletem pace non minus
que uictoria italia effulsis non urbibus modo ad hinc bono-
nores. sed agrosque & turba obsidente uias Romam pue-
nit. Triumphoque omnium clarissimo urbe est inuectus. Argenti

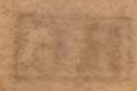
tulit in aeriū pondō .c. mil. xxiii. Militibz ex p̄da qua
derigenos eris diuisit. Morte subtractus spectaculo magis
hominū q̄ triumphantis glie filas ē Tibure haud ita multo
an̄ mortuus q̄ ab alba ēductus fuerat. Conspēta mors tñ
er̄ fuit. q̄a p̄u. funē elatus. Hunc uogē in triūpho ductū
polibr̄ haud qua q̄ sp̄nēdo autor tradit. Secut̄ Scipionē
triūphantē ē pilleo capiti imposito. & t̄tentiū calleo. oī
q̄ deū uita. ut dignū erat. libertatis auctore coluit. Affri
cāni cognomē militaris p̄us fauor. an p̄laris an̄ celebra
uerit. an̄ sicuti felici Sille Magniq̄ pompeii patrū memo
ria ceptū ab assentatore familiari sit. parum comptū ha
beo. Primus certe hic impator noīe uictē a se gentis est.
nobilitat̄. Exemplo deinde hui⁹ nequāq̄ uictoria pares.
Insignes ymaginū titulos. claraq̄ cognōmina familie
sunt. ~~~

Idi Livij Romane Hispanie ab V. C. Libi. XXX. finis.

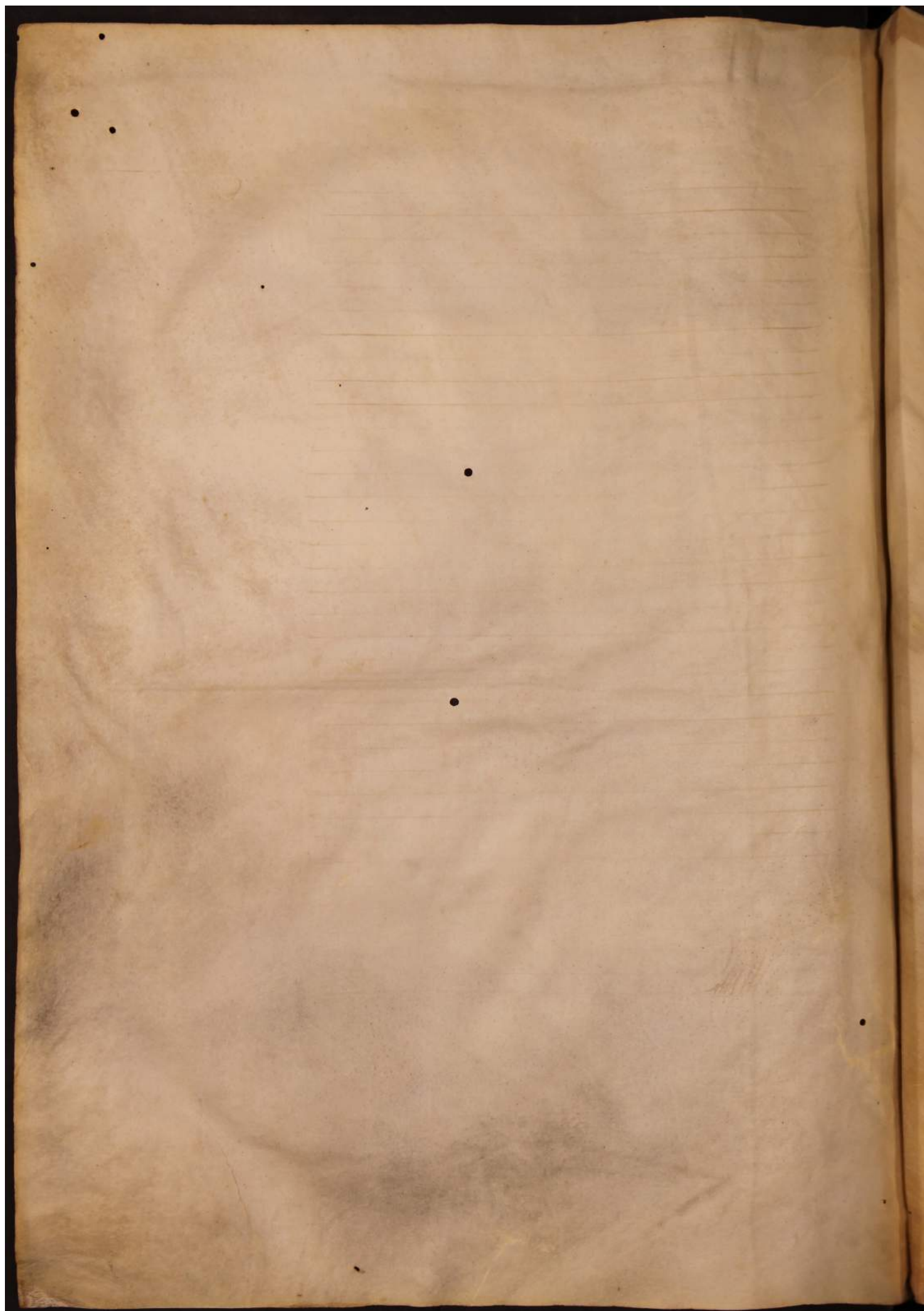
111

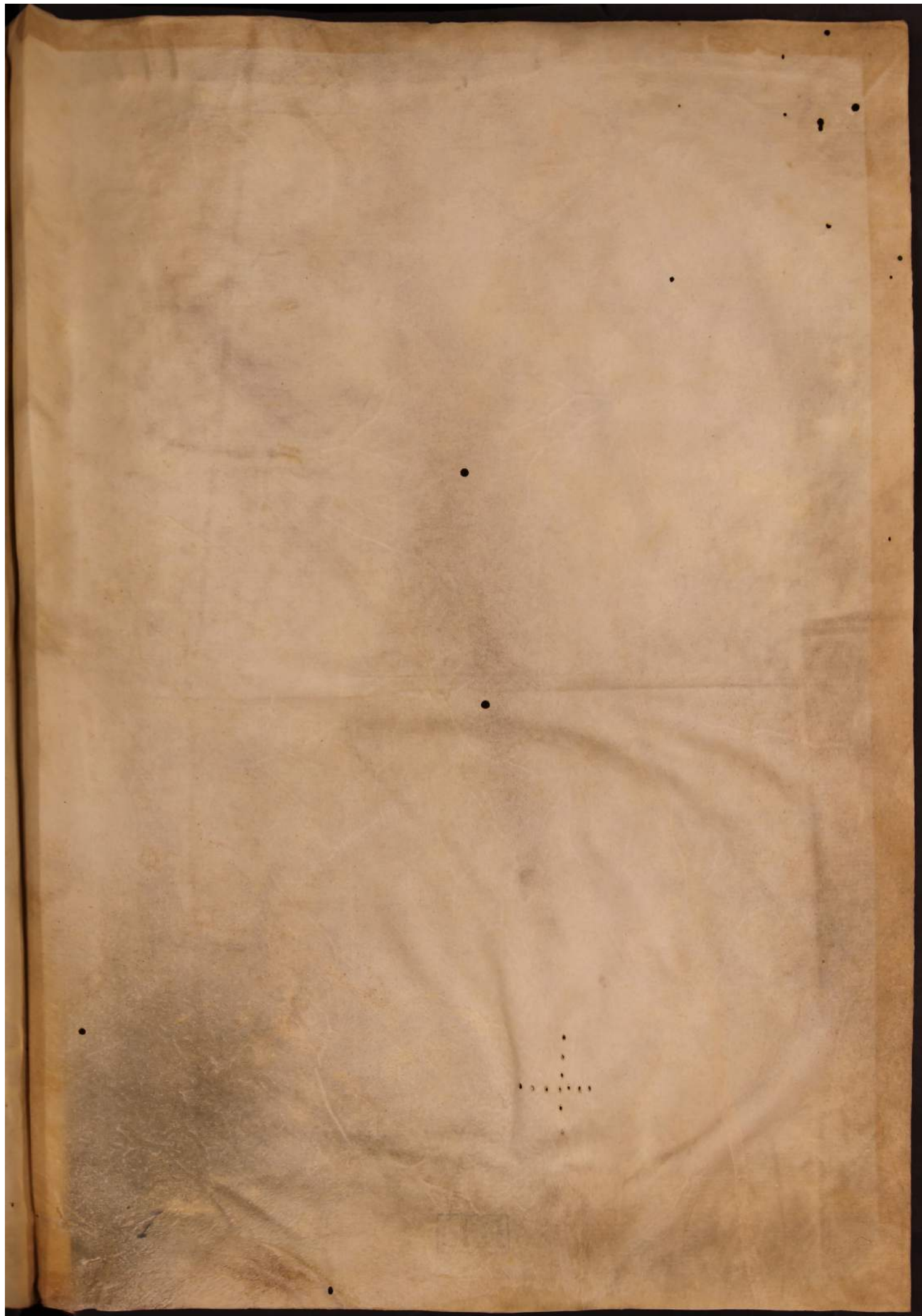
Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

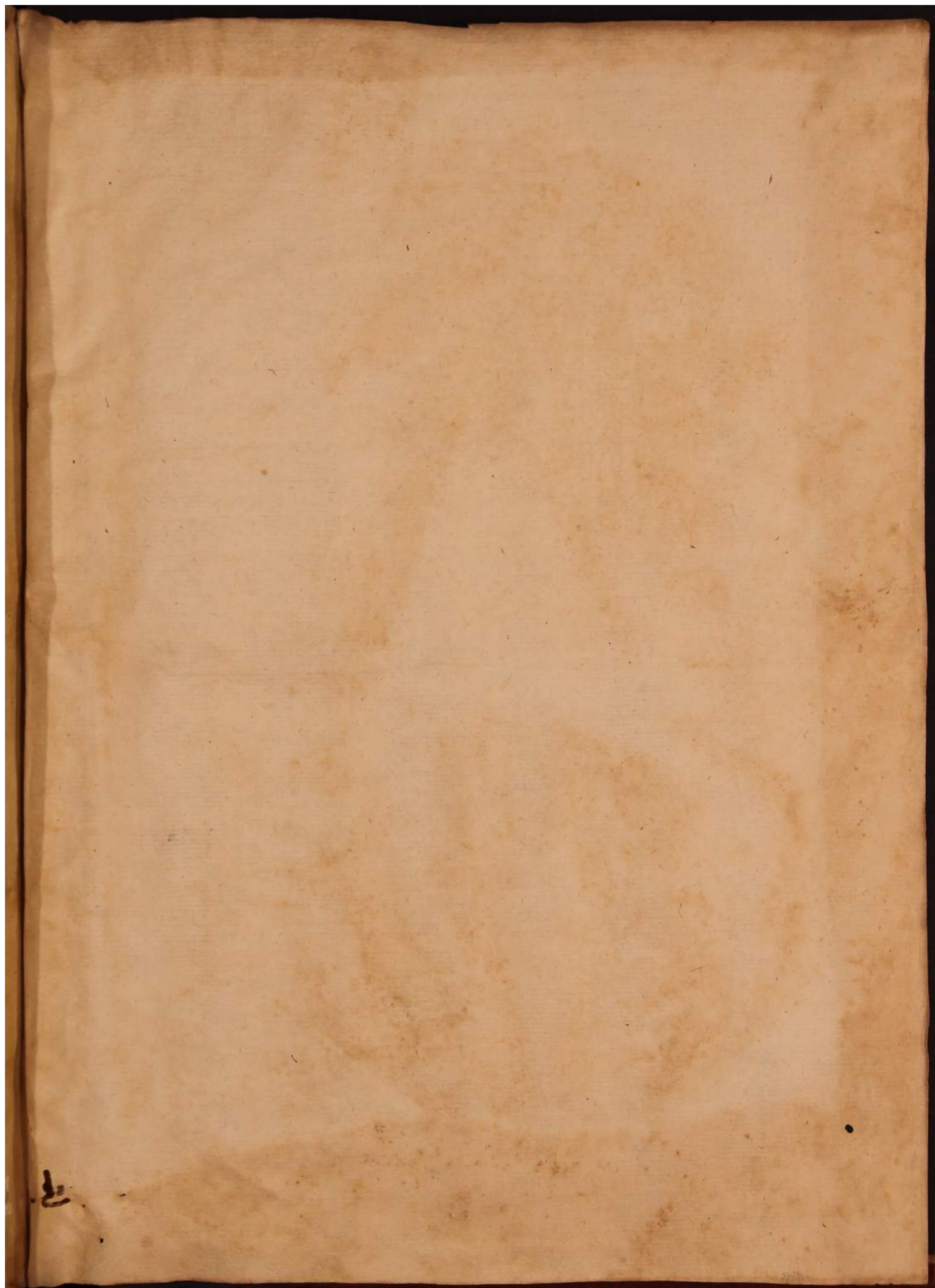
248

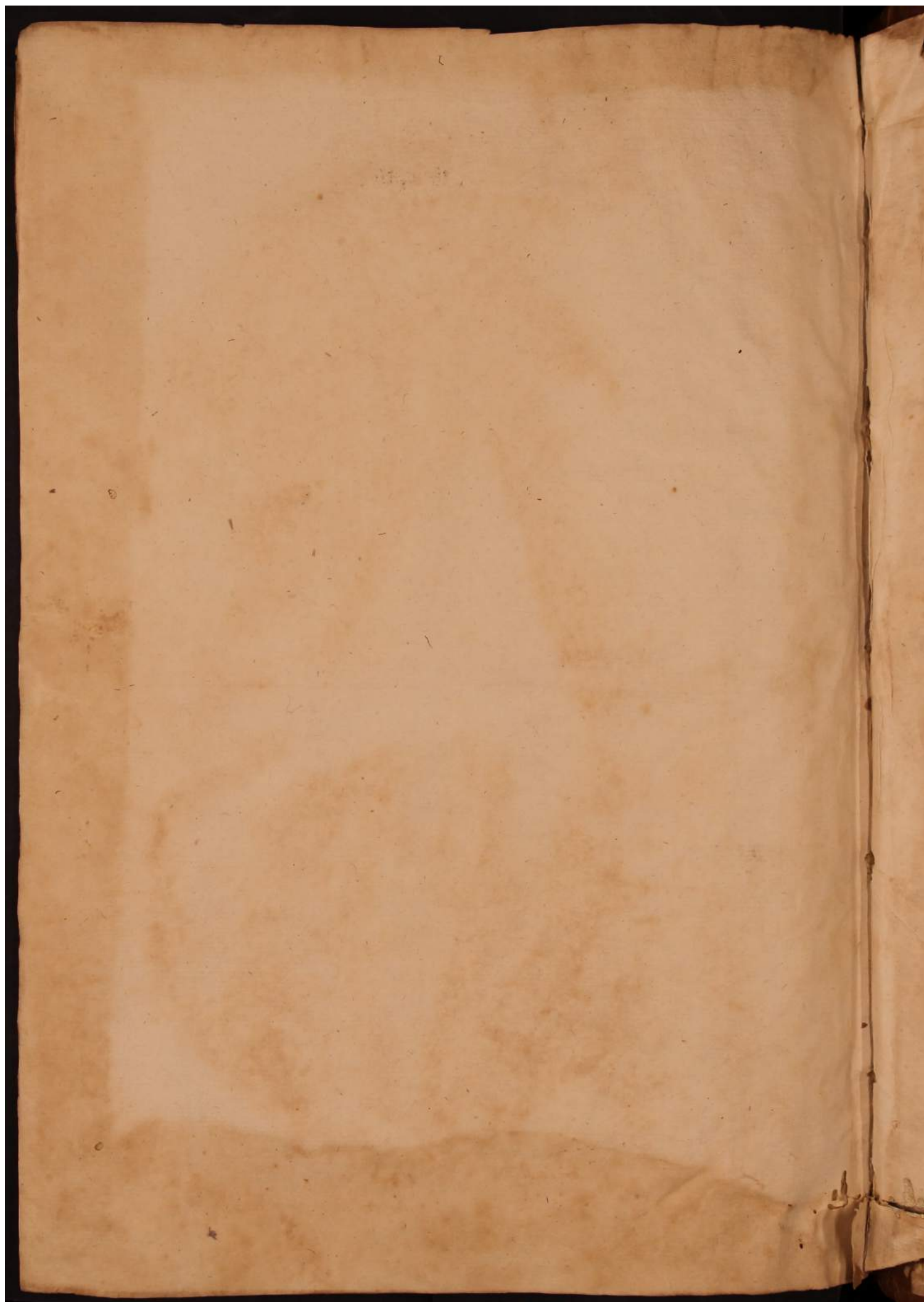

CC. 248+1

B.E.

L. 385.
Ms. ~~V. F.~~ 33.
d. M. 8, 22

